

Dr. P. CAZACU

MOLDOVA

DINTRE

PRUT ȘI NISTRU

1812—1918

IAȘI

„Viața Românească” S. A.

www.dacoromanica.ro

C. 2566-67

Dr. P. CAZACU

MOLDOVA
DINTRE
PRUT ȘI NISTRU
1812—1918

IAȘI

„Viața Românească” S. A.

Str. Alexandri 3

C. 2566-67

Unirea Moldovei dintre Prut și Nistru cu țara și neamul, din care face parte organică, este un fapt istoric de cea mai mare însemnătate. De oarece l-am urmărit în mod activ și am participat la unele acțiuni,—vreau să expun împrejurările, ca o mărturie documentară a unui contemporan.

Deslipirea Basarabiei de Rusia nu este un fenomen izolat; în același timp și din aceleași cauze s'au despărțit de Rusia: Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, pentru a constitui state independente, care există și astăzi și—Ucraina, Rusia albă, Armenia, Gruzia și altele, care după o scurtă existență independentă, au reîntrat în statul rus sub forma lui actuală sovietico-federativă. Tot acest complex de fenomene a fost determinat de descompunerea imperiului rus. Dacă pentru multă lume dela noi această descompunere și condițiile, în care ea s'a făcut, a fost un fenomen neprevăzut și, mai cu seamă în primăvara anului 1917, nedorit, deși persistența imperiului putred și hrăpareț ar fi fost fatală realizării multor idealuri naționale,—și la noi în țară, mai cu seamă după revoluția rusească din 1905, s'a prevăzut și dorit de unii. În revista „Viața Românească” la 1912 scriam: „Rușii serbează acum o sută de ani de stăpânire materială asupra Basarabiei. Sufletul ei însă nu-l au și nu-l vor avea. La sărbarea Rușilor, Moldovenii n'au parte decât de durere tăcută adâncă. Intreg neamul românesc ia parte la această durere și nu pierde nădejdea că și Basarabia și neamul românesc vor avea, la rîndul lor, să-și serbeze ziua izbăvirii. Istoria se repetă așa de des și maximă istorică rămîne: a fost Vavilonul, a fost împărăția lui Alexandru Macedon, a fost Imperiul Roman, a fost imperiul Bizantin, va veni timpul să se zică și de alte împărății: „au fost!” Nu așa de mult au fost Port-Arturul și Tușima și, mare e Dumnezeu! vor mai fi! „Sigur că vor mai fi”. Și într'adevăr după scurt timp au venit înfrîngerile rusești dela Lacurile Ma-

zuriene, dela Varşovia, din Galiția și altele, urmate de prăbușirea Rusiei, după care „și Basarabia și neamul românesc la rîndul lor ș'au sărbătorit ziua izbăvirii”.

Astfel fiind pentru o mai bună lămurire a chestiei unirii Basarabiei, am crezut necesar, cel puțin pe scurt și rezumativ, se schițez: situația din Rusia dinainte de războiul mondial, războiul, revoluția și despărțirea popoarelor subjugate de Rusia; situația în Basarabia sub imperiul și republica rusească, constituirea republicii moldovenești în federația (teoretică) rusească și apoi a republicii moldovenești independente, după care a urmat unirea.

Fără nici o pretenție mai mult, decît a fi dat, după puterile sale, prin lucrarea de față o simplă mărturie a unui contemporan,—scriitorul acestor rînduri va fi mulțumit, dacă va reuși, într'o măsură cît de mică, să satisfacă nevoia de a se cunoaște realitățile, petrecute în Moldova dintre Prut și Nistru, să facă pe cetitori să tragă ei singuri concluziile necesare și se provoace pe istoricii noștri, care nu fac politică activă, la cercetări și studii cît mai repede—chiar fără perspectivă istorică,—căci din nenorocire material documentar de mare valoare se rătăcește și se pierde, iar în același timp se crează legende, mithuri și anecdote, care cu timpul vor îngreuija lucrările serioase. Sforțările de o sută de ani a unui imens imperiu cu resurse inepuizabile pentru a desnaționaliza o parte din neamul românesc, rezistența mai cu seamă pasivă a acestuia, renașterea mișcării naționale active odată cu prima revoluție rusească, mișcarea organică a maselor moldovenești, izvorită din instinctele primitive de drept la pămînt și la cultură, care nu poate fi decît națională, izbucnită puternic odată cu decăderea opresorului și în atmosfera de formule—idei, mituri și sfărimituri de dogme din cele mai înaintate, reflectate într'un mediu primitiv,—formează un vast cîmp pentru cercetări și un mare arsenal de argumente, care sperăm că va atrage la lucru pe istoricii, sociologii, publiciștii și oamenii noștri politici din lagărilor cele mai adverse.

CUPRINSUL

CAPITOLUL I. *Situația în Rusia înainte de războiul mondial.*

1) Fașada imperiului	pag.	1
2) Popoarele subjugate		6
3) Căderea prestigiului țarismului		21
4) Biserica		22
5) Țărănimea		23
6) Lucrătorii industriali		26
7) Nobilimea		27
8) Burghezimea		28
9) Intelectualii		28
10) Partidele politice		51
11) Starea generală		33

CAPITOLUL II. *Descompunerea imperiului rus.*

1) Războiul	36
2) Revoluția	42
3) Despărțirea popoarelor subjugate de Rusia	55

CAPITOLUL III. — *Moldova dintre Prut și Nistru subt imperiul rus.*

1) Anexarea	62
2) Populația	65
3) Gospodăria	82
4) Administrația	90
5) Justiția	102
6) Nobilimea	106
7) Orașele	118
8) Biserica	124
9) Invățămintul	139
10) Satele	153
11) Mișcarea politică	163

**CAPITOLUL IV.—Moldova dintre Prut și Nistru
subt republica rusească.**

1) Vestea despre revoluție	183
2) Constituirea sovietelor locale	184
3) Administrația	185
4) Justiția	185
5) Propaganda	186
6) Biserica	188
7) Mișcarea culturală	189
8) Mișcarea agrară	193
9) Manifestațiile politice naționale	197
10) Mișcarea politică națională în armată	204
11) Lupta cu Ucraina pentru autonomie	216
12) Congresul din 20 Octombrie 1917 dela Chișinău	225
13) Organizarea și deschiderea Sfatului Țării	231
14) Lucrările Sfatului Țării. Declarația din 2 Decembrie 1917	245

**CAPITOLUL V.—Republica democratică moldovenească
în federația statelor rusești.**

1) Raporturile republicii cu organele locale a fostului imperiu și a fostei republici rusești și cu alte state	249
2) Situația internă	250
3) Situația externă	251
4) Acțiunea bolșevică	251
5) Descompunerea și anarhia	262
6) Fataleitatea intervenției armatelor românești	263
7) Atitudinea elementelor din Sfatul Țării	264
8) Intrarea armatelor românești în republica moldovenească	269
9) Atitudinea populației	273
10) Criza de guvern ; noul guvern și programul său	278
11) Proclamarea independenței	280

**CAPITOLUL VI.—Republica democratică moldovenească
independentă.**

1) Luptele și tratativele dela Nistru	284
2) Restabilirea ordinii și a autorităților	286
3) Chestia agrară	289
4) Raporturile cu populația	292
5) Acțiunile antiromânești	296
6) Lucrările guvernului și a Sfatului Țării	297
7) Situația generală ; tendințele spre uniune	297
8) Situația guvernelor dela Iași	303
9) Legăturile Basarabiei cu Iașul	304

10) Manifestațiile pentru unire a marilor proprietari și a ținuturilor Bălți și Soroca	305
11) Intervenția Ucrainei pentru anexarea Basarabiei	309

CAPITOLUL VII. *Unirea*

1) Schimbarea guvernului dela Iași; schimbarea atitudi- nei României în chestia Basarabiei	315
2) Unirea	316
3) Situația după unire	321
4) Votarea reformei agrare și a renunțării la autonomie	331
5) Recunoașterea unirii	333
Adaos	344

Situația în Rusia înainte de războiul mondial

1

Apărată la Nord de Oceanul Glacial și teritorii imense, din toate celelalte părți de sărăcia proprie, care nu ispitea pe vecini; liberată de Tătarii Cazanului și Astrahanului, prin decăderea acestora,—din secolul al XVII-lea Rusia a devenit stat absolutist militar, acaparator al vecinilor.

Subt felurite devize nobile, mai ales ale ortodoxismului, eliberator al Creștinilor ¹ de subt jugul păgîn sau al țăranilor ² de subt stăpînitorii lor, catolici sau protestanți,—absolutismul rusesc s'a întins pe două continente, dela Marea Baltică până la Marea Neagră, dela Marea Galbenă, dincolo de Munții Caucazului până la Dunăre și Prut și până în Galiția, Posnania, Silezia și Prusia.

Adunînd și supunînd un imens teritoriu, ³ cu o sută optzeci milioane de locuitori; stăpînînd și dispunînd de bogățiile și

---

1 În ce privește Balcanii și Caucazul.

2 Finlanda, Polonia, Letonia.

3 „Apologiștii țarismului găsesc foarte naturală că o pretinsă fatalitate istorică face din Rusia un stat „în perpetuă formațiune”, chiar vorbind în sens strict geografic, și că imperiul se mărește în fiecare secol cu cîteva zeci de mil de kilometri pătrați (50.000), așa încît,—după vorba panslavistului Acșacov,—după o existență milenară, „păreșii casei” pe care o locuiesc Rușii, nu sînt încă așezați definitiv și nici chiar temelile săpate pretutindeni”. (Max Hoshiller. *Le mirage du socialisme*,—Paris, 1921, p. 78).

rezervele popoarelor subjugate consecutiv: Tătari, Turci, Fini, Estoni, Ucrainieni, Moldoveni, Bulgari, Nemți, Evrei și multiple neamuri din Caucaz, Turchestan, Siberia, Coreia, Manciuuria, etc.; exploatănd veacuri întregi puterea de muncă, energia, capacitatea fizică și psihică a peste douăzeci de seminiți de oameni, de diferite rase și temperamente și crescuți în diferite climă,—Imperiul Rus și-a constituit o fațadă strălucită.

Pădurile din Siberia, Arhanghel și Vologda; cărbunile din Polonia și Ucraina; petrolul din Caucazia; orezul și bumbacul din Turchestan; fructele, vinul și tutunul din Basarabia, Crimeia, Caucaz și Turchestan; grâul din Basarabia și Ucraina, de pe Volga și Don; fierul din Urali și Ucraina; aurul, platina, argintul, plumbul, blănurile și pietrele prețioase din Siberia; bogății diverse și imense de sub toate altitudinile și longitudinile, erau la dispoziția imperiului rusesc.

Nu este de mirare dacă, cu resurse așa de mari și de variate, s'au format în Metropolă o cultură și o civilizație puternică, sub conducerea străinilor importați din Occident la început și sub cea a localnicilor, formați mai târziu de străini, aducându-se pe deasupra, din toate părțile lumii, cele mai moderne (după timpuri) producții și invenții ale artei, științei și tehnicii.

Ca în toate imperiile autocrate din lume, începând cu Vavilonul, Ninive, Egiptul, etc., orașe, cetăți, porturi, catedrale, teatre, monumente, muzee, etc., se clădeau sub conducerea artiștilor celor mai mari, de cătră satrapi, însărcinați să pue la muncă sclavii meșteri și salahorii, din ordinul stăpînitorului.

„Așa s'a clădit Petrogradul în mlaștină, pe oasele a zeci de mii de oameni, oprindu-se construcțiile de piatră în toată Rusia, sub amenințare de confiscare a averii și deportare, obligîndu-se toate vasele, care veneau la Petersburg din Ladoga precum și toate căruțele, să aducă piatră și să o predea ober-comisarului. Cine nu executa, plătea amendă mare“.

„Așa s'au clădit forturile cetății Petrogradului în mocirlă, cărîndu-se pămînt din depărtări în saci și rogojini. Muncitorii, fără pîne și adăpost, mureau ca muștele. Construirea cetății Petru și Pavel a costat viața a o sută mii de lucrători“.¹

Așa s'au clădit palate superbe, catedrale solemne, concepute de artiști vestiți, în cea mai mare parte străini.

Dorința de a străluci în fața Europei, de a pune în uimire sau a sfida popoarele subjugate, determina clădiri de catedrale acoperite cu aur (Varșovia), orașe nouă ca Odessa, Cherson (construit de Hovard), Libau, Port-Artur și Dalnii, construite sub Neulai al II-lea.

Gusturi rafinate erau satisfăcute, construindu-se muzee,—ca Ermitajul Ecaterinei II sau muzeul Alexandru III, în care se a-

¹ Merejcovsky vol. XII pag. 8, *Curcubeu de iarnă*.

danau minuni ale artei mondiale, — sau înălțându-se monumente, ca cel făcut de Falconett, „reprezentînd Rusia primitivă, sub forma unui cal sălbatec, ridicat asupra prăpastiei în două picioare de pîntenii și frîul stăpînului călăreț, Petru I“, sau ca acel, făcut de Trubețcoi, „reprezentînd Rusia secolului XIX, sub forma unui cal înfipt fără mișcare în pămînt, cu capul plecat și îndoit sub greutatea lui Alexandru al III-lea, întors cu spatele spre capitală“, — și sute de alte monumente și statui de împărațese, împărați, generali, etc.—care împodobeau țara și eternizau fala stăpînitorilor. 1 .

Capriciul direct al monarhului ori slugărnicia celor din jurul lui, doritori de a-i realiza chiar și un gînd neexprimat, determinau tăierea de bulevarde drepte, luminate, plantate, pavate, trecînd în cel mai scurt timp peste toate piedicile unui oraș vechiu. 2

Capriciul stăpînului Nicolae I hotărî ca linia de cale ferată Petrograd-Moscova, să fie matematic dreaptă, fără deviere sau abatere la vre-o altă așezare omenească din apropierea ei. 3

Poezia cultă începe cu moldovenii Cantemir și Herasc(u)ov și prin cîntarea Ecaterinei II de cătră Derjavin și Lomonosov.

Istoria începe cu Caramzin din anturajul lui Alexandru I, și cu Bantăș (Camensky)

Teatrul, baletul, muzica și literatura, încep încurajate fiind de împărațese și împărați.

Se înțelege că, la început, toată arta, cultura și civilizația, născute din voința sau sub scutul Curții și cu resursele imperiului, erau slavele unui cerc restrîns.—Încetul cu încetul, trecînd generații, lărgindu-se cercurile, înmulțindu-se populația orășenească, rafinîndu-se gusturile, selecționîndu-se forțele, poezia, literele, istoria, științele, artele, tehnica și meșteșugurile, ne mai putînd fi stăpînite și prin natura lor însăși, ajungînd la o maturitate și la o existență semi-independentă din resursele țării,—s'au eliberat de sub influența directă a stăpînitorilor.

Incontestabil că literatura rusească, izvorîită din adîncimile diferitelor rase, creată în limba rusă de cătră autori de diferite neamuri, este una din cele mai bogate producții asemănătoare ale omenirii întregi.

Arhitectura, sculptura, pictura, muzica, științele, au primit și ele contribuțiuni dela toate neamurile din Rusia.

Metropola era plină de bogăția și strălucirea artelor și științelor, a culturii și a civilizației.

În provincie, cu toate sforțările satrapilor, trimiși din Metropolă, resursele fiind mai mici, literatura și arta, cultura și ci-

1 Merejcovsky, vol. XII, pag. 156—157 „Scroafa mamă“.

2 Bulevardul Camenoostrovsky, construit în trei luni pentru Alex. III, dela Palatul de iarnă din centrul orașului, la periferie.

3 Merejcovsky

vilizația erau inferioare, reflectînd totuși o parte din strălucirea și solemnitatea centrului.

Toate lucrurile din Rusia erau mari și se exprimau cu cifre absolute imense.

Armata : milioane.

Drumuri de fier : zeci de mii de kilometri.

Culturi agricole și păduri : milioane de hectare.

Cărbune, păcură, fier, oțel, tuciu, bumbac, lînă, stofe, hîrtie, minereuri, carne, grăsimi, mărfuri,—import, export : milioane de tone.

Vite de toate felurile : zeci de milioane.

Bugetul statului, finanțele, împrumuturile, băncile, comerțul : miliarde de rube aur.

Mașini, forță motrice : milioane de cai putere.

Marina : mii de vapoare.

Școlari, polițiști, funcționari : milioane.

Cărți, reviste, jurnale : tiraj de sute de mii de exemplare...

Organizarea de stat rusească era veche, încercată, făcută de străini, chemați încă dela începuturile statului rusesc, căci le-topisețul lor spune : „Au chemat pe străini, zicînd : Țara noastră este mare și bogată, dar rinduială n'are ; veniți și ne stăpîniți“. Și mai îtrziu, familiile domnitoare au adus străini, ca să stăpînească și să civilizeze Rusia.

În capul statului era o dinastie, cu o vechime de peste trei sute de ani, rusască după nume, dar dela Petru al III-lea (1742) străină, după sînge (Holstein Gottorp), înrudită cu toate dinastiile mari și mici din Europa, înconjurată de un număr mare, poate prea mare, de mari-duce, prinți, conți, etc.,—rude de aproape.

Puterile țarului erau nelimitate ; nici parlamentul, nici o instituție sau persoană nu le putea atînge sau micșora. Voința lui era lege.

În jurul țarului o nobilime veche și nouă, de diferite rase și ranguri, supusă și credincioasă, trăind în razele căldurii și strălucirii tronului,—conducea statul.

Cum în Rusia șeful statului era și șeful religiei ortodoxe,—unsul lui Dumnezeu,—imediat după tron era clerul înalt, mitropoliții și episcopii cu sf. Sinod,—toți credincioși monarhului, care îi numise și le dădea puterea și strălucirea. Apoi venea : Consiliul de Stat cu oameni albiți în serviciul tronului și statului ; senatul, suprema instanță judecătorească și administrativă ; miniștrii, numiți și revocați după voința împăratului,—cei mai credincioși servitori ai lui ; armata credincioasă, strălucitoare de uniforme nouă și luxoase, cu cele mai perfecte arme și înzestrări, compusă din milioane de soldați, zeci de mii de ofițeri și mii de generali, stîlpul și baza tronului și statului.

Ca o concesione pentru cerințele timpului și o dovadă de progres, pentru gustul occidentalilor nepricipători ai stărilor sufletești din Rusia (așa se zicea), exista de curînd Duma, Parla-

ment rusesc cu opoziție și partide, chiar socialiste.

Așa era sus, în Metropolă.

În provincie, organizarea statului era mai puțin strălucitoare și solemnă, dar după același tip.

În fiecare provincie un guvernator, de obicei un general, reprezentant al țarului și al guvernului; lângă el mareșalul nobilimii și episcopul reprezentant al ortodoxiei; apoi veneau: Justiția, fîscul, școlile, etc..

În toate și peste tot, în Metropolă ca și în provincie, era poliția urbană și rurală, cea văzută și nevăzută, care asigura ordinea, liniștea și credința cătră patrie și tron, suprimînd orice manifestație prin viu graiu sau prin scris, pe față sau pe ascuns, împotriva stării de lucruri existente.

Mai erau reprezentanțe: ale orașelor — primarii; ale județelor — zemstvele; ale negustorimii, breslelor, tagmelor, nobililor, țărgoveților, țăranilor, etc..

Întreaga fațădă a Rusiei era solemnă, strălucitoare, splendidă și cu aparențe de așa mare tărie și soliditate, încît toți vecinii se temeau de ea.

China, Persia, Turcia, România și parte din Austria, erau socotite nu numai de cătră Ruși, în total sau în parte, ca viitoare pradă a lor. Cei vizați își orientau toată politica, plecînd dela considerarea pericolului rusesc iminent.

Germania singură, bogată și puternică, cu structura ei semi-autocrată, analoagă cu cea rusească, era tratată de Ruși cu o deferență oarecare, — ceiace nu împiedeca pe Germania de a se lega cu Austria, Italia și România, pentru a se asigura mai bine împotriva pericolului rusesc.

Franța, furnizoare de milioane de aur pentru militarismul rusesc, care trebuia să o asigure împotriva militarismului german, era tratată de Ruși cu o condescendență adesea umiltoare. Engiltera era privită ca o rivală îndepărtată și pururi vicleană, cu care se pot stabili înțelegeri utile în China, Turchestan, Tibet, Persia, Balcani și pe mări. Depărtatele State-Unite, care îndrăzneau să protesteze împotriva ne-vizării de consulii ruși a pașapoartelor pentru „Americani” de rit mozaic, erau privite în mod dezagreabil.

De și toată organizarea, cultura și civilizația Rusiei erau importate dela străini, în special dela occidentali (afară de religia ortodoxă împrumutată dela Greci și impusă prin foc și sabie țăranilor), — începînd cu dinastiile de varegi și nemți, cu instituțiile de stat semi-prusace, curentele filozofice, artistice, politice și literare (pseudo-clasicism, byronism, sentimentalism, roman-tism, realism, simbolism, etc.) și sectele religioase (stundism, anabaptism), — totuși atît de mare în cifre absolute era puterea împărăției rusești și atît de sănătoasă se credea încît, în Rusia, a fost posibil să se dezvolte, să devină puternic și să dicteze la curte, în publicistică și în societate un curent, care declara Occi-

dentul „îmbătrînit, ramolit, putred“, Germania—moartă, Franța—aproape de prăbușire, Europa—un cimitir, 1—iar Rusia singură chemată a o reînvia, a o reface, a o civiliza... cu toate că Rusia urăște această Europă. („Luînd Constantinopolul, care trebuie să fie al nostru“ printr'un războiu paneuropean care este „necesar“, Rusia va mîntui Europa, stabilînd capitala rusească, „cea de a treia Romă“ la Constantinopol, și se va creia astfel „imperiul universal rusesc sub stăpînirea țarului autocrat“). 2

Acest curent se vede nu numai la conservatorii, reacționarii, naționaliștii și slavofiliii Ruși, dar și la revoluționarii, care dădeau drept tip pentru viitoarea fază a evoluției omenirii starea primitivă—comuna rusească (mirul)—bineînțeleș după dogma marxistă, așa cum o înțelegeau ei.

2

Dar toate aceste aparențe de statornicie, bogăție, putere, cultură și civilizație erau reale numai relativ,—și foarte relativ.

Dacă războiul este privit ca o boală, care pune la încercare rezistența întregului organism, sau ca un concurs, ca un examen (și, până la un punct, se poate privi așa),—în concurență cu alte state de talia lui imperiul rus era foarte slab: ori de cîte ori s'a pus la încercare cu statele orientale, el a reușit să salveze totdeauna numai aparențele,—cu mare greutate și multă diplomație; ori de cîte ori însă s'a pus la încercare cu Occidentul, sau cu o putere cu forțe occidentale (Japonia), a fost regulat bătut și s'a văzut atunci neputința lui, și cea internă și cea militară, aceasta din urmă constituînd totuși singura bază a existenței lui ca stat. 3

Până cînd în războiul mondial, imperiul rus n'a reușit să fie bătut și descompus, alături de toți aliații lui victorioși, lumea n'a crezut în slăbiciunea și putreziciunea lui.

Curentele rusești opoziționiste, reformiste sau revoluționare, popoarele subjugate sau persecutate, revoltele periodice, indicau demult lumii slăbiciunea colosului dela Nord cu picioarele de lut. Democrația europeană independentă (afară de cea franceză, care avea nevoie de Ruși, și atîta timp cît a avut această nevoie) știa și discuta slăbiciunea imperiului. Dar bănuiala că se iau dorințele drept realități, precum și contrazicerea aparentă a tuturor celor care afirmau pe de o parte slăbiciunea Rusiei cu „toate resursele ei imense“, iar pe de alta se temeau că ea va acapara pe toți vecinii (începînd bineînțeleș cu Constantinopolul și Bos-

1 Dostoevski după Merejkovski, vol. XI, p. 179, „Profetul Revoluției rusești“.

2 Ibidem, vol. XI, pag. 192.

3 Războiul cu Napoleon nu contează: Napoleon a fost învins de iarnă în Rusia și de Engleji peste tot.

forul, „fără care nu poate trăi“) făceau să nu se vadă situația reală, care era cu totul contrarie aparențelor.

Cifrele absolute, deși exacte, înșelau; ele arătau albul fără umbre; numai proporțiile la sută indicau realitatea. Și prima realitate, și cea mai gravă, era că Rușii, în imperiul rus de 180 milioane locuitori, nu erau decât o minoritate de 43,3 la sută, iar nerușii constituiau majoritatea de 56,7 la sută; și aceasta după statistica Imperială Oficială din 1897. 1

1 După recensământul din 1897 imperiul rus avea 129 milioane de locuitori:

Numele poporului	Mii	la sută
Ruși mari	55.675	43,3
Ucrainieni	22.415	17,4
Poloni	7.931	6,2
Ruși albi	5.886	4,5
Ovrei	5 063	3,9
Chirghizi	4.084	3,2
Tatari	3.738	2,9
Nemți	1.790	1,4
Lituanieni	1.658	1,3
Bășchiri și Tepteari	1.439	1,1
Letoni	1.436	1,1
Gruzini	1.352	1,0
Armeni	1.173	0,9
Moldoveni	1.122	0,9
Mordvini	1.024	0,8
Estoni	1.003	0,8
Sarți	969	0,7
etc.		

S'au înregistrat atunci 146 limbi și dialecte (vezi Stankevici, Soar'a pop. Rus., pag. 4 și Dicționarul Brochaz Efron edit. II).'

Într-o broșură oficială a Ministerului de Instrucție publică din Rusia (1916, Petrograd), asupra recensământului făcut în ziua de 18 Ianuar 1911 în școlile din Rusia, găsim clasificarea elevilor după limba maternă. Această clasificare făcută de profesorii I. A. Bodouin de Courtaigneu, S. C. Bulici, N. Mar, A. D. Rudnev și A. N. Samoilovici ne dă ca *limbi materne vorbite în Rusia*:

<i>I. Grupul slav</i>	16) Englezilor
1) Rușilor mari	17) Suedezilor
2) Rușilor albi	18) Norvegienilor
3) Ucrainenilor	19) Danezilor
4) Polonilor	20) V. Limba greacă
5) Cehilor	21) VI. Albaneza
6) Bulgarilor	22) VII. Grupul indian, limba fi-
7) Slovenilor	gănească
8) Sirbo-Horvaților	<i>VIII. Grupul Iranic</i>
<i>II. Grupul baltic</i>	23) Tadjicilor
9) Letonilor	24) Persanilor
10) Lituanilor	25) Tat-ilor
<i>III. Grupul roman</i>	26) Talișanilor
11) Românilor	27) Curzilor
12) Francezilor	28) Aiganilor
13) Italianilor	29) Ironilor (Osetini)
<i>IV. Grupul germanic</i>	<i>IX. Grupul semitic</i>
14) Germanilor	30) Arabilor
15) Holandezilor	31) Ovreurilor
	32) Sirienilor

Dacă luăm regiunile mărginașe ale imperiului rus, atunci găsim următoarele date : 1

In Finlanda : 2

La o populație de 2.921.217

Finii	2.571.145 (88 la sută)
Suedeji	338 961
Ruși	7.339
Nemți	1.794
Alte neamuri	1.978

X. Grupul iafetic artoeuropean	60) Maghiarilor	} Grupul Maghiar de pe Obi
33) Armenilor	61) Vogulilor	
	62) Osteacilor	
XI. Grupul iafetic sudic	63) Samoezilor	
34) Gruzinilor (cartii)		XIV. Limbi altatce
35) Mingrelilor	64) Iacujilor	} Grupul Turcesc
36) Svanilor	65) Altai	
XII. Grupul iafetic nordic	66) Chirghizilor	
37) Lezghinilor	67) Sarjilor	
38) Avarilor	68) Tarancinilor	
39) Chiuriniilor	69) Turcmenilor	
40) Lakilor	70) Turcilor	
41) Udiniilor	71) Osmano Turcilor	
42) Darghinilor	72) Azerbedjainilor	
43) Cecenilor	73) Nogailor	
44) Ingușilor	74) Cumișilor	
45) Ţova-Tușinilor	75) Tatarilor	
46) Cercheșilor	76) Bașkirilor	
47) Bzeduhilor	77) Mescereacilor	
48) Abhazilor	78) Teptearilor	
	79) Ciuvașilor	
XIII. Limbi fino-ungare	80) Mongolilor	} Grupul Mongol
49) Finilor	81) Bureașilor	
50) Carelilor	82) Calmucilor	
51) Estonilor	83) Tungujilor	} Mandjuro-tunguz
52) Ciudinilor	84) Orocenilor	
53) Ceremișilor	85) Gold-ilor	
54) Mordvinilor		XV. Grupul Nord-American
55) Mocșanilor	86) Ghilleac-ilor	
56) Voteacilor	87) XVI. Chinez	
57) Permeacilor	88) XVII. Corean	
58) Zirenilor	89) XVIII. Japonez	
59) Loparilor	90) Necunoscut	

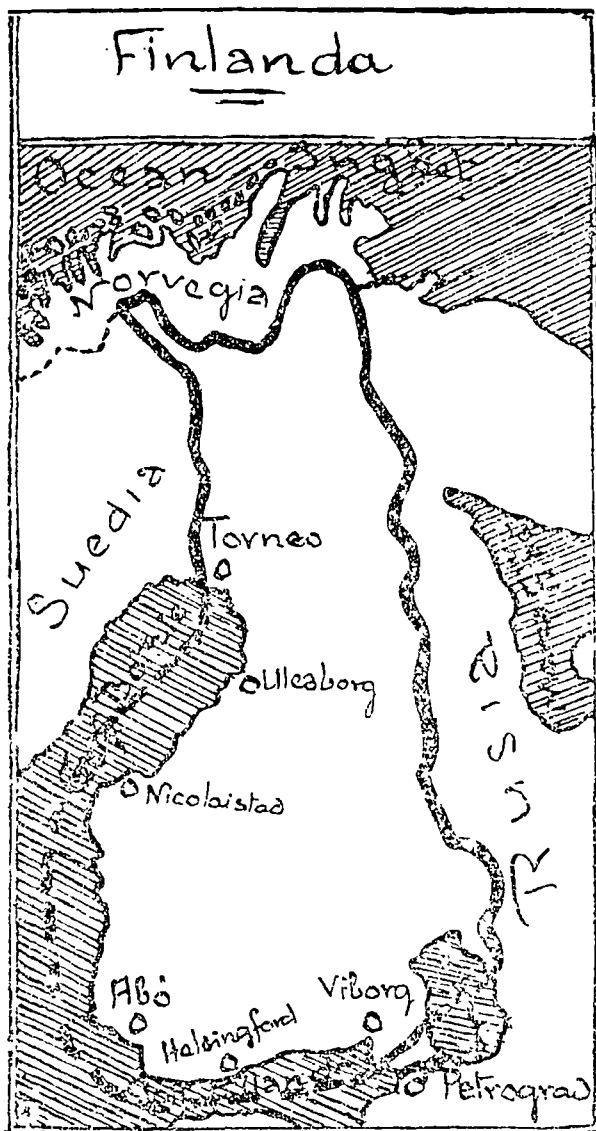
1 Aceste cifre sînt luate după lucrarea lui V. Stankievici : Soarta popoarelor Rusiei, Berlin, 1921.

2 Finlandezii, împreună cu Estonii, după Maghiari, constituie cea mai însemnată insulă națională, rămasă din marea masă de rasă finică, cotropită în mare măsură de rasele vecine. La același grup aparțin : Carelii, Estonii, Laplanzii, Ceremișii, Mordva, Zireni, Permeacii, Voteacii, Osteacii, Vogulii.

Finii au apărut în actuala lor țară între anii 400 - 700 după Christos, ca un reflex nordic al năvălirilor barbare.

Din secolul X au început să-i atace vecinii : Daneji, Suedeji, cu scopul de a-i subjuga și apoi sub pretextul de a-i creștina. — După lupte de secole cu vecinii, din 1323 sînt supuși Suediei, a cărei soartă au împărțit-o până la 1809, cînd au fost anexați la Rusia.

Adică Rușii nu formau din masa autohtonilor nici 1 la sută.

Finlanda are o întindere de circa 377 mii km. pătrați, din care 42 mii lacuri și, din această cauză se numește „țara de mii de lacuri”.

E țară săracă cu puțină agricultură, multă creștere de vite, păduri și industrii.

Conștiința națională și politică sînt foarte dezvoltate. E țară cu cultură mare, aproape fără analfabeți, de religie luterană.

Imperiul rus a căutat să-și exercite și aici principiile absolutiste de rusificare, a întâmpinat însă o mare rezistență, cu toate strășnicile ce le aplica. (Toate datele sînt luate după V. Stankievici, *Soarta popoarelor Rusiei*, Berlin 1921).

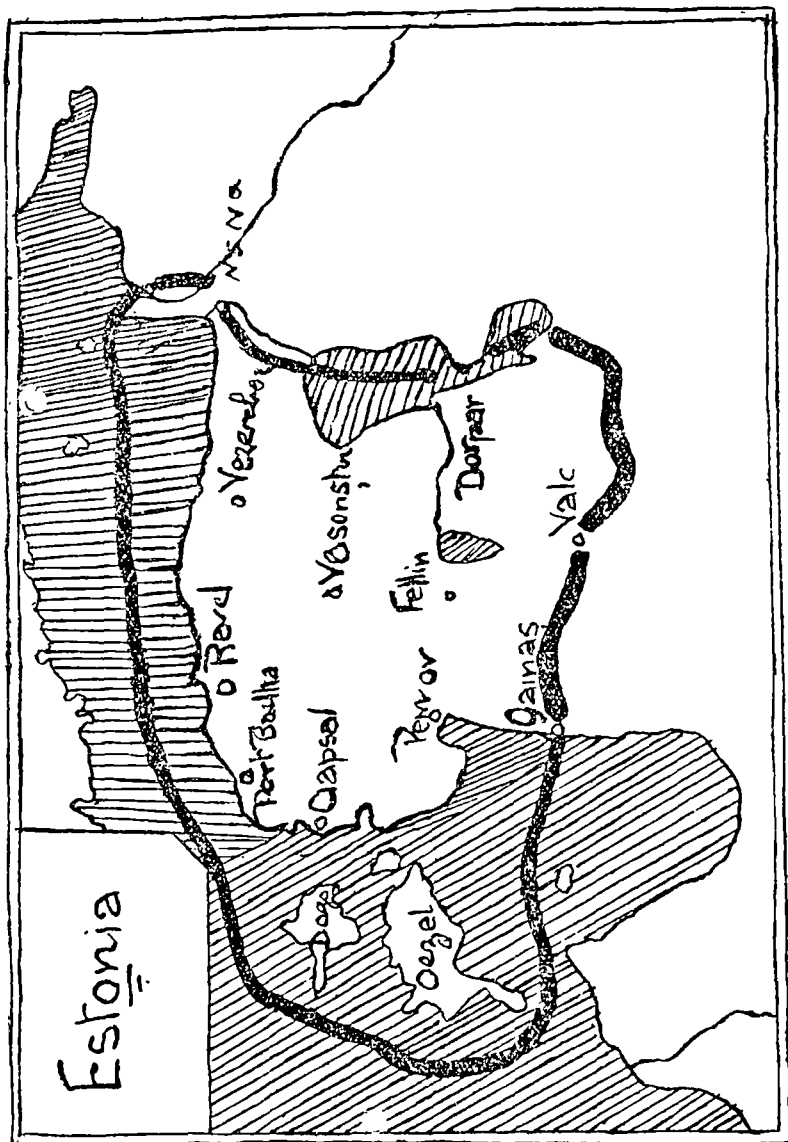

In Estonia : 1

(Guvernământul Estland și ținuturile Pernov, Dorpat, Fal-
lin, Verros și Oesel din Liflanda și Sotuchezia).

Populație totală 958.351.

Estoni	907.136 (94 la sută)
Ruși	37.577 (3 la sută)
Nemți și alte nații .	13.638 (2 la sută)

1 Estonii sînt un popor din grupul finic, ca și Finlandezii. Au a-
www.dacoromanica.ro

În Lituania : 1

(Ținuturile locuite de Lituanieni în guvernămintele Covno, Suvalky, Vilno, Curlanda, Grodno). Populație totală 2.158.630.
 Lituanieni 1.434.428 (65 la sută)   Poloni 195.480 (9 la sută)
 Ruși . . . 96.916 (4 la sută)   Nemți 48.408
 Ovrei 270.920

părut între secolele IV—VII după Chr., în regiunea pe care o ocupă.

Au fost subjugați de Cruciații nemți, dela 1227.

Deși iobăgia a fost abrogată încă dela 1816, totuși poporul era extrem de exploatat de proprietarii pământurilor.

Inceputul învierii culturale a acestui popor datează de abia dela 1845 și se datorește preotului luteran Iohan Iansen.

În Estonia, cași în Finlanda și Letonia, nu există neștiutori de carte.

Prin ajutorul asociațiilor : economice, culturale, bancare, agricole, expozițiilor și cooperativelor, extrem de numeroase, s'a dezvoltat conștiința națională și politică. Organizațiile economice au devenit în scurt timp așa de puternice, încât Estonienii au ajuns săpini în orașele lor și formează în ele marea majoritate, fenomen singular, întru cât la vecinii lor, Letoni și Lituani, orașele sînt înstrăinate.

Estonia este țară de agricultori și crescători de vite. Sînt multe păduri.

Imperiul Rus și aici ca și în toate părțile, a căutat fără succes să rusifice masa,

(Toate datele, după V. Stankevici. *Soarta popoarelor Rusiei*).

1 Lituanieni sînt un popor cu o limbă veche, indo-europeană,

In Letonia: 1

(Guvernământul Curland, Ținuturile Riga, Valc, Venden, Volmar din Liflanda, Latgalia; ținuturile Lințin, Rejița și Dvinsc).

Totalul Populației 2,000.000.

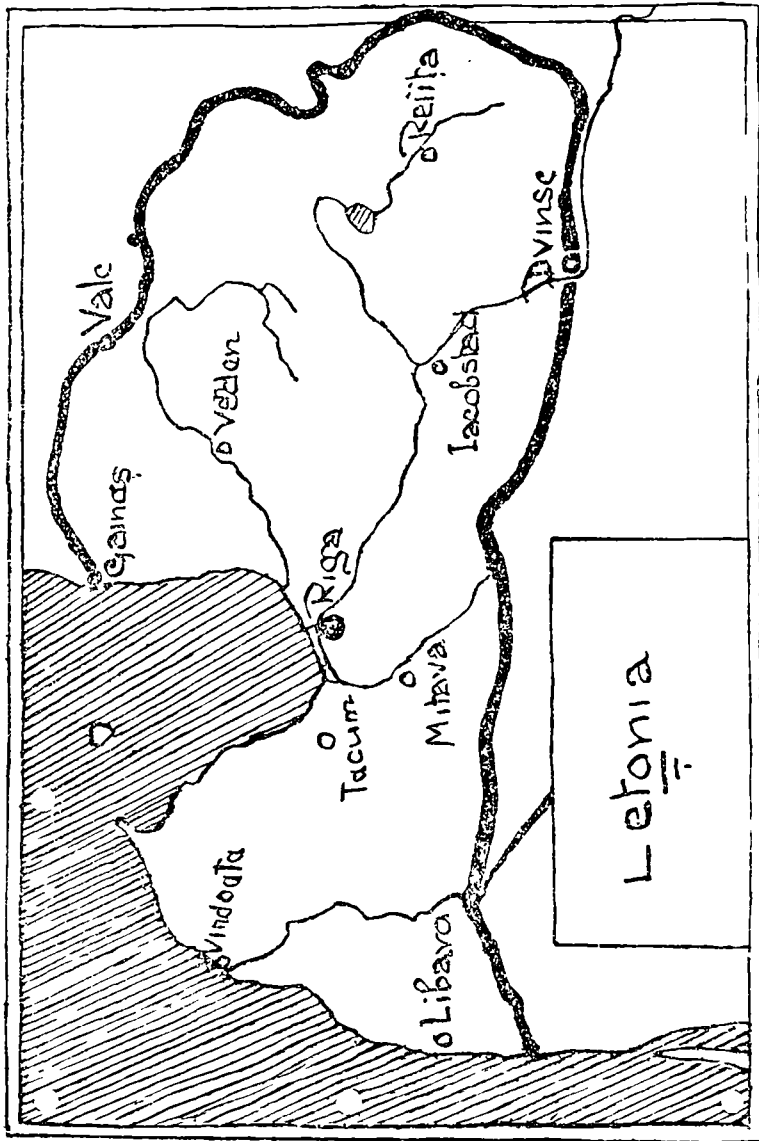
Letoni	1.316.169 (68,2 la sută)
Ruși	233.667 (12,2 la sută)
Nemți	136 552 (7,1 la sută)
Ovrei	119.569 (6,2 la sută)
Lituani	25.315 (1,3 la sută)

cu foarte multe asemănări cu sanscrita; ei alcăluiau alădată un stat puternic, în luptă cu Cruciații germani, apoi cu Polonii, în statul căroră au intrat formind unune pentru a fi subjugai pe urmă de Ruși. Au rezistat Germanilor, Polonilor, Rușilor, păstrându-și cultura națională.

Rușii i-au persecutat rău, în special dela 1865, cînd le-au închis toate școlile locale, inclusiv universitatea din Vilno, și au oprit tiparul cu litere latine (1865), ceiace s'a socotit ca lovitură împotriva religiei (Lituanienii sînt catolici și nu sînt slavii). Părea, pentru cercetătorul superficial, că Lituanienii sînt „candidați” la rusificare completă. S'a încercat până și confiscarea cărților lor de rugăciuni, cu litere latine. Toate aceste brutalități au stingherit, au întîrziat cultura, dar au provocat ură și rezistență. Instinctul național și căutarea culturii i-au împins spre Prusia, unde își tipăreau cărțile, punindu-le date anterioare anului 1865 și locul tipografiei Vilno, căci cărțile vechi în minile particularilor erau lăsate. În ultimii ani mișcarea culturală națională luase avînt sub formă de cercuri culturale, corale, agricole, cooperative, etc, se utilizau toate momentele de slăbiciune a supravegherii și s'a ajuns astfel până la formarea de partide politice. (După V. Stankevici).

1 Letonii n'au reușit să formeze stat, au trecut în jug pe rînd la Nemți, Suedezi, Ruși; sînt populație jărănească, profund exploatați de baroni și conji germani, susținuți de statul rusesc, în toate formele de stăpînire medievală. Cu tot trecutul istoric foarte dureros și alcătuirea socială bolnavă, poporul s'a menținut cu îndîrjire și a progresat. O parte din jărănime prin economii și muncă, a trecut în orașe formind burghezia și intelectualii, între care a început mișcarea națională, culturală mai întînsă, formindu-se cercuri de cetiri, coruri, societăți agricole. Mult au contribuit la renașterea Letonilor, pastorii luterani, reușind să facă ca între credincioșii lor, să nu existe neștiutori de carte. Organizarea culturală și economică era așa de puternică, încît cu toată stăpînirea nobilimii germane locale a tot puternice, au rezistat, nu fără revolte, reprimare violent. Nobilii germani aveau în minile lor administrația, poliția, justiția, școlile (politehnica Riga și universitatea Dorpat), dreptul de numire al preoșilor luterani, creditul. Statul rusesc nu făcea decît să ajute pe Nemți presînd pe Letoni să se rusifice. — (După V. Stankevici).

Poloni	62.700 (3,3 la sută)
Estoni	17.700 (0,09 la sută)

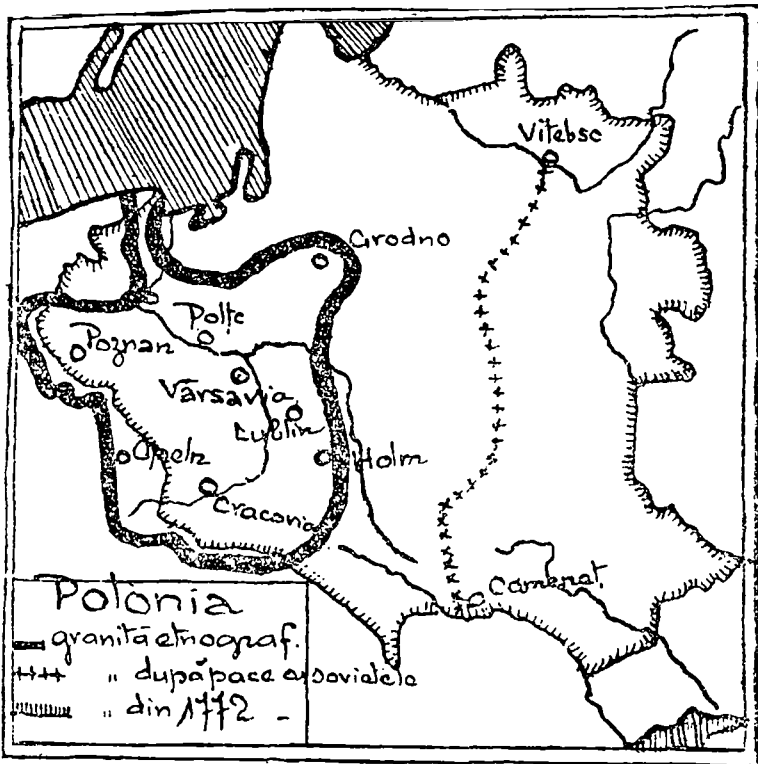
In Polonia

(In hotarele oficiale rusești) 1

Poloni mii	7.032 (74,8 la sută)
Ruși	608 (6,6 la sută)

1 „Tribuna ovreiască”, Paris, 1920, pag. 6.

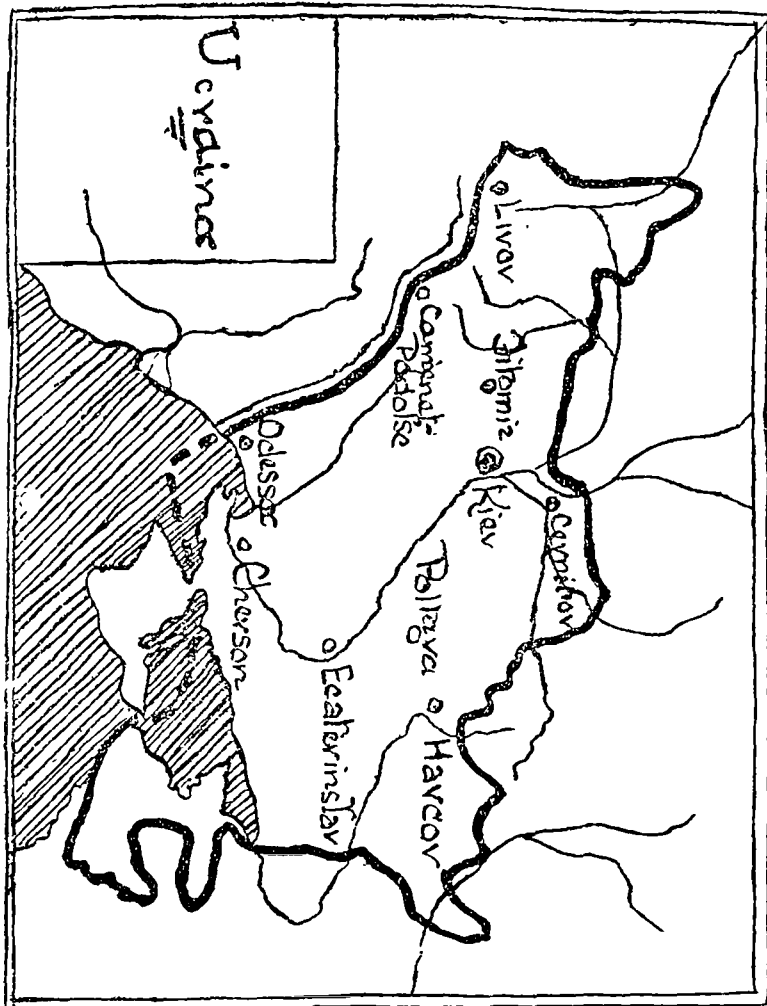
Germani mii . . . . . 420 (4,5 la sută)
Ovrei . . . . . 1.321 (14,1 la sută)

In Ucraina Centrală, așa cum o admit Rușii 1

Gubernămintele	Populație totală mil	Ucrâinieni mil	Ruși mil	Ovrei mil
Volinia	2.989	2.096	105	395
Poltava	2.778	2.583	73	110
Ecaterinoslav	2.113	1.456	365	99
Harcov	2.492	2.009	441	13
Kiev	3.559	2.819	209	430
Cherson	2.733	1.462	575	322
Podolia	3.018	2.442	99	369
Total	19.682	14867	1.867	1.738
		75 la sută	9 la sută	8 la sută

1 Ucrâinienii (Ruleni, Moloruși, Rusneaci) și după date antropologice și după limbă (Academia de științe din Petrograd, 20 Febr.)

1906, comisia specială compusă din membrii Academiei: Zelinsky, Cors, Lippo-Danilevsky, Oldenburg, Faminifin, Fortunatov, Șahmatov, constată: „Imprejurările istorice au concurat la deplina disociere a regiunii ucrainiene de regiunea Rușilor; de aci deosebiri în limbile ambelor naționalități: rusească și ucrainiană. Viața istorică nu le-a creat o limbă comună, din contra a mărit deosebirea dialectale cu care au apărut străbunii”) și după trecutul istoric, constituie un popor aparte. Independența la început, trec sub jugul țatar, apoi în statul polono-lituan, și de abia la 1654, teoretic, și la 1783 efectiv sub Ruși. Statul rusesc a avut o politică, care nu l-a făcut simpatic. La 1783 pentru pierderea independenței politice, clasele superioare ucrainiene au fost plătite prin introducerea iobăgiei țăranilor. Cât privește cultura, Petru cel Mare dela 1720 a oprit tipărirea a oricărei cărți în hotarele ucrainiene, afară de cărțile bisericești, iar acestea trebuiau tipărite în limba rusă. Un egumen a fost oprit a tipări un acatist scris de mitro-

In Rusia albă 1

(Regiunea Grodno, Vilno, Vitebsc, Moghilev, Minsc, Smolensc).
Populația totală 8.040 mli.

Ruși albi	5.740 mii (71 la sută)
Ruși	500 mii (6 la sută)
Ovrei	1.000 mii (12 la sută)
Germani	800 mii (9 la sută)

poli în limba ucrainiană, iar la 1769 Mănăstirea din Kiev a fost oprită de către Sinod de a tipări un abecedar în limba ucrainiană.

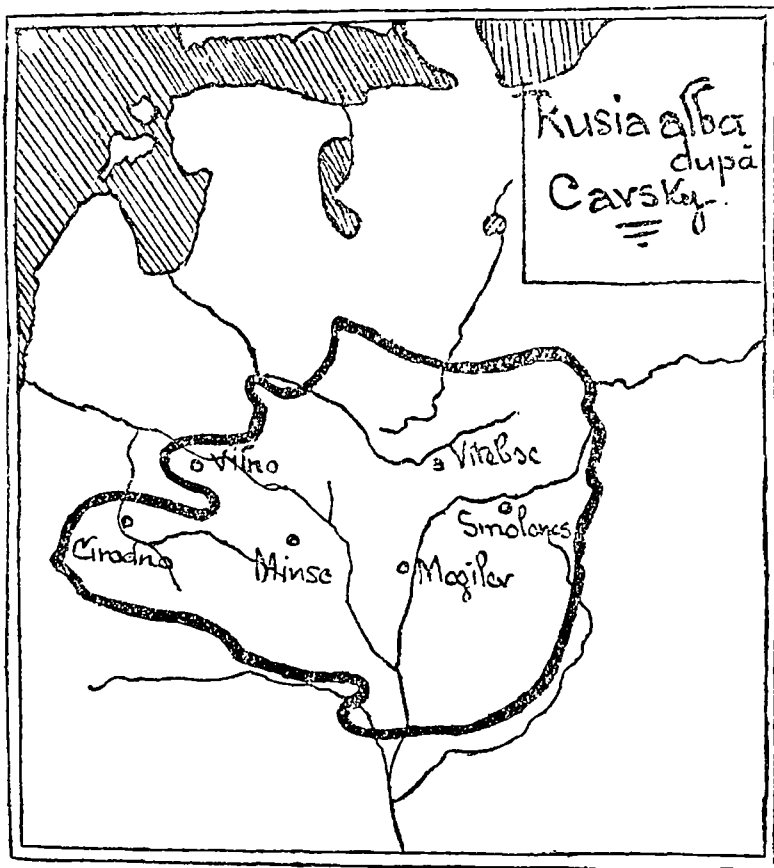
Limba ucrainiană ajunge a fi numai a țăranelor; clasele avute se rusifică. Toluși instinctul național și influențele culturale străine trezesc conștiința națională, care culminează în poetul lor Șevcenco, primit rău de criticii Ruși, chiar de radicalul Belinsky.

Harcovul și Kievul devin centrele mișcării lor naționale în Rusia. Ucrainenii sînt persecutați, chiar în epoca liberalismului rusesc: La 1863, Valuev, ministru de interne, dă ordin să nu se tipărească nici o carte în limba ucrainiană („nici un fel de limbă deosebită, ucrainiană, n'a fost, nu este și nici nu poate să fie”, zicea Valuev), iar sf. Sinod a dat ordin să nu se tipărească traducerea Evangheliei în această limbă și alte cărți cu conținut religios. Au fost expulzați o mulțime de muncitori pe ogorul național, cultural și politic ucrainian. La 18 Mai 1876 s'au oprit: 1 importarea din străinătate și tipărirea în întreaga Rusie, a orice carte în limba ucrainiană, 2 reprezentările teatrale, lecțiile, cîntecele. Aceste opriri au durat 50 de ani. Mișcarea a emigrat în străinătate (Helveția, Dragomanov), în special în Galiția, unde s'a creat Piemontul ucrainian.

Ucraina este o țară agricolă foarte bogată. Avînd cărbune și fier, s'a putut desvolta acolo cu ajutorul capitalului francez o mare industrie. Ucrainenții, cași noi, cași Polonii, le zic Rușilor: „moscali”. (Toate datele după Stankevici).

1 Rușii albi din secolul XII au făcut parte din statul lituanian, apoi polon, avînd centrele de cultură occidentală, Vilno, Varșovia. De abia dela 1772 au intrat sub stăpînirea rusească. Până la 1865 începăturile religioase, literare și culturale au fost lăsate în pace. La 1865, după revoluția poloneză, s'a oprit orice tipărire cu litere latine, cu care scriau Rușii albi; s'a început botezarea catolicilor în ortodoxie: într'un cuvînt, întreaga orgie a statului militar-politienesc rus, sub deviza creștinismului ortodox în luptă cu latinismul occidental polon. Cu toate acestea poporul a rezistat, mișcarea națională și culturală a continuat. S'au creat cercuri culturale și politice, care au editat pentru popor, cărți, calendare, etc..

Paralel cu mișcările naționale ale altor popoare, a apărut ideea autonomiei, mai cu seamă pe la 1902-5. Dela 1906 a început mișcarea culturală mai intensivă, cărți, reviste săptămînale, gazete. Toată această renaștere culturală era supusă la șicane, pedici, opriri, arestări, confiscări din partea statului. La elementul național, cultural și religios de nemulțumire, (1/2 de Ruși albi sînt catolici), se adăoga și elementul social-economic. Pămîntul în această regiune este sărac, proprietatea mare este înținsă, — un element puternic de nemulțumire, mai cu samă față de tendințele de colonizare rusească. Al treilea element era influența poloneză. Îndepărtați dela orice funcții de stat, Polonii s'au datat în Rusia la întreprinderi și comerț, căuînd să rămie toluși, cîi mai aproape de centrul lor. În Belorusia băncile, întreprinderile agricole și industriale erau în mîna lor și influența lor asupra populației era însemnată; dar ea desigur nu se exercita în folosul statului rusesc, ci tocmai dimpotrivă (După Stanchevici).

In Basarabia 1

Totalul populației 1.935.412.

Moldoveni	920.919 (47,6 la sută)
Ovrei	228.168 (11,7 la sută)
Ruși	155.774 (8 la sută)
Bulgari	103.225 (5,33 la sută)
Ucrainieni	382.169 (19,75 la sută)

In Caucazia 2

(Afară de regiunea Stavropol, Cubani și Terse)

Totalul populației 7 milioane.

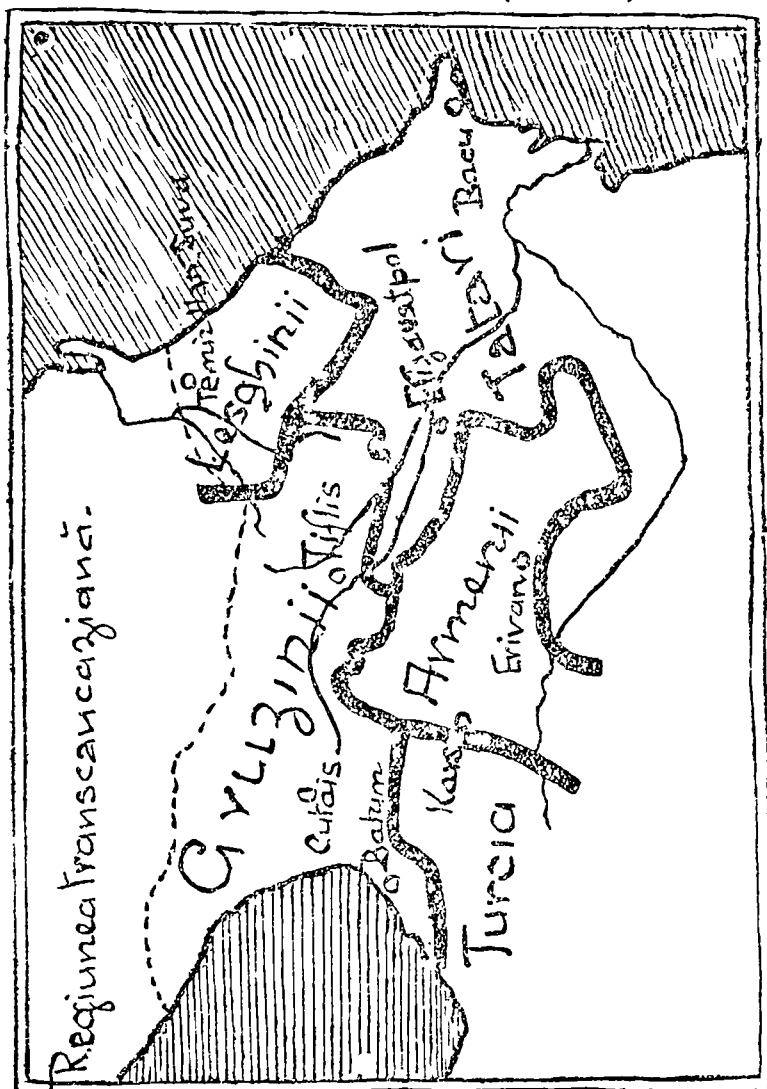
Turco-Tatari mii	2.403 (34 la sută)
Armeni	1.787 (25 la sută)

1 L'occupation Roumaine en Bessarabie, Paris, 1920, pag. 16.

2 Armenii sînt un popor vechiu, cunoscut încă la 521 înainte de
Christos, cînd s'au răscolit împotriva lui Darius. Au format un stat mare

Gruzini	1.784 (25 la sută)
Ruși	915 (13 la sută)
Rase de munte . . .	117 (3 la sută)

și puternic, constituind în Orient un focar de civilizație; au primit creștinismul înaintea Rusiei, cu biblie tradusă în secolul V. Au fost supuși de Turci și Tătari. După lungi lupte, statul armean pieri, distrugându-se clasele sociale și rămânind un singur demos. Antagonismul dintre învingători și învinși, musulmani și creștini, oameni civilizați și sălbateci, persistă și astăzi; totuși credința, limba, cultura și obiceiurile și le-au păstrat; mai mult, aceste elemente le-au servit spre a deveni puternici în sfera economică, recompensând în această direcție pierderile politice formind o burghezie influentă, organizată și puternică în toată Asia anterioară și reinviind ideea națională pe baza autonomismului bisericesc, care era păstrat. De îndată ce imperiul

Nu am la îndămină datele asupra regiunilor Crimeii, Cazanului, Astrahanului, în majoritate tătarăști, a Turchestanului, a Siberiei și altor regiuni cu populație mongolă, turcească, etc., foarte variată.

Rezumînd, avem :

Regiuni :	Populație mii.	Autohtoni mii.	Ruși mii.
I Finlanda	2.921	2.571 (88 la sută)	7
II Estonia	958	907 (94 ")	37 (3 la sută)
III Letonia	2.000	1.316 (68 ")	233 (12 ")
IV Lituania	2.158	1.434 (65 ")	96 (4 ")
V Ucraina	19.682	14.867 (75 ")	1.867 (9 ")
VI Polonia	9.381	7.032 (74 ")	608 (6 ")
VII Rusia Albă	8.040	5.740 (71 ")	500 (6 ")
VIII Basarabia	1.935	920 (47 ")	155 (8 ")
IX Caucazia	7.000	6.000 (84 ")	915 (13 ")
Total	54.075	40.787 (75 la sută)	4.418 (8 la sută)

turc a început să decadă, elementul armenesc a apărut pe terenul politic. Rusia, dela Petru cel Mare ajungînd în conflict cu Turcii, a aflat foarte naționalitățile creștine împotriva lor. Subt Alexandru I Rușii au luat hanatul Carabah dela Turci și hanatele Erivan și Nahicevan dela Perși (toate locuite de Armeni). Așa că încercările de eliberare au ajuns la împărțirea Armenilor în tre trei stăpîni: Ruși, Turci, Persani. Situația Armenilor în Rusia era mai bună, poale fiindcă Rușii, urmînd alipirea restului, îi lăsau în pace. Totuși, lupta națională și democratică organizată împotriva Turcilor, jinea ridicată conștiința; iar măsurile de protecție a claselor suprapuse turco-talare supărau pe Armeni împotriva Rușilor, care pe lingă toate la 1897 le închid școlile, editurile, instituțiile de binefacere, și le iau în administrarea statului averile bisericesti—asa că partidele revoluționare armenesti se îndreaptă nu numai împotriva Turcilor ci și împotriva Rușilor (Dașnacjuțiu) (După Stankevici).

Gruzinii, încă înainte de era creștină, au format un stat, care a rezistat, fie independent, fie autonom în alte formațiuni politice. Maximum de înflorire l-a ajuns Gruzia între anii 1182—1212. Împreună cu puterea politică s'a dezvoltat și cultura; epoca de aur a literaturii gruzine a fost între secolele X și XIII (celebrul poet Șota Rustaveli).—Mongolii i-au subjugat. Dar peste o sută de ani, ajung din nou independenți. În timpul căderii Bizanțului, sint înconjuțați de lumea musulmană și își pierd energia în lupte cu cotropitorii. În secolele XVII și XVIII reușesc să se întărească și să atace. Caută aliați în Persia, Austria, Prusia și Rusia. Regele Israelie II a supus Gruzia Rușilor pentru a se apăra de Turci, rezervîndu-și întreaga autonomie (1783). Dar de pe la 1801 Alexandru I o anexează. Poporul obosit de lupte seculare se supune. Nobilimea sărăcită, primind avantajii și slujbe, s'a supus rusificării. Țărănimea, legată de pămînt și sărăcie, și-a păstrat complex naționalitatea, dar în stare de necultură. Numai preoșimea legată de popor, dar conștientă și cultă, supărată că i s'a suprimat autonomia și i s'au sechestrat averile pentru rusificare, a luptat cu înverșunare. Din aceste elemente s'a renăscut literatura și teatrul gruzin; apoi au început organizări politice subt firme socialiste, fără să existe un însemnat proletariat industrial. Elemente culte și sărăcite din nobilime, preoșimea, decăderea bisericii, lipsa formelor naționale, au dus la fenomene de acuitate socială.

Gruzinii ocupă un teritoriu întîns în partea Nord-Vestică a Caucazului, formînd o masă compactă pe acel teritoriu (După V. Stankevici).

Penru toate aceste mase de rase și de limbi străine, artă, științele, literatura, cultura și civilizația rusească nu existau, decât la cei conștienți că, în contul muncii și puterilor lor, crește și înflorește cultura străină, neamurile lor fiind lăsate în ignoranță sau avind rolul de gunoiu pentru îngrășarea culturii străine.

Mai mult, statul rusc, față de toate aceste popoare avind o atitudine de stăpînire militară-polițienească pentru distrugerea naționalității și a culturii lor, nu le putea inspira decât o ură ascunsă.

În sudul și sud-vestul Imperiului rus, exista încă un popor vechiu, conștient și puternic—Evrăii.

Dacă toate celelalte popoare erau oprite în cultura, dezvoltarea și civilizarea lor din considerațiuni de stat, de teama separatismului sau din cauza rezistenței la rusificare,—Ovreei au fost singurul popor din Rusia, care s'a supus complect rusificării, ca nici un alt neam, dar a fost respins și persecutat, din cauza deosebirii de religie (Ovreei botezați nu erau persecutați), cași din considerații economice sau de politică internă,—în mod sistematic prin legi de diferite feluri, prin măsuri polițienești și economice și, în afară de orice lege, prin organizări speciale de persecuții îndreptate contra lor. Ovreei nu aveau dreptul să fie primiți în școlile statului decât în număr limitat, un quantum la sută; n'aveau dreptul de a poseda proprietăți rurale, deci nu puteau avea ocupații în agricultură. Nu aveau dreptul de a locui decât în anume localități (iar acolo veneau pogromurile): Chișinău, Odessa, Belostoc, etc..

Partide politice puternice erau antisemite. Aceste partide aveau conducători din elita socială și înalții funcționari (contele Bobrinsky, marele duce Serghie Alexandrevici, ministrul Plehve, contele Conovnițin, guvernator al Odesei, generalul Caulbars, Scaion (Polonia), Herchelmann (Moscova), Meller Zacomelșky, regiunea Baltică; episcopii Hermoghen, Evloghie, Serafim, etc.), din imediatul anturaj al țarului, care purta insigniile acestor partide, le trimetea telegrame de încurajare la congrese și le asigura *impunitatea* oricărei acțiuni și *amnistia* oricărei crime pe acest teren.

Se înțelege bine că Ovreei nu puteau iubi imperiul rus, care-urmărea față de ei o politică „vindicativă și inumană“.

Asupra rezultatelor acestei situații și a acestei politici, cercurile rusești diriguitoare erau puse în cunoștință.

Contele Witte în memoriile sale scrie: „Este imposibil de a governa o astfel de țară și de a nesocoti aspirațiile naționale a grupurilor nerusești, care constituie în mare parte populația acestui imens imperiu. Politica aceea care are de scop să convertească pe toți supușii ruși, în adevărați Ruși, nu este idealul, care va topi toate elementele eterogene ale imperiului, într'un singur corp politic. *Ar fi mult mai avantajos pentru noi, admit, ca Rusia să fi fost o țară de naționalitate uniformă, și nu un imperiu eterogen. Pentru a atinge acest scop, nu este decât un singur mijloc: a abandona provinciile noastre dela frontieră,*

pentru că acestea nu se vor acomoda niciodată cu *politica de rusificare intransigentă*. Dar suveranul nostru nu va voi, de altfel, niciodată să ia în considerație o astfel de măsură. Dimpotrivă, nemulțumit de a cuprinde în frontierele noastre Polonezi, Fini, Germani, Letoni, Georgieni, Armeni, Tatauri, etc., am fost cuprinși de dorința de a anexa teritoriile populate de Mongoli, Chinezi, Coreeni“¹

Încă dela 1905 se văzuseră bine sentimentele populației nerusești din Rusia față de imperiu. Tot contele Witte semnaleză acest lucru :

„Provinciile dela frontieră se folosiră de slăbirea din Rusia centrală, pentru a-și arăta colții“.²

Perioada dela 1905 până la 1914 n'a putut să le schimbe sentimentele ; dimpotrivă, prima încercare le-a servit ca îmbold și mijloc de propagandă ; conștiința anti-rusească, tendințele separatiste, deghizate sub forma de autonomism și federalism, creșteau.

Dacă factorul naționalitate era singur suficient, pentru a o pune popoarele nerusești regimulul statului rus, chiar dacă acest regim ar fi fost binevolor, din punctul de vedere al respectului pentru cultura și dezvoltarea națională, factorii : economic, administrativ, polițienesc și politic, nemulțumeau profund naționalitățile. Dacă într'un stat ca Austro-Ungaria, cu regim parlamentar, cu administrație relativ bună și tolerantă, naționalitățile nu erau mulțumite ; dacă Anglia cu constituționalismul ei, cu cultură veche și toleranța, are acum greutăți cu naționalitățile (Irlanda, India, Egiptul), ca o dovadă că nimic altceva decît formarea de state independente nu poate satisface naționalitățile,— se înțelege bine, care erau sentimentele și părerile intime ale popoarelor subjgate din Rusia absolutistă, centralistă, polițistă.

3

Pusă timp de secole la muncă pentru extinderea graniței, suportînd toate greutățile politice care, pentru a menține prestigiul, aparatul, forța, fațada, armata, clasele sociale, burocrația, privilegiile, apăsa mai cu seamă pe centrul rusesc, mai sărac prin natură,—masa mare a poporului rusesc nici ea nu putea fi mulțumită.

Publicistica rusească era plină, de zeci de ani, de studii asupra epuizării centrului. Această epuizare se manifestă nu numai prin sărăcie, foamete periodică, etc., ci și prin forme mai violente, indicînd schimbarea spiritului poporului. Într'adevăr, conștiința maselor evoluase.

Încrederea în instituția fascinantă a străbunilor, în țarul cel

¹ Memoires du Comte Witte, pag. 236, Paris, Plon 1921.

² Ibidem.

alb, care susține credința ortodoxă și împarte dreptate poporului, după secole de nedreptățire, scăzuse așa de profund—încît străne-poții, sub stăpînirea realităților, o pierdură cu totul.

Generația împrăștiată la 1863, după un dezastru extern, de un țar, murise; generațiile nouă, împărțind același pămînt, sărăcise și așteptau cu nerăbdare crescîndă, dela fiecare țar nou, o nouă împrăștiare, care nu venea.

Ultimul țar și-a început stăpînirea printr'o mare nenorocire populară: la încoronarea din 4 Mai 1896, circa 2000 de oameni au fost omorîți la o serbare, și „cîteva ore după acest dezastru, țarul asista la un concert, dirijat de celebrul Safonov, iar seara a deschis balul, dansînd cadrilul la ambasadorul francez, marchizul de Montebello“. 1

Războiul cu Japonia, pe care l-a provocat și l-a pierdut, omorînd zeci de mii de oameni, nu i-a ridicat prestigiul.

Manifestația poporului, care venea la palatul de iarnă, în Ianuarie 1905, să arate țarului sentimentele de credință, dragoste, dar și suferințele, a fost întîmpinată de gloanțele armatei lui—și acest lucru s'a aflat în întreaga Rusie.

În ultimii ani, faimosul Rasputin, țaran șiret, hoț de cai, cu reputație rea bine stabilită, care numea miniștri, dicta la curte, sfătuia pe țar în treburile externe 2 și interne, n'a contribuit la mărirea prestigiului familiei țarului.

Toate aceste lucruri se discutau în toate straturile sociale, din gură în gură, pătrundeau adînc în popor, cu adaosuri fantastice, care nu erau de natură a mări încrederea și prestigiul instituției personificate de Neculai II.

Promisiunile mereu reînnoite prin diverse mesagii, cetite în biserici, că se dau libertăți și pămînt, și mereu dezmințite de realitate, au deznădăcinat din sufletul poporului ultimele iluzii despre țar și țarism.

Formele și aparențele, bine-înțelese, erau păstrate; la apariția țarului era același fast, aceleași clopote și lovituri de tun, steaguri, decorații, demnitari și armată, același popor aplecat și îngenunchiat, tăcut sau strigînd „ura“,—dar fără nici un pic de credință.

4

Altă bază morală de odinioară a statului rus, era ortodoxismul, biserica ortodoxă.

Despre starea ei, contele Witte, colaboratorul lui Pobiedonostef, scrie: „Decăderea bisericii oficiale ortodoxe și stingerea în popor a spiritului religios, este cel mai mare pericol pentru Rusia“.

1 Memoriile Witte, pag. 61.

2 „Era prietîn și găzduia la Sazonof, ministru de externe“, Witte, pag. 350.

„Fără o biserică vie, religia devine o filozofie și pierde puterea de a pătrunde în viața oamenilor și de a o îndruma“.

„Biserica noastră este din nenorocire moartă de mult timp. Este o instituție biurocratică și preoții noștri nu servesc pe Dumnezeu suprem al unei ortodoxii înalte, ci pe zeii de carne ai păgânismului. Treptat, noi devenim mai puțin creștini, decît membrii oricărei alte biserici creștine“.

Neconștient se alcătuiau comisii pentru introducerea toleranței religioase, pentru reforma bisericii, a Sinodului, pentru introducerea patriarhatului, pentru convocarea soborului. Dar de realizat, nu se realiza nimic.

Orice mișcare religioasă era supravegheată și urmărită de către biserica ortodoxă cu ajutorul poliției și jandarmilor.

Ortodoxii arhaici, tari în obiceiurile și tradițiile lor pur-ortodoxe și extrem de conservatoare, aveau aceeași soartă ca sectele raționaliste (duhobori, molocani, stundiști); toate aceste secte cu cît erau mai persecutate de cler prin poliție, cu atît se întăreau și se propagau mai mult, prin martirajul creat de autorități.

În centrul bisericii la Petrograd, în Sf. Sinod, numirile de episcopi, mutările, etc. se făceau sub influența diferitelor cercuri (și de înalte personaje feminine) și din diferite ordine. Până și sfinții erau canonizați din ordinul țarului. Așa este Sf. Serafim din Sarov, canonizat din ordin, „pentru că țarina, făcînd bae la izvorul miraculos, să conceapă un băiat, după ce născuse patru fete“ (Witte).

Toate intrigile, scandalurile, absolutismul și polițismul bisericii, legate de forma de stat, compromiteau biserica împreună cu organizarea de Stat, pe care o susținea și de care era susținută.

5

Asupra situației țaranului rus propriu zis, vom cita următoarele rînduri din memoriul contelui Witte, înaintat țarului; cred că contele Witte nu poate fi învinuit de exagerări tendențioase. În 1898 el scria țarului: „Țăranul este liberat de proprietarul pămîntului. Dar el este încă sclavul comunității (obștii), reprezentată prin adunare („mirul“) și prin acea ierarhie de mici funcționari, care apasă administrația rurală. Drepturile țaranului și obligațiile lui nu sînt clar definite de legi. Și persoana lui și buna lui stare sînt la dispoziția reglementelor arbitrare a unei administrații locale. Țăranul a obținut pămînt, dar dreptul său asupra pămîntului nu este clar lămurit prin lege. Peste tot unde este regimul comunal de proprietate (Rusia propriu zisă), el nu poate ști unde se găsește bucățica lui de pămînt.—Drepturile de moștenire sînt regulate de obiceiuri vagi. Așa că astăzi țăranul posedă pămînt, nu în virtutea legii, ci a obiceiului și adesea printr'un capriciu arbitrar“.

„Țăranul nu a fost decît ușor atins de reforma legală a împăratului Alexandru II. Justiția îi este dată nu prin tribunale

ordinare, ci prin judecătorii rurale, care există pentru el special, și care distribue justiția după un drept obișnuit sau mai bine după arbitrarul. Perceperea impozitelor nu este mai bine regulată, ea este administrată de voința arbitrară a unei administrații locale. Principiul responsabilității mutuale, în ce privește impozitele, face pe fiecare țaran responsabil față de obștia întreagă; rezultatul este complectă iresponsabilitate“.

„Zemstvele pun impozite pe țărani cît vreau și guvernul nu le poate legal face nimic, dacă impun peste puterile țaranului. Arbitrarul și confuzia prevalează în perceperea dărilor obștei, care în ultimii ani cresc excesiv“.

„Ce ași avea de zis despre educația populară?“

„Nu este un secret că ea se află în stare embrionară și că din acest punct de vedere noi sîntem sub nivelul nu numai al multor țări europene, dar chiar al statelor asiatice sau transatlantice“.*

„Așa încît clasa țărănească, deși personal liberă, este încă sclava arbitrarului, ilegalității și ignoranței; sub imperiul acestor împrejurări țaranul își pierde toată energia pentru a-și ameliora în mod legal soarta. El devine pasiv și fără suflet, oferind un teren fertil pentru progresul tuturor vicilor“.

„Înainte de toate, trebuie acordată țaranilor plenitudinea drepturilor civile“.

„Dată fiind starea clasei țărănești, statul nu se poate mări și atinge importanța mondială, pe care natura lucrurilor și soarta însăși i le rezervă“.

„Această stare a clasei țărănești este cauza fundamentală a fenomenelor sociale morbide, care se prezintă în viața țării noastre“.

„Oamenii, care au emancipat pe țărani de servagiu, au favorizat comuna țărănească (obșcina), care înseamnă forma comunală a proprietății pămîntului și a exploatării. Această politică a fost adoptată de guvern, pentru că era mai comod pentru administrație a fi în raporturi cu grupuri de țărani, de cît cu individualități și și-a găsit susținători între slavofili și alți admiratori pasionați ai trecutului. S'a declarat că obșcina era o veche instituție specială, particulară Rusiei, era însăși adevărata esență a vieții rusești, și a se atinge de ea însemnă a se atinge de integritatea spiritului național rus“.

„Dar este un lucru comun de a spune că proprietatea comunală, care exista într'o epocă sau alta, a fost în realitate

---

„Cultura și instrucția țărănimii rusești (din Rusia centrală) era la un nivel foarte jos. Numai la margini în Polonia, Țitvania, Regiunile Baltice populația stătea mai bine decît în Rusia. În general masele largi erau în stare sălbatecă. Procentul imens de neștiutori de carte, care în guvernămintele centrale ajungea la 75 la sută, beția, mortalitatea excesivă, bolile infecțioase în sală, toți acești factori distrugeau puterea de creație a poporului, îl transformau în masă inertă“. Han. Rusia și Bolșevismul, pag. 113.

generală, că este pur și simplu o fază primitivă a evoluției social-economice a omenirii. Cu dezvoltarea civilizației și a statului, instituțiile comuniste au fost înlocuite prin instituții individualiste. În Rusia acest progres a fost în mod artificial oprit, iar de aci a rezultat că poporul și statul au fost extrem de slăbite“.

„Obșcina și-a găsit apărători entuziaști chiar între Rușii convertiți la socialism. Ei au proclamat că țăranel rus este un comunist născut, deși inconștient“.

„În perioada de reacție, care a urmat după asasinarea lui Alexandru II, obșcina a continuat să fie instituția favorită a ministerului de interne, dar drepturile civile la țărani au fost considerabil micșorate“.

În loc de a se ocupa de țărănime, a cărei stare este descrisă cum am văzut mai sus de către ministrul său, Neculai II a convocat o conferință, care s'a ocupat de situația nobilimii, proprietară de pământ, înlesnindu-i credite eftine pe contul statului, care era considerat „ca o vacă de lapte, pe care ei trebuiau s'o mulgă“ (Witte, pag. 185).

Witte a reușit să suprimе responsabilitatea mutuală a țăranilor pentru impozite și să le înlesnească căpătarea pașapoartelor, de asemeni a obținut o împroprietărire parțială prin Banca țărănească, care lucra însă mai mult la periferiile Rusiei cu scopul expropriării străinilor și colonizării cu țărani ruși; iar în Rusia mai mult pentru a plăti prețuri mari proprietarilor din punga țăranilor.

În 1902 s'a format o comisie oficială pentru studiul chestiei agrare. S'au clasat și studiat ani de zile rapoartele comitetelor agrare locale. Comisia a fost schimbată de mai multe ori sub diverși preșidenți de consilii: Sypeaghin, Plevе, Svia-topolc—Mirsky, Goremikin. Rezultatul a fost o contribuție la literatura economică în chestia agrară, cu tendințe liberale.

Subt influența revoluției (1906) din nou s'au format comisiuni și s'au elaborat proiecte: dela cele mai extreme, ale partidelor socialiste, până la cele mai reacționare.

S'a promulgat însă proiectul lui Stolypin, în virtutea art. 87, adică fără Duma, în intervalul sesiunilor; prin acel proiect s'a propus desființarea obștiei (mirului), înființându-se proprietatea individuală, dar în limitele pământului dela 1862, fără expropriere, cu sau fără plată, și fără a se ușura procurarea instrumentelor agricole, a creditului, etc., necesare pentru mărirea producției. Rostul politicii lui Stolypin era bazat pe axioma că „Rusia nu există decît pentru un pumn de mari proprietari“ (Witte, pag. 278).

Așa încît problema esențială în viața unui popor agricol, n'a fost deloc, nici măcar parțial, rezolvată. Dimpotrivă, zi cu zi ea devenea mai acută, dînd loc la răscoale periodice în diferite părți, potolite în mod brutal de armată. În special în anii 1905—1906, revoltele agrare au cuprins teritoriile imense și

mare putere de rezistență și acțiune, o mai mare pondere relativă în mișcările din capitală.

Lupta cu țarismul, lupta cu burghezia, transformarea stării societății prin suprimarea proprietății private, erau cele trei teze comune, care se propagau cu stăruință printre muncitori.

Propaganda între muncitori era intensă. Date fiind împrejurile, absolutismul și țarismul, metodele de luptă în mișcările muncitorești din Rusia erau altele decît în Europa. Clandestinitismul și violența erau tactica impusă.

De aceia toate grevele și manifestațiile în Rusia luau un aspect violent și revoluționar, pe care nu-l aveau în Europa.

După războiul Ruso-Japonez, mișcările muncitorești din Rusia, au luat întindere mare și au fost în unele localități de o violență grozavă, arătînd astfel starea de spirit a muncitorilor.

Slăbiciunea extremă a guvernului din acel timp, libertatea de fapt a presei, alegerile, întrunirile, tribuna Dumei, au propagat și mai mult și mai adînc ideile împotriva statului. Nu era lucru cît de ascuns, cît de secret, cît de intim, care din gură în gură, din oraș în oraș, din sat în sat, până în colțurile cele mai ascunse ale țării, să nu ajungă în formele cele mai fantastice. Propaganda clandestină verbală, scrisă, tipărită, devenise imensă. Contagiul minial era comun; în intimitate nimeni nu mai avea curajul să susțină țarismul, curtea, guvernul, clasele diriguitoare, unitatea de stat, biserica, armata, autoritățile. Nu exista nici o credință. Formulele cele mai extreme și cele mai fantastice, în toate chestiile sociale, erau primite și discutate; nu exista nici un frîu, totul era bun și admis pentru a disruga vrăjmașul, care era al tuturor: țarismul, curtea, guvernul, armata, păturile conducătoare.

7

Pătura de sus din societatea rusească, clasa nobilimii biurocratice avea în mînă pămînturile și puterile dela stat.

„Contele Gagarine se lăuda, dar avea dreptate spunînd: 103 mii de proprietari fonciari, guvernează 22 milioane de locuitori“.*

Deprinderile acestei clase bogate și culte erau medievale; toată cultura și civilizația ei europeană, nu-i serveau pentru schimbarea funcției sociale.

Această clasă nu era complet închisă; în ea puteau (cu o greutate oarecare) pătrunde elemente din alte clase, fie prin servicii în armată, fie prin servicii în biurocrație. Țarul dădea titlul de nobleță și pentru alte servicii.

La cucerirea regiunilor strălne se recunoșteau titlurile de noblețe claselor suprapuse autohtone, dacă dovedeau supunere

și credință tronului și statului rusec; nesupunerea (cum a fost cazul în Polonia) era pedepsită oprindu-li-se privilegiile de nobleță, expropriindu-li-se averile, etc. Fie prin avantajii, fie prin persecuții, aceste clase intrau în totalitatea nobilimii biurocratice rusești. Astfel încît, în aparență uniformă, adoptînd aceleași obiceiuri, vorbind aceiași limbă, proveniența germană, polonă, lituană, finlandeză, caucaziană, moldovenească, o diferența, nefiind egal de sigură și egal de interesată în susținerea statului rus, în forma în care era. Pe lingă aceasta, cași la toate clasele nobile din lume, timpul slăbise și la nobilimea imperială rusă, puterile de conducere și creație.

8

Clasa burgheziei negustorești și bancare nu era însemnată în Rusia. Așezată între nobilime, care o privea de sus și o ținea oarecum la distanță, și intelectualitate, care în romantismul ei o batjocorea, invidiată de toate straturile sociale, rolul și importanța ei în stat era mic și subordonat. De altfel și ea era un amestec urban eterogen și disparat: din toate rasele și din toate clasele, legate slab pentru organizarea comerțului și creditului, în vederea cîștigurilor, vorbind rusește pentru că erau în Rusia. Respectul, încrederea și interesul lor pentru statul rus, în forma în care se găsea și care nu le dădea puterea și importanța la care aspirau, nu erau însemnate. În orașele cele mari și cele mai comerciale, comerțul cel mai mare și băncile erau în mîni străine: La Petrograd, Riga, Revel, Libava,—germane; în Polonia și sud-vestul Rusiei,—în mînile evreești; în centrul Rusiei și în Siberia era mai mult în mîni rusești.

Industria mare din Rusia, creată sub scutul tarifelor protecționiste, de dată recentă, era în cea mai mare parte a capitalului străin; clasa aceasta nu avea importanța politică și socială mai mare decît clasa negustorilor și bancherilor.

9

Clasa intelectuală din Rusia (publiciști, avocați, ingineri, judecători, medici, profesori, funcționari, mica burocrație și burghezie, etc.) era compusă din elemente de diferite neamuri, care și apropiau o anumită mentalitate și limbă. Nu se putea ascunde origina lor, rasa și clasa, ruperea de nația lor, părăsită în necultură și sărăcie și trecerea în serviciul culturii, care se numea rusească pentru că era în statul rus și în limba rusească; nu se putea face comuniunea mentală, fără renunțări morale, decît într'un larg și vag umanitarism, în care dispăreau rasele, clasele, popoarele, dar și realitățile. Idealismul vag, misticismul, universalismul și idealizarea până la zei-

ficare ca entitate fără păcate și cusururi a poporului „pur-tător de Dumnezeu“ (de care erau profund despărțiți și nu-l cunoșteau), pentruca acum după revoluție să-i zică „popor bestie“; ducerea construcțiilor mentale pure până la ultimele lor concluziuni, fără nici un frîu; utopismul și maximalismul intelectualității rusești,—își au explicația și în acest fapt. Se crease o clasă 'specială,—deosebită de acele din lumea întreagă,—care era departe de realități, departe de poporul real din care eșise, și care sacrificia pe altarul ficțiunilor cu o pasiune și cu o asiduitate fără pereche. Inconștient serveau pentru subjugarea și rusificarea popoarelor străine—lăsate în necultură, aducînd toată puterea lor de muncă și darurile lor stăpînului, pe care (mulți) îl urau,—statului rus,—iar acesta în schimb, oprind cultura altor neamuri, le dădea monopolul și avantajile propagandei culturii rusești în statul rusesc.

Pentru o mai bună lămurire, reproducem după Merejcovski* cîteva pasagii, în care se descriu unele straturi sociale.

„Dacă acum, cînd pentru Rusia vine judecata cea de pe urmă a istoriei, intelectualitatea rusească ar vrea să știe cu ce se va duce la această judecată, ar putea face aceasta mai bine după operele lui Cehov și Gorky“. „El, Cehov, cunoaște traiul rusesc contemporan, cum nu-l cunoaște nimeni. El este foarte național, dar nu este universal!“.

„Eroii lui Cehov n'au viață, au numai traiu, traiu fără evenimente, sau cu un singur eveniment, moartea“.

„De dinafară, acest traiu pare viu și tare, dar el este mort și putred înăuntru: este de ajuns o lovitură ca să se facă praf, ca acele țesături putrede, pe care le găsim în racle. Pe dinafară par strălucitoare și colorate ca curcubeul, dar este curcubeul apelor stătătoare și al geamurilor vechi, bune de spart. Și tot acest traiu putred și, din cauza putreziciunii, fragil, ațîrnă de o ațîșoară deasupra prăpastiei; iată, se rupe așa și totul se va prăbuși în prăpastie și se va sparge în țîndări. Pare că Rusia actuală, contemporană, înaintea sfîrșitului său—începutul acestui sfîrșit îl vedem—a vrut prin Cehov să se privească pentru ultima oară“.

„Plictiseala, mîhnirea, iată principala, în fond singura pasiune a tuturor eroilor lui Cehov, anume pasiune pentru că mîhnirea, după observațiile adînci ale luptătorilor creștini, este o pasiune și încă una lacomă. Cum beau unii în neștire, așa eroii lui Cehov în neștire se plictisesc“.

„Funcționarul poștal în drum, medicul spitalului județian, fiul ministrului și revoluționarul, care vrea să-l omoare pe ministru, elevul neisprăvit de liceu, care din nimica și-a tras un glonte în cap, bătrînul profesor, vagabondul trimis în Siberia, actrița din provincie, și bunii și răii, și deștepții și proștii, fericii și nefericii, toate stările, toate tagmele, toate vîrstele, se

* Merejcovsky: Cehov și Gorki, vol. II, pag. 39 -70. Petersburg 1911..

dedau acestei pasiuni a plictiselii. In orașe mari și orașele depărtate, in sate și la gări singuratece, și la fabrici și la cuiburi de nobili in ruină, și in saloanele lumii mari, și la mănăstiri și in case de desfrınare, și in cabinetele savanților—peste tot este plictiseală. Un fel de plictiseală metafizică, sentimentul golului fără sfârșit, a nimicniciei. „Rusului nu-i place viața”—iață admirabila descoperire a lui Cehov. Pare că nu numai omului rus, ci și naturii rusești nu-i place viața“.

In opoziție cu pătura intelectuală descrisă de Cehov, iață dispozițiile sufletești ale proletariatului rusc, descrise de Gorky:

„Ași fi adunat rămășițele sufletului meu sfițiat și împreună cu singele inimii le-ași fi scuiptat in mutrele intelectualității noastre, — dracul s'o ia! Eu le-ași spune: *lindini*, vorbește la Gorky un proletar, care visează să devie mare scriitor“.

„Până la spasmuri îmi era greață de acest public—spune un alt proletar, fost actor—și adese ori îmi venea să-l scuipe de pe scenă, să-l înjur cu cele mai grele cuvinte... Cît de bine ar fi să ai în mână un cuțit lung, ca dintr'o dată să tai nasurile la tot rindul întâiu de spectatori. Dracu să-i ia pe toți!...“

„Acesta este proletarul lui Gorky-„boseacul“. El nu este decăzut in starea aceasta din cauza condițiilor externe economico-sociale. Din contra, de aceea a decăzut pe scara economică-socială externă, fiindcă a decăzut mai întâiu in mod psihic până la ultima limită a nihilismului sufletesc“.

„Pinea la om este lucru principal. Dacă burta este liniștită și sufletul este viu; orice operă omenească dela pintece porcede“.

„Eu dela unghiile mele tinere nu puteam suferi moralitatea. Dinții conștiinței mele nu m'au durut niciodată. Știți ce este idealul? Este o simplă cîrjă inventată de om, cînd a devenit animal prost și a început să umble in două picioare“.

„Spune-mi: eum, după tine, trebuie să trăim? Ce vrei? întreabă bătrînul Malakin,—negustor bogat după starea lui socială, iar in suflet, boseac,—pe fiică-sa, domnișoară intelectuală, care a citit multe cărți înțelepte. „Să fie toți fericiți.. și mulțumiți.. și toți oamenii să fie egali.. in toate egalitate...“ bolmojește fata. „Așa am și știut, proastă aurită ce ești!“ hotărâște bătrînul. „Cum pot fi toți fericiți și egali, cînd fiecare vrea să fie mai presus decît altul. Niciodată un om nu va ceda altuia; numai proștii cred așa. Fiecare își are sufletul și fața lui. Ai citit toate prostiile!“

„Dați oamenilor deplină libertate... atunci va urma această comedie: simțind că frîul este ridicat, va sări omul mai sus decît urechile sale, și va sbura ca o pană încolo și incoace. Se va crede *făcător de minuni* și va începe să-și exteriorizeze sufletul.. Iar suflet creator in el este puțin.. Se va sforța el o zi, două, și va slăbi săracul, căci inima îi este putredă“.

„Ducă-se toate la dracu—spune un alt proletar. Mi-ar face plăcere dacă pămîntul s'ar aprinde deodată și ar crăpa in

bucățele.. numai eu să mă prăpădesc cel din urmă, după ce voi fi văzut pe ceilalți“.

„Aici toate s'au decolorat; a rămas un singur om gol pe pământul gol“.

„Eu am ajuns în așa stare, că pot dormi gol pe pământ și mânca iarbă. Nu-mi trebuie nimica. Ducă-se pământul la dracu în praznic!..“

„Cehov și Gorky sînt în realitate profeții revoluției rusești, descriind, așa cum au descris, păturile sociale de care s'au ocupat“.

Evident că marea și humanitara literatură rusească, arta, cultura, etc., care constituiau fațada Rusiei, care impresionau așa de mult pe Europeanii de veche cultură și civilizație, nu exista deloc în masa poporului rus, ca să se poată ajunge la elaborarea tipurilor lui Cehov, și mai cu seamă a celor a lui Gorky. De altfel starea reală și psihologia poporului rus adevărat, nu se poate complect studia din literatura rusească tradusă în limbi străine; acolo găsim numai înaltă artă și mari talente; descrierea realității o găsim cu deosebire la autorii ne-traduși: Reșetnicov, Gleb Uspensky, Ostrovsky, Melnicov-Petersky și Salticov-Scedrin, cași la Tolstoi din „Puterea întunericului“; prin ei vedem geneza tipurilor lui Gorky și lipsa culturii și civilizației rusești, chiar pentru acel mic număr de țărani și lucrători, care știau carte, dar care prin starea lor socială n'aveau timpul și puțința de a și-o apropia, și trebuiau să se reducă la mici manuale și mici broșuri cu conținut politic sau complect indiferente.

10

Intr'o societate, așa cum s'a văzut în rîndurile de mai sus, în care toate clasele erau cuprinse de un romantism anarhic, nu existau în fond partide politice în sens european. Erau de abia începuturi, se desemnau curente. Erau state-majore, generali fără armată.

În cap stătea partidul Curții. Ca șef al lui trebuie să-l socotim pe fostul suveran.

Iată asupra acestuia cîteva note, date de cei ce l-au cunoscut:

„Un suveran, în care nu poți avea încredere, care astăzi aprobă ceiace va dezaproba mine, este incapabil de a governa singur statul“.

„Este în natura împăratului de a lucra ca o pendulă, de a se balansa între două extreme“.

„El are deprinderi bizantine, dar cum nu are talentele unui Metternich, sau unui Taleyrand, de obicei cade în balta plină de glod sau în băltoacă de sînge“. 1

1 Wille, pag. 160.

„Concesii nesincere, insuficiente, necomplete, mincinoase, fals constituționalism „sînt caracteristice epocii“ (Miliucov).

„El formează guverne, compuse din mediocrități *biurocratice, are miniștri—generali* cu cultură și educație de vahnștri, are șefi de guverne, în afară de cabinet, în culise și fără răspundere“ (Trepov față de Witte, pag. 204) ; are miniștri—paralitici generali (Protopopov), făcînd pe bufonii curții. Se cerea un singur lucru dela toți: „a fi oameni de încredere“, „oameni devotați“ (partidului).

„În jurul țarului era curtea în decădere și descompunere, înconjurată de o biurocrație nobiliară mediocră, interesată în beneficii și avantagii, oameni accidentali, aventurieri și carieriști de diferite proveniențe ; cu otenacitate fără păreche, țineau la menținerea statului-quo, recurgînd la orice mijloace, dela extremul absolutism la extrema demagogie“. Ca măsură de restabilire a popularității țarismului, ca mijloc de luptă cu socialiștii, partidul curții organiza între muncitorii din marile centre industriale propaganda împotriva burgheziei și bogatașilor, care împiedecă pe țarul, bine intenționat, bun și mărînimos, să fericească pe muncitori. Toate teoriile diferitelor secte socialiste, se răspîndeau de cătră agenții guvernelor, cu modificarea singură că țarul este cu proletariatul și împotriva burgheziei.

În beatitudinea lor au crezut un moment că țărănimia și-a păstrat, cum erau aparențele la solemnități, mentalitatea și vechea încredere în țar ; de aceea prima lege electorală pentru Dumă dădea o largă reprezentanță țărănimii rusești. Cînd s'a văzut însă că mentalitatea țărănilor nu este aceea sperată, cînd deputații țărani veritabili au constituit în Dumă un bloc al lor și au aderat la opoziție, atunci cercurile din jurul curții au fost silite să modifice legea electorală, în sensul restrîngerii votului țărănilor.

Exteriorizarea partidului intim al curții era partidul adevăraților ruși, organizat și condus de demnitarii statului. Teoria lui era unirea țarului cu țărăni, meseriași și micii negustori, împotriva tuturor intermediarilor : bancheri, industriași, capitaliști, jidoviți, jidani, jidano-poloni. Pe speșele statului și comunelor se tipăreau ziare, reviste, proclamații, se făceau serbări, procesiuni, se întrețineau propagandiști.

În acest partid intrau funcționari mici, preoți, meseriași, mahalagii. „Patriotismul lor era rudimentar, nu de rațiune ci de pasiune. Șefii erau în mare parte aventurieri fără cea mai mică idee de politică practică și cinstită, sforțările lor tindeau la exploatarea instinctelor joșnice. Pus sub protecția vulturului cu două capete, acest partid producea răscoale groaznice (pogromuri) și mișcări destructive și neegale. Dacă era patriotism la baza acestui partid, el nu era decît sălbatec și nihilist, hrănit de minciuni, calomnie, fraudă de crudă și lașă desperare. Masa partidului era de inteligență obscură și ignorantă, șefii—bandiți, dar între ei erau și adevărați gentlemen și

un număr de partizani secreți, recrutați la curte. Buna lor stare este asigurată prin domnia anarhică și deviza lor este: „nu noi pentru popor, ci poporul pentru binele pintecelui nostru“. „Ei se hrănesc cu fărâmituri care cad de pe masa țarului și împăratul visează să restaureze grandoarea Rusiei cu ajutorul unui astfel de partid“. (Witte).

Partidul octombrist,—o formațiune de reacționari moderați, accidentală și artificială, izvorită din echivocurile alegerilor în Dumă,—reprezenta până la un punct marea industrie și parte din marea proprietate.

Partidul constituțional democrat cu un strălucit stat-major de profesori, avocați, medici, publiciști, intelectuali, cu mare autoritate morală, avea o organizare oarecare, n'avea însă legături cu masele, nici cu naționalitățile, nu reprezenta un strat social cu interesele și fizionomia lui.

La stînga începeau partidele socialiste: a) socialiștii populari, b) socialiștii revoluționari, c) socialiștii democrați, d) comuniștii bolșevici, e) anarhiștii.

Toate aceste formațiuni plecau dela dogma marxistă, pentru a-i găsi diferite interpretări și diferențe, care le făceau să se războiască violent între ele. Afară de state-majore politice și publicistice, organizările lor ca partide politice erau excesiv de slabe, atît în masa lucrătorilor, care cu greu pricepeau însăși dogma primitivă, ca să poată înțelege nuanțele sectare de interpretare mai mult cazuistică.

În masa lucrătorilor industriali din centrele mari, curentele socialiste erau puternice nu ca doctrină, nu ca organizare, ci ca credință dogmatică și ca acumulare de ură împotriva stării existente, organizării de stat și claselor burgheze.

În masa țărănească, analfabetă și incultă, nici un partid n'avea nici o organizare. Era însă curentul, cași la lucrători, împotriva țarismului, nobililor, biurocrației, funcționarilor publici, burgheziei, și curentul de simpatie pentru adversarii lor; și cu cît adversarul era mai înverșunat împotriva vrăjmașilor și stării actuale de lucruri, cu atît era mai simpatizat. De aceea marea mulțime era pentru socialiști în genere; dintre ei, înainte de revoluția din 1917 și în timpul ei până la Octombrie 1917, mai populari și mai simpatici printre lucrători și țărani erau socialiștii revoluționari, pentru că acțiunea lor era mai violentă și mai evidentă.

11

Din cele de mai sus este lămurit că „Rusia era o țară de stăpîni și sclavi. De înaltă cultură, artă și civilizație rafinată, și de ignoranță și sălbătăcie primitivă, de înaltă morală și nobleță și de bestialitate“.

„Era o imensă populație în fond neadministrată, dar exploatată. Un guvern și o biurocrație inconștiente, care își bă-

teau joc de țară, și o mână de intelectuali, crescuți în ideile lui Bacunin, Lavrov, Mihailovsky, sau Marx, Enghels, Kautsky, Herțen, etc.“.

„Revoluția era pregătită de toți: de autoritățile înalte, care-și băteau joc de popor, de autoritățile locale care prădau, și în sfârșit de intelectualitate, de toate curentele politice, cu mentalitate romantică anarhistă, iar mai presus de toate, de dinastia care-și ducea viața în mod scandalos, fără rușine, în fața lumii întregi“. 1

Revoluția din 1905—6 a prevenit pe toată lumea. Witte scria: „Toate revoluțiile provin din aceea că guvernele nu satisfac la timpul cuvenit nevoile strigătoare ale poporului și rămân surde la ele. Nici un guvern nu poate neglija aceste nevoi fără să fie pedepsit“ (pag. 194). „La începutul secolului XX este imposibil, fără pedeapsă, de a urma o politică demnă de evul mediu“.

„Când națiile devin numai în parte conștiente de demnitatea și nevoile lor, este imposibil de a urma o politică, care încurajează deschis și nedrept o minoritate privilegiată, în detrimentul majorității. Suveranii și oamenii politici, care nu încep acest adevăr simplu, prepară cu minile lor proprii revoluția. La primele semne de slăbiciune, pe care le manifestă puterea sau prestigiul său, o explozie, pe care nu mai poți s'o reprimi, izbucnește cu violență“.

„Revoluția noastră (1905—6) a avut loc pentru că guvernul nostru era orb față de adevărul fundamental că societatea merge înainte. Datoria suveranilor este de a regula această mișcare și de a o înfrîna. Când ei lipsesc dela această datorie și în loc de aceasta opresc curentul, rezultatul este inundația revoluționară. Pentru Rusia, această inundație este mai periculoasă, pentru că 35 la sută din populație se compune din popoare străine cucerite“.

Dacă totuși Rusia dăinuia încă, așa cum se găsea, apoi aceasta s'a putut numai prin armată, buget, stare de asediu, cenzură .2

1 Petr Ris, *Experiența Rusă*, Paris, 1921, pag. 6.

2 Armata în adevăr era imensă; în 1914 ajunsese la circa 1 jum. milioane pentru timp de pace.

Organizarea ei pentru războiu s'a dovedit excesiv de slabă în războiul Ruso-Japonez, în timpul căruia s'au produs revolte în cadre, iar în 1905—6 în marină (Sevastopol, Odessa, Libau). Cu toate reformele, mai ales exterioare, înainte de războiul mondial, statul-major francez (vezi *Le Correspondant*, 25 Decembre 1913, pag. 2086—87) sub forma unei vizite militare, a dat directive: pentru creierea de linii strategice nouă, procurare de material rulant, locomotive, construire de drumuri carosabile în tot timpul anului (șosele), rețele telefonice și telegrafice, pentru facerea recensămîntului metodic al cailor, pentru utilizarea rațională a rezerviștilor, pentru creierea de depozite (Vezi și *Kölnische Zeitung* din 2 Martie 1914, *Berliner Tageblatt* din 9 Martie 1914), iar statul francez a dat un împrumut de cîte 500 milioane franci aur anual, timp de 5 ani. Pentru nevoile interne însă, așa cum

Acești factori au făcut posibilă dănuirea Imperiului rusesc, cu toată starea internă descrisă. Dar tocmai din cauză că absolutismul a dăinuit peste măsură de mult, explozia produsă a fost așa de formidabilă și a arătat o descompunere așa de profundă.

---

era, armaia era prea suficientă, cu cadre mari permanente, de carieră, — bine hrănită, întreținută și echipată, față de o populație dezarmată, neorganizată.

Bugetul rusesc, complect regulat de împrumuturi franceze, dădea excedente. Totuși cheltuielile erau așa de formidabile, mai cu samă cu ocazia războiului Ruso-Japonez, încît dacă Witte nu reușea să consolideze datoria flotantă și să contracteze una nouă în 1906 înaintea deschiderii Dumei, cu greu ar fi făcut față șarismul nobilo-biurocrațic rusesc, revoluției de atunci.

Sursa principală a bugetului statului rusesc era monopolul alcoolului, care dădea aproximativ 1 miliard venit net anual din exploatarea beției formidabile a poporului.

Prin buget se întreținea biurocrația ; toate felurile de poliții și armată, care mențineau ordinea. Prin buget se făcea conruperea și provocarea.

Starea de asediu în mod legal trebuia să se declare numai temporar, de fapt această stare se prelungea așa de mult, încît devenise permanentă în toată Rusia.

Cenzura preventivă era legiferată în Rusia în mod normal. În unele momente era excesivă, în altele slăbea așa de mult, încît făcea impresia că nu există, cum de fapt n'a existat în anii 1905—6. Totuși, și publicisții se învățase să scrie așa încît scrisul lor să fie admis de cenzură, și cetitorul să-i înțeleagă.

Descompunerea imperiului rus

Războiul.—Revoluția.—Despărțirea popoarelor
subjugate de Rusia.

Văzui pogorindu-se din cer un înger și
striga :

A căzut, a căzut Babilonul, marea ce-
tate desfrînată, și s'a făcut lăcaș draci-
lor, și pază a toată pasărea necurată și
urită.

Ești dintr'însa, poporul meu, ca să nu
fii părtași cu păcatele ei și să nu luați
din rănilile ei. Pentrucă păcatele ei ajun-
seră pînă la cer și Dumnezeu își aduse
aminte nelegiuirile ei...

(Apocalips. cap. 18 vers. 2. 4. 5.)

Spiritul războinic al conducătorilor, din orice timp, ai Rusiei,
—Imperiu „esențialmente militar“¹—era așa de puternic, încît
contele Witte notează în memoriile sale : „Sînt dispus a crede, că
dacă n'ar fi fost ruptura cu Japonia, războiul s'ar fi aprins la
frontiera Indiei, sau mai probabil în Turcia, cu Bosforul ca măr
de discordie. De acolo s'ar fi întins în alte regiuni. După inco-
ronarea M. S. și voiajul său în Franța, Nelidov, pe atunci amba-
sadorul nostru la Constantinopol, a făcut tot ce a putut pentru
a ne țîri într'un războiu cu Turcia“². Nevoia de a-și reface au-
toritatea și puterea internă, printr'un războiu victorios, oamenii
conducători al politicei rusești nu o ascundeau. Witte o notează
deseori. Iar despre Nicolae II—inițiatorul conferinței dela Haga
pentru pacificarea lumii—el spune :

„In fundul inimii, M. S. jînduia după o politică agresivă,
dar ca de obicei spiritul său era o casă împărțită, împotriva sa
însuși : el continua în fiecare zi să-și schimbe politica“.³

Împotriva Austriei și Germaniei pregătirile militare erau fă-
cute demult. „In acei ani (1904) preocuparea constantă a minis-

-
1. Witte pag. 99.
  2. „ pag. 164.
  3. „ pag. 164.

terului de războiu era un războiu cu imperiile teutone. Cîteva luni înainte începerii ostilităților în Extremul Orient, noi grăbeam preparativele pentru un războiu, care ne părea inevitabil cu Germania și Austro-Ungaria. Mersesem până acolo că rînduisem și comandantii armatelor noastre. Marele duce Nicolae Nicolaevici fusese numit general șef a forțelor împotriva armatei germane, pe cînd generalul Kuropatkin era desemnat pentru a comanda trupele pe frontul austriac¹.

Astfel fiind, în 1914 lucrurile s'au desfășurat fără să mire pe nimeni. Austria mobilizînd împotriva Serbiei, Rusia intra în războiu în mod mecanic.

Scopurile 2 reale ale războiului Rusiei erau și ele cunoscute și fixate prin tratate: Bucovina, Galiția, Polonia austriacă și cea germană, Silezia, Poznania, Prusia orientală, Persia, Asia minoră (în parte) cu Alexandreta, apoi în timpul războiului au adăogat pe față Constantinopolul (4 Martie 1915), Bosforul și Dardanelele cu teritoriile și insulele.

În lupta dintre Anglia și Germania era atîta nevoie de „tăvălugul“ rus, încît Europa a consimțit la toate condițiile imperiului țarilor.

Toate acestea ca primă etapă. Ce ar fi fost în urmă, ce ar fi pățit și aliații și vecinii și nealiații și nevecinii, dacă Rușii ar fi ajuns la Berlin, se poate bănuî. Desigur că nici cele 14 puncte ale lui Wilson, nici toate puterile lui Lloyd George și Clemenceau, n'ar fi salvat pe nimeni.

Analizînd sentimentele reale ale păturilor sociale componente din statul rus față de războiu, afară de atitudinea aparentă și curentul dela început, nu găsim prea mult entuziasm.

Din destăinuirile înregistrate până acum, se vede că sentimentele intime ale Țarului și Țarinei față de Germania,—cu care erau înrudite și căreia îi datorau recunoștință, pentru că în 1905 1906, în timpul războiului japonez, al dezastrului și revoluției ce le-au urmat, ea n'a vroit să profite de situație pentru a reduce Rusia,—erau foarte prietenoase. Rasputin declara, 3 că el și Țarul (care-l asculta) erau împotriva războiului, că numai Marele duce Nicolae Nicolaevici stăruia pentru războiu.

Cercurile intime ale palatului, diriguitorii imperiului rus, burocrația înaltă, aveau cu Germania oficială întinse legături de sînge, cultură, principii, mod de trai. Dacă în timpul războiului presa din multe țări s'a plîns de acaparare nemțească, înțelegînd

1. Ibid. pag. 107.

2. Acum, după războiu și revoluție, mulți publiciștii ruși, stabilind legăturile financiare, economice și politice între Rusia și Germania imperialiste, recunosc interdependența lor și absurditatea și artificialitatea cauzelor războiului dintre ele, uitînd imperialismul rusesc de altă dată, care nu vedea alt ceva, decît extinderea teritorială și Constantinopolul, la care credeau că se merge prin Berlin, pentru a împiedica Berlinul să meargă acolo.

3. Vezi Ris. Experiența Rusă.

prin aceste cuvinte infiltrarea și stăpînirea economică, în Rusia era mai mult. Toată organizarea statului rusesc era prusacă (ca spirit de conducere, clasă conducătoare, formă de stat), încă demult; nereușită, bine-înțeles, dar după modelul prusac. Se înțelege ușor că nu putea fi mare entuziasm pentru un războiu anti-german, în păturile conducătoare.

Poporul rusesc de jos,—acea masă imensă de neștiutori de carte sau deabia știutori,¹ care n'aveau noțiunea de patrie,² ci cel mult de ținutul natal, avînd experiența multor războaie și una proaspătă, a războiului rusc-japonez, care nu le-a adus nici un bine, afară de sarăcie și de dări nouă,—nu mergea cu bucurie, din conștiința datoriei, ci prin tradiția de supunere și subt presiunea forței.

Așa încît factorii determinanți din Rusia,—țarul, curtea și poporul rusesc,—intrau în războiu, în definitiv, și împotriva intereselor lor și împotriva sentimentelor lor intime. Fatalitatea făcea din ei simpli pionii în jocul Istoriei. Atotputernicia Țarului și poporul nu se putea opune, întrucît toți se lăsase duși de inerția tradițiilor și legăturilor prin alianțe, fără a cugeta, distinge și impune conștiința intereselor lor.

Pătura intelectuală a fost surprinsă la începutul războiului. Cu încetul l-a acceptat, deși erau curente variate. Au fost articole publicate (Suhanov), în care se demonstra că Rusia în războiul mondial joacă rolul unui salariat („închiriat“), că statul rusesc n'are interese organice de apărare. Alți publiciști (Landau, Vodovozov, etc.) preziceau sălbătăcirea Europei după războiul mondial („pe străzile Berlinului și Petersburgului se vor plimba urșii“). Unele cercuri democratice (Peșehonov) se bucurau că războiul va zdruncina proprietatea privată și va da naștere unei noi structuri sociale.³

Totuși, la începutul războiului, fiindcă nu Rusia l-a declarat, ci i-a fost declarat, situația internă era liniștită și orînduită. O

1. „Guvernul țarului nu a luat în seamă prevenirile făcute de reprezentanții societății, de publiciști și alți factori, că milioanele de oameni fără carte sînt praf de pușcă, care va exploda odată.

„El nu admitea inițiativa societății în lupta cu ignoranța și întunericul. În toate vedea revoluție. Prin aspra politică de tiranizare a naționalităților, regimul țarist răsculase împotriva lui toate naționalitățile din Rusia: Poloni, Letoni, Ovrei, Armeni, Tătari, Estoni, etc.

„Cu așa popor și așa armată a intrat Rusia în războiu“.

2. „Patriotismul rusesc nu era un fenomen național conștient și sănătos. El n'avea nici un conținut intern și purta pecetea sclăviei, pecetea tobăgiei de abia apuse. Patriotismul oficial era susținut de autorități și biserică, și se înțelege că aluneca numai la suprafață fără să aibă rădăcini adînci în popor. Se socotea patriot acela, care avea avantajii din aceasta.

„Noțiunea de stat, naționalitate, patrie nu ca despre ceva abstract, dar ca despre un bun real, era străină maselor largi ale populației, mai cu seamă țăranilor, care se gîndeau întotdeauna numai la satul lor, la ținutul lor“ (Han, pag. 112. Rusia și bolșevismul.)

3. Vezi Stanchevici, *Amintiri*.

parte din socialiști s'au declarat pentru războiu. Mare parte din liberali și constituționaliști erau de asemeni pentru războiu. Duma a promis guvernului tot concursul în vederea scopurilor înalte patriotice.

Popoarele străine din imperiul rus, cași poporul rus, au acceptat războiul ca o fatalitate, afară de Finlandezi, Poloni, Ucrainieni și Letoni. O parte din Finlandezi au trecut în Germania și au luptat pe față împotriva imperiului rus. O parte din Poloni (Pilsudski) și Ucrainenii au luptat alături de Austrieci. Letonii, dimpotrivă, suferind din partea proprietarilor lor rurali de rasă germană, cind țara lor era amenințată de invazia teutonă (1915), au format regimente de voluntari, care au luptat împotriva Nemților, cum n'a luptat nici o formațiune din armata rusească.

În ascuns, în cercurile socialiste clandestine erau curente antirăzboinice zimmerwaldiene, dar fără mare putere și importanță.

Deși cu o armată de primă linie numeroasă și de foarte bună calitate, cu pregătire de războiu de ani de zile, cu experiența războaielor moderne, cu material imens, cumpărat din fonduri proprii și din fonduri franceze, puse larg la dispoziția ministerului de războiu rus,—în afară de câteva succese față de Austrieci, și acelea variate, incomplete, neurmărite,—în general Rusia, încă din primul an, a fost rău bătută de Germani, silită să piardă mulți oameni, material și teritorii. Aceste fapte determinară accentuarea atitudinilor.

Industriași și negustorii erau acum mai entuziaști pentru războiul care le dădea profituri.¹ Tot așa dispuși pentru războiu erau și marii proprietari, care își plasau produsele cu prețuri bune. Pe cind celelalte păături sociale, suferind din cauza războiului, deveneau din ce în ce mai nemulțumite.

Rusia a mobilizat pentru războiu zece milioane de oameni. Sustragerea acestei forțe, fie numai musculare, dela munca agricolă, s'a manifestat imediat prin scăderea însemnărilor cu 15—20 la sută din normal.

Hrana suficientă și în proporție normală a întregii populații mobilizate, care înainte de războiu nu consuma decît subnormal² (2 kgr. carne pe an pentru om), iar acum consuma și zahăr și ceai și grăsime și carne, a micșorat foarte mult rezervele. Este adevărat că Rusia exporta grîne, înainte de războiu. Dar toți economiștii ruși stabilesc, că acest export nu se făcea din prisos, ci numai din reducerea porțiilor din consumația normală internă. La această scădere a producției agricole, a contribuit încă și ocuparea de întinse teritorii de cătră înamic.

Producția industrială scăzuse și ea, atît prin mobilizare, cît și prin afectarea industriilor pentru necesitățile militare.

1. Rusia ne-importînd decît material de război, industria națională avea acum monopolul imensei pieți interne și a necesităților de războiu.

2. Vezi Petr Ris pag. 33.

Importul pe timp de pace în Rusia se făcea mai cu samă din Germania și Austria. Războiul suprimând acest import, precum și acel ce se făcea prin mărilor Baltică și Neagră, nu rămăneau decât trei căi îndepărtate de import (Vladivostoc, Arhanghel și port Ecaterina) ocupate și acelea de transporturi militare. Astfel se poate zice că Rusia era blocată.

Ocuparea căilor ferate cu transporturi militare, uzarea materialului și dezorganizarea gradată prin lipsă de combustibil, materiale, reparații—îngreua din ce în ce transporturile.

Starea financiară a statului se îngreua. Rusia în această privință era dependentă de aliați. „Fiecare dată când se ridica chestiunea creditelor, aliații le acordau în condiții din ce în ce mai grele și luau procente tot mai mari. De fapt sumele împrumutate nu ajungeau în Rusia,—ele rămăneau în buzunarele furnizorilor“.¹

Toate aceste împrejurări scumpeau viața, împiedecau schimbul și nemulțumeau lumea, în special masa imensă de salariați. Este adevărat că salariile se urcau, dar urcarea se făcea întotdeauna tirziu și sub presiune.²

Infringeri, retrageri, dezastre militare, epidemii, număr imens de refugiați nenorociți, scumpete, speculă, și neputința autorităților de stat să le domine, scădeau din zi în zi prestigiul guvernului și întăreau spiritul permanent de opoziție.

Funcționarii prost plătiți față de scumpirea vieții erau împinși din ce în ce mai mult la incorectitudini, care le slăbeau prestigiul și autoritatea și așa scăzute. Se ajunsese până acolo, că delegații statului, pentru transporturi, plăteau mită de vagon funcționarilor căilor ferate!

Pe când în toate țările beligerante guvernele în timpul războiului deveneau tot mai puternice, căpătînd drepturi absolutiste, dictatoriale,—în Rusia se producea un fenomen contrariu: guvernul devenea tot mai slab, autoritățile tot mai neputincioase, statul se dezagrega tot mai mult. Elementele moderate se depărtau de guvernul neputinței.

După un an de războiu, în Rusia era de o parte o imensă armată, adesea învinsă, dar tot încă războinică, iar de alta un imens spate orășenesc, compus din industriași, negustori, furnizori, intermediari, samsari, speculanți, care cu cât câștigau mai mult, cu atât își măguleau instinctul de a deveni o forță în stat, în locul păturei conducătoare existente; cu cât puterea autorității scădea, cu atât mai mult profitau și se bucurau ei.³ După ei veneau funcționarii, profesorii, lucrătorii cu salarii mici, tot mai nemulțumiți, iar la sate rămăneau mulțimea producătoare de alimente și alte bunuri, din ce în ce mai puține și mai

1. Han, Ibid pag. 116.

2. Soluzul (sindicatul) funcționarilor C. F. și acel al poștei. Mi-lucov, Istoria revoluției, pag. 23 vol. I partea I.

3 P. Rîs-Experiența Rusă.

scumpe, lipsită de brațele celor duși în războiu, de vitele rechițiionate, de instrumente, care nu se înlocuiau și de materiale pentru îmbrăcăminte și încălțăminte, scumpe sau duse la front.

„Patriotismul de care răsunau toate clopotele la începutul războiului, s'a dovedit a fi un mit. După datele oficiale ale Statului Major s'au dat trei milioane de amînări. Această armată de oameni tineri și sănătoși în mod formal se socotea că lucrează „pentru apărare“. La o armată oficial mobilizată de 10 milioane oameni, 33 la sută se derobau dela serviciul militar sub un pretext sau altul“.

Era tot mai evident că țara este obosită și nu mai poate continua războiul.

În doi ani și jumătate de războiu, militarii buni, de meserie, crescuți în cazărmi, ofițerii vechi de cadre—murise, fusese duși în lagărele nemțești de prizonieri, sau erau prin spitale, sau ca invalizi își plimbau sărăcia prin țară. Era o altă armată, nouă, pregătită în două-trei luni din rezerviști, gloate și băeți tineri, încadrată de ofițeri de formație nouă, eșiți proaspăt din școli improvizate. Toată această armată venise la front cu durerile și urile ei de acasă. Nu mai era o armată, din punctul de vedere dinaintea de războiu: erau toate popoarele Rusiei, care nu vedeau nici un interes în victoria *imperiului rus*. Chiar Rusul adevărat, venind să-și apere patria pe front, găsindu-se în Polonia, Estonia, Letonia, Ucraina, România, Caucaz, constata că se află în țară străină, pentru care n'are nici un gust să-și sacrifice pielea.

Ușor de înțeles cum, cu starea aceasta sufletească a armatei, cu slăbiciunea crescîndă a autorităților,—încă mult înaintea revoluției sute de mii de dezertori ¹ (se spunea două sute), se plimbau prin orașe și sate. Nici o gardă, nici o poliție nu putea stăpîni această mulțime. Dar și pe front, fără să dezerteze, ² încă subț Niculae II s'au înregistrat cazuri cînd regimente întregi nu vroiau să meargă la atac și nu puteau fi pedepsite. Retragerile așa zise strategice, părăsirile de cetăți, s'au făcut de multe ori fără ordin, fără atac al vrăjmașului, fără rezistență, printr'un consens comun instinctiv. Lucrurile acestea ținute în mare taină se cunoșteau în Rusia întreagă, cum se știau și se colportau toate.

Desigur că în orașe și în special în centrele mari, suferințele erau mai mari și se manifestau mai intens.

Lucrătorii industriali,—al căror număr sporise din cauza intensificării industriilor militare, prin adăogirea unui mare număr de lucrători și lucrătoare necalificați,—își manifestau nemulțumirile prin greve.

Toate celelalte straturi sociale își arătau nemulțumirile, împotriva guvernului dezastrelor și al neputinței, prin Dumă. Unirea tuturor partidelor împotriva guvernului a fost primită cu entu-

1. Vezi Ris. Experiența rusească.

2. Ibidem.

ziasm de opinia publică. Discursurile vehemente, pronunțate în parlament și oprite de a se tipări, se răspindeau în public și pe fronturi, în milioane de exemplare.

Devenise evident că guvernul este complet izolat.

2

Ca început al revoluției rusești trebuie să socotim omorirea lui Rasputin de către elementele din dreapta. Când absolut toate clasele sociale s'au manifestat pe față împotriva stării existente, când și ultimul suport al țarismului, partidul Cărții s'a divizat cea mai mare parte trecînd nu în opoziție, ci direct la măsuri revoluționare: suprimarea adversarului,— înseamnă că condamnarea definitivă era semnată. Rămîneau numai formele pentru executarea sentinței.

Intervențiile și sfaturile prietenești, curtenitoare, dar în fond excesiv de grave și ofensatoare ale reprezentanților Franței și Angliei pe lângă țar și cercurile hotărîtoare, arătînd prăpastia, erau în fond tardive și inutile. Schimbările de miniștri din același clan, fără să se schimbe sistemul, prea tîrziu și imposibil sufletește de schimbat, nu făceau decît să agraveze stările.

În aparență totul mergea bine. Imperiul rus lupta și în Franța, și la Salonic, și în Caucazia, pe lângă că avea frontul cel mai lung dela Marea Baltică la Marea Neagră. Erau mobilizați peste zece milioane de oameni, perfect echipați, cu abundență de tunuri, muniții, trenuri și automobile blindate, gaze asfixiante, cu mii de generali distinși, credincioși tronului. Diplomația rusească avea mare greutate în raporturile internaționale. Finanțele aveau aparențe bune, ca și starea economică; piețele—încă abundau în alimente și mărfuri. La spatele armatei erau spații imense pentru retragere. Armata avusese victorii și era gata să înceapă atacuri nouă.

De fapt însă, violența și neputința guvernului provocase toate clasele. Dar eșirile active nu se puteau aștepta decît dela cei mai îndrîjiți, mai exasperați și relativ mai organizați. Aceștia nu erau decît lucrătorii din centrele mari, în special din capitală.

În momentul revoluției, numărul lucrătorilor din Petrograd atinge cifra de 403.376 (față de 194.219 de dinainte de războiu) 1 formînd a cincea parte din populație. Mai mult ca oricînd, această muncitorime se distingea de proletariatul european. Dacă în timp normal cel mult a cincea parte erau adevărați proletari, adică dintr'aceia care n'au conservat nici o legătură cu satele, acum $\frac{3}{4}$, din clasa lucrătoare rusească provenea direct dela sate, unde își păstrau un petec de pămînt cultivat de familie, fiindcă dublarea numărului lucrătorilor în vederea războiului se făcuse din lucrători necalificați, veniți dela țară.

1. Max Hoshiller. Le mirage de sovietisme pag. 67, 68, 69, 72.

Intr'adevăr ei au pornit mișcarea. De oarece conducătorii lor intelectuali, cum rezultă din declarațiile și memoriile publicate, nu știau 1 de mișcare, se bănuște că ea a fost pusă la cale de guvern (în special de Protopopov) pentru a fi scoasă în evidență și apoi distrusă cu violență. Nu se poate afirma acest lucru în mod hotărît, deși sînt unele indicii. Mișcarea inițială și manifestațiile se făceau pentru „pîne“, pentru mărirea salariilor. Intr'adevăr Petrogradul, cu peste două milioane populație, era într'o situație grea, provocată în mare parte de organizarea arbitrară și artificială a vieții statului rus.

Pentru nevoile lui, Petrogradul înainte de războiu era deservit de o rețea mare de căi de comunicație. Războiul a împiedecat din primele zile orice transport pe mare; victoriile germane ulterioare au redus numărul liniilor și suprafața, care alimentase orașul; așa încît, adăogîndu-se și ocuparea căilor de transport rămase, cu cele militare, și desorganizarea generală a transporturilor, — Petersburgul s'a găsit în dilema de a importa numai alimente pentru a hrăni lumea, sau a importa numai materii prime pentru fabrici. În primul caz piețele erau îndestulate, dar lucrătorii nu cîștigau bani ca să cumpere; în al doilea caz lucrătorii aveau bani pentru alimente, dar acestea deveneau insuficiente și deci scumpe pe piață. Este evident că în aceste împrejurări, dată fiind violența și neputința guvernului, manifestațiile erau inevitabile. Din zi în zi ele deveneau mai frecvente și mai mari, fiind privite cu simpatie de toate straturile sociale.

În condiții normale mișcările s'ar fi stîns fie spontan, fie prin transacții sau schimbarea stării sufletești a mulțimii mobile, fie — cea ce este mai probabil — prin violența guvernului. De data aceasta însă mișcarea era imensă: pornise stihiiile.

Guvernul a recurs la violență, poliția a tras și cu puștile și cu mitralierele. Dar mulțimea era așa de mare și așa de îndîrjită, toată lumea îi arăta atîta simpatie, — încît poliția n'a fost suficientă. A trebuit să se recurgă la armată, cum s'a recurs cu succes de atîtea ori.

Dar, după cum am spus mai sus, nu era armata cea veche. Erau regimente în uniforme, cu caii și arme; însă alți oameni, țărani și lucrători, fără spirit militar format în cazarmă, fără disciplină, doritori ei înșiși a se uni cu mulțimea pentru a scăpa de soarta lor actuală și mai cu seamă de soarta lor de mine, de a merge pe front din ordinul acelorași ofițeri care azi ordonă să se tragă în mulțime.

Nici ofițerii nu erau cei de altădată. Cei superiori erau bătrîni neputincioși, foști pensionari, iar cei inferiori tineri cu cîteva clase, improvizați în militari în cîteva luni prin uniformă și școală.

Se zice că a fost propagandă socialistă și în genere revo-

1. Vezi Stankevici, Amintiri. Miliucov, Istoria revoluției.

lușionară în armată. Desigur că a fost, dar așa de puțin întinsă și așa de neînsemnată, încît, ca factor provocator al revoluției, nu poate conta decît foarte puțin.

Dar nici nu era nevoie de propagandă. Revoluționarea de fapt a armatei rusești, ca și a întregii societăți, a fost făcută de toată lumea și de toată viața rusească,— dacă fenomenele care s'au produs în armată, se puteau numi revoluționare.

Iar fenomenele ce s'au produs în armată sînt următoarele : întâiu armata nu s'a supus ordinului de a trage (25 Februar 1917) și a fost retrasă în căzărni; acolo cînd urma să se stabilească vinele și pedepsele, soldații și-au omorît ofițerii (27 Februar).

Nesupunerea armatei și omorîrea ofițerilor sînt primele fapte și cele mai însemnate, pentru că ele caracterizează și imprimă pecetea lor întregii mișcări care a urmat.

Apoi soldații ies în stradă cu steaguri roșii și arme, se asociază cu lucrătorii, a căror mișcare este în scădere, trag în poliție, dau foc instituțiilor și se îndreaptă apoi spre Dumă.

Toți martorii și toți acei care au scris până acum despre revoluția rusească recunosc spontaneitatea mișcărilor muncitorești și a celei militare. Conducătorii politicii rusești, atît cei din stînga cît și cei din dreapta, recunosc acest lucru. 1 Intelectualitatea rusească deasemenea n'a avut nici un rol în aceste momente. Toți erau spectatori pasivi, care simpatizau, dar stăteau la distanță.

Acest fapt : lipsa inițiativei conducerii și ordonării mișcării maselor de către elementele culte are o însemnată importanță. Masa a pornit singură, a făptuit singură, a luptat singură. De aceea poate nu s'a putut canaliza această mișcare într'o anumită ordine. Conducătorii au venit pe urmă; dar cu toate eforturile, ei n'au reușit să împue conducerea lor, ci au trebuit să se supună. Cine a încercat să supună, a fost înlăturat și înlocuit cu acei care satisfăceau instinctele masei.

Ca întotdeauna în astfel de împrejurări, răscoala soldaților, distrugerea instituțiilor, nu numai că au fost acoperite de impunitate, dar au fost declarate ca fapte eroice, chiar după ce primele momente de beție au trecut. Și acest fapt a avut influența lui asupra formelor desfășurării ulterioare a acțiunii maselor.

Un alt factor, de mare importanță în desfășurarea, și dela început, și ulterior, a revoluției rusești, au fost căile ferate. Încă din 1905, după dezastrul războiului ruso-japonez, funcționarii căilor ferate rusești s'au constituit în sindicat, 2 care nu odată au proclamat greve. Cași întreaga societate rusească, funcționarii căilor ferate, dacă nu erau revoluționari, simpatizau cu tot ce era împotriva guvernului țării lor. În primele zile ale revoluției, trupe credincioase, soldați decorați cu crucea Sf. Gheorghe, au

1. Vezi Stankevici. Miliucov.

2. Soluz.

fost îndreptate spre Petrograd ; în urma lor veneau cele două trenuri, în care călătorea Țarul. Funcționarii căilor ferate, supuși ordinelor din Petrograd, au oprit trenurile militare și ale Țarului. Nu se știe, dacă aducerea la timp a unor anumite trupe (diviziile sălbătice) și în mare cantitate de pe front, n'ar fi înecat revoluția, reușită în Petrograd, cu oraș cu tot, în singe și cenușe. Funcționarii căilor ferate, oprind și dirijând în alte direcții trenurile, au contribuit în mare măsură la prăbușirea regimului.

Mulțimea, stăpînă pe stradă, numai întîmpinînd nici o rezistență, aclamată de public, fără conducători, a fost îndreptată de instinct și de curente către „Duma“, centrul opoziției de stat. În același timp, elemente extreme au organizat sovietul lucrătorilor și soldaților, tot în localul Dumei. Astfel încît palatul Tauridei a devenit sediul tuturor forțelor și curențelor noii stăpîniri.

Duma s'a supus mulțimii și a constituit un comitet provizoriu, care imediat s'a pus în legătură cu acela care era încă, nominal, stăpînul tuturor Rușilor. Stăpînit de fatalitate, Neculae II mergea cu ochii deschiși, cu toate avertismentele primite, spre prăpastia în care a căzut și el, și familia, și țara lui. A abdicat,—părăsit de popor, de armată și de curteni (2 Mart), fără să încerce un gest de curaj sau de rezistență, în folosul fiului și apoi al fratelui său ; iar acesta s'a lăsat repede convins să nu primească tronul decît cînd i se va da de voința poporului, exprimată prin adunarea constituantă (3 Martie).

Și astfel, din Imperiu absolutist Rusia a devenit Republică fără președinte. Autoritatea statului nu mai este personificată.

Trecerea această subită, fără tranziție, este foarte însemnată. Voința împăratului, singura sursă a legitimității în Rusia din acel moment dispărînd,—urma să se stabilească în anumite forme, acceptate de toată lumea, altă sursă a legitimității : *Voința poporului*. Dar pentru a se cunoaște aceasta, era nevoie de o lege electorală admisă, de alegeri ratificate, de constituantă. Până atunci nu putea fi decît un provizorat, tolerat și modificabil, după forțele ce se valorificau în fiecare moment, neavînd nici una vre-o legitimitate, sau toate avînd-o pe aceiași : că exprimau o parte din voința poporului.

Elementele etatiste din Dumă, fiind puține, slabe, neorganizate și nesușținute de partide politice, neavînd nici voință hotărîită, au trebuit să cedeze elementelor extremiste din sovietul lucrătorilor și soldaților, constituit din primul moment (27 Febr.) prin „comitetul temporal al sovietului“ anonim și improvizat (la început), care se bizuia pe delegații dela fiecare companie de soldați răsculați și dela fiecare mie de lucrători din fabrici. Acestor elemente nu le convenea nici o formă de continuitate monarhică, cît de constituțională, în primul rînd măcar pentru a-și asigura impunitatea deplină pentru faptele săvîrșite. Poate același element egoist trebuie căutat și în slaba rezistență a elementelor

burgheze, deși desigur factorul principal determinant era compromiterea completă a Dinastiei.

Se constituie primul guvern provizoriu (Mărt) compus din reprezentanții partidelor democratice-burgheze :

Lvov, Miliucov, Gucicov, Necrasov, Terescenco, cu un singur socialist, Kerensky, 1 intrat mai mult din propria inițiativă decît din hotărîrea partidului, care a aprobat mai tîrziu intrarea.

Constituirea acestui guvern și nu a unul guvern socialist se explică prin frica acestora din urmă de a-și lua răspunderea conducerii statului, mai cu seamă în primul moment, cînd nu se știa atitudinea marelui cartier al armatei pe front și a țării întregi. Pe de altă parte și atitudinea necoordonată a diferitelor elemente socialiste față de războiu, propaganda clandestină pe care unii o făcuse împotriva războiului, dorința de a-și păstra libertatea de acțiune, deprinderea cu starea de opoziție — a împins în același sens.

Dar constituirea guvernului, fără participarea elementelor revoluționare active, singurele care se bizuiau pe o forță existentă și manifestată, din primul moment l-a forțat să se prezinte în ședință la reprezentanții comitetului executiv al sovietului: Ciheidze, Steclov-Nahamkes, Suhanov-Himmer, Socolov, Filipovsky și alții, pentru a primi condițiile, în care acesta va susține guvernul. După discuții de două zile, se redactează apelul către popor, în care, după declararea amnistiei, se sublinia că guvernul—avînd în program unele reforme bune—va fi susținut într'atît,— întru cît le va executa. Acest demers, aceste tratative au dezvăluit din primul moment și slăbiciunea extremă a guvernului, care culmina în condiția acceptată: „Se nu se dezarmeze și să nu se depărteze din Petrograd formațiile militare, care au luat parte la mișcarea revoluționară“.

În aparență totul se petrecuse la centru cu o iuțeală vertiginosă, fără multă vărsare de sînge, fără mari greutăți. Lumea nu-și dădea seama de fondul lucrurilor și de nouă care se arătau.

Odată scăpați de coșmarul absolutismului țarist și de revoluție, mulți își închipuiau că începe epoca de aur a tuturor fericiților, cu atît mai ușor, cu cît mersul întregului aparat al statului părea neatins, căci aproape toți demnitarii vechiului regim (afară de cazuri foarte rare) au trecut de îndată de partea triumfătorului.

Dispărînd absolutismul, fără să existe organizări de partide politice întinse și cu putere în societate, armata arătînd semnele pe care le-a arătat,—toate problemele nerezolvite de imperiul rus au apărut la suprafață cu o acuitate dezesperantă. Cea dintăiu, era războiul.

1. „Rolul lui Kerensky“, zălogul revoluției în primul guvern, era de a paraliza încercările guvernului de a guverna (Miliucov, *ibid*, vol. I pag. 2.)

Mișcarea de stradă, transformată apoi în revoltă, urmărea în aparență numai „mărirea salariilor”, „aprovizionarea orașelor și a muncitorilor cu pine” în vederea sporirii productivității de materiale necesare pentru războiu, pentru victorie. Toate discuțiile și campania politică din Dumă se făceau pe tema incapacității guvernului de a organiza viața internă în vederea războiului și a victoriei. Guvernul și Curtea erau bănuite de intenții ascunse, chiar de tratative de pace separată cu Germania. Soldații răsculați s’au asociat la aceste mișcări. Deși revoluția s’a făcut sub scutul steagului roș, care simboliza mult mai mult decât lozincele mișcărilor primitive din Dumă, de pe stradă și din căzărni,— totuși toate aparențele erau că revoluția vrea continuarea războiului, cum aparențele dela începutul războiului erau că toată Rusia, întreg imperiul, toate popoarele vor războiul. Aceiași situație părea că este și acum, după revoluție.

Din această cauză guvernul, Duma și o parte din soviet vroiau să continue războiul,—situația de fapt, alianțele și interesele statului impunându-i, pacea generală nefiind acceptată de nimeni, iar pacea separată dându-i în minile vrăjmașului. Dar masa cea mare, care făcuse singură revoluția, care crease guvernul și sovietul nu pentru alianțe și interese de stat, ci pentru interese și profitorii proprii imediate, *nu mai dorea războiul*, izvorul tuturor nenorocirilor.

Revoluția rusească reușită din cauza războiului (mai exact din cauza militarismului german care a slăbit puterea absolutismului), făcută împotriva guvernului absolutist, pentru că a condus la înfringeri militare și părea a se îndruma către dezastru total militar,—având aparență că vrea să îndrepte situația, să facă bine războiului, să-l ducă la sfârșitul victorios,—în realitate mergea spre pace: așa vroiau masele. *Veșnica tragedie rusească*: realitatea contrarie aparențelor.

Dacă autocratul n’a putut evita războiul și l-a dus, bine-rău, doi ani și jumătate, conducătorii poporului n’au mai putut să-l conducă nici jumătate de an, deși au făcut toate sforțările. Exista o armată înzestrată, un aparat al statului. Dar guvernul nefiind stăpîn, era paralizat la fiecare mișcare de soviet sau, dacă și sovietul mergea cu guvernul—de masă, de stradă. Toate sforțările de cingere, în lipsa și nevoia de a aplica aparatul de constringere și de forță, se loveau de inerția maselor, de rezistența organizată de către elemente interesate și vrăjmașe de o parte, de opoziția dogmatică și demagogică de alta.

Dacă, după cum am văzut, guvernul era fără autoritate și putere, nici sovietul nu era organizat și unitar. Din primele zile de constituire. diferiți membri dispași, din propria lor hotărîre, dădeau ordine în numele comitetului, făceau declarații și publicații, care nu s’ar fi aprobat, de comitet dar pe care el n’a avut curajul să le dezavueze. ¹ Așa este ordinul No. 1, vestitul,

1. Vezi Stankevici, pag. 98.

căruia i se atribue descompunerea armatei (a nu saluta ofițerii, a nu preda armele, a se supune numai sovietului, etc.), așa este manifestul din No. 1 al jurnalului oficial al sovietelor: „scopul imediat și de neamnat al guvernului temporal este de a face legătura cu proletariatul țărilor bellgerante pentru lupta revoluționară împotriva tuturor asupritorilor și *imediată oprire a sîngerosului carnagiu*“, 1 și multe altele. Era evident că din primele zile în soviet era nu numai lipsă de organizare și unitate, dar și diferite curente. Curentul extremist a apărut înaintea sosirii lui Lenin (4 April). Organul „Pravda“ dela începutul lui Mart făcea propagandă pentru pace. Cercul din jurul acestui organ recomanda (No. 3) fraternizarea pe front. Agenții acestui grup făceau propagandă în centrele apropiate: Cronstat, Helsingfors. Acolo s'au manifestat și primele mișcări armate contra guvernului temporal. Partea din soviet care nu era hotărîită pentru pace, n'avea curajul să desavueze aceste fapte, de frica pe de o parte de a-și pierde popularitatea, iar de alta temindu-se ca entuziasmul războinic militar să nu treacă conducerea statului în minile acelor ce vor aduce victoria. Frica aceasta de contra-revoluție a împins elementele ponderate din soviet să admită măsurile de „democratizare a armatei“, instituirea „comitetelor“, schimbarea comandamentelor, înjosirea „ofițerilor“, scoborîrea „disciplinei“. Incontestabil, că în armata rusească erau vechi și tradiționali fermenți de descompunere. În istoria țarismului sînt multe exemple de răscoale militare (Strelți sub Petru I, Ecaterina II, Pavel III), Nicolae I). Omorurile în familiile țărilor cu ajutorul armatei sînt cunoscute. Subt Nicolae II răscoalele în armată și marină au fost întinse. Războiul ruso-japonez s'a isprăvit prin răscoale militare spăimîntătoare. Răscoalele din marina militară Libau, Cronstat, Sevastopol, din 1905, sînt cunoscute. Regimente întregi care în războiul mondial, subt țar încă, au refuzat să lupte, s'au retras, s'au predat,—au fost multe. Astfel fiind tradiția, nu este de mirare, că începutul revoluției fiind caracterizat prin acte de neascultare, revoltă și asasinare a ofițerilor, etc., exemplele acestea au înlesnit foarte mult propaganda pentru descompunere. Terenul era pregătît bine. 2

Legătura strînsă cu dogma luptei de clasă, a antimilitarismului și pacifismului internațional, oricînd și cu orice preț, a determinat sovietul, chiar cu elementele antantiste și ponderatoare, să elaboreze, încă la 14 Mart, proclamația către popoarele lumii întregi chemînd, „la luptă cu tendințele hrăpărețe ale guvernelor tuturor țărilor“, „popoarele să ia în minile lor hotărîrea chestiunii de pace și războiu“; „popoarele din imperiile austriac și german sînt chemate a da jos jugul imperialist, fiind sigure că democrația rusească nu le amenință, și că vrea pace“.

1 Ibidem.

2. Vezi Miliucov vol. I partea I pag. 133.

La acest apel a răspuns proletariatul antantist, trimițând pe Thomas, Cachin, Henderson, etc., care au reușit să impue un moment realismul și practicismlul socialiștilor occidental războinici. Călea apelurilor sovietului s'a oprit un timp.

Dar a început presiunea asupra guvernului pentru a-l determina să impue aliațiilor pacea, *fără anexiuni și contribuții*. Rezultatul practic al acestor presiuni au fost neînțelegerile cu guvernul burghez, demonstrații armate pe străzi cu vărsări de sânge, căderea guvernului și înlocuirea lui cu un guvern de coaliție burghezo-socialist (2 Mai).

Este evident pentru orice om nepărtinitor, că „voința poporului“ rus din primul moment al puținții de a se exprima și a-și impune voința spre executare, a fost: *pacea*.

Alături de pace a venit, cu aceiași putere, expresia voinței „fără anexiuni“. Dat fiind că de veacuri întregi în istoria Rusiei „voința poporului“ nu s'a manifestat, această primă manifestare s'a înțeles nu ca expresie a zilei de mine sau de astăzi numai, ci ca dorință permanentă, dar ascunsă de împrejurări și asupra trecutului. „Fără anexiuni“ înseamnă voința poporului rus ca toate popoarele străine din imperiu să se desanexeze, să se autodetermineze.

Căderea lui Miliucov pe această chestiune însemna nu numai „pace fără anexiuni și contribuțiuni“ ci și „pace“ și desanexarea popoarelor subjgate de Rusia.

Ar fi interesant de știut în ce măsură neputința burgheziei din imperiul rus de a rezista maselor și curentelor se datorește faptului că ea nu era național rusească, că era „a imperiului“ și deci împărțită, „polonă“, „finlandeză“, „germană“, „ucraineană“, „caucaziană“, etc., etc. Această burghezie nu avea nici un interes de victorie rusească imperială sau ne-imperială, n'avea interes ca constituanța „rusească“, adică Rusia, să rezolve chestiunea popoarelor străine din imperiul rus, și cu atât mai puțin de anexiuni nouă care ar fi sporit puterea despotului statului rus.

Așa încît, sub primul guvern (2 Mart—2 Mai), sovietul luînd atitudine pacifistă, lăsînd propaganda în armata și măsurile de democratizare, a contribuit singur la descompunerea ei și a statului. Deja la 29 April, într'un congres al reprezentanților frontului, Kerensky exclama desperat: „Oare statul liber rus este statul sclavilor revoltați? Regret că n'am murit cu două luni înainte...“¹ iar Gucicov, ministru de războiu, declara: „În beția care ne-a cuprins, am trecut de acea linie fatală, după care începe nu crearea și adunarea, nu întărirea forței militare, ci *dis-trugerea gradată*“.²

La 27 April, ministrul de războiu Gucicov spune: „Părea că forța noastră militară va renaște... că se va aprinde entuzias-

1. Miliucov, vol I, partea I, pag. 107.

2. Ibid, pag. 109.

mul sfint, că se va întări ca un resort de oțel voința de victorie... părea că armata nouă, liberă—va întuneca cu sforțările sale pe cea veche, din sclavie. Trebuie să recunoaștem cinstit că nu e așa. Ea trece prin aceeași boală ca și țara întreagă: doi stăpîni, mulți stăpîni, nici un stăpîn. Oare n'am întirziat noi cu consiliile și tratamentele noastre? Cred că nu. Oare nu vom întirzia, dacă vom amina puțin? Cred că da. Acea lozincă pernicioasă, pe care ne-au adus-o niște oameni, știind ce fac—poate chiar ne știind ce fac—această lozincă: pace pe front și războiu în țară, această propagandă a păcii internaționale cu orice chip și a războiului civil orice ar fi, trebuie să fie oprită de strigătul stăpînitor al poporului rus: „războiu la front, pace în țară!“ „Toată țara a recunoscut cîndva: patria este în pericol. Noi am făcut un pas înainte: patria este pe marginea prăpăstiei“.

Din cele expuse se vede clar, că după revoluția rusească s'au desemnat trei curente: curentul democratic etatist al Dumei și al guvernului, nesprrijit de nici o putere organizată, și curentul sovietului, haotic la început, dar în care se desemnau două direcții: una entantistă pentru alianța cu democrațiile europene și războiu, iar alta extremistă pentru pace, revoluție socială imediată, dictatura proletarietului, comunism. Toate aceste curente căutau să pună mîna pe armată ca instrument de putere, fără să albească încredere unii în alții, și coalizîndu-se cînd contra unuia, cînd contra altuia și deosebindu-se în metode.

De aici propaganda cea mai intensă în armată a tuturor programelor politice, în concurență de a o căpăta, și trimiterea de comisar și de către guvern și de soviete.

În primul moment, stăpînire pe garnizoana din Petrograd a pus sovietul, astfel că guvernul provizoriu a fost prizonierul lui la Petrograd. Iar pe front, prin dispozițiile aceluiași soviet, s'au luat măsuri ca guvernul să nu dispună de armată: prin schimbarea comandanților, comitete, comisari, democratizare, naționalizare. Este adevărat că multe din aceste măsuri s'au născut spontan, în special comitetele, adesea din inițiativa ofițerilor, ca instrument de apărare personală sau de împărțire a răspunderii. Cea mai mare parte a acestor măsuri s'au născut însă din ordinele anonime ale sovietelor și din influența agitatorilor.

După sosirea în Rusia a lui Lenin și a prietenilor lui, hotărîți „pentru pace pe front și războiu înăuntru“, agitația extremiștilor din soviet, ajutați de noii veniți a devenit mai vie, mai cu seamă în garnizoana din Petrograd și împrejurimi, și între marinari. În același timp, la fabrici a început formarea gărzilor roșii. Elementele extreme cît și moderații din soviet, prin înțelegere tacită, au reușit să elimine din guvernul provizoriu ele-

1. Stankevici, Amiatiri.

mentele democratice patriotice, și etatiste : pe Miliucov și Gucicov, ca imperialiști, anexioniști, și să impună prin mișcări de stradă și vărsare de sînge guvernul de coaliție burghezo-socialist cu Kerensky ca ministru de războiu și marină.

Grupul burghez din acest al doilea guvern era și mai slab și mai prizonier al sovietului ca în guvernul trecut,— așa încît puterea reală a trecut mal pe față în mîna socialiștilor din grupul Kerensky și a părții moderate din soviet, care se hotărîse pentru menținerea alianțelor și pentru războiu. Dar prin îndepărtarea lui Miliucov și Gucicov, guvernul își înstrăinase simpatiile părții burgheze a societății și a ofițerimii, fără să cîștige — cu toate notele către aliați pentru pace și declarațiile de ne-anexionism— ajutorul extremiștilor.

Cu ajutorul comisarilor, comitetelor, congreselor militare, Kerensky și grupul său au căutat prin discursuri multiple, argumente și apeluri, să introducă disciplina și entuziasmul revoluționar, să supue armata și pentru considerațiuni de politică internă.

Ministrul de războiu a vizitat frontul, o mulțime de orașe, a vorbit cu mare talent și convingere. Dar repede s'a convins de starea reală : „Am fost pe front ; acolo un regiment a încheiat pace cu nemții : ai noștri au refuzat anexările, nu mai vor orașele noastre Vilno și Covno“. ¹ Dar aceste lucruri nu l-au convins să schimbe metoda ; dimpotrivă, la 9 Mai a publicat „declarația drepturilor soldatului“.

Extremiștii au utilizat stăpînirea prin vorbe a lui Kerensky, lipsa lui de curaj de a lua măsuri reale, pentru a înteți propaganda fraternizării cu vrăjmașii, lupta cu ofițerii, desființarea disciplinei, dezertările.

Rezultatul propagandei păcii pe front și războiului civil în interior, între lucrătorii și soldații din Petrograd, s'a resimțit curînd în răscoala din zilele 3—5 Iulie dela Petrograd. Bolșevicii, în cap cu Lenin-Troțky, au făcut prima demonstrație a puterii lor și a neputinței guvernului de coaliție ; nu erau încă organizați, pentru a pune stăpînire pe țară, dar pentru a demonstra dezorganizarea statului, armatei, guvernului, au avut forța suficientă. ²

Manifestația sîngeroasă a avut lozinca : „jos războiul“, „toată puterea să treacă la soviet“.

În această atmosferă a început atacul armatelor rusești pe front (10 Iulie).

Toată munca lui Kerensky de a convinge pe soldați să facă atacul general împotriva Nemților, n'a reușit decît să provoace un nou dezastru.

El s'a convins încă dinainte de atac, că „tîmpul pentru

1. Miliucov, vol. I. p. I. pag. 123.

2. Vezi Stankevici. Amintiri.

conversații și convingere a armatei a trecut; acum e timpul poruncilor, nu al meetingurilor" (cum răspunde Kerensky lui Denikin la invitația de a veni să ție discursuri).

Rezultatul a fost dezastruos nu atîta ca efect de războiu, cît ca efect asupra disciplinei armatei, și mai cu seamă pentru zdruccinarea prestigiului guvernului.

A urmat o nouă criză de guvern: formarea guvernului sub președinția lui Kerensky (și la războiu și la marină) cu socialiști și burghezi dispași, nu delegați de partide burgheze, ci aleși de președintele consiliului fără să reprezinte curente sau personalități puternice (11 Iulie).

În același timp s'a hotărît convocarea unei adunări monstre a diferitelor reprezentanțe populare la Moscova pentru a expune situația, și ca de obicei schimbarea comandamentelor și metode-lor față de armată.

Comandant suprem fusese numit Cornilov, pe lîngă care s'a pus comisar Filonenco; iar Savincov, prieten al lui Kerensky, a fost numit ajutor al ministrului de războiu.

Înțelegerea acestor trei, cu aprobarea tacită a lui Kerensky, a impus o încercare de disciplină cu forța. Dar Kerensky mereu bănuitor de contra-revoluție sau poate numai de faptul că introducerea disciplinei, refacerea armatei ar putea da altui grup autoritatea, iar în caz de succes de arme, chiar o forță reală în stat, — amîna introducerea reformelor propuse în armată, evident căutînd să devie el direct și personal șef al armatei și al statului, în care scop, (și în vederea pregătirilor bolșevice de răscoale, făcute pe față) concentrase spre Petrograd forțe militare în înțelegere cu Savincov și Filonenco, indirect cu Cornilov.

Adunarea monștră dela Moscova, convocată de Kerensky, compusă de reprezentanții tuturor curenților a demonstrat o dată mai mult ideile minunate, argumentele solide, intențiile bune și talentele oratorice ale tuturor, dar s'a vădit și imposibilitatea de a se uni într'o acțiune și fatala disoluțiune a statului.

Strîns între frica reală de bolșevici și frica imaginară de forța posibilă a lui Cornilov, Kerensky a căutat eșirea în înlăturarea șefului armatei (subt pretext de trădare a revoluției prin trimiterea spre Petrograd a unor divizii făcută în înțelegere cu aghioțanții săi) pentru a deveni personal comandant suprem al ei, după scurta comandă a lui Alexeev voind a încerca metodele forței propuse de Cornilov pentru disciplinarea armatei.

Dar era tîrziu. Armata de pe front nu mai asculta de nimeni, — de altfel era și redusă ca număr.

În momentul suprem, după ce trecuse prin faza de simplu ministru de justiție și stîlp al guvernului, apoi ministru de războiu și marină în coaliția a cărei bază era el, apoi președinte de consiliu cu un cabinet de figuranți și înșfîrșit concentrînd în minile sale: președinția consiliului de miniștri în care nu avea decît oameni săi, comanda supremă a armatei și marinei, și ajutorul sovietului

—Kerensky și sovletul său nu mai aveau nici o putere. El ajunsese în două luni de zile la situația, în care se găsisse Niculae II-lea în primele zile din Mart; dar a isprăvit mai rușinos. Niculae II-lea n'a făcut nici un gest de curaj dar nici de fugă,—Kerensky a fugit deghizat, în fața războiului civil, lăsat să se pregătească în voe și să izbucnească cu violență prin veșnicile lui oscilații între metode, sisteme, oameni, curente, prin frica permanentă de contra-revoluție și de anarhie, prin legăturile lui sentimentale și cu cei din stînga și cu cei din dreapta, prin exces de abilități și finețe.

Răscoala din 25 Octombrie, organizată sub ochii lui Kerenski și din slăbiciunea lui, de către bolșevici la Petrograd și împrejurimi, l-a măturat cu o luțeață vertiginoasă. Ajutorul, cerut dela generalii pe care tot timpul i-a ținut sub învinuirea de contra-revoluționarism, și dela armata de pe front pe care părea că o stăpînește cu cuvîntul, n'a putut să-i fie de nici un folos: generalii, ca și șeful statului, ca și comandantul suprem al armatei, nu mai aveau nici o armată.

Odată cu rezolvirea chestiei guvernului, armatei și războiului,—care se făcea nu atît prin voința sau puterea organizațiilor politice, cît prin fatalitatea descompunerii moștenite,—tot pe aceeași cale se rezolvau chestiile economice, financiare, chestia agrară și chestia naționalităților.

Haosul politic a mers paralel cu haosul financiar și economic. Toate măsurile dictate de guvern, chiar cele mai bune și raționale (legile financiare ale lui Șingarev), se loveau de neputința aplicării. În realitate, afară de nouă împrumuturi de nouă și enorme emisii de hîtie monetă, care măreau haosul,—nimic nu s'a creat. Aceste emisii erau indispensabile pentru a face față prin acest sistem primitiv, expeditiv și inevitabil, la creșterea imensă de salarii, cheltueli și scumpete. Grevele căilor ferate, a poștelor, nu puteau fi prevenite sau oprite, decît prin mărirea salariilor. Dar și grevele industriale nu se potoleau decît tot prin mărirea salariilor, pe care le acoperea tot statul, întru cît el era consumatorul și trebuia să compenseze pierderile industriei. Se înțelege bine că astfel starea fi anciară decădea din zi în zi.

Introducerea a opt ceasuri de muncă în fabrici, starea de excitație febrilă revoluționară a lucrătorilor, meetingurile și agitația politică, introducerea comitetelor de lucrători în administrarea fabricilor, lupta între diferitele partide socialiste, lupta pentru egalizarea salariilor între lucrătorii calificați și necalificați, dezorganizarea transporturilor, lipsa materiilor prime,—toți acești factori micșorau producția și ridicau costul ei, făcînd viața din ce în ce mai scumpă.

Excitația revoluționară pe de o parte, nerentabilitatea producției pe de alta, au împins mulțimea să pună mîna direct pe industrii sub formula de „socializare și naționalizare“; în realitate însă ele intrau în proprietatea particulară a lucrătorilor, cu eli-

minarea elementelor tehnice și administrative conducătoare. Această schimbare ruina și mai mult industria; statul era silit să o ia asupra-și, iar pe lucrători să-i transforme în funcționari, și, de cele mai dese ori (fabricile oprindu-se, din lipsa de combustibil, materii prime sau rulnarea mașinilor), în pensionari.

Partidele politice și guvernele în chestia agrară luase hotărârea de a lăsa soluția ei în mâna viitoarei constituante, care de altfel ar fi trebuit să rezolve toate chestiile. Dar amânarea alegerilor și convocării parlamentului, agitația demagogică, propaganda, licitația între partide, „adîncirea revoluției“, au împins la rezolvirea chestiei de către masele interesate după concepțiile ei. Țaranii au început să pue stăpînire asupra pămînturilor și inventariilor fără nici o regulă și direcție. Administrația și justiția erau neputincioase. Masa excitată făcea excese distrugînd organizările de producție, prădînd vitele, instrumentele, mobilierul și lucrurile, ruinînd, furînd, ucigînd. Vechile urî și pasiuni acumulate, în excitarea revoluționară, sub scutul „libertății“ pe de o parte, ca recompensă datorită pentru lipsurile suferite, pentru șederea în tranșee, pentru eroismul de a fi făcut revoluția pe de alta,—se manifestau prin jacherii groaznice.

„Împărțirea pămînturilor s'a făcut în Rusia, nu după nevoia cultivatorului și în conformitate cu justiția socială, cum au visat revoluționarii idealisti, ci printr'o veritabilă luptă corp la corp, în cursul căreia o selecțiune s'a produs, ca pentru a ilustra o teză a lui Darwin, în profitul celui mai tare și spre marele nenoroc al celui slab“ 1.

Cum guvernul central era neputincios chiar în capitală, tot așa de neputincioase erau autoritățile locale. Cu atît mai mult, cu cît paralel cu aparatul guvernamental al statului, s'au format instituțiile revoluționare, sovietele locale care se amestecau în toate treburile publice, în baza dreptului de revoluție, producînd perturbații din ce în ce mai mari. Cu cît apărea mai evidentă neputința autorităților, lipsa de instrumente de constrîngere și de stăpînire, cu atît mulțimea își lua frîu liber, impunînd soluțiile ei, izvorite din instincte primitive și ură acumulată, atît în industrii, cît și în agricultură. Trecerea dela starea de liniște și ordine relativă (April-Mai 1917) la anarhia completă mergea paralel cu descompunerea armatei, ajungînd la apogeu în Octombrie-Noembrie sub bolșevici, în plin războiu civil și completă anarhie.

Urile acumulate s'au manifestat în armată împotriva ofițerilor (Cronstat, front, Libau, Sevastopol, Petrograd, etc.), care au fost distruși în masă. Subt influența agitației, la început anti-revoluționare, și revoluționare apoi, subt influența incitațiunilor directe necontrolate și nepedepsite, a început fraternizarea, plecarea dela front în masă, vînzarea tunurilor, puștilor, munițiilor, averii statului. În cîteva luni, armata întregă s'a des-

1. Max Hoshiller pag. 249.

compus, arătînd că nu vrea războiul, nu vrea imperiul, nu vrea stat, nu vrea dări, nu vrea nici o obligație,— vrea să stăpînească — după voia ei, vrea să se răzbune odată pentru toate umilințele acumulate, pentru toată sărăcia și nenorocirile, îndurate dela oricine, ori cînd. Orcine se opunea, era distrus și mulțimea simțea că se opun mai cu seamă : proprietarii, negustorii, bogătașii, ofițerii, funcționarii.

A început răzburarea și distrugerea oamenilor, lucrurilor, instituțiilor, averilor, indiferent scumpe sau ieftine, profane sau religioase, a statului sau particulare, frumoase sau urîte, vătămătoare, sau utile și chiar indispensabile mulțimii.

Era răzburarea, era răscoala contra tuturor formelor de civilizație, importate și folosite de alții fără mulțime sau împotriva ei.

Rusia intrase în plin haos și războiul civil.

3

Cine a fost la 1 Mai st. n. 1917 la Petrograd și a văzut manifestația grandioasă din acea zi, acela și-a putut da seamă, atunci chiar, că pentru Rusia războiul este sfîrșit și că acest stat se va rupe în bucăți.

Dacă la 1 Mai proletariatul din lumea întregă sărbătorește *Unirea*, sub steagul roș pentru lupta de clasă internațională, la 1 Mai 1917 la Petrograd a fost manifestarea desăgregării statului rus, a despărțirii popoarelor subjugate de Rusia și unul de altul. Erau steaguri roșii la acea manifestație, se cînta internaționala, dar nu era nimic care să unească. Mulțimea de sute de mii de oameni era despărțită în grupuri naționale: Poloni, Estoni, Letoni, Lituani, Ucrainenii, Evrei, subîmpărțiți în „Bund“ și diferite „Sionuri“, și diverse alte neamuri. Fiecare grup cu steagul său național, cu alte culori, din altă stofă, cu alte inscripții și devize. Deasupra tuturor plutea steagul roș al revoluției, care a eliberat toate aceste neamuri de sub jugul imperiului rus. Predomina însă nota de despărțire a steagurilor naționale de steagul roș, care singur reprezenta Rusia, căci steagul național rusesc lipsea.

În mijlocul haosului din Rusia, și a războiului mondial, procesul despărțirii popoarelor, subjugate de Rusia, a trecut aproape neobservat. Guvernul provizoriu rus în chestia naționalităților nu a luat decît o singură măsură generală: prin decretul din 20 Mart 1917 s'au desființat toate măsurile restrictive privitoare la Evrei și s'a permis întrebuintarea limbilor locale în societăți particulare și în școli. De fapt popoarele subjugate s'au despărțit de Rusia prin politica de înfăptuire directă,

prin lupte crâncene și tratate separate încheiate în urmă. Deși cauzele și procesele despărțirii tuturor popoarelor de Rusia au fost aproape aceleași, totuși fiecare popor și-a urmat în forme deosebite calea sa.

La vestea revoluției din Petrograd, *Finlanda* a răspuns, din primul moment, prin arestarea guvernatorului rus Schein și prin convocarea senatului cu majorități social-democrate. Guvernul provizoriu rus, imediat după constituire, la 6 Mart a adresat Finlandei un manifest special, prin care se reintroducea în acea țară constituția, abrogată de Țar, se dădea amnistie și se făceau promisiuni pentru viitor, de realizat prin constituanta rusească. Dar, spune Miliucov, 1 ministru de externe din acel moment: „Este regretabil, că chiar sub primul guvern, dorințele Finlandeșilor mergeau mai departe. Ei observau slăbiciunile guvernului și în acele momente formulau cereri, sau așteptau“. Astfel fiind, neînțelegerile cu guvernul central au început imediat; ca prim punct de discuție au fost hotărârile. Rușii susțineau că Vyborgul și cu ținuturile apropiate de Petrograd trebuie să rămână Rusiei, ca o garanție pentru apărarea Petrogradului; Finlanda fiind mică, ea ar putea fi ușor ocupată de inamici, iar de acolo aceștia ar amenința capitala Rusiei. Li se răspundea că războiul a dovedit, că Rusia n'a fost în stare, cu toată mărimea ei, să apere Polonia și Letonia de invazia germană și că, cu argumentul rusec, trebuiesc ocupate pentru apărarea Rusiei toate țările mici limitrofe. Limitele autonomiei Finlandei, retragerea mai devreme sau mai târziu a armatelor rusești de acolo, împrumuturile de războiu și multe alte chestiuni au venit să turbure raporturile ruso-finlandeze. Tendințele Finlandei la deplină independență se dezvoltau tot mai mult, pe când Rusia, chiar cea revoluționară, vădea tendința de a-și păstra suveranitatea și de a înjuga Finlanda la greutățile noii forme de stat și de după războiu. Slăbiciunea guvernului provizoriu, războiul și starea generală a lucrurilor din Rusia, au împiedecat luarea de măsuri împotriva independenței Finlandei. Situația a rămas nelămurită până în Octombrie 1917, când omorurile, incendiile și alte excese, întâmplate cu ocazia unei greve generale, organizate de social-democrația finlandeză au dat ocazie Rușilor de a interveni, sub pretext de a aduce ajutor unei părți contra alteia. Ca răspuns la amestecul rusec în treburile lor interne, Finlandeșii și-au proclamat independența. A urmat războiul. În partea de Sud a Finlandei puterea a trecut în mâinile unui soviet (quasi finlandez) a comisarilor poporului, ajutat de Ruși, iar în partea de Nord, la Waza, s'a instituit guvernul anti-sovietic. Generalul Mannerheim a format o armată din țărani și vânători finlandeși (din acei care în timpul războiului au fost în armata germană voluntari pentru a lupta contra Rușilor) pre-

1 Miliucov, Istoria revoluției, vol. I, pag. 63.

cum și din voluntari suedezi. Această armată albă a respins pe Ruși și pe roși la sud. Pentru a se asigura victoria cât mai repede, s'a recurs și la ajutorul Germaniei. La 12 April 1918, generalul Goltz a ocupat Helsingforsul (capitala Finlandei), iar armata lui Mannerheim a eliberat Vyborgul, așa că la sfârșitul lui April 1918, întreg teritoriul Finlandei era eliberat de invazia rusească. Tocmai la 14 Octombrie 1920, la Dorpat, s'a încheiat pacea între Rusia sovietică și Finlanda pe baza recunoașterii deplinei independente a acesteia din urmă.

Față de Estonia, primul guvern provizoriu a avut o atitudine binevoitoare. După discuții și tratative, la 12 April 1917 s'a publicat un decret, prin care ținuturile din d'ferite guvernăminte, locuite de Estoni, se uneau într'unul singur. Asupra ținuturilor cu populație amestecată s'a stabilit a se hotărî mai târziu prin plebiscit. În capul administrației ținuturilor estone unite, a fost pus un comisar eston, Posca, primarul Revelului, avînd în ajutor și un „consiliu gubernial“, ales. Dar această situație nu satisfăcea pe Estoni, întrucît hotărîrea definitivă asupra tuturor chestiunilor urma să se dea de constituanta rusească.

La 28 Noembrie 1917, profitînd de starea de haos din Rusia, „consiliul gubernial“ al Estoniei s'a proclamat: „Consiliu Național“ și „singura autoritate suverană în Estonia“. Până la convocarea Constituantei estone, puterile executive s'au trecut asupra „comitetului național“. Organizările naționale au dezarmat sovietele rusești din orașele estone și, la 24 Februar 1917, la Revel și în alte orașe s'a proclamat republica Estonia independentă. Ocupația germană a disolvat guvernul național și a dezarmat formațiunile lui militare. Estonii au fost siliți să trimeată delegațiuni la Londra, Paris și Roma; aliații au recunoscut comitetul național eston, ca guvern de fapt. După plecarea Nemților, la 20 Noembrie 1918, acest comitet a luat din nou frînele guvernului, țara însă era complet epuizată, fără armată, fără bani, fără organizare. În această stare a fost atacată de Ruși, care declarau că nu pot consimți a fi izolați de mare. În aceste împrejurări Estonia părea pierdută; Rușii, după ce ocupase cea mai mare parte din țară, erau la 35 kilometri de Revel. Inșă voluntarii din țărani locali, înarmați de Engleji, au reușit, înt'o lună de zile, să-î gonească pe Ruși,—cu atît mai ușor, cu cît populația ajută, răscolindu-se împotriva lor. Un nou atac, din Februar 1919, al Rușilor, este respins mai greu și numai mulțumită ajutorului voluntarilor Finlandezi și Letoni. Multe greutăți au avut Estonii și cu voluntarii ruși care, luptînd împotriva bolșevicilor, în același timp se credeau în virtutea trecutului, stăpîni pe Estoni.

La 19 Mai 1919 s'a adunat constituanta estonă. Cităm mai jos cîteva rînduri din declarația ei, întrucît pot fi însușite de orice popor care a fost subjugat și s'a eliberat de Ruși: „De

luni poporul nostru este în luptă cu Rusia sovietică. El rupe acum hotărît orice legătură, care îl lega de Rusia. Din legătura cu Rusia în sufletul poporului eston n'au rămas decît sentimente de amărăciune și conștiința insultelor multiple. Țarii Rusiei n'au îngrijit de organizarea vieții noastre, ei ne refuzau binefacerile autonomiei, ei trimiteau în țara noastră funcționari ruși și introduceau rusificarea prin administrație, școală, justiție. Revoluția rusească nu ne-a adus nici o schimbare. Funcționarii ruși puneau piedici liberării populației prin administrație, școală, justiție. Poporul eston nu vrea să trăiască în ură cu poporul rus; insistă, liber fiind, asupra raporturilor de bună vecinătate, cu condiția că poporul rus va hotărî să-i dea dreptul de a fi liber".¹

La 2 Februar 1920 s'a încheiat la Dorpat între Rusia și Estonia (cu consimțământul Englierei) tratatul de pace, prin care se recunoaște independența republicii estone.

Despărțirea *Letoniei* de Rusia s'a făcut mai greu. Din 1915 jumătate din țară era ocupată de Nemți. Din această cauză guvernul provizor rus n'a luat nici o măsură, n'a făcut nici o declarație. Descompunerea armatei rusești a pus și restul Letoniei sub ocupație germană. Cu toate acestea mișcarea națională nu s'a stins: era un comitet național secret, la care luau parte reprezentanții tuturor curenților politice antigermene. Imediat după înfrîngerea Germaniei s'a format un „consiliu de stat“, care nu avea însă nici organizație, nici forța reală îndărătul său. În această situație, atacurile Rușilor de o parte, și a Germanilor (Bermondț) de alta, au dus țara aceasta la un complet dezastru. Totuși, cu ajutorul Estonilor și aliaților, Letonia s'a curățit și de Ruși de Nemți, iar la 11 August 1920 s'a semnat la Riga tratatul de pace cu Rusia, prin care Letonia se recunoaște ca republică independentă.

Toată *Lituania*, din primul an al războiului, a fost ocupată de Germani. Lituaniienii, refugiați în Rusia, imediat după revoluție, s'au adunat în congres la Petrograd, unde majoritatea s'a pronunțat că numai adunarea constituantă lituană are dreptul să hotărască soarta viitoare a țării, iar minoritatea dela început a cerut proclamarea independenței complete.

La 18 Mart 1917 primul ministru rus a primit o delegație a consiliului național lituan, care i-a prezentat hotărârile congresului. Ei cereau ca „Lituania, fiind din punct de vedere etnografic, cultural și economic, o unitate politică diferită de Rusia, și din punct de vedere administrativ să constituie pe viitor o unitate administrativă independentă, sub conducerea unor organe formate din populația lituană“. ²

„Sensul acestor declarațiuni desigur era mai larg ca expresiile îngrijite în care erau formulate“.

¹ Vezi Stanchevici.

² Miliucov, pag. 65.

Un congres al Lituanilor de sub ocupația germană, s'a pronunțat pentru independența Lituaniei și a ales „Tariba”, consiliul Lituaniei, recunoscut de Germani ca autoritate de stat. Afliind de intenția Nemților de a-i anexa, pentru a-și asigura o situație mai bună în statul german, Tariba hotărîse alegerea unui rege (Lorah sub numele de Mendoving al doilea) din prinții germani. După învingerea Germanilor s'a format un nou guvern la Covno, care a fost silit să înceapă războiul cu Rușii, de oarece aceștia au încercat să recucerească Lituania. Pe la sfîrșitul anului 1919 Rușii au fost isgoniți. La 12 Iulie 1920, la Moscova s'a încheiat pacea între Ruși și Lituanieni, recunoscîndu-se republica Lituaniei independentă.

În scop de a-i înblînzi pe Poloni și a-i sustrage de sub influența austriacă, guvernul rus încă în epoca țarismului, sub presiunea necesităților războiului, printr'o declarație solemnă a Marelui Duce Nicolae Nicolaevici, a recunoscut drepturile *Poloniei* de a fi reîntregită. Ce s'ar fi întîmplat cu promisiunile vagi din acea declarație, dacă imperiul rus ar fi fost victorios, — e greu de spus.

Guvernul provizoriu, din primele zile după revoluție, a recunoscut independența Poloniei, printr'o declarație solemnă. Este unica declarație despre un singur popor din statul rus, că va forma un stat independent pe teritoriile locuite de el în majoritate. „Dar asupra granițelor, lichidării trecutului și a războiului și, mai cu seamă, asupra acelor schimbări ale teritoriului de stat rusesc, care sînt necesare pentru formarea Poloniei din cele trei părți ale ei, atunci despărțite, — urma să hotărască definitiv constituanta rusească”.¹

De fapt Rușii au mai încercat în 1920 să-și ducă steagurile imperialismului (comunist) până sub zidurile Varșoviei. După lupte sîngeroase au fost însă respinși. Pacea din 1921 dela Riga a recunoscut republica polonă independentă, iar la 15 Mart 1923, puterile antantei au recunoscut și granițele orientale ale Poloniei, cum pacea dela Versailles i le fixase pe celelalte.

Din primele zile după revoluție, *Ucraina* și-a manifestat tendințele naționale modeste la început. În Mart s'a prezentat primului ministru rus o deputație ucrainiană, cerînd introducerea limbii ucrainiene în administrație, justiție, școli, numirea nămal de funcționari ucrainieni în Ucraina, numirea unui comisar ucrainian pe lîngă guvernul rus și a unui comisar al guvernului pe lîngă Ucraina.² Dar în April situația s'a schimbat. La Kiev s'a adunat un congres național ucrainian, foarte populat, care a hotărît ca Ucraina să aibă autonomie național teritorială într'o Rusie, republică federativă. Pe lîngă aceasta

¹ Vezi Miliucov, pag. 64-65.

² Ibidem.

congresul a procedat la acțiune de fapt, alegînd un consiliu național permanent—Rada Ucrainiei, din care s'a desemnat ministerul, subț numele de secretariat general al Ucrainiei. Cu toată formarea grabnică și structura accidentală a acestor instituțiuni, ele erau în acel timp mai tari și mai influente în Ucraina, decît guvernul din Petrograd,—de oare ce aveau rădăcini adînci în populația locală.

Reprezentanții Radei și ai secretariatului, după constituire, s'au prezentat la Petrograd, cerînd recunoașterea lor, recunoașterea autonomiei Ucrainiei, drepturile de a trata pacea, de a-și organiza imediat armata națională atît pe front, cit și la spate, naționalizarea tuturor școlilor și universităților și altele. Guvernul a respins toate aceste puncte, obiectînd că numai constituantă rusească este în drept a le rezolva,—și în același timp observînd, că nu este sigur dacă Rada exprimă exact voința poporului. Ca răspuns la obiecțiunile guvernului, la Chiev au început demonstrațiuni sgomotoase, Secretariatul și Rada s'au adresat maselor prin proclamațiuni (primul universal), arătînd că „muscalii” vor să fie stăpîni în Ucraina ca și în trecut. În același timp s'au produs manifestările armatei ucrainiene, proaspăt formate. Astfel ministerul rus a fost silit să intre în tratative. Miniștrii Rusiei au venit la Chiev la 3 Iulie 1917, au declarat secretariatul general al Ucrainiei, format în înțelegere cu Rada, ca organ suprem, chemat a elabora proiectele pentru autonomie și legile agrare din Ucraina, și a forma unități militare ucrainiene, însă nu pe front, ci numai în țară. Declarația aceasta a fost primită cu mult entuziasm, ca o mare victorie; s'a dat o nouă proclamație (universal) către popor. Dar cînd a fost vorba la Petrograd că declarațiile guvernului să se consemneze într'un act, s'au redus declarațiile facute, și teritoriul Ucrainiei s'a fixat numai la guvernămintele Chiev, Volinia, Podolia, Poltava și o parte din Cernigov,—asupra restului, promițîndu-se plebiscitul.

Cu instituirea sovietelor în Rusia (25 Octombrie 1917), secretariatul general ucrainian și-a luat deplină libertate, și-a extins competența asupra guvernămintelor Cernigov, Harcov, Ecaterinoslav, Herson. Rada a proclamat (al treilea universal). Republica populară ucrainiană și a fixat și anunțat alegerile pentru constituantă ucraineană la 27 Decembrie.

Armatele de pe frontul de sud-vest și de pe cel românesc au recunoscut Rada; dar descompunerea și fuga armatei au înlesnit bolșevicilor ocuparea Ucrainiei. Ucrainenii însă au reușit să încheie repede pacea separată cu puterile centrale, care le-au recunoscut independența, dar le-au ocupat țara și au schimbat guvernul democratic, înlocuindu-l cu Hetmanul Scoropadschi. După învingerea Germanilor și retragerea trupelor lor din Rusia, s'a format în Ucraina un guvern „al alianței naționale” subț numele de directorat; n'a putut însă rezista atacurilor bolșevice, care la începutul lunii Februar 1919 au ocupat Harcovul, apoi Kievul și în urmă toată Ucraina. Directoria a fugit, țara totuși nu

s'a liniștit și a devenit câmpul de luptă, între diferite bande, între bolșevici și diferiți salvatori ai Rusiei (Denikin, Wranghel), pentruca la urmă, sub numele de republică sovietică, să rămână tot sub stăpânirea Moscovei.

Rușii albi și-au proclamat independența la 17 Decembrie 1917 la congresul din Minsc. Dar mișcarea lor a fost inundată de bolșevici. Subt ocuparea germană, în 1918 s'a format Rada „Rusiei Albe”, la congresul național din Minsc (panbellorus), cu secretariat general și apoi cu minister. Din cauza greutăților au fost siliți să se unească cu „Tariba” lituană, stabilindu-și centrul la Grodno. Dar sub presiunea Polonilor, Litanilor, Antantei, Germanilor și Rușilor, mișcarea de independență națională este strivită.

Astfel (afară de Basarabia) 1 cinci țări mărginașe: Finlanda, Estonia, Lituania, Letonia și Polonia s'au desfăcut complet de Rusia, au încheia cu ea tratate, sint recunoscute de toate statele, — numai granițele lor orientale, afară de cele polone, nu sint încă recunoscute de marile puteri.

În republica sovietică rusească au mai rămas încă o mulțime de popoare străine. 1 Situația lor s'a schimbat însă. Evreii, Polonii, Lituaniienii, Letonii, Estonii, rămași în Rusia, formează secții naționale, care trimit reprezentanți în „Consiliul naționalităților” pe lângă comisarii poporului din Moscova.

Micile popoare, avînd majoritate în unele puncte determinate, constituie „teritorii autonome”, cu soviete și școli în limba națională, cu reprezentanți de drept în „consiliul naționalităților”. Între aceste popoare sint Laponii, Zireanii, Carerii, Bureații.

Tatarii Cazanului, Crimii, Kirghizii, Terecul, Cabarda, Daghestonul formează „republici socialiste-sovietice” cu comisarii ai popoarelor.

Ucraina, Rusia Albă, Georgia, Armenia, Azerbedjainu constituie „republici socialiste sovietice autonome și aliate”.

Evident, situația acestor popoare în haosul politic și economic din republica sovietelor nu este fericită; totuși chestiunea culturii lor naționale s'a îndrumat pe calea cea bună: politica de rusificare silnică, prin școli, armată și administrație, a încetat.

1 Despre care vom face un studiu deosebit.

2 După P. Chasles, *La succession de Russie*, Revue de politique, Dec. 1922.

Moldova dintre Prut și Nistru sub imperiul rus

1

— Anexarea —

Prin tratatul din București, din 16 | 28 Mai 1812, s'a stipulat între *Padișahul Turciei și Impăratul Rusiei*, că: „Prutul, din locul unde intra în Moldova până la gurile sale și de acolo, malul stîng al Dunării, până la Chilia și vărsarea ei în Marea Neagră, formează frontiera celor două împărății“ (art. 4); „partea din Moldova 1, așezată pe malul drept al Prutului este a-

---

1 „Până la 1812 cuvîntul „Basarabia“ înseamnă numai partea de sud a teritoriului dintre Prut, Nistru și Dunăre; restul, partea cea mai întinsă, intra în compunerea Moldovei și se numea cu același nume ca aceasta din urmă“ (Casso pag. 2, nota 5 Jos). *Pentru prima dată cuvîntul Basarabia se întrebuițează în sens larg, adică nu numai pentru partea de sud a cîmpiei Bugeacului, ci și pentru Moldova orientală, așezată între Prut și Nistru, în instrucțiunile (1807) ministrului rus de externe Rumeanjev pentru ambasadurul său la Paris—Tolstoi, cerîndu-i să afirme, în baza păcii din Tilsit (1807), că cel puțin Basarabia trebuia să rămîie Rusiei, pentrucă articolul 22 al aceluși tratat amintește numai de evacuarea Valahiei și a Moldovei; Ministrul francez Champagny, succesorul lui Taleyrand, socolea nemenționarea Basarabiei pentru evacuare, ca accidentală, pe cînd Tolstoi credea că Rusia trebuia să utilizeze în folosul său această lipsă (En lui parlant de l'évacuation de la Moldavie, je lui ai cependant fait entendre clairement que je n'y comprenais pas la Bessarabie“. „Il chercha cependant à me prouver le contraire et allegua, que si le traité ne nomait pas la Bessarabie, cette omission ne pouvait provenir que d'un mé-sentendu. A cela je lui objectai, qu'il était bien permis qu'il yeût aussi une fois un mé-sentendu en nôtre faveur“). (Collect. lucrărilor istorice a societ. ruse de istorie 89 pag. 335). Aici pentru prima dată în tratative diplomatice se deosebește această „îngustă fâșie de pămînt“, cum se exprimă Rumeanjev („cette étroite lisière de pays qui, ne fermant pas province, porte le nom de Bessarabie“). „Cine știe (scrie Casso) dacă Tolstoi și-ar fi adus aminte de a doua parte a instrucției dată lui (în caz de imposibilitate de a obține amîndouă principalele, Alexandru I scria: Voici ce que me conviendrait le mieux 1) tous les pays sous la dénomination de Bessarabie avec les forteresses de*

bandonată și dată Sublimel Porți" (art. 5), iar „*Inalta Poartă Otomană cedează Curții Imperiale rusești pământurile din stînga Prutului*"¹

Astfel Moldova, așezată pe malul stîng al Prutului, a trecut subt imperiul rus, dar nu ca o valoare intrinsecă, ca un scop definit, ci ca o etapă, 2 dintr'o serie de proiecte, 3 visuri, 4 și combinații politice, care, în unele momente, făceau să fie socotită ca o simplă monedă de schimb 5.

A declara în fața Occidentului și, mai cu samă, în fața lumii creștine ortodoxe din Balcani *anexarea pe față a unei părți din Moldova, subjugarea și transformarea în „supuși ruși"* a unor creștini ortodoxi,—era neplăcut pentru spiritul liberal din acel timp al lui Alexandru I. De aceia s'a vorbit numai de *eliberarea* unui teritoriu de subt jug otoman și acestui teritoriu i s'a dat numele Basarabia, pentru a nu se putea vorbi de Moldova desmembrată.

Atît în Valahia și Moldova, rămase libere, cît și în Moldova anexată și botezată Basarabia, starea populației era disperată. Șase ani de ocupație rusească cu rechiziții și războiu, pe socoteala acestor țări, le ruinase complect. Cultura cerealelor și vitelor scăzuse. „Moldovenii și Valahii cultivă atît cît le trebuie pentru impozite și alimente, temîndu-se că producții vizibile mai mari vor fi pretext pentru noi rechiziții"⁶. „*Prădăciunile armatei de ocupație se întîlesc; despre ele comunică nu numai străinii rău voitori nouă (Rușilor), ci și comandantii noștri militari. Basarabia fusesă transformată de către armatele noastre (ruse) în stepă goală și popoarele aici locuitoare nu vor mai stărui pentru interesele rusești*"⁷. „Populația suferă și începe să se arate ne-binevoitoare față de noi, nu numai în păturile de sus, ci și în cele de jos"⁸. „Ciceagov, călătorind prin

Bender, Akerman, Kilia, Ismail, 2) la forteresse de Holin)—și n'ar fi insistat să ni se dea nouă (Rușilor) întreaga Moldovă și Valahie, dacă Napoleon nu s'ar fi hotărît poate să rupă această jertfă minimală de la Turcia (în proiectul de compensații al lui Tolstoi, după hîrtiile rămase, articolul 3 sună S. M. l'Empereur des Français consent à ce que S. M. l'empereur de toutes les Russies, continue de faire occuper la province de Bessarabie et la conserver pour être réunie à l'empire russe... comme une compensation légitime des frais occasionés par l'occupation des Principautés) — și Rusia ar fi obținut cu cinci ani mai înainte pe malul drept al Nistrului și pe cel stîng al Dunării, ceia ce i-a dat, după un lung războiu, pacea de la București". — (Casso pag. 49).

1 Vezi lucrările comisiei Arhivelor din Basarabia, Chișinău, 1902 vol. II, pag. 28 și Noradounghian vol. II, pag. 87.

2 Vezi Casso, Rusia la Dunăre pag. 168, 228.

3 Op. cit. pag. 4, 5, 12, 13, 32, 66, 74, 142, 22, 26, 27, 165, 46, 68.

4 Ibidem pag. 10, 11, 158.

5 Ibid. pag. 94, 110, 152.

6 Casso pag. 30, după Karaczay, Beitrage zur europaischen Länderkunde. Die Moldau, Walachey, Besarabien und Bucovina. Vien 1818, pag. 37.

7 Casso pag. 64.

8 Ibid. pag. 76.

Moldova și Valahia în primăvara anului 1812, se miră de numărul mare de case părăsite și sate distruse de noi (Rușii) la începutul războiului,—care nu se refăceau. *Impozitele, puse de autoritățile noastre (rusești) militare, creșteau mereu; în 1812, Valahia trebuia să dea 20.000 căruțe și 2 milioane ruble.*¹ În Aprilie 1812 Alexandru I i-a dat lui Ciceagov plingerea locuitorilor Moldovei și Valahiei împotriva armatei lui Cutuzov spunându-i: „Nu pot să permit mai departe asemenea grozăvii”.² „Cel mai mare rău era fantasticul număr de prestațiuni pus asupra populației de către ocupanți: repararea drumurilor, transportul furajelor și pâinei, cositul finului, toate acestea îndepărtau pe țărani de muncile agricole și îi aduceau la ruină”³.

În aceste împrejurări, se înțelege bine că vestea anexării la Rusia, adică a continuării ocupației, rechizițiilor și prestațiilor, a fost primită de populația românească cu strigăte de jale. Ea a început să emigreze⁴ de sub „scutul liberatorilor ortodoxi”, în Moldova, rămasă sub „jugul păgîn turcesc”.

Curentul acesta, „foarte păgubitor pentru prestigiul autorității rusești,⁵ se întreținea și de teama, pe care o aveau țărani cu drept cuvânt, că administrația rusească va introduce regimul servagiului, cum a făcut în Ucraina,—„sistem exact contrariu structurii principatului Moldovei, unde țărani aveau libertate individuală”⁶.

Pentru a opri acest curent de emigrare s'a declarat Moldova contaminată de ciumă, s'a pus cordoane militare pentru a opri trecerile peste Prut, s'a recurs la cuvîntul de mare autohtiate și influență a mitropolitului Gavriil⁷.

Mai mult, s'a dat un ucaz (decret-lege) care oprește pe proprietarii din Rusia de a urmări pe țărani lor fugiți aici⁸.

Credem că fenomenului emigrărilor se datorește faptul, că în Basarabia nu s'a introdus sistemul rusesc de stăpînire a proprietarilor asupra țăranilor și s'a lăsat, un timp, limba moldovenească, cu o administrație quasi-autonomă.

Pe de altă parte Mitropolitul Gavriil, „convins că ocupația

1 „Condica de toate veniturile Valahiei pe anul 1808” (aflată în arhiva senatorială din Chișinău) arată la venituri 3.650.115, din care cheltuieli pentru armata de ocupație Rusească 2.626.627, adică 71%.

2 Casso, pag. 127, 126, după scrisoarea lui Ciceagov, din 23 Sept. 1813. Arhiv. prinț. Voronțev, XIX, pag. 208.

3 Ibid. pag. 194.

4 „La sfîrșitul anului 1812 a început emigrarea Basarabenilor în Moldova; era o fugă în masă, plecau țărani la Prut, trecînd pe malul drept rămas sub suzeranitatea turcească” (Casso 202). Sigur că emigrarea aceasta era o formă de protest a poporului împotriva anexării la „pravoslovnul liberator”, imperiul rus.

5 Casso, pag. 202.

6 Casso, pag. 203.

7 „Administrația era nepulnicioasă în lupta cu acest rău, cum era nepulnicioasă să stirpească bandele de țilhari din țară”. Casso, pag. 204. Boerii erau învinovățiți formal că excită pe țărani împotriva Rusiei pentru a-i face să fugă în Moldova.

8 Ibidem pag. 203.

rusească, cu președinția unui senator rus în divanuri, nu îmbunătățea, ci mai de grabă înrăutățea starea patriei lui, — scria la Petrograd lui Speransky (Ministrul lui Alexandru I), expunând suferințele păstoriiților săi“ și cerînd pentru ei aplicarea legilor locale și administrarea prin oameni locali. 1

Incontestabil că ideile liberale, de moment, ale lui Alexandru I și cu deosebire influențele laterale de atunci (care l-au hotărît pe el să scrie: „putem spera că fericirea oricărui popor să se facă prin silnicie, ca el să-și schimbe natura sa? Iar a-l supune felului de administrație cu totul străin pentru el, nu înseamnă oare același lucru?“) au fost factorul important în acordarea unei quasi-autonomii administrative și Basarabiei, ca și contemporanitatea acesteia cu autonomiile mai mult sau mai puțin reale date Finlandei, Poloniei și Gruziei. Mai era un motiv puternic: „Acea regiune, după dorința stăpînitorului, trebuie ca în ochii țărilor vecine să pară loc de odihnă și de fericire“. De altfel era și peste puțină chiar de odată, fără o epocă de tranziție, să se distrugă formele de viață, elaborate de o lungă istorie și alcătuire de stat, 2 de un popor străin și ca sînge și ca fire și ca tradiții și ca mediu climatic și social, de Rușii cuceritori, pe cînd peste Prut această viață, subt suzeranitatea turcească, să continue în statele Moldovei și Valahiei.

Suprimarea, de odată, a tuturor formelor de viață locală ar fi fost egală cu suprimarea însăși a vieții, și aceasta nu convenea. Imperiul rus avea nevoie de „supuși“, indiferent de rasă, cu atît mai mult cu cît, în acea epocă, „toată populația creștină din peninsula balcanică era unită prin credința ortodoxă comună, iar diferența de naționalitate nu se simțea: Grecii, Românii, Slavonii, respectau deopotrivă Rusia ortodoxă ca protectoare“. 3 Astfel încît principiul național nu era o piedică esențială în acele timpuri, deși diferențele existau și dădeau loc la conflicte.

2. Populația

La prima privire pe harta Basarabiei vedem pe malul apusean al Nistrului patru cetăți, ca *indiciu de vechiu și statornic hotar de apărare împotriva răsăritului amenințător*: Hotinul, Soroca, Tighina și Cetatea Albă, care își găsesc începuturile în pătunderea occidentalilor în aceste locuri, cînd au fost nevoiți să construiască întăriri împotriva barbarilor pentru apărarea civilizației importate. Geniul latin reprezentat prin Geneveji își imprimă aici hotarul.

Atît Moldovenii ca stăpîni, cît și Turcii în calitate de su-

1 Ibidem, pag. 206.

2 Chiar d. Crupensky recunoaște că „în Moldova, cași în orice țară care numără cîteva secole de existență, s'au format clase sociale, nobilime“, etc.. Nobilimea Basarabeană, 1912, Petersburg, pag. 6.

3 Casso, pag. 31.

zerani ai Moldovei, au menținut și dezvoltat aceste cetăți de hotar natural.

Încă o particularitate ce se vede dela prima privire pe harta Basarabiei sint cele două valuri ale lui Traian, și încă o do-

1. „Valurile lui Traian” încep la Prut. Cel de sus, mai jos de Leova, trece peste Sărala, Sărășica, Ialpuh, Cogilnic, Ceaga, Botna, până la satul Chircăești lângă Nistru. Cel de jos vine de dincolo de Prut, trece mai jos de satul Vadul lui Isac, tale Cahului, Ialpuhul, Catlabuhul, Chitaiul și se termină la lacul Cunduc (Sasic), care comunică cu Marea Neagră. Mai sint „Valuri a lui Traian” și în Nordul Basarabiei dar nestudiate.

Deși în ultimul timp a apărut o nouă teorie asupra acestor „valuri ale lui Traian”, după care ele ar fi trebuit numite „hindichiuri tătărăști”, noi continuăm împreună cu țăranii moldoveni, D. Cantemir și B. P. Hișdeu, să le socotim „valuri” și nu „hindichiuri”, ale „lui Traian” și nu „tătărăști”.

Pentru a fi construcții antice, autorul teoriei hindichurilor cere ca valurile „să fie cu turnuri de observație”, să „aibă cetăți de pământ” și „pietre”. Deși lângă Tabac există urme de cetate de pământ pe valul lui Traian, astăzi este greu a cere „valurilor”, după invazii barbare, războaie și timp de 18 secole, să aibă turnuri și pietre. Dacă nu le-o fi distrus războaiele și barbarii, le-o fi întrebuițat locuitorii pentru nevoi sau le-o fi măcinat timpul.

Se compară aceste „valuri ale lui Traian” — „ridicături de pământ” — cu „hindichiul dela o vie din preajma Chișinăului, menționat într'un act de hotărnicie din 1741” și cu acel pentru care, după Enache Căgălniceanu, generalul Rus Minih „au scos un bir pentru săpatul hindichiului, căci au găsit cu cale să înconjure hora cu șanț împrejur, ca să nu vie fără veste Turcii și Tătarii să-i calce”, uitându-se că comparația ar fi admirabilă numai dacă hindichiul dela via din Chișinău și cel al lui Minih ar fi lăsat urme astăzi (sint doar mult mai noi), dacă țăranii le-ar fi numit valuri ale lui Traian și ar fi fost înscrise pe hărți.

„Valurile lui Traian” ar coincide „întocmai cu hotarele raialelor turcești și ale Bugeacului tătărăsc din sudul Basarabiei”.

Că s'a servit cineva de „valurile lui Traian” în anumite puncte ca de hotar, se poate, cum s'ar fi servit de un riu sau alt mijloc *existent*, pentru hotărnicie, — dar asta nu dovedește că le-a făcut, chiar dacă ar coincide compleci, și întocmai. Și nu este cazul, căci „valurile lui Traian” din Basarabia nu încep la Prut ci dincolo de Prut, iar Tătarii n'au avut hotar dincolo de Prut niciodată. Valul de jos ar trebui să despartă „raialele Chilia, Izmail, Reni, de Tatarlicul Bugeacean” — ceea ce nu credem că ar fi admis imperiul turc-stăpîn și avem dovadă la Cantemir asupra uniții teritoriului Basarabiei de sub Turci din acele timpuri: „Basarabia se împarte în patru ținuturi: al Bugeacului și Achermanului, al Chilie și Izmailului”. Nu exista deci după Cantemir hotar între raiale și Tatarlic, căci ce interes aveau Turcii să se hotărnicască de supușii lor. Iar dacă admitem că se hotărnicesc, atunci trebuia să mai existe un hotar, un hindichiu spre Ackerman și nu există.

Dar valul lui Traian mai exista și între Siret și Prut dela satul Traian pe Siret până la Tulucești, acesta cel puțin nu mai este hindichiu tătărăsc; o fi turcesc, dar atunci autorul teoriei hindichurilor trebuia să admită că și Turcii au învățat dela Chinezi să facă hindichiuri, cum crede că au învățat Tătarii din Bugeac cînd spune: „să ne gîndim la faimosul zid chinezesc, care fusese ridicat *contra* năvălirilor tătare”.

Mai este încă un fapt însemnat în această chestiune. Deși Tătarii s'au putut stabili (dacă se poate vorbi de stabilitate în acea epocă la un popor nomad) în această regiune cel mai de vreme în secolul XIII sau început al XIV-lea (vezi Iorga, Chilia, Cetatea Albă, Ackerman, 216-225), deci în timpuri cu mult mai apropiate de noi decît antichitatea romană, ei au reușit să imprime totuși pecetea lor reglunii; găsim aici nume tătărăști de văi și rîuri: Cahul, Ialpuh, Catlabuh, Chirghiz-

vadă că țara aceasta poartă o puternică pecete romanică și că a început să ia parte la viața civilizată a lumii occidentale euro-

Kitai, Haijider, Aicalia, Cunduc, Cilighider, Anciocrac, Djalair, Ceaga, Hadjider, Curgder, Alcalia, pe lângă riurile și văle moldovenești Salcea Mare, Larga, Ialpușel (romanizat), Lunga, Lunguș, Seaca, Sărata; nume tătărăști de lacuri: Cahul, Ialpuș, Callabuh, Chitai, Sasic, Cunduc, Șagan Alilely, Burnas, Șabalat; nume tătărăști de sate: Anadol, Adjilar, Abacidjba, Avdorma, Akimbet, Baimacl, Baurci, Baccalia, Budur, Cebacci, Caia-bei, Ceban-Bunar, Ciolacci, Cairacl, Caracurt, Cogurlui, Curci, Chiat, Caragaci, Cișla, Cizmekioi, Caracurt, Cazaiacl, Ceanac, Chiseli, Ciciirli-Kitai, Ciucur-menjir, Cebolacci, Caiaralia, Cioc-maidan, Carașea-Borogan, Chiriet, Cara-Mehmed, Coctangalia, Cimișli, Cișiș, Cod-Chitai, Cupcoi, Ciora-Murza, Chirhasan, Cainer, Djambaș, Dermender, Devlet-agaci, Djavgur, Djenaar, Dezenje, Djaltai, Eiuly, Esdec-burnu, Enikioi, Eș-Murza, Hadj-Abdul, Hașan-Batir, Hadjider, Hasan-asnaga, Hasan-spaha, Musaid, Menjir, Satalic-Hagi, Suiunduc, Selemet, Sadic, Tatarcopceac, Taracli, Topal-Murza, Tatar-bunar, Taș-bunar, — pe lângă numele moldovenești, Codăești, Bicaz, Bisca, Moruzeni, Slobozia, Raileanca, Gura roșie, Olănești, Tudora, Ocnia, Feșteleji, Frumușica vechi și nouă, Porcarii, Răscieșii, Ciubărciu, Gura Celighiderului, Sarata, Barabol, Traianul-Vechi, Traianul-nou, Păpușoi, Varnița, Calfa, Bulboacă, Gura-Bicului, Sălcuța, Urșoia, Colbăriș, Schinoasă, Căpriorii, Valea-Perjii, Boroganii, Valea-Pădureși, Fintina-zinelor, Cișmea-văruită, Broscoșeștii, Butucenii, Volnescu, Virlos, Hirtop, Epurenii, Orac, Porumbești, Sărățica vechi, Sirmo, Sărătenii, Tighiceanca, Tutoveni, Flămînda, Albota, Badica, Budăi, Bisericuța, Gavanoș, Grecenii, Brînza, Impuștia, Satu-nou, Frecăței, Draculea. Toate aceste denumiri s'au păstrat până în ziua de astăzi, sînt înscrise pe hărți și respectate de Romîni, Nemți, Bulgari și Ruși. Deși Tătarii și Turcii au dispărut de mult din aceste locuri, numirile date de ei s'au păstrat. De ce oare Tătarii, care ar fi construit „hindichiurile lor de apărare”, cu construcții însemnate pe întinderi de sute de kilometri (circa 240), nu ar fi dat pe limba lor un nume acestor producții ale geniului lor, deși împrumutate tocmai dela Chinezi; de ce s'au numit „valuri” și „ale lui Traian”, nu „hindichiuri”, „ale lui Orac-ugli” sau „Orumbet-ugli”; căci doar Moldovenii au acceptat altelea nume tătărăști și aici și în alte localități și altelea cuvinte în limbă? Trebuie să admitem că a fost în capul Moldovenilor noțiunea de „val al lui Traian” mai înainte ca ei să boteze „hindichiurile tătărăști” cu acest nume. Și atunci ne întrebăm, și nu se poate găsi răspunsul, de unde noțiunea „val al lui Traian” și de ce ar fi dat'o hindichiurilor? Apoi ar trebui să ne mai întrebăm de ce Cantemir (o fi descendent din mirzacul tătărăsc Cantemir?), care a trăit în timpurile cînd Tătarii și Turcii erau în Bugeac și le cunoștea și limba și istoria, nu ne vorbește de hindichiuri, ci de „valul împăratului Traian” și de ce toți cartografil ruși și nemți, care au înscris, încă pe timpul cînd erau aici Tătari și Turci, pe hărțile lor „Valurile lui Traian”, au ascultat numai pe Moldovenii și nu pe Tătarii, „care le-au făcut și le-au avut drept hotare”, dar nu se știe de ce nu le-or fi dat nume pe limba lor. Autorul teoriei hindichiurilor s'a luat după cuvintele: — un troian, a se întroieni, uitînd că este vorba de „valurile lui Traian”, în legătură cu sate cu același nume, dintre care, dacă cel de pe Siret poate fi bănuț de a fi fost dat pe timpurile latinizării moderne, cel de pe harta rusească a statului major din 1817, „vechiul Traian” (există și astăzi lângă lacul Kitai) nu mai poate fi bănuț nici de cum.

Este interesant cum nici d. N. Iorga, al cărui studiu asupra Chilie și Cetăței Albe este cel mai complex, mai documentat și mai amănunțit, și asupra Bugeacului și Tătarilor de acolo, nu are nici un cuvînt despre hotarele fixe tătărăști, afară de cel de sus, nu observă hotarul pe Traianul de Jos, nu își dă seama de hindichiurile tătărăști.

pene din secolul III după Cristos, cînd Chievul și Moscovia erau de-abia în negurile primitivității.

De altfel rămășițe romane în Basarabia și în special spre gurile Dunării sînt multe și nu e locul aici să insistăm asupra detaliilor de specialitate.

Ca la orice hotar și aici s'au întîmplat infiltrațiuni, astfel că și dincolo de Nistru se găsește un număr însemnat de Romîni. Parte din ei sînt fugiți aici de Turci, parte sînt veniți cu diferiți boeri împroprietăriți aici, parte aduși cu sila de Ruși (Minih și alții).

Toate aceste indicii de hotar istoric și etnic natural la Nistru, între rase și culturi deosebite, sînt complectate prin starea populației rurale autohtone.

„Populația rurală a acestei margini puțin s'a schimbat în decursul secolului XIX și a trăit în aceleași condițiuni economice, cu preponderența aceleiași chestiuni ovreești (Vezi Gougenot des Mousseaux: *Le juif, le judaïsme et la judaïsation des peuples chrétiens*, 1886, pag. 441), ca și Moldovenii care trăesc în afară de hotarele imperiului nostru (rus). La această populație se găsesc și astăzi aceleași trăsături ale caracterului național, care au fost notate de străini și de Ruși (Cunițky, Scurtă descriere, pag. 18. Zucker, Bessarabien (1834), pag. 13. Polen și Kiselev la Scalovsky, *Virtuțile Romînești*. Notele societății Odess. p. *Istorie și Antichit.* XX pag. 36) care au făcut cunoștință cu Basarabia, curînd după anexarea ei: toți laudau simplitatea, statornicia în credințe strămoșești, curajul față de moarte și supunerea la autorități. La baza acestei din urmă virtuți stă o oarecare doză de scepticism, de curînd subliniat de cer-

1. D-nii Krupensky și Smidt în lucrarea: „*L'occupation Roumaine en Bessarabie*”, Paris 1920, scriu: „Aucune chaine de montagne ne separe la Bessarabie du reste de la Russie (autorii nu recunosc nici Ucraina). La séparation (toțuși) est marquée par la rivière Dniester. En quel celui-ci presente-t-il au point de vue géographique une *frontière plus naturelle, que le Prout, l'ancienne frontière Russo-Roumaine*? Nous ne le voyons pas. La Moldavie de l'Est, la Bessarabie (adică toată Moldova) et les gouvernements de Podolie et de Cherson sont des pays généralement plats et leur caractère géographique, au point de vue qui nous interesse, n'offre aucune différence”.

Desigur că din punct de vedere al manifestării apeliurilor imperiale nu existau granițe naturale nici de riuri nici chiar de munți, dar realitatea are toțuși drepturile sale, — și față cum o afirmă profesorul de geologie dela universitatea din Kiev Nobokih într'o broșură oficială a zemstvei Kișinău din 1912, după studii geologice făcute, din invitația zemstvei (pag. 79):

„*Solurile basarabene se deosebesc cu totul de solurile guberniilor vecine. Dacă adăogăm la aceste relieful deluros, va fi evident pentru oricine că Basarabia reprezintă o regiune cu totul în felul său, deosebită de șesurile vecine. Acest fel al său se manifestă și în agricultura prin dezvoltarea culturilor de strugur', păpușol, tutun, care lipsesc cu totul în regiunile vecine*” (Vecine pentru Nobokih nu erau decît Chersonul și Podolia; peste Prut el n'a trecut, ca să poată vedea unificarea naturală a Moldovei de pe amîndouă malurile Prutului).

cetătorii franceji ai *țăranilor valahi*, foarte apropiați de moldoveni, *cu care sînt de un neam* : *Romînul țăran* privește cu oarecare neîncredere la orice manifestare a forței de stat. *A văzut el mulți stăpîni, de cînd străbunii lui, Dacii romanizați, au populat între Carpați și Nistru locurile numite în vechime „sositudo Getarum”, și multe a suferit el încă de curînd dela atacurile Baș-buzucilor, dela stînjenerile ispravnicilor, dela Grecul arendaș și dela Ovreiul cîrciumar* 1.

„Dar își aduce oare aminte acest popor de nestatornicia soartei sale politice ? Își aduce oare el aminte cum la 1410 împreună cu *Polonii învingea pe cavalerii Teutoni* la Tannenberg, iar peste cîțiva ani prințul moldovenesc Ștefan cel Mare distrugea pe aceiași Poloni lîngă Suceava ? Își aduce oare el aminte cum, la sfîrșitul secolului XVI, prințul valah Mihai Vițeazul a respins pe Turci peste Dunăre, iar peste o sută de ani prințul Șerban Cantacuzino împreună cu Turcii asedia Viena, dar în înțelegere cu cei asediați își încarca tunurile cu paie ?”.

„Își aduce oare el aminte de aceste veșnice conflicte cu statele vecine, la care trebuia să participe, cînd de exemplu la Rîmnic, la 1789, Romîni luptînd în același timp în armatele turcă și austriacă, vîrsau sînge frățesc ?”.

„S'a produs, spune d. Casso în altă parte, 2 o schimbare în directiva generală a politicii noastre (rusești) orientale ; a început să predominie grija nu de toți supușii creștîni ai Porții, cît de apărarea intereselor slave în Balcani ; din acest punct de vedere *populația romînă a ambelor jumătăți* (și cea de subt Ruși) din Moldova precum și cea din Valahia, despărțea pe Slavii de Nord de cei de Sud și putea să impiedice frățescilor contopire în viitor”.

„Această *origină romanică*, 3 după cît pare, supăra nu

1. Casso, pag. 229. Noi putem adăoga, ceia ce un demnitar de stat rus, cum era eulorul, nu putea să scrie : multe a suferit mai cu seamă dela ocupantul ortodox, care a oprit o sută șase ani cultura națională, singura posibilă.

2. Pag. 228 - 229.

3. D. P. Chasles în articolul său „La succesion de Russie” dint „Revue des sciences politiques”, Decembre, 1922, spune că granița estică actuală a noilor state, despărțite de Rusia (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia), este exact granița între cultura orientală și cea occidentală, întru cît popoarele dela Apus ale acestei granițe au avut religia occidentală latină catolică (din care o parte au devenit apoi protestanți - altă varietate de religie occidentală) și literele latine, pe cînd la Răsărit este ortodoxism ; această linie de demarcație între Orient și Occident ar trece mai jos de Polonia între Unguri și noi, lăsîndu-ne pe noi la Răsărit, iar pe Unguri la Apus și apoi ar merge spre Adriatică, despărțînd pe Croații catolici de Sîrbii ortodoxi.

Această despărțire între Orient și Occident, justă la Nord, nu este justă în ce privește pe Romîni, - întrucît avem, afară de elementele pe care le arătăm pentru stabilirea la Nistru a graniței de despărțire a rasei, limbii și culturii occidentale latine de cea orientală, însuși ortodoxismul romîn care are multe elemente latine, care indica poate prima lui sursă religioasă latină și nu slavă. Noi zicem Dumnezeu : Dominus

numai pe diplomați, și și pe slavo-fili; unii din ei, ca Batiș-cov, o negau, căutând să dovedească că autohtonii acestor locuri erau Slavi, care mai târziu au primit limba lor latină, iar alții ca Danielevsky (Rusia și Europa, 1888, pag. 2) nu voiau să meargă cu ipotezele lor așa de departe, dar—preferând aplicarea necondiționată a principiului naționalității—*consiliau guvernul rus să dea Basarabia României**.

De altfel nici un autor, și chiar din cei puși să constate o-

Deus și nu Господь Богъ, preot nu священникъ, biserică nu церковь, candelă, Duminică, etc. cuvinte primordiale în religie de origină latină ceea ce însemna, poate, intrarea aici a religiei creștine din Occident. Desigur influențele slave și grece au fost aici puternice, dar fără să steargă dovezile originilor occidentale.

De altfel, dacă d. Chasles ar fi studiat chestia mai de aproape, ar fi văzut puternicul aport latin, adus și de Petru Movilă la Kiev, și diferența, până la antagonism, între influențele latine de acolo aduse și de Români, dar mai cu seamă de Poloni și Ucraineni și de bizantinismul, ascetismul și exclusivismul dela Moscova.

1. Iată și părerile lui Crușevan care nu poate fi nici el învinovățit de rominofilie :

„*Moldovenii sau Românii* formează partea principală din populația guvernământului Basarabiei.

„Rudenia apropiată a limbii moldovenești cu limbile de rădăcină latină, îndelunga așezare aici a legiunilor romane, însuși numele „Români“ (romani) nu lasă nici o îndoială de origina acestui neam dela popoarele romanizate, care locuiau Moezia și Dacia lui Traian, și dela coloniștii Romani.

„Ei vorbesc o limbă latină stricală. Limba lor a menținut mai multă originalitate din limba antică romană, decât chiar limba italiană“.

P. Crușevan, „Basarabia“, Moscova, 1903, pag. 175—177.

„Dacă privești mai atent fața Moldovenilor, se observă linii și forme deosebit de fine, care arată o rasă veche nobilă“. „Se înfălișesc figuri caracteristice de țelatură daco-romană, care amintesc sculpturile antice din epoca lui Traian. Un profil fin, energic, fruntea deschisă, nas așulin roman, păr negru buclat, ochii negri, cap frumos așezat, te face să-ți amintești vre-o figură din forumul roman.

„Moldovencele de asemenea și-au păstrat tipul roman, care aduce aminte câte odată pe o Italiancă cu ochi negri, sau trăsăturile serioase ale unei matroane romane.

„In viața populară s'au păstrat multe obiceiuri rupte din viața anticei Rome.

„Cine a fost prin Italia, mai cu samă în provincie adîncă, a putut vedea multe obiceiuri comune cu ale Moldovenilor. Aceleași obiceiuri, aceleași alimente, în care rolul principal îl joacă la Italiani polenta, aici mămăliga, aceleași instrumente agricole, aceleași care cu boi, aceleași covoare, ale căror desemnuri în mod neînțeles au zburat de pe malurile Tibrului pe malurile Dunării și Nistrului.

„In așezarea casnică acest popor a căutat să ajungă frumuseța posibilă, arta și chiar confortul. Și nu știu un popor, care s'ar fi așezat mai simpatic, mai poetic. Chiar la cei săraci casa se împarte în două jumătăți : într'una este așezată familia, alta este casa mare pentru oaspeți. In jurul păreților sînt lavițe acoperite de covoare de lînă, deasupra lavițelor pe păreți tot covoare. La ferestre au perdele ; soba și păreții sînt pictați. In odaie miroase a erburii și flori. Curățenia este ideală. Femeia moldovancă zece ori pe zi spală, mătură, șterge. Că se poate trăi și dormi împreună cu vițelii și porcii, între miriade de ploșniți și gândaci, ca în unele părți din Rusia, aici nimeni nu-și închîpue. Pare că un popor mai curat, poate afară de Nemji, este greu de găsit“.

P. Crușevan, „Basarabia“, pag. 323—325, Mosc., 1893

rigina slavă a Basarabiei, n'au îndrăznit să nege continuitatea Românilor de acolo și participarea lor la viața de stat și la cultura Moldovei și păstrarea tradițiilor și limbii până în zilele noastre. Dovada o găsim chiar în cartea lui Batiușcov despre Basarabia; acolo vedem portretul lui Ștefan cel Mare (1457—1504) după o fotografie (din muzeul din Kiev), după cel cusut din mănăstirea Putna, portretul lui Eremia Movilă (fondatorul orașului Mohilău de peste Nistru), al lui Dimitrie Cantemir, al bisericii Sf. Dumitru, făcută de Vasile Lupu la Orhei, biserica sărdarului Mazarake cea mai veche (1772) din Chișinău, piatra din porțile Cetății Albe cu stema Moldovei din anul 1438 „cînd în zilele bine credinciosului Ștefan Voevod și în zilele boerului Luțian Herman 1 s'a săvîrșit marea poartă“, monede din timpul lui Ștefan cel Mare, găsite în satul Butuceni, finutul Orheiului, și altele.

Asupra păstrării limbii și asupra populației din Basarabia mai găsim foarte interesante note la prințul Urusov, guvernator al Basarabiei între 1903—1904. „Recepția petițiilor arilor la Kișinău este o solemnitate, necunoscută în Rusia. Petiționarii vorbeau aproape în zece limbi: Ruși, Ucrainieni, Poloni, Ovrei, Turci, Greci, Armeni, Nemți, Coloniști, Svițerieni din Șaba, niște Găgăuzi și în sfîrșit (e frumos acest în sfîrșit) în *enormă* cantitate Moldoveni. Pentru ei am învățat cîteva cuvinte moldovenești. Cînd lucrurile erau mai complicate, mă serveam de *translator public*“. 2 În alt loc tot Urusov spune: „N'aveam timp să mă gîndesc; am hotărît să plec singur la locul incidentului (Cornești, sat răscolat—acesta e incidentul) și fiindcă lucrurile păreau serioase, am luat cu mine o companie de soldați cu doi ofițeri. Neștiind împrejurările, în care s'a făcut sechestrarea averii răzeșilor, ne știind *limba moldovenească, singura în care ei vorbeau*, mă simțeam neliniștit“; 3 și în altă parte: „*cuvinte separate rusești se înecau în vorba moldovenească a tuturor*“; 4 „am cerut să mi se arăte un *tălmăciu*“, 5 „am scris o adresă către comună, am *ordonat să fie tradusă* și am trimis *traducerea* ispravnicului s'o cetească populației“. 6 De asemenea și la Batiușcov găsim asupra limbii și populației din Basarabia: „Până la venirea episcopului Pavel (1871), copiii clericilor intrau în școlile clericale *fără să știe în cea mai mare parte un cuvînt pe rusește*“. 7

1 Deși textul slav de pe piatră așa a fost celăl de toată lumea și de Z. Arbore, „Basarabia“, București, 1899, pag. 269 și N. Iorga, „Studii istorice asupra Chilieii și Cetății Albe“, București, 1900, pag. 98—99,—d. I. Nistor în „Istoria Basarabiei“, Cernăuși, 1923, cetește: doi boeri Luca și Herman, în loc de Luțian Herman.

2. Urusov pag. 47—48.

3. „ „ 211.

4. „ „ 215.

5. „ „ 217.

6. „ „ 229.

7. Batiușcov, Basarabia pag. 56.

„Populația rurală nu știe de loc limba rusă”.¹ După număr, cea mai importantă parte din Basarabia sînt *Romînii, care în mod natural tind spre compatrioții lor din Regatul Romîniei și din Austria*”.²

Am adus anume aceste citate din autorii ruși oarecum oficiali: un ministru, un guvernator și un mare demnitar istoric oficial, ca să nu fie nici o bănuială de părtinirea pentru Romîni.

Cît de întinsă era populația aceasta în Basarabia vom vedea din următoarele date luate tot din autorii ruși.

Primele statistici,³ arată existența a 41.160 familii în Basarabia, adică a 240.000 suflete, fără specificarea naționalității, care se subînțelege a fi romînească autohtonă.

La 1813 statistica oficială arată 55.560 familii sau 340.000 locuitori,⁴ tot fără arătare de naționalitate, subînțelegîndu-se autohtonii Moldoveni.

Despre toate aceste cifre și statistici, cu multă dreptate, Zastchiuc spune că sînt foarte dubioase. În cartea lui găsim reproduse, cu aceiași mențiuni că sînt dubioase, cifrele oficiale ale populației Basarabiei fără menționarea naționalităților pe anii următori :

1823—550.000	suflete	1848—853.484	suflete
1828—409.110	"	1849—860.299	"
1829—412.429	"	1850—872.868	"
1834—469.783	"	1851—902.534	"
1837—553.460	"	1852—935.809	"
1844—793.103	"	1854—966.954	"
1845—785.175	"	1855—993.045	"
1846—811.734	"	1856—990.274	"
1847—831.173	"		

Nu găsim în tot acest răs timp, în toată literatura rusească, nici o statistică pe naționalități a populației din Basarabia, afară de lucrarea academicianului Petre Keppen,⁵ în care se dau cifrele Romînilor din Basarabia, după statistica oficială (revizia a 8-a), pe anul 1834: de 406.182 Romîni. Tot în această carte este arătat și numărul Romînilor din alte părți ale Rusiei și anume: în Ecaterinoslav 9.858, Podolia 7.429 („date necomplete”, spune autorul la pag. 144) și Cherson 75.000. Deci după cifrele oficiale de atunci, populația totală a Basarabiei (vezi mai sus Zastchiuc) fiind de 462.788 locuitori, iar populația ro-

1. Batlușcov, Basarabia, pag. 174.

2. " " " " " 1.

3. 23 Iulie 1812, dosarul Cîceagov la Zastchiuc, pag. 147.

4. Scalcovschi, Istoria Novorosii, Odessa, 1858, pag. 348.

5. Intitulată „Despre harta etnografică a Rusiei europene”, ediția societății geografice imperiale ruse, la 1855, la Petersburg.

minească, după Keppen, fiind 406.182 suflete, Românii formau 86 la sută din total.

Această cifră pare a fi relativ aproape de adevăr, având în vedere încheierea primei și celei mai acute perioade de colonizare în special din Sudul și din Nordul Basarabiei cu Nemți, Bulgari și alți fugari.

Zastchiuc, căpitan de stat-major rusesc, însărcinat oficial și special cu descrierea Basarabiei, în volumul său: „Materiale pentru geografia și statistica Basarabiei din 1862, fără să dea cifra exactă a populației, spune la pagina 151: „Moldovenii (Românii) formează partea principală a populației, aproape ³/₄ din suma totală. Ținuturile: Chișinău, Iași (actual Bălți), Orhei (ținutul Ismail-Cahul în acest timp erau ale României) sînt locuite aproape exclusiv de ei; în ținuturile Hotinului se amestecă cu Ruteni, în ținuturile Bender și Akerman cu venetici din diferite părți. Moldvenii sînt aborigenii acestor părți și în ținuturile dela Sud ei ocupă locurile părăsite de Tataari-Nogai“.

În volumul al treilea al „listelor localităților populate din Imperiul rus, alcătuit și publicat de comitetul statistic central de pe lângă Ministerul de Interne, Petersburg, 1861 pe pag. XIX, se spune: „Moldovenii singuri sînt cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Basarabiei“.

La 1897 se face o statistică oficială în Rusia întregă. A-supra Basarabiei găsim cifrele de mai jos.

În primul rînd sînt puși Rușii-mari 1 (Velicoruși) în număr de 155.774 locuitori, adică 8 la sută la populația totală din Basarabia; din populația rurală 5,2 la sută, iar din populația urbană 24,4 la sută.

După Ruși sînt așezați în statistica din 1897 Ucrainenii, 2 Ruși mici (Maloroși), în care sînt înglobați Ucrainenii, Rusinii, Rusneacii, și alte denumiri, care dau împreună cifra totală de 379.198 suflete, adică 19,6 la sută din populația totală; relativ

1. Rușii au venit în Basarabia întâiu ca refugiați de persecuție religioasă; alții ca dezertori rămași după diferite războaie (Vezi Memoriile maiorului von Raan despre războaiele din 1787, 1788, 1789, 1790, pag. 16 edit. Chișinău, 1892).

2. Cei dintăiu Ucraineni au venit în Basarabia „ascunzîndu-se de recrutări sau de proprietarii lor, fugînd de peste Nistru și s'au stabilit prin orașe și prin sate“ (Descr. Bugeacului pag. 22). Unii guvernatori expulzau pe Ruși și Ucrainenii vagabonzi. Guvernatorul Feodorov (1854-1859) a expulzat între 35-48 mii din aceștia. Mai tîrziu au venit ca lucrători agricoli, meseriași, funcționari, militari, preoți, iar în ultimele decenii Banca jărănească încerca să colonizeze în special spre Prut cu Ucrainenii. În ținutul Hotinului ei au ajuns să formeze o masă însemnată și să contribuie la deznaționalizarea Moldovenilor. În satele Vascăuși și Romăncăuși am întîlnit jărani cu numele de Frumosu, Fudulu, Rotaru, pe unul din Grubno cu numele frumos de Slăpînitor care nu mai știau românește. În același timp în sate, în care sătencele se ziceau rutence, se putea cunoaște originea lor moldovenească prin faptul că pentru toate uneltele de țesătorie cu toate detaliile păstrau numirile românești: stative, țâlpigi, sul, scripși și catrință; nu le știau și cele rusești sau ucrainiene.

la populația orășenească procentul este: 15,8, iar la cea rurală 20,3. Cifrele acestea de Ruși și Ucrainieni desigur sînt foarte umflate și conțin multă populație flotantă, militari, lucrători agricoli de sezon, etc..

În al treilea rînd sînt Rușii albi (Belorușii) care dau cifra de 2471 în Basarabia, sau 0,1 la sută.

După cele trei varietăți de Ruși sînt așezați Polonii cu 11.696 suflete, reprezentînd 0,6 la sută din populația Basarabiei.

Apoi într'o singură rubrică sînt înglobați ceilalți Slavi, fără denumire specifică, care sînt Bulgarii (în timpul războiului susțineau, nu fără dreptate, că nu sînt Slavi), Sîrbii, Cehii, etc.; ei reprezintă 5,4 la sută din populația Basarabiei, 4 la sută din populația urbană și 5,6 la sută din populația rurală.

După aceștia este înregistrat grupul Lituanilor și al Letonilor, 237 suflete, și apoi de-abia vin Românii (Moldovenii), avînd după această statistică rusească 920.919 suflete, formînd 47,6 la sută din populația totală, 53,5 la sută din totalul populației rurale și 14,2 la sută din totalul populației urbane.

Evident că printre acești Moldoveni nu s'au trecut soldații și funcționarii moldoveni, care știau și limba rusească, precum și toți Moldovenii din satele moldovenesti cu populația amestecată cu Ruteni,—căci în timpul facerii statisticii funcționarii, pe oricine știa rusește, îi inscria ca Rus sau Malorus.

După Romîni sînt înregistrate 522 suflete din alte popoare romanice (Franceji, Italiani).

Apoi vin Nemții 60.206 suflete, formînd 3,1 la sută din totalul Basarabiei, 0,7 la sută din populația urbană și 3,5 la sută din populația rurală.

În urma lor se înregistrează: 51 suflete alți Germani (?): 2.737 suflete (0,2 la sută) Greci; 848 Albaneji; 2.080 (0,1 la sută) Armeni; 9 Persani; 8.636 (0,5 la sută) Țigani.

Numărul Ovreilor, 1 este arătat la 288.168 sau 11,8 la sută din populația totală a Basarabiei, formînd 37,2 la sută din populația urbană și 7,3 la sută din populația rurală.²

1. „În Basarabia s'au instituit 16 colonii ovreești pentru a se învăța acest neam cu agricultura. Dar nedeprinderea cu munca fizică necesară în agricultură, n'a permis ca aceste instituții să-și ajungă scopul. Cîmpurile au rămas nelucrate în coloniile ovreești, creșterea vitelor nu exista, casele se țineau în murdărie, iar coloniștii se întrețineau din contrabandă, furturi de cai, comerț și mici meșteșuguri. Pe la 1860 erau următoarele colonii: Lomaciinți în ținutul Holinului, Me-reșeuca, Liublinul, Vertiușeni, Căpreștii, Mărcule-tii, Zgurița, Briceva, Dumbrăvenii, Stareuca, Teleneștii Noi în ținutul Sorociei, Alexandrenii și Valea lui Vlad în ținutul Bălților, Șipca și Nicolaevca în ținutul Orheiului, Holboca și Constantinovca în ținutul Chișinăului și Romanovca în ținutul Tighinei.

Crușevan, Basarabia, pag. 187, Moscova, 1893.

2. Ovreeii din Basarabia se împart în mai multe straturi. Avem întâiu ovreeimea autohtonă, adică acea găsită la 1812 de Ruși în Basarabia, care nu cunoșteau decît jargonul și limba moldovenescă. În urmă au emigrat aici mulțime de Ovreei din Polonia și Rusia în diferite rînduri.

Să inregistrează: 15 Gruzini (Georgieni), 6 Cercheji.

Apoi Turci și Tataři împreună 57.045 sau 3 la sută din populația totală, formînd 0,3 la sută din populația urbană și 3,4 la sută din populația rurală.

Vin în sfîrșit 347 suflete Fini și 187 oameni fără arătare de limbă.

Suma totală era : 1.935.412 locuitori, din care 293.332 urbani și 1 642.080 rurali. †

Că această statistică, făcută în epoca absolutismului celui mai strașnic, de funcționari ruși, puși să demonstreze că toate marginile (ocraïnele) sînt rusești, este tendențioasă,—nu rămîne îndoială. Totuși și așa făcută, în țară absolutistă, fără știință de carte și fără drumuri, ea demonstrează pînă la evidență minoritatea infimă rusească fluctuantă, fără nici un drept de stăpînire nici istoric, nici ca majoritate națională asupra acestei țări.

Și una din dovezile cele mai bune că cifrele în special a autohtonilor Moldoveni sînt reduse, este și următorul fapt: Părintele N. Lașcov, membrul comitetului însărcinat de Administrație, tipărește la 1912 un volum intitulat „Basarabia“ cu ocazia centenarului de 100 de ani dela răpirea acestei provincii rominești. În această carte oficială găsim aceste rînduri: „Poporul cel mai vechiu în Basarabia sînt Moldovenii, după datele oficiale 48 la sută, în realitate Moldovenii formează 70 la sută din toată populația“. Aceleași cuvinte se repetă în mod oficial la serbarea de subt președinția Episcopului Serafim și în prezența ministrului Haruzin, a întregii familii Crupensky și a oficialității adunate la serbare.

Toți autorii ruși care scriu despre populația Basarabiei după anul 1897, nu fac decît să reproducă această statistică din 1897 sau, adăogînd creșterea populației, păstrează raporturile la sută din populații în limitele arătate. Așa este d. Semenov Tian-Șansky, așa este Moghileanski și alții.

Dacă examinăm statistica aceasta de naționalități pe ținuturi: toți autorii ruși recunosc ca îndubitabil ținutul Chișinăului cu 91,6 la sută Romîni, ținutul Bălților cu 71 la sută

1. La 1905 după vîrste locuitorii Basarabiei se împărșeau :

28.3 :	0	până la 9 ani
22.7 :	10	" " 19 "
14.7 :	20	" " 29 "
12.5 :	30	" " 39 "
9.3 :	40	" " 49 "
6.5 :	50	" " 50 "
3.8 :	60	" " 69 "
2.2 :	70	" " în sus

100.0

Deci populație muncitoare între 20—60 ani ar fi fost 43 la sută.

După religie populația Basarabiei se compunea din : 84,36 la sută ortodoksi, 11,65 la sută mozaici, 2,88 la sută protestanți, 0,95 la sută catolici, 0,15 la sută alți creștini, 0,03 la sută mahometani.

Români, ținutul Orheiului cu 81 la sută, ținutul Sorociei cu 66,4 la sută, Izmailului cu 46,4 la sută Români (plus 11,2 la sută Găgăuți și Bulgari, 2,5 la sută Nemți, 2,2 la sută Ovrei, 9,8 la sută Turci și Tătari, 1,4 la sută Greci, Armeni și Albaneji, față de numai 8,9 Ruși și 17,4 la sută Maloruși) și ținutul Benderului cu 52,7 la sută Români, (3,2 la sută Nemți, 16,9 la sută Turco-Tătari, 3,7 la sută Ovrei, față de 4,6 la sută Ruși și 9,2 la sută Ucrainenii) sînt în majoritate absolută și indiscutabilă românești.

Se discută numai două ținuturi: Hötinul și Cetatea Albă. Dar dacă statistica aceasta oficială și tendențioasă din 1897 arată pentru ținutul Hötinului o populație românească numai de 25,3 la sută față de 4,5 la sută Ruși și 55,3 la sută Rusini, există și o altă statistică oficială, probabil tot tendențioasă, dar mai puțin, în care găsim alte lucruri. Avem: „Colecția datelor statistice asupra ținutului Hötinului”, ediția oficială a Zemstvei făcută de statisticianul rus d. Ermolinsky din Moscova și editată la Moscova (1906). La pagina IX din introducere d. Ermolinsky scrie: „Cunoașterea limbii locale la adunarea datelor statistice, în ținutul Hötinului, avea cea mai mare importanță, — fiindcă populația țărănească a ținutului aproape pe jumătate este compusă din Moldoveni care nu știu de loc limba rusească”. Dacă pe lângă aproape jumătate din populația de Moldovenii care nu știu de loc limba rusească, adăogăm și pe Moldovenii care știu și limba rusească, vom înțelege că Moldovenii trebuie să fie mult mai mulți ca jumătate. La pag. 121 din același volum d. Ermolinsky scrie: „În ținutul Hötinului se găsesc două naționalități: Rusini (denumirea locală Rusnaci) în jumătatea de Nord a ținutului și Moldoveni în jumătatea de Sud. (Țărani ruși adevărați se găsesc numai în două sate, Grubna 405 suflete și Belo Isovca 69 suflete). Dar Rusini mai mult sau mai puțin curaji se găsesc numai în volostile: Grozeni, Clișcăuți și Rucșani, pe cînd în celelalte sate de pe malul Nistrului și după limbă și după port ei se găsesc amestecați cu Malorușii din Podolia. Satele dela mijlocul ținutului, adică cele așezate mai la Sud de linia Nistrului și mai la Nord de Prut precum și din jurul Bricenilor, au populație amestecată și din Moldoveni și din Rusini,—de acela nu putem da cifra exactă a populației de Rusini și Moldoveni. Numărul populației de un fel și de altul se poate stabili numai aproximativ, dacă vom lua că toate satele de lângă Nistru sînt locuite de Rusini, iar toate satele de lângă Prut și de lângă Briceni sînt locuite de Moldoveni. Așa va fi: 94.516 suflete sau 56,2 la sută Rusini și 75.715 suflete sau 43,8 la sută Moldoveni, adică Rusini ar fi cu 12 la sută mai mult de cît Moldoveni”.

Iată dar o statistică tot oficială și tot rusească, dar stabilind că Ruși adevărați n'ar fi decît 474 suflete, că Moldovenii ar fi 42,8 la sută, iar restul de 56,2 la sută s'ar împărți în două varietăți de ne-Ruși și anume Rusini, ca cei de prin Bucovina,

și o altă varietate rezultată din amestecul acestora cu cei din Podolia.

Atunci se înțelege că nu poate fi vorba de exactitatea statisticilor oficiale, care se bat cap în cap, și treb uesă credem ceiace este exact: că peșie populația autohtonă moldovenească au venit elemente variabile și nestabile din vecinătăți.

Dacă examinăm acum cifrele din ținutul Cetății Albe, cu un număr așa de mare de coloniști: 182 la sută Moldoveni, 18,2 la sută Nemți, 23,7 la sută Bulgari, 4,4 la sută Turci, 2,8 la sută Ovrei și de-abia 8,4 la sută Ruși și 23,5 la sută Ucrainieni,—vedem că nu Rușii sau Ucrainienii au dreptul la majoritate chiar în statistica oficială. Dacă însă această statistică oficială s'ar curăți de defectele ei: tendința de a trece drept Ruși și Ucrainieni pe Moldovenii care vorbesc limba rusă, dacă se scot funcționarii, armata și statele mixte, socotite în total rusești, dacă la acest ținut se aplică principiul că nu elementele venetice, variabile și nestabile, pot determina viața și soarta întregii regiuni, care face parte din viața unui bloc mare al cărui hotar natural este Nistrul, se înțelege ușor că nu se poate discuta caracterul acestui ținut în afară de caracterul Basarabiei întregi.

Ultima statistică oficială a Basarabiei (vezi darea de samă pe 1913 a comitetului statistic, Chișinău) ne arată la 1 Ianuar 1913... 2.521.277 suflete, din care 1.285.664 bărbați și 1.235.613 femei, iar pentru 1 Ianuar 1914 se arată 2.545.834 suflete.

Nu puteam avea nici o dată mai exactă asupra situației actuale. Sigur însă că războiul a modificat atit numărul cit și compunerea populației. Mortalitatea crescută, natalitatea micșorată, bolile și privațiunile, desigur că s'au resimțit; nu s'a calculat însă și nu se știe cit, numeric. De asemenea plecarea armatei ruse, redeșteptarea vieții naționale, revenirea tuturor Basarabenilor din armata rusă, învățătorii și autoritățile locale, care nu mai declară că sînt Ruși, cum li se impunea;—toate acestea desigur că au schimbat și mai mult acum proporția între naționalități în favoarea Romînilor.

Din cele de mai sus rezultă că numai la extremitățile de Nord și de Sud ale Basarabiei și în orașe s'a produs o modificare a compunerii ei uniforme. La Nord fenomenul se explică prin acțiunea Turcilor, care aveau o raia foarte întinsă și prin imigrări de Ruteni de peste Nistru de subt Poloni, mai de mult, de subt Ruși mai tirziu, provocată de starea de iobăgie de acolo și de libertatea relativă pe timpuri dincoace de Nistru.

---

1. Până în ullimii ani subt Imperiul rus jăranii moldoveni din ținutul Sorocăi spuneau:—Aicii Moldova, iar dincolo peste Nistru este Țara Leșască!—și spuneau aceasta cu oarecare mindrie, Moldova fiind liberă pentru jărani, iar Țara Leșască—locul de unde veneau în Moldova mulți amăriți și nenorociți.

Altă cauză a imigrărilor în ținutul Hotinului erau imensele latifundii din acea parte, unde Balșeștii, de pildă, aveau la 1817,—14 moșii, iar Sturdzeștii 9, pentru exploatarea cărora trebuiau să importe lucrători; familiile din Moldova și mănăstirile aveau la 1817 din 174 moșii 61, pe care le-au vândut repede, proprietarii rămânând în țară, majoritatea la Iași.

Elementul românesc mai rezistent în întreaga Basarabie era cel *răzeșesc*, după cum se vede din numărul satelor răzeșești din Basarabia la 1807. 1

1.

*Orhoiu*I. *Ocolul Ctmpului*

Susleni, Bereșlogii, Slobozia Hadoroșii, Ciuhoreni, Beeștii, Chirpencii, Curleni, Slobozia Izvoarele, Horghineștii, Pripiceni, Sămășcanii (parte), Ignățali, Mășanii, Chișelnița, Cuizăuca, Scorțanii.

II. *Ocolul Nistrului de sus*

Oleșcani, Lipiceni, Țareuca, Horodiște.

III. *Ocolul Răutului de sus*

Clocilteni, Țințărenii, Vereșeni, Clișova, Ghermăneștii.

IV. *Ocolul Răutului de jos*

Liuzii ot Pivniță (neam Donicesc), Mășcăușii, Balșeștii, Răculeștii, Jăvrenii, Cruhlicu, Hirtopu.

V. *Ocolul Nistrului de jos*

Mereni, Cobusca de jos, Onișcanii (parte).

VI. *Ocolul Cogîlnicului*

Fundu Galbinii, Băjăanii, Drăgușeni, Cluciulenii, Iurcenii, Pășcanii, Leușenii.

VII. *Ocolul Botnii*

Săcitenii, Ialovenii, Mîleștii, Băcioiu, Puhoiu, Țipala, Răzăni, Horăștii, Zimbrenii, Gîrlile, Costeștii, Bardarul, Vășlenii (parte), Ulmul, Suțucenii a pitarului Cassian cu ai săi răzeși.

VIII. *Ocolul Bucovățului*

Durleștii, Moșia Cartiș, Trușenii, Chicera, Cojușna, Pânășeștii, Nisporeni.

IX. *Ocolul Țafa Btcului*

Hidighișii, Streștii, Roșcanii, Găleștii, Vărzăreștii, Pitușca, Neșcanii, Bărăiacul, Moșia Uricova, Săpotenii, Căbăeșii, Lupa (căpitanul Ion Purcel cu alți răzeși).

X. *Ocolul Ichelu*

Teleșeu, Peresăcina, Cobilca, Oneștii, Zubreștii, Răcea, Mărtineștii, Drășliceni.

XI. *Ocolul Cullii*

Isacova, Moruzăni, Pujiuleii, Slobozia Viprova, Hulboca, Ghetilova, Săsenii, Bravicea, Meleșenii, Hogineștii, Oneșcanii, Dereanu, Rădenii, Cornova, Năpădenii.

XII. *Ocolul Măetinului*

Hirova, Hirlișanii, Beșenii, Mîndreștii, Ghiliceni, Cuciola, Budăiu, Bogzăștii.

Ținutul Codrului

Canie, Larga, Hănăsăni vechi, Coceația.

*Ținutul Eșului*I. *Ocolul Ciuhurulul*

Șofrâncani, Cucueșii, Mălăești, Buteștii lui Velușcă, Buteștii lui Slavăr.

II. *Ocolul Pruțului*

Bololina răzeșii, Tomeștii răzeșii, Zadurenii răzeșii, Biserăcani, Căldărușa, Slobotca, Chilla (parte).

III. *Ocolul Ctmpului*

Coșcodeni, Flămînzanii, Măgurelile, Dumbrăvița.

În partea de jos a Basarabiei Moldovenii—pe lângă cei care au rămas acolo în timpurile Turcilor—s'au întins după plecarea lor în locurile rămase goale cuprinzând mari întinderi de pământ 1. Așa numiții „volintiri și arnăuți” formează un ames-

IV. Ocolul Codrulul

Vărzăreștii, Șindrenii, Ciuteștii, Bălăneștii, Mileștii, Corneștii, Boghicensi, Sineștii, Minzăteștii, Hîrceștii, Contrăreștii, Măgura.

V. Ocolul Brăniștii

Bălăureștii, Mariniclu, Frăsăneștii, Cifereni, Oneștii.

VI. Ocolul Turie

Bocșa, Mirceni, Vrancești, Toxobeni, Golăeștii.

Soroca

I. Nistru de jos

Japca, Alcidarul.

II. Cîmpul de jos

Șiștăcii, Chipeșca, Răspopenii, Răceștii, Cotiujenii.

III. Ocolul Răutușul

Dumulungenii, Ordășeii, Izvoarele.

IV. Ocolul de peste Răut

V. Nistrului de sus

Criminciucul, Tătărauca veche, Tătărauca nouă, Rughii.

VI. Ocolul mijlocul

Cureșnița, Voloavile, Stoecanii, Odăile de pe Stoecani, Rădușeni, Hristecii, Vanjăna.

VII. Cîmpul de sus

Băcșanii, Șalvirii, Bădiceni.

Hotin

I. Ocolul Nistrului de sus

Enăușii (Strășculescu), Hrușăveșul.

II. Ocolul Nistrului de jos

Niporotova.

III. Ocolul Ciuhuru

Rusăni.

IV. Mijlocul

V. Prutul de sus

Costiceni (Holbănești), Cerlina.

VI. Prutul de jos

Feteștii, Slobozia Dumeni.

VII. Ghilavățul

Păscăușii, Stroeștii, Șerbinița (Bran), Forosna, Singerul, Bilăușei Tulbureni.

VIII. Rașcovul

Pîrbicăușei (Tilpescu).

Din această listă se vede că din 174 sate la 1817 în ținutul Hotinului numai 16 erau răzeșești; în ținutul Sorociei din 187 numai 27, în ținutul Iașilor (astăzi Bălți) 38 din 169; iar în ținutul Orhei (actual Orhei, Chișinău, parte din Tighina) 108 din 311.

1. În descrierea din 1827 a Bugeacului găsim următoarele date asupra întinderii Moldovenilor în ținutul Cetății Albe.

În Tatanar-Bunar 9 familii de Mazili și 41 fam. țărani birnici.

Acmanghit	3	"	"	15	"	"	"
Bacceaia	3	"	"	10	"	"	"
Gălilești	2	"	"	76	"	"	"
Gura-Celighide- rului (Satu-nou)	1	"	"	62	"	"	"
Diviziu	3	"	"	13	"	"	"
Draculea	—	"	"	61	"	"	"
Zolocarii	—	"	"	72	"	"	"
Chitari	—	"	"	28	"	"	"

tec de locuitori din popoare : Moldoveni, Bulgari, Albaneji-Valahi ; avind aplicări pentru serviciul militar, ei s'au lipit de armata rusească, făcînd un fel de miliție ; între volintirii sînt și Cazacii din gura Dunării (Desc. Basarabiei sau Budgeacul Ackerman, 1899, pag. 23). Căzăcimea nouă rusească 1 era compusă în mare parte din Moldoveni, 2 care și sub această formă

In Nerușai	—	familii de Mazili și	43	fam. țărani birnici
Țașlic	22	"	"	23 " " "
Furmanca		"	"	51 " " "
Șaganii	6	"	"	— " " "
Olănești	1	"	"	127 " " "
Hancișla	—	"	"	23 " " "
Palanca	—	"	"	23 " " "
Ermoclia	2	"	"	90 " " "
Corcmaz	—	"	"	103 " " "
Chirhasan	—	"	"	57 " " "
Caplan	—	"	"	99 " " "
Copceac	14	"	"	23 " " "
Popovca	1	"	"	58 " " "
Slobozia-				
Hănești	—	"	"	83 " " "
Tălmaza	—	"	"	198 " " "
Tudora	—	"	"	52 " " "
Feștelii	—	"	"	71 " " "
Erumușica	—	"	"	47 " " "
Cioburciu	—	"	"	107 " " "
Răscăeșii	—	"	"	95 " " "
Purcarii	—	"	"	118 " " "

Pe cînd Ucrainenii și Rușii la 1827 nu erau în ținutul Ackermanului decît :

Vilcov Ucrainenii	26	familii,	Ruși	77	familii
Hadji Ibrahim (lebriceni)			"	43	"
Zolacari Ucrainenii	72	familii			
Careaciki	"	25	"		
Casa Mehmet	"	104	"		
Chebacci	"	15	"		
Constan-					
tinovca	"	46	"		
Mihailovca	"	95	"		
Nicolaevca	"	32	"		
Troișcoe	"	47	"		
Cisma	"	74	"	Ruși	33
Alexandrova	"	66	"	"	24

În fosta raia a Benderului, la 1827, erau următoarele sate moldovenești : Căușeni noi, Căușeni vechi, Bulboaca, Varnița, Hirbovăț, Kircăești, Zaimu, Calfa, Cîrnățeni, Chișcani, Copanca, Hagimus, Opaciuc, Saișii, Tănătarii, Firladanii, Cimișlia, Abaclidjaba, Batîr, Baimaclia, Iaugur, Sălcuța, Clora-Murza, Selemel, Taraclia, Tocuz, Ceanac, Ciucur-Mengir,—iar ucrainiene numai Diobea și Sadacli.

În raiaua Izmailului satele Hadji Curda, Hasan Aspaga Chislita și Clumaciur au populație moldovenească în majoritate. Rușii au Necrasovsca și Direkin (Muroviuca), iar Ucrainenii Broasca, Săftilian și Cuhurlui.

1. Rușii la toate mărginile și din localnici formau „căzăcimi” un fel de grăniceri ; așa s'a format în Siberia din Bureași, în Caucazia din Tataři, Lezghini, etc..

2. Dosarele și actele civile ale lor se găsesc în arhivele din Chiinău. Sperăm că le va studia cineva și din punct de vedere românesc.

s'au așezat aici formînd Volontirovca, 1 din vechiul Bebei, și alte sate : Divizia, Staro,—Cazacie, Mihailovca, Troițcaia, Copceae, etc..

Partea de Răsărit a Buceagului fiind puțin populată, guvernul rus a recurs la colonizări cu Germani, cărora li s'a dat pe Cogilnic la 1814—1815:—115, 548 deseatine pămînt. Ei au fost aduși din Principatul Varșoviei; au fost scutiți pe 10 ani de orice plată, li s'a dat ca împrumut pe 10 ani bani pentru instalare și s'a asigurat fiecărui colonist o moșioară de 60 deseatine, li s'a asigurat libertatea religioasă și alimentația, dindu-li-se în bani mîncarea pînă la prima recoltă.

Ei au constituit 17 colonii: Cațbah, Crasna, Culm, Maloiaroslaveț I și II, Tarutino, Teplitz, Ferșampeanuaz I și II, Arțiz I și II, Berezina, Borodino, Brien, Leipțig, Cleastiț, Paris. Materialul pentru construcții a fost transportat gratuit de către țărani moldoveni din pădurile Orheiului.

La 1822 coloniștii din Württemberg și Bavaria au constituit, în aceleași condiții ca și precedenții, colonia Sarata; la 1823 Șvițerieni, colonia Șaba.

Tot în partea de Sud a Basarabiei în partea de Apus a Buceagului au început să vie și să se stabilească pe lîngă Romîni, care erau acolo și refugiați de peste Dunăre. Guvernul rus pînă la 1819 nu le-a dat nici un avantajiu. La 1818 li s'a dat aici 527,608 deseatine de pămînt și alte scutiri. La 1827 erau constituite 48 colonii, 2 zise bulgărești, împărțite în 5 secțiuni (Izmail, Buceagul de sus, Bugeacul de jos, Cahul și Prutul). Populația lor era în majoritate bulgară, dar subt numele de Bulgari erau și mulți Găgăuzi. Intre aceste colonii unele erau curat moldovenești (Babel, Edec-Burnu, Bașcalia, Valea-Perjii, Hasan—Batîr, Barta, Cartal, Satu-nou (Enikioi), Hadgi-Abdula, Anadol, Brinza, Văleni, Giurgiulești, Colibași, Chislița, Frecăței).

Din aceste două colonizări s'a văzut din primul moment atitudinea guvernului rus, față de Romîni din Basarabia; în loc să lase locurile libere spre a se coloniza spontan de Moldoveni, cum făceau ei, sau a se înlesni colonizările cu Mol-

1. „Bătrîni din Volontirovca îl numesc pe P. S. Dimitrie bun moldovan”. Lucrările Societ. istor. biser. Basarabia vol. V Chișinău 1910 pag. 40 v. II.

2. Bolgrad, Babel, Gradina (Cișia), Dolechi (și Moldoveni), Edec Burnu, Cairaclia (și Ruteni), Caracurt (Arnăuți), Cubei, Taraclia, Tatar Copceac, Taș-Bunar, Cișmea-văruiță, Avdorma (și Moldoveni), Baurci, Bezghioz, Beșalma, Haidar, Dizghinge, Djaltoi, Cazaiacția (și Moldoveni), Comrat (și Moldoveni), Chirsou, Congaz, Tomai, Chiriati, Ceadir-Lunga, Cloc-Maldan (Moldoveni), Banova, Dimitrievca, Enichioi, Zadunaiscaia, Ivanovca (și Moldoveni), Cod-Chitai (și Moldoveni), Novopocrova (Ruși), Satalic Hagî (și Ucrainenii), Trofan, Cikirli-Kitai, Barta, Bulboca, Etulia, Caragaci, Cartal, Curci, Pujița, Satu-nou, Hadgi Abdula, Anadol, Brinza, Văleni, Volcănești, Giurgiulești, Colibași, Cnasta, Slobozia mare (și Moldoveni), Frecăței, Cișmea (și Moldoveni), Bujorca.

doveni din alte părți, neputînd aduce coloniștii ruși, au adus Germani și Bulgari, dîndu-li-se acestora așa fel de avantajii, cum nu s'au dat autohtonilor: pămînt mult pînă la 60 hectare, credit mare pe timp îndelungat, scutiri, autonomie religioasă și culturală, scutire de serviciu militar pentru totdeauna și de quartiruire.

Prin aceste colonizări, scopul imediat—popularea Bugeacului cu elemente foarte muncitoare și străine de autohtoni—a fost atins de guvernul imperial. Dar scopul principal economic, adică coloniștii în special cei germani să fie propagatori ai culturii agricole superioare, a pomiculturii, viticulturii—n'a fost atins, ca și scopul formării unei noi generații rusești din încuscrire între Moldoveni, Nemți, Bulgari, Ruși și Ucrainieni. Atît Germanii, cît și Bulgarii au trăit cu totul izolat, fără să se amestece cu celelalte popoare. Viticultură și pomicultură ei n'au introdus. Propagandă pentru cultură mai rațională, fie prin simplă imitație, n'au făcut. Au suferit incontestabil influență rusească; elementele mai bogate au trecut la Ruși, dar masa mare a rămas neschimbată germană sau bulgară. Avantagiile, date de guvernele imperiale, le-au întrebuițat exclusiv pentru îmbogățirea și bunul trau propriu. 1

3. Gospodăria

Ocupația principală a populației din Basarabia în toate timpurile a fost exploatarea pămîntului.

În această privință, afară de improprietărea coloniștilor germani și bulgari, afară de dăruirea pămînturilor din Bugeac diferitelor personalități, imperiul rus pînă la 1868 n'a făcut nimic.

Raporturile între țărani și proprietari erau stabilite prin obiceiurile pămîntului. Încercările de a se reglementa aceste raporturi prin „contractul normal“ din 1834 și 1846 au fost măsuri biurocratice fără nici o aplicare practică și deci fără nici un efect.

Măsura esențială în politica agrară a Rusiei a fost cea din 1861, cînd s'au eliberat din servagiū și s'au improprietat țărani. În Basarabia această măsură s'a aplicat (1863) într'un mod mai larg ca în alte părți din Rusia, numai ca improprietărire, căci servagiū, afară de acel al țiganilor, liberați la 1861, aici nu era. Un timp destul de lung această improprietărire a

---

1. Rapoartele anuale ale guvernatorilor semnaleză nu numai izolarea coloniștilor germani, lipsa lor de influență asupra ameliorării culturii agricole la vecini, dar cu deosebire faptul că știu numai să profite de toate; chiar ca altitudine politică sînt bănuși, fac carteluri cu toate partidele politice, reușesc prin aceasta a impune alegerea unui German, care urmează însă nu politica înțelegerii stabilite, ci cea exclusivă a intereselor proprii a coloniștilor și Germanilor. În ce măsură aceste acuzațiuni formale erau juste, nu putem preciza.

țărănilor moldoveni, deși mai mică ca împroprietărirea coloniștilor bulgari și nemți, a satisfăcut mulțimea și a dat posibilitate și Moldovenilor să-și întemeieze gospodării destul de bune. Cu timpul prin împărțirea pământului situația s'a înrăutățit și devenea din an în an mai grea. Măsurile luate în ultimii ani de a împroprietări pe țărani prin Banca țărănească (un fel de Casă Rurală) se aplicau excesiv de încet și puțin. Împroprietările acestea se făceau mai cu samă pentru colonizări cu Ruși și Ucrainieni. Moldovenii erau atinși de aceste măsuri foarte rar; lor li se *înlesnea expatriarea*.

Ultima situație a proprietății agricole 1 din Basarabia se prezintă astfel.

Statistica arată în Basarabia pământul cultivabil: 3.831.824 deseatine, și 151.732 deseatine necultivabil.

Tabloul alăturat (No. 1) arată împărțirea lui pe categorii: proprietate mare particulară, proprietate a statului, proprietate țărănească.

Raporturile la sută între marea proprietate și proprietatea țărănească în diferite ținuturi din Basarabia se prezentau astfel:

Ținuturile	Proprietate mare % supr. totală	Pământuri țărănești % supr. totală
Orhei	70.7	22.0
Soroca	53.9	35.3
Bălți	51.4	40.0
Hotin	48.3	47.7
Chișinău	47.3	41.0
Media	54.3	37.2
Acherman	21.9	73.2
Izmail	38.1	49.5
Bender	39.0	55.1
Media	33.0	59.3

Acest tablou arată că în ținuturile de sus ale Basarabiei predomina proprietatea mare, iar în ținuturile de jos proprietatea țărănească.

Dar ținuturile din grupul I sînt ținuturi în care sînt numai Moldoveni, pe cînd în grupul al II-lea sînt și coloniști.

1. Toate cifrele de mai jos sînt reproduse după lucrările statistice rusești a d-lui Moghileansky și după dările de samă oficiale publicate de guvernatori.

Tablou No. 1

Ținuturi	Cantitatea	Proprietăți mari particulare				Proprietate țărăneasă					Proprietate Stat 1	
		Număr	Intindere	Medie	% Supraf.	No. Moșilor	No. Gospod.	Intindere	Media pe gospod.	% la supr. totală	Intind.	% Supr.
Chișinău	364660	576	172349	299.1	47.3	169	39133	149620	3.9	41 %	42691	11.3
Cetatea-Albă	723892	835	159000	190.4	21.9	118	37308	529602	14.2	73.2	35290	4.9
Tighina	535114	467	208644	446.8	39.0	92	31902	294631	9.2	55.1	31839	5.9
Bălți	487828	326	250774	769.2	51.4	227	35483	194859	5.5	40.0	42195	8.6
Izmail	641421	222	244161	1099	38.1	152	30388	317482	10.5	49.5	79778	12.4
Orhei	341526	591	240920	408.3	70.7	173	26885	74897	2.7	22.0	25709	7.3
Soroca	404271	1737	217621	125.3	53.9	178	36168	112619	3.1	35.3	44031	10.8
Hotin	336112	753	162240	215.5	48.3	179	47369	160313	3.4	47.7	13559	4.0
Total	3834824	5507	1655709	300.7	43.2	1288	284636	1834023	6.5	48.6	315092	8.2

1. Una din cele mai mari proprietăți de mină moartă din Basarabia erau moșile inchinate. La 1878 erau 120 de moșii inchinate mănăstirilor din Orient în intindere de 232,590 desetine de pământ, din care 101.896 desetine se dăduse țăranilor pentru împroprietărire.

La 1912 se găseau (după măsurătoare mai exactă) 100,591 desetine (42,670 desetine păduri), din care 47,782 inchinate Sft. Mormint,

Proprietatea țărănească se distribuie și ea între țărani în mod diferit după cum se vede din tabloul de mai jos.

Moșii		Gospodăriile		Suprafața		
No.	% din total	Numărul gospod.	% din total	Desealine	% din suprafața.	
883	68.7	177.604	62.4	707.422	37.9	Țărani improp. pe moșii partic.
240	18.7	65.901	23.1	635.653	34.1	Țărani improp. pe moșiile statului
79	6.1	13.634	4.8	71.827	3.9	Răzeși
84	6.5	27.497	9.7	449.121	24.1	Coloniști
1288	100	284.636	100	1.854.023	100.0	

Primul loc îl ocupă după cantitatea de pământ și după numărul gospodăriilor țăraniilor improprietăriți pe moșiile boierești, apoi acei improprietăriți pe moșiile statului, după ei coloniștii și la urmă răzeșii.

Dar, pe cînd țăraniile improprietăriți pe moșii particulare, constituind $\frac{3}{5}$ din gospodăriile, stăpîneau de-abia 37.9 din pămîntul țărănesc, iar răzeșii constituind 4.8 la sută din gospodăriile aveau de-abia $\frac{1}{25}$,— foștii coloniști și improprietăriții pe moșiile statului, constituind de-abia $\frac{1}{4}$ și $\frac{1}{10}$ din gospodăriile, aveau $\frac{1}{3}$ și $\frac{1}{4}$ din întinderea proprietății țărănești.

Astfel cei mai îndestulați cu pământ în Basarabia erau foștii coloniști, apoi improprietăriții de pe moșiile statului, pe urmă răzeșii și în sfîrșit țăraniile de pe moșiile boierești. În medie pe o gospodărie venea 6.5 deseatine; dar variațiunile erau mari.

La coloniști pe gospodăriile veneau 16.3 deseatine;

la țăraniile improprietăriți pe proprietățile statului veneau 9.6 des.;

la răzeși 5.3 des.;

la țăraniile improprietăriți pe moșii boierești 4.0 des.

În diferite ținuturi proprietatea țărănească varia (Tab. No. 2).

patriarhalului Antiohiei și mînăstirii Sinai; 73.079 desealine mănăstirilor din muntele Athos; 2251 școlilor și bisericilor Sf. Gheorghe Lozonsky din Iași; 37,502 desealine mănăstirilor din Moldova. Iar Sf. Spiridon din Iași avea 8 moșii în întindere de 15,262 desealine. Afară de moșiile Sf. Spiridon, tot restul moșiilor închinăte, după o administrare liharească a călugărilor greci a fost luat în administrare de statul rus (1876). Douăzeci la sută din venitul se întrebuița pentru administrație (rămășițele se capitalizau), 40 la sută să dădeau mănăstirilor și 40 la sută era destinat pentru biserică și școli în Basarabia. Pe anul 1909 veniturile erau de 1.595.120 ruble aur. Afară de aceasta se formase și exista din rămășițe (la 1 Ian. 1911) un capital 2.163.468 ruble aur, care aparținea mănăstirilor neînchinăte din Moldova, alt capital de 3.984.400 ruble din plata pămînturilor de improprietărire a țărănilor, al treilea capital 2.192.025 ruble aur din economiile de administrație, al patrulea capital de 687.960 ruble aur din păduri și 5.170.725 dat cu împrumut; în total un capital de 14.198.578 ruble aur.

Tablou No. 2

ȚINUTURI	Gospodăria Țărănești					Numărul deseatinelor				
	Țărani improp. pe moșiile boerești	Moșiile Statului	Coloniști	Răzeși	Total	Țărani improp. pe moșiile boerești	Moșiile statului	Coloniști	Răzeși	Total
Chișinău	30519	3941	108	4565	39133	111489	16070	1677	2038	1-9620
Cetatea-Albă	1580	18204	17542	—	37308	12209	194628	324775	—	529602
Tighina	9541	12687	9714	—	31902	56009	118377	120245	—	294631
Bălți	29365	—	—	6118	35483	160741	—	—	34118	194859
Orhei	26885	—	—	—	26885	74897	—	—	—	74897
Soroca	36168	—	—	—	36168	142619	—	—	—	142619
Hotin	43546	3823	—	—	47369	149458	10855	—	—	160313
Total	177604	38655	27346	10683	254188	707422	339930	446697	54502	1546541

ȚINUTURI	Pe o gospodărie vin deseatine pământ					La suta de gospodării vin						
	Țărani improp. pe moșiile boerești	Statului	Coloniști	Răzeși	Total	Improp. pe moșiile boerești	Statului	Coloniști	Răzeși	Au 5 des. pe gospod.	Au 5.10 des. pe gospod.	Au peste 10 des.
Chișinău	3.7	4.1	15.5	4.5	3.9	77.9	10.1	0.3	11.7	80.1	17.9	2.0
Cetatea-Albă	7.7	10.7	18.4	—	14.2	4.2	48.8	47.0	—	0.4	20.4	79.2
Bălți	5.9	9.4	12.4	—	9.2	29.9	39.7	30.4	—	13.9	47.5	38.6
Bender	5.5	—	—	5.6	5.5	82.8	—	—	17.2	40.7	58.3	1.0
Orhei	2.7	—	—	—	2.7	100.0	—	—	—	93.3	6.7	—
Soroca	3.1	—	—	—	3.1	100.0	—	—	—	87.6	12.0	0.4
Hotin	3.4	2.8	—	—	3.4	91.9	8.1	—	—	93.7	6.3	—
Total	4.0	8.8	16.3	5.1	6.1	61.9	15.2	10.7	12.2	67.4	31.0	1.6

Așezînd județele, după cantitatea de pămînt pe gospodăriile pe două categorii: cu țărani avînd pînă la 5 deseatine, și cu țărani avînd mai mult de 5 deseatine, la numărul total găsim:

Tinurile	până la 5 des.	peste 5 des.
Bălți	40.7	59.3
Chișinău	80.1	19.9
Soroca	87.6	22.4
Orhei	93.3	6.7
Hotin	93.7	6.3
Cetatea-Albă	0.4	99.6
Tighina	13.9	86.1

Astfel că țărani moldoveni erau acei care aveau mai puțin pămînt, erau cei mai oropsiți.

Suprafața sămănată în Basarabia în ultimii ani (media 1902—1911) era:

la țărani 55.38 la sută din suprafață sau 1.177.729 des.
 la proprietari mari 44.82 la sută din sup. 948.717 des.
 2.126.446 des.

Țărani semănau din pămîntul ce-l aveau în proprietate 83 la sută, proprietarii 60 la sută.

De pe suprafața de 1.177.729 des. sămănată de țărani se obținea (media 1902—1911) 56.859 mii puduri (circa 93.000 vagoane) sau 47.3.

De pe suprafața de 948.446 cultivată de marii proprietari se obținea 63.228 mii puduri (circa 140.000 vagoane) sau 52.57 la sută.

Dacă din această producție jumătate rămînea pentru însemînțări și consumație locală, jumătate, adică circa 98.000 vagoane, se exporta.

După suprafețele cultivabile culturile se așezau astfel.

Păpușoi	30.4 la sută
Orz	23
Grîu de toamnă	18.2 "
Grîu de vară	15.5 "
Secară	8.8 "
Ovăș	3.2 "
Cartofi	0.6 "

Cultura păpușoiului, grîului de toamnă și a ovășului scade dela Nord la Sud, unde este mai dezvoltată cultura orzului și grîului de vară.

Producția finului în Basarabia scădea din an în an. Din pă-

mînturile țărănești 17 la sută și din cele ale proprietății mari 39 la sută produceau fin.

Cultura zarzavaturilor și bostănăriile ocupau în anul 1909 32.959 deseatine.

Cultura sfeclilor de zahăr era puțin întinsă în Basarabia; în ținuturile Hotin și Soroca se cultivau la 1909 circ 3.500 des.

Pomicultura în Basarabia a luat o întindere foarte mare din cauza pieței imense, pe care o prezenta Rusia și din cauza opririi fabricării particulare de rachiu. Grădinile de fructe ocupau circa 20.000 deseatine. Se cultivau varietăți fine de mere, pere, prune, vișini, cireși, gutui, caise, etc.. Industria fructelor uscate era foarte dezvoltată mai cu samă în ținutul Orheiului și Chișinăului, unde la 1909 erau 4.302 cuptoare de uscat fructe, în special prune.

Viticultura este foarte dezvoltată în Basarabia. Suprafața viilor este de circa 100.000 deseatine (1900) din care ținutul

Cetatea-Albă are	57.6	la sută
Orhei	18.2	"
Tighina	8.6	"
Izmailul	7.9	"
Chișinău	5.7	"
Bălțile	1.2	"
Soroca	0.8	"
Hotin	0.0	"

În mediu Basarabia dădea 12.490.000 de vedre de vin, adică mai mult de jumătate din vinul produs în tot imperiul rus.

Cultura tutunului în Basarabia ocupa un loc însemnat, dar în scădere: pe cînd la 1860-1870 se cultivau cu tutun circa 10 mii deseatine, la 1909 se cultivau circa trei mii cu o producție de circa 200 vagoane tutun calități superioare.

Inconjurată de apele Prutului, Nistrului, Dunării și Mării Negre, avînd la Sud o întindere mare de limanuri, ¹ producția de pește și industria pescăritului era destul de însemnată în Basarabia, date statistice însă asupra acestei chestiuni nu sînt.

Creșterea vitelor, care la începutul secolului trecut era ocupația principală în Basarabia, cu întinderea agriculturii a scăzut și scădea din an în an.

Oi cu lînă fină erau la 1900: 70 mii;

oi cu lînă ordinară la 1901: 1 milion 500 mii,—

pe cînd la 1909

oi cu lînă fină erau 65 mii;

oi cu lînă ordinară 1270 mii.

Rasele cele mai răspîndite erau cele moldovenești: țigaia, țușca, pîrnaia.

1. Din lacurile Hagî-Ibrahim, Burnas, Curudiol și Șagan se extrăgea sare pella 1826 obținîndu-se circa 5 milioane puduri. În ultimii ani deabia 300 mii de puduri.

Tot așa se micșora din an în an și numărul vitelor cornute și a cailor.

La 1888 erau 735.336 vite cornute;

la 1909 " 537.533 "

adică în 21 ani au scăzut cu 1 | 3.

După datele oficiale la 1859 erau în Basarabia 95 mli cai.

La 1909 erau 415.357 cai, 1.080 măgari, 3.207 catrîi.

Erau 43 la sută gospodării țărănești fără cai.

În ultimii 20 de ani s'au luat oarecare măsuri pentru ameliorarea rasei cailor.

Cultura porcilor în Basarabia creștea din an în an; la 1900 statistica arăta 403.198 porci.

Pe lângă aceste ocupațiuni în Basarabia se făcea mai cu seamă în partea de Sud într'o măsură destul de însemnată *sericicultura*, dar mai mult pentru nevoile locale.

Tot așa puțin dezvoltată era și *apicultura*.

Industria casnice din cauza importului de fabricate scădeau din an în an. Țărâtimea aproape nu se mai îmbrăca în haine de lînă și pînză de casă. Totuși mai persistau micile ateliere de stolerii, pietrării, vopsitorii, țesetorii de covoare, croitorii, cojocării, rotării, dogării.

Altădată Basarabia, în special partea de Nord, era foarte păduroasă. După statistica din 1853 erau 311.980 deseatine de pădure, adică circa 8 la sută din suprafață. La 1896 era numai 231.055 deseatine, adică în 43 ani suprafața păduroasă scăzuse cu 26 la sută reprezentînd circa 5.5 la sută din suprafață.

După ținuturi suprafața păduroasă se distribuia astfel:

Ținutul Chișinăului	51.778 des. sau	14.4 la sută din suprafață
" Orheiului	47.906 " "	14.7 " " " "
" Hotinului	44.188 " "	12.6 " " " "
" Izmailului	22.647 " "	3.9 " " " "
" Benderului	20.885 " "	4.2 " " " "
" Bălților	20.257 " "	4.2 " " " "
" Sorociei	17.768 " "	4.3 " " " "
" Ackermanului	5.718 " "	0.8 " " " "

Așa încît vedem că ținuturile Chișinău (Codrii Bicului), Orhei (Codrii Orheiului) și Hotin aveau circa 62 la sută din toată întinderea pădurilor, pe cînd Cetatea-Albă este aproape fără păduri (cîteva pe malul Nistrului).

Această situație s'a înrăutățit din an în an. Ultimii ani dela 1914 și în special dela 1917 au fost dezastroși pentru

pădurile din Basarabia reducînd suprafața pădurilor la circa 60 mii hectare (date precise nu sînt).

Această situație îngrijitoare a produs o criză acută de combustibil, dar și de material lemnos pentru gospodăria.

Basarabia nu are bogății miniere. Sînt pietrării întinse, dar de piatră moale și bună pentru var. În ținutul Hotinului se găsește *ipsos*. Lîngă satul Ojehovo (țin. Hotinului) se extrag *fosfate* ca material pentru îngrășat pămîntul. În timpul războiului lîngă Bolgrad s'au găsit straturi de lignit.

4

Administrația

„Impăratul Alexandru I, anexînd Basarabia la 1812, a încercat să aplice în administrarea ei principiile elaborate de condițiile vieții istorice a țării acesteia. Guvernului temporar al regiunii, numit, i s'a pus îndatorirea de a lăsa populației Basarabiei legile ei. Regulamentul din 1812 dădea localnicilor largă participare la administrarea țării. Guvernatorul nu era decît președintele instituțiilor, în care predominau elementele locale. Autoritățile rusești numai conduceau administrația, fără a se amesteca în distribuția internă. Baronul B. E. Nolde caracterizează (Studii de drept de stat rusec, pag. 436) sistemul administrării regiunii de la 1812 până la 1813 (sic) prin următoarele calități fundamentale : 1. Administrarea este supusă cu totul legilor moldovenești, nu numai în ce privește dreptul civil, dar și cel public, și 2, organul administrativ suprem este compus din persoane oficiale, numite dintre proprietarii locali. La 1818 Basarabia și-a căpătat „statutul“ în baza căruia, „păstrîndu-și compunerea populară, își capătă o administrare aparte“. „În capul regiunii era Consiliul Suprem (Verhovnii Soviet), în care se concentrau imputernicirile supreme administrative și judecătorești și care era supus imediat Impăratului și Consiliului de Stat ; toate cauzele se hotărau în el definitiv, cu majoritate de voturi. Alcătuirea Consiliului era mixtă ; din membri numiți și din membri aleși, însă majoritatea o aveau aceștia din urmă“.

„Lucrările se făceau aproape în toate instituțiile paralel în limbile moldovenească și rusească“ 1.

„Locuitorii regiunii în ziua anexării se împărțeau în mai multe tagme, ale căror drepturi nu erau însă deplin stabilite ; pe lîngă boeri și cler, găsim : mazili, boernași, ruptași, rupta de camară, rupta de visterie, țărani, breslași și în sfîrșit țigani“ 2. „Drepturile tuturor acestor tagme au fost păstrate“.

1 Crupensky, Nobilimea pag. 3-4.

2 Ibid. pag. 5.

„Rolul principal în administrarea Basarabiei îl aveau reprezentanții nobilimii, fie aleși dintre ei, fie numiți de guvern“,¹ întrucât populația urbană era minimă și fără importanță politică, iar populația rurală numai moldovenească, fără știință de carte, nu putea fi chemată să administreze.

Pentru orice om nepărtinitor toate aceste declarațiuni de autonomie și de rol „principal în administrație a nobilimii locale“ etc., sînt mai mult formale.

Din ziua anexării la Rusia până la 1917, Basarabia a fost administrată de fapt de un reprezentant al Țarului și al tuturor ministerelor din Petrograd, 2 de obicei de un guvernator, general rus, de cele mai multe ori, mai cu samă la început, cu înaltă situație în stat și la Curtea imperială. El avea puteri discreționare; dela el purcedea și prin el se făcea totul în interesul statului rus. „Rusia urmîndu-și aici mersul său de atac spre Orient, început în secolul XVIII“,³ nu putea avea încredere absolută în elementul local străin. Aparențele de autonomie a Basarabiei erau fictive, cu atât mai mult, cu cît izvorise din ipocrizia și din dispoziția nestatornică a lui Alexandru I, provocate de influențe externe și de stăruințele lui Capodistria, Speransky, Gavriil și alții.

Rusia imperială tolera diferite forme autonome fictive în măsura în care ele se supuneau și serveau imperiul.

Dela 1812 până la 1816 supravegherea supremă a Basarabiei a avut-o amiralul Ciceagov. Guvernator efectiv a fost numit vel-logofătul Scarlat Sturdza, 4 om bolnav, bătrîn (80 de ani), „pentru care semna actele mitropolitul Gavriil și comandantul militar Harting“ 5. Sturdza n'a funcționat decît un an (1812—1813); administrația lui, de altfel nominală, nu contează decît prin faptul că el a fost singurul guvernator moldovan al Basarabiei. Adevărata administrație rusească a Basarabiei începe cu succesul lui Sturdza, generalul Harting (1813—1816). „Numirea unui om, care sta departe de boerii moldoveni, a fost provocată nu numai de dorința guvernului de a avea un reprezentant mai energic la Chișinău, dar și de evidenta tendință de a apropia administrarea Basarabiei de structura statului rus“. 6 Aceasta a fost misiunea reală a tuturor guvernatorilor Basarabiei. Pentru îndeplinirea ei dela început Harting a cerut pentru Basarabia o „organizare gubernială“, ca cea generală rusească. 7 Din această cauză se naște

1 Ibid. pag. 7.

2 Urusov pag. 3.

3 Casso pag. 4.

4 „Emigrat în Rusia ca supus Rus, după pacea dela 1792, a fost dăruiat de împărăție cu pămînturi în stepa Oceacovului împreună cu alții : Catargiu, Balș, Măcărescul“. Vezi Casso pag. 197,

5 Casso pag. 192-200.

6 Casso pag. 206.

7 " " "

conflict între nobilimea locală și guvernator. Deși un martor al timpului scrie: „În general boerii moldoveni, pe care i-am văzut și cu care am putut să mă întretin, mi-au părut foarte departe de acea stare de *ignoranță și de stupiditate*, la care *Rușii fac să se creadă că sînt reduși, pentru a justifica fără îndoială îngîmfarea și relele purtări* cu care îl tratează, și pe care boerii nu par a le merita”¹, totuși Harting îl descrie în rapoartele sale foarte rău: „Moldovenii, nefiind niciodată în astfel de funcții și nedepriși cu ordinea de serviciu, nu numai rusească, dar nici moldovenească, avînd majoritate de voturi, calcă justiția. *Sînt (însă) în greutate să prenumăr actele lor nesăbuite și contrarii cu bunul simț*”². „Ei (Moldovenii) ascund situația exactă și împrejurările locale și stăruie ca Rușii să aibă mai puține funcții și dimpotrivă Moldovenii să fie mai mulți”³. Din partea lor, boerii moldoveni” stăruiau ca legile și limba moldovenească să fie păstrate”⁴, ei se rugau de împărat: „*dăruiește-ne nouă un o-cîrmuitor civil din moldoveni născut, bărbat care să cunoască familiile boerești de aici, obiceiurile și legile noastre*”⁵. Ne ținînd seamă de aceste protestări, Harting a adus în Basarabia un număr de funcționari ruși, despre care Capodistria scria lui Bahmetiev, succesorul lui Harting: „Renvoyez net de la Bessarabie tous les employés qui ont servi sous le général Harting”⁶. Despre administrația lui Harting scria Kiselev împăratului Alexandru I: „Aș dori ca M. V. să porunciți să se facă un raport, cîți locuitori erau la 1812 la încheerea păcii, cîți Bulgari au trecut la noi și apoi cîți au rămas și cîți din acești din urmă s'au întors înapoi, preferînd jugul turcesc greu pentru ei, administrației noastre”⁷; „totul acolo (în Basarabia) este în arendă, totul are preț și ispravnicii sînt datori să prade mai mult ca alții, fiindcă plătesc pentru locurile lor dela 20 la 30 mii ruble”⁸.

Ca succesor lui Harting, scos din slujbă⁹, a fost numit generalul Bahmetiev, care conducea și administrația Podoliei. El avea reputație de bun general de front (își pierduse un picior în luptele dela Borodino). A administrat Basarabia în calitate de vice-rege, avînd ca ajutor pe Catacazi¹⁰, care n'avea însă nici un rol și nici o influență. Administrația lui Bahmetiev nu era su-

1 Duc. Armand de Richelleu, Documente, Colecția Soc. Istorice Ruse, vol. 54, pag. 196.

2 Casso, pag. 207.

3

4 Casso, pag. 216.

5 Petiția boerilor către împărat, Journ. Eparhiei Chișinău, 1902, pag. 368.

6 Casso, 211, nota jos, după Arhivele Minist. Rus de Interne, dosar 1175.

7 Zabłojky. Kiselev, vol. I, pag. 33. Citez după Casso, pag. 211.

8 Casso, pag. 211.

9 „Mai mult din cauza scrisorilor lui Kiselev, decît pe baza rapoartelor lui Svini'in, funcționar trimis în anchetă și cu alii mai puțin pe baza protestărilor boerilor locali”. Casso, pag. 211.

10 „Grec, rudă cu Ipsilante”. Casso, pag. 212.

perioară celei a lui Harting. Despre el se scrie: 1 „Un homme aussi faible comme (sic) Bahmetiev était devenu presque criminel complice de sa femme et de tous ces Polonais, Grecs, Arméniens et Juifs, dont il a peuplé la ville et les tribunaux de son gouvernement”; iar despre administrația lui: „La Bessarabie a été une province infortunée, abandonnée au pillage de toute une horrible séquelle amenée par Bahmetiéf de Kamienietz, le rebut de la Podolie” 2. La sfârșitul activității lui administrative în Basarabia, „atmosfera s'a tulburat într'atita în regiunea nou anexată, încît suspiciunile au atins și pe acei chemați a fi exemplu de datorie civică; acuzațiile l-au atins pe însuși Bahmetiev, care a fost învinuit de contrabandă, dar achitat. A fost pus în disponibilitate din cauză de boală” 3.

Lui Bahmetiev i-a urmat generalul Inzov. A funcționat dela 1820 până la 1823. „Bătrîn, slab și fără caracter, el nu putea lupta cu abuzurile; a fost poreclit „molatecul grădinar”, poate pentru că a încercat să pue pomi în lungul drumurilor din Basarabia, din care demult n'a rămas nimic” 4.

Văzînd cei dela Petrograd, că încercările făcute cu administrația Basarabiei n'au dat rezultate, recurg la un mare demnitar, contele Voronțov, care e numit „general-gubernator al noiei Rusii și vice-rege (namestnic) al Basarabiei”. Subt administrația lui supremă (a durat dela 1823 la 1844), s'au schimbat în Basarabia șapte guvernatori 5.

Despre administrația acestora, Casso scrie: „Călătorii ruși dintre anii 1820—1830 scriau că: starea Basarabiei era mai bună subt gospodari, decît după 15 ani de administrație subt sceptura rusesc” 6. În arhivele contelui Voronțov se găsește scrisoarea lui Longhinov, din 4 August 1824, din Chișinău, cu următoarea notă, citată de Casso: „Aici este o regiune barbară, unde oamenii fără vină sînt înăbușiți în închisori, sînt prădați, bătuți și arși” 7. „Acum 11 ani am fost în Basarabia, dar de atunci n'am găsit nici o îmbunătățire”, scria la 1829 Mihailovski Danilevsky 8. La 11 Iunie 1833 Kiselev scrie lui Voronțov: 9 „Îmi zugrăviți un tablou foarte trist din Basarabia. Moldovenii se grăbesc să-și vîndă moșiile, pe cînd în Bucovina proprietarii plătesc 30% impozite, dar laudă ordinea și cinstea administrației. V'au ajutat rău gubernatorii care s'au schimbat în Chișinău și acei funcționari care sînt drojdia Rusiei și a Moldovei” 10.

1 Arhivele Voronțov, XXIII, pag. 497, Longhinov.

2 Ibidem.

3 Casso, pag. 220.

4

5 Lucrările Comisiei Arh. Chișinău, vol. I (Catacazi 1823; Timcovsky 1820—1825; Turghenev 1828; Prajevsky, 1829; Sorocunsky 1829—1833; Averin 1833—1834; Feodorov general, 1834—1854).

6 Casso, pag. 221.

7

222.

8 Russcaia Starina, vol. 79, pag. 182, după Casso, pag. 221.

9 Arhiva prințului Veronțov, XXXVIII, pag. 209.

10 Casso, pag. 224.

Chiar într'un rescript al Impăratului Alexandru se vorbește despre „funcționari nesatisfăcători, Ruși nedoriți, culeși după nevoile timpului, cu mare grabă” 1. Svin'in, trimis dela Petrograd pentru anchete în Basarabia, notează: „Greșelile în administrație se explică nu prin greșelile boerilor, ci mai curînd prin vina guvernatorului” 2. Iar Storojenco scrie: „Nu se vede că populația să fi progresat; dimpotrivă, cînd la 1806 au venit armatele noastre, starea ei era înfloritoare” 3, „*guvernatorii nu fac nimic decît abuzuri*” 4.

Scriitorii ruși moderni atribue această stare a administrației din Basarabia exclusiv Moldovenilor. Evident, boerimea de pe atunci, crescută sub îndelungata stăpînire fanariotă, nu putea face administrație bună. Dar din citațiile făcute exclusiv din documentele diferitelor personalități rusești de samă, rezultă vina funcționarilor ruși.

Asupra acestui fapt Casso spune: „Era greu de hotărît, care categorie de funcționari era mai periculoasă pentru interesele țării: Moldovenii localnici, care ocupau un rînd de funcțiuni în Basarabia, sau funcționarii veniți din gubernille rusești” 5. Incontestabil că vina principală și răspunderea o aveau guvernatorii generali, căci aveau drepturi discreționale; și însuși Casso lămurește chestia în acest sens, în următoarea frază,—care este cu atît mai semnificativă cu cît este accidentală și provocată de un alt subiect. „Și este uitat acum Capodistria în această Basarabie, despre a căreia bună stare s'a interesat și unde el, spre deosebire de mulți contemporani care au fost în raporturi cu administrația acelei țări, n'a obținut nici pentru el, nici pentru rudele sale, nici o palmă de pămînt” 6.

Imperiul rusc nu putea arunca vina relei administrații din *Basarabia pe organele sale*, căci interesul politic, de mare importanță, cerea să se discrediteze organele și instituțiile locale, pentru a se înlocui cu acele ale cuceritorilor. De aceea, paralel cu discreditarea capacității administrative a Romînilor, a mers discreditarea legilor și instituțiilor. „Generalul Harting și-a pus de gînd să restrîngă înlesnirile date populației la 1813 și în rapoartele sale el sublinia adesea ori imposibilitatea de a face ordine, din cauza elasticității, sau lipsei normelor legale” 7. Desigur unui general rus, înconjurat de funcționari ruși, fără a cunoaște limba romînească, îi era greu să aplice legi locale civile și era mai ușor pentru el să declare că nu sînt, sau să-și

1 Casso, pag. 214.

2 „ „ 211.

3 „ „ 221.

4 Citez după lucrările Comisiei Arhivelor Chișinău, vol. II, pag. 170.

5 Casso, pag. 221

6 Casso, pag. 225.

7 Casso, pag. 206. Este caracteristică această contradicție între Harting, care nu găsește „norme legale”, pentru că nu le vrea și Baronul B. E. Nolde care, în studiile sale asupra „dreptului de stat rus”, le găsește, pentru a lăuda imperiul că le-a păstrat.

acopere abuzurile prin dispoziții neexistente în legile locale. De aceeași părere, și din aceleași motive, au fost toți funcționarii și guvernatorii ruși; astfel că, fără argumente, la 1828 subț Neuculăi I „s'au introdus în Basarabia instituțiile rusești guberniale, sistemul de impozite, justiția, etc., s'a exclus limba moldovenească (art. 62) și s'a lăsat numai o parte din codul civil“ 1. „După aceasta, în cursul secolului XIX toate schimbările în administrația internă a Rusiei s'au aplicat și în Basarabia: 2 reformele agrare, a zemstvei, a justiției. Asupra ei s'au pus instituții de drept străine de viața populației: așa de pildă în așezămintele noastre (rusești) supreme de stat, proprietatea rurală a micilor proprietari, descendenți din mari proprietari, *numiți răzăși*, se lua drept identică cu proprietatea obșcinei (comuna, mirul) și invenția juridică: „curte țărănească“, elaborată de practica Casației rusești, se aplică țăranilor din Basarabia împotriva conștiinții lor adinci de proprietate personală“ 3.

Din a doua jumătate a secolului trecut, Basarabia nu mai constituia un obiect de griji deosebite pentru imperiul rusesc.

În fruntea ei nu mai vedem personalități de mare importanță și de primul rang dela Curtea Imperală. Guvernatorii care se succed 4, sînt funcționarii importanți, desigur, dar nu personalități cu situații de primul rang în imperiul rus. Mulți din ei erau „dintre acei care privesc postul lor, ca o situație respectabilă și sigură, căpătată ca recompensă pentru alte servicii, 5 și

1 Casso, pag. 224.

2 „ „ 226.

3 „ „ 226.

4 Illinsky general (1854-1856) a prezidat la restituirea sudului Basarabiei Romîniei; Fonton de Verailan (1857-1862) s'a ocupat cu statistica, a prezidat la eliberarea țiganilor din robie; Baron Vello (1862-63) a stat numai șapte luni; generalul Antonovici (1863- 867) s'a ocupat cu perceperea impozitelor; generalul Gangardt (1867-1871) a prezidat la improprietărirea țăranilor și la introducerea zemstvouului; generalul Șebeco (871-1879) la 9 Oct. 1879 telegrafia lui Alexandru II: „Basarabia romînească nu mai există“; generalul Iancovsky (1879-1881) înșurat cu d-na Ziloff dela Sagaidac; Coniar (1881 1883); general Constantinovici (1883-1899) a prezidat la introducerea băncii pentru nobilime, a băncii țărănești, introducerea instituției zemsky naționalic, un fel de amestec de judecător cu subprefect, funcționari care se recrutau dintre nobili și foști ofițeri; subț el a apărut în Basarabia prima gazetă zilnică rusească locală (Oct. 1889); generalul von Raaben (1899-1903), „care avea slăbiciuni sentimentale: la polițai trăia subț numele de rudă, așa numita damă galbenă, care avea în oraș o situație semi-oficială. Ea era poftită în societate, unde venea guvernatorul, la teatru era în loja lui, și dispărea din oraș cînd guvernatorul era plecat în concediu. Guvernatorul era subit pentru amabilitatea lui, era poftit în toate părțile în oraș și la țară. Călătoriile lui pentru inspecții se transformau din cauza aceasta într'o continuă sărbătoare“ (Urusov, pag. 31-32); prințul Urusov (1903-1904) a scris un volum despre administrația sa în Basarabia; Haruzin (1904-1908), contele Cancrin (1908-1912); Ghilhen 1912-115); Voronovici (1915-1917).

5) Urusov, pag. 30.

nu știau nici legile“ 1. Despre Basarabia, pe care veneau s'o administreze, primii generali guvernatori nu prea știau mult. Dar nici cei mai moderni nu știau mare lucru. Unul din ei (din cei mai buni) scria: „despre Basarabia știam în acel timp (momentul numirii) tot atîta cît și despre Noua Zelandă, dacă nu mai puțin; despre Evreii de acolo, despre situația lor și legile speciale privitoare la ei, nu știam nimica“ 2; „tot drumul (dela Petrograd la Chișinău) studiam calendarul-almanach al Basarabiei, căutînd să învăț pe de rost numele și pronumele funcționarilor, cu care aveam să mă întîlnesc mai des“ 3. Iar altul spune, după patru ani de ședere în Basarabia: „De abia am început să fac cunoștință cu gubernia, și trebuie să plec“ 4.

De sigur că între guvernatorii Basarabiei din ultimii cincizeci de ani, din punctul de vedere al purei administrații, au fost și mulți oameni foarte cum se cade și foarte utili. De altfel mediul, organizarea și atmosfera le înlesnea foarte mult sarcina.

Populația Basarabiei se compune din elemente extrem de supuse. Sătenii moldoveni sînt cunoscuți 5 pentru blîndețea lor. La început, stăpîniți de groaza Rusiei cu rechizițiile și podvezile, au încercat emigrarea în masă; supuși prin poliție, administrație, forță armată, cordon, dar și prin predică și concesii, scutiri de impozite și de serviciu militar un timp, cuprinși apoi de mitul marelui împărat pravoslavnic, care i-a scăpat de păgîni, împrietăriți destul de larg la 1868, dar lăsați în întuneric în satele lor,—ei evitau orice legătură directă cu orice administrație și ori ce funcționar. Satul se conducea pînă în zilele noastre după sistemul tradițional: adunarea obștiei hotăra nu numai toate treburile satului, dar și modul și mijloacele de executare a impozitelor și ordinelor dela stăpînire; ca organ executiv și reprezentativ își avea starostele, ales; la fiecare sută de gospodari, aveau un *sotskiy* (sutaș-sotnic) și la fiecare zece gospodari un *deseatsky*; un *pisar* numit scria hotărîrile (prihovoarele) și un *sborșcic* (perceptor ales) aduna dările, pe care le punea stăpînirea pe satul întreg, după ce adunarea obștiei hotăra cît are să plătească fiecare gospodar, după pămîntul, vitele, brațele și întreaga avere a fiecăruia. Deabia pe la 1870 s'a introdus instituția rusească numită *voloste*, care aduna sub o administrație o serie întreagă de sate, fără însă ca administrația sătească să fie încoluită sau să se modifice. De altfel și *voloste* nu reproducea de fapt decît instituția satului prin reprezentanță. Această organizare permitea masei țărănești să evite contactul direct cu

1 Urusov, pag. 32 „C'est à pleurer, s'a exprimat Slišinsky—vice-ministrul rus de interne—asupra guvernatorilor din anul 1904 din Rusia, după o ședință pe care a avut-o cu dinșii“. Ibid. pag. 364—365

2 Urusov, pag. 2. Despre Moldovenii nici nu pomenește decît lîrziu.

3 „ „ „ 19

4 „ „ „ 33 (von Raaben)

5 „Moldovenii, cu deosebire sătenii, sînt un popor foarte drăguț, supus și cu inimă bună. Dar le place să te porți cu ei polițicos, ascultă cu plăcere complimente și nu sînt străini de o ușoară lăduroșie (Urusov, pag. 230).

administrația ;—până acolo mergea această dorință de evitare, în cît era tradițională repulsia gospodarilor de samă de a se alege „breslași“, cum ziceau ei, adică staroste, perceptor, etc.. Dacă acest sistem de organizare comunală este criticabil din anumite puncte de vedere, totuși el avea marele avantaj că obștea hotăra în realitate toate treburile și așeza împlinirea tuturor sarcinilor puse de stăpînire. Lucru foarte interesant, *sborșicii* (perceptorii) adesea, dacă nu de cele mai multe ori fără știință de carte, nu abuzau de situația lor, tocmai fiindcă fiecare gospodar știa ce are de plătit și de făcut din hotărîrea verbală și publică la care participase toți gospodarii. Un astfel de popor, pentru drepturile și cultura cărula nu intervenea nimeni, era ușor de administrat.

Coloniștii nemți și bulgari, străini, venetici, izolați, creație a statului și administrației rusești, nici ei nu prezintau vre-o dificultate pentru administrație. La orașe nobilimea și burghezia minimale, după ce li s'au asigurat privilegiile, siguranța și avantajile, au devenit ajutorul administrației rusești în opera de administrare și de rusificare.

Populația din orașele Basarabiei, creație a timpului din coloni aduși, protejați, încurajați—fără proletariat industrial—era supusă și credincioasă.

Chestia evreiască n'a apărut decît în ultimii treizeci de ani, provocată dacă nu direct de administrația și guvernul rusec, desigur însă din imboldul și cu încurajarea lor, pentru a distrage masele dela cercetarea cauzelor directe a rețelilor politice și sociale ce survineau.

Țară bogată, cu export permanent de grîne, poame, tutun, vin, îmbogățind pe marii proprietari, arendași, negustori,—nu erau aici chestiuni de foamete, nici până în ultimii ani, de lipsă de pămînt ;—toate acestea ușurau extrem de mult sarcina administrării Basarabiei.

Imperiul rus fiind mare, puternic, cu spirit foarte conservator, nu se grăbea să facă schimbări repezi ; după ce impunea limba funcționarilor și supunea pe toți intereselor și ordinii de stat, populațiile erau lăsate mult timp în cadrul vieții lor primitive, cu tradițiile, legile și instituțiile lor, dacă nu manifestau tendințe politice sau naționale suspecte. Prin aceasta se explică de ce în Basarabia s'au păstrat în Justiție trei coduri civile (codul rus în județul Cetatea Albă, codul Napoleon în județele Cahul și Izmail, codul Calimach în restul Basarabiei), iar în administrație, în ținuturile Izmail și Cahul s'a menținut dela 1878 până în zilele noastre organizația județeană și comunală din timpurile lui Cogălniceanu. ¹ Această tradiție înlesnea sarcina guvernatorilor în administrarea Basarabiei. ²

1 „Acest ținut face excepție în organizarea administrativă ; probabil va aștepta până la reforma întregii noastre administrații dacă, prin vre-o combinație internațională, nu va trece la România care îi întinde brațele materne peste Prut“ (pag. 254, Urusov).

2 În organizarea Basarabiei se păstra vechiul sistem a împărțirii populației în tagme.

Dările, 3 cele mai multe indirecte, se suportau ușor; cele directe se stabileau pe baza evaluărilor făcute de localnici, de cele mai multe ori și perceperea lor se făcea tot de ei. Astfel că administratorul guvernator se prezintă de cele mai multe ori.

- 1) Nobilimea constituia o tagmă cu organe alese, cu drept de auto-impunere și administrare.
- 2) Țîrgoveții (meșciani) constituiau tagma lor, cu organe alese.
- 3) Meseriașii erau întruniți în bresle cu organele lor speciale.
- 4) Clericii aveau organizarea și reprezentanța lor.
- 5) Negustorii asemenea.
- 6) Mazilii aveau organizațiile lor.
- 7) Țărănimea stătea la o parte, cu obștia ei sătească.
- 8) Coloniștii, până în ultimii ani, aveau și ei organele lor.
- 9) Mai era tagma „cetățenilor”—grajdăni.

Fiecare cetățean trebuia să fie înscris după origina sa în una din aceste tagme. Toți cu timpul viața a creat o situație aparte:

10) Raznocinți—fără tagmă, în care intrau cetățeni proveniți din diferite tagme, dar din deosebite împrejurări eșiți din ele, fie prin decădere, fie prin ridicarea dintr'o clasă, fără a fi ajuns într'alta. Această era soarta mai cu seamă a intelectualilor, a foștilor ofițeri și funcționari din țărani, țîrgoveți, negustori, clerici, etc.. Ovreii intrau în tagma țîrgoveților, dar constituiau o obștie aparte.

Aceste organizații obligatorii legale înlesneau mult sarcina administrării.

3 Impozitele din Basarabia:

Ale statului; impozite directe;

I. Funciar de pe pământurile sătenilor.	115.000
altor propriet.	167.000
Impozit 6% și 10% pământ în. Izmail	36.000
	318.000

II. Impozitul pe alte averi imobiliare. 247.000

III. Impozitul pe chirii. 65.000

312.000

IV. Alte impozite directe. 549.000

979.000

ruble aur

Impozite Indirecte:

1) Accize și patente pe rachiu, bere, drojzii, zahăr, chibrituri, tutun, foiță, tuburi de țigări	600.000
2) Diferite alte venituri.	23.520.00
3) Monopolul alcoolului, venit net (1912).	10.400.000
4) Poșta și telegraf	813.000
	35.333.000

Total: 36.312.000 ruble aur.

Impozitul funciar al zemstvei pe pământurile țăărănești	1.140.000
Pe celelalte pământuri	1.670.000
	2.810.000
Alte venituri ale zemstvei	715.000
Total:	3.525.000

Impozitele comunelor urbane din Basarabia. 2.557.000

Impozitele comunelor rurale. 1.702.000

Rezumat, impozitele statului. 36.312.000

Impozite locale. 7.784.000

ca arbitru, sau chiar protector care, în anii grei intervenea, fie pentru scăderea, fie pentru amnarea dărilor. Rare ori intervenea pentru executări, și atunci lucrurile apăreau așa că nu el era răspunzător, ci vr'un subaltern (ispravnic) care n'a înțeles, sau a înțeles rău ordinele și la urmă se dovedea chiar că birurile nu sînt pentru statul rus ci pentru instituțiile locale.

În materie de recrutare, de asemenea intervenția guvernatorului era minimă. 1

Conform legilor vechi, ca o asigurare împotriva anilor săcefoși, au existat, un timp, depozite de grîne. (Cele mai lovite de secetă din ținuturile Basarabiei erau: Cetatea Albă, Tighina, Orheiul, Izmailul și Chișinăul. În Basarabia au existat 159 magazine de rezervă). De la 1900 sistemul s'a schimbat, rămînînd magazine numai în ținuturile Tighinei, Cetăței Albe și parte din Bălți. În locul magaziiilor s'a introdus sistemul fondurilor băneșii.

La 1902 erau următoarele fonduri.

Ținut.	Incasat	de încasat	Incasat	de încasat	
Cetatea Albă	487.000	258.000	Obștiilor	3.218.000	272.000
Tighina	350.000	125.000	Răzeșilor	82.000	4.000
Bălțile	635.000	2.000	Particulari	151.000	10.000
Chișinău	423.000	83.000	Tagmelor		2.000
Orhei	329.000	312.000	Basarabiei		192.000
Soroca	525.000	2.000	Imperiului		370.000
Holin	680.000	7.000	Statului		5.000
Izmail		56.000		3.431.000	856.000
Or. Chișinău		14.000			
	3.429.000	859.000			

Capitalul aparține

(Datele asupra impozitelor după N. Lașcov, Basarabia, pag. 157 și și darea de samă pe anul 1912 a Comitetului statistic).

1 În vederea recruțării (au început la 1874) Basarabia era împărțită: ținutul Holinului (inea de circumscripția Chieului, restul de Odessa. La 1909 au fost chemați la recrutare 20.157 creștini (1.14 %) și 2494 ovrei (0.88 %) în total 22.651 oameni din care :

S'au primit în armată :

7.146 creștini (35.44 % din chemați)

777 ovrei (31.07 % " " ")

Trecuți în rezervă :

4.322 creștini (21.44 %)

121 ovrei (4.85 %)

Respiși ca incapabili :

954 creștini (4.73 %)

125 ovrei (5.01 %)

Amfnați :

1.326 creștini (6.57)

182 ovrei (7.29)

Trimiși la o nouă cercetare :

595 creștini (12.95 %)

355 ovrei (14.23 %) (Lașcov, pag. 169 - 170).

În raport cu cererile armatei, numărul tinerilor ce se prezentau la recrutare era foarte mare și deci scutirile se dădeau larg.

Toate celelalte sarcini se executau prin organe locale, întocmite în așa fel că se îndeplineau strict numai vederile guvernului. Zemstvele făceau școli, desigur numai rusești, și plăteau învățători, dar numiți de inspectorul învățămîntului—funcționar al statului. Toți funcționarii dela zemstve se numeau de el, dar guvernatorul avea dreptul de a opri orice numire fără explicații, cum avea dreptul să intervievă să nu se aprobe orice alegere, sau să dea ordin confidențial prin jandarmii cutărui sau cutăror alegeri să nu se prezinte la alegeri. Zemstvele făceau spitale, dar prin intervenții prietnești se determina locul lor în vederile statului, în raport cu planurile statului major, se numeau medici, dar extrem de rar se întâmpla ca aceștia să fie Moldoveni, ca și agronomii, statisticienii și ceilalți funcționari ai zemstvel. Până și rechizițiile pentru armată nu se făceau de armată direct, sau de administrație; sarcina aceasta se dădea în mod obligatoriu tot localnicilor, din orașe și județe, astfel în cât toate nemulțumirile și oprobiul cădeau pe ei, reprezentanții administrației statului părăind simpli arbitri.

Nu mai vorbesc de chestia drumurilor, șoselelor și podurilor; aceasta aproape nu se mai punea de loc în Basarabia, de cât în cazuri rare, cînd tot administrația sâtească locală primea ordin să ridice satele să dreagă drumurile, pentruca apoi să le lase în părăsire zeci de ani.

Pe lângă acestea, lipsa de viață politică, de partide politice, cenzura, dreptul de expulzare a elementelor nedorite, lipsa dreptului de întrunire, la nevoie starea de asediu—toate aceste instrumente, unele chiar neaplicate, numai prin faptul că lumea știa că se pot aplica, înlesneau administrarea și paza bunel rîduell exterioare și a bunului traflu material.

Odată cu guvernatorul, 1 sau curînd după venirea lui, soseau în masă, sau cite unul, un număr mai mare sau mai mic de funcționari 2: administrațivi, 3 fiscali, polițienești școlari, etc., oameni de

1 Pentru siguranța și la dispoziția guvernatorului, în Basarabia erau cuartiruite o divizie de infanterie și una de cavalerie, cu artileria necesară, pe lângă corpul de grăniceri.

2 Casso, pag. 211, 215; Urusov, pag. 32, 62.

3 Pe lângă un ajutor—vice-guvernator—in administrație guvernatorul era ajutat de o cancelarie și de o serie întreagă de instituții centrale, a căror președinte era:

I. Administrația gubernială (Gubernskoje Pravlenie) cu secțiuni: 1) administrație, 2) poliție, 3) justiție, 4) contabilitate, 5) pentru ovrei și străini, 6) sanitară, 7) veterinară, 8) construcții, 9) hotărnicii.

II. 1) Comitet statistic, 2) Comitetul zemstvelor și orașelor, 3) Comitetul pentru controlul treburilor guberniale, 4) Comitetul pentru recrutări, 5) Comitetul gubernial p. societăți, 6) Comitet pentru comerț, 7) Comitet pentru închisori, 8) Comitet pentru impozite pe industrie, 9) Comitet pentru credit mărunt, 10) Comitet pentru industrii și mine, 11) asigurări muncitorești, 12) evaluări, 13) agrar, 14) Comitet pentru păstrarea pădurilor.

încredere ai noului guvernator: vice guvernator, șef de cancelarie, ajutoare, consilleri, polițai, ispravnici, inspectori, etc., care urmau să înlocuiască pe oamenii de încredere ai predecesorului. Asupra calității acelor funcționari, aprecierile contimporanilor citate mai sus (sequelle rebut etc.) ne lămuresc. Despre cei mai apropiați de timpurile noastre, găsim la prințul Urusov, fost guvernator al Basarabiei, următoarele note: „Odată ce a venit vorba despre *prelevări nelegale* (așa numește în mod delicat prințul Urusov mita, vulgarul bacșș), ne vom opri puțin asupra acestei chestiuni. Odată, cu ajutorul unui procuror, cunoscător al regiunii, am încercat să socotesc partea, susceptibilă de calcul aproximativ, luată de poliție. A eșit mai mult de un milion pe an. M'am convins și eu că mita în poliția din Basarabia, afară de micl excepții, joacă un mare rol. Nu este greu să te convingi de aceasta, privind cum subprefecții călătoresc în trăsuri cu 4 cai, în clasa I în trenuri, cumpără case și pământuri, pierd la cărți sute și mii de ruble. În trăsături generale lucrurile stau așa: sînt ciți-va oameni care nu iau nimica, o mulțime care iau în limitele care, după părerea localnicilor, sînt naturale și permise, și în sfîrșit o minoritate, care iau atîta mită încît se socotesc întotdeauna și de toți ca oameni vicioși: de ei se plîng, pe ei din cînd în cînd guvernatorii îi mută, sau îi trimit în alt guvernămînt, ca să primească în schimb de acolo, cîteodată elemente la fel“.

Din aceste comitete, pe lîncă guvernator ca președinte, făceau parte: mareșalul nobilimii, președintele tribunalului, președintele sau un reprezentant al zemstvei și alți membri de drept, fixați de lege din partea fiscalului, clerului, industriei, comerțului, etc..

Serviciul administrativ rural exterior era împărțit după ținuturi; fiecare ținut avea un ispravnic șef al serviciului polițienesc ținutal.

1 Ținutul Cetatea Albă cu 3 tirgușoare și 221 sate era împărțit în 36 voloste (plăși mici, sau comune mari) formînd cinci circumscripții polițienești, avînd fiecare un pristav (stanovoi) și un număr de jandarmi numiți: urednic, iar în ultimul timp sirașnic) și 8 circumscripții administrativo-judecătorești, conduse fiecare de un administrator judecător (zemskii naciainic) care, pe lîngă atribuțiile de justiție, se ocupa cu treburile administrative și comunale locale, fiind direct în legătură cu guvernatorul. Volostea (comuna mare sau plasa mică) era administrată de adunarea volostei avînd ca organ reprezentativ și executiv pe „starșina“ (superiorul) cu ajutoare și cancelarie.

2 Ținutul Tighinei 202 sate, 12 voloste, 5 circumscripții administrativo-judecătorești și 4 circ. polițienești.

3 Ținutul Chișinăului 216 sate, 15 voloste, 6 circumscripții administrativo-judecătorești, 5 circumscripții polițienești.

4 Ținutul Orheiului 276 sate, 16 voloste, 9 circumscripții administrativo-judecătorești, 4 circ. polițienești.

5 Ținutul Bălților cu 300 sate, 10 voloste, 6 circumscripții administrativo-judecătorești, 4 circ. polițienești.

6 Ținutul Soroca 271 sate, 12 voloste, 6 circumscripții administrativo-judecătorești, 4 circ. polițienești.

7 Ținutul Hotinului cu 207 sate, 12 voloste, 8 circ. administrativo-judecătorești și 4 polițienești.

8 Ținutul Izmailului a rămas cu administrație fixată la 1865 de Cogańniceanu: avea trei comitete permanente; la Cahul (144 sate), Bolgrad (72 sate), Izmail (24 sate) și primării; administrația era despărțită de justiție, erau 8 circumscripții judecătorești și 6 circumscripții administrativo-polițienești.

„Am încercat să lupt. Dar m'am convins că a desființa mita este un problem peste puterile mele“. 1

Buni sau răi, toți guvernatorii trebuiau : 1) să urmeze politica de rusificare; 2) să menție liniștea și ordinea; 3) să perceapă impozitele; 4) să execute poruncile stăpînirii.

Dacă cele trei puncte din urmă se executau în mod riguros, punctul întâiu, prin natura lui greu de executat, se lăsa mai mult pe sama altor factori și a timpului. Desigur, întrucît poate poliția și administrația, oprea jurnalele, cărțile și orice alte manifestațiuni naționale exterioare, formarea de cercuri, asociații, instituții, teatre, etc.. Însă intensitatea opririlor varia după împrejurări: un guvernator permitea teatru românesc, altul nu permitea; într'un moment se permitea importul și chiar producția locală de cărți și reviste (ultimii ani), în alte momente erau strict interzise. Tendința generală era însă: a se opri orice ar putea ajuta prosperarea culturală națională a Moldovenilor, orice le-ar putea trezi conștiința națională și legăturile cu frații lor din alte părți. Chiar manifestațiile religioase pe teren național erau stingherite uneori: ca mersul la Iași pentru a se închina (la moaștele Sf. Paraschiva), sau la spitalele Sf. Spiridon din Iași.

Ceiace caracterizează administrația rusească din Basarabia este complectă ei izolare de masele țărănești, care își trăiau viața lor aparte. Din această cauză înlocuirea ei la 1918 prin administrație românească s'a făcut fără nici o greutate.

Statul rusesc avînd ca baze fundamentale—clasele sociale și tagmele, a doua trăsătură caracteristică a administrației rusești din Basarabia era munca ei stăruitoare de a păzi pe baze legale și tradiționale privilegiile și avantajile nobilimii, marii proprietăți, clerului, funcționarilor, instituțiilor, etc.. Poate din această cauză clasele privilegiate din Basarabia, mai mult ca cele din alte părți din Rusia, deprinse a rămîne pasive și a fi păzite, respectate, ascultate și îngrijite de organele de stat, s'au arătat și în momentul revoluției, dar și după revoluție, așa de puțin rezistente și de puțin active.

5

Justiția

Așezată într'un palat mare, îmbrăcată în uniforme aurite, cu o mulțime de insignii și decorații, înconjurată cu o deose-

1 Vezi Urusov, pag. 52, 53, 58, 60. Cu toate acestea în ultimii ani țăranul român din Basarabia nu era silit să contribuie cu mult la aceste venituri învaluabile ale poliției și administrației. Sursa principală a acestor venituri erau Ovreii. După lege ei erau lipsiți de multe drepturi, între altele și de dreptul de a arenda moșii. Cu toate acestea ei țineau foarte multe moșii în arendă cu consimțămîntul tacit al poliției și administrației, care fără a pune capital participa la venituri sigure și constante. Se înțelege că în aceste împrejurări avînd venituri mari fixe și regulate dela Ovrei, micile gălnării pe sama țăranilor erau neglijate.

bită pompă. *Justiția supremă din Basarabia*: Tribunalul din Chișinău impresiona prin solemnitatea și aspectul său exterior. Incontestabil că judecătorii, toți străini (excepțional se găsea câte odată printre ei și cite un Moldovan, de obicei profund înstrăinat), erau oameni de drept, mulți din ei oameni foarte cum se cade, uneori chiar distinși jurisconșulți. Totuși pe Europeni îi impresiona neplăcut un mic detaliu la justiția rusească; în timpul ședinței judecătorești, de orice treaptă, trebuia să-și pună un lanț la gât cu o mare placă în față. Ce însemnătate o fi avind acest lanț în simbolistica juridică rusească, nu știu; pentru Europeni însă, lanțul chiar la gâtul judecătorului rămânea tot un simbol de sclăvie. Nu vreau să spun prin aceasta că toți judecătorii din Rusia ar fi fost sclavii regimului și statului, cu toate stăruințele ministrului Scegoșovitov și senatorului Varvarin. Țin însă să semnalez acest simbolic „lanțug“, cum îi spuneau Moldovenii, atirnat de gâtul sacerdoșilor zeiței cu ochii legați și cu cîntarul dreptății în mînă.

Dacă din anumite puncte de vedere atît *organizația justiției din vechea Moldovă*, cît și legislația, ar fi fost cu multe defecte, totuși în Basarabia ele erau superioare justiției introduse de Ruși, pentru că judecata se făcea în limba poporului, deci era înțeleasă de ei, justițiabilul putea ușor să lămurească și să fie lămurit de judecător, iar pe de altă parte acesta aplica legea pămîntului (pe care o știa), deci conformă cu obiceiurile, cu noțiunile de dreptate și de drept ale justițiabililor.

Până la 1828 Basarabia a avut și subt Ruși justiția romînească, și ca organizare și ca legislație, și era mulțumită, pentru că era înțeleasă și corespundea nevoilor ei. Dela această dată s'a introdus și organizația și legislația și limba rusească în justiție, păstrîndu-se numai unele legi civile. Astfel marea masă a fost lipsită, prin lege și organizare, de o justiție bună, prin introducerea alteia mai proaste, chiar numai prin faptul că se făcea într'o limbă neînțeleasă, dacă nu și prin organizare și legislație, care nu erau superioare celor moldovenești. Din fericire masa cea mare avea rare ori treburi la justiția înaltă, rusească; de cele mai multe ori treburile ei se rezolvau la instanțele inferioare, în care de fapt procedura era sumară și dezbaterile verbale, și judecătorul de jos (cînd era om de treabă și știa moldovenește), pentru aflarea adevărului recurgea la limba justițiabililor, cea moldovenească, dînd însă hotărîrile scrise rusește.

Marea reformă a justiției rusești introdusă la 1864 și bazată pe principiul liberale (curtea cu juri, etc.), s'a aplicat și în Basarabia. Epoca fiind de un liberalism înaintat, aplicarea ei și aici a dat rezultate foarte bune, întrucît judecătorii de pace erau aleși dintre proprietarii locali, cu studii dar și cu cunoștințe atît a limbii, cît și a obiceiurilor. Dezbaterile se făceau

peste tot în limba justițiabililor și numai actele scrise și hotărârile se făceau în limba străină.

Dar reforma aceasta, în forma ei bună și în practica mai largă, n'a durat decât până la Alexandru III-lea (1881), care a modificat mai cu seamă partea privitoare la mase. Judecătoriile de pace au fost desființate la sate, și s'a introdus o instituție specială, „*zemsky nacealnic*“. După lege aceștia trebuiau să se recruteze din nobilii locali, indiferent de studii. De fapt, nobilii locali au ocupat aceste funcții scurt timp. În locul lor s'au numit mulți străini și necunoscători ai limbii și obiceiurilor. Mai greu pentru țărani era la instanța de apel (siezd : adunare de judecători rurali), prezidată de un membru din tribunal, întotdeauna străin, foarte adesea supărat că justițiabilii nu știau limba lui, și punându-i să plătească adese ori această neștiință cu drumuri multiple sau pierderea proceselor.

Erau și judecătorii de plăși (*volostnoi sud*, 2 ca și ale noastre cele comunale de altă dată), care pe lângă defectele neculturii, nepregătirii și parțialității judecătorilor, aleși dintre țărani, sufereau mai cu seamă că de fapt erau în minile notarilor (*volostnoi pisar*), singuri ștuturi de carte rusească, care scriau în rusește sentințele, așa cum credeau ei, judecătorii punând degetele, fără să știe dacă s'a scris hotărârea lor sau altceva. Instanțele superioare : tribunalul din Chișinău (judecătorii de instrucție, procurorii, etc.) erau formate peste tot din străini, având dosarele, legile și mentalitatea rusească, astfel că aici justițiabilii moldoveni sufereau mai mult, neînțelegând nimic, devenind prada diferiților traducători, samsari, mici funcționari și avocați eftini, fără studii (*ceastnii poverenii*).

Curtea de apel pentru Basarabia era la Odessa, iar Curtea de Casație la Petersburg, unde judecătorii cu mentalitate juridică pur rusească, formați, trebuiau să judece obiceiuri, coduri și forme străine.

Astfel fiind, se poate spune că masa moldovenească era lipsită în mare măsură de justiție. Din această cauză în chestiunile de vânzări, moșteniri și alte acte civile, rare ori se recurgea la justiție; cele mai multe tranzacțiuni făcându-se pe credință, fără acte, sau prin acte casnice, private, făcute de particulari, oameni de încredere.

Ca să se vadă ce nenorocire era justiția rusească pe capul

1 Afară de ținutul Izmailului, unde au rămas judecătoriile de pace, dar judecătorii de cele mai multe ori nu cunoșteau nici limba justițiabililor, nici legile lor.

2 De această instanță nu erau justițiabili decât țăranii : nobilii, mazilii, negustorii, orășenii, clericii și alte tagme chiar dacă locuiau la țară, erau agricultori mici și nu se deosebeau de țărani decât prin înscriere în alte tagme : nu erau supuși acestei instanțe.

Moldovenilor, i voiu cita un exemplu cunoscut, reproducînd textual din raportul anual adresat Împăratului Rusiei de guvernator (pe anul 1912). Vorbînd de „moralitatea publică” din Basarabia pe anul expirat, după ce dă numărul condamnaților de instanțele judecătorești și administrative, el continuă: „Criminalitatea populației în genere nu s'a exprimat în forme acute de călcări ai ordinii în masă, sau prin organizări de societăți criminale, pe baze de caracter politic, sau pentru organizare de jafuri și tâlhării. Numai într'un singur caz răzeșii (mici proprietari, oameni de diverse tagme) din satul Sinești, ținutul Bălților au manifestat în masă rezistență funcționarului din Comitetul pentru paza pădurilor, cînd acesta hotărîcea o parte din pădure în folosul moștenitorului răposatului proprietar—Vasile Vartic—Dumitru Vartic. Acești răzeși din vechime au proces lung cu Vartic în instanțele judecătorești, însă netrănsat. De aceia, la încercarea lui Vartic de a-și hotărîci o parte din pădure, răzeșii au văzut din partea lui dorința nelegală de a-și realiza definitiv pretensele sale drepturi asupra pădurii litigioase și, eșînd în masă împotriva conductorului pădurar și a funcționarilor din paza pădurilor și a poliției ce îl însoțeau, răzeșii le au produs grave răniri și bătăi, din care cauză conducătorul pădurar a murit. Persoanele, vinovate de această crimă, au fost supuse pedepsei cuvenite, de cătră justiția penală; dar apoi la cercetarea procesului civil asupra pădurii litigioase, în întindere de 734 deseatine, de cătră justiție s'a lămurit că la hotărîcirea ce s'a făcut acum vreo patruzeci de ani, a moșilor vecine cu Sineștii, din proprietatea răzeșilor din Sinești s'a rupt o bucată de pămînt. Răzeșii, ne avînd mijloace să facă proces pentru revendicarea pămîntului rupt dela ei, i-au dat, unui oare care Cuțilă, funcționar în comisia de hotărîcii, care s'a apucat să le revendice drepturile, voe să taie o singură dată pădurea litigioasă; dar Cuțilă, prin șiretenie, din cauza neexperienței răzeșilor, a căpătat dela ei împotriva voinții lor, o zdelcă, după care a devenit proprietar nominal a numitei păduri, pe care apoi a cedat-o Clarei Zeiligher, dela care mai tîrziu a cumparat-o proprietarul vecin Vasile Vartic. Justiția apoi a stabilit, că nici Cuțilă, nici Zeiligher, nici Vartic care a dorit să hotărîcească în folosul său partea din pădure, cu ajutorul funcționarilor statului pentru păduri, nici odată nu au realizat drepturile lor nominale de proprietate asupra pădurii arătate, pe care, în toată întinderea, întotdeauna și fără nici o contestație, au stăpînit-o numai răzeșii din Sinești, pascîndu-și vitele, primînd cu plată la pascut oile țaranilor din satele vecine, tăind și vînzînd lemne, sămînînd în poene păpușoi, sau punînd vii și livezi și construînd case. Pe toate

1 Un studiu asupra Justiției în Basarabia sub Ruși, foarte bun și detaliat, de d. V. Erbiceanu, Prim președinte al Curței de Apel din Basarabia este publicat în volumul: Legiurile locale basarabene, Chișinău, 1921.

aceste baze, Tribunalul din Chişinău, prin hotărîrea din 8 Aprilie 1913, a respins acţiunea lui Vartic, recunoscînd astfel pătura în litigiu ca proprietate a răzeşilor din Sineşti. Cazurile ca cele din Sineşti sînt rare, dar ele sînt pagini triste în Istoria Basarabiei. *Utilizînd pe de o parte neştiinţa de cîtră răzeşi a normelor juridice şi regulilor de procedură ; iar pe de altă particularităţile proprietăţii răzeşeşti, neexperienţa delegaţilor răzeşilor, s'au luat multe bucăţi din moştile răzeşilor*”.

„În moşia Cuşnirca, din ţinutul Sorocii, răzeşii au fost deposedaţi nu numai de ogoarele de afară, dar şi de locurile din sat. Şi numai prin calea graţioasă a clemenţii Împăratului, Curtea de Casaţie a permis să se rîscumpere de cîtră răzeşi aceste pămînturi ale lor. *Zemstva gubernială din Basarabia a recunoscut greutăţile şi neputinţa în chestiile juridice a populaţiei rurale locale, în masa sa cea mai mare nu numai neştiutoare de carte, dar necunoscînd nici limba statului.* Această împrejurare a determinat zemstva să ceară voe să i se dea dreptul de a organiza măsuri de ajutor populaţiei locale pentru a obţine sfaturi în afacerile, care urmează a fi cercetate în instanţele juridice şi administrative, deasemenea de a le găsi avocaţi pentru a le conduce procesele. Această cerere a fost supusă d-lui Ministru de Interne”.

Cred că aceste rînduri dintr'un act oficial lămuresc mai bine decît oricîte pagini de consideraţiuni teoretice, asupra situaţiei de fapt şi a justiţiei şi a administraţiei pentru Moldovenii din Basarabia de subt Ruşi.

Desigur gestul zemstvei de a cere voe pentru a organiza un fel de ajutor Moldovenilor în justiţie pentru a nu obţine drepturi şi dreptate numai după răscoale sîngeroase şi omoruri, este frumos ; aprobarea lui de cîtră guvernator este şi ea foarte generoasă ; dar ajutorul acesta însemna oare cum şi o apărare a Moldovenilor împotriva Femidei ruseşti cu ochii legaţi, cu balanţa dreptăţii în mînă, dar şi cu lanţul de git... Mai departe nu se putea merge.

6

Nobilimea

Alături de guvernator, în administraţia Basarabiei era mareaşul nobilimii ; după unii fiind *alesul* nobililor, prin demnitatea lui în ruajul Imperiului, ar fi fost chiar mai presus de guvernator. În orice caz, mareaşul nobilimii era prezidentul sau vice prezidentul obligatoriu aproape al tuturor consiliilor şi comitetelor pentru diferite chestiuni administrative şi gospodăreşti din Basarabia (comunale, judeţiene, recrutare, statistică, societăţi, comerţ, industrie, mine, închisori, impozite, credit, justiţie, asigurări muncitoreşti, evaluări, păstrarea pădurilor, împrumuturi, contra beţiei, etc., etc.) precum şi a celor mai multe societăţi de bine-

facere, orfelinate, etc. Această situație a mareșalului nobilimii corespundea și tradiției locale, după care reprezentanții boerimii făceau parte din divanuri, și tradiției și legilor rusești, care căutau să sprijine alcătuirea de stat pe clasa nobililor.

Este interesant de a urmări situația și atitudinile boerimii moldovenești din Basarabia față de statul rusesc.

În momentul anexării Basarabiei și chiar înainte acestui fapt, boerimea noastră moldovenească era ruso-filă. În ce măsură acest rusofilism era sincer și în ce măsură provenea din frica de puterea turcească, când forțat se compromiteau cu Rușii ocupanți în războaie, sau din iluzia că sub suzeranitatea rusească vor putea scăpa țara și neamul din vicisitudinile timpurilor grele pe care le trăiau sub Fanarioți, nu vom cerceta. Faptul fiind necontestat și cunoscut de Ruși, se înțelege ușor că la anexarea Basarabiei, boerimii i s'au recunoscut dela început toate drepturile și privilegiile. Atitudinea lor față de tron și imperiu era perfect loială. Din momentul însă când s'a manifestat din partea statului rus hotărîrea fermă de a-i supune funcționarilor ruși și a-i rusifica (1816-1830), atitudinea lor a început să se schimbe. Ei protestau la Petrograd contra funcționarilor ruși, contra îndepărtării lor din capul treburilor, contra „înstrăinării din zi în zi dela obiceiurile și legile noastre”.²

Am văzut mai sus cum s'a isprăvit la 1828 lupta boerilor pentru limba națională și administrația autonomă. Nici nu puteau fi altfel. Boerimea în Basarabia era puțină la număr; multe familii boerești se retrăsese peste Prut în Moldova de subt Turci, cei rămași nu puteau să-și riște interesele și privilegiile și nu se puteau bizui nici pe masă sărăcită de războaie și ocupații rusești, neștiutoare de carte, cu puțină conștiință națională activă, subt stăpînirea fetișismului de ortodoxism protector rusesc și subt frica de ocupație și rechiziții. Orice încercare de rezistență, subt stăpînirea lui Nicolai I, era imposibilă. De altfel administrația rusească nici nu se sinchisea: pe lângă rapoartele împotriva boerilor făcute la Petrograd, în care îi defăima, ea scria direct Mareșalului Nobilimii (I. Bașotă): „D tu ești acum *funcționar*, ales, dator să ai supravegherea, ca în toate cazurile, să se păstreze *supunerea datorită*; nu voi lăsa acest caz fără atenție și vei fi supus la pedeapsă după lege”.⁵ Dar administrația rusească avea și alte mijloace. „În acest timp clasa nobilă se compunea din trei categorii de persoane, dispuse vrăjmășește unele cătră altele; în prima categorie era puțin numerosul, dar *puternicul prin autoritate* și demult cunoscut în localitate, partidul *boerilor moldoveni*; a doua era compusă din cei veniți

1 Vicghel îi învinuia de separatism.

2 Petiția boerilor din 1815 cătră Alex. I, Revista eparhială din Chișinău, 1902, pag. 366-369. Casso, pag. 209.

3 Vezi Kiselev.

4 Generalul Bahmetiev.

5 Arhiv. Adunării Nob., dosar 13, anul 1818, pag. 99.

din Rusia și stabiliți în Basarabia, și în sfârșit a treia, cea mai numeroasă, a fost înscrisă cu scop de a întări primul sau al doilea partid¹. La sfârșitul anului 1821 s'au făcut cele de al doilea alegeri ale nobilimii. La ele „era prezent generalul Inzov, care cu *toată energia îndepărta* pe acele persoane, care încercase să repete tulburările din 1818. Prevăzând că nu va putea uni pe participanți, a *pregătit* dinainte *compunerea adunării, personal* a luat parte în comisia care controla drepturile și a *șters din liste* pe foarte multe persoane înscrise².

Încercările de rezistență națională a boerimii nereușind, elementele mai viguroase: Rosseti Bălănescu Ion Bașotă, fostul mareșal al nobilimii, postelnicul Iordache Bucșănescul și alții, au trecut în Moldova, ceilalți boeri au stat deoparte, snobînd, dacă se poate zice așa, autoritățile rusești.

Față de această atitudine de rezistență pasivă, guvernul rusesc a luat alte două măsuri.

A început a dărui pămînturile, din partea de jos a Basarabiei, nobililor de diferită proveniență, credincioși Rusiei, sau pentru a-i face credincioși ei³

1 Krupensky, Nobilimea Basarabiei, Peterb., 1912 pag. 21.

2 Ibid., pag. 27.

3 Astfel găsim în cartea „Bugeacul, ediția zemstvei din Ackerman” la pag. 264 și următoarele. S'a dat în zîmțutul Ackermanului pămînti desealtine (hectare).

1) Consilierul de stat actual, contelei Carol Nesselrode la 1824, 10.000.

2) Generalului-Major Mihai Raleev la 1824, 5.000.

3) Consilierul de stat actual Constantin Calacazi la 1824, 6000.

4) Prințesei Maria Șuju la 1824, 4000.

5) Moștenitorilor generalului-major Cornilovici, 6000.

6) Văduvei generalului-major Hitrovo, fiica generalului feld-mareșal principele Cutuzov Smolensky la 1825, 6000.

7) Prințesei Ruxanda Mavroeni la 1825, 5000.

8) Dimitrie Moruzi 1824, 6000.

9) Directorul general al Poștelor din Petersburg, Bulgacov, la 1826, 6000.

10) Protoereului Petre Cunișky la 1824, 2030.

11) Văduvei Visternicului Roxandel Văcărescu la 1825, 5000.

12) Prințesei Ralu Moruzi la 1824, 5000.

13) Soției consilierului activ de stat Elena Negri, născută Ipsianțe, 5000.

14) Consilierul de colegiu Crinișky, 6000.

15) Colonelului Iacob Lamsdorf, 2000.

16) Consilierul de colegiu Semen Mazarovici 1824, 3000.

17) Consilierul activ de stat Const. Varlam 1824, 6000.

18) Maiorul Ștefan Nedelcov 1824, 1000.

19) Consilierul activ de stat Callarhi 1824, 6000.

20) Căpitanului Comandor Vasile Mihailov 1825, 2000.

21) Ralu Caliarhi născută Moruzi 1823, 5000; „pe lângă această din ordinul M. S. s'a dat numai pămînt bun”.

22) Soției locotenentului Colonel Arseniev, 1680 desealtine.

23) Locotenentului de flotă Șreider 1827, 211 desealtine.

24) Ocupat arbitrar de soția generalului Tucicov la Izmail, 10.000.

Prin acest mijloc de donație 1 se satisfăceau și anumite necesități politice de recunoștință pentru serviciile aduse, și partidul moldovenesc al boerilor se dilua.

Paralel cu aceste acte de donație și împroprietăriri, nobilimea basarabeană se dilua prin înscrieri de noi nobili mutați din Ucraina și Polonia și prin ridicarea la rangul de nobili a funcționarilor din serviciul statului rus.

Astfel că înainte de războiul mondial, găsim asupra nobilimii basarabene următoarele date :

Înscrși în cartea neamurilor nobile 2 din Basarabia, până la 1 Ianuarie 1911, erau 468 familii (dintre care 26 sînt notate că nu mai există, iar despre 47 nu se cunoaște dacă există).

Dintre acestea 138 erau vechi familii moldovenești, în *dreptul fiecăreia* este notat „din Moldova“. 3

In înutul Benderului s'au dăruit :

- 1) Locotenentului Colonel Dobrinej la 1824, 5000.
- 2) Eufrosinei Muruzi la 1824, 6000.
- 3) Locotenent Colonelului Ivan Burjev 1826, 3426.
- 4) Consilierului de stat Petre Curic 1824, 5000.
- 5) Generalului maior prinț Alexe Sibirisky la 1824, 4000.
- 6) Medicului general al statului major armatei II Cons de Stat Serghie Hanov 1824, 2.500.
- 7) Consilierului de stat activ A. Fonton de Verailon 1824, 5000.
- 8) Generalului de infanterie Ivan Sabaneev la 1824, 10.000.
- 9) General auditorului armatei II, Ivan Ivanov 1829, 2000.
- 10) Contelui Carol Nesselrode 1824, 10.000
- 11) Colonelului în retragere Alexei Alexeev III, 1824, 5000
- 12) Roxandel Muruzi 1824, 3000.
- 13) Eufrosinei Plaghino născută Muruzi 1824, 3000.
- 14) Ruxandei soția Consilierului Privat dela Curtea din Saxa Weimar, Roxanda Edling, născută Sturdza, 10.000.
- 15) Cons. act. stat Alexandru Sturdza, 1824, 6000.

După 1824 s'au mai dat :

1) Baronului Franc, 2000	10) Local. Col. Afanasiev, 7000
2) Prințesei Volconsky, 10.000	11) Dubejky, 3000
3) Gamaleia, 7000	12) Dunaev, 3000
4) Contele Cancrin, 25.000	13) Contele Benckendorf, 28.000
5) Hopesky, 4000	14) Scarlat, 1000.
6) Rodoconaky, 5000	15) Pelu, 2000
7) Rusanov, 3000	16) Colonel Djuminsky, 6000
8) Hitrovo, 6000	17) Arseniev, 2000
9) General Eckeln, 4000	18) General Sreider, 2000

1 Trebuie să notăm că aproape nimeni din aceștia nu s'a stabilit în Basarabia și încel, încet și-au înstrăinat aceste averi.

2 Vezi Crupensky, Nobilimea Basarabiei, Petersburg 1912.

3 Comparînd această listă cu cea din 1821 (pag. 17) găsim neînscrise familiile Balasaki, Buzică, Văluță, Căplescu, Cogălniceanu, Coroi, Leon, Milo, Petraki, Paladi, Roman, Scorțescu, Stroici, Carp, Trohin, Hîjdeu, trecute în Moldova, și familiile :

Ciugule, Teulu (din lista din 1814, Crupensky pag. 7).

Găsim înscrise pe Opincă (rusește Akinca), Hasnaș (pe rusește Asnaș), Anghel, Albotă, Buhuși (în rusește Boguș), Bogdan, Ballag, Var-

La aceștia s'a adăugat 198 familii ridicate la rangul de nobilitate din slujbași (militari sau civili) al statului rus, unii de origine moldovenească, alții străini. 1

Restul de 122 familii de nobili sînt din diferite părți ale imperiului rus, cea mai mare parte sînt Poloni din Podolia (43), Minsk (4), Polonia propriu zisă (5), Volinia (6), Vilno, Grodno, Covo, Varșovia, Liublin, Vitebsc, apoi din Grecia (direct 1) Valahia (1 Buri-Constantin), Lifianda (2), Olanda (1 Harting) și abia 10-15 din Smolensk, Tiflis și alte părți rusești.

Majoritatea acestor înscrieri se face în jumătatea a doua a secolului trecut; până la 1850 sînt înscrise în total 187 familii nobile din 468 găsite la 1911.

Din această clasă, după cum se vede veneau în Basarabia mai cu seamă Poloni, nefiind admiși la ei nici la agricultură, nici în funcții și preferind a se găsi aici, nu între Ruși curății.

Astfel s'a înfrînt de cătră Ruși orice început de porniri spre autonomism, naționalism, sau de simplă snobare a statului Rus din partea boerilor moldoveni, instituți în clasă și avînd reprezentanța aleasă.

La acțiunea aceasta s'au adăugat cu timpul și alți factori. Mult timp boerii moldoveni din Basarabia, mai cu seamă din cei mai bogați, își trimiteau, cu toate dificultățile, copiii să învețe carte în străinătate, la Viena și în Elveția. 2 La aceasta îi

zar, Várnay, Ghica, Gore, Oheorghisă, Donici, Dicescul, Dânga, Izmană, Catargiu, Criste, Codreanu, Casso, Crupensky, Cantacuzin, Lecca, Leu, Lazu, Măcărescul, Meleghi, Munteanu, Nour, Nacu, Oriș, Purcel, Pruncu, Roset, Rîșcanu, Russo, Roibu, Rally, Sîrcea, Stroescu, Sinescu, Suruceanu, Sirbu, Talpă, Tufescu, Timuș, Tomuleț, Ursul, Teodosiu, Haitul, Hîncu, Cerchez, Ciuhureanu, Hirjev, Alexandri, Andrieș, Anuș, Biberi, Botezatu, Burdă, Buznea, Botean, Bocancea, Bantiș, Cafencu, Grigoriu, Gavrilișă, Ghișescu, Glavce, Gonata, Ducanton, Deleanu, Donică-Iordăchescu, Ziloti, Calmușky, Cazimir, Cașica, Cheșcu, Chiruș, Cananău, Chirică, Crușevan, Cujbă, Leonard, Leondari, Mavrod, Murguleț, Meleli, Oai, Panaiot, Pollog, Paleolog, Petrino, Razu, Roma, Stamati, Sturdza, Suvaca, Sechiraș, Scriban, Tănase, Hermeziu, Hasan, Ciolac, Ciuhudariu, Iamandy

1 Dintre Moldoveni găsim: Șepiilici, Baltag, Vartic, Grosu, Chiriac, Cotruș, Codreanu, Lăscar, Munteanu, Meriacri, Neaga, Pruncu, Popa, Străjescu, Semigradu, Săcară, Ianov. Dintre străini pe Brzojovsky. (sună a polon), Buharin (ucrainian) Balas (grec), Vinogradsky, Vișinsky (polono-ucrainian), Vergos (grec) Grave (elvețian), Doncev (bulgar) Dox (grec) Iuglezi (grec) Cuzminsky (?) Chișinsky (?), Cociubinsky (?), Dzighitilsky (?), Kemritz (?), Crauze (?), Lisovsky (?), Lobanovsky (?), Malinsky (?), Morozovsky (?), Neshodovsky (?), Novikky (?), Olșevsky (?), Osmolovsky (?), Poncé (?) Pruișinsky (?), Protașinsky (?), Prjeborovsky (?), Rostvinsky (?), Sicard (francez), Seroșinsky (?), Socolnizky (?), Synadino (grec), Sirencovsky (?), Tomacinsky (?), Tăsky (?), Feona (grec) Fezi (grec), Cervinsky (?), toate aceste familii cu terminații și sunete polone, sînt cele mai multe într'adevar polone, sau polono-ucrainiene, multe fixate în Basarabia prin căsătoriile cu moldovence.

2 Chiar generațiile mai noi urmasse această tradiție :

A. L. Casso învățase la Bonne, P. Dicescul la Heidelberg, etc.

împingea și felul cum îi trata administrația rusească, și chiar intelectualitatea din prima jumătate a secolului trecut. Iată cum se descrie întâlnirea între boerimea din Basarabia și împăratul Alexandru I în casa lui Tudor Crupensky din Chișinău. „De cu vreme salonul s'a umplut de boeri, cucoane și cuconițe (sic, în rusește). Deși soția guvernatorului (Bahmetiev) a reușit în scurt timp să inspire mult gust „învățat“ damelor din Chișinău (ele știau ce este un bal, „cuconițele“ (sic) cunoșteau nevoia de magazinul francez de mode, știau să se îmbrace după modelele dela Paris și Viena, știau să danseze cadriluri și mazurce), dar la balul unde trebuia să fie împăratul, a venit o mulțime de boeri din toate părțile, cărora nu le erau cunoscute decât regulele de etichetă aziatică. Cucoanele venite se îmbrăcase în tot luxul Europei și Orientului și dacă soția guvernatorului nu ar fi băgat de samă îmbrăcămintea oaspeților, împăratul ar fi găsit toate damele învelite în scumpe șaluri turcești, iar pe boeri cu căciuli (sic, în rusește) și papuci peste meștii (colțuni) galbeni și roșii de săflan. Puțin înaintea venirii împăratului, șalurile au fost ridicate, iar căciulile de pe câteva sute de capete aruncate în dosul coloanelor. Când împăratul a intrat în salon, toți s'au strâns în tăcere, fără zgomot, aproape pe neobservate, în cerc; în rîndul întâiu erau femeile, pe femeile le înconjurau ca un părete boerii bărboși, de rangul întâiu, iar după ei veneau boerii de rangul al II-lea și al III-lea... Nemișcarea tuturor, tăcerea generală și privirile îndreptate spre împărat, trebuie să-l fi obosit repede pe acesta. El n'a stat decît un ceas“.

Dar și Moldovenii răspundeau la aceste tratamente. La 1819 s'a „dat ordin“¹ să se aleagă o deputație a nobilimii pentru a se prezenta împăratului și „pentru a se evita oricare cereri ce n'ar urma să fie satisfăcute“, s'a fixat care anume cereri să se formuleze. S'a ales chiar comisia: Banul Dimitrache Râșcanu, Ianakake Pruncul și spatarul Vasile Roset, în locul căruia s'a mai ales lordake Donici (Roset refuzînd a pleca). Dar numai Donici s'a dus pînă la Tiraspol, de unde s'a întors din cauza drumului rău. „N'am putut găsi adevăratele cauze a acestei *evidente rezistențe pasive* la trimeterea delegației“, spune A. Crupensky.²

La 1825, din nou era vorba, de astădată din inițiativa boerilor, de a trimite o delegație la Petersburg, pentru a prezenta o petiție. S'a ales și o deputație din: Iancu Pruncul, Iancu Russo și Gheorghe Dimitriu. S'a cerut voe lui Voronțov. „Dar din cauza multor împrejurări schimbate, n'au putut să aibă fericirea să se prezinte împăratului“. Dintr'o scrisoare, adresată tocmai la 31 August 1830 de către contele Voronțov delegației nobililor Moldoveni, se vede ce „împrejurări schimbate au îm-

¹ Crupensky, pag. 25.

² „ „ 26-27.

pedecat audiența“. În punctul întâiu al acestei scrisori se spune : „a face toate trebile numai în limba moldovenească nu se poate și nu trebuie“.

„Incăpăținarea Moldovenilor persistă ; până și la 1841 ei cereau ca în școlile înființate la Bălți și Hotin să se învețe limba moldovenească“.¹

Dar, neavînd nici o legătură la Curtea imperială din Petersburg, cerînd lucruri, care nu corespundeau nevoilor politice de stat, memoriile boerilor Moldovei au fost lăsate în neurmă. Regimul lui Neculai I nu putea să-i încurajeze.

Încet, încet însă, rezistența națională pasivă a boerimii moldovenești a slăbit. Relațiile cu funcționarii și militarii ruși, încuscririle, dorința de a-și plasa copiii în armată, în funcții, de a le da educație în școli rusești ; necesitatea de a face studiul în armată (obligatorie în Basarabia dela 1872), nevoile administrative, comerciale, etc., au împins această clasă spre legături mai întinse și mai intime cu societatea rusească, cu viața rusească. Nobilimea din Basarabia în mod oficial ajunsese să fie clasată de cea mai credincioasă țarului și imperiului. Ea participa la toată viața de stat rusesc și la cea locală permisă și încurajată de stat. Nobilii aveau o reprezentanță electivă în ultimii ani în Senat și în Dumă. Ei conduceau în cea mai mare parte zemstvoul, etc. Ca limbă, ca obiceiuri, deprinderi și chiar ca maniere exterioare, nu difereau de nobilimea din tot imperiul rus.

Viața largă pe care o duceau, crizele economice au sărăcit pe mulți boeri moldoveni ; moștile lor moștenite, încet încet se înstrăinau, trecînd în mini străine de Greci, Armeni, Poloni, Nemți, Ruși, etc. Paralel cu rusificarea și sărăcirea boerimii moldovenești, se făcea și trecerea ei în rîndurile funcționarilor și militarilor ruși, părăsindu-se astfel pămîntul străbun și țărănimea pe mini streine.²

Totuși nu se poate spune de toți că și-au uitat neamul cu desăvîrșire. De îndată ce a fost posibilitate, sentimentele naționale romînești, păstrate în familie, s'au manifestat și dovedit. Legăturile cu România, de multe ori prin rudenie directă, mai de multe ori prin cărți, reviste, prin participare la cultura națională, s'au menținut și păstrat ca lucruri scumpe și sacre ținute în ascuns în unele familii.

Pe lingă nobili de neam, a căror bază economică era proprietatea de pămînt, încet încet, prin comerț, exploatare de păduri și arendășie s'au ridicat în Basarabia la funcția economică de proprietari de moșie și pe lingă ea la o influență oarecare în instituțiile locale și în stat mulți, nenobili din Greci, Armeni,

¹ Crupensky, pag. 54.

² D-l C. Leonard, camerher la Curte cași A. N. Crupensky și alții. Crupensky Catargi Nanu în diplomație, Catargi - Cazimir, Sirbu - Hirjeu etc. în armată, Cordoneanu și alții în magistratură.

Moldoveni, Poloni și alte neamuri.¹ Din această pătură chiar străină sau înstrăinată, întrucît ea stătea la țară, se ocupa cu gospodăria și era în contact cu țărani, mulți chiar dacă prin rasă și familie nu știau limba românească, o învățau de la țărani. Este lucru foarte interesant că Grecii și Armenii în Basarabia învățau întâiu și mai bine limba moldovenească; rusește ajungeau să vorbească a doua și a treia generație și o vorbeau bine numai după ce treceau prin școli; cei ce nu treceau prin școli rusești și mulți chiar din cei care treceau prin școli, dacă vorbeau și rusește, vorbeau prost.

Pe lângă reprezentanța lor de clasă, nobilimea împreună cu marii proprietari nenobili participau la viața locală gospodărească și administrativă în instituția numită Zemstvo. Străine de trecutul istoric al Basarabiei pentru masa țărănească, zemstvele nu se deosebeau întru nimic de celelalte instituții ale statului rusc.

Organizarea zemstvei se prezenta astfel :

În fiecare ținut exista un colegiu electoral al nobilimii, în care fiecare alegător nobil trebuia să aibă 100-200 hectare de pământ, sau avere supusă impozitului zemstvei, de valoare analoagă; acest colegiu alegea un grup de deputați.

Colegiul al doilea, compus din proprietari nenobili dar cu același cenș, alegea și el un grup mai mic de deputați.

Colegiul al treilea—colegiul țărănesc—alegea și el de fiecare plasă unul sau doi deputați.

În cele șapte ținuturi ale Basarabiei (căci ținuturile Ismailului și Cahulului actuale constituiau un singur ținut și n'aveau organizarea zemstvei, ci acolo se mențineau consiliile noastre județene și comitetele permanente, botezate de Ruși „Nepremeni zemski Comitet“,) colegiile electorale dădeau deputați :

	Col. I	Col. II	Col. III	Total
Cet. Albă	14	4	7	25
Tighina	13	6	7	25
Bălți	20	5	10	35
Kișinău	18	5	9	32
Orhei	20	6	10	36
Soroca	20	5	10	35
Hotin	22	5	11	38
	<hr/> 127	<hr/> 36	<hr/> 64	<hr/> 227

Numărul alegătorilor pe județe și colegii era următorul :

¹ „Nobilimea basarabeiană, după epoca de la 1868, a început să sărăcească. O mulțime de venetici au început să exploateze țara aceasta. Alături de ovrei, care demult făceau aici comerț, au început să exploateze pământurile Grecii și Armenii—venetici străini Rusiei, care eliminau elementul local legat de pământul și poporul de aici“. (Basarabia, Crușevan pag. 327 Moscova 1893).

	Col. I		Col. II	
	directi	indirecti	directi	indirecti
Soroca	102	21	45	139
Tighina	40	11	28	354
Kișinău	94	90	42	201
Orhei	132	30	39	36
Bălți	105	24	71	367
Hotin	156	37	13	83
Cet. Albă	28	11	55	1130
	658	224	293	2310

Ispravnicul avea dreptul de a opri orice alegător dela vot.

Deputații celor trei colegii se adunau, după ținuturi, în adunare ținutală, unde pe lângă deputații aleși, luau parte cu depline drepturi de deputați delegați: un reprezentant al Direcției Improprietărilor, unul dela Direcția agriculturii și unul dela domeni, un reprezentant al cultului numit de arhieru și primul ținutal. Președinte de drept era mareșalul ținutal al nobilimii.

Alegerile se făceau pentru trei ani. Adunările ordinare erau odată pe an și durau zece zile; cu învoirea guvernatorului se puteau prelungi, sau se puteau convoca adunări extraordinare.

Adunarea zemstvei își alegea pe trei ani din sinul său organul executiv—direcția zemstvei, compusă dintr'un președinte și doi membri. Aleși se confirmau de guvernator. Dacă guvernatorul, care avea puteri discreționare, nu îi confirma și zemstva nu vroia să aleagă alții,—sau, aleși din nou,—iar nu se confirmau de guvernator,—numea el singur Direcția Zemstvei.

Membrii direcției zemstvei confirmați, deși aleși, erau socotiți funcționarii de Stat și erau responsabili în fața organelor statului pe cale disciplinară.

Zemstvoul ținutal avea datoria de a îngriji :

- 1) De impozitele speciale în bani și în natură ;
- 2) De averile și capitalurile ei ;
- 3) De drumuri și poduri ;
- 4) Poștă și telefoane ;
- 5) De spitale și instituții de binefacere ;
- 6) De asigurările mutuale ;

De a da ajutor statului în chestiunile privitoare la :

- 1) Aprovizionare ;
- 2) Ajutor săracilor, incurabililor, nebunilor, orfanilor și invalizilor ;

- 3) Sănătatea publică ;
- 4) Măsurile de poliție veterinară ;
- 5) Instrucția publică ;
- 6) Ajutor pentru agricultori, industrie și comerț.

Instituția zemstvei ținutale avea voie de a cumpăra, vinde și moșteni averi, a încheia contracte și a sta în justiție.

Fiecare adunare ținută de zemstvă alegea un număr de deputați pentru adunarea zemstvei guberniale. În Basarabia fiecare adunare ținută trimetea cinci deputați. La aceștia se adăugau de drept :

- 1) Mareșalii ținutali ai nobilimii ;
- 2) Președinții direcțiilor zemstvelor ținutale ;
- 3) Șefii serviciilor agriculturii, domeniilor statului și coroanei ;
- 4) Reprezentantul cultului ortodox.

Adunarea era prezidată de Mareșalul nobilimii.

Această adunare se făcea odată pe an; sesiunea dura 20 zile cu drept de prelungire cu voia guvernatorului, care putea permite și adunări extraordinare. Adunările zemstvei guberniale se deschideau și se închideau de guvernator.

Adunarea generală își alegea organul executiv: direcția zemstvei guberniale, compusă din președinte și membri. Zemstvoul gubernial din Basarabia avea un președinte (ultimul a fost D. Mimi) și șase membri.

Zemstvoul gubernial avea aceleași atribuțiuni cași zemstvele ținutale, dar nu privitor la un ținut, ci la tot guvernământul, în plus avea dreptul :

- 1) A da ordonanțe ;
- 2) A îngriji de asigurările mutuale ;
- 3) A permite împrumuturi ;
- 4) A fixa timpul și locul iarmarocelor ;
- 5) A stabili îndatoririle populației pentru distrugerea insectelor și animalelor vătămătoare ;
- 6) A fixa taxele pentru distrugerii agricole, pășune, etc.

În genere, atribuțiile priveau „foloasele și nevoile locale.”

Supravegherea regularității și legalității activității zemstvei se făcea de guvernator și de un consiliu compus din: guvernator, mareșalul nobilimii, viceguvernator, administrator gubernial de finanțe, procurorul tribunalului, președintele direcției zemstvei guberniale, un membru al adunării zemstvei.

Această supraveghere se raporta la hotărârile zemstvei și toată activitatea ei și a organelor ei, precum și la personal. Guvernatorul (și ministrul de interne) avea dreptul discreționar de a opri angajarea în serviciul zemstvei a oricărei persoane. Președinții și membrii upravelor se pedepseau disciplinar de către consiliul afacerilor zemstvei și orașelor depe lângă guvernator, precum și de ministerul de interne.

Hotărârile zemstvei, unele erau supuse aprobării guvernatorului, altele ministerului de Interne, altele nu se supuneau aprobării.

Dacă guvernatorul nu confirma vre-o hotărâre, atunci ea se cerceta de către consiliul său.

Dacă acest consiliu confirma părerea guvernatorului, ea rămânea definitivă, de nu, hotăra ministerul.

Hotărârile, care urmau a fi supuse Ministerului de Interne,

se prezintau de guvernator cu avizul Consiliului său de control.

Orice hotărîre a zemstvei se comunica guvernatorului și se aștepta două săptămîni fără început de executare. Dacă guvernatorul le găsea nelegale, atunci le da în cercetarea Consiliului său; dacă Consiliul era de acord cu guvernatorul, hotărîrea lui devenea executorie; de nu, se prezenta Ministerului, care, sau confirma hotărîrea Consiliului, sau raporta la senat, propunînd schimbarea.

Hotărîrile protestate de guvernator, din cauză că nu corespundeau scopului, se prezentau la cercetarea consiliului Guvernatorului și cu hotărîrile acestui Consiliu se prezentau ministerului de Inerne. Ministerul putea să le confirme, sau să le prezinte prin Consiliul de Miniștri, Împăratului sau la Dumă.

Guvernatorul avea dreptul de a revizui zemstvele și instituțiile pendinte de ele, a cere explicații de neregularitățile observate și a propune îndreptări.

Toată instituția zemstvei avea la bază impozitele sale proprii, în special asupra pămîntului și imobilelor.

Cheltueile zemstvei creșteau din an în an, fără sărituri bruște și fără să apese în mod sensibil populația, fiind gradate și ținute în limite stricte de lege.

Astfel că zemstva era :

O instituție de administrație locală, bazată pe colegii electorale cenzitare și de tagmă, avînd un cerc restrîns de activitate; „foloasele și nevoile locale“, dar numai cele materiale; aprovizionare, ajutor săracilor, sanitare, veterinarie, construcții de școli și drumuri, agricultură. Zemstvele cheltuiau cu școlile, dar conducerea, programele, limba, etc., erau în minile organelor statului.

Zemstvele numeau funcționari, dar guvernatorul, fără nici-o răspundere, confirma sau infirma oricînd pe orice funcționar.

Al treilea element caracteristic instituției zemstvei este stricta supraveghere, control și supunere organelor statului.

Deși instituție electivă, direcția zemstvei se confirmă de organele statului și în caz de discordanță între organele statului și corpul electoral, statul numește organul executiv.

Deși aleasă, direcția zemstvei era responsabilă, nu atît în fața alegătorilor, cît în fața organelor statului; președintele și membrii direcției zemstvei sînt funcționari de stat, au grade, decorații, înaintări, în cadrul funcționarilor statului și sînt supuși pedepselor disciplinare cași toți funcționarii statului. Funcționarii numiți de zemstvă, nu puteau intra în funcțiune fără agrearea guvernatorului, care n'avea de dat seama de ce agreează, și de ce nu agreează.

Nici-o hotărîre a zemstvei nu era executabilă, fără aprobarea tacită sau scrisă a guvernatorului. În caz de neînțelegere, procedura apelului era așa de lungă și așa de complicată, încît un rezultat chiar pozitiv, era așa de tardiv, încît își pierdea

valoarea lucrului în sine și degenera, fie într'o luptă personală, fie într'o luptă politică.

Fără nici o legătură cu trecutul și cu masele locale din Basarabia, zemstva era o instituție străină care nu se deosebea de instituțiile statului rusesc; ea încasa impozite, îngrijea de averi și capitaluri, (drumurile și podurile erau cam neglijate, dovadă starea lor de astăzi, care nu se deosebește mult de cea dela 1869); poșta rurală (scrisori etc.) în toată Rusia și în Basarabia era rea și a rămas rău organizată,—cetățeanul trebuia să se ducă la Voloste (reședința plășii mici) ca să capete corespondența; în schimb poșta cu cai pentru transportul funcționarilor era bine organizată; telefoanele s'au introdus tirziu de tot, erau puțin răspindite, numai în unele județe și nu profitau țăranilor moldoveni; de spitale și instituții de binefacere, zemstvele s'au ocupat mai deaproape și au obținut rezultate frumoase; o altă instituție bună și de care s'au ocupat zemstvele, era instituția asigurărilor mutuale obligatorii, bine organizată.

Dar toate acestea erau deservite, făcute și conduse de funcționarii ruși. Fără nici-o exagerare, 80—90 la sută din funcționarii zemstvei erau importați în Basarabia, fiind Ruși sau Armeni, Greci, Ruteni, Poloni-rusificați. *Instituția nu servea decât statul rus și pentru rusificare.*

Asupra activității zemstvelor basarabene, prințul Urusov, fost guvernator al Basarabiei, spune: „Zemstva era reprezentată mai cu seamă de proprietari, țăranii n'aveau însemnătate. În lucrări nu era perseverență și constanță. Era tendința de a se face totul luxos și larg, așa cum s'a făcut muzeul și ospiciul dela Costiugeni. După ce le-au construit, au văzut greutățile de întreținere. În general se vedea lipsa gândirii serioase, care caracterizează pe basarabeni: întâiu tale,—apoi măsoară și după măsură văd că au tăiat prea mult.“

În altă parte, despre proprietarii din Basarabia spune: „la conacurile moșiilor lor se găsește mare lux, dar nu sînt tradiții, și solemnitate. Nu am observat nici dragoste de moșie; moșia este o sursă de venit, care trece din mînă în mînă.

De obicei proprietarii din Basarabia își lasă pe seama lor via și un pic de pămînt, restul îl dau în arendă de cele mai multe ori la evrei. Lux aparent, dragoste de trai orășenesc, dorința de a câștiga mult și de a cheltui și mai mult, acestea sînt trăsăturile care impresionează la proprietarii basarabeni și explică lipsa lor de tradiții și rezistență. Averi mari trec repede din mînă în mînă.“

„Inconjurată de o natură bogată, în Basarabia domnește lenea și lipsa de grijă. Populație puțin cultă, bogată și liniștită, proprietarii ușurateci, plini de bucurii, societate cu multă condescendență pentru slăbiciunile sale și ale altora, cu iubire

de strălucire exterioară și cu dorința de a plăcea stăpînirii; puțină muncă și caracter, multă ospitalitate și oarecare libertinaj în moravuri—așa este în trăsături generale Basarabia.“ 1

7

Orașele

Influența administrației imperiale rusești în Basarabia s'a resimțit mai cu seamă asupra orașelor.

Subt stăpînirea timpului, factorilor economici, culturali, politici și administrativi, ele au evoluat și dacă nu au luat un aspect rusesc național, căci n'au nimic dela poporul rusesc, unele au căpătat totuși un aspect de orașe din Imperiul rus. Lucrul acesta era cu atît mai ușor, cu cît la 1812 în Basarabia nici nu erau orașe propriu zis, ci mici tîrgușoare. Intr'adevăr, cercetînd diferite surse 2 găsim următoarele date asupra orașelor din Basarabia din acel timp.

1 Urusov, pag. 34, 142, 143, 131, 132).

2 Lucrările Comisiunii arhiv. Basar., vol. I și vol. III, Chișinău.

1) Holînul avea la 1808, 648 gospodării (340 evreești, 297 moldovenești, 11 armenesești).

2) Tighina actuală, Benderul de altădată era la 1808 împreună cu mahalaua Lipcanii un tîrgușor cu 331 gospodării: 169 moldovenești, 101 evreiești, 52 lipovenești și 9 armenesești. La 1827 orașul cu mahalalele Lipcanii și Borisovca aveau 5089 suflete: 2740 bărbați și 2349 femei, împărțiți astfel:

	B. F.	B. F.	B. F.
Clerici ortodocși	20-11	Boerme	51-29
„ lipoveni	3-3	Birnici:	—
Foștii militari	20-19	Ruși	210-301
Foștii funcționari	36-33	Ucrainieni	798-675
		Evrei	527-402
			Evr. botez.
			22-20
			617-582
			12-6
			385-248
			39-20
			22-20

3) Cetatea Albă actuală, Ackermanul de la 1808, avea 334 gospodării: 168 moldovenești, 132 armenesești, 18 evreiești, 16 sirbești. La 1827 avea 9770 suflete: 5527 bărbați, 4243 femei, împărțiți astfel:

	B. F.	B. F.	B. F.
Clerici ortodocși	34-38	Ruși	1986-1080
„ armeni	18-21	Ucrainieni	1897-744
Militari	17-8	Moldoveni	558-473
Rupțași	6-5	Greci	248-206
Boiernași	83-53	Bulgari	199-179
Birnici	5369-4118	Armeni	382-322
		Evrei	217-196
		Țigani	40-43

4) Soroca la 1816 avea: 5 preoți, 2 văduve de preot, 1 diacon, 3 dascăli, 2 pălămari, 4 mazili, 1 rupțaș. Birnici: 147 gospodari, 21 văduve și 41 burlaci. Dughengii creștini și armeni 12, jidovi 145, văduve de a lor 12, boeri și asemenea 9 (moșia visternicului Iordache Roset).

5) Bălțile la 1816 aveau: 3 preoți, 1 diacon, 2 dascăli, 1 pălămar, 3 mazili, 12 rupțași. Birnici: 262 gospodari, 14 văduve, 36 burlaci. Dughengii creștini și armeni 42. Jidovi 244 (moșia comisului Alexandru Panai).

6) Tîrgul Orheiului (1816) avea: 6 preoți, 1 diacon, 4 dascăli,

Administrația rusească a căutat pe cât fi era posibil să transforme aceste târgușoare în orașe și să le dea un aspect urban și rusec. În acest scop, toți fugarii din Polonia și U-

3 pălămar, 5 mazili, 1 ruptaș, 6 ruptași de visierie, 3 postelnicelli, 1 boer ; birnici : 217 gospodari, 16 văduve și 44 burlaci ; bez armeni și jidovi".

7) *Saful Frumoasa* (actualul Cahul) avea „3 preoți (1 văduvă de preot) 2 diaconi, (1 văduvă) 1 pălămar, 2 mazili, 1 ruptaș, birnici: 120 gospodari, 10 văduve, 12 burlaci, 9 jidani". (Cumpărat de la Balș 4000 fâlcii la 1840 pe numele soției guvernatorului Feodorov. Atunci s'a boțezat Cahul).

8) *Chilia* la 1808 avea : 478 gospodării : 393 moldovenеști, 58 lipovenеști, 27 evreiești. La 1827 erau 3671 suflete ; 2155 bărbați, 1516 femei, împărțiți astfel :

	B. F.		B. F.
Clerici ortodocși	22-23	Ruși	279-180
Foști militari	14 13	Ucraineni	746 500
Țărani birnici	2119-1480	Moldoveni	966-728
		Țigani	10-15
		Evrei	154-95

9) *Tîrgul Brîcenți* (1816) avea : 2 preoți, 1 dascăl și 1 pălămar, 4 mazili moldoveni ; 1 preot, 7 negustori și 1 văduvă armeni, 24 negustori creștini gospodari și 11 burlaci ; iar birnici : 86 gospodari, 2' văduve, 14 burlaci. (Moșia și tîrgul lui Iordache Roset visierul din Moldova).

10) *Tîrgul Lipcani* (1816) avea : 2 preoți, 1 dascăl, 1 pălămar, 2 negustori armeni, 2 negustori creștini. Birnici : 84 gospodari, 14 văduve și 12 burlaci (moșia și tîrgul lui Aga Neculai Roset din Moldova).

11) *Mohilăul*, oraș moldovenesc de peste Nistru (1816) avea : 3 preoți, 1 diacon, 2 dascăli, 1 pălămar, 1 mazil. Birnici 270 gospodari și 51 văduve, 64 burlaci. Dughenții creștini și armeni 15 ; jidovi : 313 gospodari, 2 văduve și 19 burlaci ; 12 boieri și oameni de alte trepte (moșia lui Alexandru și Gheorghe Cantacuzino).

12) *Rașcovul* (1816) avea : 4 preoți, 1 diacon, 1 pălămar ; 2 mazili, 7 ruptași. Birnici : 119 gospodari, 3 burlaci, 88 jidovi (moșia mînăstirii Golia).

13) *Tîrgul Tuzora* (Călărășul de astăzi), (1816) avea : 2 preoți, 1 dascăl, 1 pălămar. Birnici : 88 gospodari, 5 văduve și 12 burlaci (moșia stolnicului Matei Rișcanu).

14) *Tîrgușorul Teleneștii* (1816) avea : 4 preoți, 1 diacon, 2 dascăli, 2 pălămar ; 5 mazili, 1 văduvă de mazil ; 25 greci cupeți, 11 peliponi (lipoveni), 6 ruptași. Birnici : 209 gospodari. (Moșia și tîrgul a pitarului Feodosie Gheorghiu).

15) *Tîrgul Căușanii* (1816) avea : 2 preoți, 1 diacon, 1 dascăl, 1 pălămar. Birnici : 108 gospodari, 3 văduve, 21 burlaci.

16) *Tîrgul și mahalaua Leova* (1816) avea 3 preoți, 1 văduvă de preot, 1 diacon, 4 dascăli, 5 pălămar, 3 mazili, 3 ruptași. Birnici : 183 gospodari, 8 văduve, 6 burlaci ; (moșia spătarului Ion Sturdza).

17) *Tîrgul Renite* (sic) aveau la 1816 : 2 preoți, 1 văduvă de preot, 1 diacon, 2 pălămar, 5 mazili. Birnici : 217 gospodari, 14 văduve și 19 burlaci, iar la 1827, 2066 suflete, 1227 bărbați și 839 femei, împărțiți astfel :

	B. F.		B. F.
Clerici ortodocși	15-18	Ruși	160-42
Foști militari	3-2	Moldoveni	360-309
Ruptași	6 8	Ucraineni	306-154
Țărani birnici	1032-839	Greci	150-119
		Bulgari	183-153
		Evrei	98-62

craina nu mai erau urmăriți și trimiși la vetrele lor. 1 Evreii 2 negustori, care veneau să se stabilească în special în Chișinău erau scutiți un timp de dări. Creștinilor li se dădeau locuri de case și prăvălii, eftin sau și pe gratis. Toate aceste măsuri n'ar fi dat vre-un rezultat dacă nu exista un curent permanent de imigrare din Rusia, Polonia și Ucraina spre Moldova, provocat de stările de peste Nistru, unde țaranul era sclav, Evreul batjocorit, și Rusul de rit arhaic (Iipovanul) persecutat. De avantajile urbanizării au profitat și Moldovenii, căci stabilindu-se în orașe erau scutiți de podvezi; corespondența oficială dela începutul secolului trecut între ispravnici și guvernatori dovedește acest lucru. Dar toate aceste măsuri administrative, avantajii și curente n'ar fi dat rezultate, dacă nu era substratul economic, care a tins în toată Europa din secolul XIX și în această parte a lumii la trecerea dela gospodăria pastorală la cultura cerealelor, la comerț din ce în ce mai intensiv și la urbanizare.

Cum însă la această urbanizare în Basarabia prezida imperiul rus, era fatal ca unele orașe de aici să ia aspecte oarecum rusești, cu atât mai mult cu cât întreg comerțul, în loc să-și ia calea naturală de scurgere spre Dunăre, Prut, era îndreptat peste Nistru, pe unde se expediau produsele și se importau fabricatele industriale. Procesul acesta s'a făcut încet în curs de 100 ani. La început era foarte încet, și de abia în ultimii 30-40 de ani s'a simțit mai puternic prin legături de căi ferate,

8) Tîrgul *Foleștii* aveau: 4 preoți, 2 văduve de preoți, 3 diaconi, 1 pălămar, 1 dascăl, 4 mazili, 1 ruplăș. Birnici: 111 gospodari, 32 burlați (moșia lui Ion Balș). Negustori dughengii creștini buni și răi 97 și 14 meșteșugari.

19) *Izmailul* moldovenește Sinil (Smilul) la 1827 avea:

	B. F.		B. F.
Clerici ortodoxi	28-20	Ruși	1500-1519
„ catolici	2	Moldoveni	683- 589
„ armeni	6- 6	Greci	230- 240
„ lipoveni	5- 3	Bulgari	181- 115
Călugărițe	— 15	Armeni	147- 120
Militari rezerviști	48- 31	Lipoveni	300- 290
Boernași	12- 13	Evrei	290- 259
Țărani sau birnici	1300-1212	Țigani	26- 24

N'am găsit datele privitoare la Chișinău, dar prin analogie putem deduce că Chișinăul, care nu era reședință decît dela 1816, nu putea fi mai mare ca Orheiul din același timp. Despre Chișinău în epoca eteriei, Bartenev spune: „Cele mai multe case erau de lemn; masa principală a populației o formau Moldovenii, Jidanii și Bulgarii. Dar erau și Greci și Turci, Nemji, Arnăuți, Armeni, Franjuți și chiar Italiani, fiecare cu limba, obiceiurile și îmbrăcămintea lor. Ruși erau puțini. Cea mai mare parte erau soldați și funcționari.”

După invazia eteriștilor din Moldova, iată cum este descris Chișinăul (Veltman): „în loc de 12 mii de locuitori erau 50 mii cu emigranții greci și Moldovenii”.

1 Casso, pag. 203, Ucazul 31, Oct. 1817.

2 Această numai la începutul secolului trecut.

creiere de bănci, etc., ajungându-se că la 1912,—14,7% din populația Basarabiei era urbană.

Clădirile statului, purtind vulturul cu două capete pe fațadă, bisericile cu inscripții și picturi slave, școlile și bibliotecile cu cărți rusești și portretele țarilor, monumentele țarilor pe străzi, botezate cu numele diversilor împărați sau scriitori ruși, care au avut singura legătură cu această țară de a fi fost exilați aici, sau de a fi călătorit pe aici cândva în suita unui țar, pe când nu erau nici drumuri de fier; școlarii, funcționarii și militarii în uniforme cu insignii și decorații imperiale, care acopereau origina și naționalitatea lor diversă (Ruși, Poloni, Armeni, Greci, Ucrainieni, Moldoveni, etc.), prăvăliile cu mărfuri internaționale și inscripții rusești, dădeau impresia călătorilor că orașele din Basarabia erau complet rusificate. Aceste aspecte erau mai intense în Chișinău, mai puțin intense la Ackerman, Izmail, Bender și scădeau cu totul la Orhei, Hotin, Noua Suliță, Briceni, care și-au păstrat aspectul primitiv. Dacă se cerceta însă subt poleiala imperială de importanță și se examina substratul real, se găsea cu totul altceva.

Din statistica oficială din 1912 populația urbană din Basarabia era formată din:

Evrei	37,2%	
Ruși	24,4	” cu funcționari, soldați, etc.
Ucrainieni	15,8	”
Moldoveni	14,2	”
Alte neamuri	8,4	”

Astfel încît oficialitatea rusească, în centrele urbane cele mai susceptibile unei acțiuni de stat mai puternice și mai eficiente, nu a ajuns decît să creeze un aspect exterior bizuit pe o mică și flotantă minoritate; cu atît mai mică cu cît urbanii formau de abia 14,7% din populație. Dar și acești 24,4 declarați Ruși, precum și acei 15,8% declarați Ucrainieni subt presiunea împrejurărilor imperiale, examinați de aproape, nu sînt tocmai Ruși și Ucrainieni; funcția, uniforma, prezența în școală, interesele fiscale și financiare, i-au făcut pe mulți să-și ascundă singele, rasa, trecutul și aspirațiile. Sînt sigur că mulți din acești Ruși și Ucrainieni din Basarabia sînt actualmente buni Poloni, Letoni, Estoni, Lituanieni, Gruzini, Armeni, Greci, etc., întorși în patriile lor, iar mulți s'au declarat și buni Romîni. Cunoaștem și personal multe cazuri de acestea.

Căutînd împărțirea populației din Basarabia după ocupațiuni, 2 găsim următoarele cifre la mie :

Administrația, justiția, poliția, serviciul publice	15
Militari	10
Clerici	8

1 „După cercetarea făcută de o comisie specială în sudul Rusiei la 1900 din inițiativa primăriei Odessa, numai 11% din evrei știau ceti și scrie rusește.” (Urusov, pag. 314).

2 Lașcu, Basarabia, pag. 73, 74.

Activitate și servicii private	44
Rentieri, pensionari	15
Agricultură	757
Industria și meserii	70
Transporturi	11
Comerț	63
Alte ocupații	9

În legătură cu cifrele de mai sus, analizând populația urbană din Basarabia mai de aproape, găsim o serie de straturi. Biurocrația, funcționarii, ofițerii, judecătorii, profesorii, preoțimea, dacă nu toți Ruși sau străini (importați și unii și alții) în cea mai mare parte rusificați și dându-se drept Ruși. Bancherii, negustorii mari, marii proprietari urbani și rurali stabiliți în orașe, de diferite rase și nații: Evrei, Armeni, Greci, Bulgari, Germani, Români, toți aceștia se dădeau și ei drept Ruși și se credeau rusificați, cum și erau în mare măsură.

Dar aceste două părți formau o înflăcă minoritate, cu atât mai mică, cu cât și orașul era mai mic.

Negustorimea mică, meseriașii și mahalalele, adică marea mulțime de populație, chiar când nu erau moldoveni, în mare majoritate vorbeau această limbă, pentru că altfel nu puteau să-și exercite funcțiile lor sociale în marea masă moldovenească rurală, cu care erau în legătură și de pe urma căreia trăiau.

Cu cât orașul era mic, mai cu atât masa rurală avea o mai mare influență asupra populației, silind-o să învețe limba moldovenească și să se supue obiceiurilor ei.

Efectul acesta se vedea mai bine în zile de iarmaroace, când masa rurală năvălea în târguri, silind pe negustori și meseriași să le vorbească și să se tocmească în limba moldovenească.

Cu toate acestea, este incontestabil că orașele 1 din Ba-

1 Cel mai important oraș din Basarabia, *Chișinăul*, avea înainte de războiul circa 120 mii locuitori (40 % șiilor de carte). Reședință a guvernatorului și vice guvernatorului cu cancelaria lor și cu administrația gubernială, cu tribunalul unic pentru întreaga Basarabie, cu Administrația financiară singură pentru întreaga Basarabie (în orașele ținutale erau numai casierii) cu Administrația spirituală (consistoriul) administrația militară, școlară, etc. cu 20 biserici ortodoxe, 40 sinagogi, o biserică catolică, una luterană, cu circa 140 școli dintre care 10 secundare, juca rol însemnat ca centru administrativ și comercial. Avea circa 1500 întreprinderi comerciale și circa 60 industriale (mori, făbăcării, distilerii, etc.)

Cetatea Albă (altădată Ofiuza, Tiras, Alba Iulia, Mon Castro sau Mavrocastron, Ferievar pentru Unguri și Ackerman pentru Turci și Ruși) avea înainte de războiul circa 23 mii locuitori, comerț înfloritor în minile Evreilor, Armenilor și Grecilor, 2 licee, o școală normală, școli medii și o serie de instituții ținutale locale.

Tighina (Benderul Turcilor și Rușilor) avea înainte de războiul circa 41 mii locuitori cu circa 325 întreprinderi comerciale, cu instituții ținutale și cu 2 licee.

sarabia, în special Chișinăul, mai cu seamă prin școlile lui secundare și apoi prin instituțiile administrative, polițienești, juridice și fiscale și chiar prin comerțul mare, erau puternice centre de învățare a limbii rusești și de rusificare. Efectul acesta se resimțea însă mai cu samă asupra unor anume pături din urbani și asupra unui număr foarte restrâns de rurali.

Orașele din Basarabia nu erau centre de producție și ci numai intermediari de credit, schimb, administrație și consumație între centrele rusești și masele moldovenești.

Orașele din Basarabia erau administrate de consilii municipale alese. Sistemul alegerilor a fost introdus dela 1870. Dreptul de a fi alegător era foarte restrâns. Este caracteristică că administrația aleasă s'a admis tocmai la 1870, adică atunci când rusificarea orașelor și încrederea în alegătorii cenșitari era deplină aproape.

Izmailul (Șmilul) avea înainte de război circa 30 mii locuitori, „populația este de diferite neamuri, predomină Moldovenii, Rușii și Evreii” Port cu comerț însemnat. Afară de instituții administrative înutale, 3 școli secundare plus 2 la Bolgrad.

Orhelul avea circa 15 mii locuitori cu instituții înutale, cu circa 150 întreprinderi comerciale, cu un liceu de fete.

Hoftnul avea înainte de război circa 21 mii locuitori, cu 4 biserici ortodoxe, 15 sinagogi, o biserică armenească, 1 liceu, 4 școli primare și circa 175 întreprinderi comerciale.

Soroca (Olhionia genovezilor) avea înainte de război circa 17 mii locuitori, cu circa 200 întreprinderi comerciale, cu instituții înutale, cu trei școli secundare.

Bălțile înainte de război aveau circa 20 mii locuitori, circa 200 întreprinderi comerciale, 2 licee.

Chilla (Licostomon) avea înainte de război circa 15 mii locuitori, circa 200 întreprinderi comerciale, 1 școală secundară.

Reni avea circa 8 mii locuitori, 110 întreprinderi comerciale.

Bolgradul cu o populație de circa 15 mii locuitori, cu predominanța Bulgarilor, avea circa 160 întreprinderi comerciale și 1 liceu.

1 Basarabia nu a fost și nu este o țară industrială, totuși oare care fabrici sînt și aici. Statistica arată existența a 941 industrii cu 8.662 lucrători. Industriile cele mai însemnate sînt cele alimentare;

1) morăritul cu 6198 mori cu 4231 lucrători (sînt și 2 fabrici de macaroane cu 49 lucrători);

2) fabrici de spirit 31, cu 564 lucrători.

3) fabrici de bere: 12 cu 196 lucrători și o fabrică de drojdie de bere.

4) o fabrică de zahăr (Zorojani Holin) cu 400 lucrători

5) patru fabrici de tutun cu 136 lucrători

6) fabrici de oloi 6 cu 235 lucrători

7) fabrici de piele 3 cu 8 lucrători

8) fabrici de săpun 8 cu 30 lucrători

9) ferestre 6 cu 486 lucrători

cîteva mici fabrici de olane, cărămidă, ciment, teracotă, postav, turnătorii etc. fără însemnătate.

Numărul meseriașilor din orașe (croitori, dulgheri, pietrari, etc.) era deabia de circa 20 mii din care 41% meșteri, 33% calfe și 26% ucenici.

2 Judecînd după certificatele eliberate de fisc în 1912, în Basa-

Biserica

Din punct de vedere *bisericesc*, la 1812 Basarabia întreagă era sub jurisdicțiunea Mitropoliei Moldovei.

Trecerea ei de sub jurisdicțiunea bisericească a Moldovei sub cea a Sf. Sinod din Petersburg, s'a făcut cu călcare vădită a canoanelor. 1

---

rabia erau 28.297 întreprinderi comerciale stabile, din care 23 în orașe. Se crede că bilanțul lor era de 66.866.000 ruble aur.

Marfa principală bine înțeles că erau grînele, vinul, fructele, tutunul, vilele, lina.

Cum însă căile de comunicație în Basarabia quasi-nu existau, comerțul mergea foarte încet și greu. Într'adevăr, în Basarabia nu existau aproape de loc șosele afară de circa 340 km., iar căile ferate aveau circa 800 km. Pe Prut, Nistru și Dunăre erau și linii de navigație, destul de însemnate.

1 De altfel la 1812 Rușii, protectorii și păstrătorii credinții și canoanelor bisericii creștine pravoslavnice, nu erau la prima călcare. Încă la 23 August 1789, împărăteasa Ecaterina II dăduse ucaz (decret-lege) Sf. Sinod rusesc, că a dat poruncă Prințului *Potemkin*, ca „la locul vacant de mitropolit al Moldo-Vlahiei să aleagă din nația de acolo o persoană încercată în încredere”, pe care Sf. Sinod rusesc urma să dea poruncă arhiepiscopului Ambrozie din Ecaterinoslav să o sfințească mitropolit. Nefăcîndu-se alegeri, printr'un ucaz din 22 Decembrie, acel Ambrozie a fost numit locotenent al Mitropoliei Moldo-Valache, iar ca ajutor lui, ca episcop al „Benderului și Leucopoliei” (Akermanului), a fost sfințit (la 26 Decembrie) Gavriil Bănulescu Bodoni.

Ne vom opri mai mult asupra acestei personalități, care a avut un rol însemnat. Român din Bistrița (1746), cu studii la Brașov, Buda-Pesta (vezi lucrările Societății de Istorie Bisericească din Basarabia, vol. V, p. 6), Kiev, Muntele Athos și Smirna (vezi Saidnișky, p. 54), profesor la Năsăud 1776, profesor la Școala Domnească din Iași 1778, călugărit la Constantinopol, face din nou studii la Pălmos, pentru a reveni ca profesor la Școala Domnească, de unde pleacă în Rusia la Poltava, ca profesor și prefect la seminarul de acolo (1782), pentru a se întoarce din nou la Iași la 1784. Supărat că n'a fost ales episcop al Romanului, din nou se duce în Rusia la Poltava, pe lângă Alexandru Mavrocordat și unii boeri moldoveni. Acolo devine rector al seminarului. Plecat din nou în Moldova cu armatele rusești, este făcut de Ruși episcop al Leucopolei, iar la 11 Februar 1792, deja după pacea cu Turcii, este numit de Ecaterina II mitropolit al Moldovei, „iar generalul *Cohovsky* i-a făcut investitura” (vezi Stadnișky, p. 72). Se înțelege dar pentru ce „patriarhul Constantinopolului a convocat Sinodul, l-a gonit pe Gavriil de pe catedra mitropolitană din Iași și l-a ceterisit” (vezi Stadnișky, p. 73), de îndată ce Alexandru Moruzi, pus de

Un simplu referat al Mitropolitului Gavriil, însoțit de părerea guvernatorului Scarlat Sturdza, studiat de Sinodul rusesc și confirmat la 4 iunie 1813 de împăratul Alexandru la Töplitz, — a instituit eparhia 1 Chișinăului („pentru că acolo s'a instituit administrația locală”) și a Hotinului („pentru că acolo cindva a fost episcopie”); s'a dat titlul de „exarhie și mitropolie” nu episcopiei, ci personal lui Gavriil; 2 s'a instituit vicariatul Benderului și Akermanului cu clerul catedralei, a curții mitropoliei, cu decasterie (consistoriu), 3 cu tot personalul, cu seminar și cu arătarea tuturor fondurilor pentru întreținere, în care nu intra nici un ban din casieria statului rusesc, 4 toate mijloacele fiind locale: veniturile mănăstirii Căpriana, moștile Purcarii și Râscăești, impozit pe clerici, 7 lei pe cap de cununii, etc., 80 scutelnici pentru Mitropolie, 40 pentru vicar, vii, etc., Clericilor de asemenea li se dădeau avantajii mari: scutire de orice dări către stat, scutire de impozite pe vii (50 vedre protopopul, 30 vedre popa), pe oi (25 oi protopopul, 15 popa), pe albine. Proprietarii erau datori să dea clericilor pământ gratuit de arătură, pentru sămănat 5 chile; pentru fînețe 8 fălcii popii și 6 diaconului, a scuti de pășunat 16 capete popii și 12 diaconului. Au-

Turci Domn, i-a cerut aceasta. Dus cu forța la Constantinopol, este eliberat prin intervenția rusești, care îi dăruie camilauca albă, cruci, etc. — și este numit la 1793 arhiepiscop al Ecaterinoslavului, iar apoi, la 1799, mitropolit al Kievului, membru al Sinodului rusesc (1801). Se retrage, — nu se cunoșc motivele: poate în vederea viitoarei ocupații rusești a Moldovei și Valahiei, pentru care Rușii se pregăteau din timp (Casso, p. 22), — sub pretext de boală, din acele demnități la 1803, la Odessa, cu pensie de trei mii ruble, iar la 1804 la Dubăsari (unde a avut și o tipografie moldovenească), pentru că la 1808 să fie numit de Ruși mitropolit al Moldovei, în scop de a supune biserica Sinodului rusesc și, demnitățile de mitropolit fiind în afară pe acele timpuri demnitate politică de primul rang, să facă interesele politicii rusești, pe care le-a și făcut [îndepărtarea mitropolițiilor Dosoftei și Ignatie, trimțterea lor și altora la mănăstiri în afară și în Rusia, subț straja armatei rusești, dar cu întreținerea pe socoteala țării (vezi Stadnișky, p. 171 și 235)]. Retras cu armatele rusești în Basarabia, mitropolitul Gavriil păstorește aici în aceleași scopuri. Moare la 1821 Mart 30. — „Romîn de origină, după educație și serviciul a fost Rus; toată viața și-a consacrat-o în slujba bisericii și statului rusesc”. Așa îl caracterizează Rușii care l-au studiat activitatea.

1 De abia la 1821 eparhia Chișinăului și Hotinului a fost trecută ca episcopie de clasă II între eparhiile rusești, socotindu-se după toate celelalte eparhii din această clasă, fiind nouă (Lucrările societ. istoric. arh. Bisericești Basarabia, vol. IX, p. 17).

2 Noua eparhie trecea Nistrul și mergea până la Bug, „căci această adăugire nu numai că ar perfecționa eparhia această nouă, dar și pentru popoarele care o locuesc ar fi spre bucurie, fiindcă și cimpia Oceacovului, cași Basarabia, o locuesc Valahi, Greci, Bulgari și alte nații, iar Rușii sint foarte puținii”. Regiunea dintre Nistrul și Bug a fost despărțită de eparhia de Chișinău la 1838, la înființarea eparhiei Chersonului.

3 Dintre funcționarii doi scriitorii pentru scrisul moldovenesc, Ibid., p. 5.

4 Ibidem, p. 12—13.

toritățile civile și proprietarii să nu se amestece în cele bisericești. 1

Prima grijă a lui Gavriil la înființarea eparhiei a fost clădirea localurilor pentru instituțiile bisericești. În scurt timp le-a construit (12 clădiri și o biserică; există toate și astăzi) fără nici o cheltuială din partea statului rusesc, ci numai cu venituri și prestații locale.

Pe lângă protopopiile existente (13) pentru conducerea și supravegherea clerului, 2 a înființat protopopii nouă în Bugeac și la Izmail și le dădea tuturor instrucții, personal vizita satele și dădea îndrumări clerului și poporului. Clerul din Basarabia în acele timpuri era numai moldovenesc, cu știință de carte, dar fără deosebită cultură. În grija de luminarea creștinească a clericilor și poporului, a înființat o tipografie (fără bani dela statul rusesc, ci din mijloace locale) moldovenească, care s'a deschis la 31 Mai 1814, în care s'au tipărit abecedare (bucoavne) moldovenește și slavonește, gramatică, catehizisul, cărți de rugăciune, cărți de predici, ceasloave, calendare, 3 evanghelii, manuale, etc.. 4 Toate aceste cărți au avut dela început o mare căutare și răspîndire 5 „în Basarabia, peste Nistru și peste Prut“.

Afară de aceasta Mitropolitul Gavriil a îngrijit de construcții de biserici în Basarabia, pradată de războaie; pe timpul lui s'au construit 200 biserici pe lângă cele 749 existente. 6

Dar pe lângă toate acestea, mitropolitul Gavriil a îngrijit de pregătirea viitorilor clerici, deschizînd la 31 Ianuar 1813 seminarul din Chișinău. Scopul acestui așezămint era, pe lângă pregătirea preoților, rusificarea lor în vederea operei de stat a rusificării prin ei a populației. Conducerea seminarului dela început a fost dată pe mîna Rușilor. Încă pe timpul cînd era mitropolit la Iași, Gavriil aduse acolo din Rusia oameni credincioși lui și Rusiei, dintre care erau Petre Cunițky, protopop, fost rector la Socola (primul rector al seminarului din Chișinău 1813—1821), Ivan Nestorovici (rector al seminarului Chișinău 1821—1826), Dimitrie Sulima, vicarul, Rodostat, mai tîrziu protopop la Hotin, etc..

Cum însă elevii și mediul înconjurător erau curat moldo-

1 Ibidem, p. 74.

2 „Aproape tot clerul nu știa limba rusească și obiceiurile administrative a bisericilor rusești; de aceea mitropolitul Gavriil a lăsat pe vechii protopopi sînutali“ (Lucrările soc. istor. arh. bas., vol. V, p. 6, partea II).

3 „A introdus în calendar pe sfinții ruși și icoanele Maicii Domnului făcătoare de minuni rusești“, Stadnițky, p. 350.

4 Mitropolitul Gavriil a făcut parte și din personalul pentru corectura Bibliiei Moldovenești, editată la Petersburg. Cea mai mare parte a acelei corecturii a fost făcută de Ipsilante, Matei Crupensky și Arhimandritul Varlaam dela Dobrovăj cu un psalt. Ibid., p. 359.

5 Ibid., p. 365.

6 Lucrările Societății Istorice arh. Basarabiei, vol. V, p. 40.

venești, toți oamenii aceștia au trebuit să se supue lui: au învățat perfect românește, au scris și tipărit lucrări în această limbă. Programele și organizarea erau aceleași ca la seminarile din Rusia, deosebirea era că pe lângă cele trei limbi obligatorii, după greaca, latina și rusa, se preda și limba română.

Contingentul elevilor era mic, majoritatea elevilor era de peste Nistru (așa la 1828 din 54 erau 45 de peste Nistru).¹ Succesele rusificării erau slabe: „la 1833 revizorul Sevortsev constată: elevii posedă foarte slab limba rusă“. Numărul absolvenților era și el în genere mic: la 1833 în ultima clasă erau de abia 14, fiindcă majoritatea părăsea școala mai de vreme, ajungând preoți și fără a termina seminarul, numărul vacanțelor fiind mare. Lucrurile se explică și prin hrana și îmbrăcămintea ce li se dădea: „mulți erau desculți și desbrăcați, astfel că nu li se dădea voie să iasă în stradă, mulți erau trecuți în cataioage cu nota—fugitivus“.

Om deștept, cu mare cultură pentru timpurile sale, Gavriil a jucat un rol însemnat și în treburile civile din Basarabia. El ajută pe guvernator în oprirea emigrării țăranilor în Moldova. El stăruia în sferile înalte dela Petersburg (corespondența cu Speranky, Galișin) să nu fie „*batjocoriți și înjosiți Moldovenii*“,² arătând că „în timpuri grele, cînd Franțujii erau în centrul Rusiei, Turcii la Dunăre și Prut, cînd cu puterea armelor nu se putea opri emigrarea, căci—prin tratat cu Poarta—locuitorii erau liberi să treacă unde vor“, prin încrederea pe care au avut-o Moldovenii într'insul, a convins personal pe boeri și prin predici și circulări pe săteni, să nu emigreze, *promițîndu-le că vor fi fericiți subt stăpînirea rusească*. El arată că Basarabia „ca colonie romană“, are legile sale. Împăratul îi răspunde personal, spunîndu-i că „*pentru prima dată, temporal, ca titlu de experiență, lasă legile locale și trimite funcționari de credință pentru a cerceta și înlătura relele și abuzurile* (1816 April 1)“.

Desigur că nu intervențiile mitropolitului Gavriil au determinat în mod hotărît politica ce s'a urmat, ci factorii mult mai puternici; totuși stăruințele lui sînt interesante, arătînd că rusofilul cel mai adevărat căuta totuși în protecția rusească posibilitatea de cultură națională, stăruia pentru această posibilitate și putea să înceapă să-și dea seamă că Rușii urmăresc altceva.

Ne-am oprit mai mult asupra primei perioade din viața bisericească a Basarabiei de subt Ruși, pentrucă ea este foarte însemnată, caracteristică și plină de urmări. Din primele momente se vede o contradicție fundamentală: pe de o parte se înființează tipografie românească, se răspîndesc cărți moldovenești, se fac predici, sînt evidente tendințe spre cultură religi-

¹ Ibidem, vol. IX, p. 755.

² Stadniŭky, p. 286, 287.

oasă care nu poate fi decât națională, dar în același timp se vede și opera de stat de rusificare: import de clerici ruși, înființare de seminarii în rusește, limba românească fiind lăsată pe ultimul plan. Aceste două curente merg în viața bisericească a Basarabiei paralel: vom vedea mai departe analizând activitatea fiecărui episcop, predominanța unuia asupra altuia și rezultatele ciocnirii lor.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni, singurul român din toți episcopii care au cîrmuit (1812—1821) Basarabia, i-a succedat vicarul său—arhiepiscopul Dimitrie Sulima. După ce a stat în imediata apropiere și ajutor predecesorului său (din Iulie 1811), zece ani, în mediul cu totul românesc, el a învățat limba și, în activitatea sa (1821—1844) de episcop independent, s'a condus de normele și statuările predecesorului său. „La 1822 erau în Basarabia 31 protopopi și 1604 preoți, din care numai zece aveau studii seminareale”.¹ Majoritatea candidaților pentru preoție, cași sub mitropolitul Gavriil, se recrutau din diaconi și cîntăreți,² după un examen pe care îl face consistoriul și episcopul. Episcopul s'a adresat după candidați ruși, absolvenți ai seminariilor, la Cameneț și Ecaterinoslav (1838—1839), dar n'a primit nici un ajutor. Mari greutăți a avut cu clericii, care nu-și trimiteau copiii la seminarul local. „Neștirea limbii rusești îi împiedeca să facă progrese, fiindcă copiii clerului sînt în cea mai mare parte Moldoveni, trăind în sate moldovenești, nu pot să-i oblig să vorbească în casă rusește, din cauza împrejurărilor acestei țări mărginașe și din cauza drepturilor înalt dăruite Moldovenilor, fără urmări rele pentru țară”,—se scuza episcopul Dimitrie față de autoritățile superioare.³ În școli (școala primară spirituală, școala medie spirituală) se numesc profesori, care știu limba moldovenească și rusească pentru a explica materiile, a supraveghea ca elevii între ei să nu vorbească moldovenește, că cei mari să supravegheze pe cei mici, etc..

Știind limba moldovenească, pentru a menține viața religioasă, el a tradus și a tipărit multe lucrări religioase în moldovenește, făcea adeseaori serviciul divin⁴ și ținea și predici⁵ în această limbă.⁶ Cași mitropolitul Gavriil, el obliga pe preoți să învețe pe poporâni în limita putinții rugăciunile pe de rost și să le facă predici.

Pentru menținerea bunei stări a preoțimii, a stăruit mult pe lângă autoritățile civile să se înzestreze parohiile cu pămînturi (li s'au dat din domeniile statului cîte 99 desetine de parohie în ținuturile Benderului și Akermanului, unde și țărănilor li s'au dat loturi de cîte 30—40 desetine).

1 Dimitrie Sulima, *Lucr. soc. istor. arh. biser.*, vol. V, p. 8

2 *Ibidem*, p. 10.

3 *Ibidem*, p. 17.

4 *Ibidem*, p. 33.

5 *Ibidem*, p. 33.

6 Biografia lui scrie că țărăni din Volontirovca (Bebei), ținutul Akermanului, îl numesc „moldovan bun”.

La anexare, în Basarabia erau mai multe mănăstiri. 1 Statistica din 1821 arată 12 mănăstiri și 13 schituri, din care pentru lipsă de mijloace de întreținere, episcopul Dimitrie a închis 5 schituri (Răzina, Rud, Soroca, Lomorovăț și Cărătura) și 2 mănăstiri (Horodiștea și Cosouții).

Pentru mănăstiri, măsurile luate de primii doi fondatori ai episcopatului rusesc din Basarabia, erau mai cu samă privitoare la introducerea sistemului rusesc de viață monahală, adică de viață comună; tradiția locală monahală moldovenească era viața individuală. Dacă în aceste stăruințe erau numai considerațiuni de ordin pur bisericesc și monahal, sau și considerațiuni de operă de rusificare, e greu de hotărât. În ce privește introducerea vieții comune, s'a reușit în mare măsură, dar în ce privește rusificarea, cu toate numirile de stareți și tîlători de rusește, sau chiar Ruși, nu s'a reușit de loc.

Îmitînd pe predecesorul său, Dimitrie s'a ocupat și de construcțiuni pentru instituțiile bisericești; subt el s'au construit catedralele din Chișinău, Chilia, Izmail, Bender, Akerman și Hotin, bine-înțeles toate din sumele locale (capital format din 10 la sută din veniturile Basarabiei).

Sub succesorul lui Dimitrie, arhiepiscopul Irinarh Popov (1844—1853), om aspru, tendințele de rusificare încep să predomine asupra tendințelor de cultură religioasă. Protopopii moldoveni, „pentru că nu știau limba rusească“, 2 au fost înlocuiți cu Ruși aduși anume (Vasile Purișchevici, Alex. Dubițkyi, Teodor Pohovsky, D. Caminsky, A. Bogoslovsky, Petritzky, Antonovsky, Savițky, etc.). Dar dacă pentru funcții mari, rectori și profesori la seminar, membri la consistoriu, protopopi ținutali, la parohii mari, în tîrguri sau la catedrală, se găseau candidați din Rusia,—pentru funcțiile de simpli preoți parohiali și clerici nu se găseau.

Cu episcopul Irinarh începe în mod mai intensiv învinuirea clerului moldovenesc de lipsă de învățatură sistematică, de refuz de a-și trimite copiii la seminar și școala spirituală și de o mulțime de vicli reale sau imaginare. Irinarh se scuză înaintea autorităților superioare: „m'am adresat în nenumărate rînduri la episcopii Chersonului, Cameniței, Vladimirului, cerînd să-mi trimită absolvenți ai seminariilor pentru preoție în Basarabia, dar n'a venit nici unul. Trebuie de altfel de ținut samă că cea mai mare parte din parohii este locuită de Moldoveni și slujba se face moldovenește și deci elevii seminariilor îndepărtate nu se pot întrebuița aici cu folos.“

„Dacă elevi în seminarul de aci sînt puțini și nu fac progrese, dacă din ei și din cei cu mai puțină învățatură nu vom

1 Acum există: pentru călugări: 1) Căpriana, 2) Condița, 3) Curchiu, 4) Dobrușa, 5) Frumoasa, 6) Gîrbovăț, 7) Hincu, 8) Hirjauca, 9) Saharna, 10) Suruceni, 11) Tîgănești, 12) Chițcani-Noul Neamț, 13) Celateia (Izmail). Mănăstiri de maici: 1) Călărașuca, 2) Coșelăuca (Coșula), 3) Hirova, 4) Japca, 5) Răciula, 6) Tabara, 7) Vărzărești.

2 Lucrările Societății istorice arh. Basarabiei, vol. VI, p. 11—12.

face preoți—multe biserici vor fi închise și vor rămâne fără preoți mulți ani, de unde vor eși urmări neplăcute și vătămătoare“. Pentru a îngreua accesul la preoție, Irinarh a introdus sistemul ca să-i recruteze din diaconi și nu din dascăli. Astfel că candidații treceau două examene, unul pentru diacon din dascăl; și apoi după un stagiu de diacon—examen de preoție. Cum episcopia avea nevoie de multe parale pentru diferite construcții (repararea bisericii mitropoliei; clădiri la seminar și altele), se lansase liste de subscripții; numărul cel mai mare de donatori (și cu donații mai însemnate) îl formau dascălii și diaconii, de unde au rezultat pentru Irinarh zvonuri neplăcute și, după biografia lui, neadevărate.

Tipografia moldovenească, pe timpul lui Irinarh, era neglijată, un timp a fost arendată; și se tipăreau puține cărți moldovenești (psaltirea). Totuși slujba se făcea și moldovenește nu numai la sate, ci chiar la mitropolie: „Cînd eu nu sînt în biserică, slujba se poate face, cași înainte, și pe limbă moldovenească, mai cu samă cînd sînt candidați, care învață slujba“. 1 Se făceau și predici în moldovenește nu numai la sate, ci și în orașe. 2 Este interesant că preotul Muranevici raportează consistoriului „că poporănii din Comrat nu înțeleg predicile lui în rusește și înțeleg mai bine moldovenește, deși fiind Bulgari, vorbesc turcește“. Consistoriul aprobă să facă predici în moldovenește Bulgarilor. Este interesant că și preoți ruși fac predici în moldovenește (preot Malcenev).

Învățarea limbii rusești de către preoți a mers totuși foarte greu: din 41 protopopi și 1009 preoți la 1851, numai 24 protopopi și 129 preoți învățase la seminar (erau și 384 diaconi și dascăli și alți clerici: 1916); iar la 1855 din 34 protopopi și 971 preoți, 19 protopopi și 149 preoți aveau studii seminariale (diaconi erau atunci 417 și clerici 1898; iar la 1853 din 24 protopopi și 879 preoți (diaconi erau 310, iar clerici 1800), 14 protopopi și 152 preoți aveau studii seminariale. 3

Irinarh a prezidat la predarea în 1857 a tuturor (124) bisericilor din Basarabia cedate țării. El a intervenit pentru ca bisericile retrocedate să se păstreze ordinea existentă sub Ruși ca epitropii bisericilor să fie mai cu samă bulgari, să li se păstreze preoților și parohiilor drepturile ce le-au avut sub Ruși și, mai cu samă, să se asigure facerea slujbei în limba slavă în acele biserici unde până atunci se făcea în acea limbă.

Succesorul lui Irinarh a fost Antonie (Socoțov, 1858—1871); deși om cu fire blîndă și moale, a continuat aceiași poitică. Biograful lui scrie: „In parohii curat moldovenești s'a introdus pe jumătate să se cetească și să se cînte și rusește“; 4 a reușit să numească preoți veniți din Rusia. 5

1 Ibidem, pag. 71.

2 Ibidem, pag. 25. In Chișinău părintele Margiaă.

3 Ibidem, pag. 41.

4 Ibidem, pag. 21.

5 Ibidem, pag. 21.

Numărul preoților cu studii seminarele rusești a crescut: la 1872 erau 338.

Totuși continuau să se tipărească cărți moldovenești și traduceri din rusește. La 1 Ianuar 1867 a început să editeze o revistă eparhială bilunară în rusește și moldovenește: „Îngrijind că pe această cale să rusifice clerul și prin el poporul”.¹ Tot în acest scop la 1864 a înființat episcopul Antonie, bine-înțeles tot cu resursele locale, o școală rusească pentru fete de clerici și încă o școală spirituală pentru băieți (pe lângă cea din Chișinău) la 1866 la Bălți. Subt Antonie s'a modificat și programul seminarului, suprimându-se complet limba moldovenească (1867), deși corporația profesorală și episcopul Antonie stăruiesc să se predea limba moldovenească măcar în clasele superioare, „fiindcă populația nu înțelege altă limbă și slujba religioasă se face în limba locală”.²

O eră nouă de violență și rapidă rusificare începe subt episcopul Pavel (Lebedev 1871—1882), „convins și fierbinte patriot rus”, om deștept, activ și „irascibil”.³ Considerentele de creștinism, de cultură religioasă, subt administrația lui au fost aruncate peste bord, deviza lui era „rusificare repede”. Biograful lui, cu o candoare superbă, ne spune: „Ep. Pavel a văzut situația foarte grea în care sînt puși păstoriții lui în instituțiile judecătorești, administrative, sociale, comerciale, etc. din cauză că nu știu limba rusească. A văzut cît pierd din această cauză... Ca să îndepărteze aceasta, el a chemat pe preoți să-și învețe copiii rusește în case, în familii, etc..

Cași predecesorii, el a importat un număr însemnat de clerici și funcționari ruși pentru funcții mai însemnate (Poneatovsky, Vasilevsky, Ciudețky, Parhamavici, Ganețky, Consky Ivanov, Ruscinsky, Culcițky, Rodkevici, etc.).“

În primul loc s'a ocupat de mănăstiri (18) până la dînsul aproape neatînse de rusificare. A supus mănăstirile unui control mai riguros al protopopilor. A schimbat pe stareți, mutîndu-i sau scoțîndu-i din slujbe. A oprit alegerile igumenilor, introducînd sistemul numirilor directe pentru motivul că sînt „cuiburi de ignoranță”.⁴ Toate acestea pentru că a întîmpinat rezistență la introducerea limbii rusești și a slujbei slavone în mănăstirile moldovenești, în special la călugării mănăstirii Dobrușa, unde—după aprecierea lui—călugării „sînt de moravuri foarte grobiene, îndărătnici și vrăjmași ai limbii rusești și slujbei slavone”.⁵ Cu toată rezistența întîmpinată, a împus cu sîla facerea stranelor slavone, a obligat pe călugări să învețe rusește, a înființat pe socoteala mănăstirilor școli primare rusești în mănăstiri, făcînd din învățătorii și învățătoarele, numite la a-

1 Ibidem, pag. 35. La 1872 episcopul Pavel le-a suprimat.

2 Ibidem, pag. 95, vol. IX.

3 Ibidem, pag. 276 - 277, vol. VII.

4 Ibidem, p. 122.

5 Ibidem, p. 27.

cele școli, pe spionii săi. „Aceste școli au fost întâmpinate cu mare nemulțumire de călugări (afară de igumeni) grobieni, neînvățați, necunoscători al limbii rusești și vrăjmași instrucției rusești. Unii învățători au fost primiți de călugări cu grave insulte. Pedepse date călugărilor și observați igumenilor au oprit dezordinele și călugării vrăjmași instrucției rusești privesc aceste școli cu ură neputincioasă, iar alții încep să se deprindă”, raportează episcopul Pavel, Sinodului rusec la 1872.¹ Dar până la 1878, când a căpătat mijloace de întreținerea școlilor mănăstirești din fondurile mănăstirilor închinat, școlile n'au putut merge.

Pentru a scăpa de preoții moldoveni, Pavel a recurs la modificarea parohiilor, reducându-le. Astfel că au rămas în funcție 433 preoți parohi, 169 au fost ținuți ca ajutori de parohi, 144 au fost trecuți ca supra-numerari, iar 32 scoși cu totul. Din diaconi și cîntăreți 596 au rămas în serviciu, 1025 au fost trecuți ca supra-numerari, iar 285 scoși cu totul. În motivare se aduce pentru cei rămași argumentul ameliorării stării clerului, iar pentru cei scoși (majoritatea), că sînt incapabili sau de „neîncredere”.

Cum crîinele Sinodului cereau ca la locurile de paroh să se numească din preoții ajutori și supra-numerari, iar semina-riștii să nu se facă preoți decît la vîrsta de 30 ani, Pavel, pentru a nu numi Moldoveni, a cerut și obținut ca numirile să le facă cum va crede că este mai folositor, bine-înțeles nu bisericii, poporului și Moldovenilor.

Diaconii și cîntăreții din Basarabia, care până la Pavel se recrutau din Moldoveni, se examinau în această limbă asupra cunoștințelor lor religioase, bisericesti și rituale, sub Pavel trebuiau să treacă examene de limba rusă.

În urma tuturor acestor măsuri, a reușit în sfîrșit Pavel să impue „la 1872 ca toate registrele dela biserici, între care actele stării civile, să se scrie numai în rusește, iar nu moldovenește, cum se făceau până la acea dată”.²

În vederea viitoarelor generații Pavel a obligat³ pe clerici să-și învețe copiii acasă rusește sau să-i trimită de mici la școlile mănăstirești pentru a învăța rusește. A mărit clădirea școlii eparhiale de fete (cu fonduri din veniturile averilor mănăstirești) și a școlilor spirituale din Chișinău și Bălți (mutată la Edineț) în același scop.

Pe lângă aceste școli a înființat clase preparatoare pentru limba rusească; dar „aceste toate nu vor da rezultate, dacă elevii și elevele vor fi găzduți, cum sînt astăzi, la gazde Moldoveni care, chiar dacă știu, nu vorbesc rusește”. Trebuiesc „făcute deci internate”,⁴ care s'au și înființat.

¹ Ibidem, p. 29.

² Ibid., p. 97, 130 „chiar mulți preoți, care știau rusește scriau în registrele bisericesti moldovenește”.

³ Ibidem, p. 235-236.

⁴ Ibidem, p. 236.

Tipografia moldovenească subț Pavel nu mai funcționa. De abea s'au tipărit subț el cîteva predici în moldovenește.

Episcopului Pavel i-a fost dat să prezideze la 1878 la noua răpire a Basarabiei, cînd generalul Șebeco telegrafia aliatului nostru Alexandru II: „Am fericirea a raporta că Basarabia romînească nu mai există“. Ca să-și dovedească și el simpatiile creștinești cătră poporul romînesc, se adresa în predică la Bolgrad Bulgarilor: „Disprețuiți exemplul de nerecunoștință a acelor care plătesc cu ură adîncă poporului rusesc, binefacerile săvîrșite, pentru independența și libertatea dăruite lor, pentru sîngele vărsat de poporul rusesc, pentru izbăvirea lor de jugul greu, pentru independența lor“.

Făț de clerul din Basarabia nou anexată, Pavel ia dîn capul locului măsuri. Preoții sînt mutați și înlocuiți; li se pune obligația ca în doi ani să învețe rusește. Ar dori să-i rețină în Basarabia pe absolvenții seminarului din Socola, „pentru a-i face să slujească operei rusești“; în acest scop caută să le de burse, să-i plaseze în ultimele clase ale seminarului din Chișinău. Pentru copiii clericilor dîn Basarabia nou anexată dispune să se facă toate avantajile, atît la școlile eparhiale de băeți, cît și la școala eparhială de fete.

Om extrem de activ, episcopul Pavel făcea dese inspecții prin parohiile Basarabiei. Rezultatul erau mutări și destituirî de clerici moldoveni, închideri de biserici, etc..

Această activitate neobosită antiromînească, anticreștinească, anticulturală și antibisericească, i-a atras dîn partea sferelor rusești multe laude și recompense. A fost înaintat arhiepiscop, decorat și făcut exarh al Gruziei, cu scop de a desfășura și acolo politica de silnică rusificare. S'a întîmplat însă că acolo a trezit o violență protestare. Unul dîn credincioșii lui rusificatori (fost inspector la seminarul dîn Chișinău), protopopul Ciudețky, rector al seminarului dîn Tiflis, a fost omorît. Guvernul rusesc a fost silit să-l retragă pe Pavel la Cazan.

Dacă anume cercuri și sfere îl lăudau pe episcopul Pavel pentru activitatea lui în Basarabia, a fost multă lume care a protestat. „Presa străină dîn Leipzig și Berlin, cași presa rusească, s'a făcut ecoul acestor protestări. Gazeta „Orientul“ a lui N. Dornova arăta că episcopul Pavel a închis 340 de biserici în Basarabia. Gazeta „Besarabeț“ dîn Chișinău scria: „Moldovenii au fost opriți să se roage lui Dumnezeu în limba lor; ei nu se mai duc la biserică. Ce era de făcut? S'au închis 340 de biserici.“

După o activitate așa de furtunoasă și violentă, succesorii episcopului Pavel, episcopul Sergie (Leapidevsky 1882—1891), Isaakii (Polojensky 1891—1892), Neofit (Nevodciov 1892—1898) nu s'au distins prin nimica. Au căutat să menție achizițiile de rusificare a lui Pavel, fără să ia măsuri nouă nici pentru cultura religioasă a Moldovenilor, nici pentru prigoniri nouă.

Tipografia românească a fost închisă de episcopul Serghie. „Văzînd că sub arhiepiscopul Pavel nu s'au mai tipărit cărți românești, avînd în vedere că peste tot în bisericile eparhiei s'au introdus slujbele în limba slavă“, Sf. Sinod rus hotărăște la 14 Decembrie 1882, în urma raportului episcopului Serghie: „Se permite să se închidă acea tipografie, iar materialul să se întrebuițeze după hotărîrea autorităților eparhiale locale“. Incercarea mănăstirii Chițcani (Noul Neamț, igumenii Feofan și Andronic), care a cumpărat materialul tipografic și a făcut și aranjări de încăperi pentru tipografie, de a continua tipărițiile moldovenești, n'au reușit din cauza opunerii episcopului Serghie, care a stăruit să nu se dea voie de autoritățile civile pentru funcționarea ei. Astfel că mănăstirea peste patru ani (1887) a fost silită să vîndă materialele, tipografului Șliomovici din Chișinău. ¹

Subt episcopul Neofit la 1893 s'a deschis școala spirituală de clerici la Izmall, în vederea rusificării mai intense a clericilor de pe malul Dunării și gurile Prutului.

Episcopul Iacov 2 (Peatnițky 1898—1904), care a urmat, ocupat de propaganda creștinească, luptînd împotriva sectanților, a crezut că lucrurile în eparhia Basarabiei, așa cum au mers subt predecesorii săi, nu pot rămîne.

Trecuse 88 ani de rusificare bisericească, 30 de ani dela începutul rusificării violente și anticreștinești a lui Pavel Lebedev și 20 ani dela închiderea tipografiei bisericești moldovenești. Toți clericii și preoții învățase și rusește; doar prin mănăstiri se mai găseau călugări fără știință de carte rusească, și iată că din nou reapar Moldovenii, socotiți ca dispăruți, topiți în masa rusească. Aparențele înșelau, opera altor stăruinți și sacrificii din partea altor episcopi deștepți, energici și muncitori, a altor prinți patrioți ai bisericii rusești, începe să se năruie. Rezistența Moldovenilor i-a învins. Episcopul Pavel a notat odată dar n'a băgat în seamă un fapt însemnat. El scrie: „Preotul N, de 37 ani este din absolvenți ai seminarului, dar s'a sălbătăcit într'atîta în parohia lui moldovenească, că deja vorbește prost rusește“.² Celace numea Pavel sălbătăcire, adică dezvățarea de limba rusească, întoarcerea repede și adeseori a clerului, învățat în școlile rusești, de îndată ce intrau în legătură cu satele moldovenești, la moldovenism—era un fenomen permanent, care se exercita și asupra preoților, ruși chiar.

Acest factor al rezistenței Moldovenilor care produceau „sălbătăcirea“, ca să întrebuițăm termenul episcopului Pavel, pentru fenomenul de moldovenizare a clerului de cătră popor,

¹ Vol. I, pag. 7—10.

² „Episcopul, care stătea în fruntea Basarabiei în anul 1905, era un obișnuit funcționar al ministerului cultelor, care nu avea, cum mi se părea, nici calitățile necesare unui pastor de suflete și propovăduitor al Evangheliei“. Urusov, pag. 175.

³ Vol. VII, pag. 138.

se datorește începutul unei noi epoci. La 23 Mart 1900 p. s. Iacov se adresează către Sf. Sinod rusesc cu raportul No. 1366 spunând: „In multe parohii din Basarabia populația ortodoxă este compusă mai cu seamă, iar adeseori chiar *exclusiv, din Moldoveni, care știu numai limba moldovenească și nu înțeleg de loc limba slavă bisericească și rusească, chiar în forma numai vorbită. Literatura rusească religioasă, în forma de foiși broșuri este cu totul inaccesibilă pentru această populație. Dar și Moldovenii sînt setoși de învățatură religioasă, de creștinească povățuire și mîngiere prin cuvînt tipărit. Nevoia de literatura moldovenească, care să mulțumească setea Moldovenilor ortodoxi, este mare. Sînt într'adevăr edituri moldovenești tipărite peste graniță în România. Dar limba acelor edituri întru citva se deosebește de limba vorbită de Moldovenii din Basarabia, și apoi sînt tipărite cu litere latine, inaccesibile sau greu accesibile pentru știutorii de carte de aici“.*

„Astfel fiind, acum Moldovenii sînt lipsiți de puțința de a-și satisface nevoile religioase“.

Pe baza acestor considerente, el cere voe ca Frăția Nașterii lui Hristos să albă voe să editeze cărți, broșuri și foi cu conținut religios și moral, în moldovenește, tipărite cu litere cirilice, cu text paralel rusesc și fără. Să se însărcineze cu aceasta preoții C. Popovici și M. Ceakir. Sinodul permite. Tiparul bisericesc moldovenesc reînvie în 1900. Ideia trezită nu se oprește aci; vin *cereri și donații* pentru a se tipări cărți pentru serviciul religios. Noul episcop al Basarabiei, Vladimir (Sincovsky 1904—1908), în urma stăruințelor Moldovenilor, intervine la Sinod din nou în 1905 și Sinodul admite a se tipări Evanghelie, psaltire și altele.

Dar în răstimp lucrurile în Rusia se schimbaseră. După războiul japonez urmă revoluția, pentru stingerea căreia s'a recurs și la concesiile Spirite. Spiritele erau aprinse. Toate chestiile, și politice și naționale, zbuciumau lumea. Nu este de mirare deci nici permisiunea Sinodului, nici faptul că adunarea reprezentanților (Slezd) preoțimii din Basarabia în Noembrie 1905, discutînd chestia apropierea între preoțime și popor, și a ridicării nivelului cultural și moral al păstoriiților, a hotărît înființarea unei tipografii 1 eparhiale pentru cărți bisericești, broșuri și foi în limba moldovenească. În acest scop a fixat o comisie 2 de studii și realizări și a dat și mijloacele, localul, etc.. Episcopul Vladimir a aprobat. Mănăstirile și parohiile au dat ajutor bănesc, s'au adunat donații. Călugării și frații mănăstirii Dobrușa („acea grobiană și îndărătnică și vrăjmașă ai limbii rusești și slujbei slavone“, cum zicea Pavel), în cap cu starețul Arhimandritul Profire, dăruiește și local pentru tipografie la Chiși-

1 Curs de limbă moldovenească lep. Seminar; la școala spirituală de fele, la care a fost numit Gr. Constantinescu (din regal).

2 Arhim. Gurie, C. Popovici, A. Istrail, M. Plămădeală, M. Ceakir, A. Baltagă.

nău. Cu mare solemnitate la 20 Octombrie 1906, în prezența a doi episcopi ruși, Vladimir și Arcadie, a guvernatorul Haruzin, s'a inaugurat noua tipografie bisericească moldovenească și a început lucrarea bisericească și moldovenească.

Manifestația aceasta era un mic reflex a unei stări reale adânci. Ea a coincis cu alte manifestări culturale și politice pe baza națională din Basarabia, din multe părți periferice și cu manifestațiile revoluționare din întreaga Rusie.

Cînd unda revoluționară a scăzut în urma represaliilor violente, dar și a oarecăror concesii (înființarea Dumei, alegeri, oarecare libertate a presei, a întrunirilor, a formării de societăți), guvernul rus, îngrijorat de mișcarea națională și cea bisericească din Basarabia, a trimis aici pe episcopul Serafim I (Ciceagov 1908, fost Colonel).

„La numirea mea în Chișinău, scrie Serafim în raportul său către procurorul Sinodului (1910), Luchianov, mi s'a indicat tendința existentă în clerul moldovenesc spre separatism și autocefalie a bisericii moldovenești, precum și mișcarea națională din Basarabia, manifestate prin dorința preoțimii de a face serviciul religios pe limba lor, prin traducerea cărților bisericești și a manualelor în limba moldovenească, prin editarea revistei bisericești moldovenești, prin formarea cîntărilor bisericești în moldovenește și în predarea în școlile parohiale și în școlile spirituale a limbii moldovenești“.

„Partidul Moldovofililor din Basarabia este compus numai din 15—20 preoți, dar spre părere de rău din cei mai talentați, puternici, muncitori, cu influență în eparhie. *Drept capi trebuie socotiți acei Moldoveni ai noștri, care trăesc și slujesc în România, fiindcă acolo ei au făcut studiile superioare. Ei au plecat mulți, au rămas acolo și chiar au devenit cetățeni români. Aceștia sînt cei mai răi vrăjmași ai noștri*“.

„Luptă contra partidului separatist, care tinde să învețe pe Moldovenii limba cultă românească“.

„Minoritatea preoților, cetind literatura modernă civilă și religioasă, s'a rătăcit și a înclinat spre moldovofili“.

La începutul revoluției din 1905, Ovreii cu ajutorul prietenilor lor din România au încercat să creeze „separatism în populația Basarabiei și tendințe de unificare cu Moldovenii din

1 Într'o scrisoare a lui N. N. Durnovo din 21 Ian. 1909 (se află în arhiva d-lui P. Gore, cărui a l-a fost adresat și în care îi mulțumește de comunicările făcute), găsim : „Prea sfințitul Serafim este un nemernic în toată accepția cuvîntului și un vrăjmaș al neamului românesc : el l-a doborât pe episcopul Vladimir. La 1877 edita pe cîmpul de războiu o foaie volantă ; până a fi preot trata cu apă chioară femei psihopate, de la care lua cite 5 10 ruble și mai mult ; are trei fiice și un capital de 250 mil ruble“.

2 Ibidem 34 35 din 1912 pag. 995

3 Jurnalul Eparh. Chișinău No. 42 anul 1912 pag. 1792.

România, chiar au început să se editeze în Chișinău gazeta lor ; dar toate aceste au fost repede oprite de administrație¹.

„Moldavofilismul are în Basarabia oarecare putere, precum și bază, dar nu urmărește „separatismul“ popular sau bisericesc. Provine el din frica de a-și pierde limba și cîntarea, și al doilea din conștiința preoților că *poporul încă nu știe de loc limba rusească; școlile au dat un procent neînsemnat de știutori de carte rusească; masa principală a populației nu înțelege limba rusească bisericească. De aceia cînd slujba se făcea pe slavonește, moldovenii stăteau în biserică neînțelegînd, iar apoi au început să se dezvețe de a merge la biserică și înșfîrșit s'au oprit cu totul în dezvoltarea religioasă, au început să cadă mai mult în vicil și superstiții*“¹.

Se înțelege bine din cele de mai sus, în ce sens s'a desfășurat activitatea episcopului Serafim.

A scos pe unul „separatiștii“ din locuri, pe alții i-a mutat sau scos din eparhie ; s'a apucat de tipografia moldovenească, a desființat comitetul de conducere și a hotărît că numirile le face el, căutînd să reducă ativitatea ei moldovenească, sub pretext că o pune pe baze comerciale.

Pentru rusificare a înființat vicariatul din Izmail² (și o mănăstire acolo). „Până acum în această parte spălată de Dunăre, s'a făcut puțin pentru unirea ei la spiritul pravoslavnic rusc și la cultura rusă; mă bizui pe talentele tale, pe tinerețta ta, te chem nu numai la mari eforturi, dar și la activitate de sacrificiu de patriot rus“³, spune Serafim vicarului, pe care l-a numit.

Pentru a supune pe preoți, oprește alegerea protopopilor, stabilind ca principiu dreptul său de a-i numi ; stabilește dreptul său de a controla și dispune de veniturile eparhiale. Cu mari rezistențe, polemici și scandaluri îi supune complet pe preoți.

Față de mănăstiri Episcopul Serafim ține să le amintească : „Mănăstirile moldovenești să nu uite că Basarabia și poporul moldovenesc sînt pămînt și populație de guvernămînt rusc. De aceia trebuie să urmărească scopurile statului și unificarea popoarelor prin limba rusească“.

Pentru o mai puternică legătură cu Rusia, aducea de acolo diferite icoane de sfinți ruși (Ana Cașinscaia, Serafim Sarofsky) cu moaște în ele și le dăruia catedralelor din Chișinău, Hotin, Izmail, mănăstirilor Curky, Calarașovca, Suruceni Dobrușa, Japca, Tigănești, stabilind că cu aceste icoane de sfinți ruși, să se facă primăvara și toamna procesiuni prin sate ; rezugrăvește catedrala cu sfinți ruși ; construiește un mare palat eparhial cu banii mănăstirii Hîrjauca, în stil quasi-rusc.

Patriot rus fierbînte, fire violentă, activă și energică, Sera-

1 Jurnalul Eparh. Chișinău No. 34—35 anul 1921 pag. 995—997.

2 Înreținut din fondurile mănăstirilor din Basarabia.

3 Vol. VIII pag. 50.

fim nu se mulțumea cu activitatea administrativă arătată, ci făcea și politică activă.

El avea o frică groaznică de revoluție, pe care o văzuse la 1905 și o întrevădea și în viitor. Contra ei lupta din răzputeri, așa cum înțelegea. El credea că reînviind și organizând viața parohială ortodoxă, sub conducerea preoților, stăpîniți de episcopi, va reuși să previe revoluția. „Dacă preoțimea basarabeană ar fi văzut rugurile revoluției, ar fi simțit grozăviile ei, altfel s'ar fi comportat față de opera de reînviere a vieții parohiale“. 1

„Iubiților, am trăit patru ani grozăviile născute din libertăți, cu zeci de mil de morminte, cu temple pîngărite și prădate în guvenămintele centrale; ele rămîn munumente de crimă și sacrilegiu, cu icoane sparte, cu sate îmbătate până la unul, cu conace făcute praf și pulbere“. 2

Reacționar, patriot, mai mult rus decît creștin, episcopul Serafim se pune în capul partidului adevăraților Ruși din Basarabia. Le procură mijloace, asistă și le binecuvîntează serbările lor, atrage pe preoți în acest partid (Ceacîr, Ciolan, Guma), ține discursuri, cutreerînd în lung și în lat, de mai multe ori, întreaga Basarabie, participă în mod activ la alegeri în Dumă și pe această cale introduce și mai mult dezbinarea și între clerici și între popor și neamurile din Basarabia.

Subt episcopatul lui Serafim a pornit în țărănimea moldovenească din Basarabia o mișcare religioasă foarte însemnată, cunoscută sub numele de (innochentievscina) „mișcarea lui Innochentie“, „mișcarea din Balta“.

Această mișcare a speriat pe Serafim. Pentru a o combate a pus în mișcare poliția și pe clerici. A fost silit să pue să se facă propagandă în moldovenește; a trebuit să pue să se traducă și să se tipărească predici chiar făcute de el în moldovenește, a dat ordin ca în sate moldovenești să se facă slujba și predicile moldovenește. Ținea însă să declare și să ordone să se tipărească în limba locală, cu litere rusești, cu ortografie slavă, în lipsă, cu cuvinte rusești, nu cumva să se romanizeze limba moldovenească. Serafim este primul care fără să știe limba, a susținut că există două limbi cu totul deosebite—cea de peste Prut românească și ce din Basarabia—limbă a parte, care trebuie ferită de romanizare; idee susținută pe urma lui și astăzi de alții cu aceleași intenții.

Urmașii lui Serafim Platon și Anastasie n'au introdus nimic nou în administrația bisericească a Basarabiei.

Un singur fapt însemnat și fără precedent s'a produs în 1916 subt Anastasie. Cu ocazia războiului mondial, utilizînd starea extraordinară, Moldovenii au fost exproțiați de două mănăs-

1 Ibidem, pag. 101

2 Ibidem, pag. 137.

tiri vechi moldovenesti: Japca 1 și Călărășăuca (județul Soroca). Aceste mănăstiri au fost golite de călugări moldoveni, care au fost distribuiți la alte mănăstiri, iar în locul lor la Călărășăuca, au fost aduse călugărițe rusoaiice, refugiate din mănăstirea Virov din Podolia, iar la Japca, călugărițe rusoaiice din mănăstirea Lesnea din Holm (Polonia), care se pusese pe organizare în vederea rusificării, cum făcuse în Ucraina și Polonia.

Astfel—intr'o sută de ani—la început de voe de nevoe, apoi și prin silnicie și prin blîndeță, prin avantajii materiale, prin școli și prin fete și pentru băieți, prin înaintări și decorații, cea mai mare parte a clerului din Basarabia s'a înstrăinat de poporul din care eșise și care îl hrănea. Clerul a rămas pentru ritual, a devenit, cum zice d. M. Paléologue, cași clerul din Rusia: „une sorte de gendarmerie, doublant la gendarmerie militaire”.² Poporul pentru viața lui sufletească nu mai avea conducători în cler și zăcea în întuneric din ce în ce mai adînc. De aici încercările din ultimii ani din partea unor episcopi ruși și a unor preoți locali și a naționaliștilor de a se reveni la cultura religioasă națională.

Dacă cuvintele lui Napoleon: „un archevêque c' est aussi un préfet de police”³ s'au putut aplica vreodată cu mai multă dreptate, apoi desigur la episcopii ruși rusificatori din Basarabia. Și dacă poate fi vre-o dovadă mai strălucită la ce stare groaznică de întunecime a fost dusă țărănimea din Basarabia din punct de vedere religios, este că însuși Serafim, episcopul Basarabiei—unul din tipurile de „archevêque préfet de police”—s'a îngrozit și a fost silit să admită măcar puțină lumină religioasă națională, deși nu de frica întunericului ci de cea a revoluției.

9

Invățămîntul

Toți scriitorii ruși despre Basarabia susțin că, la 1812 la anexarea ei la Rusia, nu existau nici școli, nici chiar ștutorii de carte acolo. Boerimea este descrisă ca incultă, țărănimea (ceia ce este exact) analfabetă; de cler, de negustori și orășeni nu se vorbește nici un cuvînt. Interesul politic de a fi trecuți Rușii nu numai ca „eliberatori” ai Moldovenilor de subt jugul turcesc, dar și dorința de a fi trecuți și drept „luminători” ai lor i-a împins la aceasta.

1 Nu știu din ce cauză unii, dorind s'o „rusifice”, o scriu și romînește „Șapca”.

2 La Russie de Izares pendant la grande guerre. Revue de Deux Mondes. Juin, 1922, pag. 543.

3 Ibidem.

Desigur că Moldova de pe acele timpuri n'avea mulți căr-turari sau chiar simplii știutori de carte; nu erau timpurile acelea prielnice pentru cultură în genere și cultură națională în deosebi pe aceste locuri. Totuși Moldova, care dăduse în diferite timpuri Rusiei pe Milescu, Grigorie Țablac, Petru Movilă, Herescu, Bantaș, Cantemir, în acele timpuri chiar, dăduse o mulțime de militari: Russet (mort la asediarea Oceaovului), Cantacuzen pol-covnic (mort la Borodino), 1 pe Scarlat Sturdza, Catargi și pe Gavril mitropolitul Kievului nu putea fi socotită țară fără știință de carte, fără cultură, după nivelul comun de atunci și după ni-velul rusesc din acele timpuri în deosebi.

Că *boierimea* știa carte moldovenească și grecească, se do-vedește din actele scrise și semnate de ei în acele timpuri, din toate dosarele și condicile administrației și justiției moldovenești, ținute de cărturarii moldoveni până la 1830 și mai târziu chiar.

Despre clericii moldoveni din acele timpuri și despre că-lugări nu se poate vorbi ca despre agramați; ei toți știau ceti, scri și cînta moldovenește, altfel n'ar fi fost admiși la funcțiunile lor. Dovadă sigură despre acest lucru sînt condicile bisericesti toate scrise moldovenește în Basarabia până la 1872, cu toate că este sigur, chiar după istoricii ruși, că în Basarabia nu s'a creiat de Ruși nici o școală special moldovenească. Și dacă dela 1872 nu s'au mai scris condicile și actele bisericesti în moldo-venește, apoi nu din lipsă de dorință a clericilor din acele timpuri, ci numai din porunca aspră a episcopului Pavel Lebedev.

Descrierile mai amănunțite a diferiților martori ai timpuri-lor ne arată, că la răpirea Basarabiei unele case de boeri mol-doveni aveau guvernori franțuji pentru copii: „guvernorul Ripet la familia Cantacuzen cu mari calități, deosebit de obișnuiții fran-țuji ai marginei”. 2. Despre familiile Cantacuzen, Sturdza, Rally, Stamate, Russo, Vartolomei, Pruncu, Bașotă etc., contemporanii lui Pușchin scriu ca despre familii culte și învățate. Despre he-teristiile refugiați la Chișinău în acea epocă și între care erau și mulți Romîni: Roznovan, Bogdan, Cuza, Ghica, Herescu, Băleanu etc., contemporanii lui Pușchin constată în scrierile lor că mulți erau oameni deștepți, culți, europenește învățați; contemporanii lui Pușchin, în descrierile lor, dovedesc că nu lubeau pe Moldo-veni și își băteau joc de ei, de altfel și Moldovenii le plăteau la fel; nu degeaba Pușchin scrie:

Aici, unde toți își bat joc de poet
și îl numesc „dracu rusu” (sic în rusește).

1 Culegere jubiliară, Chișinău, 1914, pag. 34.

2 Ibidem, pag. 38.

Mai tirziu scriitorii 1 ruși comentau și priveau rău pe Moldovenii din Basarabia (epoca 1830-50) pentru că își trimeteau copiii să învețe la Viena.

O clasă așa de bogată, ca boeria moldovenească din acele timpuri, nici în mod teoretic, nici după fapte stabilite istoric, nu este admisibil să nu fi avut cunoștință de carte și o cultură mai mult sau mai puțin însemnată după nivelul acelor timpuri. Desigur aspectele exterioare și formele din acest orient de subt influențe așa de amestecate slavo-franco-fanariote, se deosebeau mult de aspectele rusești, în care găsim însă mulțime de străini. Eihfeld, Vieghele, Mettercompf, Schulman, Fonton, Benignsen, Harting și elevi de ai lor dintre Ruși. Aceste deosebiri dădeau loc la conflicte și pe baza raporturilor de învingători și învinși, de protectori și liberați; dar negarea complectă a ori cărei culturi locale este absolut nedreaptă și neadevărată.

Dacă boerii își învățau copiii carte acasă prin guvernori, preoți și dascăli chemați la curte și prin școli, 2 cu atât mai mult candidații pentru locurile de *preoți, dascăli, psalți și clerici căutau să învețe* carte bisericească, cîntare și scris, pentru că *aveau nevoie de ele ca instrument de muncă.*

Demnitățile bisericești erau aproape ereditare în Basarabia cași în alte părți, mai cu samă pentru că copiii de preoți, dascăli, cîntăreți aveau puțința și învățau carte și meșteșugul bisericesc dela părinții lor și dela anume dascăli și în școli. 3

Dovada existenței mai cu samă a sistemului de învățămînt particular și familiar o găsim în dosarul 21 pe anul 1817 a consistorului din Chișinău. Se dăduse ordin clericilor să-și trimeată copiii la seminarul din Chișinău și să se prezinte și listele copiilor cu arătarea învățăturii pe care o au. Clericii au răspuns, majoritatea arătînd că nu pot trimite copiii la seminar dar că acasă îi învață după cărțile bisericești. Fără învățatură erau foarte puțini. Așa, în lista protopopului Stavarake Costin din ținutul Orheiului, dintre 197 copii de clerici în vîrsta de 7—15 ani sînt înscrși ca învățînd 16). Obiectele de studiu sînt ară-

1 Descrierea Budgeacului, Acherman, 1899, pag. 77 „Boerii bogați își duc copiii pentru educație în străinătate, cei mai puțin bogați întreprind profesori particulari din Greci, Nemți și alți străini, care învață copiii diferite limbi și alte științe, după cît știu ei”.

2 Lingă biserica Sf. Mihail din Chișinău, între 1801—1819, exista o școală a dascalului Constantin Grecu, în care învățase copiii boerilor (vezi, Arhiep. Gurie. Revistia Soc. Ist. Arh. Bas., Chișinău, 1921, pag. 65).

Pe lingă biserica Sf. Ilie a breslașilor și negustorilor moldoveni, era o școală moldovenească cu dascălul Gheorghe Popovici, (St. Ciobanu, Cultura Rom. Basar., pag. 73).

3 Vezi ibidem, pag. 64, despre școli: la Bumbăta, Holercani, Ișnovăț, Buda, Trușeni, Răspopeni, sigur este că și în satele Scumpia și Parcani erau școli.

tate în dreptul fiecăruia în următorii termeni: învață buchi, învață la ceaslov, învață vecernie, învață psaltirie, știe psaltirie, învață gramatică, învață glasurile și însfârșit unii de 14—15 ani sint notați „învățați“.

Există dovadă că, pe lângă învățămîntul *familiar*, exista *învățămîntul particular* cu plată. Protopopul Mihail Sneacevski, primind ordin de a obliga pe preoții din ținutul Iașilor să facă școli rusești la sate, răspunde: „că numai 2 preoți știu rusește, și că locuitorii preferă învățămîntului rusesc gratuit, învățămîntul moldovenesc cu plată la învățători slobozi pe limba lor naturală mai înțeleasă“¹.

Sistemul de învățămînt moldovenesc familiar și particular a mers până în timpurile noastre.

„Al treilea preot Ceakîr, mort la 1873, avea aceleași studii cași predecesorii săi. Diferența este că și le-a complectat prin învățarea cîntărilor moldovenești și tipiconului la psaltul bisericii Sft. Haralambie din Chișinău“, ne spune preotul M. Ceakîr despre tatăl său.²

De aceia la unirea Basarabiei (1918) s'au găsit mulțime de acești cărțurari moldoveni prin sate.

Vom vedea mai jos cum s'au format *școlile parohiale bisericești* rusești rurale în Basarabia. Un timp au existat *asemenea școli și moldovenești*. Dovada o găsim în următoarele rînduri: „Școala era în casa preotului (colonia Găgăuza Ceadîr-Lunga) care făcea și pe învățătorul. Învața a scri, a ceti, a socoti moldovenește și rusește. Singura carte de învățătură era abecedarul. Din lipsa manualelor, toți copiii învățau după o singură carte. Pentru scris se făcea un jgheab de scînduri umplut cu nisip, lung de un stîmjen. Pe acest nisip, elevii scriau cu degetul literile (anii 1830—1840). „Așa au învățat trei generații“.³

Este neîndolos că în *mănăstirile* moldovenești din Basarabia au existat mult timp *școli* moldovenești și numai după introducerea școlilor rusești (1872, Pavel) în mănăstiri, a rămas și acolo învățămînt moldovenesc particular; învățau călugării pe frați și ascultători în mod cheleinic buchile, ceaslovul, psaltirea și psaltihia, după cum învățase dela alți înaintași.

Din rîndurile de mai jos se va vedea că Rușii au început învățămîntul lor în Basarabia prin învățămînt secundar, lucru care ar fi fost peste putință dacă nu exista un învățămînt primar primitiv, desigur particular.

În primii ani ai introducerii învățămîntului școlar rusesc în Basarabia, se învăța și limba moldovenească. Desigur că dela început a fost tendința ca aceasta să fie neglijată și redusă, ceiace încet-încet s'a și făcut: dar până la această desființare,

1 Lucrările comis. arh. Basar., v. II, 1902, pag. 179.

2 Biografia neamului și familiei Ceakîr, Chișinău, 1899, p. 10 11.

3 Ibid., pag. 13.

încă mulți cărturari moldoveni s'au format și din acest învățămînt.

Învățămîntul școlar rusesc în Basarabia începe prin școli secundare urbane. Cauza acestui sistem este nevoia de clerici și funcționari cu știință de carte rusească simțită de administrația din Basarabia.

Prima școală a fost seminarul 1 din Chișinău (1813).

Acest seminar servea pentru pregătirea de clerici și de funcționari civili. La 1816 însă învățămîntul secundar civil se desparte de seminar, înființîndu-se „pension pentru nobili” „pentru pregătirea de funcționari pentru această margine, care să cunoască fundamental limbile rusească și moldovenească”. Cursurile în această școală trebuiau să dureze opt ani și absolvenții căpătau grad civil. Erau la început 10, iar mai tîrziu 12 bursieri din fondurile Basarabiei. De fapt numărul elevilor a fost extrem de restrîns. La 1831, cînd s'a închis această școală, erau în total 27 elevi; între bursieri nu era nici un Moldovean iar între cei cu plată numai 6 Moldoveni (Alecsandri, Hermeziu, Glavca, Clucerescu și doi Bantăș). Deabia la 1833 s'a deschis o nouă instituție pentru învățămînt secundar civil, „primul liceu (gimnaziul) din Chișinău”, care există și astăzi sub denumirea din 1918, decînd este complet romanizat, de liceul „Bogdan Petriceicu-Hîjdeu”. Tocmai la 1871 s'a mai deschis un al doilea gimnaziu (cu 4 clase) devenit la 1884 al doilea liceu; iar la 1873 s'a deschis liceul real.

În ultimii treizeci de ani, numărul liceelor de băeți s'a mărit, ajungînd la 1912 la 7 licee clasice complete și 4 licee reale. Ele serveau în primul rînd pentru copiii funcționarilor ruși, pentru populația orășănească și pentru copiii marilor proprietari și bogătași. Numărul Moldovenilor în aceste școli era extrem de redus.

Învățămîntul *fetelor* a început prin institute particulare. La 1838 era institutul d-rei Rizo. Guvernul era îngrijat de învățămîntul fetelor funcționarilor locali, încurajă pensioanele, dîndu-le subvențiuni. La 1841 s'a deschis pensionul francez al d-rei Thérèse Faury apoi a d-relor Cozlov și la 1851 pensionul Balin de

---

1 Era compus la început din două secții: infima și fara, după terminologia de atunci; mai tîrziu s'au deschis gramatica și sintaxima și apoi poetica, retorica, logica și teologia. (2 ani) Seminarul reformat de mai multe ori a rămas până 'n zilele noastre singura școală secundară pentru studii speciale teologice. Deși rusificată complet cu deosebire dela 1867, ea n'a încetat nici un moment să albe în forme mai aparente sau mai ascunse și manifestații naționale. Prea era legală școala aceasta de sale; elevii, în imensa majoritate, veneau de acolo pentru a se întoarce înapoi, și aici toată aparența subțire de cultură și suprastructură rusească căpătată în școală la unii, se rodea repede de sumanul aspru al mediului moldovenesc pentru a le scoate fondul identic cu mediul.

Ballu. Viața acestor institute era precară, deaceia apăreau și dispăreau. La 1894, cu ajutorul administrației, s'a deschis liceul particular al d-rei Bellugov, transformat la 1871 în liceu de fete a Zemstvei. Școala eparhială pentru fete de clerici s'a înființat la 1864. În ultimii 20 de ani, numărul liceelor de fete a crescut la 13; mai erau și patru gimnaziile de fete.

Tot în ultimele decenii, ființa o școală normală de învățători, două școli de desen și pictură, o școală medie muzicală, o școală medie de viticultură, o școală medie tehnică, trei școli inferioare de agricultură și 2 școli secundare comerciale.

Este interesant că *personalul didactic* din aceste școli secundare și profesionale era compus: „45,5 la sută cu învățământ superior, 45,4 la sută cu învățământ mediu și 9,1 la sută cu învățământ primar sau casnic. 1

Învățământul primar s'a dezvoltat tirziu și încet; a început prin cel urban.

Sferele înalte și chiar personal împăratul Alexandru I, între anii 1816—25, e'au entuziasmate de sistemul învățământului așa numit Lancasterian (reciproc Bell Iosif-Lancaster 1771—1833). Din ordinul împăratului, la 1820 s'a dat poruncă să se trimită la Petersburg „trei tineri moldoveni, care știu citva și rusește“ să studieze metoda pentru a deveni profesori și să facă și corectura materialului didactic *moldovenesc* care va trebui tipărit cu litere slave. S'au trimis I. Hincul, T. Bobeică și L. Cunișky. Peste 6 luni, trimișii s'au întors cu diplome. Dar pregătirea materialului didactic (600 exemplare) a durat mult, de abia la 1822 (s'a tipărit la Chișinău) și după ce a fost „personal văzut“ de împărat, s'a aprobat. Deabia la 1824 s'au deschis la Chișinău (Hincul), la Bălți (Bobeica) și la Izmail (Cunișky) cele trei școli; iar la 1827 s'au mai deschis la Bender (A. Timoșevki) și la Hotin (I. Radostat) mai tirziu au fost și la Orhei, Soroca și Cahul.

Afară de școala din Chișinău, toate celelalte au mers slab și au decăzut repede.

Dela 1828 au început să se deschidă școlile ținutale civile la Chișinău, Bender, Bălți, Ackerman, Hotin și Izmail. Aceste școli erau curat rusești; limba moldovenească nu se preda. Din această cauză intervine boerimea la 1841 spunind: „Guvernul a deschis trei școli Lancasteriene adoptate și pentru limba moldovenească. Dar de atunci până la deschiderea școlilor ținutale și gimnaziului (liceu) au trecut aproape zece ani, așa că tinerimea a fost lipsită de mijloace de a învăța; în școlile ținutale nu sînt profesori de limba moldovenească, nu sînt cărți și ajutoare. Copiii nobilimii din liceu, deși au în program limba moldovenească, nu se pot folosi din lipsa de manuale și cărți în limba

1 N. Lașcu Basarab, 1912, Chișinău, pag. 210.

maternă. ¹ Deaceia cer să se pue profesori buni de limba moldovenească la școlile ținutale; să se aducă din Moldova și Valahia manuale. Dacă nu sînt mijloace, boerimea e gata să plătească din fondurile sale cărțile, iar lefurile profesorilor să se dea din capitalurile Basarabiei". După multe corospondențe, în Octombrie 1342, s'a admis ca în școlile ținutale din Hotin și Bălți să se învețe și limba moldovenească. Cu timpul, în loc să se estindă, învățămîntul limbii moldovenești s'a oprit cu totul, excluzîndu-se pela 1860—70 din toate școlile din Basarabia.

Este foarte curioasă istoria *începutului* învățămîntului rural din Basarabia. Autoritățile rusești și cele civile se interesau de acel pe care noi îl numim Lipoveni, iar ei rascolnici, adică despărțiți de biserica rusească, ținîndu-se de anumite dogme, canoane și rituri pe care cei oficiali nu le admit. Cu mult timp înainte de anexarea Basarabiei, Lipovenii din diferite părți ale Rusiei fugeau în Moldova, unde în totdeauna s'au bucurat de libertate complectă să-și organizeze viața privată, socială, religioasă și bisericească. În Basarabia ei aveau mai multe centre: Chișinău, Bender, Acherman, Izmail, Reni, Kilia, Vîlcov, Jăbrieni, Hotin cu satele Grubno, Vetreanca, Soroca cu satul Cunicea, Orhei Telenești și satele Sîrcova, Șoldănești. Biserica rusească era mereu în luptă cu Lipovenii și alți sectanți. S'au cheltuit în scopul de a-i aduce la ortodoxie, multă energie și mijloace bănești. S'a recurs la toate sistemele și la cele mai violente și polițienești dar și la propagandă și cultură. La 1835, pentru Lipovenii din eparhia Oloneți, s'au statornicit „regule pentru învățătura copiilor din sate". Aceste regule obligau pe clerici să învețe pe copiii de săteni: cetitul, rugăciunile, catehizisul (Buchele, Ceaslovul, Psaltiria), gratuit, în propriile lor case. ² Urma a începe cu copiii ortodoxi, și a atrage apoi pe Lipoveni. La 1836 acțiunea acestor „regule" s'a întins la toate eparhiile cu Lipoveni. Școlile purtau numele de școli „casnice". Episcopul Dimitrie primind aceste regule a dat ordin să se facă astfel de școli în Basarabia la 1837. Cum însă clericii din Basarabia nu știau rusește, P. S. Dimitrie a tradus regulele (1842) în moldovenește, ³ și a poruncit: „a se da poruncă că și clericii moldoveni nu se scutesc să facă în parohiile lor învățămînt începător pentru copii în limba moldovenească, fiindcă și sătenii moldoveni au nevoie de învățători ca să învețe carte moldovenească și din această pricină își dau copiii la învățatură la civili slobozi, care fără îndoială nu pot da învățatură tineretului moldovenesc în acel spirit și rînduială creștinească, care este pres-

¹ Vezi Lucr. Comis. Arh. Basarabene, vol. II, pag. 157.

² Ibid., 1902, vol. II, pag. 177.

³ Ibid., pag. 179, în ținutul Iașilor (acum Bălțile) nu știau rusește decît 2 preoți.

cris; căci datorită clerului nu este numai de a face slujbele, dar să și învețe pe parohieni legea creștinească".¹

Desigur porunca aceasta, un timp oarecare, s'a aplicat într-o măsură oarecare, contribuind la înmulțirea cărțurilor moldoveni de pe timpuri. Episcopul Dimitrie raporta la 1844 că ar fi fost 326 școli de acestea; iar episcopul Irinarh la 1845 raporta că erau 346 învățători (din clerici) și 5177 elevi.² Dar cifrele acestea variază din an în an. La 1845 sînt 313 școli, 329 învățători (clerici), 5809 elevi (31 fete); la 1851 sînt 209 școli, 213 învățători (clerici), 3161 elevi (66 fete) în acest număr de școli se arată 59 deschise de Irinarh. La 1855 se arată 27 școli, 28 învățători (clerici), 433 elevi băieți și 19 fete.³ Scăderea se explică ușor: a ține școli „domestice“, „gratuite“, în casele lor le venea greu clericilor.

Subt episcopul Antonie școlile bisericești au luat o nouă dezvoltare; la 1869 erau 183 școli de acestea cu 2248 elevi, iar la 1870 erau 175 școli cu 3537 elevi.⁴ Antonie a stăruit că la 1861 s'au trimis abecedare și cartea „Începuturile învățămîntului creștinesc“ tradusă și tipărită în moldoveneste.

Subt episcopul Pavel (1871) tot acest învățămînt bisericesc și moldovenesc se desființează: *rămîn numai școlile bisericești slavo-ruse*, care iau un mare avînt subt Serghie și succesorii lui.

Școlile primare rusești laice încep a se înmulți, mai cu samă cele urbane, după războiul Crîmei. La 1855 erau în întreaga Basarabie 89 școli de acestea cu 86 învățători și 2120 elevi.⁵

Asupra învățămîntului primar din Basarabia după această epocă, mai găsim următoarele date însemnate:

La 1880 erau în Basarabia 350 școli rurale cu 415 învățători (289 bărbați, 126 femei) cu 19261 elevi (14893 băieți, 4368 fete).

În acel timp băieții școlari formau 2,6 la sută din populația bărbătească; iar fetele școlărițe 0,9 la sută din populația femeiască așa că la suta de locuitori din Basarabia venea: 1,7 școlari. La suta de băieți în vîrstă de 7—14 ani veneau 13,4 școlari, iar la suta de fete de 7—14 ani veneau 4,1 școlărițe; la suta de copii de 7—14 ani veneau 8,8 școlari. O școală venea la 111,5 verste patrate și la 3099 locuitori.

Raportul guvernatorului către împărat pe anul 1885 spune că numărul școlarilor nu trece de 0,3 la sută asupra populației; el semnalează că elevii uită repede învățătura în rusește.

1 Ibid., pag. 179.

2 Ibid., pag. 180.

3 Lucrările soc. istor. biserice. Basar., vol. VI, pag. 38.

4 Ibid., pag. 38.

5 Ibid., vol. VI, pag. 27.

Darea de samă a guvernatorului pe anul 1901 semnaleză că școala rusească este de mare importanță în guberniile ca Basarabia, unde elementul rusesc este prea neînsemnat.¹

„Recensămîntul 2 din 1897 în Basarabia a arătat aproape totala lipsă de cunoștință de carte atît între bărbați (81,8 la sută) cît mai cu seamă între femei dintre care știutoare de carte erau numai 4 la sută. Cît privește populația urbană, știutorii de carte între bărbați erau 42,8 la sută, iar între femei 22,3.

După naționalități datele asupra știutorilor de carte în Basarabia se așează astfel pentru bărbați:

1) Nemți . . .	63,5 la sută
2) Poloni . . .	55,6 „
3) Ovrei . . .	49,6 „
4) Rușii albi . . .	42,3 „
5) Rușii mari . . .	39,9 „
6) Bulgari . . .	31,4 „
7) Turci . . .	21,1 „
8) Ucrainieni . . .	15,3 „
9) Moldoveni . . .	10,5 „

Pentru femei :

1) Nemți . . .	62,9 la sută
2) Poloni . . .	52,9 „
3) Ovrei . . .	24,2 „
4) Ruși mari . . .	21,1 „
5) Ruși albi . . .	11,5 „
6) Bulgari . . .	6,4 „
7) Ucrainieni . . .	3,1 „
8) Turci . . .	2,4 „
9) Moldoveni . . .	1,7 „

„Este de băgat bine de samă că Moldovenii, care formează mai mult de jumătate din toată populația (53,5) sînt în urma tuturor naționalităților.

După ținuturi, știutorii de carte se distribuie :

¹ Ibid., p. 101-102-103.

² Lucrările Zemstvei gubern. Basarabene pe 1905, pag. 101, 102 și urm.

ȚINUTURILE	POPULAȚIA	ȘTIU CARTE RUSEȘTE	LA SUTĂ
Kișinău	B. 87,891	10.367	11.8
	F. 83.283	1.637	1.9
Bender	B. 83,904	13.834	16.5
	F. 79,214	2.456	3.1
Akerman	B. 119,687	23.981	24.2
	F. 117,302	9.112	7.8
Orhei	B. 102,620	13.912	13.6
	F. 98,522	2.634	2.7
Bălți	B. 99,303	9.413	9.5
	F. 93,667	2.318	2.5
Soroca	B. 103,992	11.076	10.6
	F. 99,518	2.932	3.0
Hotin	B. 146,960	16.375	11.1
	F. 142,174	4.153	3.0
Izmail	B. 95,650	15.736	16.5
	F. 88,393	3.456	4.0
TOTAL	B. 840.007	119.674	14.2
	F. 802.073	23.792	3.5

„Raportul zemstvei guberniale basarabene pe anul 1905“ asupra învățămîntului spune: „pentru ziua de 1 Ianuar 1905 erau în toate școlile primare rurale 63.140 copii (48.504 băieți 14.633 fete); copii în vîrstă de școală erau 234.838; astfel că în 10 ani nu s'a făcut niciun progres, ca și înainte puțin mai mult de un sfert din numărul total de copii în vîrstă de școală sînt înscrisi la școală“ (pag. 113—116).

Darea de samă din școlile bisericești primare spune: „*rezultate dorite în limba rusă s'au putut atinge puțin, din cauză că elevii intrași în școli nu știau rusește; deaceia și elevii absolvenți după 4—5 ani aveau cunoștințe de limba rusă mai slabe, ca de alte obiecte*“.

„Cît de greu în general elementele de alt neam (inorodceschle) se prelucrează în oameni ruși (expresia directorului învățămîntului primar civil, pag. 46) se vede din acela că pe timpul vacanțelor de vară elevii adesea uită cuvintele și expresiile rusești învățate, astfel că la începutul noului an șco-

Iar, din nou trebuiește început studiul cuvintelor și expresiilor învățate înainte¹.

Dacă din ultima statistică rusească asupra școlilor din Basarabia vom lua numai două cifre și anume că din o sută de copii în vîrstă de școală numai 19, 1 la sută se duceau la școală și din 100 de învățători 63, 3 la sută aveau maximum de studii școala primară și învățămîntul casnic, dacă la aceste două date mai aplicăm că învățămîntul se făcea numai în rusește în sate

¹ Date foarte interesante asupra școlilor primare din Basarabia găsim în broșura editată de Ministerul rus de instrucție publică (Petrograd, 916) sub titlul de „Recensemîntul școlilor primare din Rusia”, făcut la 18 Ianuar, 1911.

Din această publicație rezultă că din școlile primare existente în Basarabia la acea epocă, erau:

	13	9	14	27
din anii	1812-1820;	1821-1830;	1831-1840;	1841-1850;
„	15	16	36	101
„	1851-1860;	1861-1863;	1864-1868;	1869-1873;
„	69	131	77	147
„	1874-1878;	1879-1883;	1884-1888;	1889-1893;
„	109	18 5	227	12 4
„	1894-1898;	1899-1903;	1904-1908;	1909-1911

și 122 cu anul înființării necunoscut din totalul de 1522 școli.

Din acea publicație rezultă că în întreaga Rusie în școlile urbane erau la 1911 elevi, care au declarat că au limba maternă pe cea românească (sic rusește)*.

In școlile laice:

Urbane	843 băeți	351 fete	=	1194
Rurale	25424 „	5101 „	=	30525
Total	26267 „	5452 „	=	31719

In școlile bisericăști

Urbane	512 băeți	302 fete	=	814
Rurale	14669 „	4182 „	=	18851
Total	15181 „	4484 „	=	19665
Total urbani	1355 băeți	653 fete	=	2008
Total rurali	40093 „	9283 „	=	49376
Total	41448 „	9936 „	=	51284

Cum Românii după recensămîntul din 1897 constituiau 0,89 la sută din populația Rusiei, adică calculîndu-se și creșterea vegetativă reprezentau la 1911, 1458,9, (mil) elevi de limbă românească fiind în cifre absolute 51384, ei reprezentau 0,87 la sută din populația școlară din Rusia, dînd 3,52 școlari la 100 de locuitori romni din Rusia.

compacte moldovenești, ne vom lămuri asupra efectului învățămîntului primar rusesc în satele moldovenești, și ne vom explica de ce Basarabia în privința analfabetizmului, cu toate aspectele statistice școlare, se găsea în capul guvernămintelor agramate din Rusia, fiind întrecută doar de Tatari, Bașchiri, Tepteari.

„Rezultatele acestei siluri asupra sufletului milioanei de populație moldovenească sînt față. Zece de ani există școlile bisericești (cele mai multe), dar pînă acum elevii și părinții le privesc cu indiferență, pînă acum poporul moldovenesc în pri-

În Basarabia raporturile numărului școlarilor din școlile primare la numărul de locuitori se prezintă astfel:

	Bărbați	Femei	Total	Băieți la bărbat	Fete la femei	Școlari la populație
Basarabia	1271,5	1218,7	2490,2	5,68	2,39	4,07
Chișinău	175,2	166,2	341,4	5,76	2,49	4,17
Ackerman	180,4	175,6	356,0	7,02	4,24	5,65
Bender	130,2	124,4	254,6	6,12	2,27	4,24
Bălți	137,9	131,1	269,0	5,12	1,79	3,50
Izmail	166,9	159,3	326,2	6,71	3,38	5,08
Orhei	139,1	133,8	272,9	5,41	1,76	3,62
Soroca	143,4	137,8	281,2	5,40	1,76	3,62
Hotin	198,4	190,5	388,9	4,01	1,18	2,62

La 1911 în Basarabia, cu o suprafață de 39,014,9 verste pătrate cu 3588 localități populate, cu o populație de 2490,2 (mii) locuitori: 1271,5 (mii) bărbați, 1218,7 (mii) femei erau 1522 școli cu 101375 școlari: 72,215 băieți, 29,160 fete formînd 5,68 școlari băieți la sută de bărbați, 2,39 școlari fete la sută de femei, 4,07 școlari la sută de locuitori. O școală venea la 25,6 verste pătrate la 2,4 sute la 1636 suflete. Anul școlar dura în orașe 181 de zile, la sate 157 zile; în medie 160 de zile. 49 la sută școli urbane aveau localuri proprii, 13,1 gratuite, 36,9 închiriate; 83 la sută școli rurale aveau localuri proprii, 6,4 gratuite, 9,5 închiriate.

Personalul didactic era format 64,1 la sută bărbați 35,9 erau femei
 „ „ la școlile urb. 42,1 „ „ 57,9 „ „
 „ „ „ rurale 69,6 „ „ 30,4 „ „

Din Personalul didactic aveau studii:

bărbați 0,5 la sută (superioare 0,9 (medii 35,3 (medii 63,3 primar și casn.
 (medii (biser. (pedag.
 (civile

femei 37,5 „ „ 35,0 „ 0,4 „ 27,1

În Basarabia:

La o sută de băieți în vîrstă de 7-14 ani 24,4 urmau la școală
 „ fete „ „ 12,1 „
 „ copii „ „ 19,1 „

În orașele din Basarabia:

La o sută de băieți în vîrstă de 7-14 ani 21,6 urmau la școală
 „ fete „ „ 17,9 „
 „ copii „ „ 19,7 „

vința științii de carte ocupă locul cel din urmă între celelalte naționalități din Basarabia^a. 1

Astfel, subt stăpînirea imperiului rus, Moldovenii n'au avut timp de o sută de ani nici-o școală anume destinată culturii lor naționale, și cincizeci de ani nici-o școală în care să se predea limba lor măcar ca o simplă curiozitate lingvistică, ca sanscrita sau egipteană de pildă. 2

Învățămîntul secundar, destinat să rusifice tineretul, servind mai cu samă Tumea cea mai bogată din orașeni, din an în an înstrăina și o parte mică din tineretul moldovenesc rural și urban, care învăța în ele.

La sate din Basarabia :

La o sută de băeți în vîrstă de 7—14 ani	25,4	urmau la școală
" fete " "	10,9	" "
" copii " "	19,0	" "

În Basarabia :

La o sută de băeți în vîrstă de 8—11 ani	37,7	urmau la școală
" fete " "	16,1	" "
" copii " "	25,4	" "

În orașele din Basarabia :

La o sută de băeți în vîrstă de 8—11 ani	33,5	urmau la școală
" fete " "	26,0	" "
" copii " "	29,5	" "

În satele din Basarabia :

La o sută de băeți în vîrstă de 8—11 ani	33,8	urmau la școală
" fete " "	14,4	" "
" copii " "	24,7	" "

Judecînd după cataloage :

La o sută de băeți în vîrstă de 7—14 ani erau înscriși	28,1
" fete " "	11,6
" copii " "	19,9

Din 1522 școli din Basarabia, 1037 aveau biblioteci școlare în medie cu 185 volume, 1117 școli aveau biblioteci pentru învățători cu cîte 75 cărți în medie. 255 școli aveau biblioteci populare cu 471 volume în medie.

Erau în Basarabia 520 hedere cu 537 învățători frecventate de 10208 școlari : 10085 băeți și 123 fete.

1 Raportul Zemstvei Basarabiei pe 1905, pag. 119.

2 Afară de partea de sud a Basarabiei și anume județele Cahul și Izmail (actuale) care în perioada între 1857 și 1878 au fost sub stăpînirea națională romînească. În acel timp și numai în acea regiune au funcționat școli romînești ; astfel că la 1878 Rușii a trebuit să închidă : liceul clasic complet dela Bolgrad, gimnaziul și seminarul dela Izmail, șapte școli primare urbane, două gimnazii de fete și 124 școli primare rurale cu un număr de 3000 școlari băeți și 944 școlărițe fete.

Invățămîntul primar și cel urban și cel rural, instituit și el nu atît pentru cultură cit pentru rusificare, nu putea cuprinde mai mult de 3.52 la sută de copii moldoveni, dar nici pe aceștia nu reușea să-i rusifice.

Statistica arată în Basarabia în total 15,4 la sută știutori de carte adică cît populația urbană (bărbați 22 la sută, femei 8.8 la sută).

Masa mare moldovenească rămînea în afară de învățămînt, scufundîndu-se din an în an în întuneric tot mai adînc.

Nici mișcarea revoluționară din 1905 n'a schimbat în această privință aproape nimica în aspectele exterioare și în fapt. La 30 Octombrie 1905 a avut loc la Chișinău întrunirea publică, în care s'au pus bazele societății pentru răspîndirea culturii naționale avînd ca scop mai cu samă înființarea de școli naționale. Dar nici societatea aceasta, formată din elemente foarte moderate sub președinția d-lui Pavel Dicescul n'a reușit să facă nimic cu toate că președintele său, ales în Consiliul de Stat al Imperiului, a ridicat acolo glasul său pentru școala și cultura națională în Basarabia, dar a răsunit în pustiu.

Tot în pustiu a răsunit, de data aceasta în Duma imperială, glasul altui deputat din Basarabia, a Rusului Gul'kin, care a cerut școală națională pentru Moldoveni la 1911. Se discuta în Dumă proiectul de lege asupra învățămîntului primar. Articolul 16 din acel proiect prevedea că în localități cu populație: polonă, litvană, nemțească, tătarască, estonă, letonă, armeană, georgiană, etc., să se permită a se preda limba maternă, dacă populația își va exprima dorința fermă de a avea astfel de școli fie prin hotărîri ale obștiilor, fie prin cereri ale părinților. Gul'kin, țaran, deputat al Basarabiei, din neam vechiu de lipoveni, refugiați în această Moldovă, ca o răsplată pentru ospitalitatea și libertatea deplină religioasă și politică de care s'au bucurat aici străbunii și frații lui din partea stăpînirilor moldovenești, a cerut ca între popoarele care se vor bucura de dreptul la școală în limbă maternă să fie înscrși și Moldovenii. Alți deputați ai Basarabiei: preotul Ghepețki, A. Crupenski și Șoltuz au protestat. V. Purișchevici—și el deputat al Basarabiei—a strigat: dacă se dau drepturi la școli în limbă maternă Moldovenilor, atunci trebuie permise școli naționale și lacuților, Ceremișilor, Bureaților și Osteacilor și altor sălbătăciuni. Cu trei voturi de majoritate formate de deputații aleși de guvern în Basarabia, amendamentul lui Gul'kin a fost respins și Moldovenii, alături de lacuți, Țigani, Ceremiși și alte popoare socotite sălbatice, inferioritate și nedemne de cultură, au fost condamnați de a nu avea școlile lor, prin voința deputaților: A. Crupenschi, V. Purișchevici, N. Ghepețchi și Șoltuz.

1 De altfel Rușii aveau pentru Moldoveni epitele curente „cap de pou”, „mămăligari”, etc.. Moldovenii în schimb îi calificau în mod permanent cu epitetul de „porci”.

Satele

Aspectele și poleielile exterioare imperiale rusești, așa de fastuoase și uniformizate, din centrele orașelor mari din Basarabia, nu ajungeau nici până la bariere, căci chiar părțile de lângă centru și apoi mahalalele își păstrau formele în stare cu atât mai curat moldovenească, cu cât se departau mai mult de centru. Dela barierele țărgurilor începea marea nesfârșită de sate moldovenești care, parcă anume pentru a-și manifesta mai pronunțat deosebirea și izolarea statornică de stăpânirea imperială, nu aveau nici drumuri acătării.

Aspectul exterior a satelor din Basarabia cu garduri de nuiele, zăplazuri, sau ziduri de piatră fără mortar, cu hudițele tradiționale, cu casele albe, văruițe, și decorate cu arabescuri și desemnuri naționale colorate, acoperite cu stuf, șindrilă sau șovar; fintinile cu cumpene ciuturi, sau cîrlige; grădinile cu flori și pomi, viile înconjurate cu hindichiuri și cătină, țaranii cu sumane, și căciuli, în mijlocul coastelor de dealuri acoperite cu păpușoi, sau a lanurilor de grâu, — întreg aspectul oamenilor și satelor a rămas neschimbat moldovenesc de sute de ani, identic cu acel al moldovenimii din toate părțile cași pelsagiul înconjurător.

Nimic însămnat nu s'a schimbat nici în interiorul ogrăzii gospodarului, nici înăuntru casei lui. Aceiași poiată, aceleași cotețe, aceiași căsoie, aceleași forme a căpițelor și stogurilor de fin și pale, aceiași sisfiac pentru păpușoi, aceleași instrumente de muncă și aceiași cotei păzitori cu aceleași nume. În casa mare același cuptor și păreți zugrăviți de arta tradițională a gospodinei, care cu grijă a cultivat și adunat același busuioc, calapăr, miată și flori de cîmp și le-a pus subt grindă, a tors lina și a țesut paretarii, cu care a acoperit păreții din jurul lavițelor, acoperite de lăvicere de culori și desemnuri tradiționale, aceiași zestre așezată pe lada tradițională de lemn (albastră cu flori roși și galbene), plină de suluri de pînzeturi și ștergare țesute de mîna gospodinei și fetelor.

Dar pe lângă aceleași aspecte de exterior și interior, la sate se păstrau aceleași ocupațiuni, aceleași raporturi economice, juridice și sociale, aceleași obiceiuri, credințe superstiții și rituri la nașteri, botez, căsătorie, înmormîntare, sărbători, vizite, petreceri, vînzări, cumpărări, muncă, creșterea copiilor. Fiecare pas din viață era înconjurat și de stări sufletești și de forme tradiționale.

Prin masa lor compactă, izolate de orașe, prin rezistența lor extrem de puternică, deși pasivă, satele din Basarabia pe lângă că și-au pătrat viața lor națională moldovenească, ne atînsă de imperialismul rusesc de o sută de ani, dar au absorbit elementele străine izolate și ne rezistente, au silît elementele na-

ționale din alte clase să-și păstreze măcar o parte din limba și sufletul național și, cu toate legile și ordinele dela Petrograd, și-au impus limba și obiceiurile lor ca limbă de fapt indispensabilă și obligatorie.

Deși subț jug străin, despărțită prin cordon militar la Prut ca printr'un zid nepenetrabil, părăsită și uitată fără nici un ajutor, sau rază de lumină de nicăeri, fără șco'li, fără biserici, fără justiție, pradă a întunericii și a superstițiilor, moldovenimea din satele de subț Ruși, chiar în această stare de protoplasmă primitivă, și-a păstrat formele vieții sufletești și cele exterioare a neamului și a continuat să participe la viața lui culturală, dându-i tot timpul din sărăcia sa, prin fiil săi umili, tot ce a avut mai bun pentru producția culturală și primind puținul, ce putea ajunge până la ea.

Desigur că supusă, ca și întreaga romînie, stăpînirii de cîteva secole a fanarului și invaziilor turcești, tătarăști și muscălești, în momentul răpirii, viața culturală a moldovenimii, trecută subț Ruși, nu putea fi la un prea înalt nivel. Formele religioase predominau și în aceste forme se manifesta cultura.

Din acest punct de vedere, „deși Rus după educație și servicii“, mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni a contribuit la menținerea și dezvoltarea nu numai a vieții religioase, ci și a celei sufletești și culturale a neamului din această parte a țării, prin traduceri, tipări și propovăduiri. Pe lângă dînsul, în jurul lui și în urma lui, un număr însemnat de clerici și călugări străini și moldoveni au contribuit la aceeaș operă. Până la 1872 această mișcare s'a menținut cu oarecare greutate. Dela 1872 greutățile au fost mai mari, dar viața aceasta n'a putut fi stînsă nici un moment. Dela 1856 până la 1878 o parte din Basarabia retrocedată, a luat parte la viața comună culturală liberă. Bisericile și școlile romînești din acea parte au ridicat într'o măsură însemnată viața națională și culturală. Urmele ei n'au putut fi șterse, dimpotrivă, la reanexare au pătruns și în restul Basarab el.

Epoca de luptă de exterminare, dusă de Ruși împotriva culturii religioase și bisericesti a Moldovenilor între 1872 și 1900, desigur a micșorat întinderea și rezistența formelor culturii religioase și bisericesti, dar n'a fost în stare să le stingă vitalitatea rădăcinii. Dela 1900 aceste forme reinvie, pentruca dela 1908 să primească noi lovituri, de data aceasta mai slabe. În capitolul special asupra bisericii și școlii, am dat toate detaliile asupra acestor lupte.

Legăturile între Romîni depe amîndouă malurile Prutului, pe tărîmul religios, deși slabe, totuși se mențineau. Dela mănăstirea Neamțului, pe la 1863, a plecat un grup de călugări (Andronic în cap), care au făcut mănăstirea Ch Țcanii de lângă Bender, păstrînd obiceiurile, tradițiile și limba moldovenească, contribuînd la cultura religioasă națională din acel țînut. Din Basa-

rabia am avut pe mitropolitul Iosif Naniescu la Iași (din ținutul Orhei) și mulți frați și călugări, care treceau Prutul venind în mănăstirile noastre (Soroceanu și alții). Sărbătorirea Sf. Paraschiva la Iași era de asemenea o ocazie anuală de comunitate națională religioasă între țărâniimea de pe amîndouă malurile Prutului.

Comoara producției populare: povești, cîntece, legende, zicători, cîmilituri, poezii, ca formă vorbită și transmisă dela om la om, neputînd, prin firea ei, fi supusă nici cenzurii, nici fi controlată de poliție, arestată și oprită la poștă, s'a păstrat din generație în generație, mărită, lărgită, supusă la diferite influențe a timpului și împrejurărilor, iar noile producții, exprimînd rare ori bucuriile, de cele mai multe ori cum era și natural, exprimînd profunda durere a unui neam subjugat și părăsit în întuneric, se nășteau spontan din același autor colectiv, pentru a se transmite din generație în generație, din gură în gură.

Toate colecțiile de poezii populare, tipărite în România liberă, au avut întotdeauna și poezii adunate în Basarabia.

Izolarea Moldovenilor din Basarabia contribuia mult la menținerea formelor și riturilor vechi la nașteri, botezuri, cununii, înmormîntări, sărbători; aceste forme și rituri vechi erau întotdeauna însoțite de cîntece, recitări poetice și cîntări. Formele rituale vechi păstrate prin izolare, implicau păstrarea poeziei, cîntecelor și întregii producții populare și erau izvor de noi inspirații și noi producții.

Lăutarul anonim, sub forma lui de cobzar și scripcar, era unul din depozitarii și propagatorii poeziei populare, dar și a celei culte. Romansele lui Conache, Vacărescu, Alexandri și Eminescu, lăutarul le ducea și le răspîndea în întreaga Basarabie. Toate „dorurile“ mici și mari erau cîntate de ei prin Basarabia, furate din gura lor de lăutarii locali se propagau pe întreaga întindere a țării ca poezie și muzică, formînd unitatea poetică și sentimentală. Romanțele și vechi și noi, bune și rele, poetice și caraghioase, cîntecele la moară în fiecare moment, dar și adevărate inspirații poetice, de lăutari se propagau până în timpurile noastre în toate clasele moldovenești din Basarabia. Cenzura poliției și administrația erau în neputință să prindă și să aresteze cuvîntul vorbit, poezia recitată, melodia fredonată. Bineînțeles că și lăutarii au fost arestați, și expulzați chiar, dar rare ori, căci ei nu umblau cu scopuri subversive și intenții criminale politice separatiste, ci ca meseriași, pentru a face plăcere celor ce o cereau; cîntau cum cîntă păsările și e greu să le prinzi, să le condamni și să le stîrpești pe toate — Era un fond inezizabil, în fața căruia orice autoritate este neputincioasă.

Din colecțiile de poezii populare din Basarabia, cea mai bună pare a fi cea făcută de răposatul preot Andrei Madan din Trușeni și publicată de fratele său Gheorghe.

În primele decenii după răpirea Basarabiei, legăturile de rudenie, de sînge directe și apropiate între Moldovenii de pe am-

bele maluri ale Prutului, se mențineau strânse. E de ajuns a vedea numele identice a boerilor dintr'o parte și alta a Prutului și a satelor, pentru a se convinge de acest lucru. De altfel legăturile acestea familiale și c'iar prin căsătorii noi (Zoe Catargi, sora lui Lascar Catargi, măritată cu Alecu Rusu — nu poetul; fiica sa Tereza măritată cu Ghica, etc.), dar mult mai puține, au mers până în zilele noastre. Prin aceste legături se păstra în mică măsură legătura culturală și sufletească.

Eteria din 1821, determinând fuga unui însemnat număr de Eteriști, dar și de Moldoveni din Moldova la Chișinău și în alte părți ale Basarabiei, a reînprospătat legăturile de pe ambele maluri ale Prutului. La 1822 Veltman scrie: „în loc de 12 mii locuitori la Kișinău erau 50 mii, din cauza eteriștilor greci și Moldovenilor fugiți“, între aceștia erau: Mihai Șușu în drum spre Italia, Beizadea Gheorghe cu familia, tatăl său și cu fiilii: Neculai, Constantin și Ioan; Postelnicu Ion Schina, Caragea, Bobică Rosset, Muruzi, Gheorghe Roznovanu, vestier Dimitrache Statak, Plagino, văduva hatmanului Bogdan, Postelnicul Iacovachi Rizu, Manu, Varlam, Ghica, Herăscu, mitropolitul Veniamin Costaki (a fugit la moșia Colîncăuți) episcopul Meletie al Hușilor, Andronaki Donici, poetul Beldiman, Petrake Negri. Poetul Conaki scrie aici „Jaloba mea“, poezie de dragoste și gelozie către iubita lui Zulnie (Smaranda Negri) și probabil și altele. De sigur că multe din poeziile lui („Zori de ziuă se revarsă“, „Ah, zilelor întristate ce 'n pustiu v'îm petrecut“, „Mă sfîrșesc, amar mă doare“, „Aleargă și flete aleargă“) prin răspîndirea lor prin lăutari, au devenit și în Basarabia cîntece populare, întîiu în saloane printre boerime și apoi prin „doruri“ în popor.

În mediul moldovenesc din Basarabia, din veche familie răzăsească din ținutul Orheiului, se naște Alecu Russu. Desigur impresiile lui depe malurile Bîcului și a mediului în care a trăit acolo au avut o influență asupra spiritului său. Studiile în Viena și în Elveția l-au format. Dar pare că democratismul lui profund, sincera lui revoltă contra jugului străin, adîncile lui dureri și vîsări din „Cîntarea Romîniei“ își aveau obîrșia și în sentimentul personal că aparține prin naștere unei părți subjugate din neamul romînesc, aparține Basarabiei.

Ocupațiile rusești de pe la 1829—34, 1848—1849, 1853—5, 1877—78, deși în fond mari nenorociri pentru țară, prezentau din punct de vedere a relațiilor cu Basarabia, avantajul de a înlesni toate legăturile cu dînsul. Vedem astfel că revistele de pe timpuri, zările romînești și cărțile, pătrundeau acolo. Sînt mărturii multiple despre aceasta. 1

În scrisoarea căminarului Pastiescul (Ianuarie 1830) se spune

1 Vezi P. Haneș, Scriitorii Basarabeni, București 1920, pg. 36, 37.

despre bucuria Basarabenilor, cînd au venit acolo cele dintîlu gazete romînești (în primăvara anului 1829).

„Romîni sunt: d. titulari sovetnic Constantin Stamate, bărbat literat, sîrguitor spre luminarea neamului său; Romîni care aduc cîinste neamului cu învățătura și caracterul lor cel cînstît sînt încă și d. Mareșalul Alecu Leonart, d. Vasile Cațichi, Costake Tufescul, mädularul judecätoriei Județului Iașului“.

La curțile boerești, pe la unii preoți și în anume cercuri care-și păstrau naționalitatea și cultivau producțiile naționale, găsim și astăzi cărțile diferiților autori și diferite reviste importate pe diferite căi, la timpul lor, mai cu seamă edițiile din Iași.

Cei mai căutați, citați și răspîndiți erau Alexandri, apoi Creangă, Eminescu, Vlăhuță, Coșbuc. Multe cărți romînești au intrat în Basarabia între 1902-1908. Dintre revistele timpurilor noastre, cea mai cunoscută în Basarabia era „Viața Romînească“, cercul căreia dela Iași avea multe legături culturale peste Prut.

Generațiile mai vechi, mai mult, dar și cele noi, însă mai puțin, propagau în special poezia și cîntecul prin copii în albume. Care basarabean din generația mai veche, n'a văzut albumele mamelor, surorilor și bunicelor lor, în care erau transcrise frumos cîntece, poezii, acrostihuri romînești, păstrate în scrinuri alături cu cîteva cărți romînești, cu vreo carte de rugăciuni, evanghelle sau psaltire, pe folie albe dela sfîrșitul căreia se scriau cu literele timpului, în limba romînească, bucuriile și durerile familiei: nașterile, botezurile, cununile, morțile și întîmplările însemnate mondiale sau locale: războaie, cutremure, secete cumplite, lăcuste, revărsări de riuri, trăsnete, focuri.

Sfînte relicue din sufletele trecutelor generații. 1

În orașele din Basarabia, așa de profund înstrăinate în aparență, teatrul, opera și opereta locală, nu existau; cele importate, cu toate ajutoarele și subvențiile statului, de abia în ultimii ani puteau să se menție. Teatrul și opereta romînească dela Iași, cu toată sărăcia și subjugarea Moldovenilor, cu toate greutățile cenzurei, controlului, măsurilor polițienești, necultura maselor mari moldovenești, în totdeauna erau primite la Chișinău cu deosebită dragoste și simpatie, mai cu seamă de bătrînii Moldoveni și de tinerele generații, cuprinse de romantism democratic.

Mediul moldovenesc din Basarabia a crescut și a dat și Romîniei libere pe unii din fiilii săi, pentru contribuție la comoara culturii naționale. Din fiecare generație din Basarabia am avut reprezentanți ai culturii naționale de acolo.

La începutul secolului trecut pe Alecu Russu (1819—1859)—, care s'a stabilit în Moldova; pe Costake Stamate (1780-1867)

1 Recomand un exemplar, de astfel de înscrisuri romînești, făcute pînă în zilele noastre aproape, văzut la d. P. Gh. Gore și un altul văzut împreună cu dr. Mironescu la un simplu răzăș plugar din ținutul Chișinăului.

care a trăit tot timpul în Basarabia pe Teodor Vârnăv, fabulistul A. Donici, Ion Sîrbu, (1808—1883), B. P. Haşdeu, Zubcu Codreanu, D. Muruzi, Victor Crăescu, E. Gavriliţa, dacă ar fi să enumerăm pe cei mai importanţi şi morţi.

Fiecare din ei însă reprezenta un grup întreg de oameni, fie rămaşi în Basarabia, fie din cei cari au trecut Prutul în ţară. Şi izvorul acesta nu seca chiar în timpurile cele mai grele şi sub apăsările cele mai straşnice.

Este interesant, dar uşor explicabil, că în prima jumătate a secolului trecut, condiţiile vieţii naţionale fiind mai uşoare, scriitorii moldoveni din Basarabia trăiau acolo, (afară de Alecu Russu); în a doua jumătate treceau Prutul, iar dela 1905 din nou începu lucrarea în Basarabia.

Mişcarea pentru cultura naţională 1 în Basarabia la începutul secolului era oarecum în limite legale; mai târziu această mişcare fiind oprită de administraţie, persecutată şi pedepsită, devine clandestină şi în clandestinitate se pune în legătură cu celelalte mişcări clandestine, cu mişcările democratice, cu mişcările socialiste, care în spiritul lor şi în tactica lor de propagandă, recunoşteau drepturile naţionale. Aşa se explică cum mişcarea naţional-culturală din Basarabia, prin firea ei însăşi democratică, în a doua jumătate a secolului trecut şi la începutul secolului actual, se leagă de mişcările opoziţioniste ruseşti.

De aceia la scriitorii basarabeni, indiferent de clasa din care proveneau, vedem acele note democratice puternice; chiar la Alecu Russu, aceste note nu par a fi numai ale epocii sau a educaţiei în Eiveţa, care ar fi dat poate o dogmă democratică, şi nu acel adînc sentiment de durere şi de revoltă, personal simţite, care respiră din lucrările lui; la cei mai noi ele constituie fondul sufletului lor.

Valoarea absolută a lucrărilor scriitorilor romîni din Basarabia pentru cultura naţională este neegală. Dacă operele lui Stamate, Sîrbu, Muruzi, Crăescu, Gavriliţa, Z. C. Arbore, P. Halipa, pentru timpurile în care s-au produs şi ca o bază pentru dezvoltarea culturii ulterioare şi mai cu seamă pentru contemporanitatea şi unitatea culturii romineşti, au o valoare relativă, din operele lui Alecu Russu şi B. P. Haşdeu multe vor rămîne nepreţioase în cultura naţională.

Dacă şcoala şi biserica din Basarabia prin activitatea lor de o sută de ani au reuşit într-o măsură să reţină elementele minore şi ruseşti dela romanizare, activitatea lor de rusificare s-a limitat la oraşe şi mai cu seamă la anumite straturi sociale, care tindeau să parvie în statul rusc. Fiii de mari proprietari, fii de clerici, de funcţionari, de negustori, arendaşi, circlumari mai avuţi, în tendinţa de a ocupa funcţii în statul rusc se rusificau

1 Vezi lucrarea d-lui St. Ciobanu, membru al Academiei Romîne; *Cultura Rominească în Basarabia sub stăpînirea rusească*, Chişinău 1923 foarte amănunţită.

prin școală, biserică și armată. Mai cu samă se pierdeau complet pentru neamul moldovenesc acei, care după studii superioare în Rusia, nu se mai întorceau în Basarabia; așa era majoritatea, pentru că la școlile din Basarabia, în regimente, în înaltul cler și în funcțiunile diferitelor instituții, primării urbane și zemstve, personalul de regulă generală (afară de cazuri rarissime) era din străini de Basarabia. Personalități excepționale — și au fost și de acestea — își păstrau naționalitatea și în diferite funduri din Rusia, dacă legături de familie contractate și alte interese nu îi învingeau. Dovada acestui lucru s-a făcut în 1917, când partidul național a făcut apel la elemente moldovenești, cu cultură rusească, să vie în Basarabia pentru a contribui la reînvierea vieții naționale: au răspuns foarte puțini.

Situația și efectele rusificării bisericii și școlii în satele din Basarabia se vor lămurii mai bine din următoarele rânduri caracteristice. Cu tot aspectul rusec, cu toate dările de seamă oficiale, Batlușcov¹ scrie: „avem informații particulare, că în unele mînăstiri și biserici din Basarabia, numai după dările de seamă oficiale și raporturi, slujba se face în limba slavă și românească, pe cînd în realitate slavonește se cînta cîte odată numai: Doamne miluește. Pentru justificarea unei astfel de stări de lucruri localnicii din Basarabia arată împrejurarea că populația rurală românească² nu știe de loc limba slavo-rusă și prin urmare nu poate înțelege slujba. Noi din parte ne putem comunica că nu în sate din fundurile Basarabiei cu populație moldovenească, ci în mijlocul Chișinăului întîmpinăm țărani moldoveni, care nu știau nici un cuvînt rusește deși această neștiință se explică fără tendinți separatiste, ci prin izolarea lor și întîrzierea dezvoltării. Totuși acest trist fapt a neștirii de țărani moldoveni a limbii slavo-ruse nu elimină chestia, ci numai îngreuiază soluția în sens rusec. Dacă dorim ca populația rusească să nu se romanizeze mai mult, că Basarabia să fie în realitate, iar nu să se socotească numai rusească, să nu devie și mai mult obiect de dorințe și chiar de agitațiuni românești și să fie organic lipită cu Rusia, trebuie prin școală măcar să îi facem semi-ruși după limbă“.

Sforțarea de o sută de ani a întregului aparat de stat imperial cu atîtea mijloace și atîtea inteligențe și energii pentru rusificarea Basarabiei nu putea să nu deie oarecare rezultate și la sate. Ele erau însă cu totul negative. În aspectul exterior al populației rurale ele se manifestau prin distrugerea costumului național (afară de suman, căclula și cojoc) și prin introducerea șepcii cu cozoroc și de stofelor de stambă din Polonia. În stările sufletești rezultatul rusificării se manifesta în întuneric adînc, alcoolism și oarecare deprinderi huliganice la unii, importate din serviciul în unele garnizoane din armata rusească.

¹ Batlușcov, Basarabia Petersburg 1892 pag. 174.

² Batlușcov o numește foarte exact românească, nu cum le place la anumite cercuri „basarabene“ maximum moldovenească.

Demonstrația cea mai desăvârșită a rezultatelor rele, pe care le producea rusificarea instituțiilor și unor pături sociale din Basarabia asupra maselor moldovenești dela sate, se vede mai bine din mișcarea religioasă produsă printre Moldoveni între anii 1910—1913.

În anul 1910, exclusiv între țărănimea moldovenească din Basarabia (puțin și între Moldovenii din Podolia și Cherson), s'a ivit o intensă mișcare religioasă, cunoscută de autoritățile și cercetătorii ruși sub denumirile: „mișcarea dela Balta“, „innochentizm“ (innokentievșcina).

Autor al acestei mișcări a fost Ion Țurcan, țăran din satul Cosouți ținutul Sorociei. La 1896 el a intrat, pentru ascultare, la mănăstirea Dobrușa (Orhei Basarabia); după ce a stat aici 7 ani, a trecut prin mănăstirile din Kiev, Iaroslav, Poceaev vre-o 4 ani. În aceste călătorii a făcut cunoștință cu Ilodor, vestitul călugăr agitator, cu Gapon preotul, care a luat parte la mișcarea revoluționară din 1905 și cu vestitul în toată Rusia preotul Ion Serghev dela Cronștat. Întors în Basarabia, a trecut din nou pe la mănăstirile Dobrușa și Chițcani, de unde s-a dus în orașelul Balta, din ținutul Podoliei, la o mănăstire non înființată. Aici la 1909 a fost făcut ierodiacon și ieromonah făcînd serviciul religios cu o deosebită credință, evlavie și talent, dînd povești și ținînd Moldovenilor predici în limba moldovenească, a căpătat din partea lor o deosebită simpatie și încredere, ca om evlavios, milos și mai presus de toate, ca moldovean, propovăduitor înțelept. Le făcea slujbe și rugăciuni moldovenești, le dădea sfaturi, îi ungea cu untdelemn, îi stropea cu aghiazmă, le citea moliftele lui Sft. Vasile din vechi ceasloave, pentru iertarea păcatelor, vindecarea boalelor, izgonirea duhurilor celor necurate, care întrînd în om îi dau boli și îl împing la păcate. Vestea despre un așa de minunat călugăr moldovan, drept înaintea lui Dumnezeu, mîngietor și vind cător s-a răspîndit între Moldovenii din Basarabia, Podolia și Cherson. Pe lîngă elementul de pură credință religioasă s-a adăugat o mare cantitate de suferință. Nervoși, neurastenici, isterici, epileptici și chiar nebuni erau aduși din depărtări la Innochentie pentru a le citi, a se ruga, a-i vindeca. Cîrduri de Moldoveni credincioși și bolnavi veneau la mănăstirea din Balta la proorocul moldovan. Din ofrande mănăstirea se îmbogășia, activitatea lui Innochentie convenea deci superiorilor imediați. Pentru adăpostirea credincioșilor și bolnavilor s-au închiriat clădiri pe lîngă mănăstire. S-au găsit femei credincioase și caritabile să îngrijească de bolnavi. Innochentie îl trata cu rugăciuni, cu ungere cu mir, cu aghiazmă cu moliftele lui Sft. Vasile și de sigur, că prin puterea credinței și sugestiei, mîngîia și chiar vindeca. Mănăstirea de lîngă Balta devenise în 1910—1911 un fel de Lourdes pentru Moldoveni.

Este greu de stabilit, care era dogma lui Innochentie; cei din Balta, pricepuți în dogme nu puteau să-l înțeleagă, fiind Ruși, iar celi ce credeau și spuneau Moldovenii, nepricepuți în dogme,

din spusele lui Iunochentie, nu se știe, dacă era chiar dogma lui.

Iată ce spuneau țărani. „Iunochentie este om mare, trimis de Dumnezeu să învețe poporul, este sfânt, cuvios, cel din urmă trimis a lui Dumnezeu pe pământ, este mare pastor, stîlpul de foc, care leagă cerul de pământ, singurul pentru toate limbile : toate popoarele sînt în minile lui, el ghicește păcatele omenești, este proroc, seamănă cu Sf. Ilie și cu Ion Botezătorul, el a înghițit hulubul, adică Sf. Duh, care va judeca la judecata cea de pe urmă. Vine vremea de apol, oamenii trebuie să se pocăiască, să nu bea tutun, să nu mînce carne, mai cu seamă de porc, oprită de Moise, bărbații să trăiască cu femeile ca frații cu surorii ; viind vremea de apoi apa începe a seca, ea va seca din riuri, iazuri, izvoare și fîntini ; trebuie să facute fîntini noi, sfințite și binecuvîntate de Iunochentie, acelea nu vor seca, ele vor vindeca relele, boalele și vor da iertare păcatelor pentru cei, ce le-au făcut. Pentru iertarea păcatelor sufletelor copiilor născuți morți și nebotezați, trebuie să se slujească cite 40 pomeni în biserici pe bani adunați. Femeile și fetele să-și tundă părul ca să nu ducă pe bărbați în păcate. Vindecarea bolnavilor nu se va face de doctori, ci prin rugăciuni, post și ungere cu untdelemn sfințit. Rănile și bubele, ce ies pe piele, sînt păcatele ce ies afară și așa se curăță oamenii de ele, căci și Hristos a avut răni“.

Ca la orice mișcare religioasă, pe lângă primul promotor erau și apostoli ; mai cunoscuți dintre aceștia erau : Teodosie Ieromonah, starețul mănăstirii Țigănești și Ieromonahli Gherasim și Ghenadie dela via arhlerească de lângă Chișinău, un țaran Țurcan și altul Nogacevsky (probabil Nagiț tradus în rusește), cari și-au adus cărți din România. Satele Horești, Costești, Zaim, Sălcuța, Hîncești, Ialoveni, Molești, Clogirileni, Hansca, Buțeni, Firlădani, Vornicenii Pîrjolteni, Horodiștea, Budu, Ciutești, Găurenii, Căbăiești, Novaci, Vinători, Boldurești, Raciula, Cimîșlia, Zgurița, Țigănești, Ghelauz, Sadova, Gura Galbini, mănăstirile Răciula și Vărzărești erau cuprinse de credința în Iunochentie.

La început autoritățile bisericești din Balta l-au susținut pe Iunochentie. Mai tîrziu sub presiunea preoșimii de mir, care își pierdea credincioșii, au fost silit să-l scoată din mănăstire. El a fost silit să se stabilească în orașul Cameneț, dar și acolo și-a continuat activitatea.

În urma intervenției energice a episcopului Serafim al Chișinăului, căruia nu convinea mai cu seamă forma moldovenească a acestei mișcări, s-au început anchete, cercetări, birfeli, arestări, prigoniri.

Iunochentie este mutat din porunca Sf. Sinod (1912) la mănăstirea Murom din ținutul Oloneț mai la Nord de Petrograd. În drum se oprește la mănăstirea din Balta, face slujbe, propovăduiește, împărtășește mil de oameni. Teodosie, Gherasim și Ghenadie sînt trimiși la mănăstirea Dobrușa.

Se fac și anchete administrative și medicale. Din cauză că

la mișcarea aceasta participau și bolnavi, isterici, nervoși, întreaga mișcare din cauza acestei laturi este botezată : „epidemia nervo-psihică dela Balta”¹. Mai târziu medicii revin și stabilesc existența pa lângă latura bolnavă, mică în mișcare, fondul ei : căutarea de către un popor lipsit de cultură civilă și religioasă a unei exteriorizări sufletești în limba lui.

Persecuțiile, ca de obicei, exasperează mișcarea. Mii de Moldoveni cu copii, neveste și bătrâni, își părăsesc casele, își vind pământurile și averile și se duc la Murom. Acolo stau în frig foame și mizerie în bordee. Autoritățile îi prigonesc. În cap cu Innocentie, pe o zăpadă mare și pe ger strașnic, pleacă din mănăstire cu crucea înaintea, în necunoscut. Sînt opriți, arestați, închiși, trimiși, flămînzi și gol la urmele lor (Martie 1913). Innocentie subț pretext de-a fi insultat armata este băgat la închisoare.

În Iunie 1913, sub diferite presiuni, în temnița dela Oloneț, Innocentie face declarația de pocăire și este trimis la mănăstirea Soloveț, pe o insulă din Marea Albă².

Dacă clerul și în special cel superior a văzut în această mișcare numai latura religioasă, unii medici numai latura de psiho-patologie a maselor, iar poliția și administrația ordinea și liniștea tulburate, alți cercetători, mai serioși, au căutat fondul din care a putut izvorî mișcarea.

Doctorul Iacovenco³ spune asupra acestui fond. după ce a examinat detaliile de psihopatologie, fanatizm, misticizm, neurastenii, isterie, sugestie : „Dar dacă nu se poate să nu vezi în influența călugărului fanatic cauza imediată, care produce această mișcare, unde sînt condițiile, care au pregătît, pentru influența fanaticului, un teren așa de favorabil ?”

„Abuzul de băuturi spirtoase, rea hrană pe de o parte, *intunericul sufletesc, nivelul jos a dezvoltării intelectuale și morale* pe de altă, însumîndu-se, dau ca rezultat slăbirea organizmului, iritabilitate exagerată a sistemului nervos și o așa nestabilitate că, la acțiunea de noi factori iritanți puternici, se ivește boala sistemului nervos. Fără îndoială că alcoolismul cîtorva generațiilor, cu alimentație proastă, are influență vătămătoare asupra țesutului celui mai delicat, celui mai sensibil, sistemul nervos. De acela nu este de mirare. că între Moldoveni certurile. bătăile grave sînt lucrul obicinuit. Trecînd la cauzele morale sîntem siliți a arăta *slaba dezvoltare intelectuală a Moldovenilor, răspîndirea între ei a superstițiilor și extrema sărăcie în școli. Se poate oare vorbi despre influența școlii acolo, unde în sate imense cu 10—15 mii de locuitori există 1—2 școli și acelea rusești, iar moldovenii nu se amestecă cu populația rusească și limbă ru-*

1 „Psihoza dela Balta” D. Coșovskey. Chișinău, 1911.

2 Vezi lucrările soc. istor. biseric, Basar. vol. VIII pag. 194 222.

3 Dr. Iacovenco. Epidemie psihică pe bază religioasă. Psihiatria modernă 1911.

sească nu știu. În ignoranța lor sînt lesne crezătorii și prlmesc drept bun tot ce aud și cu deosebire ce le vine dela biserică și pe limba lor. Predicile pasionate a ieromonahului moldovan le pătrund adînc în suflet: ei merg la chemarca lui să-și purifice sufletele prin post și rugăciuni¹.

„Cît privește necultura și neștiința de carte a masei popoului, aceste condițiuni au imensă însemnătate pentru ivirea diferitelor epidemii religioase mistice. *Basarabia după cum se știe nu se poate lăuda cu abundența de școli. În sfîrșit aș fi vrut să atrag atenția încă asupra unei condițiuni importante, care a ușurat ivirea mișcării dela Balta—rustficarea energică a clerului local. Parchille se dau adesea la persoane care nu știu de loc limba moldovenească. Mîsa poporului, lipsită de legătură religioasă cu preotul, în mod natural merge într'acolo unde poate avea această comuniune și cade subt stăpînirea lui Innochenție, Teodosie, Gherasim¹.*

La aceste concluzii ajunge cunoscutul psihiatru Dr. Coțovsky. ¹

Mișcarea dela Balta, care trebuie privită ca o formă bolnavă de protestare împotriva întinericului și neculturii, din care a izvorît, mai exact, împotriva rusificării, s-a stins în valurile războiului și a revoluției. Despre Innochenție dela Marea Albă nu s-a mai auzit pînă după revoluție, cînd a reapărut la Balta și a reînceput mișcarea; dar epidemia psihică revoluționară era mai puternică, așa că succesul lui Innochenție după 1917 a fost mai mic. El s-a stins la 1920 la Balta.

11

Mișcarea politică

Revoluția rusească din 1905—1906, punînd în evidență slăbiciunea și dezechilibrul, latente pînă atunci, din viața internă a întregului stat rusesc, a avut reflexe și în Basarabia. Deși aici n'au fost revolte militare, sau agrare, nici alte acțiuni revoluționare, totuși contagliul a introdus din Rusia fermenții revoluției în suflete. Moldovenii, mobilizați pentru războiul ruso-japonez, s'au întors acasă avînd cu totul altă mentalitate și alte sentimente, decît acele, cu care s'au dus, căci văzuse multe lucruri noi și sedicioase: văzuse descompunerea armatei, răscoale militare, greve, revolte agrare, unii participase chiar într'o calitate sau alta la ele și la războiul civil (Presna), asistase la meetinguri, ascultase diversii oratori.

Fermenții revoluționari, proaspăt introduși în sufletele moldovenimii, cereau un timp mai îndelungat pentru dezvoltare și pentru producerea efectelor lor în masă. Au fost suficienți însă, ca alături de slăbirea guvernului central, să dea loc imediat la

¹ Mișcarea dela Balta Dr. Coțovsky. Chișinău 1913.

manifestațiuni de redeşeptare națională în două forme : una mai moderată și alta mai extremistă.

Forma moderată a mișcării naționale era reprezentată de un grup de oameni mai în vîrstă din boierime, mari proprietari, preoți și unii intelectuali. Șeful grupului moderat era P. V. Dicescul, doctor în filosofie dela Heidelberg și mare proprietar. Toți membrii acestui grup erau nu numai antirevoluționari, dar mișcarea lor națională avea de scop prin școală și cultură națională să previe mișcărilor revoluționare.

Avînd situațiuni bine stabilite și influențe în anumite cercuri, grupul acesta a format la 30 Octombrie 1905 : „Societatea pentru cultura națională”. Pe lîngă aceasta, luînd parte activă în zemstvă, au provocat acolo discuțiuni și rezoluțiuni în favoarea culturii și școlilor naționale. Intr’adevăr, în darea de seamă asupra activității zemstvei gubernale pentru sesiunea din 1905—1906, găsim următoarea propunere a lui Aristide Casso : „Cea mai mare parte din populația Basarabiei sînt Moldoveni, ei vorbesc numai limba natală, pe cînd în școli copiii din sate, locuite de Moldoveni, sînt puși să învețe exclusiv rusește. Cu acest sistem avem o învățătură mecanică a unei limbi cu totul străine și o complectă lipsă a orice cultură, din cauza neînțelegerii obiectelor care se predau, iar pe deasupra ce se învață, în mod mecanic pe derost, se uită complect și repede. Fiîndcă învățămîntul popular trebuie să dea și cultură și știință de carte, aceasta se poate face pentru Moldoveni numai învățîndu-i întăiu moldovenește și apoi rusește. Numai prin învățămînt național se vor obține rezultate reale și statornice”.

„Copiii Moldovenilor, care intră în școli secundare, în Basarabia nu găsesc în aceste instituții predarea gramaticii și literaturii limbii lor materne, pe cînd în acele instituții se predau limbi străine. Predarea limbii moldovenești în școlile secundare din Basarabia este atît de normală și de necesară, că nu cere dovezi pentru utilitatea introducerii ei. Pentru funcționarii din Basarabia, știința limbii locale îi va pune în situație mai normală”.

„În vederea celor expuse găsesc necesar a propune adunării să hotărască a cere guvernului să se introducă învățămîntul limbii moldovenești în școlile populare din satele din Basarabia cu populație moldovenească și a deschide pe lîngă școlile secundare cursuri de predare a limbii moldovenești”.¹

În ședința adunării din 11 Decembrie 1905 sub președinția d-lui M. E. Feodosiu, cu ajutorul membrilor progresiști dintre Ruși (Ianușevici, Ianovsch), împotriva dificultăților din partea d-lor A. N. Crupenschi, M. E. Ponsé, după insistențele Moldovenilor : N. I. Botezat, I. M. Sirbu și altora, s-a primit rezoluțiu-

¹ Darea de seamă complectă, Zemst. 1905 - 6 pag, 436-47.

nea: 1 „este necesară libertatea predării în școlile primare în limba maternă cu obligativitatea studierii limbii statului”.

Dar asupra altor chestiuni la ordinea zilei, concepțiile acestor grupări au fost cu totul altele. La ordinea zilei în același sesiune fiind atitudinea reprezentanților din zemstva Basarabiei 2 la congresul zemstvelor din Moscova, (care s-a pronunțat că „în Rusia liberă nu pot fi naționalități subjugate, ci toate au dreptul la *autodeterminare național culturală*”) și discuția măsurilor de luat pentru a preveni în Basarabia mișcările agrare, care „în forme sălbatice și furtunoase cu silnicii și prădăciunii au cuprins multe guvernăminte”, reprezentanții grupării naționale au mers alături cu grupurile rusești conservatoare, care erau gata să dezavoleze participarea reprezentanților zemstvei Basarabiei la acel congres. În chestia agrară ca punct de program s-a admis a se face exproprieri și împroprietăriri prin Banca Țărănească, a căril filială să se mute la Chișinău 3, să se înlesnească emigrarea liberă a Moldovenilor în Siberia, zemstva să înlesnească creditul mărunț și înființarea de cooperative 4.

Se înțelege bine că fiind mică, slabă, această grupare nu putea fi de sine stătătoare; ea trebuia să meargă pe jumătate cu progresiștii opozanți și pe jumătate cu conservatorii, cu guvernul. De aceea în afară de această simplă și foarte frumoasă, dar platonice manifestare pentru școala națională și mai târziu alegerea lui P. Dicescul în Consiliul de Stat, unde a ridicat glasul tot pentru școala națională, dar tot fără rezultat, gruparea naționalistă moderată n'a avut un succes real. Totuși trebuie să recunoaștem atât valoarea morală a persoanelor din această grupare, cât și autoritatea lor, care a dat o însemnătate mare chestiunii ridicate, atât în ochii Moldovenilor, cât și a străinilor și a guvernului¹.

Grupul democrat moldovenesc era compus din tineri din straturile populare adânci, feciori de răzăși, țărani, preoți și țirgoveți, influențați de formațiile multiple și variate a democrației rusești: socialiști revoluționari, social-democrați (marxiști), socia-

1 Ibid, pag. 21 partea II.

2 C. F. Cazimir, A. Stuart, M. Suruceanu, V. Ianovschi, A. Aleinico.

3 Cu această ocazie D. P. Sinadino a spus: „Banca țărănească trebuie să aibă o filială la Chișinău nu la Odessa (între altele) pentru că majoritatea populației Basarabiei vorbește moldovenește și într'un oraș, unde nu se înțelege această limbă, este fără nici un ajutor”, Dare de seamă a Zemst. Guber. pe 1905-6 ședința din 13 Decembrie pag. 69.

4 Iată concluziile adoptate în chestia agrară:

a) Zemstvele guberniale să ia asupra lor mijlocirea în arendarea moșiilor la țărani.
 b) A se muta filiala băncii țărănești la Chișinău.
 c) Zemstvele ținutale să organizeze creditul mărunț p. țărani.
 d) Zemstvele ținutale se convoacă adunări extraordinare pentru discutarea chestiei agrare.
 e) A cere să se înlesnească de guvern emigrarea țăranilor.

liști populari radicali. Mișcarea acestui grup, cam haotică ca concepții, puțin disciplinată, cu tendințe extremiste, dorea rezolvarea instantanee definitivă și radicală a tuturor problemelor și proceselor istorice politice și economice de lungă durată și de mari sforțări a întregii omeitiri.

Activitatea acestui grup era variată și multilaterală, poate dezordonată, dar vie. În primul rind simțindu-se nevoie de presă s-a obținut voia de a scoate trei 1 jurnale moldovenești: „Basarabia“ (Em. Gavrilă), „Viața Nouă“ (V. Bodi), „Lumina“ (picotul N. Bivol).

În același timp grupul acesta se ocupa în mod foarte activ și energic cu propaganda națională culturală și politică de toate nuanțele culorii roșii cu multă pasiune, în toate straturile sociale, accesibile, asupra tuturor chestiunilor; apoi a început propaganda electorală, tipărirea de manifeste, tratative, acorduri și dezacorduri cu diferite grupări politice în vederea alegerilor. Ion Codreanu se duce (pe atunci nu ajunsese încă moș) la congresul cadeților din Petrograd; doi învățători români din Basarabia se duc la congresul învățătorilor din Petrograd (la 4 Iunie).

Întru cât masa mare țărănească, după un veac de cultură rusească, zăcea în adânc întuneric, amîndouă grupările naționale mai mult simbolizau puterea potențială a masselor moldovenești; era un curent, un instinct; forțe vii, treze, conștiente, gata la luptă și sacrificii pentru valorificarea drepturilor lor la cultura națională și la bucata de pămînt nu puteau fi și nu erau, nici îndărătul acestor grupări, cum nu erau nici îndărătul nici unei grupări politice, nici locale, nici din întreaga Rusie, afară de mișcările polone, letone și finlandeze.

Totuși un reflex puternic în mase s'a format și s'a manifestat.

La 8 Mai 1906 s'a adunat la Soroca congresul învățătorilor, care a votat o rezoluție energică, reclamînd organizarea învățămîntului public din Basarabia în limba națională. La 28 Mai la Izmail într'o mare întrunire publică se proclamă o rezoluție radicală și se expediază Preșidentului Dumei și deputatului Seffer, învățător din Basarabia, următoarea telegramă: „Noi locuitorii orașului Izmail și a mahalalelor ne declărăm solidari cu Duma, cerem cu stăruință amnistie, pămînt și drepturi naționale“; iar țărani din Cojușna cereau: „îndrăznim cu mare plecăciune a ruga Duma să supuie înaintea Măriei Sale Împăratului și plîngerile noastre: înființarea temeiurilor vestite prin manifestul din 17 Octombrie 19 5, îndeplinirea cererii noastre celei mai de seamă în ziua de astăzi a nevoii de pămînt și ridicarea luminării noastre prin obștescul fără plată învățămînt a copiilor noștri în limba părinților noștri“.

1 S-a cerut și obținut permisia pentru trei jurnale pentru a avea pulința, în caz dacă este sechestrat uoul, a doua zi să țese altul, fără a pierde timpul cu noi cereri.

În aceste împrejurări, de frica mișcărilor revoluționare și în special a mișcărilor agrare, autorităților rusești li se impunea o revizuire a situației și în Basarabia. Din nou s-a constatat că existau aici moldoveni, că manifestul Țarului din 17 Oct. 1905, care anunța libertăți, trebuia tradus și în limba lor.

S'a văzut atunci din nou, că țărănimea moldovenească, adică marea majoritate a populației, este tot străină de statul rusesc prin limbă, rasă, mentalitate, tradiții, obiceiuri; că este părăsită în complect întuneric, fără știință de carte, fără conducători, fără nici o legătură cu clerul, învățătorii, proprietarii, arendașii, orașenii, toți străini sau înstrăinați, că are nu numai instinctul și dorul de pământ, ca ori și ce țărănime, dar și nevoie imperioasă de acest instrument de muncă, întru cât din toți locuitorii Basarabiei, țărani moldoveni au fost cei mai puțin împroprietăriți, dându-se în țara lor pământ la diferiți venetici: bulgari, nemți și ruteni, și că din aceste împrejurări nu poate fi un suport sigur și conștient pentru statul absolutist rus. Tot așa s'a stabilit că minoritatea țărănească ucraineană din Basarabia este străină și întunecată, dar mai violentă și mai pornită, deci nici ea nu prezintă pentru statul rus o garanție mai mare ca moldovenii. Coloniștii nemți și bulgari, puțini la număr, străini, izolați, egoiști și oportuniști, nu se puteau socoti că vor fi în stare să se sacrifice pentru absolutismul rus. În orașe majoritatea cea mai compactă 35 % ovrei, fără drepturi, de mult erau văzuți ca ostili imperialismului rus, alături de intelectuali, socialiști, progresiști.

Astfel în cât administrația rusească s-a văzut izolată, înconjurată numai de o pătură subțire de funcționari, cler, nobilime și mari proprietari; dar și în aceste categorii de diferite rase străine, cu un lustru superficial rusesc, simțea lipsa unei înțelegeri, unități în concepții și în acțiune.

Era evident că această izolare și atîrnare în aer a organizării de stat rusești în Basarabia nu putea dura. Pentru salvarea situației se impunea, ca și în toată Rusia, nevoia de a soluționa două probleme: problema culturii poporului și problema pământului.

Nici asupra unei din aceste probleme nu se putea face însă în fond nici acord nici tranșacții.

Cultura poporului moldovenesc nu putea fi decât cea romi-

---

1 D. Iancu Nistor, în a sa „Istorie a Basarabiei”, Cernăuți, 1923, la pagina 293 spune: „la 1818 sosită în Bugeac *cele* de coloniștii francezi, care descălicară satele: Ferechampenose, Brienne, Paris și Areis (?)”. D. Nistor a fost indus și induce în eroare. Afară de francezii din Elveția, stabiliți la Șaba și despre care d. Nistor vorbește mai jos, alte *cele* de coloniștii francezi n-au descălecat în Basarabia, nici la 1816 nici altă dată. Localitățile numite de d. Nistor (din care ultima greșit Areis în realitate Arțiz) ca colonii franceze au fost colonizate de germani dela început și acum.

nească, pământul urma să se exproprieze în folosul țărănimii. Aceste soluțiuni, singurile logice, și la care s-a ajuns pe căi singeroase și tirzile, nu puteau fi acceptate nici de una din forțele în joc în acele momente în Basarabia și în Rusia. A recunoaște și a admite cultura românească pentru Basarabia însemna nu numai recunoașterea lipsei de orice drept al Rusiei asupra acestei țări, dar și negarea politicei de anexare și rusificare silnică.

Pavălache Crușevan¹, cel mai talentat dintre moldovenii rusificați, așa a și pus problema când a scris în gazeta sa *Drug* din 6 Ianuarie 1906: „zilele acestea am aflat, că și la noi se fac deja încercări, care treptat pot să provoace în sufletele Basarabenilor înstrăinarea și uitarea datoriei față de Rusia. Am aflat că s-a format nu știu ce cerc, al cărui scop tinde la deschiderea de școli românești Moldovenilor, dezvoltarea gustului pentru literatura românească etc., într-un cuvânt s-a făcut primul pas, care fatal va duce la antagonism și *separatism*. Nu știu dacă sincer și numai din lipsă de gândire s-a format acest cerc, sau el s-a întemeiat sub înțurirea discursurilor seductive a unui emisar românesc² sau a vre unui agent secret”. „Poporul are prea puțin timp ca să poată învăța carte rusească și românească și de sigur majoritatea va preferi să învețe în limba maternă, în cea românească”.

În alt loc salutând alegerea D-lui P. Dicescul, P. Crușevan scria tot așa de clar: „în persoana lui P. Dicescul consiliul imperiului capătă un românofil aprins, care trebuie să presupunem va simpatiza foarte energic cu toate autonomiile, începând cu *autonomia Basarabiei*, deși credem că ar fi mai loial să ridice pur și simplu chestiunea anexării Basarabiei către România”.

Desigur Crușevan nu exprima numai părerile lui personale, ci a tuturor cercurilor reacționare și imperialiste rusești. Urmă după aceștia să se oprească orice încercare de cultură națională, orice carte, gazetă, cuvânt, așa cum fusese până atunci. Moldovenii trebuiau să dispară ca atare, ei trebuiau să devie ruși, ca să capete orice început de cultură, fie numai simplă știință de

1 Din neam de boternaș moldovan din Borosăni (fiutul Soroclii vorbea perfect românește, recita frumos versuri din Alecsandri și alții). A fost liberal și românofil, proiecta scoaterea unei gazete cu C. Stere, căruia de altfel i-a dat lecții de gramatică românească după sistemul latinizant a lui Cipariu. Mama vitregă a lui Crușevan, cucoana Anica Nămesnic a fost nașă din botez a lui C. Stere; era vestită în tot fiutul Soroclii ca dipozitară a tuturor ritualelor moldovenești pentru solemnități și înfățișări, ca și a tuturor rețetelor de dulceduri, șerbeturi etc. P. Crușevan a fost scriitor și polemist de oare care talent. A început să scrie și un roman din viața Basarabiei cu aluzii transparente la niște contemporani, dar nu l-a isprăvit. A reușit să devie o celebritate mondială prin antisemitism. Pe mormântul său s-a scris: „publicist rus”, „fondator al soluțului Adevăraților-Ruși”, „luptător pentru țara autocrat și Sfânta Rusie”, mort în 5 Iunie 1909.

2 Denuș formal împotriva lui C. Stere, pe care Crușevan îl știa în Basarabia.

carte. Ori, experiența de o sută de ani dovedise imposibilitatea materială a acestui sistem, cu toate consecințele fatale, chiar pentru acei, care-l aplicau la un popor așa de excesiv de supus și blând ca Moldovenii.

Administrația rusească, nici cea centrală nici cea locală, n'au putut în acele momente să meargă pe calea aceasta așa de brutală, mai cu samă din cauza situației generale politice rele din Rusia. De altfel, nici chestia agrară, nici chestia culturii naționale din Basarabia, nu erau să se rezolve nici la Chișinău, nici izolate de rezolvirea acestor chestii și a chestiilor politice generale interne din imperiul rus. Văzându-se însă, că și între Moldoveni se face propagandă revoluționară verbală și tipărită în limba moldovenească, un consiliu extraordinar de mari demnitari și proprietari a fost convocat de guvernatorul de atunci, Haruzin, și s'a hotărât de a se permite deocamdată tipărituri și în limba moldovenească și pentru a se putea face propagandă anti-revoluționară.

Dar afară de atitudinea guvernului, administrației locale și a partidelor din dreapta, toate celelalte curente politice locale, ca reflex a celor din Rusia, din cauza situației lor de opozante și în vederea intereselor electorale, priveau cu simpatie manifestațiile naționale din Basarabia, căutând să le atragă în sfera lor de activitate și influență.

Mulțumită activității politice² a grupului democrat Moldovenesc, aliat cu opoziția, pentru prima Dumă alegerile au dat succes opoziției și în Basarabia. S'au ales Seffer³ învățător din grupul muncii, Ianovschi și Stînschi, constituționali democrați din grupul Millucov, Cazimir din grupul reformelor democratice, preotul Guma, armeanul Demianovici și neamțul Vidmer din grupul reînnoirii pașnice, un Popov fără partid, dar din dreapta și Bogalin tot fără partid, dar nedeterminat.

Moldovenii n'au putut alege pe unul de al lor. Intre cele două grupuri naționale nu s'a putut face înțelegere în atmosfera

1 Tocmai pentru a provoca o astfel de adunare și hotărîre, se scria și se trimitea din București gazeta „Basarabia”, scoasă anume la Galați la tipografia lui Graur, „Mașina de treerat” și multe altele cărți și reviste revoluționare și culturale.

2 Alegerile au fost grele și violente, în timpul lor se aflau arestați la Chișinău 66 țărani și 17 intelectuali, între care Mircea Bondariu (învățător C. Albă), Vintul (învățător Ciocilleni-Orhei), Boțus și Gălățeanu (Comrat), Captarenco și Vornicu (Gălățești Gheltova-Izmail) în April numărul arestaților era de 400. Au fost eliberați în 26 April 1906, iar la 27 s'a deschis Duma

3 Gazeta „Narodni ucitel” îi spune lui Seffer, felicitându-l pentru reușită în alegeri: „în Basarabia sînt peste 1.600.000 Moldoveni, adică 16%, 17% din întregul neam românesc și aproape 80% din populația Basarabiei, care are multă nevoie de cultură; trebuie să luptăm ca populația aceasta să fie ferită de rusificare silnică și artificială, și școala să contribuie la ridicarea culturii naționale; cu gîndul acesta mergi la postul tău întâiule deputat al Basarabiei, ales al popoului nostru”.

de atunci de revoluționarism și radicalism. Grupul național democrat își urma calea sa de muncă și agitații. Incercările de coordonare în interiorul acestui grup la un program național-democrat i-au reușit d-lui C. Stere cu multe greutate.

Deabea după alegerile din Dumă la 24 Mai 1906 apare „Basarabia” (de 2 ori pe săptămână), a lui Em. Gavrilița „cea dintăiu gazetă Moldovenească”, gazetă „Național-Democratică”. În primul număr se publică din partea redacției:

„Salutînd din toată inima pe cetitorii noștri cu eșirea la lumină al numărului întăiu al celei dintăiu gazete moldovenești în Basarabia, noi ne simțim datori a spune două cuvinte de crezul nostru și despre calea, pe care va apuca gazeta noastră în viața sa:”

„Impărtășind din tot sufletul cererile și dorințele cele mai de seamă, care sînt arătate de deputații Dumei Imperiale în adresa lor către Măria Sa Impărătească, căreia adrese îi dăm loc mai jos, noi sîntem încredințați că atisfacerea (îndestularea) cererilor și dorinților acestora, este condiția cea neapărată, fără care nu poate fi nici o reinoire în viața Rusiei, precum și a Basarabiei noastre”.

„De aceia noi ne vom stăruî din toate puterile noastre a propovăduî principiile cele mari și sfinte, care sînt însemnate de Duma imperială și fără îndeplinirea căroră toată Rusia și împreună cu ea și Basarabia noastră sînt osîndite la frici și moarte”.

Tocmai în No. 12 al „Basarabiei”, găsim programul grupării „Național-democrate”. După ce se resping acuzațiile de separatism, se recunoaște că $\frac{3}{4}$ din populația Basarabiei sînt Moldoveni, „opriți a se folosi neîmpiedecați de limba lor în viața obștească”, programul spune: „Noi trebuie să ne alăturăm întregii societăți rusești pentru a cere recunoașterea prin lege pentru toți cetățenii, deopotrivă fără deosebire de nație și religie, a libertăților politice și individuale (omenești), ca temelie sănătății și întemeierea unui adevărat regim constituțional și democrat, avînd de temelie dreptul de vot (alegere) obștesc, egal, direct și secret pentru toți cetățenii vrîstnici”.

„Dar pe lîngă aceasta vom lupta în special (mai ales) ca partid organizat cu toate mijloacele legiuite pentru următoarele două puncte însemnate ale programului nostru național:”

„I. Organizația Basarabiei”.

„Basarabia, fiind și rămănînd parte întregitoare și nedespărțită a imperiului rus, trebuie organizată pe temeliiile drepturilor și principiilor, ce au fost hărăzite la lîpirea ei către Imperiul Rus prin statutul pentru întemeierea provinciei Basarabiei din 1818. Prin acesta i s'a recunoscut o rînduială a ei națională și i s'a dat pentru totdeauna întrebuițarea limbii naționale în dregătorii și în școli, precum și privilegiile și drept rile locale”.

„Prin urmare organizația administrativă a Basarabiei trebuie să aibă la temelie principiile de *autonomie*, sau cîrmuire de sine (samouprovlenie), recunoscîndu-se în aceiași vreme națiunii Ro-

mînești, predominantă în această provincie, dreptul la propășire liberă și neîmpiedecată“.

„Pentru aceasta pe de o parte limba românească trebuie introdusă, cași la 1812 în dregătorii publice și în școli, în care însă se va păstra învățămîntul limbii ruse, ca un obiect de studiu deosebit și în același timp *Romîni* trebuie să aibă drepturi depline de a alcătui orice întrunire și tovărășie, ce ar urmări păstrarea, întărirea și dezvoltarea limbii, literaturii și culturii naționale. (Limba rusă ca limbă de stat să se impue numai în organele centrale în armată și în marină)“.

„Pe de altă parte toate dregătoriile de ocîrmuire locală în sate, voloste (plăși), ținuturi, precum și *sfatul principal superior* (*Sfatul țării*) vor fi organizate după principiile democratice, avînd la temelie dreptul de vot obștesc egal, direct, secret“.

„II. Regimul agrar pentru Basarabia“.

„Moșiile mănăstirești, avînd în Basarabia o mare întindere și aceste moși fiind altă dată dăruite de boerii iubitori de neam și vechii Domni ai Moldovei pentru a îndestula trebuințele culturale ale neamului și pentru scopul de binefacere, ele vor alcătui pe viitor fondul național cultural al Basarabiei“.

„Administrația de astăzi, numită a moșiiilor închinat, va fi desființată și toate moșiile, ca făcînd parte din fondul cultural național al Basarabiei, vor trece sub Administrația *Consiliului provincial Superior*“.

„Aceste moși se vor putea da în arendă numai la sătenii muncitori de pămînt din Basarabia, în atîta întindere pentru fiecare gospodar, cît poate munci el însuși cu familia și copiii fără argați; aceste arendări se vor face pe soroace (vadele) lungi și cu preț cît de mic, hotărît de consiliul superior și care nu se va mai putea ridica în toată curgerea sorocului de arendă“.

„Veniturile moșiiilor din fondul național cultural vor sluji pentru facere de școli naționale la țară, pentru ajutorarea bisericilor sărace, într'un cuvînt pentru a răspîndi lumina în satele Basarabiei“.

„Dacă moșiile, ce astăzi ar intra, după cum se arată mai sus, în fondul național-cultural, nu ar ajunge pentru a întregi pămînturile, ce au astăzi sătenii, pentru o gospodărie temelnică în întinderea hotărîtă de adunarea imperială, atunci consiliul provincial superior va fi dator să *răscumpere, cu ajutorul Băncii Țărănești și după o dreaptă prețaluire, atîta din moșiile boeresti*, cît va fi de trebuință pentru aceasta. Moșiile astfel răscumpărate vor mări fondul național-cultural a Basarabiei și vor fi împărțite în arendă la țărani tot în felul de mai sus“.

„Pe lângă aceasta, consiliile ținutale vor fi datoare să ajute întemeierea obștiiilor de săteni pentru arendarea moșiiilor boeresti; în acest scop consiliile ținutale vor trebui la nevoie să arendeze ele înșile aceste moși, pe care apoi să le împartă la săteni, avînd dreptul de a urmări plata arendei după legea de urmărire a veniturilor statului“.

„Vom lupta pentru a se face lege de tocmeli de muncă între boeri și țărani, pentru ocrotirea țăranilor împotriva boerilor și arendașilor“.

„Pentruca această lege să fie bine păzită și să nu fie calcată de nedreptatea și neînțelegerile, ce s'ar putea ivi între țărani, boeri și arendași, se vor înființa anume inspectorii agrari, precum și deosebite camere de împăcaciune, care vor putea da în judecată pe cei vinovați de asuprire, precum vor putea și să nimicească (anuleze) toate tocmelile și învoelile înșelătoare sau împotriva legii“.

„Toate moștile arendate nu vor fi de ajuns, dacă prin lege nu se va pune asupra consiliului provincial, precum și asupra consiliilor ținutale, sarcina de a se îngriji de ridicarea culturii pământului și de organizarea (chiverniseala) muncii, ajutând și răspinzind tovărășiile de împrumut și păstrare (bănci populare), de consumație (pentru căpătarea mai efină a lucrurilor de hrană) și de alte tovărășii, menite să crească valoarea (prețul) produselor țărănești și a face să se efienească traiul pentru țărani; pentru aceasta se va înființa de către Consiliul superior o anume casă centrală a societăților cooperative de cumpărat și păstrare din Basarabia, cu un capital de cel puțin trei milioane de ruble, care să împrumute societățile cooperative sătești cu banii trebuitori pentru ajungerea scopurilor“.

„Deosebit de aceasta se vor înființa școli speciale pentru fiecare ramură de muncă agricolă și școli de meserii sătești în fiecare ținut după nevoile locului“.

„Punctele de mai sus ale programului de față cuprind toate cerințele noastre de căpetenie“.

„Românii basarabeni nu vor da pe viitor în alegeri pentru Duma imperială glasul lor decît acelor candidați, care se vor lega să apere în adunare aceste cerinți, precum și deputații aleși de nol nu se vor putea alătura altor partide rusești, decît dacă ele vor sprijini aceste cereri naționale“.

„Cu aceasta, avînd credința că *Românul nu piere*, încredători în viitorul neamului nostru, pășim cu hotărîre neclintită la muncă și luptă pentru înălțarea poporului nostru *romîn* din Basarabia“.

Desigur i-a trebuit d-lui C. Stere multă stăruință și tact pentru a tineretul moldovenesc din Basarabia, cu porniri generoase, dar cu concepții foarte variate și haotice, aflat sub influențe diverse și puternice, stăpînit de entuziasmul tinereții și a revoluției, — să adere la acest program.

Judecat din punct de vedere a oportunității de moment și de anume interese, el a fost aspru criticat. Judecat acum, el ne apare ca singura formulă, care exprima exact dorințele vagi și interesele reale ale maselor și ca atare le atrăgea în sfera de influență națională. Dacă, ca program de realizări practice și imediate, în situația forțelor din acel moment, el era privit ca irealizabil, ca ferment, sămînța exact potrivită locului, nevoilor su-

fletelor, pentru a da roade abundente la timpul său, cum a și dat, el a făcut proba, că a fost cel mai bun.

Firește că pe lângă program 1 și chestiuni politice la ordinea zilei, gazeta dădea și material cultural.

Pe lângă răposatul Em. Gavrilă, C. Stere și S. Cujbă, care constituiau împreună direcția gazetei, lucra la ea și un grup de tineri moldoveni, făcându-și aici ucenicia în politică și gazetărie, urmărind toate mișcările naționale din Basarabia: așa îi vedem susținând mișcarea națională a preoților, salutind cu mult entuziasm tipografia bisericească.

Tonul franc național și democrat, evidentele legături cu România, în special cu Iași și „Viața Românească”, apelul de a merge la expoziție la București (ca acela din numărul 5 [confiscat]) 2 nu erau de natură a face că „Basarabia” să fie tolerată mult timp de administrația rusească, mai cu seamă, că între timp situația politică internă în Rusia s'a schimbat. Prima Dămă, întrunită la 27 Aprilie 1906, la 9 Iulie a fost dizolvată, după 40 ședințe. Deși compusă în majoritate din elemente burgheze, totuși sub influența revoluției, atît în proiectele pe care le-a discutat, cît și în

1 Reproducem din primul număr salutul preotului Im. F.

„Vă salut frașilor moldoveni cu ieșirea gazetei în limba noastră națională.

Până acum mi se pare numai Moldovenii basarabeni erau lipșiți de gazetă în limba lor; toate cele multe neamuri, care au loc în Rusia, pulea să cetească gazete, jurnaluri și cărți în limba națională, dar Moldoveanul de vroia să înainteze, trebuia să învețe limba rusească, ca să nu rămie sălbatic.

Și adevărat Moldoveanul a devenit așa fel de om, că sălbătăcia lui a intrat în proverb.

Demult a trecut vremile acelea cînd rădăcina nașunii în Basarabia erau Moldovenii, cînd limba țării era Moldovenească, cînd școlile, judecata și ocirmuirile erau Moldovenești.

Și cînd vezi acum că Basarabia, vatra Moldoveanului, este mai de tot ocupată de alte nații, care au trecut mult înainte pe calea științei și Moldoveanul a rămas departe în urmă, cînd îți vine în cap că nația moldovenească cu limba lui plăcută și plină de poezie poate să piară ca Indienii în America de Nord, atunci se strînge inima de durere, de scirbă.

Destul făcem Moldovenilor!

În țara noastră alții stau la masa ospățului, dar noi stăm la urmă ca țiganul la praznic.

Toți au drept să meargă la calea lor și pentru noi nu îi o rușine să rămînem la coadă?

Mai de odată să ne dezlegăm limbile și să începem a ne înfelege în vorbă, ce putem face, prin această gazetă”.

2 „Erași Moldoveni, munca cinstită și rodnică a frașilor noștri de peste Prut va fi sărbătorită printr'o mare și înălțătoare expoziție, care se va deschide în București. Voi toți, care știți cum simte și cugetă Românul, vă veți simți mindri a veni în număr cît mai mare la această sărbătoare de renaștere națională. Cu această ocazie veți vedea și chipul sfînt al marelui Voevod Regele Carol, care a știut să rupă lanțurile robiei și să aducă lumină, cît mai multă în inima asuprită a Romînilor. Veniți, căci aceasta este sărbătoare mare a Romînilor, dela care nimeni nu trebuie să lipsească și dela care poate într'o zi va așirna și viitorul nostru”.

răspunsul la mesagiul tronului, ea s'a arătat realmente democrață. Arătînd extrema excitație a spiritului populației, pentru a scoate de subt răspundere Tronul, Duma a cerut : desființarea puterilor legiuitoare a Consiliului de Stat (în care jumătate de membri erau numiți și jumătate se alegea), minister parlamentar responsabil, reformă agrară radicală prin expropriere cu plată, amnistie, desființarea stării de asediu în timp de pace, libertăți și garanții constituționale. Desigur nu considerații doctrinare au împins majoritatea burgheză din Dumă se accepte în unanimitate aceste reforme, ci siguranța că ele erau minimum, care putea calma țara și da posibilitatea unei vieți și desvoltări pașnice. Împăratul cu camarila au crezut mai bine să se alieze cu biurocrația (Goremikin, Șceglovitov), să menție consiliul de stat, pe jumătate numit, cu puteri legislative, ministerul personal, etc.

Această schimbare la centru împreună cu modificarea în sens restrictiv a legii electorale s'a resimțit îndată în toată Rusia și în Basarabia. Gazeta „Basarabia“, după o serie de confiscări, procese, arestări, care au urmat în mod natural, a trebuit, sub presiunea greutăților și lipsurilor de tot felul, să moară (a trăit 9 luni), după ce a aruncat semință bună și multă în sufletele Moldovenilor din toate straturile și a pregătit mai mulți tineri pentru munca națională conștientă.

Dar cu toată reacția, survenită în toată Rusia și în Basarabia, întorcerea completă la status quo ante nu s'a putut.

La 14 Ianuar 1907 apare „Moldoveanul“, gazetă în limbă romînească, care își pune ca țintă în luptă : „ideia izvorită din a-dîncă credință, că numai ca supuși drept credincioși ai Măriei Sale Împăratului și cetățeni leali ai Rusiei, vom putea să dobîndim ceiace nu mai avem și ni se cuvine“. Susținută de elemente din dreapta, pentru nevoi de moment, moare și aceasta în curînd.

La 22 April 1907 apare „Viața Basarabiei“, prima gazetă cu litere latine, 1 sub conducerea lui A. Nour. Deși cumpătată, dar atmosfera este așa de asfixiantă, greutățile așa de mari, atacurile din dreapta și din stînga neîntrerupte, încît peste scurt timp moare și aceasta, nu fără un efect util în trezirea conștiinței naționale până chiar între Moldovenii din diferite părți a Rusiei, Caucaz și Siberia.

Alegerile pentru a doua Dumă (Febr. 1907) se fac într'o atmosferă reacționară, cu falsificări și ingerințe, cu neînscierea elementelor moldovenești mai dirze și mai conștiente, cu oprirea întrunirilor, propagandei, etc. Moldovenii n'au gazete, n'au fonduri, descurajarea cuprinsese pe toți. Reușesc din partea Basarabiei elemente din extrema dreaptă, partidul adevăraților ruși cu centrul : Pavalache Crușevan, Purischlevici VI. (antisemiți extrema dreaptă) Crupenschi Pavel, Sînadino P. (Centru), Demliano-

1 Literile s'au trimes din București. A. Nour nerăbdător de a primi repede literile telegrafiază într'un moment dat : „quousque tantem“ și cînd tipografia trecuse Prutul a primit răspunsul : „alea jacta est.“

vici (Arman), Vagner (Neamț) Melenciuc (rutean), Soltuz (Centru), Seatopolc Mirsky (profund reacționar).

Succesul reacționarilor a produs un efect deprimant : „a reușit o vastă conspirație antidemocratică, apostolii reprimării și rusificării, prin parazitism, promisiuni și corupție, din cauza întinericului secular al masselor, înapoerii mintale și naționale, a dormirii, impasibilității.“ „Aici nici florile nu mai înfloresc, nici păsările nu mai cîntă.“ „Ne-am educat rusește și am pierdut cheia dela lacata, care închide inima țaranului,“ scrie A. Nour în „Viața Romînească“ (vol, IV, 907).

Un grup de tineri din jurul „Basarabiei“ vine la Iași : Serghie Niță, Ion Vîntu, Ion Miță, Ion Costin, P. Halipa, Ion Scobioală, Ullinici, Prodan, Loghin, Pellvan, Șchiopu, Popovski și alții

Scăpat pentru moment de amenințările revoluției, guvernul rus se întoarce la metodele și sistemele dinainte de 1905 ; totuși, „de cînd chestia naționalităților s'a pus la ordinea zilei în Rusia, politica rusească în Basarabia nu se face cu nepăsarea dinainte ; se împiedică orice activitate specific națională. Gazeta oficială declară că focul este înăbușit, dar nu este stins, nu mai este turma de altădată.“ Se iau măsuri pentru înmulțirea școlilor sătești rusești, se construiesc localuri de școli. Moldovenii scriu : „Lăsați să ne pregătească Rușii edificiile școlare. Viitorul acestei țări este lung. Cu cît este mai neagră noaptea, cu atît par mai strălucitoare stelele.“ (Nour. „Viața Romînească“ Vol. V) „Episcopul Vladimir, binevoitor culturii religioase moldovenești, este mutat, în urma campaniei lui ..., care-l acuză formal : „a născocit predarea limbii moldovenești, tipografie, slujbă moldovenească în biserici, tocmai cînd ... au început propaganda Romînească în Basarabia, gazete moldovenești revoluționare propovăduind separatism. El a introdus slujba moldovenească și în bisericile din Chișinău, iar aici populația știe rusește, pe cînd poporul rus, care nu înțelege moldovenește, este lipsit de slujba religioasă.“

Reacția este în toiu în anii 1907—1916. Mulți Moldoveni din Basarabia se refugiază în regat, apropiindu-se tot mai mult de cultura și idealul național.

„Viața Romînească“ și cercul din jurul ei au strîns legături din 1905—6 cu Basarabia. Revista are o rubrică specială „Scrisori din Basarabia“, alături de scrisorile din Ardeal și din Bucovina.

Mișcarea națională din Basarabia în acest timp stagnează. În 1906 se tipărește o traducere (Nour) în moldovenește de Tolstoi ; se editează o „învățătură despre legea lui Dumnezeu“ a lui Arh. Gurie ; la 1910 apare : „Cartea Romînească“, așezată de C. V. Popescu Chișinău, „Povestea lui Stan Pățitul“ și „povestea unui om leneș, compusă de Ion Creangă“. În 1911 C. Popescu ti-

1 Autorul se înșela ; propaganda au făcut-o numai Basarabienii, nimeni din vechiul regat.

părește „Calendarul moldovenesc“, pentru a continua cu „calendarul“ și în 1912, 1913, 1914 și 1915.

În April 1913 apare „Glasul Basarabiei“ de Gr. Constantinescu, în Mai 1913: „Cuvînt Moldovenesc“, sub direcția d-lor N. Alecsandri și S. Murafa, pentru ca după încetarea „Glasului Basarabiei“, „Cuvîntul moldovenesc“, condus tot timpul de P. Halipa, dela 5 Ianuar 1914 să aibă și o gazetă săptămînală, pe lângă revista lunară. Pe lângă acestea se mai tipăresc cărți cu conținut felurit: „Micul dor“, „Cel dintăiu rachieriu“ de Tolstol și altele.

Mici, sărace, plătînde apar manifestațiile mișcărilor naționale, politice și culturale înaintea războiului mondial în Basarabia. Timpurile erau foarte grele și multă credință, bărbăție și abnegație au trebuit să aibă muncitorii aceia umili pe ogorul unității naționale, care stăruiau în jurul micilor reviste, cărți și propagande, ascunse, în speranța învierii.

Dacă mișcarea națională politică și culturală era foarte redusă în Basarabia, din cauza stării, în care a fost adusă țărâniimea de puterea imperiului rus, mișcarea politică și culturală rurească, desigur superioară celei naționale locale, nu era nici ea însemnată, deși avea la dispoziție pe lângă puterea statului și mijloace abundente. Cu tot numărul de școli rusești secundare, de profesori, institutori și învățători, funcționari ai statului, intelectuali rusificați locali și de importanță, stralucirea aceasta era așa de subțire, așa de izolat de mase, de viață, încît producția locală culturală și mișcarea politică erau puține. Basarabia era clasată în Rusia ca o provincie din cele rusești. Cum era natural în aceste împrejurări, guvernul rus încercă să creleze aici partide, și a creat, bineînțeles partidul său, al „adevăraților Ruși“.

Fondator propagator și cel mai important membru al acestui partid era pe timpuri Pavalache Crușevan. Foarte activ și nelipsit de talent, a început prin a colabora la gazete rusești, apoi a fondat o mică gazetă locală, la început incoloră, într'un moment dat chiar cu nuanțe liberale, la Chișinău. Om sărac și ambițios a fost silit să se adapteze împrejurărilor, să devie antisemit, cum avea nevoie guvernul. Într'un moment dat a condus la Petrograd o gazetă, lateral oficioasă, „Znamea“, întreținută din fondurile guvernului. Cu schimbarea ministerului și cu reducerea fondurilor a revenit la Chișinău. Cu toate calitățile și activitatea, pe care o depunea, a fost întrebuițat ca salariat, propagandist, gazetar; șefiile locale de partid, avantajile politice și economice ca și demnitățile, le aveau alții. În acest partid de adevărați Ruși, pe lângă Moldovanul de rasă și de limbă Crușevan, erau și mulți alți Moldoveni. Susținut de fonduri secrete de administrație, de guvernatori, episcopi și funcționari, excitînd plebea

1 La 1837 în mod oficial prin autorități basarabeni au fost învățați a se înscrie pentru operele lui Pușchin, ce urmau să se tipărească; s'au cerut pentru întreaga Basarabie 18 exemplare. În 1861 pentru monumentul lui Pușchin s'au subscris în întreaga Basarabie 34 ruble 56' . capeici (vezi Lucr. Comis. arh. Basar. vol. I pag. 168-170).

orașelor, partidul acesta a reușit să-și treacă în parlamentul rusec candidații indicați de guvern. 1

Toată viața politică, din ultimii douăzeci de ani din Basarabia, era plină de aceste manifestații antisemite, care izbucneau câteodată mai violent,—fără însă să înceteze cu desevîrșire; dincolo de barierele orașelor și în special a Chișinăului ele nu treceau,

Considerații de diferită natură impunând guvernului în unele momente de a nu susține partidul antisemit al adevăraților ruși, s'a format aici, tot cu ajutorul guvernului, un alt partid guvernamental, numit după timpuri, când al centrului, când octobrist, susținut însă întotdeauna, dacă nu de întreg partidul adevăraților Ruși, apoi cel puțin de marea lui parte, cea disciplinată și supusă; câteva elemente recalitrante, sau nemulțumite, luptând independent.

Reprezentanții al acestui partid guvernamental erau membrii familiei Crupensky cu prietenii lor. Această familie, care se trage din Moldova, și cu tot numele ei, are mult sînge moldovenesc și grecesc (și aproape de loc sînge rusec), foarte bogată, numeroasă și cultă, avea întinse legături în sferile înalte la Petersburg (doi frați erau ambasadori unul la Pekim altul la Stockholm), a avut membri foarte activi, cu multe legături în Basarabia. Prin legături de familie, prin bogățiile, plasamente în slujbe, legăturile cu administrația locală și ajutoare din Petersburg, membrii ei, aproape singuri, sau cei în legătură cu ei, se alegeau aproape regulat în colegiile restrînse, care erau înainte de revoluție.

Partidele de opoziție erau reprezentate printr'un minuscul grup cadet (Ivanovski Știșinski), care s'au ales în prima Dumă (susținuți de Moldoveni), când guvernul Rus nu învățase încă bine să minuiască alegerile.

Partidele socialiste, ca partide, nu existau în Basarabia. Individualități și cercuri de dogme socialiste rusești au fost în toate timpurile.

Nevolle vieții și persecuțiile împingeau adesea și pe naționaliștii moldoveni în luptă în rîndurile, sau alături de rîndurile, revoluționarilor ruși. În toate timpurile Basarabia a dat elemente revoluționare naționaliste; astfel au fost Z. C. Arbore (Rally), Dicescu, Zubcu Codreanu, C. Stere și alții. Activitatea contra statului rusec a naționaliștilor îi puneă alături de revoluționari; și guvernul rus, tratîndu-i ca vrăjmași, iar socialiștii și revoluționarii ca prietini, ei se rînduiau și lucrau lîngă aceștia.

Între ovreimea din Basarabia își găseau plasament toate curentele moderne din acest popor: Bundul, Paolei Sion și alte sio-

---

1 Ultimul comitet (1916) era compus din T. G. Ivanovski, I. D. Rojcov, D. A. Bodesco, M. I. Chiatsky, S. V. Tverdohlebov, C. M. Porumbul, M. F. Cuznejev, A. P. Catromadov, F. A. Laktionov, A. D. Rindic, I. A. Cebotarenco, G. F. Laurov.

nuri ; social-democrația, își recruta adepți și între ovreimea din Basarabia.

În legătură cu mișcarea politică era presa.

Am văzut mai sus că primul ziar neoficial rusesc a apărut aici deabia la 1882. Existența lui era foarte grea, așa că primul fondator l'a trecut repede lui Crușevan. Dar și acesta nu l'a putut duce, decît devenind antisemit, pentru a căpăta subvenții, pentru că nu reușise să capete dela Ovrei publicații și abonamente, ca să poată trăi. După revoluția rusească din 1905 au început să apară și citeva ziare independente ; dar viața lor era foarte grea într'o regiune incultă, fără industrie, cu populație agrară și avînd pe deasupra și concurența ziarelor din întreaga Rusie.

Așa era atmosfera politică și culturală în Basarabia cînd guvernul rus și-a serbătorit suta de ani de stăpînire silnică a ei (la 6 Mai 1912), iar în toată țara Romînească a fost o zi de doliu.

În aceeași atmosferă s'a declarat în Iulie 1914 și războiul mondial.

Dacă pentru curte și o foarte subțire pătură conducătoare, ca și pentru o parte din intelectualitate, intrarea Rusiei în războiul mondial era clară și necesară, pentru masa imensă a poporului rus, el nu avea alt sens, decît executarea poruncii țarului și a stăpînirii ; pentru Moldovenii din Basarabia războiul n'avea nici un înțeles și interes. Victoria Rusiei imperiale nu le putea da lor nici un cîștig material sau sufletesc, ci numai pagube. Totuși Moldovenii, supuși și pasivi, au trebuit să meargă la războiu contra Austriei și Germaniei, tot așa cum au mers contra Turcilor, sau Japonezilor : carne de tun pentru mărirea și întărirea imperialismului, care îi subjugă.

Împrejurările politice din momentul declarării războiului prezentau pentru Moldoveni și o parte extrem de tragică. Conform tratatului de alianță germano-austro-italo-romîn, se putea ca Moldovenii din stînga Prutului să lupte nu numai cu frații lor din Bucovina, Ardeal, Maramureș și Banat, cum s'a și întîmplat, ci și cu Moldovenii din dreapta Prutului. În vederea unei astfel de posibilități, în trupele din Basarabia aproape nu erau de loc Moldoveni, iar Moldovenii mobilizați trebuiau să plece la corpurile lor peste Nistru. Cît timp România a stat în neutralitate, guvernul rus, scontînd posibilitatea unui atac, a căutat să facă oare care întărituri, tranșee, gropi, se așeze sîrmă ghimpată : totul era pregătît. Aceste lucrări erau făcute de țărănimia moldovenească rechiziționată. În valea Prutului pe lîngă Reni, pe valea Bicului spre Ungheni, pe valea Dunării și Reutului, până în 1920 se vedeau rămășițele acestor lucrări. Ordinele pentru evacuarea Basarabiei, pentru transportul actelor, documentelor, funcționarilor și valorilor erau date. Depozitul sucursalei Băncii Imperiului și valorile bisericesti și particulare au fost evacuate la Saratov și Kiev.

Iar pentru pregătirea sufletească a populației împotriva in-

vaziei Rominești se luaseră măsuri de propagandă intensă printre Moldovenii și Ovrei.

Ovrellor li se denunța antisemitismul român, iar țărănilor boerescul: venirea boerimii de peste Prut pentru a le lua pământurile și a-i supune la boeresc.

În planul statului major rusesc era prevăzută mai mult retragerea din Basarabia, decât rezistența, căutându-se a se atrage Românii spre interior pentru a-i micșora, slăbi și risipi.

Epoca dintre 1914—1916, cunoscută sub numele de neutralitate a României, a dat posibilitate guvernului rus pe deoparte de a scoate din Basarabia toate valorile, actele și oamenii valzi, necesari pentru războiu, cit și a face destulă propagandă împotriva României.

Statisticele lui Maghileansky arată că din Basarabia s'a mobilizat 12 la sută din populație pentru războiu pe toate fronturile. Cei rămași, ca nici într'o parte a Rusiei, prin intensificarea muncii or au făcut că suprafața sămănată să nu scadă.

Pătura locală orășenească, funcționăria și conducătorii rusificați la suprafață, se ocupau pe scară mare cu organizarea ajutoarelor pentru armatele de pe front. Zemstvele și orașele făceau parte din organizațiile panrusești pentru organizare de spitale pe front și la spate, pregătire de hrană, haine etc. Peste tot erau comitete a crucei roșii, a soiuzului zemstvelor și orașelor, adunare de fonduri, pregătire de material și personal, plată pentru familiile mobilizaților. Conform firii rominești de pretutindeni și aici s'au întrecut Moldovenii în dărnicie.

Satele își plîngeau pe cei plecați, așteptînd vești; orășeni căutau să se aranjeze astfel, încît să nu fie duși pe front, ci la vre-o industrie militarizată, cruce roșie, soluz, comitet tehnic—cumva mai la spate: să se ambuscheze.

În aceste împrejurări, cînd toată lumea era risipită în toate părțile, nu mai putea fi vorba un timp de mișcare națională politică și culturală.

Dacă atitudinea vittoare a României în războiul mondial interesă pe toți cei din Rusia, pentru Moldovenii din Basarabia și pentru naționaliști, mai cu seamă, această chestie era primordială. Vechii separatiști așteptau din zi în zi ivirea dorobanțului. Vestile asupra luptelor violente 1 din Regat, în jurul sacrificării Moldovei dintre Prut și Nistru pentru totdeauna pravoslavniciei tiranii imperiale dela Nord, declararea ca „trădători“ a tuturor celor care nu vroiau nici în gînd și nici un moment să sacrifice o parte din sufletul național idealului Imperial rusesc, hărțile României dela „Prut până la Tisza“, declarațiile „de dolju“ dela Iași, alianța cu

---

1 Astăzi este evident pentru orice om nepărtinitor că lupta din pressă și din parlament din anul 1914—1916 în jurul intrării în războiu pentru drepturile noastre asupra Basarabiei a avut cel mai mare răsunet și a jucat un rol însemnat în recunoașterea unirii Basarabiei atît de Puterile Centrale, cit și Consiliul Superior dela Paris.

Șturmer, tocmai cînd luptele interne din Rusia se întetise și se punea pe față întrebarea: dacă guvernul țării, cu care România se alia, este din „netrebnici sau trădători” — le sîngerau inimile, cu atît mai mult, cu cît mișcarea națională din Basarabia, prin esența ei democratică, nu putea înțelege alianța de inimă cu tirania putredă. Unul din naționaliștii Moldoveni, căruia i-a scăpat cuvîntul că România face o prostie aliindu-se cu Rusia Țaristă — denunțat, cu mari greutăți și prin multe intervenții a scăpat teafăr.

Pentru Basarabeni naționaliști patrioți conștienți, atitudinea Romîniei era și inexplicabilă și dureroasă.

Intr'adevăr cel puțin dela 1 Iulie 1878, cînd M. Cogălniceanu a cetit la congresul din Berlin cunoscutul memorandum 1, politica Romîniei față de Rusia era lămurită.

Forțele Romîniei singure față de colosul Rusesc erau așa de reduse, încît în România nimeni nu îndrăznea să facă mișcări și organizări vădit îndreptate, nu pentru eliberarea Basarabiei, ci chiar numai pentru ajutorarea culturii naționale. Liga culturală și demnitarilor statului dădeau mult mai multă importanță Macedoniei. Este adevărat că și Basarabeni, veniți în regat, manifestau aproape toți fără excepție, pe lingă sentimente antirusesci (impotiva statului rus), profunde simpatii democratice și purtări extrem de independente, astfel că era oarecum și vina lor că nu aveau influență în cercurile conducătoare din țară pentru determinarea unui curent mai puternic și mai conștient pentru ajutorarea culturii și politicii naționale în Basarabia. Totuși dela protestul lui

---

1 „Restituiră pr'n tratatul dela 1856 a unei părți din Basarabia principatului Moldovei a fost un act de echitate a Europei. Imbucățirea dela 1812 nu putea să se justifice prin fapt sau prin drept de învingere.

La 1812 Basarabia ținea de un principat, a cărui autonomie fusese alestată solemn prin toate tratatele înainte făcute între Imperiile Rus și Otoman. Tratatul dela Kutchiuk-Kainardgi îndeosebi recunoștea prinților Moldovii și Valahiei calitatea de Suverani și stabilea că Basarabia făcea parte din Moldova.

Era dar o țară romînească cu instituții și legi romînești, în mod explicit menținute de M. S. Împăratul Alexandru I. Acest respect pentru vechea naționalitate a fost promulgat în rescriptul imperial, care promulga organizarea administrativă și judiciară a acestei provincii, după incorporarea ei la Rusia, fără să se facă cea mai mică distincție între Basarabia de jos și cea de sus,

La 1878 cași la 1812 Basarabia nu poate fi revendicată dela Romînia în virtutea dreptului de victorie. Ea aparține unui Principat, pe care Rusia însăși, în tot timpul trecutului războiu cu Imperiul Otoman, l'a considerat și tratat ca un stat independent și aliat.

Romînia ține minte sacrificiile, pe care și le-a impus pentru mărirea, fericirea și gloria Rusiei. Ea își aduce aminte, că dela Petru cel Mare, până în zilele noastre, ea a fost rînd pe rînd sau în acelaș timp baza operațiilor militare a Rusiei, grînarul, în care se alimentau armatele sale, chiar atunci cînd ele operau peste Dunăre și teatra, foarte adesea preferat a celor mai groaznice coliziuni.

Ea își aduce aminte de asemenea că la 1812 ea a pierdut în profitul Rusiei jumătate din Moldova, adică Basarabia dintre Prut și Nistru (Noradounghian, IV pag. 85, 86).

M. Cogălniceanu, dela congresul din Berlin, era evident că poporul românesc nu aștepta decît ocazia fericită mondială pentru a-și valorifica drepturile sale istorice și naționale. Toți oamenii politici ai țării, care s'au perindat dela 1878 până la 1916, au preconizat această politică. Că n'au făcut nici-un gest, nici-o mișcare, nici o organizare pentru a veni cel puțin în ajutorul culturii și mișcării politice naționale, se explică prin frica de a provoca cît de puțin atot puternica Rusie. Dar că România, tocmai în momentul cînd se prezinta ocazia așteptată zeci de ani de a interveni pentru Basarabia, să renunțe la aceasta, era greu dar posibil de înțeles, avînd în vedere imensele forțe mondiale puse în joc. Alianța însă cu Rusia țaristă, putredă și învinsă, era inexplicabilă și demoralizantă, mai cu seamă după ziua de doliu din 6 Mai 1912, căci Moldovenii știau bine ce ar fi însemnat victoria imperiului rus pentru toată omenirea, dar mai cu seamă pentru neamul lor.

Neputîndu-și arăta nici într'un fel durerile, risipiți în mici grupuri în toate părțile, Moldovenii își vedeau numai de datoriile impuse și de nevoile individuale. Cu trecerea timpului și a amestecului din primele luni ale războiului, a început dezmeticirea. Grupurile accidentale de Moldoveni, aruncate între străini și diferite locuri, căutau să se lege și să se sprijine.

Pentru masele moldovenești războiul a fost și prin grozăviile lui, dar și prin oamenii și lucrurile văzute și prin întîmplările suferite, o școală practică.

Pe cîmpul de luptă, în tranșee, în spitale, între prizonieri și ca prizonieri, în Bucovina invadată și în Maramureș, în populația și în armata austriacă — Moldovenii din armata rusească au descoperit Romîni, cași ei plugari și ciobani creștini. În toate părțile, pe care le-au călcat, au văzut alte neamuri, altfel de viață, altă alcătuire; toți oamenii și lucrurile văzute, idelle schimbate le-au schimbat și lor sufletele. Cu intrarea în România, în Dobrogea la început, apoi în Moldova, prin satele și țărgurile din munții noștri seria impresiilor naționale și posibilitatea schimbului de ide s'a mărit și deci schimbările stărilor sufletești de dinainte de războiu au crescut.

Cu intrarea Romîniei în războiu, Basarabia a fost invadată de puhoiul armatelor rusești în trecere și de formațiile din spate ale armatei: depozite, muniții, vite regimente în refacere, spitale, convoiuri de răniți; apoi prin Basarabia a trecut tristul convoiu a oilor și vitelor din Dobrogea, însoțite de convoiurile dobrogenilor devastați, duși spre Poltava-Harcov. Pe urmă au început să treacă răniții noștri spre Odessa, Poltava, Cherson, cu ei veneau diferiți demnitari umiliți, care mergeau să se închine țarului și miniștrilor lui: Șturmer, Trepov, Golitzin, la stavca generalului Alexeev, și cătră sfîrșit demnitarilor și deputații noștri, în căutarea liniștei și siguranței la Odessa, diferite comisii pentru cumpărături aprovizionări etc. și diverși refugiați nenorociți.

Tot acest haos de impresii și idei nu a putut să nu pro-

voace în mințile masei locale pașnice și cuminți un haos suflete sc.

La începutul anului 1917, când toată țara Românească era ocupată de armate străine (până la Siret Austro-Germane și Turco-Bulgare și dincoace de Siret de toate neamurile, care constituiau armatele Rusești recrutate din Rusia europeană și cea asiatică), când generalul Polivanov 1 scrisese raportul său, în care cerea schimbarea condițiilor teritoriale convenite între aliați și România pentru intrarea acesteia în războiu, — chiar cei mai optimiști cu greu puteau visa la puțința reînvierii Moldovei dintre Prut și Nistru, ci se întrebau dacă, într'o tranzacție mondială cu Nemții, Rușii își vor muta granița numai până la Siret, sau mai departe. Soarta noastră nu era în mâinile noastre și cu greu se putea crede atunci ca cei doi Leviathani : Rusia și Austria, care după Turci, dar mai mult ca ei, au fost călăii neamului acestuia, vor fi doborâți așa de curînd de puțregaiul din năuntru lor și de cumplitul războiu mondial.

---

1 Acum într'o polemică, fără dovezi, D. C. Diamandi susține că nu Polivanov este autorul acestui raport. Fie : documentul însă este necontestat, de aceia îl cităm: „Dacă împrejurările s'ar fi petrecut astfel — raporta Polivanov țării incît politica militară s'ar fi realizat, s'ar fi creat în Balcani : din Moldova, Valahia, Dobrogea, Transilvania, Banat și Bacovina un stat destul de mare. Este îndoelnic dacă acest stat ar fi fost amical dispus cătră Rusia și n'ar fi căutat să-și realizeze dorințele sale prietenoare la Basarabia. În Balcani de-a-emea ar fi căutat să se opue influenței Rusiei. Din cauza preponderenței elementului latin (Roman) ar fi dispus să se supue influenței Italiei și Franței. Din această cauză falimentul planurilor Romîniei nu contrazice interesele politice ale Rusiei. Acest fapt trebuie utilizat pentru întărirea pe timp lung a finurilor, care leagă acum România cu Rusia. Dar dacă nu ne convine formarea unei Romîni mari, nu ne convine nici distrugerea, sau slăbirea prea mare, a organizmului ei politic. Așa dar apărarea Romîniei dela complectă ei distrugere, sau slăbire prea mare, este una din problemele militare politice principale. Succesul nostru pe frontul romîn are importanță imensă. Imprejurările de acum din România au schimbat complect condițiile contractului din 1916. În loc de ajutor relativ modest în Dobrogea, Rusia a luat asupra sa și paza granițelor Romîniei. Acest ajutor a luat așa proporții că trebuiesc revăzute condițiile teritoriale, care s'au promis Romîniei. Trebuiește găsit momentul oportun pentru a pune această chestie“.

Moldova dintre Prut și Nistru sub republica rusească

2 Mart — 2 Decembre 1917

1

La sfârșitul lunii Februar 1917, cînd la Petrograd se dădeau ultimele lupte pentru dărîmarea țarismului, cînd capitala Rusiei era cuprinsă de spazmurile morții unui regim vechiu și de durerile nașterii unui nou necunoscut,—la Chișinău și în Basarabia era liniște deplină. Dacă între jertfele revoluției din Petrograd, îngropate acolo pe cîmpul lui Mart, era și un Ursul din această Moldovă, ca o jertfă simbolică pentru izbăvirea ei de toate Rusiile,—nimeni nu știa. Guverna la Chișinău un Voronovici și la Reni un Veselkin, menținînd prin armată, curți marșiale, stare de asediu, liniștea și ordinea, garantate de aceste vechi și încercate instrumente, dar și de pasivitatea tuturor. Gazetele locale apăreau, ca de obicei, dublu cenzurate; cîțiva inițiați suspuși, informați prin intîmplare de oameni ocazional veniți, știau de unele turburări. Cînd totul se isprăvise: nu mai era nici țar, nici moștenitor, nici curte, cînd unul a abdicat, altul a refuzat, la 5 Mart 1917 a sosit o telegramă oficială din Petrograd la autorități și la toată lumea, anunțînd că Basarabia nu mai este sub imperiu și că deacum înainte, se poate bucura de libertate (svoboda revoluția!), iar toți locuitorii au fost chemați să susție noul guvern provizoriu. La chemarea aceasta, cum era și natural în această țară, în care ori ce venea dela Petrograd era ordin, înțaiu au răspuns funcționarii. S'au adunat după departamente, încă în uniformele țarului, cei dela poștă, cei dela zemstve, cei dela școli (profesorii), apoi avocații, inginerii-hotarnici, medicii, funcționarii administrativi, cei de finanțe etc.; și au ales comitete profesionale, au trimis telegrame de închinare revoluției, de blasfemie vechiului regim reacționar și înjositor, de felicitări noului guvern, a cărui adepți credincioși se arătău că sint și au fost, chiar cînd serveau vechiul regim.

Massele mari orășenești și cele rurale, surprinse, chiar după ce au aflat mai târziu vestea, au cerut timp ca să o asimileze, s'o înțeleagă și apoi să-și spue cuvintele, sau să facă gesturile, pe care vor crede bine să le facă. Numai unele cercuri orășenești prin presa locală, chiar cea care a fost cu vechiul regim, își manifestau bucuria și entuziasmul. Cum vechiul regim autocratic avînd la dispoziție timp, toate puterile, fondurile și slujbele, nu a reușit să se bizuie aici de cît pe minime forțe politice locale, create de el: soiuzul adevăraților Ruși și partidul centrului,—noul regim nu avusese încă timpul și mijloacele să-și creleze un grup organizat.

De abea la 10 Mart se improvizează și la Chișinău prima manifestație de stradă, cu steaguri roșii, muzică, nelipsita Marsilieză și discursuri: manifestau soldații, care stau fără treabă, copiii, funcționarii și autoritățile. Dar manifestația aceasta, poate mai entuziastă, ca cele obișnuite, avea totuși mai mult aerul unei părăzi oficiale, artificiale, comandate de stăpînire, pentru sărbătorirea libertăților.

2

Cași la „Petrograd și Odesa“, se constituie la 13 Mart, la Chișinău și în alte orașe din Basarabia, și sovietele lucrătorilor și soldaților, 1, cu elemente străine cu totul și de Chișinău și de Basarabia.

La 22 Mart se constituie aparte sovietul soldaților 2 din Chișinău.

Adunările publice, ca și la „Petrograd și la Odesa“, se întîlesc; se vorbește mult, se votează rezoluții pentru „guvern și revoluție“.

Se constituie și „alianța elevilor de liceu din Chișinău“ (din lipsa studenților); se constituie sindicatele: brutarilor, cotiugarilor, cofetarilor, bucătarilor, chelnerilor, portarilor, vizitiilor, fecicrilor de casă, servitoarelor și servitorilor, cu comitete, președinți, adunări, discursuri și rezoluții: pentru revoluția „fără sînge“, „pentru guvernul libertății“, cu „jos țarul și Rasputin“.

Toate aceste manifestații erau chemate să reprezinte mișcarea *proletariatului conștient* care lipsea cu desevîrșire.

1 La 19 Mart adunarea alege ca președinte pe Galijky, ca secretar pe Izbeșky (dovedit mai târziu vechiu spion polițienesc), ca membri: pe Crilov, Șlezinger, Crupovici, Vaisman, Corencu, Fihman, Buiungi, Bărcar, Năd jă, Abramovici și Dralici.

2 Președinte: Ivașenco; Șevenco și Gurtovici; vice-președinți; secretari: Gherasimenco și Filipov; membri: Șornicov, Lavrinovici, Iorovsky toți străini de țară, din această cauză să și schimbau des și aveau atitudine anti-moldovenească, așa la 27 lunie Comitetul executiv gubernial hotărăște: 1) Autonomia Basarabiei va fi hotărășită de consiliuanta rusească 2) Chestiile sociale (chestia pămîntului) se va hotărăși de comitetul executiv al întregii Rusii.

3

Ca și în toate provinciile rusești, unde guvernul provizoriu a înlocuit pe vechii administratori prin președinții zemstvelor, numindu-i comisari ai guvernului, și în Basarabia s'a primit același ordin. Președinții zemstvelor (în fond oameni foarte cum se cade și foarte buni pentru timpuri normale) erau însă o emanație a colegiilor electorale extrem de restrinse, mari proprietari, fără suficientă experiență și cunoștințe administrative, cei mai mulți și fără energie încercată; ei nu știau nici atribuțiile funcțiilor lor (căci nu erau fixate), nici intențiile guvernului, n'aveau instrucțiuni, nu puteau prevedea desfășurarea evenimentelor, pornirea stihilor, nici forțele de care puteau dispune, nici limitele aplicării lor.

La primării, în locul și pe lângă consiliile comunale, s'au instituit „comitete executive”, în care intrau elemente accidentale și soldați, ca „reprezentanți ai organizațiilor sociale și politice”.

De asemenea și la zemstve se „cooptează” elemente noi din soldați și alți reprezentanți ai „organizațiilor democratice”.

Aparatul executiv: poliția urbană și rurală, se înlocuește cu un aparat nou improvizat—„miliția”, din elemente accidentale, fără pregătire, fără instrucții. 3

Toate închisorile se golesc prin amnistie generală.

Se publică ordinele: soldaților să li se zică d-voastră și nu grad inferior, să fie liberi de a fuma, de a saluta sau nu, de a frecventa și face parte din cluburi și partide politice.

Se desființează pedeapsa cu moarte, curțile marțiale și *decorațiile, afară de crucea militară Sf. Gheorghe.*

4

Personalul din justiție nu s'a schimbat în Basarabia, cum nu s'a schimbat în întreaga Rusie, afară de zemsky načalnici (judecător-subprefect), care se înlocuiesc prin judecători aleși, fără să li se ceară titluri juridice. Nu s'a schimbat nici legile, dar foarte repede s'au schimbat timpurile. Cum însă aparatul executiv al statului a fost ruinat, din zi în zi porneau stihile, suflau

1 Comisar gubernial al Basarabiei a fost numit Mimi (mare proprietar din ținutul Tighinei); ajutori de comisari guberniali: D-nii Cristi și E Cönișat; iar comisari județeni: la Chișinău Glavce, — la Orhel Anghel, la Soroca Brjovozsky, la Bălți Hinculov, la Tighina Carra, la Izmail Cavalotti, la Hotin Oatu, la Cetatea Albă Iaroșevici.

2 Tocmai la 15 August se fac alegerile comunale, la care participă și soldații trecători.

La Chișinău se aleg: 56 socialiști uniți, 6 cadeți, 12 sioniști, 13 creștini, 6 Moldoveni: Halipa, Ciobanu, Gropa, Neaga, Chiorăscul și Pavel Harea.

3 În miliție întâmplător au fost și elemente izolate chiar distinse: cum a fost prefectul miliției din Chișinău, fost magistrat, Dudkevici, polon: om de mare valoare intelectuală și morală, precum și alții.

vânturile din toate direcțiile, consecutiv și în același timp, justiția, — ca și administrația, în scurt timp au fost debordate, rămânând neputincioase, îndoindu-se sau dosindu-se de furtuni, vânturi și vârtejuri pentru a nu fi frînte.

5

Cercurile revoluționare din Petrograd și guvernul, neștiind bine dispozițiile sufletești din provincie și din armată, temându-se de mișcări anti-revoluționare din partea diverselor elemente, din primul moment s'au ocupat cu organizarea propagandei noului regim. Din această cauză, în toate satele, orașele și pe toate fronturile, deci și în satele și orașele din Basarabia și printre Moldovenii, mobilizați în diferite târguri și pe diferite fronturi, se face propaganda „de adîncire a revoluției”. „Trimiși” a diferitelor partide, grupuri și organizațiuni, dar și „voluntari”, în numele propriu, țin discursuri și provoacă discuții. Războiul, armata, disciplina, revoluția, *chestiile naționale*, de organizare de stat, *chestia agrară*, chestiile economice — sînt dezbătute peste tot, de competenți și de necompetenți, de interesați și dezinteresați, de dogmatici și sceptici, de entuziaști și blazați, de proști și deștepți de toată lumea: este deplină egalitate, fraternitate și libertate în discuție. Polonii și Ucrainenii își apără dîrz drepturile lor împotriva acelor, cărora și noi le spunem *muscali*. *Exemplele lor sînt urmate de toate naționalitățile și de Moldovenii*. Pe toate fronturile, ca și în târguri, între soldați se produce disocierea și *clasarea grupurilor pe naționalități*. Peste tot se nasc din nevoie *conducători naționali*; grupurile nerusești se susțin reciproc *împotriva formei de stat unitar rus*, fără a face declarații solemne de separatism, ci prin rezervă eloquentă.

Dar Basarabia a avut parte și de propagandă specială. Avînd *renumele*, nu numai în Rusia, de țară cu multe elemente *anti-semite*, loc de naștere și manifestări violente a lui Crușevan și Purișchevici, cu mulți latifundiași retrograzi ca Crupenski, Sviatopolc-Mirsky, Arhiepiscopul Serafim, — stîlpi ai regimului țarist, conținînd în majoritate elemente *mărginașe moldovenești, bănuite de separatism, simpatii și doruri din sînge, instinct și suflet către România*, deși oligarhică și aliată în acel moment cu țarismul, — Basarabia era suspectă dela început chiar, că poate deveni Vanda revoluției rusești. Frica aceasta de Basarabia, cu toate că Vanda ipotetică era supraîncarcată și înconjurată de imense cantități de oști rusești, *frica de oligarhia Romînească, strînsă în mizerie la Iași, avînd toată țara ocupată de armatele rusești și nemțești, în fond nejustificată*, era așa de reală și de puternică, *încît s'au luat măsuri speciale în această parte pentru a se preveni pogromurile, contra revoluția și separatismul*.

Sovietul lucrătorilor, soldaților și țaranilor dela Odessa, „cunoscînd necultura și întunecimea țaranilor din Basarabia, care au fost conduși și stăpîniți de Crușevan, Purișchevici, Serafim și

Crupensky, hotărăște a trimite *propagandiști ai revoluției în Basarabia** și trimite în mai multe rînduri.

Un comitet compus din Șmidt și Cristî (socialiști populari) hotărăște și el a se trimite în satele din Basarabia *agitatori*, care se ție conferințe în chestia agrară. 1

Comitetele tuturor „partidelor” hotărăsc trimiterea de propagandiști ai „revoluției”, ai doctrinei lor și pentru combaterea contra-revoluției și separatizmului în satele Basarabiei.

Frica de separatizm de posibilitatea contra revoluției și a pogromurilor antisemite în Basarabia, *pătrunde la Petrograd* și Kerensky, șeful efectiv al guvernului provizoriu, *trimite aici pe un intim al său ca să ancheteze*. Intr'adevăr la 19 Mai sosește la Chișinău Socolov, primul senator al revoluției, însoțit de Vengherov, chiar în ziua congresului țăranilor din Basarabia. 2

Reînforși la Petrograd, după cîteva zile de cercetări, trimișii au raportat guvernului și sovietului impresiile lor : ca rezultat s'a hotărît angajarea și trimiterea *de acolo a unui grup special de propagandă, cu însărcinarea de a combate reacția, antisemitismul, separatizmul și de a adînci revoluția rusească*. Grupul acesta compus din Moldoveni și ne-Moldoveni (40 oameni), înzestrat cu fonduri, a sosit în vagon special direct dela Petrograd la Chișinău în ziua de 1 Iunie 1917. 3

Tot în vederea propagandei împotriva reacției antisemitismului și *separatizmului* Basarabiei sosește la Chișinău *Breșco-Breșcovscaia* (Bunica revoluției rusești). 4

1 Comitetul acesta se completează peste cîteva zile pentru ajutorul Chișinăului cu Moghileansky, Stern, Buruiană, Hartia, Ghenzul, Gallizky, Godunov, Cegoreanu

2 I se face o primire solemnă la gară trimisului guvernului de către toate autoritățile locale (Coenigsat, Rabei). După vizite și convorbiri la 20 Mai sara-are loc o recepție la primărie cu discursuri ; vorbesc : Slujky, Cogan, Grossman, Spivac. Se face o recepție și la barou, cu discursuri din partea magistrailor (Cononovici) și avocaților.

3 Discutîndu-se în comitalul partidului național sosirea delegației din Petrograd, d-nii V. Bogos și V. Cazaclu sînt însărcinați de a merge spre a *invita pe Moldovenii* din acea delegație să participe la opera națională.

Peste cîteva zile se întorc cu răspunsul : D-nii Erhan și Incule-refuză să între în orice legături pe baze naționale, ei vor lucra cu sovietul lucrătorilor (în care era și Izbeșky dovedit spion al ohranei și Iskimji din soizul adevăraților ruși) și soldaților pentru Rusia una și nedespărțită, pe baze sociale, pentru adîncirea revoluției și contra separatizmului. Acest grup a editat o broșură de propagandă : „Cătră toți Moldovenii din Basarabia *de obștea Basarabenilor din Petrograd*”.

4 Este primită solemn la gară de autorități. În discursul de primire Gvozdev, reprezentantul sovietului, se plînge de marii proprietari, de lipsa proletariatului, de certuri naționale, că partidele nu au lucrători. Erhan (trimis din Petrograd) salutînd-o spune că intelectuali dorm, nu fac nimic pentru revoluție. Babușca întrebă „dar cei patruzeci propagandiști trimiși” ; Erhan se plînge că localnicii nu le dau mijloace de transport, îi *arestează* prin sate.

Primită cu flori, vizitează, cu mare solemnitate și mult înconjurată, spitalele și așezămintele, chiar cursurile moldovenești a învățătorilor, cărora *le cere să lumineze pe țăranii moldoveni în limba lor*.

Astfel încît după o sută de ani de tăcere și opreliște, Basarabia întreagă și Moldovenii, ori unde s'ar fi găsit, în April 1917 au fost inundați de propagandiștii tuturor ideilor, de discursuri și vorbe de toate felurile.

După o sută de ani de stăpînire „fără discuții“; Rușii căutau să-i convingă prin diverse argumente să se lase a fi stăpîniți de ei subț noi forme.

Propagandiștii pe lingă vorbe aduceau cu ei, sau trimeteau, o cantitate de jurnale, apeluri, manifeste și broșuri, în care se expuneau toate dogmele, într'un limbaj nu tocmai popular și cu foarte multe cuvinte tehnice străine. Niciodată n'a înflorit mai mult acest gen de literatură ca în 1917 în Rusia. Multe din aceste manifeste și broșuri au fost publicate și în limba moldovenească. Pe lingă zemstva gubernială era o secție specială cu destule fonduri, sub conducerea D-lor A. Smidt și V. Cristi, cu colaborarea D-lor Popovsky și Greculov, care îngrijau de traducerea, tipărirea și răspîndirea broșurilor politice pentru „adîncirea revoluției rusești printre Moldoveni“.

6

Mișcarea revoluționară din 1917 a surprins ca arhiepiscop al Basarabiei pe Anastasie—om cu multă autoritate și mari legături în cercurile clericale din Rusia. (a fost ales membru în sinodul rusesc în Decembrie 1917). Cum nu era din figurile proeminente ale vechiului regim și rezida în provincie, cum revoluția avea la ordinea zilei alte chestiuni mai însemnate, împreună cu majoritatea episcopilor din provincie, (afară de cei prea compromiși cu Rasputin) a fost lăsat la locul său împreună cu ajutoarele sale. Om inteligent a căutat să se adapteze noilor împrejurări, căutînd să fie conciliant și agreabil factorilor zilei. Din primele zile a revoluției caută să treacă puterea sa absolută reprezentanților clerului și credincioșilor. Aprobă convocarea la 19—22 April a congresului preoților cu *mireni și dascăli*, personal îl deschide și îl binecuvîntează. Președinte se alege însă mireanul rus Gursky (membru la tribunal). *Partidul național, prin d-nii Gore și Halipa*, expune punctul său de vedere asupra organizării bisericești în Basarabia. Masa mare a oratorilor se pronunță contra vechilor forme de stat (pe care le-a susținut pînă în ajun), se declară pentru noul guvern, republică democratică, *autodeterminarea popoarelor*, dar cu Rusia nedespărțită. În materie bisericească cer consilii parohiale, alegerea preoților de parohieni, tribunale corporative, consilii de circumscripție în loc de protopopi, adunări eparhiale din preoți și mireni, *autonomie bisericească*, cu mitropolit și doi episcopi, aleși cu *știință de limbă moldovenească*. Pentru administrarea eparhiei,—împreună cu episcopul,—au ales un comitet executiv din D-nii: Popovsky, preotul T. Bogos, Lotoțky (rus), preotul Ștucă, Ciulcov (rus), preot Pärthenie, Lesnic (rus), Smelov (rus), Ojoga (romîn), Coban (romîn).

Mișcarea bisericească din Rusia se îndrepta spre reforma așezămîntului central prin înlocuirea Sf. Sinod prin patriarhat. Aceasta era o veche formulă de îndreptare, admisă ca fatală și îndiscutabilă, după care urma să se convoace un conciliu bisericesc, care să statueze asupra tuturor reformelor bisericești. În vederea aceasta în toate eparhiile se adună consfătuiri ante-conciliiale (pred-sobornia soveșceană). Astfel de consilii a fost și la Chișinău; dar elemente românești în aceste consilii erau puține.

Între 19—25 August 1917 a fost la Moscova congresul bisericesc panrusec. La acest congres a luat parte și o delegație din Basarabia, care a cerut autonomia bisericească pentru Moldova dintre Prut și Nistru. Congresul a luat următoarea hotărîre: „*Ascultînd declarațiile Ucrainenilor, Basarabenilor și Belorușilor, — congresul își arată consimțimîntul său frățesc, izvorit din inimă curată și mărturisește că este gata să ajute pe cît este cu putință aceste popoare ca ele să-și dobîndească ținutele dorite*”.

Se înțelege bine că această declarație platonicească, dată în împrejurări extraordinare, de un soviet întimplător, fără răspundere, nu avea mare valoare.

Între timp în curcurile din Basarabia, care se ocupau cu cele bisericești, se desemnau curente deosebite: curentul vechiu rusesc al elementelor venetice și rusificate, curentul național moldovenesc, și curentul de conciliațiune creștinească, în care erau elemente și sincere dar și deghizate din ambele părți extreme. Curentul de conciliațiune predomina în așteptarea desfășurării evenimentelor, făcînd toate concesile și mișcărilor revoluționare și celor naționale.

Dezordinea și anarhia, care cuprindeau încet-încet toate ramurile din viața rusească a Basarabiei, au atins puțin biserica. Cîțiva preoți, care și-au părăsit halna, cîțiva clerici izgoniți din satele lor, cîteva biserici închise, cîteva hotărîri sătești de a li se lua preotul actual și a înainta în locul său pe dascăl, învățător, sau un alt mirean, sau cleric—acestea au fost manifestațiile mai însemnate în criza bisericească.

De sigur libertatea deplină s'a stabilit în activitatea clericilor. În mișcarea națională moldovenească dela început găsim elemente hotărîte din clerici moldoveni, care desfășură pe tărîm politic și bisericesc național o activitate demnă de toată lauda; cum erau părințele Parthenie, A. Murafa, arh. Gurie, preot Hobjila și alții.

Din cauza curentului de libertăți și conciliație, unii episcopi din Basarabia (Gavrill) fac totul, ca să fie agreabili curentului național, își permit a spune rugăciuni și cîntări în moldovenește, a permite cîntări și chiar încercă să învețe limba ca să facă predici.

Cea mai mare crimă a regimului absolutist rusesc față de Moldovenii din Basarabia era prohibirea prin toată aparatul statu-

lui a culturii naționale și rusificarea. De acela, din primul moment după revoluție, cu deosebită intensitate, pe lângă revindcărilor politice, agrare, administrative, pentru biserică, justiție, armată, *autonomie*,—în prima linie să cere școală națională. Dacă asupra revindcărilor de alt ordin existau rezistențe voite, manifeste, sau ascunse, asupra necesității școlii moldovenești și realizării ei, după revoluție nu existau din partea forțelor în joc în acel moment, rezistențe clare voite și pe față. Erau prea tinere și fragede straturile la suprafață, era prea evidentă crima de o sută de ani, era prea mare curentul pentru libertate, ca să se manifeste contrarietăți pe față. Din primul moment, d. P. Gore ridică chestia școlilor moldovenești în Basarabia la zemstva; reușește să impue fără nici o rezistență convocarea congresului învățătorilor moldoveni, alocarea sumelor pentru organizarea cursurilor de pregătire a învățătorilor moldoveni și instituirea unui comitet pentru școlile moldovenești.

La congresul din 10 April a învățătorilor (în genere) 1 în urma insistențelor d-lor Herța și Halipa, trimiși a partidului național, dar din cauza curentului general, se admite în principiu școala națională moldovenească, dar cu limbă rusească obligatorie ca obiect de studiu.

La congresul general al învățătorilor din Bălți (7 Mai 1917), vorbesc pentru școala moldovenească d-nii Fală, Vraghî, Leahu, preotul Dimitriu-moldoveni, dar și: Șișco, Camensky, Nicolin și

1 Congresul se deschide de cătră Șmidt (Smidt A. avocat flu al fostului primar din Kișinău din neam strein fixat în Basarabia; a stat tot timpul în Rusia. În Basarabia a venit odată cu revoluția), care îl salută din partea Zemstvei. Vorbesc Siromealnicov, rus reprezentant, încă ne revocat, al fostului regim, director al școlilor primare, Mimi comisarul guvernului provizoriu, Crilov reprezentantul sovietului local al lucrărilor, apoi la cuvântul Halipa, care atacă direct tot învățământul de rusificare, care a făcut din (ucitel muclei) învățător-martrizator al copiilor moldoveni; declară că țara aceasta este sătulă să hrănească diferiți venetici arhleri, directori de învățământ și învățători ruși

D. Herța expune punctul de vedere a partidului național, care cere școala moldovenească, autonomie și cultură pentru Moldoveni. Cristî (din neam Moldovenesc, tatăl său se mutase la Moscova, unde era guvernator; erau înstrăinați), prin cultură și legături de familie. A revenit în Basarabia nu mult înaintea războiului din partea zemstvei, cere formarea unui grup politico-profesionist a învățătorilor, cere mărirea salariilor învățătorilor, a se lucra în unire cu sovietele lucrărilor și soldaților, cere autodeterminarea națională în Basarabia, dar cu linierea strinsă și neîntreruptă a legăturilor cu Rusia; școală moldovenească, dar și cu limba rusească obligatorie. Halipa susține din nou autonomia completă pentru Basarabia. D. Ștepanov, fără a fi contra culturii moldovenești și autonomiei culturale, cere ca să facă totul încet, evitând contrabanda din România. Urmează mulți oratori, toți înjură țarismul (pe care l'au susținut până atunci), se declară pentru guvernul cel nou Se discută forma de stat din Rusia și, cu majoritate mare, se admite republica, în contra monarhiei, chiar constituționale. Congresul împotriva părerilor lui Siromealnicov și Treskin admite învățământul moldovenesc în școli.

Vesterman străini. Impotriva școlii moldovenești vorbesc : Serebrenicov, Voscresensky, Techeji, Bucinsky.

La 30 April s'a hotărît să se convoace *congresul învățătorilor Moldoveni*; comitetul de organizare a acestui congres era compus din Șmidt (dela Zemstva), Sucevan, Popovsky, dela corpul didactic; s'a hotărît a se admite învățători, preoți, dar și țărani, cite unul din voloste. Congresul acesta se adună Duminică 28 Mai; Părintele Gurie face întâlu rugăciunile *cuvenite Moldoveneșii. Sînt prezenți 350 congresiști.* Ședința se deschide de D. P. Gore care salută congresul adresîndu-i-se; „*Frați Romîni; Viitori luminători ai neamului nostru*„. . învățătorii neînțelegînd, mai exact temîndu-se să nu fie învinuți *de separatism și legături cu România*,—„*aliata țarizmului*“, au început să strige că sînt moldoveni. D. Gore i-a lămurit că *Moldovenii sînt o ramură din neamul românesc; le explică rostul timpurilor, rolul învățătorului pentru cultura națională, baza națională a vieții. Șmidt vorbește despre naționalizarea școlii.* Pîjev, delegatul lucrătorilor și soldaților din Petrograd, salută congresul în numele Rusiei: una și nedespărțită. Halipa salută congresul în numele „*Cuvîntului Moldovenesc*“, protestează contra învinuirilor de separatism; Gr. Cazacliu salută congresul în numele armatelor a 7-a și a 8-a și a celor trei sute mii soldați Moldoveni de pe fronturi. S. Murafa salută congresul în numele armatei a 9-a, *care vrea ca școala să fie moldovenească*, Gafencu (marinar) în numele *Moldovenilor marinari*, Păscăluță în numele ostașilor din Odessa, D. Codreanu (moș Ion) în numele țărănilor; din Sevastopol, marinarul Vrînceanu vorbește în numele marinarilor, preotul A. Mateevici salută congresul în numele *preoțimei moldovenești și lămurește de ce sîntem Romîni.* D. Herța vorbește în numele *partidului național.* Sngur învățătorul Dimitriu sfătuiește să nu cădem pe undița partidului național, *căci acesta vrea autonomie, iar subt autonomie moldovenească se înțelege unirea cu România.* Mai vorbesc Neaga președintele congresului, Secară, Bejan vicepreședinți, Bocănescu secretar, Gropa, Morar, Guju, Tocan; d. Cioban face raport: *despre naționalizarea gradată a școlii medii.* D. Herța vorbește despre învățămîntul gratuit și obligatoriu. Buciuscan cere ca cuvintele ce lipsesc din limba moldovenească să se completeze cu cele rusești; Cioban cere să se completeze cu cele latinești. Părintele Gurie face raport despre predarea religiei în școli. Ion Buzdugan propune *scrierea cu litere latine, este susținut de Halipa. Nastase cere să se editeze cărți moldovenești.* D-na Alistar propune să se aducă cărți de peste Prut. Săcara face raport asupra direcției școalelor. Năstase vorbește despre școlile moldovenești, *ce sînt necesare în satele de peste Nistru, din Podolia și Cherson.* Neaga face raport asupra bibliotecilor, Popovsky despre activitatea extra școlară, Bocănescu despre grădinele de copii. Se hotărăște că în luna Iunie să se înceapă cursurile pregătitoare pentru învățătorii moldoveni.

Arventiv propune o ligă a învățătorilor Moldoveni.

La 6—9 Iunie adunarea zemstvei guberniale cu mare greutate și după multă insistență a președintelui partidului național, membru al zemstvouului, a votat 55 mil ruble pentru cursurile moldovenești, care se deschid la 17 Iunie. Pentru aceste cursuri s'a angajat conferențieri și dintre Români transilvăneni și bucovineni refugiați în Basarabia. 1

La 12 Iunie în casa d-lui V. Herța sub președenția d-lui P. Gore se repun bazele vechei societăți culturale moldovenești dela 1905. Comitetul se institue din d-nii Gore președinte și din V. Herța, N. Alexandri, V. Ciobanu, Ciubuc, Păr. Gurie, S. Murafa, A. Murafa, O. Leonaf, Gropa, Neaga D., Semigradov.

La cursurile din Iunie iau parte peste 200 învățători. Duminică 25 Iunie s'a deschis o grădină de copil moldovenească de d-ra Bocănescu (35 copii), fondată de partidul național și de societatea culturală.

La 8 Septembrie s'a deschis tipografia românească a societății culturale, 2 adusă de S. Murafa dela Iași. Se țin cuvântări de părinții Hobjiță și Partenie și de d-nii Halipa, Alexandri, Harea.

Pentru 1 Octombrie se anunță, dar se deschid la 15 Octombrie, noi cursuri pentru învățătorii moldoveni dela Chișinău, Bălți și Soroca. Urmează această serie de cursuri la Chișinău 220 învățători, la Bălți 110 și la Soroca 100, 3

1 D. I. Nistor în a sa istorie a Basarabiei este greșit, spunind că „intelectualii bucovineni și transilvăneni au venit la Chișinău îndată după izbucnirea revoluției etc.”; fapt este că ei s'au refugiat aici încă sub regimul țarului, din cauza mizeriei dela Iași, și de pe front, și au luptat aici pentru cucerirea Ardealului și Bucovinei.

2 Sub data de 17 Septembrie 1917 găsim următorul act: „Protocol No. 11* sfatulul deputaților țărânilor din ținutul Bălților, 17 Septembrie 1917. În ședință au luat parte membrii (partașii) următori: Andrii Paladi, Grigorie Galagan, Nicolai Botnariuc, Vasile Costin, Gh. Popovici, Toader Grigorie, Ion Levișky și Laurente Cuceș. Judecînd înirebarea despre începerea învățurii în ținutul Bălților și eșind din punctul de vedere că naționalizarea școlii este unul din cele mai mari temeiuri ale revoluției Rostienești, fără introducerea căruia în viață nu este cu putință clădirea nouă a Marelui Republice Rostienești, sfatul deputaților țărânilor din ținutul Bălților a hotărît că, dela începutul acestui an de învățură, în toate școlile satelor trebuie numai dect îndatoritor să se înceapă învățura în limba norodului pe limba mamă a copiilor. Întîmplîndu-se sau întîmplîndu-se din partea unor grupe care feșe pun piedici, sau împotrivire asupra înființării în viață acestei rădăcinale reforme în treaba școlară, sfatul deputaților țărânilor va apăra aceste temeiuri cu toate mijloacele ce sînt la dispoziția —mînelor lor. Copia acestui protocol să se trimeată comitetului școlar și la toate școlile începătoare din ținut pentru ca cuprînsul premergătorului să fie împlinit. Președintele sfatului A. Paladi, secretar Gr. Galagan”.

3 Notăm următoarele rînduri dintr'o gazetă din Octombrie 1917. „Ostașii și marinarii moldoveni din Sevastopol toată obștea cu comitetul au deschis școala moldovenească: îi învăța un român Ion Macșa de pe vaporul Traian”.

În Noembrie 1917 se vorbește de înființarea unei universități populare. Tot atunci apar din tipografia societății culturale primele manuale pentru școli, abecedarul p.âr. Gurie, cartea de citire a lui Ciobanu și Cartea de lege Dumneziască a p.âr. Vlad. Astfel că din toamna 1917 un număr de școli rurale s'au naționalizat.

8

Ca și în toată Rusia și în Basarabia se vedea că, din cauza revoluției, războiul rămânea pe al doilea plan. Armata se descompunea. În orașele și în satele din întreaga Basarabia numărul dezertorilor creștea. Cu toate că un congres din 550 dezertori adunat în ziua de 8 April la primăria din Chișinău a hotărât să meargă la războiu, iar peste câteva zile un alt congres de 1200 a aderat la acea hotărâre, și în gazete, și în foi volante să publicau apeluri și chemări la front, unde începuse fraternizarea, — Basarabia se umple de dezertări. Erau două surse: cei care veneau de pe front sub formă de concedii, convalescențe, misii, delegații și fără nici o formă, și cei care pe drum spre front, sub diferite pretexte, se coborau în diferite gări, pentru a vagabonda pe aici și apoi a pleca în alte părți. Ei țineau întruniri de protestare, contra lucrătorilor, cărora li se mărise salariile și li se acordase 8 ore de muncă, cereau să fie trimiși lucrătorii la front iar ei să meargă în locurile lor. Se semnaleză și prădăciuni (Catovsky).

Autoritățile militare erau neputincioase, la Cronstat și în alte părți ofițerii fusese omorâți, și în toate părțile soldații nici nu îi salutau, astfel că nici ei nu mai îndrăzneau să încerce ceva pentru îndreptare.

Dar nici autoritățile civile nu stăteau mai bine ca ofițerii. Ele se supuneau voinței primului venit în numele unui comitet sau soviet real sau fictiv: „îi cooptau ca membri în instituțiile colegiale (și aproape toate au devenit colegiale),“ le votau subvenții, diurne și ajutoare pentru întreținere, presă, propagandă, transporturi.

Comisarii, numiți de guvern, cu toată dorința de a plăcea reprezentanților noii stări de lucruri, nu îi puteau mulțumi. Sovietele locale a lucrătorilor și soldaților, comitetele, partidele, grupările și sindicatele, proaspăt apărute, accidental formate, fără alegere, fără adunare chiar, compuse toate în majoritate de oameni întâmplători, nelocalnici, — trecători accidentali prin Basarabia, au început să protesteze, ca în timpul revoluției în capul lucrurilor să pun mari proprietari, foștii adepți ai trecutului regim. 1

1 Primul atacat este dr. Hinculov, comisar la Bălți, care înainte de războiu fusese omul familiei Crupensky, apoi este atacat Brjuzovskiy de la Soroca, Oatul dela Hotin, Cara dela Tighina și Mimi de la Chișinău, încet-încet, unul cite unul sint scoși și înlocuiți cu oameni, care se declară că vor lucra cu revoluția, cu sovietele locale, adică se vor lăsa conduși de mulțimea accidentală, de curentul momentului, or care ar fi, numai pentru a se menține la suprafață.

Funcționarii mai mici polițieniști și administrativi (ispravnicii, stanovoii, ureadnicii, strajnicii, zemsky necealnic) fusese înlocuiți dela început cu elemente noi și cu atribuții noi nefixate, iar unele funcții fusese desființate.

La sate, fără nici o formă și rezistențele, autoritățile sînt gonite și înlocuite cu comitete.

Raportul oficial al comisariatului guvernului la sfîrșitul lui Iunie spune: „starea în Basarabia este tristă, satul este dezorganizat, ici colo dezordine agrare; satul este în întineric să ia după fiecare, aparatul administrativ este distrus, organizațiile existente sînt slabe“.

În aceste împrejurări, dați fiind fermenții din mișcarea din 1905—6 și noile propagande, încă din April se semnaleză, dacă nu mișcări agrare, cel puțin ocupare de către țărani a pămînturilor proprietății mari și constituirea de comitete pentru pămînt, conform ordinului guvernului temporal „de a se crea comitete pentru pămînt și a le transmite lor pămînturile nelucrate ale proprietarilor“. 1 Primul caz (în Mart) se semnaleză în județul Soroca, unde țărani ocupă pămîntul Casei Sf. Spiridon din Iași, arendat unei fabrici de zahăr. La începutul lui April asemenea cazuri se ivesc și se semnaleză în ținuturile Chișinăului, Sorocii, Orheiului, Bălților. În multe părți soldații sparg pivnițe pentru a a prada vinul (April). La Cărpineni și Iurcenii soldații se dedau la jafuri (Mai). Presa combate puternic împotriva huliganismului și dezertorilor. 2 Autoritățile nu îndrăznesc să facă nici cercetări. Este adevărat, că țărani nu iau decît pămînturi, pe care proprietarii și arendașii nu făcuseră semănături de toamnă.

Astfel încît punerea stăpînirii de țărani asupra *pămînturilor marii* proprietăți se face înaintea organizării secției țărănești 3 a sovietului Basarabean, început din inițiativa lui Litvinov, venit din Odessa (Aprilie) și înaintea congreselor țărănești. Rezultatul congreselor, agitației, dezertorilor este întinderea ocupării de către țărani a pămînturilor marii proprietăți, pășcutul vitelor și tăerea pădurilor. Congresele țărănești dînd o justă impresie despre starea spiritelor și tendințelor grupurilor din acest timp reproducem, după jurnalele, zilnice, dările de seamă asupra discuțiilor urmate și hotărîrile luate.

1 Arhiva revoluției rusești. Vol. I pag. 52. Berlin. Direcția I. V. Ghessen, articolul lui V. Nabocov despre guvernul temporal

2) În legătură cu acestea sînt omorurile (20 August) înărunului, luminatului și energicul naționalist S. Murafa (e grea pierdere pentru mișcarea naționalistă), — d-lui Hodoroșea și a preotului Dumitru Bațaga naționalști. Mișcarea națională este lovită și de moartea prematură a preotului Mateevici (poet).

3) Această secție se constituie din del-gași (cite 2) dela comitetul gubernial, comitetul executiv țărănesc, sovietul lucrătorilor, sovietul soldaților, comitetul studențesc, partidul social-democrat, social-revoluționar, constituțional-democrat, delegați din Odessa, organizații moldovenești, partidul moldovinesc, Alianța învățătorilor, Societatea pentru egalitatea femeilor. Lozinca acestei secțiuni este trecerea tuturor pămînturilor în mina țărănilor fără plată.

La 20 Mai 1917 se deschide la Chișinău primul congres al țăranilor din Basarabia. Majoritatea celor adunați sînt străini: Bulgari, Ruteni. Încă la consfătuirea premergătoare s'au arătat neînțelegeri: Senatorul Socolov, trimisul lui Kerensky, a finit o cuvîntare în rusește; *Moldovenii au cerut traducerea ei, cînd se făcea cea traducere, Rușii au plecat.* La deschiderea congresului *Moldovenii cer președinte moldovan și discuție în moldovenește* (Halipa, Vrînceanu, Păscăluță). Buruiană, *propus de Moldoveni ca președinte, nu este agreeat. Gafencu propune ca Moldovenii să facă congres aparte.* Copilov (medic din Saratov), Morozov (medic din Orel), Ștern (medic) căută să liniștească lumea. *Moldovenii în număr de 200 se duc la zemstva, unde încep congresul lor. Protestează contra modului cum sînt tratați, lor nerecunoscîndu-li-se drepturile pe cînd ei recunosc drepturile tuturor străinilor. Au trimis acest protest senatorului Socolov, comisarului Mimi și lui Smidt. Smidt vine la congresul Moldovenilor, își cere iertare pentru neînțelegeri și îi poștește la congresul comun. Vine și Socolov, care declară că recunoaște autonomia Moldovenilor. Nimeni n'are dreptul să oprească pe Moldoveni în lucrarea lor pentru autonomie, dar cheamă la unire.*

Halipa traduce discursul lui Socolov. Ciobanu îi răspunde, declarînd că nu este separatism, că trebuiesc școli, îl asigură de încredere în guvernul temporal. Se hotărăște congres comun.

În lipsa Moldovenilor dela congres, se alege în biroură Culinsky, Litvinov, Bogușky. Stepanov regretă incidentul cu Moldovenii, dar nu importă limba, importă exproprierea; propune ca președinte pe Copilov. Se pronunță salutări din partea organizațiilor revoluționare: Crilov, Osmolovsky, Crisli, Cosovici, Știșinsky, Litvinov, Morozov (medic) Pijov. *Smidt propune să se cheme Moldovenii; ei vor vent dacă se alege președinte Moldovean.* Învățătorul Iskimji *acuză pe Moldovenii de separatism.* Morozov și părințele Kirika învinuesc pe Moldovenii că sînt tulburători ai unității. D-r Morozov face un lung raport asupra tuturor doctrinelor în chestia agrară și a tacticii partidelor inclusiv cel moldovinesc. *Cazdeliu vorbind moldovenește protestează că în telegrama trimisă guvernului nu s'a vorbit despre autonomia Basarabiei.* Țăranul Ciobanu din Mălineț Soroca este contra partidului moldovenesc, care nu admite colonizarea cu Ruși ai Basarabiei, Moldovenii protestează energic strigîndu-i: „Jos, ești vindut”. Țăranul Alexeev cere și viile la împărțea. *Halipa declară că partidul național moldovenesc este pentru reforma agrară radicală; „tot pămîntul poporului fără plată și fără răscompărare”, dar fără co onizarea Basarabiei: Basarabia pentru Basarabeni.* Dr. Morozov este pentru colonizare. Păscăluță protestează. Formula necolonizării este respinsă; *Moldovenii protestează.* Discuția trece asupra altor subiecte. Congresul votează republica federalivă, fără președinte, cu o singură Cameră. Programul adoptat în materie agrară este acel a miuistrului Cernov. Să se organizeze comitele țăărănești pentru pămînt pentru fiecare voloste, pentru fiecare ținut, și pentru întreaga Basarabie.

Îată unele rezoluții a acestui congres: „tot pămîntul cu pădurile și țăgăjiile din sinul lui va fi moștenirea întregului norod, care locuiește în republica rusească; fiecare va avea drept la pămînt dacă va lucra el însăși; va primi atîta, cît va holări adunarea înlemitea (constituanta)”.

„Comitetele (de sat voloste, ținut, gubernie și central de stat) vor împărți pămîntul fără plată și fără răscompărare. Datoriile existente asupra moșiilor, le vor plăti proprietarii actuali, din restul averii lor”.

„Pădurile se vor administra de comitele. Tot pămîntul din orașe și ținuturi este proprietatea orașelor și ținuturilor”.

Sub influența acestui congres, în care s'a demonstrat că partidele rusești vor să tragă țăărănimea moldovinească în apele lor prin largi promisiuni de pămînt, — în numele partidului național se publică

următorul adaos la programul său (31 Mai 1917) „plecind de la gîndul că tot pămîntul țării trebuie dat fără plată celor, care îl muncesc, — partidul național-moldovenesc propune să se orînduiască treaba pămîntului în Sfatul țării în asfel de chip:

1) Pămîntul trebuie să fie în stăpînirea norodului, sau, cum se zice trebuie socializat.

El va trece în mîna obștiior sătești, sau volesților, care'l vor împărți plugarilor muncitori, după o normă (cîtime de pămîni) care se va hotărî de Sfatul țării, însă nu spre stăpînire, ci spre folosință.

2) Pămînturile, care sînt pentru gospodăria sătească, trebuie să se dea numai acelor oameni, care vor lucra pămîntul cu brațele lor.

3) Toate moșiile haznalei, foastei familii împărătești, a bisericilor, minăstirilor din țară și de peste graniță, precum și pămînturile moșierilor, care trec peste ceiace poate lucra omul cu brațele lui, trebuie să treacă în stăpînirea țării și alcătuiesc un fond pămîntesc pentru trebuințele tuturor.

4) În stăpînirea țării mai trec :

a) apele, adică dreptul de a prinde pește, de a adăpa vitele, de a pluti pe riuri, lacuri și mări.

b) bogățiile pămîntului, adică dreptul de a scoate din adîncul pămîntului aur, fier, aramă, cărbune și altele;

și c) pădurile.

5) Moșiile haznalei, a foastei familii împărătești, a minăstirilor din țară și de peste graniță, precum și pămînturile moșierilor, care trec peste ceiace poate lucra omul cu brațele lui, trec în fondul pămîntesc fără răscumparare

Dar fiindcă multe moși sînt puse zălog la bănci, iar în hîrtiile acestor bănci se află capitaluri de peste brazdă, capitaluri de ale caselor de păstrare ale slujașilor mici dela fel de fel de așezămînturi și ale oamenilor muncitori și cu mică stare, — partidul național-moldovenesc socoale de trebuință, ca, la trecerea acestor moși în fondul pămîntesc, capitalurile pomenite să fie întoarse pe socoteala stăpînitorilor acestor moși, vînzîndu-li-se averea, pe care o au precum : pînea, vitele și unellele de gospodărie.

6) Vilele și grădintele boterești trec în stăpînirea obștească, fără a fi împărțite între oameni, ele se lucrează de cătră obștii întregi.

7) Fondul pămîntesc se socoale ca o stăpînire a întregului norod din Basarabia și este supravegheat de Sfatul țării.

8) Toți cetățenii au dreptul de a se folosi de pămîntul slobod. Dar oamenii locali, care se îndeletnicesc cu plugăritul, primesc nadelul cei dintîi; orășenii, doritori de a se îndeletnici cu plugăritul, capătă nadelul numai după ce îl capătă toți plugarii locali.

9) Pentruca să se asemuiască pămînturile bune cu pămînturile mai rele, trebuie să se pule o dare deosebită pe pămînturile bune.

10) Dacă stăpînul nadelului își întoarce din oarecare pricină pămîntul în fondul pămîntesc, atunci el are dreptul să primească despăgubire pentru toate îmbunătățirile, care le-a făcut pe pămîntul său și pe care nu le-a folosit până la capăt precum sînt: îngrășarea pămîntului, gardurile, grădintele și vile.

11) Partidul național-moldovenesc cere mereu ca stăpînirea și ocîrmuirile locale să ea toate măsurile pentru ajutorarea plugăritului, purtat de muncitori cu brațele lor, sau de obștii și cooperative.

12) Colonizarea, adică aducerea și așezarea streinilor pe pămîntul Basarabiei să se oprească.

Ca rezultat a primului congres agrar și a propagandei diferitelor grupuri și individualități, mișcarea agrară se intensifică. În multe sate se constituie comitele de pămîni, care încep să pule stăpînire pe moși, fără ca să se semnaleze în acest timp răscoale agrare.

La 27 August are loc la Chișinău al doilea congres al țărănilor cu participarea, ca de obicei, a unui număr de intelectuali de toate culorile. Ca de obicei congresul este salutat. D. Erhan propune a se

sărbători jumătate de an dela revoluție. D. Inculeț salută în numele sovietului din Petrograd al lucrătorilor și soldaților, a cărui membru se declară a fi, laudă pe marii oameni de stat Kerensky și Necrasov, precum și sovietul din Petrograd, care este singurul organ de stat; el va salva Rusia. D. Erhan cere *unirea naționalităților pe baza revoluției* așa cum propun marii oameni de stat Kerensky și Cernov. Rudiev salută pe d-nii Erhan și Inculeț reprezentanții sovietelor dela Petrograd, veniți pentru adăncirea revoluției. *Halipa expune programul partidului moldovenesc, însă tă asupra autonomiei*. Se alege prezidium din Halipa, Erhan, Nikitiuc, Arman și alții. Dl. Crisli salută congresul din partea comisariatului Basarabiei, soldatul Alexandrov din partea Rumcerodului, Cogan din partea revoluției, marinarul Dascăluț dela *cei 5 mil marinari moldoveni dela Sevastopol*, Milici din partea grupului Petrogradeon de Basarabeni, Kitzberg din partea sovietului dela Bender, *căpitanul Cojocaru din partea comitetului central moldovenesc*, Iaroș din partea Ucrainenilor, care vor *pațe și colaborare cu Moldovenii*, Crigan, Șevcenco, Budiștean, Buzdugan, Dr. Stern, Cojocaru, Feodorov, din partea diferitelor grupări. Prin discuții se stabilește dorința de a se desființa orice proprietate de pământ. Pământul cu păduri și subsol este proprietatea poporului locuitor. Distribuția și administrarea se face de comitete, fără răscumpărare; tot pământul trebuie sămănat. Lucrările comitetelor din sate se controlează de comitetul de voloste, acele ale volostei de comitete de ținut. Poliția, miliția, armata, comisariatul n'au voie să se amestece. După propunerea lui Inculeț, se trimit telegrame lui Kerenski, Cernov și Avcsentiev, miniștri. Inculeț, în calitate de membru în partidul socialist revoluționar rus, face raport asupra deizei pământ și voie de pământul îl va da constituanta rusească: administrarea se va face de comitete locale, controlate de comitetul parusesc.

Scaletky, Crupenco, Botnariuc, Arman, Nikitiuc, Romanov, Mudric, Rudiev, protestează contra amestecului proprietarilor, autorităților, armatei și generalilor în treburile privitoare la pământ. Tihohod, Bețaus, Grama, Cucos arată că comitetele sînt rele, țin cu proprietarii. Inculeț propune să se telegrafizeze guvernului că prețurile pe piine să fie cele vechi, nu cele noi duble fixate de guvern, iar prețurile pentru produsele industriale să se fixeze de două ori mai mici. El explică ce este constituanta și superioritatea regimului republican asupra celui monarhic. *Halipa expune programul agrar a partidului moldovenesc*. Stern expune programul partidului socialist popular. Erhan cere să se pue o taxă de 20 copeici pe desealina pentru gazeta jărănească. (Reprezentanții congresului au discutat cu reprezentanții zemstvei asupra trecerii pământului la jărani. Au vorbit Șijinsky, Șinadino, Semigradov, Comandant, Rudiev, Șevcenco, Cosovici, Sedleky, Cerkez, Orinștein nu s'a putut ajunge la nici o înțelegere). Comisarul guberniei Mimi dindu-și demisia, se hotărăște să fie comisariat; din partea congresului jăranilor se delegă în acest comisariat (compus din Crisli și Chenișat) Inculeț. Se aleg de congres ca membri în comitetul executiv al sovietului soldaților lucrătorilor și jăranilor: Erhan, Oghinsky, Rudiev, Inculeț, Halipa, Panțir, Bocsan, Comandant, iar candidați Milici, Crigan, Ursu și Litvinov.

Libertățile proclamate de revoluția rusească au dat puțință instinctului național moldovenesc să se manifesteze și în Basarabia. Din Mart, imediat după începutul revoluției, apar în gazetele din Odessa și Basarabia în mod disparat note despre *mişcările naționale-politice-democratice ale Moldovenilor*; găsim

apeluri anonime către Moldovenii culți de a tipări gazete și manifeste în moldovenește pentru a se „propaga revoluția” între Moldovenii dela țară.

Studentul Costake Miță publică în gazetele rusești din Chișinău apeluri către Moldoveni pentru a constitui un cerc național.

Un grup anonim de preoți cere prin presa locală încă în Mart școală moldovenească, slujbă religioasă și predici moldovenești.

Un preot Moldovean anonim publică un apel, prin care cere să se „moldovenizeze preoții”, să fie un arhieru moldovean și în biserici să se cînte moldovenește.

La 3 April se constituie la Chișinău partidul național moldovenesc 1; punctele esențiale din programul lui sînt: „recunoscînd necesitatea ca Basarabia să rămîie în legătură cu Rusia numai în chestiuni de interes general de stat, partidul național moldovenesc crede necesară introducerea autonomiei Basarabiei, recunoscînd în același timp dreptul de autodeterminare națională și a altor naționalități. Deosebită de restul Rusiei prin istorie, rasă, limbă, ca și prin obiceiuri, codice civil deosebit și prin forme deosebite de stăpînire de pămînt, Basarabia cere introducerea autonomiei, pe care a avut-o; ea va pleca pe calea progresului, va cîștiga timpul pierdut din trecut, cînd cea mai inocentă și naturală tendință către autodeterminare națională se eticheta și pedepsea ca separatism” Iată programul detaliat:

În fața stărilor nouă de viață politică în Rusia, prin căderea vechei stăpîniri și prin venirea unei stăpîniri democratice, care chezeșuește slobozenia fie-cărui om și a fiecărui neam din aceeași țară, partidul național-moldovenesc, alcăluil acum, se simte dator a pași și el pe calea dobîndirii drepturilor cetățenești și naționale pentru Moldovenii din Basarabia și de dincolo de Nistru.

1) Fiînd incredințași că o țară poate înainta numai dînd cetățenilor săi puțința unei desfășurări slobode a tuturor puterilor lor sufletești și trupești, partidul național moldovenesc va ajuta în tot chipul pe cei, care lupă pentru așezarea temelnică a slobozenilor cetățenești și naționale, dobîndite prin revoluția rusească.

El va lupla alături de celelalte popoare ale Rusiei pentru slobozenile naționale ale tuturor, pentru înfăptuirea votului (glăsuerii) obșlesc, deopoltrivă, de-adreptul și lăinuil, pentru slobozenia cuvîntului, a tiparului, a adunărilor și a credințelor, și pentru așezarea unui chip (formă) nouă de ocîrmuire a țării, care se chezeșluitască în măsura cea mai dreaptă întruparea acestor lucruri.

2) Plecînd dela gîndurile democratice și naționale, mărturisite atîi de stăpînirea vremelnică a Rusiei, cît și de ocîrmuirile țărilor întovărășite cu ea în marele războiu de acum, partidul național moldovenesc va lupla pentru dobîndirea celei mai largi autonomii administrative, judecătorești bisericesti, școlare și economice a Basarabiei. Rămîinînd legală și de aici în colo de Rusia prin legile de interes de

1 Ședința este prezidală de generalul Donici, încă în uniformă rusească; toți asistenții își dădeau seama din primul moment și vorbeau între ei pe față că Basarabia merge la unire; prin ce faze se va trece nu se știa precis, dar scopul și rezultatul sforțărilor era fixat.

obște, Basarabia va avea să-și ocîrmulască singură viața ei din lăuntru, ținînd seamă de drepturile naționale ale tuturor locuitorilor ei.

Drept urmare a celor spuse până aici, partidul național va lupia ca:

3 *Toate legile, care privesc viața din lăuntru a Basarabiei, să le întocmească Dieta provincială (Sfatul Țării), potrivit obiceiurilor vechi și ne oilor de acum ale țării.*

In Parlamentul Rusiei, întreaga Basarabia să fie înfățișată prin trimișii ei, într'un chip, care se va hotărî mai tîrziu, iar pe lîngă stăpînirea de sus, ea va fi înfățișată printr'un însărcinat anume a Basarabiei.

4 Administrația (ocîrmuirea locală) și judecățile să se îndeplinească, de sus pîna jos, de cîtră slujbași, eșii din stînul poporului și în limba poporului.

Limba rusească să fie numai pentru legăturile cu stăpînirea de sus.

5 *În școlile de toate treptele limba de predare să fie limba națională a poporului.* Limba rusească se va învăța în școli ca obiect de învățămînt (ca învățatură deosebită) în toate satele și orașele să se facă școli bune, cu mai mulți ani de învățatură, și toți copiii să fie îndatoriiți a învăța la acele școli.

6 *Biserica să-și albă autonomia ei, adică să se ocîrmuiască singură; ea se alcătulească o Mitropolie deosebită cu arhiepiscopul Moldovean în frunte.* Preoții să fie crescuți în limba moldovenească și toate slujbele bisericesti să le facă în această limbă.

7 *Moldovenii să nu fie duși la oaste în afară de Basarabia, și să învețe aici pe loc slujba ostășească în limba moldovenească.* Limba rusească să rămîie numai pentru comanda mai înaltă.

8 *Colonizarea, adică aducerea și așezarea streinilor pe pămîntul Basarabiei să se oprească și să se dea pămînt sătenilor plugari, care n'au pămînt, sau n'au deajuns.*

9 *Să se întocmească, cît mai bine viața economică a Basarabiei și veniturile țării să se întrebuițeze pentru nevoile acestora.* Veniturile moșilor mănăstirești închinate, datorite de domnii și boerii moldoveni din vechime, să fie întrebuițate pentru așezămintele de cultură și de binefacere moldovenești, și în sfîrșit,

10 *Moldovenilor de dincolo de Nistru să li se chezeșlulască aceeași drepturi naționale pe tărîm cultural, bisericesc, politic și economic, pe care le vor avea în Basarabia, locuitorii de alt neam.*

Pe aceste temeluri se așază partidul național moldovenesc și el nădăjduiește tare, că sub steagul desfășurat aici, va izbucni să adune toată suflarea moldovenească și să o ducă la izbîndirea sfîntelor noastre drepturi, de care am fost lipsiiți pînă acum. (Cuvîntul Moldovenesc No. 28 | 9 Aprilie 1917).

In chestia agrară acest prim program declară că acceptă exproprierea și împroprietărirea țăranilor în formele, ce se vor hotărî de voința poporului. Comitetul partidului se compune din d-nii P. Gore, președinte, Herța V. vicepreședinte, General Donici, părintele Gurie, P. Grosu, T. Ioncu, Minciună V. Bogos, V. Cazacliu, Corobcean, Gh. Buruiiană, S. Murafa, A. Botezat, Gropa, I. Pellvan, I. Codrean, Gafencu, preot Partenie membri, P. Halipa secretar general; Președinte de onoare V. Stroescu. 1

Studentii moldoveni din Chiev (26 Martie) și Odessa for-

1 D. Nistor în a sa istorie a Basarabiei (pag. 412), din greșală desigur nu specifică că d. V. Stroescu a fost numai președinte de onoare și nu activ.

mează comitete naționale, care se pun în legătură cu partidul național.

La 11 Aprilie s-a constituit la Bolgrad secția locală a partidului național; adunarea alege comitet din: Ion Andronic, S. Ciobanu, F. Mungiu, G. Grigorescu, D. Lungu.

Conform hotărârilor luate, comitetul partidului național își trimite reprezentanții săi la toate adunările și congresele momentului (la congresul cooperativilor nu a fost un trimis special al partidului național, întru cât acolo erau elemente naționale în mișcare: Buruiană, Ghiorescu, Corobceanu, care au expus programul partidului național și au obținut votul pentru «autonomie») pentru a apăra și expune punctul său de vedere.

Asifel iau parte delegații al partidului național la congresul învățătorilor, apoi a preoților locali și a ostașilor din Odessa, 1

1 Cu această ocazie organizațiile politice naționale din Odessa de diferite nuanțe aderă la partidul național moldovenesc.

Iată în copie „protocolul adunării delegațiilor ostașilor moldoveni dela garnizonul Odesei dela 19 Aprilie anului 1917”.

„La adunare a fost ales ca președinte Gh. Buruiană și ca secretar P. Halipa”.

„După dezbateri s'a primit programul partidului național moldovenesc cu următoarele adăosuri și modificări”.

La paragraful 1 s'a adăogat: „și anume pentru republica federativă democratică”

La paragraful 3 s'a adăogat: „Toate legile zacoanele, care să lucrează în Sfatul Țării să fie aduse la cunoștința norodului și să fie întărite de el. Tot odată norodul are dreptul de a controla lucrarea deputaților și a-i da afară din deputație, dacă nu lucrează după voia alegătorilor”.

În paragraful 5 se adăogă cuvîntul „fără plată”.

Paragraful 6 s'a redactat așa: „Biserica să se ocîrmuiască de o cîrmuire democratică. Alegerea arhierilor să face de preoțime și de mireni; preoții se aleg de popor iar nu sînt însemnați de arhieru”.

„Iară gospodăria bisericii se poartă de mireni împreună cu preotul; preoții să fie cu leafă”.

Paragraful 8 este redactat așa: „Colonizarea adică aducerea și așezarea streinilor pe pămîntul Basarabiei să se oprească. Tot pămîntul Basarabiei trebuie să treacă în mîinile jărănimii muncitoare fără plată, după o lege, care va fi lucrată de Sfatul Țării. Veniturile de pe capitaluri și dela fabrici să fie luate pe seama Țării și să fie întrebunfălate pentru nevoile Țării. Țara se va îngriji de bătrînii neputincioși și calici și de copiii fără părinți”.

La paragraful 9 se adăogă: „Dările să se plătească după veniturile fiecărui și într'un chip progresiv, adică darea de pe fiecare mie de ruble, ce trece peste miea întăia, este mai mare, decît de pe cea întăia. Dările ce se aruncă pe mărfurile de întăia trebuință și se numesc dări indirecte se desîntăiează”.

„Protocolul sfîrșește: la sfîrșitul adunării s'a dezbătut întrebarea despre trimiterea unor delegați la Chișinău, cari să fie în alingere cu comisarul gubernial, cu cei finutali, cu Sfatul deputaților soldățești din Chișinău și cu alte așezămînturi din Basarabia pentru supravegherea și apărarea intereselor moldovenești. Ca delegați au fost aleși d-nii Gh. Buruiană, P. Halipa și V. Cazaclu”.

„Pentru organizarea ostașilor moldoveni de pe frontul românesc adunarea l-a ales pe d-l G. Murafa”.

precum și a învățătorilor moldoveni din Chișinău. Multe din aceste manifestații sînt direct provocate, fie din inițiativa partidului, sau a membrilor lui, cum este congresul învățătorilor moldoveni. La diferite instituții membrii partidului național lucrează cu deosebită rivnă și stăruință. În zemstva gubernială d. P. Gore, vechiu membru în comitet, bucurîndu-se de deosebită autoritate, reușește să impue convocarea congresului învățătorilor moldoveni, iar după congres, ca zemstva să aloce sumele necesare pentru organizarea cursurilor de pregătire a învățătorilor moldoveni. Gradat se formează secțiuni a partidului moldovenesc în multe părți. 1

Aproape în același timp la Odessa căpitanul Catelli (președintele temporal al secției din Odessa a partidului progresist moldovenesc din Basarabia) și praporșcicul Clorpei (președintele comitetului moldovenesc a regimentului 40 Infanterie de rezervă) organizează un partid progresist 2 (d. I. Nistor profesor de istorie

„Afară de aceasta, adunarea a hoților să întocmească un comitet împlinitor vremelnic de 19 oameni, care să lucreze peniru întocmirea comitetelor în polcuri (regimente) și pentru organizarea comitetului garnizoanei”.

Președintele adunării Gh. Buruiană, secretarul adunării P. Hailpa. Urmează iscăliturile delegaților de soldați, matrozi, ofițeri, studenți și alții” (pe care în copia mea nu le am).

1 Iată cîteva înregistrări: În cursul lunilor April și Mai se primesc la partidul național mulțime de adeziuni, începînd cu elevii liceului din Soroca, cu țărani din Slobozia-Bălților (președinte I. Bujor), țărani din volostile Lăpușnei și Bujorului, cu Moldovenii din Chiev și Sevastopol. Mulți din congresiștii dela congresul învățătorilor din Bălți se înscriu în partidul național. La 20 Mai se adună la Chișinău reprezentanții studenților moldoveni din Petrograd, Kiev și Odessa, luînd hotărîre comună de a adera la partidul național. Țărani din Lopușna (ținutul Chișinăului) aderă și ei (16 Mai) la partidul național prin hotărîre solemnă, semnată de reprezentanții lor Gegoreanu, Ungureanu și Sarandea.

La 14 Mai în satul Domolugeni învățătorul Loghinescu adună sateții, le explică ceie petrecute în Rusia și obține aderarea lor la partidul național.

La 30 Aprilie sergentul Pălade trimis dela Odessa ridică steagul național la Sarata vechi (ținutul Bălților).

2 Iată patru documente în această chestie:

No. 1. *Partidul moldovenesc Progresist.*— Comitetul organizator local a partidului moldovenesc progresist aduce la cunoștința tuturor ofițerilor și soldaților moldoveni din regimentele locale, care n'au trimis încă delegați, de asemenea din baterii, formațiuni tehnice, marinari și altele, de a trimite delegați pentru a stabili legături permanente. Adresa: Sirada Gradonacealnițaia No. 19 ora 7 seara în zilele de 28 și 29 Martie.

No. 2. *Chemare.*— Comitetul de organizare a secției din Odessa a partidului Basarabean Moldovenesc progresist cheamă pe toți Moldovenii, care locuiesc în Rusia, să se organizeze și să intre în legătură cu comitetul central din Chișinău, în scop de a căpăta deplină autonomie pentru Basarabia pe bazele libertății, egalității și fraternității între toate popoarele, indiferent de religie și introducerea limbii moldovenești în școlile de toate gradele, în biserică, administrație și justiție.

crede că poate vorbi despre E. Cateli (pag. 408), ca și despre P. Gore, președintele partidului național (pag. 412) ca despre „între alții“.

Tot în primavara anului 1917 moldovenii din Kiev se organizează în partid moldovenesc progresist: „deșteptarea“. 1

Președintele temporal al secției din Odessa al partidului progresist moldovenesc din Basarabia Cateli.

No. 3. Domnii ofițeri și funcționari militari moldoveni sînt poștii așlazi 15 Aprilie în localul teatrului la ora 12 și 30 minute, iar în zilele de 14 și 15 Aprilie, la ședința la ora 7 seara, la comitetul central organizator al partidului progresist moldovenesc. Odessa (strada Nejin-scaia No. 159 colț cu strada Tiraspol) și la 16 Aprilie la meeting la ora 13 în grădina Rudcovsch, - vis-a-vis de cîmpul Culicovo.

Președintele comitetului moldovenesc a regimentului 40 de infanterie de rezervă praporșcic Clornei.

No. 4. Programul politic al partidului progresist moldovenesc (Odessa).

I) Autonomie deplină pentru Basarabia, administrată de un parlament, compus dintr'o singură cameră, aleasă prin vot universal, egal, direct și secret, cu asigurarea deplină a drepturilor tuturor naționalităților Basarabiei.

II) Introducerea limbii moldovenești (litere latine) în școlile de toate gradele, în biserică, administrație, justiție și în toate instituțiile de stat și cele locale.

III) Distribuția pămînturilor statului, a celor mînaștiresți și a celor ale coroanei la țărani fără pămînt, dar exclusiv la cei născuți în Basarabia.

IV) Cumpărarea de către stat a tuturor pămînturilor de peste o sută desetine, după o justă prealuire pentru a se distribui țărănilor.

V) Autocefalia bisericii ortodoxe moldovenești, care se va administra de un arhiepiscop moldovan, ales de clerul local împreună cu mireni.

VI) Stagiul militar de populația locală se va face în formațiile militare, așezate în hotarele Basarabiei.

VII) Limba rusă se predă ca obiect de învățămînt obligator în toate școlile.

VIII) Basarabia autonomă intră în raporturi cu guvernul central pe limba rusească,

Comitetul organizator al partidului progresist moldovenesc,

1. Iată programul politic al acelui partid, după un manuscris:

1) Autonomia politică a Basarabiei, în cuprînsul ei actual dintre Prut și Nistru.

2) Autonomia bisericii, învățămîntul în școli în limba românească.

3) Libertatea cuvîntului, libertatea adunărilor și întrunirilor, libertatea economică și culturală.

4) Dreptul de stăpînire a pămînturilor, ce se vor confisca dela mînaștiri, stat și proprietarii mari.

5) Libertatea culturală, bazată pe școli populare inferioare, mijlocii, superioare și tehnice.

6) Înființarea pe lângă ministerul central al unui departament deosebit, care să aibă grija treburilor Basarabiei.

7) Să se deschidă imediat congresul pentru autodeterminarea națională a Romînilor din Basarabia.

8) Un consiliu național-teritorial autonom a reprezentanților Romînilor din Basarabia.

9) Autonomia administrației și justiției, supuse congresului național-teritorial. Autonomia armatei.

În fața avalanșei de propagandiști străini și Moldoveni, trimiși de străini, și partidul național 1 recurge la propagandă prin propagandiștii lui, 2 dar și prin presă și tipărituri.

1 Comitetul executiv moldovenesc dela Odessa, constituit la 14 Mai cu reprezentanți ai soldaților moldoveni din Odessa, Cherson, Nicolae și alte părți, se declară pentru apărarea intereselor naționale, menținerea disciplinei, autonomiei, păstrarea libertăților, constituirea de companii moldovenești, hotărăște și el trimiterea de propagandiști. (Ion Codreanu, Gafencu, și alții).

Într-o zi la comitetul partidului național să fac glume pe socoteala lui V. Cazacliu, că ar fi pățit ceva. Rugat să povestească pătania spune :

Duminică m'am dus într'un sat apropiat din Chișinău, la Bulucani, să fac propagandă. De obicei propagandiștii vin la școală, trag clopotul; am făcut la fel, dar văd că nu vine nimeni, descurajat, mă rog de învățător; cu ajutorul lui se adună vre-o 50 de oameni; le vorbesc, expun programul nostru, dar văd că ei tot întrerup; atunci îi întreb deaderetul: „da voi ce vreți ?” Apoi domnule toate-s bune, au venit pe la noi mulți, ne au vorbit tare bine și frumos despre revoluție, svobodă, de toate; dar iacă ce se întâmplă, după ce plecați dvs., seara ne pradă ville și livezile (Bulucanii sint la marginea Chișinăului), de nu mai este de trăit cu svobodă iasta. Dacă ai măta vre-o trecere, te rugăm fă să ne pule aici un vardist de pază, cum era înainte, că vezi o fi bună zvobodă, dar ne pradă ville și ar fi bine să avem un vardist, cum era înainte.

2 Iată câteva eșantioane de propagandă națională:

1) Carte poștală, cu portretul lui Vasile Alexandri cu inscripția: „Trăiască Basarabia autonomă, cu pecelea aplicată : Comitetul executiv al partidului național. Odessa. Tipografia Lopșii, Odessa, strada Preobrajenschi 91.

2) Scrisoare tipărită românește cu litere rusești :

Dragii mei !

Vă fac cunoscut că noi, ostașii moldoveni, aflători în Odessa am avut astăzi, Marți, 18 Aprilie, o zi dintre cele mai frumoase în viața noastră. Ofițerii noștri moldoveni în frunte cu generalul Donici, ne au chemat la o mare adunare, care a fost ca o sărbătoare mare a întregului nostru neam; ni s'au spus toate drepturile naționale, pentru care vom avea să luptăm de aici încolo cu toții.

Ni s'a spus anume, — și cu toții am văzut bine, că așa și este, că stăpînirea cea veche, după care noi Moldovenii nici un bine n'am avut, n'o să se mai întoarcă. În locul ei s'a așezat o stăpînire cu mai multă dreptate, care a chezașluit tuturor oamenilor și tuturor neamurilor deplină slobozenie. De acum ne vom pulea avea și noi drepturile noastre, pe care vechea stăpînire todeauna ni le-a tăgăduit. Se vor face deci prin toate satele moldovenești școli bune în limba noastră, ca să ne luminăm și noi și să numal fim de risul tuturor chiar în țara noastră. Apoi prin bisericurile noastre se va sluji în moldovenește, pela judecări și pela ocîrmuirii vor fi oameni de ai noștri, care ne vor judeca în limba noastră; iar slujba oslășască nu o vom mai face prin cele depărtări rusești, ci la noi în Basarabia. Pe lângă aceasta ni s'a spus, că după războiu, ni se va da pămînt la toți plugarii, care nu au pămînt, sau nu au de ajuns.

Astfel, după cum vedeți, vor veni de acum înainte și pentru noi Moldovenii zile senine. Avem mare nădejde, că vom izbuli cu toate dorințele noastre sfînte, deoarece povățuitorii neamului nostru s'au strîns cu toții într'o obștie mare, care se cheamă *partidul național moldovenesc*.

În această obștie să strîng toți Moldovenii: țărani și boeri, pre-

10

Din primele zile a revoluției toate partidele și curente politice din Rusia, voind să pue mîna pe armată ca pe un instrument, cu care să poată lua victoria externă, dar și stăpînirea internă, sau cel puțin de a rupe acel instrument din minile a dver-

oși și mireni, bărbați și femei, ca să lupte împreună pentru împlinirea năzuințelor noastre.

Astăzi ne-am strîns și noi cu toții, cu mare bucurie sufletească în acest partid și vă rugăm ferbinte ca să vă scriți și d-voastră, cînd va veni vre-un trimis al partidului, care vă va spune de aceste doruri ale noastre. Iar cînd se vor ținea alegeri de deputați pentru adunarea întemeietoare să știți să nu vă dați glasul vostru de cît Moldovenilor, care vor veni în numele partidului moldovenesc. Numai în acestă să aveți încredere și în nimeni altul,

Tot odată vă mai îndemnăm ca să celiți gazeta noastră dela Chișinău, Cuvînt Moldovenesc, în care sînt cuprîse toate gîndurile și sfaturile cele bune pentru aceste vremuri de deșteptare și să urmați în tocmă îndrumările pe care le dă.

Făcîndu-vă cunoscute acestea, vă dorim din inimă la toți multă sănătate. Dumnezeu să ne păzească de rele, ca să ne putem întoarce acasă bîrători și să ne vedem apoi ajuși în drepturile noastre strămoșești, slobozi și fericiți.

Al dumnevoastră de tot bine voitor (apoi urmează 2 pagini albe, pe care soldatul trimițător punea scri ce vrea).

3) O broșură avînd pe pagina întîia harta Basarabiei și inscripția: „Trăiască Basarabia autonomă”!

După o introducere, care începe cu cuvintele: „Cetățenilor! (semnată de studentul V. Bogos, în care cheamă: „a învia la o viață națională și să ne păstrăm neamul moldovenesc, care este nu numai în Basarabia, dar și în Bucovina, Transilvania, România, într-o parte a Serbiei, Bulgariei, chiar și în Macedonia”, spune: acum este vremea să facem ce ne este scris și de la Dumnezeu, care ne binecuvîntează la luptă pentru binele partidului. Urmează 20 pagini versuri: Noi vrem pămînt de Coșbuc, apoi poezii de Halipa, Nenișescu, Roman, Bîrsan și altele

La Chișinău continuă să apară Cuvîntul Moldovenesc de trei ori pe săptămîină.

Cooperatorii moldoveni încă din Aprilie scot un apel „cîtră plugarii și cooperatorii Basarabiei”, în care explică revoluția, cer încredere în guvernul cel nou și chiamă la ordine și liniște, căci va fi bine

Se editează în moldovenește și se răspîndesc următoarele broșuri: 1) Felurile de ocîrmuire de P. Sîhiț, 2) Poporul muncitor despre adunarea întemeietoare de V. Harea, 3) Zemstva nouă de V. Harea, 4) Cum să se unească jăranii de V. Suslineanu, 5) Adunarea întemeietoare de I. Pelivan.

Manifestații naționale pe stradă în Chișinău n'au fost decît foarte puține. La 4 Iunie soldații moldoveni după un meeting pleacă pe străzi strigînd: vrem pămînt, vrem autonomie, jos Anastasie rusificatorul, vrem arheru moldovan. Marți 6 Iunie a trecut prin Chișinău spre frontul Românesc 1200 prizonieri transilvăneni și bucovineni. Partidul național s'a grăbit să le facă o manifestație națională. S. Murafa le-a dăruit un steag tricolor din partea Romînilor basarabeni. Ei s'au ținut discursuri de cîtră V. Herța, (care le-a dăruit o icoană ca s'o ducă în catedrala Sibiului), S. Murafa, V. Cazacul, Ion Codreanu.

La 19 Iulie, cu ocazia trecerii altui grup de prizonieri transilvăneni și bucovineni spre frontul românesc, se face o nouă manifestație națională cu steaguri discursuri și strigăte de Trăiască România.

sarilor, sau al distruge,—în toată armata rusească s'a început propaganda politică. Rezultat al altor factori dar și al acestei libertăți de propagande politice, a fost manifestarea de curente naționale, care dela cuvinte și doctrine au început să treacă la realizări: crearea de grupări și apoi de formații militare naționale. Moldovenii în mod fatal au fost cuprinși în această mișcare. Un număr mai mare de Moldoveni fiind în garnizoana Odesei, aici începînd mai de vreme împărțirea și formarea în fapt a grupurilor naționale ucrainiene și poloneze,—aici s'au făcut și primele comitete ostășești moldovenești.

Încă în Mart 1917 după constituirea „sovietelor soldățești” și „comitetelor lor executive” generale, căpitanul Em. Cateli, de pe lângă statul major a circumscripției militare Odessa a început să lucreze pentru organizarea națională moldovenească în armată. Găsim în gazetele timpului următoarea notă: „Un însemnat grup de Moldoveni, locuind în Odessa și avînd în rîndurile sale mulți soldați, ofițeri și studenții” a început să se organizeze. În adunarea reprezentanților diferitelor grupări s'a ales un comitet și s'a elaborat în trăsături generale programul organizării moldovenești. Președinte al comitetului s'a ales căpitanul E. Cately”.

„Scopurile lor inițiatorii noile organizații naționale le formulează astfel: „vom lupta în deplin acord cu straturile înaintate a tuturor popoarelor, care locuiesc în Rusia, pentru autonomia Basarabiei, cu condiția egalității tuturor popoarelor și păstrarea drepturilor minorităților naționale. Respingînd ori ce acuzațiune de separatism, grupul național moldovenesc cheamă guvernul la restabilirea autonomiei din 1818, desființată fără de lege, cu modificările democratice corespunzătoare timpului de astăzi”.

„În chestia agrară organizarea moldovenească, protestînd împotriva politicii de colonizare a vechiului guvern, cere să se dea pămînturile—locuitorilor muncitori a țării. În chestia organizării bisericii se cere deplină autonomie moldovenească”.

„În telegrama, trimisă primului ministru Lvov, adunarea exprimă speranța, că interesele naționale a celor 2 jum. milioane de moldoveni vor fi satisfăcute”.

Pentru a putea face propagandă legală între soldații moldoveni se obține permisia autorităților militare corespunzătoare. 2

1 În strînsă legătură cu regretatul Dr. Glavce și alții.

2 Cum se vede din următorul act: „Certificat. Prezentatorul acestuia, praporșcicul Ciornei, din regimentul 40 de rezervă, este însărcinat, de comitetul organizator a partidului moldovenesc progresist, să treacă pe la toate comandamentele și instituțiile din Odessa pentru ca să explice soldaților moldoveni în limba lor maternă sensul evenimentelor, care s'au petrecut, Președintele comitetului de organizare a partidului progresist moldovenesc Căpitan Cateli, 29 Martie 1917 Odessa. Rog autoritățile corespunzătoare să dea concursul lor legal. Ajutorul Șefului Statului Major a circumscripției Odessa Colonel de Stat Major Camelcov. Delegat al comitetului executiv al sovietului soldaților și ofițerilor: A. Șestopolov. Sigiliul Comitetului.”

În Aprilie grupul militar al partidului social democrat muncitoresc rusesc organizează pentru soldații moldoveni din Odessa o întrunire, în care apare Bujor-fugit din Jași cu Racovsky; el le ține un discurs „Despre drepturile popoarelor și revoluție”.

Peste câteva zile în ședința delegațiilor moldoveni dela toate 1 formațiile militare din garnizoana Odesei dela marinari și studenți s'a ales comitetul executiv a partidului național moldovenesc din Odessa compus din 18 persoane: Președintele comitetului căpitan Cately; vice președinți: Osoian și Grigoraș, secretar Murafa, membrii comitetului: Surucean, Matveev, Ciornel, Tulburi, Boldescu, Doroftei, Cojocar, Cerescu, Popovici, Caraiman, matelotul Gafencu, studenții Maimaș și Ceapă.

Revoluția rusească, introducînd cultul internaționalei, a organizat pentru ziua de 18 April (1 Mai st. n.) o manifestație în toată Rusia pentru sărbătorirea revoluției. Toate organizațiile au fost chemate la această sărbătorire. Moldovenii din Odessa n'au putut pierde o ocazie așa de bună pentru a se întruni și a manifesta. Conducătorul (Cately) obține permisia respectivă dela

1 Iată proiectul de statut al sovietului moldovenesc al ofițerilor și soldaților.

I. Scopurile.—Soldații și ofițerii moldoveni se unesc: 1) pentru susținerea disciplinei, ușurarea și grăbirea pregătirii *recruților*, care vor învăța în limba maternă, singură înfăleasă; 2) pentru scopuri culturale și apărarea intereselor naționale pe baza principiilor de libertate, egalitate și fraternitate, 3) pentru a ajuta la crearea Republicii democratice-federative Ruse, pe baza alianței *unităților suverane autonome naționale teritoriale*, cu deplină asigurare a drepturilor naționale a minorităților și recunoașterea dreptului pentru naționalitățile risipite (Evrei și alții) de a-și crea organe speciale superioare, pentru tot teritoriul republicii rusești, în scop de a asigura apărarea și progresul acestor naționalități, 4) pentru a trece pămîntul poporului muncitor după principiile Adunării Constituante rusești.

II. Organizarea sovietului.—a. Sovietul este compus din delegați dela soldații și ofițerii moldoveni aleși cîte unu la 200 oameni; b) adunarea delegațiilor alege din sinul său un comitet executiv, care este însărcinat să aducă la îndeplinire hotărîrile sovietului și se elaboreze chestiunile, ce urmează a fi discutate de soviet; c) sovietul se adună nu mai puțin de 2 ori pe săptămînă; d) ordinea discuțiilor și votărilor se stabilește de adunare pe baze democratice generale; e) procesele verbale ale ședințelor se certifică de președinte și de secretar; f) membrii, eșii din orice împrejurări, se înlocuiesc cu alții aleși; g) pentru control și conducerea diferitelor secțiuni, Sovietul alege din sinul său comisiuni, iar în caz de nevoie cooptează lucrători utili din membrii sovietului.

III. Organizarea comitetului executiv.—a) Comitetul executiv este compus dintr'un număr de membri, care să stabilește de adunarea delegațiilor, b) comitetul executiv alege din sinul său pe președinte, doi vice președinți, 2 secretari și casier, c) comitetul executiv are dreptul să coopteze lucrători utili din membrii Sovietului cu drept de vot, d) pentru legături cu alte organizații politice, Comitetul delegă din sinul său reprezentanți.

IV. Mijloacele.—Cheltuelile pentru cancelarie, local și altele se plătesc dintr'un fond, ce se formează din plăți benevole și din vînzarea broșurilor.

Controlul cheltuelilor se face de o comisie care raportează adunării generale.

Acest statut s'a admis în unanimitate.

autoritatea competente 1. Și iată în oraș străin, în ziua internațională, sub cutele steagului național, avînd placarde cu inscripții: „trăiască autonomia“, „trăiască Sfatul Țării autonom“, cot la cot, în rînduri regulate și frumoase, încadrată cu ofițeri moldoveni, în perfectă ordine, Moldovenimea în uniforme țărilor defilează prin Odessa în fața lumii internaționale de acolo, în fața grupurilor mici, disparate, neorînduite, slabe și cu steaguri roșii în mînă, dar și în fața refugiaților la Odessa dintre demnitarii dela lași, foști miniștri, foști deputați și senatori, bancheri, însărcinați cu diferite misi sau simpli cetățeni.

Toată lumea a rămas uimită la vederea masel, unirii, și puterii (potențiale) moldovenești. Într'o grădină publică s'a ținut adunarea națională; de pe o tribună au vorbit oratorii. În fața mulțimii de țărani moldoveni în uniforme, nu se puteau spune numai vorbe și considerații generale politice; din această cauză discursurile delegaților partidului național din Chișinău (d-nii Herța și Halipa), ca și a oratorilor moldoveni din Odessa dintre ostași și ofițeri, au trebuit să atîngă chestia agrară în fond și să adopte atitudini cît mai radicale, singurele pe care le dicta în acel moment instinctul masselor țărănești adunate acolo. Se înțelege bine de ce, unora din refugiații noștri dela Odessa, manifestația aceasta le-a fost oare cum dezagreabilă: prin radicalizmul agrar și prin dovada rezistenței naționale a Romînilor dintre Prut și Nistru, pe care unii, în suflet și în fapt, cu durere, chiar numai pentru un timp, dar îl dăruise țarismului și Imperialismului rusesc cînd s'au aliat cu el.

Mișcarea politică națională printre soldații moldoveni din Odessa fiind mai întinsă și mai puternică, de aici se propagă în alte centre, sau apare acolo spontan. La Sevastopol se constituie la 17 Iunie comitetul marinarilor și ostașilor moldoveni din: Chiril Spinei, Haralambie Carsan, Ion Ignatiuc, Dimitrie Plătică, Dimitrie Țurcan, Nicanor Gorodețky, Ion Predescu, Simion Postică, Iacob Copcea și Trofim Cojocar. Pe frontul românesc lu-

---

1 Foarte urgent ordin garnizoanei din Odessa 14 Aprilie 1917 No. 11. Revocîndu-se ordinul No. 10, dat pe garnizoană la 11 Aprilie anul curent, Șeful suprem a circumscripției militare Odessa a poruncit: toți ofițerii, sergenții și soldații moldoveni în ziua de Marți 18 Aprilie a. c., să fie liberi de însărcinări de serviciu și la ora 13 să fie dirigați la teatru Hipodrom pe strada Pirogov vis-a-vis de cîmpul Cultcovo, unde de cătră delegații Comitetului moldovenesc li se va explica sensul evenimentelor pe limba lor natală. Semnal p. șeful statului major al circumscripției general leutenant Marx (secția inspectoratului).

La 1 Mai st. n. 18 Aprilie 1917 a fost și la Chișinău manifestație, dar internațională. Umblau cu steagurile roșii: dl. Mimi (mare proprietar) Luzghin (președintele Tribunalului), Ianovsky, Siłinsky, Cristli (mari proprietari), Levinsky (primar subt țarism), funcționarii, magistrații, avocații, profesorii, elevii, comitetele partidelor, armata din garnizoană, toți se bolezeră într'o lună în socialismul cel mai autentic și cel mai internațional.

crează pentru organizarea Moldovenilor : S. Murafa, 1 I. Buzdugan, Cazacliu, Crigan și alții.

Comitete ostășești moldovenești se constituie și în alte localități. 2 La 14 Mai se constituie la Odessa comitetul executiv moldovenesc ostășesc, ca reprezentant al organizațiilor 3 din Odessa, Nicolaiev, Cherson, întreaga circumscripție Odessa și de pe frontul Romînesc, dînd și un comunicat : 1) va apăra interesele naționale, 2) disciplina, 3) libertățile cîștigate, 4) va organiza companii moldovenești și pe front și în diverse garnizoane.

1 Murafa a vizitat majoritatea diviziilor de pe frontul Romînesc, unde a ținut o serie de adunări naționale cu soldații moldoveni: la 6 Mai la divizia a III-a de vînători de Turchestan, la 7, 8 și 9 Mai la divizia a 4-a, la 10 Mai la divizia a 2-a. El trimite partidului național următoarea telegramă: „Noi ostași moldoveni de pe frontul romînesc, adunați pe divizii de d. Murafa, după ce am vorbit despre nevoile noastre și ale țării, vă trimitem îndemnul nostru pentru lupta, pe care ați pornit-o; să fiți încredințați că aici toți unii într'un gînd vom sprijini pe luptătorii noștri pentru dobîndirea sfîntelor noastre drepturi și ne omstărui că în adunarea întemeietoare să trimitem oameni vrednici, care se apere drepturile noastre. Duceți lupta începută pentru autonomie și pămînt, iar noi aici ne vom face datoria pînă la sfîrșit, încredințați că stăpînirea nouă ne va da putința să trăim fericiți în casa noastră”. S. F. Murafa.

2 Pentru a ne lămuri cum se năștea mișcarea, dăm copia unei scrisori din Balaclea un sat mare din guvernămîntul Harcov.

Domnule Preparșicil! Vă aduc la cunoștință că acum la Balaclea lipsește un ofițer moldovan, iar pe soldații moldoveni nu am putut să îi adun pe toți, din cauză că ei sînt risipiți și mulți în lipsa mea sînt trimiși la front, așa că vă rog dacă se poate trimiteți-mi o hirtie oficială și mandat ca să pot fără piedici și pe față să fac adunări a Moldovenilor noștri, căci se vorbește că se va forma un regiment de cavalerie ucraineană, iar noi vom rămîne pe din afară. De aceea încă odată Vă rog, dacă se poate, trimiteți-mi hirtile necesare. Eu din partea-mi mă organizez deocamdată în secret, adică fără învoirea autorităților noastre. Aștept ordinea d-voastră de ce să fac înainte. La revedere M. Tiron (rusește). Și apoi romînește : „multe închinăciuni la toți Moldovenii și aștept de la voi scrisori mă rog nu uitați și pe noi Moldovenii. Mai jos rezoluția: a se salisface Ciornel.

Găsim notate din masa mare unele comitete; astfel la Ecaleri-noslav se înregistrează o întrunire de organizare a Moldovenilor sub președenția lui Sinicliu, oratori fiind Mirza, Grigoraș și Matveev, se adoptă programul organizării de Odessa, se hotărăște a se bloca cu Ucrainenii, dar a forma companii și regimente aparte. La Tighina (Bender) la 16 Iulie se adună soldații moldoveni constituind comitet din: Cărăuș, Ikizil, Caraman, Dimitriu, Pava Ńki, Alupii, Bantiș, Niță, Cioban au vorbit Grosu și Zubac. La 12 August după cererea soldașilor moldoveni din Bender se formează companii moldovenești, Prăpurașul Grigoraș, însărcinat de comitetul din Odessa, se ocupă de această organizare autorizată. Asemenea la Bolgrad este un comitet național : Lungu, Rotar, Posă

3 Iată cîteva procese verbale ale acestui comitet: Comitetul executiv moldovenesc a sovietului ostașilor și ofițerilor în ședința din 24 August 1917, ascultînd raportul cetățeanului Cafencu, membru în comitet despre măsurile luate de Uprava (Direcția) Zemstvei guberniale în chestiunea învățămîntului popular în Basarabia a hotărîri:

1) A adresa rugămînte comitetului executiv gubernial, să se ia cele mai energice măsuri, ca să se introducă în Basarabia, cu începerea

Curențele naționale, care la început numai se desemnau în armata rusească, foarte repede s'au dezvoltat, căutându-se din

actuăului an școlar, învățământul gratuit a tuturor copiilor în limba lor maternă.

2) A adresa o cerere guvernului temporal ca învățătorii, chemați la armată, să fie eliberați.

3) Din cauza că nu se ajunge învățători pentru școlile moldovenești, a ruga Comitetul executiv gubernial, să se primească temporal în serviciu învățători români prizonieri din Bucovina și Transilvania.

Semnat președinte căpitan Cateli

Proces verbal No. 43 a ședinței extraordinare, întrunite din comitetul executiv moldovenesc, din comitetele moldovenești a regimentelor, companiilor și bateriilor sub președinția căpitanului Catelii secretar fiind Popov.

Ordinea de zi :

1) Raportul delegatului Comitetului executiv moldovenesc din Sevastopol, 2) cooptarea în comitet a matelotului Turcuman și voluntarului Holban, 3) organizarea secțiilor, 4) deliberări asupra asasinării avocatului Murafa și inginerului Hodoroșea, 5) a se da ajutor bănesc comitetului executiv a garnizoanei Sevastopol, 6) chestiunile momentului, 7) despre alegerea a 2 membri în comitetul executiv central al Odesei.

În afară de ordinea zilei se da cuvântul praporșcicului Matveev. Matveev își ia rămas bun de la colegii, cu care a lucrat jumătate de an, plecând la front, el promite să lucreze în folosul poporului moldovenesc și a Basarabiei tot așa, cum a lucrat până acum, și mai mult dacă îi vor da voie puterile. Președintele în numele adunării îi aduce mulțumiri pentru munca depusă și îl roagă și în viitor să muncească.

1) Ascultând raportul delegatului *Comitetului Executiv moldovenesc* a Sovietului deputaților soldați, mateloși și ofițeri din garnizoana Sevastopol—a sergentului major Turcuman, adunarea a hotărât să aprobe raportul și să mulțumească pe raportor.

2) Sergentul major Turcuman, trimis pentru legătură de Comitetul moldovenesc din Sevastopol, în unanimitate a fost cooptat membru al comitetului executiv. S'a cooptat de asemenea ca membru în comitetul executiv și voluntarul Holban.

3) În unanimitate s'a primit propunerea ca de două ori pe săptămână Marșea și Vinerea să se organizeze lecții.

4) S'a hotărât a se protesta împotriva asasinării avocatului Murafa și inginerului Hodoroșea și a prezenta protestul la toate comitetele și instituțiile din Basarabia și Odessa, de asemenea de a li se comemora memoria.

5) Adunarea a hotărât de a da un ajutor temporal Comitetului executiv moldovenesc din Sevastopol în sumă de trei sute ruble.

6) Judecând chestiunea momentului, s'a hotărât: discutându-se conflictul între generalul Cornilov și guvernul temporal, — „împreună cu organele locale a democrației revoluționare a susține guvernul temporal”.

7) Comitetul executiv este însărcinat a alege și trimite 2 membri delegați în Comitetul central executiv a Sovietului deputaților, ofițerilor și soldaților din garnizoana Odesei.

Originalul semnă de căpitan Catelii. Secretar voluntarul D. Popov.

Procesul Verbal No. 53 a ședinței extraordinare, întrunite din comitetele moldovenești a regimentului, companiilor, bateriilor, a comitetului executiv moldovenesc, a reprezentanților flotei Mării Negre și altor formațiuni moldovenești din garnizoana Odesei, sub președinția praporșcicului Matveev secretar fiind Cecati, din 20 Septembrie 1917.

1) Schimbarea numelui bateriei antiaeriene 126, transformarea ei în baterie moldovenească și trimiterea ei în Basarabia.

2) Despre uniformă formațiilor naționale.

3) Alegerea a 2 delegați la marele cartier general (Stavca) în

diferite părți exploatarea lor. Unii căutau să le întrebuințeze pentru menținerea disciplinei și războiul, alții pentru acțiunea de separatism pe față (Ucraina), alții pentru descompunerea armatei, în afară de cei cu scopuri individuale. Într'un moment dat fără ordin și permise în armata rusească au început să se grupeze a parte: Ucrainenii, Polonii, Letonii, etc. Moldovenii astfel sint despărțiți și direct prin despărțirea altora. Am văzut mai sus că la 14 Mai comitetul executiv ostășesc din Odessa prin punctul 4 al rezoluției din aceea zi spune, că va organiza compăniile moldovenești. La 19 Mai el delegă un grup special, compus din: Suruceanu, Matveev, Păscăluță, Popov, *ca să întocmească pe Moldoveni „în roți (companii), deosebite sub comanda ofițerilor moldoveni, pentru ca ostașii să învețe mai bine și mai ușor serviciul în limba lor și să păzească disciplina”*.

La 5—6 Iunie se înregistrează o întrunire de blocare a reprezentanților ostașilor moldoveni cu cei ucrainenii, *pentru for-*

chestia complectării regimentului 40 de infanterie de rezervă cu *Moldovenii*.

4) Raportul d. Holban despre călătoria în Kiev *la congresul po-poarelor*.

5) Despre deschiderea imediată a *școlilor moldovenești* pentru soldați.

S'a hotărât:

1) Supunându-ne voinței soldaților de la bateria antiaeriană Moldovenească 129 — de a schimba din bateria 129 ușoară de poziție pentru tragere împotriva flotei aeriene, *în 1 baterie moldovenească în numele Ștefan cel mare și a face demersuri pe lângă comandantul divizionului 5 de artilerie de rezervă, ca să trimească bateria 129 moldovenească pe o poziție în hotarele Basarabiei, dacă se poate la Chișinău, sau în-utul său.*

2) A interveni să se permită ca *formațiile naționale moldovenești ca semn distinctiv să poarte cocarde tricolore din culorile naționale și epolete înguste în felul celor franțuzești.*

3) La Stavcă Comandantul Suprem, ca delegați pentru complectarea regimentului 40 *numai cu Moldovenii*, au fost aleși praporșcicul Păscăluță și voluntarul Holban.

4) După ce a ascultat raportul d-lui Holban membru în comite-tul executiv despre călătoria la Kiev, la ședințele *federaliștilor*, s'a hotărât să aprobe raportul și l se aduc mulțumiri.

5) A delega pe praporșcicul Săcară la Chișinău, ca să aducă cărți, a i se da câte zece ruble pe zi. În ajutor praporșcicul Săcară, pentru *organizarea școlilor moldovenești pentru so dați și a cooplat tovarășul Nicolau cărui i-se va da câte două ruble pe zi.*

Președintele praporșcicului Matveev, Secretar Cecate.

1 Iată o dovadă:

Comandantul regimentului 40 de infanterie de rezervă, 14 Iunie 1917 No. 18861, către praporșcicu Ciornei din compania 7. Vă comunic că sunteți sculți de ocupațiuni și însărcinări pe 3 luni pentru a face *agitațiuni în limba moldovenească între armatele din circumscripția militară Odessa și depe frontul românesc pentru menținerea ordinii, explicarea evenimentelor, îndeplinirii datorțiilor de celălean și soldat, îndepărtării certurilor între naționalități și unificării lor.* În baza ordinului comendurei șefului brigăzii 6 de infanterie de rezervă din 11,12 Iunie cu No. 6786 Colonel Șișchin; pentru aghiotantul regimentului praporșcic Sergneacov.

mare de regimente deosebite moldovenești și ucrainiene, împotriva delegației militare speciale petrogradene, care insistă asupra statului quo ante. În August la Odessa este deja format un batalion de Moldoveni sub comanda lui Osoian, însărcinat cu lupta împotriva contra-revoluției. Acest batalion este mutat apoi la Chișinău, unde Harito, comisarul militar al guvernului, vine să-l salute.

Cum turburările produse de dezertorii și de mișcările agrare

1 Proces Verbal.

Comisiunea extraordinară pentru informațiuni, compusă din: reprezentanții comitetului executiv moldovenesc din Odessa, a sfatului soldaților și ofițerilor din circumscripția Odessa și a frontului românesc—praporșcic Matveev și praporșcic Ciornei, președintele comitetului executiv basarabean a sovietului deputaților jărani, soldați și lucrători—Bujniță, președintele Radei militare ucrainene din Kișinău—Dr. Matveiciuc și—tovarășul de procuror Adamovșci au sosit la Orhei pentru a cerceta dezordinile, provocate de compănile de complectare în mersul lor dela Odessa spre front.

În zilele de 6 și 7 Iunie a. c., la gara Șoldănești, jnutul Orheiului, au sosit din Odessa 12 compănii circa 3000 soldați.

La Șoldănești soldații au cumpărat de la negustori evrei vin și îmbăilindu-se au atacat casa preotului spărgînd 18 geamuri, au spart prăvălia lui Talic și au furat de la Zinovia Rusu 3 covoare și hainele. Plecînd spre Orhei, bandele dezordonate de soldați, după declarațiile făcute de miliție, în satul Curșeni au prădat o mamă și o fată de o sută ruble și vre-o zece vedre vin. La Sîrcova au bătut pe sergentul lor Dolghih, pentru că s'a opus prădărilor și, după declararea președintelui comitetului salului, au siluit multe femei. În satul Trifești, au siluit pe fata Epinevscaia de 14—15 ani, care după ce a zăcut 2 zile la spital a murit. Au bajocorit'o pe nenorocita mai mult de zece soldați. Soldații mergeau în dezordine, în grupuri de 2—5 și mai mulți oameni, se abăteau prin satele vecine, furau alimente și animale, siluiau femei, care din sentiment de rușine nu fac declarațiuni, apucau pe drum cai și căruțe, cu care plecau spre Orhei.

Întrînd în dezordine în acest lîrg, soldații, a căror număr nu se poate stabili, în noaptea spre 8 Iunie, au spart pivnițele Goldei Coșman și au bătut 30 vedre vin. Ziua de 8 Iunie a trecut în liniște, dar spre seară au fost sparte pivnițele zidite a lui Motel Keiser, de unde s'a bătut 250 vedre vin și s'a furat 500 ruble bani,—a lui Moșco Rabinovici, unde s'a furat 350 vedre, s'a prădat casa și toate lucrurile; s'au mai spart și prădat prăvăliile lui Furer și a lui Jineles. Au încercat să intre în case particulare, au făcut dezordine pe străzi și o miliție de mică tălhărie. Așa a trecut noaptea, iar dimineața la 9 Mai bande befe de soldați, urlînd cîntece, să plimbau prin oraș, iar cei mai mulți zăceau morți beți sub garduri; s'au trimis patrulă cu arme, dar din insistențele președintelui sovietului deputaților, fără cartușe, astfel că au fost în neputință de a restabili ordinea, soldații beți apucîndu-l de arme și baionele își băteau joc de ei.

Pe la amiază la 9 Iunie au mai venit dinspre Chișinău cîte-va compănii, dirijate spre front, care s'au unit cu bandiții și au început pe la 3 după amiază să prade pivnițele: au fost prădate pivnițele d-lui Ravič, Nelin, Suslic și Gaufstein; s'au bătut mai mult de 1000 vedre vin. Populația terorizată se ruga să fie aduși cazacii.

Ajutorul comisarului jnului a rugat să se chema armata, dar președintele sovietului praporșcicul Gudcov a refuzat, spunînd că el este împotriva ori cărei silnicii. Atunci ajutorul comisarului jnului a cerut singur ajutor de la Kișinău. La ora 3 noaptea a sosit o sută de cazaci din regimentul Ușurian cu miralitere. Afînd despre aceasta, sol-

în Basarabia creșteau, autoritățile civile arătându-se neputincioase, iar regiunea fiind foarte importantă din punct de vedere militar, constituind spatele imediat al frontului, s'au încercat diferite măsuri de liniștire, cu atât mai mult că „soldații moldoveni din garnizoana Odesei, adunați în comitet, luând cunoștință despre prădăciunile dezertorilor și compăniilor trecătoare prin Basarabia care pradă și siluesc, au hotărât să protesteze în fața democrației revoluționare și să ceară autorităților să ia măsuri; în caz contrariu, vor pleca singuri pentru apărarea averii gospodăriilor și femeilor“.

Între aceste măsuri era formarea de secțiuni mobile din Moldoveni. 1

dați în bande au plecat din Orhei îndreptându-se spre Kișinău; iar la 10 iunie pe la ora 11 dimineața a sosit pe piața orașului muzica regimentului 5 de rezervă, dar pe piață nu erau decât ofițerii și steagurile, soldații plecaseră. Cu sosirea cazacilor în oraș s'a făcut liniște deplină.

1 Șeful statului major a circumscripției militare Odessa pe cîmpul de luptă. Partea operativă. 5 Iulie 1917. Odessa. Certificat. Prezentatorului acestui certificat praporșcicul Suruceanu i se permite pentru formarea de secțiuni mobile să facă alegere de soldați din regimentul 41 de rezervă, dintre cei născuți în Basarabia, răniți nu mai puțin de două ori; aceasta se certifică prin semnătură și aplicarea sigilului de stat. Semnal: General leitenant Marx, aghiotant șef, căpitan Safinschi (L. S.) No. 2505.

Iată în această chestie și comunicatul „Sfatului împuterniciților soldați și ofițeri moldoveni de pe frontul românesc“ din 2 Aug. 1917.

„Crezînd că fiecare norod are dreptul de a-și hotări soarta și luînd în seamă trecutul, așezarea și neamul locuitorilor Basarabiei și dorința norodului de a avea deplină autonomie,— Sfatul a hotărît: 1) să se îndrepte, cătră toate partidele naționale politice, obștești, profesionale și alte organizații, cu strigarea de a se întemeia în Chișinău Sfatul Țării, în care să intre împuterniciții norodului de la toate partidele politice, proporțional numărul fiecărui norod, ce locuiește în Basarabia: Sfatul se întemeiază: 1) pentru lucrarea proiectului autonomiei Basarabiei pe temelii naționale și teritoriale, cu chezeșuirea drepturilor tuturor noroadelor, ce locuiesc în Basarabia“.

2) Pentru unirea tuturor puterilor, ca să înființeze și să sprijine orînduiala și să apere interesele naționale a tuturor locuitorilor Basarabiei; 3) pentru ajutorarea stăpînirii vremelnice în lucrările sale, ca ele să se potrivească cu interesele naționale politice culturale și economice ale Basarabiei și să arate dorințele democrației revoluționare.

Din toate aceste spuse mai înainte urmează că trebuie: a) *că să alcătuiască părți militare din soldați moldoveni, care ar duce slujba în spatele armiei și anume în Chișinău și alte orașe ale Basarabiei. Asemenea să fe alcătuite cete de soldați moldoveni de 2 ori răniți pentru slujba militară de pază și apărarea locuitorilor Basarabiei de siluire, prădăciuni și năzuinți contra revoluționare.* (D-nu I. Nistor în a sa istorie a Basarabiei pag. 408 este greșit dar, afirmînd că „în Mai 1917 cohortele moldovenești luară ființă); b) de la începutul anului școlar 1917 în toate școlile începătoare din Basarabia să se învețe moldovenește; c) în toamna anului acestuia să se deschidă cursuri pentru pregătirea învățătorilor moldoveni; d) în școlile de învățători din Soroca și Ackerman și în școala de învățătoare din Chișinău și în alte semnarii de învățători din toată Basarabia, învățămîntul să fie în limba moldovenească, iar pentru doritori și în limba ucraineană, bulgară și altele; e) să se deschidă școli secundare (mișlocii) și gimnazii în Chi-

Iată și rezoluția Sfatului soldaților și ofițerilor moldoveni din Odessa în această chestie „fiindcă în Basarabia până astăzi nu s'a făcut deplină liniște și ca dovadă este, că silniciile din partea dezertorilor mai au încă loc, și fiindcă trebuie pregătit poporul pentru alegeri, — pentru apărarea intereselor democrației revoluționare moldovenești s'a ales proporșcicul A. Crigan ca comisar în Basarabia pentru treburile Sfatului și inspector pe cetele (cohortele) de miliție, care are să fie trimise în toată Basarabia. D. Crigan mai este însărcinat apoi să organizeze în Basarabia partidul socialist revoluționar moldovenesc. El a primit instrucțiuni“. 1

șinău și alte orașe, învățămîntul fiind în limba moldovenească; f) în toate școlile duhovnicești (spirituale) să se învețe în moldovenește, ca să se pregătească preoții și dascăli. Alături de cele moldovenești să pot deschide și școli ucrainene, bulgărești și altele; g) în toate școlile de gospodărie sătească (de vierit la Chișinău, Cocorozeni și alt le) învățămîntul să fie în limba moldovenească; h) trebuie să se ia măsuri să se întoarcă în Basarabia toți Moldovenii, ce slujesc prin așezăminte rusești în afară de Basarabia. Slujbașii moldoveni să înlocuiească pe cei ruși-rusificatori din așezămintele noastre; dacă acești Moldoveni n'au uitat limba lor, doresc să se întoarcă în Basarabia și să sînt poltriviți, pentru vremurile de astăzi; i) la universitatea din Odessa să fie deschisă o catedră de lim a și istoria moldovenească.

1 Iată aceste „instrucțiuni pentru cetele mobile de miliționeri“ „Avînd în vedere provocările la anarhie și siluirile asupra locuitorilor pașnici din Basarabia, și urmările lor nedorite: starea de neliniște între soldații moldoveni de pe front și de pe la spale, provocate de cătră companiile ce trec la front prin Basarabia, de dezertori și diferiți maroderi și provocători de dezordine, — Așutorul Comandanțului Suprem al armatei de pe frontul român, generalul Șcerbacev prin telegrama No. 156,379 a permis să se formeze și să se trimeată în Basarabia 16 cete mobile de miliționari, din soldați născuți în Basarabia și care au fost răniți nu mai puțin de două ori.

Scopul formării ceteilor :

- 1) paza siguranței personale și publice a cetățenilor ;
- 2) lupta cu dezertorii și maredeurii ;
- 3) oprirea vînzării tainice a băuturilor spirtoase ;
- 4) prevenirea dezordinelilor agrare ;
- 5) lupta cu anarhia și contra revoluția ;
- 6) menținerea ordinii în caz de demobilizare.

Organizarea ceteilor :

- 1) O ceată se compune din 100 oameni (din părțile de rezervă a circumscripției Odessa) cu un ofițer.
- 2) În capul ceteilor stă un inspector.
- 3) Toți comandanții se numesc după îndicațiile comitetului executiv moldovenesc.

Regulele și datoritiile autorităților :

- 1) inspectorul ceteilor este subordonat direct șefului Statului major a circumscripției Odessa, iar în ordinea externă supravegherii comandanțului garnizoanei Chișinău ; 2) el îngrijește de formarea ceteilor ; 3) le dirijează unde crede că este mai necesară prezența lor ; 4) desemnează raza lor de acțiune (un număr de sale) ; 5) stabilește legătura cu organizațiile revoluționare locale și comisarul guvernului ; 6) ia toate măsurile pentru asigurarea siguranței publice ; 7) dă ordinele necesare șefilor de cete ; 8) despre activitatea sa la timp, comunică Șefului Statului Major din Odessa și Comitetului Executiv moldovenesc.

Astfel s'au pus pe cale de formare regimente moldovenești combatante și un fel de corp de jandmerie rurală națională, avînd ca șef pe praporșcicul A. Crigan.

La Chișinău, Sfatul central al deputaților soldați și ofițeri moldoveni se întocmește tîrziu, deabea la sfîrșitul lunii iunie și este compus din împuterniciți dela toate organizațiile militare moldovenești : dela frontul romînesc, dela frontul de Apus, dela Odesa, Sevastopol, Nicolaev, Cherson, Ecaterinoslav, Chișinău, Bender. Din acest sfat s'au întocmit comisiuni : literară, pentru garnizoană, mobilizare, politică, gospodărie, etc. Acest sfat a intrat în legătură cu toate așezămintele locale.

Pentru a se lămurii mai bine acțiunea, în aparență așa de risipită, în atmosferă așa de haotică, a sfaturilor de soldați și ofițeri moldoveni, dăm încă un document a timpului, care va lumina pe cetitori mai bine ca multe pagini de descriere.

Proces verbal de ședințele adunării delegațiilor de soldați și ofițeri moldoveni de pe frontul romîn, ținute în orașul Iași în zilele de 10, 11 și 12 Octombrie 1917.

La adunare au sosit dela diferite formațiuni și organizațiuni ale frontului 75 delegați.

În prezidium s'a ales : președinte praporșcicul *Scobila Andrei*, vicepreședinte praporșcicul *Țanțu Vasile* și secretari : pisarul *Buha Vasile* și fruntașul *Nacu Teodor*.

1. Rapoarte de pe locuri și lucrări a organizațiilor existente.

Ascultînd referatele delegațiilor de pe la locuri, din care se vede că în unele formațiuni Moldovenilor li se pun diferite piedici în lucrarea lor de organizare, adunarea, socotînd o atare situațiune inadmisibilă, protestează în mod hotărît împotriva acestor acțiuni de împiedecare, ca protivnice principiilor democratice, proclamate de marea revoluție rusă.

2. Pregătirea pentru congresul, care urmează să se ție la 18 Octombrie la Chișinău.

Găsiînd că congresul delegațiilor moldoveni dela toate fron-

Șefii ceteilor. 1) Șeful cetei este direct subordonat Inspectorului, iar în ordinea supravegherii externe comandantului garnizoanei locale; 2) în activitate se conduce de această instrucție și indicațiile Inspectorului Militei; 3) Ia și hotărîri independente, dacă cer împrejurările; 4) așază pe oameni în centrul regiunii sale (în sat după ordinul Inspectorului); 5) Șeful cetei poate singur să schimbe așezarea cetei sale, în caz dacă al punct este amenințat de primejdie; 6) despre toate acțiunile și mișcărilor sale la timp raportează inspectorului; 7) face o exactă recunoaștere a regiunii sale; 8) lucrează în înțelegere cu organizațiile revoluționare locale. Aproximarea soldaților și ofițerilor o primesc, ca și în părțile de rezervă, dela comandantul curcurei de recrutare, în regiunea căroră sînt așezaji. Comisarii volostelor și comitetelor sătești sînt datori, să le dea tot concursul pentru mișcări și cartieruri.

Notă.—Acum este inspector a ceteilor mobile de miliționari și comisar dela comitetul moldovenesc pe lingă statul circumscripției militare Odessa praporșcicul Crigan.

Semnat lociților al comandantului Statului Major a circumscripției militare Odessa, general leitenant Marx. Aghiolianul secției de operațiuni căpitan Salinsky.

turile, încuviințat de Marele Cuartier, convocat pentru 18 Octombrie la Chișinău, după împrejurările timpului este foarte necesar, — adunarea a hotărît să se dea mandat delegaților, care să îi împuternicească să facă propagandă pentru pregătirea alegerilor delegaților dela soldații și ofițerii moldoveni de pe frontul român la congresul sus zis, de asemenea a trimite o telegramă urgentă tuturor comisarilor și organizațiilor de pe frontul român cu rugămintele de a da tot concursul pentru alegerea și trimiterea delegaților la congres.

3. *Organizațiile moldovenești și scopurile activității lor.*

Recunoscînd lucrările organizațiilor naționale militare ca extrem de utile în sensul ridicării puterii de luptă a armatei, menținerii disciplinei, adunarea găsește absolut necesar să se organizeze comitete în toate formațiunile și instituțiile, unde sînt Moldoveni, după tipul comitetelor generale militare.

În scop de a unifica activitatea organizațiilor moldovenești militare de pe frontul românesc, adunarea a hotărît să formeze: Comitetul central executiv moldovenesc a frontului român, alegînd în acest scop din mijlocul său pe următoarele 10 persoane; sublocotenentul *Nastase Gheorghe*, pisarul *Chiciormare Dimitrie*, *Odobescu Ion*, *Florea Filip*, *Șerban Petru*, *Lesovoi Ivan*, *Curciuc Gheorghe* și *Mihail Thoma*.

4. *Chestiuni culturale.*

În toate formațiunile, unde sînt soldați moldoveni, să se organizeze cursuri în limba națională. Mijloacele în acest scop să se dea din sumele, destinate pentru scopuri culturale ale formației.

5. *Chestia agrară.*

Recunoscînd că chestia agrară este una din chestiile cardinale, ridicate de revoluția rusească, adunarea a hotărît: tot pămîntul Basarabiei devine proprietatea poporului și fără răscumpărare trece în mîinile aceloră, care singuri îl lucrează; b) proprietatea privată asupra pămîntului se desființează pentru totdeauna c); hotărîrea definitivă în chestia agrară este de competența adunării constituante; d) colonizarea Basarabiei cu elemente venetice pe viitor să recunoaște inadmisibilă, avînd în vedere că pămînt bun de cultură nu este de ajuns în raport cu numărul populației din Basarabia; e) pînă la constituantă, în chestia agrară a se conduce după hotărîrile congresului țărănesc panrusesc din 25 Mai și a congresului țărănesc din Basarabia din 20 August, a căror hotărîri să îndeplinesc de comitetele agrare locale.

6. *Chestiunea participării la alegerile pentru constituantă.*

Avînd în vedere importanța lucrărilor constituantei, care are de hotărît chestiunile vitale pentru toate naționalitățile din Rusia, adunarea a hotărît a susține următoarea listă de candidați pentru constituantă din partea partidului socialist-revoluționar moldovenesc: *Scobiola*, *Țanțu*, *Cazaciu*, *Bușilă*, *Chiciormare*, *Buda*, *Săcara*, *Ursu*, *Carauș* și *Curciuc*.

7. *Despre mijloacele de luptă cu anarhia din Basarabia.* Punctul al 7-lea a se pune în discuția congresului moldovenesc de pe toate fronturile, care va avea loc la 18 Octombrie la Chișinău.

8. Cum privește adunarea *noul statut asupra organizațiilor naționale militare*? Socotind imposibil a se executa în același timp datorile de serviciu și datorile ce reesă din participarea la organizațiile naționale militare,—adunarea crede necesar să fie liberi de serviciu persoanele, care fac parte din biourourile comitetelor moldovenești (de companie, regiment, divizie, corp de armată, front), pe baza statutului despre organizațiile militare generale.

9. *Chestiunea naționalizării formațiilor militare.* Avind în vedere deosebirea, care există între militarul din aceleași formațiuni, dar aparținând diferitelor naționalități, din care cauză rezultă ne-rezistența lor, adunarea recunoaște că numai naționalizarea armatelor este singurul mijloc pentru ridicarea puterii de luptă a armatelor, din cauză că, numai acele formațiuni vor fi pătrunse de conștiința disciplinei, a căror membri vor fi legați de unitatea limbii și intereselor naționale,—de aceea adunarea socotește necesar, să se înceapă imediat formarea de regimente active și de rezervă moldovenești.

10. Autonomia Basarabiei și realizarea ei.

Avind în vedere situația culturală istorică geografică și etnografică a Basarabiei și bizuindu-ne pe principiul autodeterminării popoarelor, recunoscut de democrația revoluționară rusă și de statele aliate, precum și pe voința hotărît exprimată a întregului popor moldovenesc în persoana organizațiilor lui revoluționare, adunarea judecînd chestiunea autonomiei Basarabiei în *unanimitate* a hotărît :

A declara ca singură formă acceptabilă și posibilă pentru administrarea Basarabiei numai autonomia național-teritorială și politică ; pentru imediata întroducere a ei în viață să se creeze Consiliul Suprem din reprezentanții Moldovenilor și a minorităților etnice din Basarabia, care vor dori să ia parte la organizarea vieții în acest moment istoric, care cere dela noi unire și încordarea tuturor forțelor intelectuale pentru crearea bazelor de pașnică convețuire pe baza libertății egalității și fraternității. Originalul semnat de președinte : praporșcicul Scobiola, vicepreședinte praporșcic Țanțu, secretari Buha și Nacu.

Copia se certifică V. Buha.

În învălmășala vorbelor, curenților și acțiunilor din Rusia încă dela începutul revoluției să disting curențele separatiste. Modeste la început și acoperite de cuvinte nobile și plăcute guvernului („în interesul *victoriei* armata trebuie să se împartă pe naționalități pentru consolidarea *republicei ruse* ea trebuie să atragă naționalitățile dîndu-le o largă autonomie”), în momentele

lul de slăbiciune, prin politică de fapte împlinite, în haosul împrejurărilor, ele se accentuiază din ce în ce, devenind mai insistente și realizându-se repede în fapt și pe față. Am văzut mai sus declarațiile de autonomie, propaganda și acțiunea în această direcție a partidului național moldovenesc. Cum mișcarea autonomistă din Basarabia nu era izolată în republica rusească, ea a trebuit să meargă paralel, sau să țină seamă de mișcările analoage din alte părți, în special de cea din Ucraina. Aceasta, condusă de un expert politician din Austria—Grusevsky, având pentru ea un curent puternic în masele mari, iar în față slăbiciunea guvernului din Petrograd, mergea din succes în succes. Lupta aceasta pentru autonomie între Petrograd și Kiev l-a servit mult pe Moldoveni. Am văzut mai sus, că în primele zile ale lunii April 1917 la Kiev s'a adunat congresul național ucrainean, care a hotărât pentru Ucraina: autonomie național-teritorială, cu Consiliu central (Rada), și organ executiv (Secretariat), într'o republică federativă rusească, fără a arata granițele Ucrainei, nici hotarele autonomiei. Tratând cu guvernul rusesc asupra acestor puncte, reprezentanții Ucrainenilor de fapt făceau începuturile de realizări, în special în armată. Tratatивele cu guvernul nedând rezultate, au început la Kiev răscoale și demonstrații, astfel că miniștrii ruși au fost siliți să vie la Kiev, să trateze cu răsculații, să recunoască Rada și Secretariatul, să-l însărcineze cu formularea autonomiei. 1 Intorși la Petrograd miniștrii și-au schimbat părerile, pentru a ceda la urma urmei. În lupta aceasta pentru autonomie între Rusia și Ucraina, la stabilirea hotarelor acestei din urmă pretinzându-se de Ucrainenii și Basarabia, s'au început în Basarabia protestări împotriva anexării la Ucraina și astfel, separați, de Rusia prin Ucraina autonomă, Basarabienii cereau autonomia și pentru ei, (de altfel prevăzută cum am văzut în toate programele). Guvernului Rus îi conveneau protestările din Basarabia, ca mijloc de presiune asupra Ucrainenilor, iar unora dintre miniștri (Țereteli la interne un moment) nu le era protivnică nici autonomia Basarabiei. Dăm în notă detaliile mișcărilor de protestare împotriva anexării la Ucraina. 2

1 Concesiunile acestea corespundeau cu epoca răscoalelor bolșevice la Petrograd și cu ruperea frontului rusesc de Nemți după ofensiva lui Kerensky.

2 Partidul național moldovenesc cu organizațiile locale și cu reprezentanții sovietului țărănesc la 16 Iulie se adună și hotărăsc:

„Partidul național și organizațiile moldovenești roagă pe Comisarul gubernial să facă cunoscut Radei centrale ucrainene, că Basarabia va rămâne autonomă, legată cu Ucraina autonomă prin legături de amicitie; crede necesar a se lămuri raporturile de vecinătate acum și în viitoră republică federativă printr'un congres al reprezentanților Ucrainei și Basarabiei”.

La 20 Iulie se ține o adunare de consfătuire asupra autonomiei Basarabiei sub președinția ajutorului de comisar Crîsti, a diferitelor comitete și organizații. Șevcenco Ucrainean declară că nu știe despre hotărîrea Ucrainenilor de a anexa Basarabia. Cadeții cu Ianov-

Prin aceste mișcări de protestare ideea autonomiei Basarabiei, pornită dela partidul național, propagată de el cu toate re-

sky susțin că adunarea este nelegală. Halipa expune punctul de vedere a partidului național: n'avem de gînd să ne certăm cu Ucraina, trebuie să fim buni vecini, ea nici nu poate fi agresivă acum cu noi, putem lucra paralel cu ea și cu Crimeia pentru autonomie. Toate congresele, cari au fost aici, s'au pronunțat pentru autonomie, guvernul știe aceste. Cristii, care pleacă la congresul comitetelor executive, va declara și Radei și guvernului central și congreselor, că teritoriul Basarabiei este autonom cu alii mai mult că și aici sînt Ucrainenii, iar dincolo sînt 400 mii Moldoveni. Herța spune: Basarabia are drepturi istorice la autonomie, Alexandru I a fixat-o; apoi a fost călcată. Aici erau numai Moldoveni. Ucrainenii, Nemții, Bulgarii au venit pe urră, fugind de rău din altă parte, noi le vom da drepturi egale cu noi. Dacă Alexandru I a dat autonomie, nu ni se poate lua acum. Basarabia n'a aparținut nici odată Ucrainei. Să se creieze aici un organ de autoritate, reprezentînd proporțional toate naționalitățile, pentru a vorbi cu Rada. Mitchevici, reprezentantul Ucrainenilor locali, socotește o prostie ca Ucraina să anexeze Basarabia. Este de acord pentru crearea unui organ local, cerut de Herța. Covarsky, reprezentantul „Bundului“, spune: „esențialul este că Basarabia să nu se despartă de Rusia, ci numai să se autodetermine“. Preotul Parfeniev spune că Ucraina are într'adevăr intenții să anexeze Basarabia, să o sîrîngă în brațe, așa au declarat și la congresul preoșilor și mirenilor din Moscova, dar asta s'a scos din protocolul congresului, pentru că Moldovenii au protestat. Dudkevici, polonez, salută autonomia Basarabiei ca un cîștig și mare pas pentru viitor; această autonomie trebuie să fie nu numai culturală dar și teritorial-politică; cu armată? Intrerupe Slușky; —cu armată comună dar în limba moldovenească. Se votează rezoluția: „Basarabiei i se recunoaște autonomie politic-teritorială cu drepturi egale pentru toate naționalitățile. Hotarele ei sînt Nistrul și Prutul“. Cum să se organizeze conducerea ei? Herța propune un Consiliu, compus din Moldoveni și celelalte naționalități, proporțional cu numărul. O comisie va elabora proiectul.

La 22 Iulie „comitetul central executiv moldovenesc a sovietului deputaților ofițeri și soldați, aflînd că Rada ucraineană face încercări de a anexa Basarabia, protestează contra unor astfel de intenții antidemocratice, anexioniste și prădănice, care contrazic principiul autodeterminării popoarelor. Considerînd că Basarabia pe baza drepturilor istorice, etnografice, pe baza obiceiurilor sale deosebite și a situației economice, are dreptul imprescriptibil pentru o completă autonomie, — în numele principiilor superioare de drept și dreptate, în persoana reprezentanților tuturor organizațiilor moldovenești, declară, că va lupta prin toate mijloacele pentru autonomia Basarabiei, pe baza principiilor anunțate de revoluție, cu asigurarea drepturilor minorităților și chiamă pe Ucrainenii la conlucrarea frățească în numele autonomiei Ucrainei și Basarabiei, în condiții de vecinătate amicală“.

Se convoacă o adunare extraordinară a comitetelor executive gubernial și ținutale a sovietelor lucrătorilor etc. ca după propunerea ministrului de interne Teretely să se arate forma dorită a organului, care urmează să conducă Basarabia. Se vorbește de crearea unui organ local, nelegislativ ci consultativ, de acord cu guvernul din Petrograd, contra Ucrainei. În acest organ să intre reprezentanți a diferitelor grupuri revoluționare și Moldoveni, dar aceștia curățiji de elementele naționale și agrariene, care au orientajie românească.

La 25 Iulie o nouă ședință a comitetului executiv gubernial. Herța propune să se aleagă un comitet pentru organizarea „Sfatului Țării“. Erhan spune că acest comitet să elaboreze și proiectul autonomiei spre a fi votat de Constituanta rusească; poate că Sfatul Țării

zistențele din toate părțile, mulțumită conflictului Ruso-Ucrainian

va da un organ administrativ politic pentru conducerea țării până la Constituantă și va fi impeternicit să apere drepturile Basarabiei? Dr. Stratievsky protestează că se calcă drepturile Constituantei rusești. Bogos și Grosu susțin să se creeze Sfatul Țării din organizațiile existente. Nichitiuc spune că trebuie salvată Rusia și nu separatism. Comandanți este pentru autonomie, dar nu acum; acum trebuie salvată patria de partidul național, care prin atitudinile sale face provocațiuni. Învățătorii moldoveni învață acum literile latine, în loc să ajute în alegeri și în comitele pentru pământ.

În același timp partidul socialist revoluționar moldovenesc formulează următorul Memorandum:

Avind în vedere situația geografică a Basarabiei, ca regiune de graniță și apropierea ei de cimpul de luptă, precum și faptul că autoritățile locale basarabene nu sînt în stare de a asigura viața și siguranța locuitorilor pașnici și în sfîrșit plecînd dela faptul că tendințele naționale politice ale întregii regiuni au pus la ordinea zilei chestiunea autonomiei, — comitetul executiv al partidului socialist-revoluționar moldovenesc propune comitetului moldovenesc al consiliului să judece chestiunea alăturată și proiectul înființării în orașul Chișinău a Consiliului central al Regiunii, în compunerea căruia vor intra reprezentanții democrației tuturor naționalităților regiunii.

În scop de a apăra populația pașnică a Basarabiei de pogromuri, siluiri și alte surprinderi, avind în vedere particularitățile vieții politice naționale locale și în sfîrșit plecînd dela faptul că normele ordinii sociale, care se vor stabili de constituanta rusească pe mulți ani, predestinează organizarea Basarabiei și interesează toate naționalitățile regiunii, — comitetul executiv al partidului socialist-revoluționar moldovenesc poartă toate naționalitățile basarabene de a înființa în orașul Chișinău un organ unitar al democrației revoluționare, care: 1) va da unitate forțelor țării pentru a menține ordinea de drept; 2) va lua în mîinile sale asigurarea aprovizionării; 3) va susține și ajuta guvernul temporal în bunele sale încercări, care exprimă voința democrației revoluționare; 4) va elabora măsuri pentru demobilizare, care chestiune are pentru regiune importanță primordială; 5) va elabora proiectul autonomiei Basarabiei pentru constituantă.

În compunerea consiliului să intre aleși dela partidele politice, care reprezintă democrația organizată proporțional cu numărul fiecărei națiuni din Basarabia, conform statisticei și anume: partidul socialist-revoluționar moldovenesc 20, partidul național moldovenesc 10, soizuriel (sindicatelor) naționale profesionale — 10 Ucrainenii 11, Evrei 8, Ruși 5, Bulgarii 3, Găgăuzii 2, Nemții 2, alte naționalități 1. Total 72.

„Sovietul moldovenesc a deputaților ofițeri și soldați a circumscripției militare Odessa, ascultînd și judecînd în ședința extraordinară memorandum-ul partidului socialist revoluționar despre înființarea Consiliului Central regional basarabean, a hotărît a susține complet propunerile partidului și poartă toate celelalte naționalități și organizații politice a se uni pentru conlucrare, pentru realizarea principiilor din memorandum. Situația Basarabiei în imediata apropiere cu frontul provoacă necesitatea urgență a uni sforțările tuturor naționalităților pentru asigurarea siguranței publice și apărării populației pașnice de siluiri și prădăciuni. Viitoarea demobilizare a armatelor depe frontul român pune chestiunea aprovizionării părților demobilizate și apărarea populației și averilor regiunii dela prădările posibile din partea oame-nilor flămînzi și epuizați de războiu îndelungat.

Luînd cunoștință de poftirea Radei Centrale, adresată comisarului basarabean și delegatului comitetelor de a merge la Kiev la consfătuirea reprezentanților guberniilor unificate de organul Radei, comitetul executiv al sovietului deputaților soldați și ofițeri moldoveni a hotărît: să roage Rumcerodul ca organ central revoluționar a demo-

de frica *anexării* la *Ucraina* este primită ¹ de toate straturile sociale și naționalitățile din Basarabia.

De fapt Ucraina nu era în situație să lupte serios pentru anexarea Basarabiei, nefiindu-i fixată situația proprie internă, raporturile cu statul rusesc și situația internațională. Elementele conștiente Ucrainene înțelegeau aceasta și au provocat în luna Septembrie un congres al popoarelor la Chiev, la care au participat și reprezentanți ai Basarabiei, în perfect de bună înțelegere cu celelalte popoare, toți dându-și seama că numai sprijinindu-se pot rupe maximum de avantajii dela Rusia. Dăm mai jos o scurtă dare de samă asupra aceluși congres, interesantă și pentru starea sufletească a reprezentanților moldoveni.

crației de a comunica guvernului temporal, că soldații și ofițerii moldoveni a circumscripției militare Odessa și a frontului romin, unificați în soviet, resping în mod categoric orice posibilitate de anexare a Basarabiei la Ucraina și orice pretențiune a Ucrainenilor o socotesc ca o uzurpare. Ruptă din principatul Moldovei prin tratatul dela 1812 și în primul ani administrată pe bază de autonomie (vezi colecția legilor rusești, volum. 35 statului formării oblasției basarabene și consiliului ei suprem) Basarabia, cu autonomia largă internă, poate fi legală pe bază federativă cu guvernul central al statului rus, dar nu cu o altă regiune, care întră în componerea republicei și orice încercare a Radei centrale de a anexa Basarabia, se refuză în mod categoric de comitetul executiv moldovenesc ca imperialistă, împotriva dreptului de autodeterminare a poporului moldovenesc.

Comitetul executiv moldovenesc consideră actul Radei ca anti-democratic, în contradicție cu declarațiile guvernului temporal și a organelor centrale a democrației rusești în persoana Sovietului deputaților soldați și țărani

Avind în vedere că tendințele Radei de a lărgi hotarele Ucrainei pe socoteala altor naționalități, au jignit profund întregul popor moldovenesc și celelalte naționalități din Basarabia, comitetul executiv moldovenesc roagă guvernul temporal: 1) prin act oficial să explice Radei ilegalitatea tendințelor de acaparare a altor naționalități; 2) prin act oficial a recunoaște în principiu drepturile de autonomie a nației moldovenești în hotarele etnice, care se determină prin hotarele geografice a Basarabiei și părți din ținuturile de lângă Nistru din guvernământele Cherson și Podolia, locuite în majoritate de Moldoveni. Pentru președinie, praporșic P. Grosul.

Acest protest a fost prezentat „Rumcerodului” de căp. Cateli. Rumcerodul l’a trimis și a intervenit astfel pe lângă Rada, cit și pe lângă guvernul din Petrograd.

La 24 Iulie o adunare de Evrei din Chișinău protestează contra anexării Basarabiei la Ucraina și aleg o delegație din: Dr. Șlușky, Dr. Stratievsky și avocatul Grossman, care să prezinte protestul guvernului.

La 28 Iulie partidul socialist-revoluționar ucrainean din Chișinău, chemat la congres la Ucraina, se declară pentru autonomia Basarabiei, contra unirii cu Ucraina, nu vreau să participe la Rada, cu aceste directive trimise pe Moghileansky și Sohovej la Kiev.

Comitetul executiv gubernial, după discuții delegă pe Crisli de a merge la Petrograd cu obligație să treacă pela Kiev unde să refuze aderarea Basarabiei la Ucraina; guvernului să-i declare autonomia Basarabiei. Se trimite și o telegramă în acest sens.

¹ Zemstva din Ackerman a protestat și contra anexării la Ucraina, dar și contra autonomiei Basarabiei, ea vrea legătură directă cu Petrogradul.

Intre 8—14 Septembrie 1917 la Kiev a avut loc congresul popoarelor din Rusia. Din partea „Romînilor“ (sic în textul oficial) s'au prezentat ca delegați:

1) Holban Ștefan, învățător, delegat de com. exec. al sov. dep. sold. și ofițeri din Odessa.

2) Dascăl Grigore din partea com. execut. al sov. dep. sold. și ofiț. din Chișinău, matelot (soc. rev).

3) Ioncu Teofil, f. institutor, din partea partidului Național.

4) Cazacliu Vlad din partea comit. central al organiz. Moldov. stud.

5) Codreanu Ioan, țaran, din partea com. exec. gub. a sov. dep. țarani.

6) Cijevschi Vasile, căpitan, din partea com. cent. moldovenească a dep. sold. și ofițeri.

D. Cijevschi, din partea Romînilor, a fost ales în biroul congresului, care a fost prezidat de prof. Grușevski.

În darea de samă asupra aceluși congres, care mi-a fost cu deosebită amabilitate pusă la dispoziție de cătră d. Cijevschi, găsesc o serie de date foarte interesante, pe care le reproduc mai jos.

La congres au fost reprezentate 13 naționalități: Rușii albi, Gruzinii, Romîni, Estonienii, Ovreii, Cazacii, Letonii, Litvanii, Polonii, Rușii, Tatarii, Turcmenii și Ucrainenii, prin 91 delegați. Primele 2 și jum. zile au fost consacrate discursurilor de salutare din partea naționalităților și partidelor politice. Secole întregi de înjosiri și suferințe a diverselor naționalități din Rusia au fost descrise de oratori. Din partea Moldovenilor au vorbit d-nii: Ioncu și Cijevschi. În discursurile oratorilor se expuneau patru idei: 1) plîngerii împotriva vechiului regim; 2) *nemulțumiri de guvernul temporal, care în chestia națională n'a făcut nimic*; 3) *nemulțumiri de partidele socialiste, care cu toate devizele lor, în viața practică suspectează mișcările naționale, le bănuiesc de separatism*; 4) și speranțe sigure că *ajutîndu-se naționalitățile vor să și regăsească singure un viitor bun*.

Președintele congresului, răspunzînd oratorilor, a invitat naționalitățile să se ajute (încă la 16 April 1917 Cuvîntul Moldovenească scria: „Moldovenii trebuie să ia pildă dela Ucrainenii și să meargă umăr la umăr cu ei, căci numai ajutînd pe ei și ei pe noi vom putea dobîndi toate drepturile, care ni se cavin“) și să își realizeze imediat scopurile naționale indiferent de atitudinea guvernului. Reprezentantul guvernului a răspuns că acesta va merge în chestiunea naționalităților spre împlinirea ideilor lor. Apoi a urmat o întreagă serie de referate și discuțiuni asupra: autonomiei, federației, limbii în statul federativ și drepturilor minorităților. Bine înțeles că s'au dezvoltat acele idei, care dădeau naționalităților drepturile cele mai largi.

S'a discutat chestia războiului, descompunerii armatei, slăbiciunii guvernului, descompunerii statului, greutățile realizării viitoarei constituante, anarhia care vine cu pași repezi, și căreia nu

pot să i se opue comitetele și sovietele, accidentale, nepregătite.

Atitudinea tuturor partidelor din Rusia față de naționalități este bânuită de congresiști. Nici dela guvern, nici dela constituanta, nici dela partide nu se poate aștepta nimic. Naționalitățile singure trebuie să își ia conducerea destinului lor.

Congresul a hotărât să instițue un organ special: „Consiliul popoarelor, în care trebuiau să intre reprezentanți (2—4) dela fiecare popor, avind fiecare naționalitate câte 2 voturi. În viitor acest consiliu trebuie să se transforme în alianță a popoarelor”.

Iată fără lungile, eruditele, complectele și adesea extrem de delicatele argumentațiuni, principalele rezoluțiuni a congresului.

Congresul popoarelor, convocat de Rada centrală ucrainiană în unanimitate a hotărât :

1) Rusia trebuie să fie Republică, federativă și democratică.

2) Fiecare *naționalitate* din Rusia are dreptul la *autonomie națională* personală, adică la constituirea nației într'o alianță de drept public, care să cuprindă pe membrii săi de pe toată întinderea statului.

3) Constituanta națională a *fiecărui popor*, convocată pe baza votului universal, egal, direct, secret, proporțional și cu participarea egală a femeilor,—va hotări sfera de competență precum și formele concrete a organizării interne a institutului ei de autonomie națională.

4) Legea statului garantează, pentru minoritățile naționale, care ating într'un loc dat un număr minimum stabilit, dreptul de a întrebuița limba lor afit în instituțiile de stat locale, cit și în instituțiile administrative și comunale.

5) Toate *limbile din Rusia sînt egale* și li se asigură deplină libertate în relațiile private și de drept privat.

6) În fiecare regiune *limba populației*, care atinge minimum stabilit de lege, va fi *limba pentru organele administrative* în raporturile cu cetățenii și între dîsele.

7) Limba rusă va fi pentru raporturile dintre organele centrale ale statului cu organele centrale a unităților din federație.

8) Școala, biserica și justiția, în privința limbii, se vor conduce numai de dorințele părților interesate; recunoașterea unei limbi ca limbă a federației nu îi dă, în ce privește școala, biserica și justiția, nici o preferință asupra celorlalte limbi.

9) Republica rusă trebuie imediat proclamată democratică și federativă.

10) Numai *naționalizarea armatei rusești*, sub conducerea organizațiilor revoluționare național democratice și reorganizarea corespunzătoare a spatelui, sub conducerea acelorași organizații, poate ridica puterea de apărare a țării și să apropie de pace onorabilă.

11) Pe lingă ministerul de externe trebuie organizat imediat un *consiliu pentru afaceri naționale*, din reprezentanții *naționalităților interesate* și persoane competente.

12) În delegația rusă pentru *conferința de pace*, trebuie să intre și *reprezentanți ai naționalităților*.

În raportul d-lui Cijevski asupra congresului popoarelor, găsim câteva date foarte interesante, pe care credem util a le reproduce pentru caracterizarea atmosferei de atunci.

„Să pot găsi între noi oameni, care să spue la ce ne trebuie nouă autonomia; am trăit liniștiți fără să supărăm pe Dumnezeu și stăpînirea, vorbeam noi cîte o leacă rusește cîte o leacă moldovenește, ce ne mai trebuie?”

„Dar aduceți-vă d-lor aminte de masa fărănească întunecată, care învățînd în școli rusește, uită într'un an toată învățătura străină, fiind un exemplu de cum nu trebuie învățați oamenii carte. Aduceți-va aminte de această masă, pentru care și cartea rusească și cea moldovenească sînt închise, fiindcă nu știe nici rusește nici moldovenește.

„Să nu fie așa cum a fost, că intelectualitatea noastră să-și caute conținut sufleteșc pentru viața internă în culturi străine, să nu se risipească în lumea întreagă, adaptîndu-se climei străine, obiceiurilor străine, limbii străine, părăsindu-și neamul în sălbătăcie. Cine împiedică renașterea națională, face lucru rău, împiedecînd omenirea depe calea progresului”.

„La masa, la care am fost poftit de Romîni, încăodată am simțit golul, și oarecare jenă morală, din cauză lipsei mele de cultură națională”.

„Noi în această privință ne găsim în acea tristă situație, care dă ocazie Rușilor să ne zică că sîntem Moldoveni, iar Moldovenilor să ne ia drept Ruși. De altfel aceasta este soarta tuturor acelor, care s'au înstrăinat de cultura națională (izgoi).”

Venind la nevoile locale, el spune: „fără guvern, fără să așteptăm constituanta rusească (care nu poate da, dar ne poate și refuza), trebuie imediat să realizăm:

- 1) școlile naționale,
- 2) regimente naționale,
- 3) reforma agrară prin organ de autoritate locală,
- 4) justiția națională,
- 5) fond național,
- 6) organ suprem național autonom.

Toate celelalte chestii vor veni la ordinea zilei mai tîrziu”.

Iată discursul d-lui T. Ioncu, reprezentantul partidului național-moldovenesc la congresul popoarelor din Kiev.

„Salut congresul națiunilor în numele Romînilor din Basarabia.

Mulți ați auzit de Moldoveni, dar puțini cred că știți, că națiune moldovenească nu există. Numele Moldova, Moldoveni este numai teritorial dar nu național, iar dacă noi numim moldovenești comitetele și organizațiile noastre, o facem aceasta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvîntul Romîn sună prea aspru la urechile vrăjmașilor noștri, de care avem foarte mulți, ca și d-voastră, și el le servește de a ne acuza pe noi de separatism. D-voastră știți în ce condiții a fost împinsă Romînia în războiul mondial; d-voastră știți că Romînia are interese tot așa de mari în Transilvania ca și în Basarabia. Cum se

va hotărî chestia românească la congresul de pace, noi nu știm; putem însă presupune, că dacă această chestie nu se va rezolva în toată întinderea ei, conform principiului recunoscut al dreptului popoarelor, atunci Basarabia poate să devie în viitor o nouă Alsacie-Lorenă. E aproape de mîntea omului întrebarea: cum privim noi Romîni din Basarabia chestia aceasta? Eu vă pot asigura că la noi nu există aspirații de alipire la România, ci toate tendințele noastre merg spre înfăptuirea statului federativ liber rusesc, deci nu poate să mai cadă asupra noastră nici o umbră de bănuială de separatism. Basarabia a fost deslipită de Moldova la 1812 și, până la 1818 a fost cîrmuită de un general guvernator, dar țarul Alexandru I, în urma propunerii sfetnicilor săi, a recunoscut că nu se poate cîrmi o țară cu o situație specifică, cum era Basarabia, fără concursul bărbaților autohtoni și, la 1818, a acordat printr'un ucaz autonomia Basarabiei. În fruntea țării se așază un sfat compus jumătate de membri aleși, jumătate de membri numiți. De autonomia aceasta, Basarabia s'a folosit 10 ani de zile. La 1828 Nicolae I a desființat autonomia și de acum începe rusificarea forțată a Basarabiei, ale cărei mijloace erau: colonizarea, școala și biserica. Cei mai strașnici rusificatori erau guvernatorii, arhierii și directorii de școli.

Națiunea romînă a fost așa de îngenunchiată, încît guvernul rusesc ajunsese la convingerea că nu mai există acolo o limbă, literatură și cultură romînească. Proiectul de lege, propus de guvern în Dumă, ca să li se dea națiunilor școală națională, prevedea numai 12 națiuni, dintre care cea romînă lipsea. Reprezentanții Basarabiei în Dumă, Purișchevici, Crupenschi și compania lor, erau numai niște sprijinitori ai guvernului în tendința lui de îngenunchiare a oricărui sentiment național romînesc

A fost de ajuns însă ca să izbucnească revoluția și, în cîteva luni de zile sentimentul național a eșit la suprafață pe orișice teren. O puternică mișcare de naționalizare a întregii țări este în curs. Ne lipsește numai autonomia, care am avut-o odată și acum o cerem din nou, ca un drept istoric al nostru.

Cerem însă și garantarea că acest drept să nu se mai poată lua. Garanția această o vedem numai în republica federativă.

E trist că guvernul revoluționar ne suspectează de separatism, lucru ce nu s'a întîmplat nici pe vremea celui mai reacționar guvern a lui Aracceev, ministru a tot puternic a lui Alexandru I. Atuncea ni s'a dat autonomie, iar astăzi guvernul revoluționar încearcă să ne reducă la un simplu guvernămînt al Ucrainei autonome.

În lupta noastră pentru autonomie întîlnim cea mai strașnică opoziție din multe părți. Iată bunăoară rezoluția luată la întrunirea unui partid politic rusesc din Basarabia. După raportul d-rului Sofsevici despre autonomia culturală-teritorială a Basarabiei, care i-ar aduce țării cea mai frumoasă înflorire, adunarea a fost de părere să nu se mai acorde astfel de autonomie, fiindcă o mare parte a populației basarabene, fiind însuflețită de tendințe

separatiste, dorește alipirea la România, ceiace ar fi primejdios pentru existența statului rusesc.

Eu vă întreb, cunoașteți după rezoluția aceasta partidul care a putut s'o voteze? Este partidul socialiștilor-revoluționari, pe steagul căruia stă scris: „Federația și autonomia națională, până la despărțire“. Una e programul și alta este tactica. La ce ne putem aștepta dela alte partide? Ce poate rezulta pentru noi din felul cum sîntem tratați de tovarășii Ruși?

Dacă în aspirațiile noastre politice ne vom lovi mereu de deziluzii, atunci noi urmînd necesității, care nu cunoaște hotare, din prieteni ai democrației rusești ne vom face separatiști.

Incheem cu rugămîntea cătră democrația rusă și cătră d-voastră, ca să nu ne respingeți dela Rusia liberă și să nu ne împingeți pe drumul separatismului. *Drumul nostru e același ca și al vostru“.*

12

Manifestațiile naționale moldovenești din Basarabia și alte părți, chiar în atmosfera revoluționară a momentului, nu erau agreate de toate grupurile. Manifestațiile contra curentului național, se văd în presa locală și cea din Odessa încă din Martie, sub forma de atacuri directe la adresa Romîniei, „aliata țarismului“ și pentru tratamentul aplicat la Șipote dezertorilor din armata rusească, în mare parte Evrei basarabeni. În April, Mai și Iunie această companie crește; se vorbește de barbariile romînești, și se publică listele jertfelor închiziției romînești, în legătură și cu noi mișcări antisemite. Paralel cu aceste atacuri merg atacurile împotriva partidului național, învinuit de reacționarism și separatism. 1

În restimp moștenirile absolutismului și toate propagandele, începură să-și dea efectul. După cum am arătat mai sus, armata era descompusă, mii de dezertori și vagabonzi cutreerău Basarabia

1 La 28 Iunie are loc la Kișinău un meeting de protestare contra barbariilor Romînești, vorbesc Grișghendler și Gurevici. Am văzut mai sus și măsurile speciale luate contra separatismului. Cu cît manifestațiile naționale la toate congresele devin mai intense, cresc vădit și sînt din ce în ce mai agreate de mulțime, cînd pe deasupra încep realizări practice: cursuri de învățători, formare de companii moldovenești, slujbă în biserici moldovenești, acuzările- de reacționarism și separatism a Moldovenilor devin mai intense. În orice adunare, în orice congres, în presă și în discursuri, se găsesc oratori și scriitorii, din ce în ce mai mulți, care arată că „întîl trebuie salvată Rusia“, că Moldovenii nu admit „colonizări“, că sînt pentru proprietate, că au în capul partidului pe Herța și Gore proprietari, „vînduți Romînilor“, reacționari, care vor să aducă pe Romîni, ca să-și salveze moșiile. Pentru a se tăia puțînja acestor atacuri și avînd în vedere curentele extremiste a marelui, d-nii Gore și Herța renunță de a mai face eșuri publice în adunări și întruniri, rămînînd totuși în mișcarea națională. În public pentru apărarea intereselor naționale se manifestă alte elemente din pătura mai democratică națională.

în lung și în lat, mișcările agrare au devenit din ce în ce mai intense; autoritățile neputincioase dela început, înlocuite sau substituie de diferite comitete, nici nu mai încercau să facă ceva. Dezastrul dela front, complecta neputința și pierderea a orice influență a guvernului central, mereu în criză, mereu remaniat, mereu în pertractări, mereu cu consilii extraordinare, soviete, cu crize de comandament, cu răscoale la Petrograd, republici la Cronștad, separatism evident în Finlanda și Ucraina, presat de aliați, lup-tind pentru războiu, pentru neanexiuni, pentru disciplină și pentru libertate, avind criză economică și financiară, dezorganizarea producției și a întregului aparat social—făceau ca Basarabia, ca și alte părți din Rusia, să fie lăsată la propriile ei forțe, la propriul ei destin. Inșă forțele locale rusești erau nule; partidele vechi: soiuzul adevăraților Ruși, și partidul centrului, neavind sub noul regim, singurul suport care le dădea viață, forța guvernamentală,—dis-păruse; fiecare membru din aceste formațiuni, dacă era cunoscut se ascundea, dacă era necunoscut se dădea drept neutru, sau în-cerca să se arate revoluționar. Partidul cadet, extrem de mic și el, compus din mari proprietari, în atmosfera revoluționară n'avea nici o suprafață, nici o trecere. Partidul socialist revoluționar era compus din cițiva orășeni intelectuali și funcționari, absolut fără nici un suport conștient în mase. Partidul social democrat avea și el puține elemente în orașe, pe care le disputa de la „Bund”. Poalei Sion și alte Sionuri. Partidul socialist popular, cel mai la modă și cel mai agreat de toți acei orășeni, cari vroiau să par-ticipa la viața politică, venind din alte cercuri, grupuri și, idei de cit cele socialiste, n'avea nici energie, nici putere nici număr. Era evident că fără susținerea guvernului, a aparatului statului, nici unul din partidele rusești în Basarabia nu putea exista și mai cu seamă conduce și administra.

Mișcarea mare a maselor adinci, a celor 84° neștiitori de carte, sfărîmase cu ușurință în praf și stratul subțire de supra-structură rusească, nesușținut de forța armată. Singurii factori, care puteau provoca o îndrumare spre ordine relativă în mișcarea ha-otică și produce un început de cristalizare în sfera turburată ce se crease, erau instinctul național și instinctul de pămînt: piinea pentru sufletele și piinea pentru trupurile înflămnzite. Aceste nstincte le reprezentau grupurile naționale.

Dar înainte ca ele să-și afirme forța lor unită, s'a făcut încă o încercare pentru a reține Basarabia depe calea ei naturală spre autonomie și prin ea la locul ei în cadrul neamului,—alegerile pen-tru constituanta rusească. 1 (Basarabia avea 12 locuri).

---

1 *Iată listele candidaților I Constituțional-democrați*: Urusov (Petrograd fost guvernator), Gutnic (Odessa avocat), Ianovschi (local proprietar), Siținsky (local proprietar), Levinsky (local inginer, fost pri-mar), Stanevici (judecător), Bajbeuc Melicov (funcț. domental armean din Rusia), Bour (Izmail judecător), Baltaga (preot Calarași), Ves-terman (medic Bălți), Aleinikov (proprietar Soroca), Șișco Ios Ieloiz (proprietar Bălți); II *Social-Democrat*: Lurie, Grinfeld, N, Grinfeld, B.

Alegerile trebuiau să aibă loc în zilele 12, 13, 14 Noembrie ; din cauza întârzierii pregătirilor, au fost amânate pentru zilele de 26, 27, 28 Noembrie, când în mijlocul haosului din Basarabia, cu imensitatea de dezertori, (care au participat la vot), cu banditisme, turburări agrare, lipsă de organizare administrativă și comunală, în special la sate,—ele în fond nu s'au putut efectua, decît parțial și fără a se putea aduna rezultatele scrutinului necomplet. Haosul se mărise într'atîta, încît nu se mai vedea o forță reală pentru ordine și salvare de d'zastrul amenințător pentru Basarabia al valurilor neconținute de hoarde de soldați ruși, care depe frontul român urmau să se îndrepte spre Rusia prin Basarabia. Guvernul rus era în ajun să fie doborît de bolșevici, cînd la 20 Octombrie la Chișinău, se adună primul congres al tuturor Moldovenilor din Rusia (Spiritul movens—care a stîrnit și organizat congresul din Chișinău, și alte adunări mai mici—era Cately—președintele sovietului moldovenesc din Odessa) ; toate manifestațiile naționale disparate, toate eforturile individuale și a micilor grupuri din diferite locuri, se uniseră într'un singur curent. Cu muzica, în rînduri, masse mari de soldați, țărani, ofițeri și intelectuali moldoveni, de toate dogmele, cu steaguri naționale, defilează prin tîrgul acesta, din care un veac întreg au pornit toate rusificările. Această manifestare de forță și ordine a impresionat adinc pe toată lumea și a contribuit în mare măsură la supunerea și respectul adversarilor. După salutări din toate părțile prin discursuri lungi și multiple, după discuții nu tocmai violente și lungi, primul congres al Moldovenilor votează în unanimitate bazele de viață viitoare a acestei țări. Se simțea de toată lumea că începe să vorbească adevăratul stăpîn al acestei țări—Moldovenimea. Cumpănit și prevăzător, ținînd socoteală de situația încă turbure, masa moldovenească declară acum, ceiace n'a putut spune altă dată, rezervînd pentru viitor ultimul cuvînt, cum l'a rezervat de mult pe acel care l'a spus la 25 Oct. 1917. Congresul după alegerea prezidiumului : (Cijevsky, Holban, Plătică, Rugină, Cotoros, Lungu, Nastase, Buha) este salutată de d-nii Inculeț în calitate de ajutor de comisar, care spune că Basarabia trebuie să rămîie strînsă cu Rusia, de P. Halipa, din partea Cuvîntului Moldova („Sînt nespus de fericit că am ajuns să urez în fața voastră floarea neamului nostru moldovenesc. Frații mei, veacuri în-

Palomarenco, Arzumanean, Cantor ; I I Cooper. *Moldoveni* : V. Chiorescu, T. Ioncu, I. Pelivan, D. Cegorean, A. Gropa, G. Buruiană, P. Fala, A. Grigan, T. Corobcean, C. Popovici, I. Codrean, M. Minciună ; IV *Țărani* : I. Inculeț, P. Erhan, T. Cotoros, V. Rudiev, T. Cojocar, I. Ștefanov, S. Arman, P. Halipa, I. Tihohod, N. Budnicenco, Gh. Pintea, V. Diaconovici, I. Berlinsky, T. Nichitiuc. D-nii Arman și Inculeț din cauză că s'au pus candidaturile pe lista cu țărani, au fost excluși din partidul socialist-revoluționar rusesc de comitetul local pentru calcarea disciplinei.

V *Partidul socialist revoluționar moldovenesc* : Scobioala Andrei, Țanțu Vasile, Cazacliu Gr., Bușilă Al., Chiciormare P., Buha V, Săcară V., Ursu A., Cărăuș A., Curduc Gh.

tregi pe noi ne întind și ne dezbină vrăjmașii, veacuri întregi pământul nostru strămoșesc geme sub jugul străin și iată acum, după atîția ani de jale și suferință, ne-am strîns frații grămăjoară. O! cine va spune bucuria noastră. Grea a fost soarta noastră, lungă noaptea, în care am zăcut. Dar precum după noapte răsare zorile și lumina zilei, așa și în viața neamului moldovenesc, după o lungă robie, s'a simțit și apropierea izbăvirii. În voi este toată nădejdea noastră. Țara se înneacă în lăcrămi și sînge. Vrăjmașii noștri stau la hotare, vrăjmași avem cită frunză și la spatele nostru și în lăuntru țării; iar cel mai mare vrăjmaș este în mijlocul nostru—aceasta este neunirea.—Biruiți întâiu acest vrăjmaș și apoi vom biru totul!). Arzumeanț (armean) din partea social democraților, dr. Lurie din partea Bundului, Erhan din partea Sovietului țăranilor, Zbierea din partea ostașilor de pe frontul românesc, doamna Alistar, Prahnițky, trimisul marinarilor moldoveni de pe Marea Neagră, Ioncu din partea partidului moldovenesc, Dubălar din partea călărașilor moldoveni din Novogheorghievsk, Săcară din partea învățătorilor moldoveni, Osojan dela regimentul 40 moldovenesc, Sinicliu dela regimentul de tunari moldoveni, Ețcu dela țăranii moldoveni din ținutul Chișinăului, Lungu, Ursu, Coada dela comitetul moldovenesc din Bolgrad, Crigan inspectorul miliției moldovenești (cuvîntul autonomie înseamnă: jos străinii, noi sîntem stăpîni în țară!) Țanțu și Cazacliu dela comitetul moldovenesc din Iași, Toma Jalbă dela Moldovenii de peste Nistru (cui ne lăsați pe noi? nu ne uitați, nu ne lăsați) căruia îi răspunde Buzdugan.

Dăm mai jos hotărîrile aceluia congres, ele fiind sistematizarea și formularea precisă a acordului tuturor grupurilor și curentelor moldovenești care se valorificau.

I. *Despre republica federativă rusească.*—Considerînd că din cauza imensității teritoriului Rusiei și marelui număr de popoare, care'l populează, cu civilizații variate și conștiințe naționale clare, centralizarea împiedecă dezvoltarea culturală a naționalităților și viața economică a țărilor, întâiu congres ostășesc moldovenesc din toată Rusia a hotărît:

Unica formă de guvernămînt admisibilă și posibilă în Rusia este cea de republică federativă democratică.

II. *Despre autonomia Basarabiei.*—Avînd în vedere cultura națională a neamului moldovenesc, trecutul său istoric, plecînd de la principiul proclamat de revoluție, că fiecare popor are drept de a dispune de soarta sa, pentru a realiza o unire mai strînsă a poporului moldovenesc, pentru a garanta drepturile lui la o dezvoltare, autonomia culturală, economică și națională,—primul congres al Moldovenilor din toată Rusia în unanimitate a decis:

Basarabia se bucură de autonomie teritorială și politică.

Pentru apărarea intereselor și drepturilor Basarabiei autonome, ea va avea un reprezentant pentru afacerile naționale ale poporului moldovenesc pe lîngă guvernul central.

III. *Naționalizarea armatelor moldovenești.* — Găsind că vechiul sistem de formare a armatelor prin amestec de naționalități este așezat pe principii învechite și antidemocratice, care tind a destrăma forțele diferitelor naționalități, considerind pe de altă parte că poporul moldovenesc nu poate apăra patria și libertățile, cistigate prin revoluție, decît subț drapele naționale și avind ca șefi,—ofițeri de același sînge și de același spirit, primul congres hotărăște :

A constitui fără amînare unități moldovenești naționale de toate armele. Pentru a realiza acest plan și a administra aceste unități moldovenești se organizează fără întîrziere un comitet general militar moldovenesc, cu un comisar pentru afacerile militare naționale. Comitetul militar moldovenesc va studia un proiect de naționalizare a unităților militare și imediat îl va aplica.

IV. *Unitățile mobile moldovenești (cohortele).*—Pentru a rezista regimului de teroare și anarhiei, pentru a asigura ordinea în Basarabia în timpul demobilizării, primul congres moldovenesc a hotărît :

De a mări numărul unităților de miliție mobilă (cohortelor) până la 100; cu 100 oameni de fiecare. De a despărți pe cavaleriștii moldoveni și a-i trimite în Basarabia în formații aparte ca să înlocuiască alte unități de cavalerie, care se găsesc acum în țară.

V. *Sfatul Țării.* Congresul moldovenesc a hotărît :

A constitui de îndată un Sfat al Țării pentru a administra toate treburile Basarabiei autonome. El se va forma din 120 deputați în felul următor : Moldovenii vor avea 84 locuri (70 la sută) și celelalte neamuri din Basarabia 36 locuri (30 la sută), 44 deputați moldoveni se vor alege de congres ; 30 se vor alege de țărni moldoveni ; 10 de la organizațiile și partidele moldovenești. 36de alte naționalități, care locuiesc în Basarabia (socotind 70 la sută Moldoveni și 30 la sută alte naționalități) iar zece locuri se vor rezerva pentru Moldovenii de dincolo de Nistru. Se consideră nedorită orice coaliție cu capitaliștii.

Sfatul Țării se va socoti ca vremelnic, până la întrunirea constituantei din Basarabia, alese prin vot universal egal direct și secret. Toate organele de administrație vor fi supuse Sfatului Țării și diriguite de dînsul. Din momentul constituirii Sfatului Țării toate comitetele, acum existente în Basarabia, vor căpăta un caracter strict profesional.

VI. *Chestia agrară și colonizările.*—Tot pămîntul este proprietatea poporului. Moșiile mănăstirești, bisericesti, a statului, a domeniilor coroanei și cele particulare, vor fi trecuțe poporului (muncitor de pămînt) fără indemnitate. Proprietatea particulară asupra pămîntului este desființată.

Distribuirea pămînturilor între țărani se va face de Constituanta basarabeană.

Toate pădurile și subsolul Basarabiei autonome vor fi socotite ca proprietate a poporului. *Colonizarea țării prin elemente*

străine este oprită. Intoarcerea în țară a Basarabenilor, cari s'au expatriat din cauza lipsei de pământ, este permisă și li se va da și lor pământ ca și altor muncitori.

VII. *Naționalizarea învățămîntului.*—Congresul a hotărît:

1) *de a naționaliza de îndată toate școlile* (secundare și primare) *precum și celelalte instituții* din Basarabia;

2) *învățămîntul va fi gratuit și obligatoriu în limba națională a poporului.* Toate școlile vor fi întreținute de stat;

3) *toate școlile secundare ale ministerului de instrucție vor trece sub controlul consiliului județean;*

4) *consiliul județean va avea grija de școli normale de învățători și de alte instituții de acest fel ca școli și instituții agronomice, tehnice și viticole.* Toate aceste instituții se vor naționaliza;

5) *aprobînd măsurile luate de zemstva provincială pentru naționalizarea școlilor, Congresul recunoaște că crearea școalei naționale trebuie să fie opera națiunii și nu numai a organelor de administrație locale sau profesionale, de a cere formal de la zemstvele ținutale ca să aplice fără amînări măsurile dictate de zemstva provincială în ce privește naționalizarea școlilor;*

6) *de a cere formal dela zemstva Cetății Albe și dela altele care rezistă la introducerea școlilor naționale, ca să introducă de îndată limba moldovenească în școlile a căror elevi sînt Moldoveni;*

7) *de a chema pe toți institutorii și profesorii Basarabiei să colaboreze fără întîrziere la crearea școlilor noi pe baze democratice;*

8) *de a face cunoscut tuturor consiliilor pedagogice a școlilor secundare din Basarabia, că de îndată să ia măsuri pentru naționalizarea imediată a școlii și introducerea limbii materne în învățămînt.*

VIII. *Învățămîntul extra-școlar.*—Congresul recunoaște ca urgentă organizarea învățămîntului extra școlar pe baze naționale.

El consideră că această sarcină cade asupra zemstvelor ținutale și a celei provinciale. Dar toate chestiile privitoare la instrucția publică, ca și chestiile de administrare, în Basarabia autonomă sînt de resortul Sfatului Țării.

IX. *Moldovenii de peste Nistru.*—Congresul a hotărît: de a susține legăturile cu organizațiile moldovenești de peste Nistru și a le da 10 locuri în Sfatul Țării. De a se adresa la Rada ucraineană și la guvernul provizoriu cerînd să le recunoască Moldovenilor de peste Nistru, din Caucaz, Siberia și alte părți, aceleași drepturi, pe care noi Moldovenii le recunoaștem altor naționalități, care trăiesc în Basarabia autonomă.

X. *Fondul național.*—Congresul a hotărît:

1) *Sfatul Țării va lua măsuri pentru a constitui un fond național;*

2) *Congresul a recunoscut că în opera de creare a unei vieți democratice și naționale, drepturile minorităților etnice trebuie să fie complet și scrupulos respectate.*

Presed. congresului, *V. Cijevsky.* Secretar, *Gh. Năstase.*

25 Oct. 1917 www.kisinducoromanica.ro

Hotărârile congresului moldovenesc din Octombrie 1917 din Chișinău, însemnate prin formularea și coordonarea exactă a ideilor, debătute de mult în diferite programe, organizațiuni și grupări în mod haotic, au marea lor importanță mai cu seamă prin decizia punerii lor imediat în practică, după exemplul altor popoare și după dorința organizațiilor și grupărilor moldovenești. Această punere în practică, înlesnită prin descompunerea gradată a imperiului rus, la sfârșitul lui Octombrie și în Noembrie 1917, era în deosebi favorizată prin războiul civil început la Petrograd, anarhia din Rusia, izolarea Basarabiei de Rusia prin Ucraina autonomă (în fapt independentă). Straturile sociale locale (puțin însemnate la număr și putere de altfel), care poate s'ar fi opus în alte condițiuni încercărilor de realizări moldovenești, neavând nici o putere locală, nici ajutor din Rusia, înspăimântate de revoluția socială și războiul civil deslănțuite acolo și de anarhia locală, au fost silite din aceste împrejurări să nu opue nici o rezistență, unele chiar să se adapteze și să colaboreze, în speranța să se salveze, iar altele, — instalându-se prin o autoritate locală o ordine relativă, și căutau să pătrundă în interiorul Sfatului Țării, formarea

1 Iaia pentru caracterizarea oamenilor și alitudinilor citeva documente.

Comisia, însărcinată cu organizarea Sfatului Țării, invită imediat după congres organizațiile și grupările să-și desemneze delegații. D. Halipa ridică această chestiune în Consiliul comunal al orașului Chișinău; el declară: „inițiativa acestei instituții este a partidului național, dar ea a fost acceptată în Iulie de fostul ministru de Interne Teretelly, apoi congresul al II-lea jărănesc din 27 Aug. s'a pronunțat categoric pentru acea instituție; acum inițiativa este în mina organizațiilor militare și primul congres moldovenesc a organizat un biuro (60 persoane), care distribuie locurile între naționalități. Sfatul Țării va fi un organ al democrației naționale cu reprezentanța proporțională a naționalităților. Statistica actuală țaristă este rea; în realitate după datele fuste existente, Moldovenii sînt 70%, Ucrainenii 14%, Evreii 12%, Rușii 6%, Bulgarii 3%, Nemții 3%, Găgăuzii 2%, Grecii și Armenii 1%. Roagă Duma să trimească delegații: un Rus, un Moldovan și un Evreu. Basarabia este despărțită de Rusia și Ucraina; în Basarabia este anarhie, demobilizarea ce vine o mărește. D. Ianovsky reprezentantul grupului constituțional-democrat după ce enumără toate considerentele împotriva organizării Sfatului Țării în Rusia unită, ca organ cu tendințe naționale separatiste, convine că *temporal* se poate admite această instituție, însă 1) ea să se conducă pe baza legilor existente, 2) să păzească bazele revoluției, să lupte pentru reconstruirea Rusiei, 3) să restabilească și să menție ordinea, 4) să organizeze forța militară, 5) să facă alegeri pe baza votului universal, egal, direct, secret și proporțional, cu reprezentanța minorităților, 6) toate acestea să le facă zemstvolul.

Socialistul revoluționar Moghileansky, este pentru întocmirea Sfatului Țării; însă statistica rusească este bună, astfel că alcătuirea Sfatului Țării va fi proastă. Dr. Cogan Bernștein (sionist) este pentru autonomie, dar *contra federației*, în state unite; pe lângă aceasta nefiind stabilit că Evreii au dreptul să se ocupe cu agricultura, nu se știe cine este venetic aici; *va apăra pe Evrei*. Grinfeld reprezentantul Bundului (soc. revol. evrei) se ocupă de drepturile Evreilor, care au emigrat din Basarabia în America, care ar dori să se întoarcă. *Spivac*

căruia vedeau că nu o pot opri, cu scop ca acolo să oprească tendințele separatiste.

Biroul de organizare a Sfatului Țării dindu-și seamă de acea-

(soc. democr.) spune că proletariatul este pentru cea mai largă *autonomie*, dar *contra naționalismului*, care chiar în forme democratice învrăbește. *Sinadino* spune că hotărârile congresului moldovenesc sînt vătămătoare nu numai pentru Basarabia, dar și pentru Rusia, întru cît sînt *contra coaliției cu burghezia, toți este bine să se organizeze Sfatul Țării. Smidt* reprezentantul socialiștilor populari *este pentru, dar numai într'alt întru cît această instituție va realiza speranțele asanării vieții locale în unire cu Rusia. Buruiană* susține absoluta necesitate a Sfatului Țării. Să hotărâște ca *d-nii Smidt, Splug și Maghileansky să ia parte ca del'gași în acea instituție ca să se informeze și să stăruie pentru reorganizarea ei pe baze drepte.*

Trimiși sovietului din Petrograd pentru adîncirea revoluției în Basarabia, văzînd căderea lui Kerensky și sovietului lui, să pun la rîmora mișcării naționale locale. La 26 Noembrie la o adunare a reprezentanților orașelor, trimisul sovietului Petrogradean și ajutorul de comisar I. Inculeț spune: „*ideia Sfatului Țării a apărut la Petrograd (?) în Iulie, cînd Rada avea pretențiuni asupra Basarabiei, era o idee pentru a rezista Radei. Separatism în Basarabia nu există (?) mai cu seamă spre România; nu sînt decît ciți-va oameni (un fel de denunț formal: acei oameni să știau). Nu este o țară mai liberă ca Rusia. Așa privesc și țărani. Chestiunea a fost pusă de țărani la congres, apoi la congresul moldovenesc. Dacă n'ar fi fost bolșevicii nu ne grăbeam. Salvearea Rusiei este în salvarea diverselor regiuni, care vor forma republica federativă. Pretenții asupra Basarabiei pot fi și din partea Ucrainei și României. Este pericol din partea României, dar Sfatul Țării va reuși să apere Basarabia de acest pericol. Aici s'a criticat organizarea Sfatului Țării. Comisia de organizare a Sfatului Țării a neglijat zemstvele și orașele, dar acum acestea s'au admis. Sfatul Țării va trimite comisarii la toate instituțiile, se va ocupa de aprovizionare, apoi va convoca constituanta locală, va lupta cu dezordinea agrară. Comisariatul existent lupă de luni de zile, dar fără rezultat. Armata este dezorganizată, jînulul Hotinului a fost devastat; într'un sat țărani au răscolit și mormintele foștilor proprietari, au rupt roțile dela trăsuri, ca Burjuii să nu mai călătorească. Dezordinea merge la Sud, cînd va porni armata de pe front, va fi și mai rău. Cere să fie susținut Sfatul Țării. D. Ianovsky (cadel) învinuiește că s'a lucrat în secret; în Sfatul Țării, vede tendința de a se rupe de Rusia. Vesterman spune că mișcările naționaliste manifestate în Sfatul Țării corespund cu aspirațiile și tendințele României. Dobrovolsky din Bolgrad vede în Sfatul Țării orientare peste Prut. D-nii Inculeț și Neaga declară: „nu este separatism, nimeni nu vrea jugul romîn. Dacă Sfatul Țării nu este constituit bine, vom lua măsuri de reorganizare. Vă înțindem mina, vă chemăm la colaborare, vă rugăm să credeți în sinceritatea noastră“.*

Mai dăm pentru lămurirea atmosferei de atunci și o dare de seamă asupra întrunirii sindicatului (soiuz) funcționarilor. D. Nikiforova întreabă ce măsuri sînt de luat în caz de *introducere definitivă* în viața Basarabiei a *autonomiei*, *căci rezultatul ar fi că națiunea predominantă aici, Moldovenii vor scoate din funcțiile oficiale de aici pe toți Rușii.* Răspunde ajutorul de comisar, I. Inculeț: *Tendința către autonomie nu înseamnă despărțire de Rusia, ci numai înlocuirea administratorilor trimiși din Petrograd prin aleși. Autonomia nu se va realiza de sine; va trebui sancționată de constituanta rusă, ceia ce se va întâmpla mult mai tirziu, poate peste un an doi. Dar până atunci, și mai tirziu chiar, funcționarii ruși nu vor fi îndepărtați, căci este nevoie de intelectuali; Sfatul Țării va pregăti numai materialele pentru constituanta rusă.*

stă situație a căutat să asigure dela început Moldovenilor o mare majoritate, cum li se și cuvenea după numărul populației.

Iată schema întocmirii Sfatului Țării :

Partide, organizații, grupări	N A T I O N A L I T A T I										
	Total	Moldoveni	Ucrain.	Izraeliți	Ruși	Bulgari	Nemți	Poloni	Armeni	Greci	Găg.
Cong. Moldovenesc	44	44									
Sov. țărăn. mold.	30	30									
Zemstvo provincial	1	1									
Zemstve ținut.	9	7	2								
Oraș. Chișinău	3	1		1	1						
Orașele ținutale	8	5	1	1	1						
Sov. luc. sol. țăr.	3	1		1	1						
Part. social revol.	1				1						
Part. soc. democrat	1			1							
Part. soc. popular	1				1						
Part. naș. moldov	4	4									
Cooperatiivele	5	4									1
Org. căilor ferate	2	1	1								
Juriștii	2	1			1						
P. T. T.	2	1	1								
Congresul	1	1									
Societ. intelectual	1	1									
Sindicat instiuit	1				1						
Sind. instiit. mold.	1	1									
Clerul	1	1									
Ucraineni	10		10								
Izraeliți	10			10							
Bulgari	2					2					
Germani	2						2				
Găgăuzi	1										1
Polonezi	1							1			
Armeni	1								1		
Greci	1									1	
Liga femellor	1	1									
	150	105	15	14	7	2	2	1	1	1	2

Pentru ziua de 21 Noembre biuroul a invitat organizațiile și grupările politice să-și trimeată aleșii lor la Chișinău, cînd s'a și făcut solemnitatea deschiderii Sfatului Țării. 1

1 Solemnitatea începe la catedrala orașului, unde episcopul rus Gavril al Achermanului face ca slujba să se facă moldovenește, la care asistă deputații Sfatului Țării. În mulțime, care cu vre-o lună în urmă purta numai cocării roșii, să vadă în mod demonstrativ la buloniere cocării și panglici cu iricolorul nostru, care se înalță și deasupra localului Sfatului Țării. (D. I. Nistor în a sa istorie a Basarabiei (pag. 420) este deci greșit, afirmînd că „din zilele lui Vasile Vodă Lupu și Istrati Dabița întemeitorul (sic.) orașului Chișinău (?) capitala Basarabiei, nu mai văzuse filiiind steagurile rominești” căci au mai filiiit

În același timp sosise la Chișinău și formațiile militare moldovenești—1-ul regiment moldovenesc de infanterie, sub comanda colonelului Furtuna, 1-ul regiment de artilerie, și peste câteva zile și al 2-lea regiment de infanterie.

ele și în timpul dintre Vasile-Lupu, Istrati Dabița și 1812, ca și la manifestația dela Odessa și în toate manifestațiile naționale din timpul de la 21 Noem. 1917 până la 13 Ian. 1918.)

La paradă apar și formațiile militare moldovenești: regimentul 1 de infanterie și regimentul 1 de tunari,

Era foarte interesantă această solemnitate bisericească, făcută moldovenește de un episcop rus, de pe timpurile țarismului, care prin prezența și oficial s-au consfințește instituția aceasta revoluționară, compusă în majoritate din tineri, care până alaltăieri purtau uniformele țarului; eri cocarde roșii și astăzi cele tricolore. Dela catedrală s'a trecut în localul Sfatului Țării.

Dar n'a fost suficientă această slujbă. După ce s'a trecut în localul Sfatului Țării (liceul al III-lea de băieți, rechiziționat adhoc) și acolo în paraclis, din nou s'a făcut o slujbă de același episcop rus și s'a ținut în cuvîntarea părintelui Gurie

Prima ședință să deschide sub președinția celui mai bătrîn deputat N. N. Alexandri, în strigăte entuziaste: „îrăiască autonomia”, „îrăiască Basarabia”, „îrăiască Statul Țării” și cîntînd: Deșteaptă-te Romine. Cei 95 deputați prezenți aleg președinte pe ajutorul de comisar gub. I. Inculeț (Moldovenii hotărîseră alegerea ca președinte a unuia dintr'ei lor. Cum însă d. Inculeț, care refuzase până atunci să lucreze pe teren național, ci numai pe cel social, ca trimis a ministrului Kerensky pentru adîncirea revoluției rusești în Basarabia, în ultimul moment își oferise serviciile, — Kerensky căzuse, — în schimbul alegerii ca președinte; majoritatea l'a acceptat din considerații tactice). Această alegere a unuia din reprezentanții puterii centrale petrogradene aduce încă un fel de recunoaștere oficială a noii instituții. Cuvîntarea lui în moldovenește o reproducem: „gospodarilor deputați! Republica rusească este cuprinsă de anarhie și scăparea ei este numai în organizarea fiecărei provincii a Rusiei. Trebuie să punem frîu anarhiei, care începe și în Basarabia. Munca strînsă a poporului începe să se risipească. Sfatul Țării trebuie să aibă grijă de ea. Tot el trebuie să cheme adunarea întemeietoare a Basarabiei. De acum încolo tot pămîntul și toată voia să fie a norodului muncitor. „Pămînt și voie”, iată jînta Sfatului Țării. Să luăm măsuri ca să păstrăm pădurile și toată averea, care acum se fură. Sfatul Țării mai trebuie să ia în mînă aprovizionarea țării, fiindcă altfel poate la 1 Ianuar ori la 1 Februar vom rămînea fără pîine. Armata demobilizată se va întoarce acasă și atunci soldații flămînzii vor prăda țara. Sfatul mai trebuie să garanteze drepturile națiunilor mici din Basarabia. Să mai garanteze lucrul orașelor și zemstvelor. Viața să fie pusă pe baza *păstrării legilor*. Să facem slobozenie cuvîntului, a adunărilor, a grevelor”.

În numele partidului național vorbește P. Halipa. El vede în programul partidului național toate aspirațiile naționale ale neamului. Acum 8 luni, cînd toți să scăldau în apele unui *internaționalism bolnăvicios, provocat de revoluția rusească, noi am ridicat steagul național, călăuziți de ideea iubirii de patrie, adică a pămîntului nostru moldovenesc*. Munca este grea, căci poporul a zăcut amorțit de lanțurile robiei, astăzi lanțurile s'au rupt și neamul nostru s'a trezit la viață. *Ne trebuie însă o unitate de voință națională și înțelegere*. Partidul național n'are scopuri șoviniste, el vrea să se pună în legătură cu toate națiile mai mici ca împreună să lucreze la consolidarea țării.

În numele sovietului jăranilor vorbește P. Erhan (profesor de liceu la Petrograd). El declară că jăranimea din cele dintîi zile a revoluției s'a ocupat de chestiile, de care se va ocupa Sfatul Țării. Țăranii sînt pen-

Analizând discursurile dela solemnitatea deschiderii Sfatului Țării, din primul moment ne surprinde : binecuvîntarea episcopului, în funcție sub vechiul și noul regim, reprezentant al bisericii ; salutările președintelui tribunalului Luzghin, în funcție sub vechiul și noul regim și a baroului, reprezentînd justiția ; a sub-comisarilor guberniali în funcție : Cristî, Inculeț, Rudiev-Bălți, Co-

tru republică federalivă și pentru încheierea păcii cît mai grăbnic. Sfatul Țării trebuie să pornească lupta contra neculturii și înfurericului, care a stăpînit pînă acum poporul. Pămîntul cu toate bogățiile sale trebuie să fie în minile jărdînitii muncitoare. Dorește că Sfatul Țării să fie deschis în ceas bun.

În numele ostașilor vorbește T. Cotoros. El salută în Sf. Țării pe adevăratul stăpîn al Basarabiei. Deschiderea lui se face în vreme grea, în vreme de anarhie. Este chemat să facă rîndulata. Sfatul Țării este eșit din revoluția rusă, de aceia va trebui să dea pămînt țăranilor.

În numele orașului vorbește Al. C. Smidt. El crede că Sfatul Țării va scoate din anarhia nemaipomenită în care zace Rusia și Basarabia. Se bucură de holărirea de a trăi în pace cu toate naționalitățile. Rusia va fi federativă și Basarabia autonomă. Nu vor exista popoare stăpînitoare și stăpînite. În momentele acestea fericite nu vom uita patria mare Rusia, care ne-a dat libertățile. Orașul va da tot ajutorul Sfatului Țării.

În numele sfatului muncitoresc vorbește Dobrovolsky, care declară că va sprijini Sfatul Țării, în baza dreptului popoarelor de a-și croi singură soarta și în baza faptului că este o instituție izvorîtă din revoluția rusă.

În numele Ucrainenilor vorbește Luțenco, imputernicitul Radei din Odessa. Amintește vechile legături moldovo-ucrainene, critică centralismul rusesc. Trebuie să ne croim soarta singuri. Dorește rededeptarea Moldovei. Ucraina va lupta pentru idealul său național, asigurînd astfel și libertatea noului stat moldovenesc. Numai peste mormintele noastre va trece dușmanul nostru comun.

În numele justiției vorbește d. Luzghin, președintele tribunalului local, el crede că Sfatul Țării va pleca pe calea legii, fără de care nu se poate trăi. Răspunderea pe care și-o ia Sfatul Țării este foarte mare ; de aceia trebuie să-l sprijinim cu toți. El trebuie să trezească simțămîntul de iubire de patrie, care astăzi nu este aproape deloc cunoscut în Rusia. Dorește că soarele răsărit astăzi să strălucească în vecl asupra bogatei și frumoasei Basarabii. În numele sfaturilor muncitorești și soldățești din Chișinău, vorbește Niselson. El speră că în Sfatul Țării se vor găsi destui bărbați, care împreună cu sfaturile muncitorești și soldățești, să întărească revoluția. D. Mitkevici vorbește în numele deputaților ucraineni din Basarabia ; salută sfatul liber al republicii basarabene, care va înfăptui principiile ridicate de democrația revoluționară. D. Cogan, în numele socialiștilor revoluționari, susține că nu mai poate fi vorba de popoare stăpînitoare și stăpînite. Toate popoarele au aceleași drepturi. Partidul său în al doilea congres al său a recunoscut autonomia națională și teritorială a Basarabiei.

În numele ligei culturale a femeilor moldovence, vorbește d. Alis-tar ; salută Sfatul Țării, care va susține cultura în limba națională și va împlini toate dorințele poporului. D. Mare vorbește în numele ostașilor moldoveni de pe frontul romînesc. El arată cum țara aceasta a fost călcată veacuri de Tătari și Turci. „Astăzi puneți piatra fericirii poporului și doriți să vă conduceți singuri. Să jineți minte că trebuie multă luptă și nu veți putea, de nu veți fi plini de iubire cătră țară și națiune”.

În numele partidului socialist democrat, vorbește N. Grinfeld ; face paralelă între Rusia țarismului, în care cele mai asuprite popoare erau Moldovenii și Evreii, lipsiți de limba lor,—și Rusia de astăzi, în care

toros-Chișinău, care reprezentau ministerul de interne și sovietul; a d-lor Erhan și Inculeț, trimiși al guvernului temporal și al sovietului din Petrograd, pentru adâncirea revoluției ruse și combaterea separatismului; a d-lui A. C. Șmidt, primarul orașului, și a d-lui Sinadino, fost deputat în Duma rusească; prin prezența și discursurile lor, acești reprezentanți a autorităților de stat vechi și noi dau Sfatului Țării o quasi consfințire de autoritate oficială.

Aceiași quasi consfințire și autoritate prin prezența și discursurile lor, dar de data aceasta din partea democrației revoluționare, o dau d-nii Dobrovolsky — reprezentantul sfatului muncitoresc, Cogan al socialiștilor revoluționari, Grinfeld al partidului social-democrat, Covarsky a Bundului, Ștern al partidului

sînt depline libertăți: Ca să rămîie aceste libertăți trebuie să lucrăm ca Rusia să rămîie unită.

În numele Polonilor vorbește d. Pomorosky, un om cult, vechiu amic al neamului moldovenesc. Este sigur că va domni bună înțelegere între Moldoveni, stăpînit țării și celelalte popoare.

Face urări Sfatului Țării, în numele Grecilor, d. P. Sinadine, fost deputat în Duma imperială și înobilat de țar la 1912.

D. Stoiarov în numele Bulgarilor și Găgăuzilor se bucură de deschiderea Sfatului Țării.

D. Covarsky în numele Bundului salută Sfatul Țării; va fi trainic dacă se va baza pe toate popoarele și se va conduce de ideile revoluției rusești, nu va restringe drepturile nimănui.

În numele partidului popular-socialist vorbește dr. Stern.

În numele partidului național vorbește d. Pelivan. Astăzi este cea mai însemnată zi din istoria neamului moldovenesc. A fost pierdut acest neam dar el s'a găsit pe sine, a fost înmormîntat dar azi a învîlat Toți Moldovenii au simțit negrăita bucurie, cînd au văzut steagul național deasupra acestui palat. Azi se întrupează visurile părinților și bunicii noștri și nădejdele tuturor frunțașilor neamului nostru, scoboriți în mormînt cu inima „îndurerată”. Vorbește de trecutul moldovenesc al Basarabiei, de visurile și cultura neamului, de rusificare.

În numele Cuvîntului Moldovenesc a vorbit V. Herea.

În numele partidelor unite socialiste evreiești vorbește Elgher; el cetește rezoluția acestor partide, care cer autonomia Basarabiei, cu respectarea minorităților.

În numele avocaților vorbește d. Kircorov convins că Sfatul Țării va lucra pentru rînduială.

În numele presei vorbește d. Gherman; el binecuvîntează Sfatul Țării, care va fi în stare să pue capăt anarhiei și luptei. Democrația rusă recunoaște drepturile popoarelor și presa le sprijinește.

Președintele asigură că nimeni nu se va atînge de presă.

În numele cooperativelor vorbește Buruiană Uș. „ca fiu al acestei Moldove, mă simt fericit că am ajuns ziua aceasta. Mulți s'au luptat ca să stîngă din sufetele noastre iubirea de patrie, dar n'au izbutit. Iată că din ea s'a aprins un foc mare și frumos. Cooperatorii moldoveni, care au dus lumina în popor, să bucură”.

Mai vorbesc: în numele „soldatului moldovean”, Mihai Minclună reprezentanții soldaților moldoveni de pe frontul de de Nord; din Crimeea d. Gafencu; în numele comitetului moldovenesc din Odessa, care a luptat mult pentru drepturile naționale și pentru a ajunge aici; Văluță, în numele studenților moldoveni din Odessa; arh. Gurie în numele clerului moldovenesc; delegatul funcționarilor moldoveni de la căile ferate; delegatul partidului socialist revoluționar moldovenesc Ion Buzdugan; Bogos dela comisariatul militar moldovenesc; Trofin din partea adunării țărănești din ținutul Bălților și mulți alții.

socialist-popular. Prezența tuturor acestor elemente la deschiderea unui organ cu majoritate moldovenească, cu baze naționale, implică recunoașterea că stăpînirea lor, ca reprezentanți a ori cărei Rusii și vechi și noi, nu are nici un temeiu cinstit. E posibil, că unii aveau gîndul ascuns, că statul Rus, reconstituit repede, va regula și canaliza mișcarea aceasta în apele revoluției rusești. Reprezentanții curenților socialiste rusești credeau cu siguranță că dogmele lor vor avea o putere mai mare de atracție spre revoluția rusească, decît instinctul național. De aceea—nota care se degajază din discursurile lor, pe lîngă recunoașterea fondului național local, este în primul rînd: salvarea Rusiei.

Cu totul alte tendințe se degajează din discursurile Moldovenilor, reprezentanți ai majorității. Halipa vorbește de „steagul național“, de „internaționalismul bolnăvicios, provocat de revoluția rusească“. D-na Alistar vorbește „despre cultura națională“ și „toate dorințele poporului“, d. Mare spune: „astăzi vroii să vă conduceți singuri“, „trebuie multă luptă și iubire pentru națiune“, d. I. Pelivan spune: „acest neam s'a găsit pe sine, a înviat“, „se întrupează visurile părinților și nădejile tuturor fruntașilor neamului“, Buruiană vorbește „ca fiu al acestei Moldove“, unde „mulți au luptat ca să stingă din sufletele noastre iubirea de patrie, dar n'au izbutit: din ea s'a aprins un foc mare și frumos“. Gafencu vorbește despre „drepturile naționale“ și „munca depusă pentru a ajunge aici“, Buzdugan spune: „de acum se înalță steaua noastră, de acum înainte să fim stăpîni pe viața și soarta noastră“, iar Bogos spune mai clar: „veniți să cucerim ce avem de cucerit“.

D. Luțenco, reprezentantul Ucrainei, după ce vorbește de legăturile „Moldovei“ și „Ucrainei“, spune „că trebuie să ne creiem soarta singuri“, că „numai peste mormintele Ucrainenilor va putea trece „dușmanul comun“. Iar d. Pammersky din partea Polonilor, vorbește despre „Moldoveni, stăpîni acestei țări“.

Cu toată atmosfera de entuziasm revoluționar, expresiile notate erau profund de semnificative și arătau dela început o adîncă deosebire în fraternitatea revoluționară.

Declarațiile Moldovenilor, ca și a Ucrainenilor și Polonilor, se bizuiau pe dreptul, dreptatea și conștiința lor, pe manifestațiile naționale tot mai puternice, pe hotărîrile congreselor, pe entuziasm, dar și pe forța lor armată născîndă și mai presus de toate pe slăbiciunea adversarului. Socoteala forțelor proprii nu îi arăta însă prea tari; din această cauză în manifestările lor puneau anumite limite; iar baza lor revoluționară și democratică îi ținea în anume legături cu democrația rusă și în anume rezerve față de țară. În toată mișcarea națională pînă la, și după organizarea Sfatului Țării, vertiginoasă, caleidoscopică, și în același timp, haotică, pentru cunoscătorii vieții din Rusia, și în special a celei din Basarabia, dela început se distingeau idelle, mai exact instinctele. Războiul nu s'a pus în discuție formală, dar tocmai această neglijare, aparentă a celei mai arzătoare chestii a

momentului, era dovada cea mai hotărîtoare, că în suflete chestia războiului era definitiv tranșată: pentru mase nu mai exista războiul, alte gânduri o preocupau, din momentul cînd a simțit că are puțința de a le exprima și realiza.

Aceste gânduri erau asigurarea unui traiu mai bun, prin intrarea în stăpînire asupra pămîntului și prin organizarea unei vieți politice, sociale și culturale de așa fel, încît, pe lingă asigurarea stăpînirii pămîntului, să aibă puțința satisfacerii nevoilor sufletești. În manifestările din Basarabia din primul moment se vede expresia celor două doruri adînci, arzătoare, ascunse: dorul de pămînt și dorul de viață culturală națională. Dacă manifestarea dorului de a stăpîni pămîntul era ușoară de făcut în cadrul de manifestații de același fel, din Rusia întregă, manifestările naționale erau mai dificile, atît din cauză că sufletele erau obsedate de chestia primordială a pămîntului (primum vivere...), cît și pentru că instinctul de cultură națională, fiind de ordin mai superior, mai complicat, mai puțin imperios simțit, mai puțin dezvoltat, întîmpina și rezistențe, provoca suspiciuni, era considerat și de mulți Moldoveni ca o piedică posibilă pentru realizarea nevoii de pămînt. Dorul de pămînt îl lega pe Moldoveni de mișcarea revoluționară rusească, iar dorul de cultură națională îi mîna în afară de Rusia. Partidul național, care și-a dat seama de mersul fatal al lucrurilor, din această cauză a admis cele mai largi revindicări în chestia agrară. Specificarea din primul moment, că sînt oprite colonizările cu străini în Basarabia, a servit în mare măsură pentru a aduna pe Moldoveni împreună la mișcarea națională.

Cu toate aceste stări sufletești, este incontestabil că alcătuirea Sfatului Țării—cu numele lui moldovenesc, cu compunerea și tendințele lui,—evident a fost primul triumf a ideii naționale și a meritat solemnitatea deschiderii.

Privind organizarea și compunerea Sfatului Țării din punctul de vedere a strictei legalități, fără îndoială că el a fost un organ revoluționar, cum au fost și sînt încă toate instituțiile din fostul imperiu Rus cu începere dela 2 Mart 1917, cînd singura sursă a legitimității, voința împăratului, a dispărut și n'a fost înlocuită cu altă sursă legitimă, ci prin situații de fapt fără nici o legitimitate, sau cu una comună, expresia voinței poporului din locul și timpul dat. În mișcarea revoluționară din imperiul rus găsim o mulțime de astfel de instituții; fără să vorbim de guvernul rus provizoriu, și de alte instituții din Rusia propriu zisă, aproape la toate popoarele mărginașe din Rusia (afară de Finlanda, care avea Senatul) găsim organe analoage cu Sfatul Țării. Așa la Estoni găsim „consiliul gubernial“ din April 1917, care la 28 Noembrie 1917 se declară „consiliu național“ și „singura autoritate suverană în Estonia“. La Ucrainenii găsim din April 1917 „Rada“, emanație a congresului pan-ucrainean, care a încheiat pace cu puterile centrale și s'a declarat independentă de Rusia; la Rușii albi găsim asemenea o Radă, eșită din congres pan-be-

lerus (Minsc); la Lituani găsim „Tariba“, care proclamă independența Lituaniei. În Caucazia la Armeni și Gruzini de asemenea găsim consilii naționale din reprezentanți ai partidelor, proclamând independența țărilor lor.

Desigur că în Basarabia aceiași situație a creat același organ și pe același cale, indiferent dacă formele, aproape identice, erau într'o măsură imitate, pronunțându-se peste tot aceleași formule, aceleași argumente, aproape aceleași cuvinte chiar.

Deputații Moldoveni din Sfatul Țării, care au funcționat
dela 21 | XI 1917 până la 28 | XI 1918

N n m e l e	Anul	Studiile	Profesia	Județul	Fracția
1) Alexandri Neculae	60	Studii univ.	Ziarist	Holin	Bloc Mold.
2) Alistar-Bălan Et.	42	" "	Medic	Cel. Albă	" "
3) Băltaga Alexandru	55	" sec.	Preol	Orhei	" "
4) Bosie-Codreanu Nec.	32	Stud. sup.	Inginer	Hotin	" "
5) Buzdugan Ion	30	Stud. ped.	Invățător	Bălți	" "
6) Buiuc Ilarion	27	fără stud.	Agric.	Orhei	" "
7) Burulană Gheorghe	33	Studii com.	Cooperat.	Chișinău	" "
8) Cazacliu Grigorie	26	" super.	Student	Soroca	" "
9) Cazacliu Ion	48	" sec.	Funcționar	Soroca	" "
10) Cărăuș Dumit.	25	" sup.	Student	Soroca	" "
11) Chirlac Alan.	27	fără studii	Agric.	Bender	" "
12) Codreanu Ion	39	Stud. prim.	Agric.	Soroca	" "
13) Coslin Ion	35	" super.	Avocal	Chișinău	" "
14) Chiorescu Vlad	30	" sec.	Cooper.	Chișinău	" "
15) Crihan Anton	25	" super.	Student.	Bălți	" "
16) Corobcean Teod.	37	" com.	Cooperat	Soroca	" "
17) Creangă Ion	24	" prim.	Invățător	Bender	" "
18) Cernăușan N.	26	" sec.	Militar	Holin	" "
19) Ciornei Neculae	25	" sup.	Agric.	Cahul	" "
20) Cijevschi Vasile	37	" spec.	Ofițer	Bender	" "
21) Dragomir Dum.	28	" prim.	Agricultor	Acherman	" "
22) Epuri Boris	36	" super.	Funcționar	Chișinău	" "
23) Gafencu Vasile	30	" prim.	Agric.	Bălți	" "
24) Gropa Alexandru	38	" univ.	Cooper.	Bălți	" "
25) Grosu Neculae	27	" "	Student	Chișinău	" "
26) Ioncu Teofil	32	" com.	Funcționar	Orhei	" "
27) Mare Gheorghe.	36	" sup.	Profesor	Acherman	" "
28) Morariu Alexandru	37	fără studii	Agricultor	Holin	" "
29) Morariu Anatolie	23	stud. prim.	Agricultor	Holin	" "
30) Mărza Dimit.	23	" "	Invățător	Holin	" "
31) Năslasă Gh.	22	" sec.	Invățător	Soroca	" "
32) Neaga Teodor	37	" sup.	Profesor	Chișinău	" "
33) Osoian Con.	32	" prim.	Agricultor	Bălți	" "
34) Păscăluță Ion	25	" sec.	Militar	Bălți	" "
35) Pelivan Ion	40	" univ.	Avocal	Bălți	" "
36) Pintea Gherman	24	" prim.	Invățător	Bălți	" "
37) Săcară N.	24	" super.	Profesor	Chișinău	" "
38) Zbierea Chir	27	" sec.	Agronom	Cahul	" "
39) Silistraru Tim.	23	" "	Ofițer	Bender	" "
40) Sinicliu Eleft.	22	" prim.	Agricultor	Orhei	" "
41) Scobioală Andrei	32	" univ.	Profesor	Bălți	" "
42) Spinei Chir.	34	" prim.	Agricultor	Soroca	" "
43) Suruceanu Neculae	28	" lic.	Ofițer	Chișinău	" "
44) Suruceanu Teodor	52	" "	Agricultor	Chișinău	" "
45) Tudor Gheorghe	33	" sec.	Invățător	Bălți	" "
46) Tudos Ion	33	" prim.	Agricultor	Bălți	" "
47) Turcuman Grigore	26	" "	Agricultor	Soroca	" "
48) Uncu Tudor	34	" "	Funcționar	Orhei	" "
49) Văluță Ion	24	" super.	Student	Bălți	" "
50) Holban Ștefan	30	" prim.	Invățător	Chișinău	" "
51) Tanju Vasile	35	" "	Invățător	Chișinău	" "
52) Țurcan Leonid	23	" sec.	Funcționar	Chișinău	" "

N u m e l e	Anii	Studiile	Profesia	Judejul	Fracția
53) Băcsan Zaharia	49	" prim.	Agricultor	Bălți	Frac. Țăr.
54) Budiștean Ignatie	30	" "	Agricultor	Bălți	" "
55) Caraiman Anton	38	" "	Agricultor	Orhei	" "
56) Cocărlă Pavel	24	" "	Meseriaș	Orhei	" "
57) Ciorăscu Vasile	31	" "	Agricultor	Chișinău	" "
58) Dumitrașcu Ion	28	" "	Agricultor	Orhei	" "
59) Erhan Pantelimon	34	" univ.	Profesor	Bender	" "
60) Inculeț Ion	35	" "	Profesor	Chișinău	" "
61) Ignatiuc Jon	25	" prim.	Agricultor	" "	" "
62) Iurcu C.	34	" "	Agricultor	Holin	" "
63) Munteanu Zamfir					
64) Palii Eftimie	37	" prim.	Grădinar	Soroca	" "
65) Picior-mare Petre	30	" sec	Funcționar	Bălți	" "
66) Tiron Maxim			Funcționar		
67) Zubac Vitalie	23	" sec.	Ofițer	Izmail	" "
68) Halipa Pantelimon	34	" univ.	Gazetar	Soroca	" "

Tablou No. 2.

Deputații minoritari din Sfatul Țării, care au funcționat
de la 21 | XI—17 până la 28 | XI—18

Numele și Națunea,	stătea	Studii	Profesia	Localitatea
GERMANI				
1) Almendigher Filip	50	Studii sec.	Agricultor	Acherman
2) Lesch von Robert	34	" sec.	Contabil	Acherman
UCRAINENI				
1) Bolnariuc Ștefan	43	curs primar	Agricultor	Bălți
2) Brinici Gheorghe	30	" "	Agricultor	Bălți
3) Budnicenco Nichita	36	" "	Agricultor	Bălți
4) Curdinovsky Vasile	46	Studii univ.	Profesor	Poltava
5) Grubsky Andrei				Chișinău
6) Nagorneac Iacob	39	" prim.	Agricultor	Holin
7) Nichiliuc Teodor	35	" sec.	Agronom	Cahul
8) Paleatânciuc Petre	36	" sec.	Funcționar	Podolia
BULGARI				
1) Mircov Cristo	43	Studii univ.	Profesor	Bolgrad
OVREI				
1) Chenișaj Eugeniu	58	Studii sup.	Avocat	Chișinău
2) Gherman Isac	60	" sup.	Avocat	Chișinău
RUȘI				
1) Stanevici Teodor	51	Studii sup.	Magistral	Chișinău
GRECI				
1) Sinadino Pantelimon	51	Studii sup.	Medic.	Chișinău

Tablou No. 3.

Deputații Moldoveni din Sfatul Țării, intrați după constituirea lui, pentru complectare, sau înlocuirea celor, a căror mandat a expirat, sau le-a fost retras

N u m e l e	Vrăsta	Studiul	Profesia	Localit.	Fracția	Data
1) Bivol Neculae	33	Școlă prim.	Agr/cultor	Chișinău	Bloc	23 XII-17
2) Bogos Vlad	24	Studii univ.	Student	Chișinău	"	25 XI-18
3) Bârcă Vasile	35	" univ.	Funcționar	Soroca	"	18 III-18
4) Bârcă Teodor	24	" sec.	Invățător	"	"	29 I-18
5) Bucătaru Ion	48	" prim.	Agricullor	"	"	18 III-18
6) Bodescu Vlad	50	" univ.	Avocat	Chișinău	"	21 II-18
7) Cazacliu Vlad	29	" univ.	Student	Soroca	"	31 I-18
8) Codreanu Neculae	59	" sec.	Funcționar	Hotin	"	15 III-18
9) Cazacu P.	45	" univ.	Medic	Chișinău	"	2 IV-18
10) Dron Dimitrie	25	" univ.	Student	Bălți	"	7 II-18
11) Groapă Dimitrie	23	" univ.	Funcționar	Soroca	"	18 III-18
12) Herța Ion	34	" prim.	Agricullor	Chișinău	"	20 II-18
13) Lașcu Vasile	60	" sec.	Ziarist	"	"	3 XII-17
14) Minciună Mihail	32	" prim.	Agricullor	Orhei	"	7 II-18
15) Măndrescu Vasile	29	"	Agricullor	"	"	3 II-18
16) Măculeșcu Mihail	56	"	Agricullor	Orhei	"	20 III-18
17) Rusu Ion	31	" sec.	Invățător	Soroca	"	18 III-18
18) Șoltuz Nicolae	60	" sec.	Agricullor	"	"	10 XII-17
19) Stere Constantin	54	" univ.	Profesor	"	"	27 III-18
20) Buciușcan Gavril	29	" sec.	Invățător	Orhei	Țăr.	22 I-18
21) Bârca Teodosie	23	" prim.	Agricullor	Chișinău	"	22 I-18
22) Culava Alexe	43	"	Agricullor	Izmail	"	26 I-18
23) Ceornega Ion	40	"	Agricullor	"	"	22 I-18
24) Cicherul-Cuș	45	" univ.	Funcționar	Orhei	"	25 III-18
25) Donică I. Serghi	"	"	"	Chișinău	"	26 I-18
26) Harbuz Ion	31	" prim.	Funcționar	"	"	22 I-18
27) Mămăliga Niculae	38	fără studii	Grădinar	"	"	7 I-18
28) Mărchitan Dimitrie	32	Studii prim.	Agricullor	Bălți	"	22 I-18
29) Popa Ion	28	" prim.	"	"	"	20 II-18
30) Popa Filip	34	" prim.	"	Cet. Albă	"	22 I-18
31) Stavriu Gheorghe	35	"	"	Cahul	"	22 I-18
32) Vizilii Eftim	37	" prim.	"	Soroca	"	16 I-18
33) Turcan Alexandru	32	"	"	"	"	22 I-18
34) Balamez Ștefan	35	" univ.	Funcționar	Chișinău	Soc.	4 II-18
35) Comârzan Niconon	"	"	"	"	"	25 XI-18
36) Druță Gheorghe	"	"	"	"	"	25 XI-18
37) Galijky Simion	"	"	"	"	"	22 II-18
38) Găină Andrei	33	" prim.	Agricullor	Orhei	"	2 I-18
39) Ghenzul Vasile	35	" sec.	Funcționar	"	"	20 II-18
40) Moldovan Teodor	"	"	"	"	"	14 II-18
41) Păscar Ion	"	"	"	"	"	8 VI-18
42) Sucevan Iacob	"	"	"	"	"	24 III-18
43) Vulpe Nicolae	"	"	"	"	"	14 —18
44) Herța Teodor	"	"	"	"	"	2 —18
45) Sîrba Dumitru	"	"	"	Cahul	"	1 IV-18

Tablou No. 4.

Deputații minoritari din Sfatul Țării, care au intrat după constituirea lui pentru complectare sau înlocuirea celor, a căror mandat a expirat, sau le-a fost retras

Numele și Naștunea	Etatea	Studiile	Profesia	Data
UCRAÏNENI				
1) Ciocan Nicanor				20 III-18
2) Coval Vasile				3 II-18
3) Savciuc Calistru				22 I-18
POLONI				
1) Coșco Venceslav				8 V-18
BULGARI				
1) Chirilov Teodor	37	Studii univ.	Avocat	9 XII-17
2) Cuncev Petre	47	" prim.	Agricultor	23 I-18
3) Curlev Teodor				14 IX-18
4) Demirov Gheorghe	33	" prim.	Agricultor	30 XII-17
5) Ralcu Alexandru	50	" univ.	Avocat	3 IV-18
6) Rusev Mihail	35	" sec.	Cooper.	18 III-18
ARMENI				
1) Bajbeuc Melicov	45	cult. super.	Agronom	8 XII-1917
OVREI				
1) Grosman Samuil	60	Studii sup.	Avocat	28 III-18
2) Londau G.	40	" sec.	Funcționar	3 II-18
3) Lithman Samuil	60	" sec.	Funcționar	16 II-18
4) Stujchi Moise	62	" sup.	Medic	13 II-18
5) Schenberg Mendel				43 II-18
RUȘI				
1) Crivorucai Ivan	42	curs prim.	Muncitor	9 III-18
2) Greculov Alexan.				9 III-18
3) Lunev Vladimir	39	Studii sup.	Profesor	16 II-18
4) Manișin Petre	35	" sec.	Învățător	25 III-18
5) Țiganco Vladimir	51	" sup.	Inginer	22 I-18

Tablou No. 5.

Deputații moldoveni din Sfatul Țării, care au funcționat temporar și au fost înlocuiți cu alți delegați de la organizațiile pe care le reprezentau

N u m e l e		D a t a
1) Arman Ștefan		21 X 1917 - 22 II 1918
2) Atanasie Eftimie		21 XI 1917 - 22 I 1918
3) Bolocan Ștefan		14 XII 1917 - 2 III 1918
4) Bulat Ștefan		21 XI 1917 - 4 XII 1917
5) Burduh Ion		22 I 1918 - 22 II 1918
6) Bujniță		27 XI 1917 - 26 XII 1918
7) Bosie-Codrean P.		21 XI 1917 - 26 I 1918
8) Cojocariu T.		21 XI 1917 - 26 I 1918
9) Comendant M.		
10) Cocear Ștefan		
11) Cristî Vlad		
12) Cotoros Teofil		
13) Ciobanu Grigore		
14) Diaconovici Vlad		
15) Dubuleac		
16) Dascal		21 XI 1917 - 29 XII 1918
17) Dobrovolski Nec.		21 XI 1917 - 15 XII 1917
18) Eșcul Gheorghe		21 XI 1917 - 26 I 1918
19) Grosul Pavel		21 XI 1917 - 26 I 1918
20) Jalba Toma		21 XI 1917 - 26 I 1918
21) Lungu Dumitru		12 XII 1917 - 19 II 1918
22) Oroceauu		21 XI 1917 - 22 I 1918
23) Plătică Dimitrie		21 XI 1917 - 8 III 1918
24) Frahtșchi Valentin		21 XI 1917 - 26 I 1918
25) Panjâr Ion		21 XI 1917 - 26 I 1918
26) Peretealcu		21 XI 1917 - 21 I 1918
27) Pascal		21 XI 1917 - 15 XII 1917
28) Rugină Anton		21 XI 1917 - 4 IV 1918
29) Rudiev Vasile		21 XI 1917 - 26 I 1918
30) Sârbu Gheorghe		30 I 1918 - 24 III 1918
31) Trifon Teodor		21 XI 1917 - 20 II 1918
32) Tălămbuță		21 XI 1917 - 22 I 1918
33) Hachi		21 XI 1917 - 22 I 1918
34) Știrbă Dumitru		21 XI 1917 - 6 II 1918

Tablou No. 6.

Deputații minoritari din Sfatul Țării, care au funcționat temporar și au fost înlocuiți cu alți delegați de la organizațiile, pe care le reprezentau

Numele și Națiunea	Data
UCRAINENI	
1) Chiricenco Eremia	21 XI 17 - 4 XII 17
2) Ciumacenco Pricop.	21 XI 17 - 26 I 18
3) Matveiciu Luca	20 XII 17 - 30 I 18
4) Osmolovsky Arcadie	3 II 18 - 29 X 18
5) Oleinic	21 XI 17 - 22 I 18
6) Savenko Mihail	21 XI 17 - 29 X 18
7) Starenchi Mihail	2 XI 17 - 29 X 18
8) Tihohod	21 XI 17 - 29 X 18
POLONI	
1) Dudchevici Felix	21 XI 17 - 7 V 18
BULGARI	
1) Măldoc Dimitrie	14 III 18 - 13 IX 18
2) Novacov Anton	7 III 18 - 18 V 18
3) Topciu D-tru	7 III 18 - 18 V 18
ARMENI	
1) Chircorov Grigore	21 XI 17 - 28 I 18
OVREI	
1) Covarsky Samuil	21 XI 17 - 29 XII 17
2) Cohan Miron	21 XI 17 - 29 XII 17
3) Eigher Solomon	21 XI 17 - 29 XII 17
4) Grimberg Gh.	21 XI 17 - 29 XII 17
5) Grinfeld V. E.	21 XI 17 - 29 XII 17
6) Grinștein	21 XI 17 - 29 XII 17
7) Grinfeld N. E.	21 XI 17 - 29 XII 17
8) Rabei N. S.	21 XI 17 - 29 XII 17
9) Rabinovici A. Z.	21 XI 17 - 29 XII 17
10) Sadagursky N. A.	21 XI 17 - 29 XII 17
11) Schlein	21 XI 17 - 4 II 18

A doua zi după deschidere, Sfatul Țării își completează în parte biroul provizoriu. 1 În același timp se produce în interiorul parlamentului cristalizarea grupurilor parlamentare, anume: blocul moldovenesc, grupul fundamental al majorității din Sfatul Țării; grupul zis al reprezentanților sovietului țaranilor; grupul partidelor socialiste, și grupul reprezentanților popoarelor minoritare: Ucrainieni, Ovrei, Bulgari, Găgăuzi, Greci, Poloni, Armeni. Se începe apoi (23 Noembrie) discuția asupra organizării comisarariatului militar; în urmă (27 Noembrie) se discută proiectul asu-

1 Se aleg: P. Halipa ca vice-președinte și ca secretari d-nii E-puri, Buzdugan și Misircov.

pra organizării republicei, prin crearea unui organ executiv : consiliul directorilor generali—guvern local, rămânând organele și instituțiile existente subordonate lui și lucrînd după legile existente neabrogate. Trebuînd însă, ca organ suprem constituit, deși încă fără guvern, să-și arate programul, să-și definească situația și raporturile, Sfatul Țării trece imediat (1 Decembre) la elaborarea după minuțioase discuții a așa numitei „declarații“ a Sfatului Țării, care se votează la 2 Decembre. 2

1 Afară de acelea Sfatul Țării până la 24 Ianuar 1918 s'a mai ocupat cu discuții asupra : 1) regulamentulul Sfatului Țării, 2) introducerii organizării de zemstvo rusec în ținutul Izmailului, în locul vechii organizării județene, 3) măririi taxelor de timbru, 4) dispozițiilor privitoare la ridicarea depozitelor de bani dela bănci, 5) situației politice și financiare, 6) alegerii biurolui definitiv, 7) raporturilor cu Ucraina, Rusia și România, 8) anarhiei din țară, 9) salutarilor primite din diferite părți, 10) constituirii guvernelor, 11) scoboririi, acciz. pe zahar.

2 Iață această declarație.

Moldoveni și noroade înfrățite ale Basarabiei !

Republica rusească se află în mare primejdie. Lipsa de stăpînire la centru și neorînduială în toată țara, care este istovită prin luptă cu dușmanul din afară, duce la peire întreaga republică.

În această clipă îngrozitoare singura cale de izbăvire pentru republica democratică rusească este ca *noroadele ei* să se unească și să-și ee soarta în mințile lor, alcătuiindu-și stăpîniri naționale, în hotarele țărilor unde locuiesc.

În puterea temelului acestuia și avînd în vedere așezarea rîndu-elii obștești și întărirea drepturilor cîștigate prin revoluție, Basarabia sprijinindu-se pe trecutul său istoric, se declară de astăz înainte Republica democratică moldovenească, care va intra în alcătuirea republicii federative democratice rusești, ca părtașe cu aceleași drepturi.

Până la chemarea adunării poporane a republicii moldovenești, care va fi aleasă de tot norodul prin glăsuire de-a dreptul, deopotrivă și tăinuită, după sistemul proporțional,—cea mai înaltă ocîrmuire a republicii democratice moldovenești este Sfatul Țării, alcătuit din împu-terniciii, ținătorii organizațiilor democratice și revoluționare, a deosebitelor noroade și din împuțerniciii zemstvelor și lîrgurilor.

Puterea împlinitoare în republica democratică moldovenească o are sfatul directorilor generali, care sînt răspunzători numai înaintea Sfatului Țării.

Înfățișînd voința noroadelor trăitoare pe pămîntul republicii moldovenești, Sfatul Țării are în vedere :

1) să cheme în timpul cel mai scurt adunarea poporană a republicii moldovenești, aleasă prin glăsuirea obștească, de dreptul, deopotrivă și tăinuită, după sistemul proporțional ;

2) să împartă norodului tot pămîntul fără plată pe temelul folosirei drepte.

Până la întocmirea unei legi despre trecerea pămîntului la poporul muncitor, ca să nu fie neorînduială și irosire a bogățiilor țării, tot pămîntul, care nu se lucrăză cu brațele stăpînului, împreună cu vitele și stromenturile gospodăriei, va trece în seama comitetelor pămîntești, alese din nou pe temelul democratic.

Sfatul Țării va întocmi porunci amănunțite despre felul cum trebuie să treacă pămîntul în seama comitetelor și cum acestea trebuie să orînduiască treaba pămîntului.

Pădurile, apele, bogățiile de sub pămînt, cîmpurile de încercare, răsadnițele, ogoarele pentru sfeclă, precum și viile și livezile bolerești

Punctul principal și original din acest act este proclamarea pe „baza trecutului istoric” și pe baza „principiului că popoarele să-și ia soarta în mâinile lor, alcătuiindu-și stăpîniri naționale în hotarele țărilor unde locuiesc” a „Republicei democratice moldovenești”.¹ Atît proclamarea cît și argumentarea sînt de cea

mănestrești, bisericesti și ale udelurilor (domeniile coroanei) și în sfîrșit toate curțile boierești, fiind avere obștească a norodului, vor trece pe seama comitetului pămîntesc general al republicei moldovenești.

3) să orînduiască treaba îndeștării noroadelor cu hrănille și mărfurile de întăia trebuință, să orînduiască munca lucrătorilor, urcînd plata ei și așezînd în toate întreprinderile ziua de muncă de opt ceasuri, și să întocmească controlul țării asupra fabricelor și a veniurilor pe tot pămîntul republicei moldovenești.

Sfatul Țării ăre în vedere să lucreze un plan de măsuri în vederea demobilizării oștilor și a fabricilor.

Ca să înlătore grozăviile foametei și a urmărilor ei, Sfatul Țării va lua toate măsurile ca să fie arate și sămănate toate cîmpurile slobode ale Basarabiei,

4) să orînduiască alegeri drepte în așezămînturile locale ale sineocirmitrei, care încă nu a fost alese, pe temeiul glăsuirei obștești de adreptul, deopotrivă și tăinuiri, după sistemul proporțional și să chezășluiască pe deplin bunul mers al acestor așezăminte.

5) să apere toate slobozeniile cîștigate prin revoluție precum : slobozănia cuvîntului, țiparului, credinții, cugetului, unirii, adunărilor și grevelor, să chezășluiască nealingerea persoanei și a locuinței și să așeze judecata dreaptă pentru tot norodul.

6) să desființeze pedeapsa cu moartea pentru todeauna pe pămîntul republicei moldovenești.

7) să chezășluiască pe deplin drepturi deopotrivă pentru toate noroadele, ce trăesc pe pămîntul republicei moldovenești, dîndu-le autonomie culturală național personală.

8) să orînduiască treaba învățămîntului pe temeiul autonomiei și naționalizării pentru toate popoarele republicei moldovenești.

9) să întocmească îndată polcuri naționale de ostași născuți pe pămîntul Basarabiei pentru apărarea bogățiilor țării de jaf în vremea demobilizării oastei și pentru izbăvirea țării de cea mai srașnică anarhie.

10) să ia măsuri pentru ca îndată să se încheie pace fără răpiri de pămînturi străine și fără despăgubiri de războiu, dîndu-se drepturi noroadelor de a-și hotărî soarta ; pacea trebuie să fie încheiată în înțelegere cu întovărășii (dătații) și cu toate noroadele republicei democratice federative rusești.

Moldoveni și popoare înfrășite a republicei moldovenești!

În clipa aceasta grozavă, cînd stăm la marginea prapastiei, anarhiei, vărsării de sînge frășesc, sărăciei, foametei și frigului, Sfatul Înalț al Țării vă cheamă în jurul său, să punei toate puterile voastre, pentru lupta hotărîtoare cu toate popoarele republicei moldovenești, ca se sprijinească din răspuleri și să apere adunarea întemeiate rusească.

Sfatul Țării cheamă pe Moldoveni și pe toate noroadele înfrășite ale Basarabiei să se apuce harnic de lucrul obștesc, ciădînd viață nouă pe temelia slobozăniilor, dreptății și frășiei.

Numai astfel vom scapa noi țara noastră și vom feri de peire pe marea republică democratică rusească.

1 Nu s'a putut admite acest nume istoric, decît după ce adversarii Moldovenilor au propus, fără succes, denumirea de republică „Basarabeană”. Numele de republică „moldovenească” a fost propus și susșinut de Moldoveni, dar și de Poionul Dudchevici.

mai mare înșămănătate, nu numai ca manifestare, dar și ca condamnare implicită a anexării dela 1812 și a politicii de rusificare, așa că afirmarea în rîndurile următoare, că „va intra” (în textul rusăsc „întră”) în federația rusească (inexistentă în acel moment), să înțelege și ca proclamare a dreptului de a nu intra. Alt punct însemnat din acest act este proclamarea unei reforme agrare fără păreche de radicală, chemată prin radicalism să calmeze lumea și să treacă averile la „comitete”. Urmează apoi proclamarea „Sfatului Țării” ca putere supremă în noul stat și a viitorului consiliu de directori ca organ executiv suprem. Aceste organe urmează: 1) să convoace în scurt timp parlamentul local, după alegeri pe baza votului universal, 2) să realizeze reforma agrară radicalismă, 3) să îngrijească de aprovizionare, 4) să organizeze alegerile în organele de gospodărie locală, 5) să apere libertățile, 6) să desființeze pedeapsa cu moarte, 7) să îndreptățească în mod egal toate popoarele din republică, 8) să organizeze învățămîntul național, 9) să organizeze armata națională, 10) să încheie imediat pacea fără anexiuni și contribuții pe baza autodeterminării popoarelor.

Deabia la 7 Decembrie se institue primul guvern al republicii democratice moldovenești.¹

Astfel din oblastie și apoi gubernie a Imperiului și apoi a republicii rusești, Moldova dintre Prut și Nistru, prin voința clară și hotărîtă a fiilor săi, în drumul spre unirea tuturor Romînilor, dela 2 Decembrie 1917 ia numele trecător de republică democratică moldovenească.

---

¹ P. V. Erhan președinte și director al agriculturii, V. Crisli la interne, N. N. Codreanu la comunicații, S. Cioban la instrucție, T. Ioncu la finanțe, T. Cojocar la războiu și marină, M. Savenco la justiție, I. Pelivan la externe (afaceri internaționale), V. Grinfeld la industrie. Numai doi directori erau nemoldoveni: Savenco-ucrainean din grupul minorităților și Grinfeld-ovrei din grupul socialist, toți ceilalți erau Moldoveni: Codrean, Cioban. T. Ioncu, Pelivan din blocul moldovenesc, Erhan din grupul zis jărănesc și Crisli și Cojocar, quasi independenți, ca specialiști.

Republica democratică moldovenească în federația statelor rusești

1

Așa s'a numit Moldova dintre Prut și Nistru din ziua de 2 Decembrie 1917 până în ziua de 24 Ianuar 1918, adică 52 zile. În haosul, produs în Rusia după revoluția din Mart 1917, în mulțimea schimbărilor subite a formelor efemere, fazelor variate și cite odată contrarii, spre predistinări fatale,—n'a existat, nici în realitate nici în formă, o federație a statelor din republica rusească, deși și Ucraina și republica moldovenească, cași acele dela Don, Crimeia și altele, proclamau federația și chiar încercau să-și trimeată delegații la Kiev, pentru a constitui un guvern federal al republicelor rusești, dar fără guvernul de fapt rusec al bolșevicilor din Petrograd, care pe de o parte anunțau prin declarații solemne dreptul popoarelor la autodeterminare până la separare, iar pe de alta, în realitate, le declarau războiul pentru a le supune să convie la pace cu Germania și la aplicarea dogmei comuniste a dictaturii proletariatului moscovit.

Avind parlament (Sfatul Țării) cu președinte și biurou ; avind organ executiv nou constituit — consiliu de directori ; avind moștenite toate organele și instituțiile statului dela imperiul și republica rusească ; avind legile neabrogate, casierile și băncile existente ; avind miliție (jandarmerie) și armată (cohortele) națională, care defila la sărbători (21 Noembrie, 6 Decembrie, 25 Decembrie) ; votind legi, publicându-le la Monitorul Oficial (gazeta Sfatul Țării) ; dînd proclamații, decrete—*republica democratică moldovenească* avea aproape toate semnele exterioare a unei organizări de stat, la care toți păreau a conveni.

Am arătat mai sus, cum reprezentanții locali ai bisericei, justiției, administrației, al sovietelor, orașelor, partidelor politice, naționalităților, armatelor—salutau Sfatul Țării din primul moment al constituirii. Reprezentanții primăriilor și zemstvelor locale iau

parte la lucrările lui. În prima ședință și în cele următoare vedem telegrame de felicitare și de recunoaștere din partea tuturor instituțiilor mai însemnate din toate părțile Basarabiei.

Dar pe lângă aceste salutări de recunoaștere internă a noului stat, vin oarecare aluzii de recunoaștere externă. La 23 Noembrie Secretariatul General Ucrainian (recunoscut de Rusia și în tratative formale cu aliații) invită pe reprezentanții republicii moldovenești la consfățuire la Kiev cu alte republici pentru formarea unui guvern federativ. La 28 Noembrie Sfatul Țării este salutat de reprezentanții armatei polone. La 29 Noembrie în ședința Sfatului Țării se citește o telegramă, prin care se anunță numirea unui reprezentant al comisarilor poporului din Petrograd pe lângă republica moldovenească. La 2 Decembrie se citește salutul primăriei din Kiev. La 7 Decembrie o comisiune interalată, 2 compusă din : colonelul Henri reprezentantul Franței, colonelul Ghenădescu și d. Lucasievici—reprezentanți ai României și un reprezentant al Americii, salută Sfatul Țării în plină ședință. La 19 Decembrie se prezintă un d. Sarré în calitate de agent consular al Franței pe lângă republică. Reprezentanți ai Sfatului Țării (V. Cristi, director de interne a republicii și I. Pelivan, directorul afacerilor Internaționale) intră în tratative cu cartierul general rus (generalul Șcerbacev) și cu guvernul român, iar la 15 Ianuar 1918 generalul Broșteanu, comandantul trupelor române în luptă cu bolșevicii, în ședința Sfatului Țării salută republica moldovenească, în ajutorul căreia și pentru restabilirea ordinii și liniștii au venit trupele române.

2

Situația reală a noiei republici nu corespundea aparențelor. În expunerea de mai sus s'au semnalat de mai multe ori dezordinele și prădăciunile, ce se produceau în diferite părți a țării, provocate de dezertori și de mișcările agrare ; s'a aratat creșterea lor și neputința din ce în ce mai mare atât a autorităților vechi cât și a celor noi. Unul din motivele, pentru care Sfatul Țării și republica moldovenească au fost admise și quasi recunoscute, a fost tocmai speranța ca pe această cale se va pune mai ușor capăt banditizmelor. În a doua ședință a Sfatului Țării comisarii : Cristi, Cotoros și Rudiev descriu dezordinele din ținuturile : Soroca, Bălți, Kișinău și Orhei. Președintele Sfatului Țării, fostul subcomisar gubernial, arată în special starea anarhică din ținutul Hotin și în genere din nordul Basarabiei, unde starea era cu atât mai gravă, cu cât era mai aproape de front. Se hotărăște trimiterea în nordul republicii a zece cohorte. La 29 Noembrie tele-

1. Din cauza anarhiei, precipitării evenimentelor și schimbării situațiilor, delegații nu s'au mai putut întruni.

2. Această comisiune era însărcinată cu cumpărături de alimente din Basarabia pentru populația și armatele de pe frontul român.

grame vestesc, că în ținutul Cahulului și în oraș ard depozitele și magazinele de cereale, se pradă conacurile moșilor. Aceste telegrame se cetesc a doua zi în ședința Sfatului Țării, împreună cu elegramele din *Bălți, Fălești și Edineț, unde încep și pogromuri antisemite*. La 5 Decembrie la ședința Sfatului Țării se prezintă d. Ackerman, membru în comisia de aprovizionare din Cahul, cerind ajutor contra bandelor din oraș și județ, povestește că a fost la Iași la cartierul rusesc (Șerbacev) și a cerut armată pentru a păzi depozitele dela Leova. În urma acestei intervențiuni au venit puține trupe românești pentru paza depozitelor lor dela Leova, ele au fost atacate de bande, un ofițer român a fost împușcat pe la spate. Subcomisarul gubernial Koenigșag semnalează anarhia din toate părțile și lipsa de forțe organizate pentru a domina situația. La 13 Decembrie, de-abea 5 zile după constituire, noul (primul) guvern al republicii se prezintă înaintea Sfatului Țării, cerindu-i vot de încredere, dar și forțe militare, pază personală, și mijloace (bani, automobile) „pentru a stîrpi anarhia, care s'a întins peste tot, chiar în capitală, ziua în ameaza mare, se trag focuri în toate părțile, se pradă depozitele și particularii, se pradă depozitul de spirt al statului. Nu se pot opri mișcările armate prin discursuri”—declară primul director. Adunarea îi dă votul de încredere cerut și, din cauza boabei d-lui Cojocar, director de războiu, se însărcinează ajutoarele sale: d-nii Osolan, Săcară și Pinteș cu conducerea departamentului războiului.

3

Anarhia aceasta nu era numai locală, ea cuprindea întreg frontul și întreaga Rusie; dela venirea la putere a bolșevicilor (25 Octombrie 1917) se accentuase, iar dela încheierea armistițiului (4 Decembrie st. n.) și plecarea în masă dela front a armatelor, descompuse, luase proporții homerice, mai cu seamă în apropierea fostului front rusesc. Dacă în restul întinderii fostului imperiu anarhia produsă era mai mult o chestie internă, în republica Moldovei chestia anarhiei era și o chestie oarecum internațională, destul de complicată și acută, date fiind raporturile din acel moment între Petrograd, Kiev, Iași și aliații occidentali. Guvernul din acel timp din Petrograd, stînd pe punctul de vedere a păcii imediate și a revoluției sociale, era în conflict organic cu guvernele aliate occidentale, care și prin structura lor și prin interesul de a continua războiul, se opuneau dorințelor Petrogradului. În acest conflict, mai cu seamă după omorîrea lui Duhonin, mitimul comandant suprem al armatelor rusești, punerea ca comandant al armatelor rusești a lui Crilenco și încheierea armistițiului pe frontul rusesc—reprezentanții aliaților dela Iași, guvernul român și cartierul rusesc din Iași (generalul Șerbacev) erau împotriva guvernului din Petrograd și cartierului din Mohilev, fără să poată însă, avînd în fața frontului nemțesc și lipsa de forțe suficiente, să ia atitudine fermă și pe față.

În special de mare importanță pentru republica moldovenească era atitudinea guvernului român, a cărui situație era din cele mai grele și mai delicate. Ea izvoră din raporturile de neîncredere, pe care le-ă avut guvernul român cu toate puterile mari, dar în special cu Rusia, încă dela începutul războiului mondial. Invazia Austriecilor în Serbia, a Germanilor în Belgia, refuzul Italiei de a urma tratatul de alianță cu puterile centrale—erau fapte, care trebuiau să impue tuturor statelor mici să chibzuiească bine și să se ferească de a intra în marele războiu, în care, cu toate devizele proclamate, își riscă existența. Pe de altă parte marile puteri stăruiau și prin sfaturi și prin amenințări și prin promisiuni ademenitoare să le angajeze alături de ele, fiecare parte garantându-le, după victorie, despăgubiri, teritorii, măriri, realizări de idealuri, în contul adversarului învins.

M. Paleologue—ambasadorul Franței din acel timp dela Petrograd, în conversația dela Baranovici cu marele duce Nicolae Nicolaevici, comandantul suprem al armatelor rusești (16 Mart 1915) spune: „guvernul francez n'a încetat de a și multiplica eforturile pentru a ne câștiga ajutoare. Japonia, Grecia, Bulgaria, România, Italia—D. Delcassé a bătut la toate porțile”. 1 Același lucru îl certifică memorialiștii părții adverse: contele Czernin, Erzberger și alții. Încă la 20 Septembrie 1914, deci sub regele Carol, România, pentru a se păzi de o eventuală invazie rusească, încheie o convenție cu Rusia, prin care, în schimb binevoitoare neutralității, i se recunoaște României dreptul, în caz de victorie a aliaților, să-și unească toate țările din imperiul Austro-Ungar, locuite de Români. 2 Se zice, că această convenție s'a încheiat, numai după ce eșuase încercarea Italiei de a sonda Rusia pentru a obține restituirea către România a Basarabiei de jos. 3

Doi ani de zile au urmat după aceasta tratativele pentru a împinge România la intrare efectivă în războiu. Din lucrarea d-lui Paleologue „la Russie des tzars” se văd fazele și unele detaieri a tratativelor cu Antanta. Deși este evident că d. Paleologue își dădea perfect de bine seama de: „semnele de descumpunere socială și politică, pe care le avea sub ochi”, 4 în forma despre aceasta guvernul său, poate tocmai din cauză că, „de acum înainte trebuie să admită ca posibilă defecția Rusiei”, 5 stăruințele pentru intrarea în războiu a României din partea aliaților deveneau cu atât mai insistente, cu cât slăbiciunea, neputința și „criza revoluționară se elaborau în sinul poporului rus cu caracterul ineluctabil a unei fatalități istorice” 6 În 1915

1 M. Paleologue, *La Russie de Tzars*, pag. 325 vol. I, Paris, 1922.

2 Telegrama secretă către Poelevsky No. 5028 20, Sep. 1914.

3 L'Ukraine sovietiste, Berlin, 1922, pag. 42. Faptul se confirmă și prin „dezmințirea” de către gazetele rusești din acel timp a „zvonului” cedării Basarabiei României (Vezi Besarabscaia Jizni).

4 M. Paleologue, vol III, pag. 334.

5 Ibidem, pag., 328.

6 Ibidem, vol. II, pag. 66.

marele duce Nicolae Nicolaevici spune ambasadorului Franței : „am datoria de a declara că cooperarea imediată a Italiei și României este de imperioasă necesitate. Nu interpretați totuși aceste cuvinte ca un strigăt de primejdie”¹ La stăruințele din acel timp ale aliaților, guvernul român „se arată nehotărît și fugător”,² sau, după situația de pe fronturi, „susținea pretențiile sale teritoriale cu o intransigență casantă, avînd calcul evident de a constrînge Rusia la un refuz hotărîtor, de care să se servească în urmă, pentru a face să birue definitiv politica de neutralitate, care are preferințele sale secrete”.³ Cam în același timp repozatul G. Diamandi scria președintelui republicii franceze : „Rusia vrea într’adevăr să prepare un războiu între România și Serbia pentru a avea un pretext să invadeze țara mea ? Dacă istoria trebuie să se repete, nu putem să intervedem fără grijă posibilitatea unei hegemonii rusești. Atitudinea inexplicabilă și evident ostilă a Rusiei...oare trebuie ca grija de demnitatea și de siguranța proprie să inspire poporului român *de a dori victorie Francezilor și înfrîngere armatelor rusești* pentru a depărta coșmarul unei viitoare agresiuni ? care va fi garanția noastră față de amenințarea rusească, dat fiind că Franța, Engllitera și Italia ne lasă în lîete-a-tête cu Petrogradul”.⁴

În unele momente Petrogradul se supără ; la 18 Mai 1915 Sazonov se plînge : „Brătianu pretinde a ne dicta legea lui, el vorbește de Rusia cu aere de aroganță, pe care nu le voi tolera... Rusia este o mare putere și nu o *înfrîngere* momentană a armatelor sale va face-o să uite ceiace datorează trecutului său, viitorului și misiunii sale istorice”... D. Paleologue îl calmează : „singura chestie, care se pune, este de a ști *dacă concursul României ne este util și dacă ar fi să-i plătim prea scump, lăsînd poftelor românești o leacă mai mult teritoriu vrăjmaș*”. A doua zi Sazonov cedează asupra celor două puncte, care erau în litigiu cu Bucureștii, dar cu „condiția absolută, că cooperarea României să fie imediată”. Tratatивele, cu toate insistențele și concesiile, stagnează totuși. Tocmai în Octombrie 1915, după atacul Bulgarilor împotriva Sirbilor, aliații cer cu insistență că România să permită trecerea prin teritoriul ei a armatelor de uscat rusești pentru a ataca Bulgaria. Cu toate că *România refuză*, nici aliații, nici Rușii *nu se supără, nu amenință* cu ultimatum, sau invazie, pentru că generalul Alexeev era convins, „că *Rusia este în imposibilitate materială de a ajuta direct poporul sîrbesc*, de oarece transportul trupelor rusești pe Dunăre este imposibil, iar debarcarea la Varna și Burgas nerealizabilă, fără a avea ca bază navală Constanța”.⁶ „Însfîrșit România, în Noembrie 1915, este silită să-și arate condițiile pentru

1 Ibidem, vol. I, pag. 323.

2 Ibidem, vol. I, pag. 177.

3 Ibidem, vol. I, pag. 357.

4 L'Ukraine soviétique, pag. 115.

5 Paleologue, vol. II. 357-360.

6 Ibid., vol. II, pag. 98.

Intrare în războiu: 1) o armată franco-engleză de cinci sute mii oameni la Salonic; 2) o armată de două sute mii Ruși în Dobrogea; 3) furnitura tuturor materialelor de războiu prin Arhanghelsk; 4) atac simultan pe toate fronturile^a. 1 Tocmai în Ianuar 1916 se reiau discuțiile, dar de data aceasta cu aparențe că nu aliații ar avea nevoie de România, ci pentru „ajutorarea României de către aliați”, „puterile germane luînd (?) față de dînsa un ton cominatar, care s'ar putea transforma într'un ultimatum”. În vederea posibilității unui atac german se încep tratativele militare. Totuși, „Brătianu, neavînd încredere în Ruși, nu vrea să se angajeze decît în ultima oră, pe care vrea s'o fixeze singur”, declară ministrului său dela Petrograd. Dar i se răspunde: „Într'o criză așa de colosală nimeni nu este stăpîn pe oră. Nu se improvizează în ultimul moment nici planul de campanie, nici baza de aprovizionare, nici sistemul transporturilor. Neîncrederea în Ruși este justificată, avînd în vedere *incapacitatea lor de organizare*. Aceste probleme nerezolvite, România riscă să rămîie *la forțele ei proprii și să fie deschisă invaziei*”. 2 Tratativele continuă cu răgăneli din partea României, care vrea să meargă împotriva Austriei și cu insistențe din partea aliaților, care vor s'o împingă împotriva Bulgariei. La 6 Februarie 1916 colonelul Tatarinov pleacă la București pentru a discuta „măsurile, pe care le va putea lua Rusia pentru a ajuta România”. 3 În Martie intervine telegrama lui Poincaré către țară, el spune: „Franța este dispusă să facă tot ce va depinde de ea pentru a determina intrarea României în războiu; forțele, pe care Franța le menține la Salonic, cu toată presiunea formidabilă a Nemților pe frontul francez, au ca obiectiv mai cu seamă cooperarea cu Rusia (?), Engllitera, Serbia (?) și România. Discuția asupra revîndecărilor teritoriale a României fiind tranșată, dorința României de a lupta în părțile ce îi sînt rezervate prin acorduri diplomatice este naturală”. 4 Țara răspunde, că: „dînd mare importanță concursului României, a făcut sforțări pentru a încheia acordul militar, însă guvernul român nu pare dispus a preciza modul său de a vedea”. 5 Vizita d-lui Filipescu la Petrograd cu declarația că „politica d-lui Brătianu este meschină” și cu cuvîntul d-lui Paleologue că: „Rușii sînt răi organizatori, au puțin simț a timpului și distanței”—este caracteristică nu numai pentru raporturile dintre oamenii politici. Toate aceste tratative nedînd rezultatul dorit de aliați, la 9 Iulie 1916 intervine d. Briand: „Pentru a avea valoare intervenția României trebuie să fie imediată; sarcina ei este relativ ușoară, (?) dar utilă aliaților”. Tratativele duse în acel timp între România și Bulgaria îi fac pe d. Paleologue să exclame: „dacă aceste tratative ar reuși, aș fi dezolat, fiindcă atunci forțele bulgare se vor întoarce

1 Ibidem, vol. II, pag. 97.

2 Ibid., vol. II, pag. 158-160.

3 M. Paleologue, vol. II, pag. 171.

4 " " " " 204.

5 " " " " 207-208.

împotriva armatei noastre de Orient", 1 dar este consolată de d. Briand: „putem să nu cerem României să declare războiul Bulgariei, probabil că Germanii vor împinge pe Bulgari să atace îndată pe Români". 2 Încă la 6 August 1916 d. Paleologue notează: „aminările și tocmelele d-lui Brătianu continuă. El impută întârzierile sale reiei voinețe a Rusiei". În același timp M. Paleologue prezintă țarului telegrama d-lui Poincaré, prin care îl roagă să „închee cât mai repede posibil acordul cu România căci este o ocazie fugitivă". 3 Insfârșit țarul ordona semnarea tratatului de alianță, prin care: 1) se garantează integritatea teritorială a României, 2) i se atribuie în caz de victorie Bucovina (afară de câteva districte nordice), Transilvania și Banatul, iar România se obligă să declare războiul Austro-Ungariei și să rupă relațiile economice cu vrăjmașii aliaților. Conform convenției militare, România se angajează să atace forțele Austro-Ungare la 28 August st. n. 1916 cel mai târziu; Rușii vor ataca în același timp ca să acopere mobilizarea și concentrarea românească, iar aliații vor ataca în același scop la Salonic la 20 August.

M. Paleologue cu această ocazie notează: „*antrepriza*, în care se angajează România, din cauza politicii (?) străgănitoare a d-lui Brătianu, este mult mai grea și *aventuroasă*. Constat că prin *greșala sa* concursul armatelor rusești, aprovizionarea lor, transportul lor, adaptarea eforturilor lor la planul de acțiune balcanică,— nu sînt preparate". 4 „Astfel România intră în război în momentul cînd ofensiva rusească este pe sfîrșite". 5

Aceste scurte note 6 asupra tratatelor arată clar complectă neîncredere, care a fost între aliați și România, chiar după încheierea tratatelor. Evident d. Paleologue trebuia să aibă grijă de armata franceză dela Salonic și de aprovizionarea și transporturile pentru armatele rusești și să păstreze pentru dînsul și țara lui secretele asupra situației reale. Cu intrarea României în război aceiași notă de neîncredere între dînsa și Rușii aliați persistă și se mărește. După dezastrele de pe frontul român vin stăruințele pe lingă țar, mari duci, mari ducese, staucă (marele cartier general), miniștrii, pentru a ajuta și apoi pentru a salva (salut) România de dezastru; la aceste demersuri se primeau răspunsurile lui Sturmer: „generalul Alexeev mi-a afirmat că îi lipsesc resursele"; 7 „aveți încredere, Providența este mare și așa de bună".

1 M. Paleologue, vol. II, pag. 323-324.

2 M. Paleologue, vol. II, pag. 327

3 " " " " 330.

4 Ibidem, pag. 338-340.

5 " " " " III, pag. 7.

6 Sîntem siliți să recurgem la ele, întrucît diplomația noastră afară de amintirile d-lui Diamandi din „Cugetul românesc", care se reduce la impresiile personale din timpul arestării de bolșevici la 31 Ian. 1917, n'a publicat nimic, care măcar de departe să semene cu volumele d-lui Paleologue.

7 Ibidem, vol. III, pag. 13.

Evident această epocă de mare nenorocire și profundă umilire a României n'a putut mări încrederea reciprocă și respectul, cu toate vizitele înalte și proiectele de salvare prin propuneri de alianță durabilă și de legături matrimoniale ¹ cu dinastia Romanov, chiar în momentul când comploturile din dreapta și din stînga erau în ajun de a o distruge. De altfel Rușii își dădeau seama de simpatia și încrederea, de care se bucurau printre Romîni: „știam că la Iași Romînil ne blamează, că ne acuză chiar de trădare“. ² Așa erau raporturile între Romînia și Rusia țaristă.

Dacă revoluția din Rusia a fost o nenorocire pentru multă lume, în cercurile românești, care au încheiat alianța cu Rusia țarilor și se îndrumau spre alianță mai durabilă și legături matrimoniale, ea a fost primită ca o încununare a tuturor nenorocirilor. Pătura conducătoare din Romînia nu cunoștea Rusia, nu avea cu ea nici o legătură,—cu atît mai puțin cunoștea și avea legături cu păturile opoziționiste, sau revoluționare. Prin întreaga ei structură sufletească ea era opusă oricărei revoluții, deși s'ar fi bucurat, dacă revoluția rusească s'ar fi produs în alt timp. Dar cînd această revoluție eliberează pe Racovsky, introduce dezordine în țară și așa nenorocită și pe front, amenințînd cu descompunerea acestuia, riscînd să ne predea în mîinile țarizmului nemțesc, iar pînă atunci manifestînd tendințe de a face revoluție și în țară la noi, vrînd pace fără anelexiuni și contribuții, — aliații Rusiei imperiale dela noi nu puteau s'o simpatizeze. Cu toate acestea se duc la Petrograd să „confere cu guvernul provizoriu“ și după scurt timp să se convingă „cu lacrimi în ochi“ că: „revoluția rusească se va prăbuși în anarhie.. și noi Romînil vom fi perduți“.

Sentimentele reale față de Rusia veche ca și față de Rusia nouă, nu se puteau manifesta, cît timp mai persistau oarecare iluzii de putință de a-i antrena pe Ruși la luptă pe front, cît timp țara era ocupată de ei și de Nemți. Dar în scurt timp au venit dovezile, că din cauza Rușilor, nu numai nu se mai poate duce lupta și deci toată sfortșarea Romînilor de a-și recuceri țara, de ași lua revanșa împotriva vrăjmașului trufaș va rămîne zădărnicită, dar ordinea în țară sărăcită și pustiită și putința de a ține, fără lupte chiar, un front, vor fi amenințate. 4

1 Ibidem, vol. III, pag. 168—191.

2 Cuvintele generalului Gurco.

3 Aceste „lacrimi“, ca și propunerile „matrimoniale“ din Ianuar 1917, ar dovedi, cu toate afirmările contrarii a d-lui C. Diamandi, că guvernul romîn nu era așa de bine informat de d. C. Diamandi ca guvernul francez de d. M. Paleologue, sau nu ținea seamă de informațiile primite, căci toată campania noastră din 1916 se baza pe aprovizionări, transporturi prin Rusia, pe cooperare cu armata rusească, pe „aportorul“ Rusiei.

4 Dăm pentru lămurirea lucrurilor, dar și pentru a caracteriza timpurile și oamenii, articolul „ei și noi“ din ziarul Evenimentul, 11 Ianuar 1918, scris de d. Take Ionescu.

Un martor al timpului, general Monkevitz, fost șef de stat major al armatei a IV și apoi în quartierul dela Iași a generalului Șcerbacev—în măsură a cunoaște bine lucrurile, scrie: „În seara zilei de 27 Iulie am primit dela comandantul șef ordin de a întrerupe marșul nostru, din cauza mersului operațiilor pe frontul Sud-Vestic. Armatele de pe acel front erau în prada unei panici așa de marl, în urma rușinoasei catastrofe dela Tarnopol, că la marele quartier se temeau pentru spatele frontului român, adică pentru Basarabia. Într’adevăr, dacă inamicul, urmărind armatele în retragere de pe frontul Sud-Westic, ne ar fi luat pe la spate prin Basarabia, ar fi fost critică situația în sectoarele românești. Quartierul general al frontului român a înțeles primejdia și, luând măsuri pentru evacuarea la spatele cel mai apropiat, a recunoscut imposibilitatea în aceste condiții de a urma o ofensivă, a cărei început era așa de favorabil. Cu dăruire am primit acest ordin. Ne-am resemnat, știind cât era de justificat. Dar Românilor nu l’au acceptat așa de ușor. Prin muncă ei și-au re-

„*Il cunoșteam, credeam că s’au schimbat. Ne-am înșelat amar. Au rămas aceiași. Am avut de îndurat altele nedreptăți dela ei, încil ar fi fost într’adevăr o minune, ca aceiași oameni, în împrejurări identice, să-și schimbe purtarea.*

Ei au avut drept țel politic în trecut Constantinopolul, pe care nu l’ puteau stăpini fără să nu ne sfișie până la Siref. O! și de cînd dălnuește această a lor dorință! În actualul războiu, cu inima sîngerindă chiar dela intrarea noastră în acțiune, am văzut cum ei, imperialiștii pe atunci, n’au voit să ne dea ajutorul datorit nici în luptele crîncene din Muntenia, nici în acea tragedie din Dobrogea, cînd Zaiancicovsky se retrăgea din fața dușmanului cu ordin și cu tact.

Și n’au voit să se opue până la Siref, adică până la acel punct, pe care *il destinaseră hotar* noilor împărțiri teritoriale, ei între dinșii: jăriștii dela Petrograd și cu imperialiștii dela Berlin. În trecut, cași acum! Noi vedeam și simșeam, că *le căzuserăm în cursă*. Scopul le era evident. Am tăcut și am luptat. Lumea n’treagă a rămas uimilă, în fața acelei incalificabile purtări.

Țăriștii s’au dus. Imperialismul trăise, Rusia nouă, republicană, toată lumea o spera, nu putea să urmeze același politică externă. Nu puteau fi puncte de contact, principial vorbind, între imperialiștii germani și republicanii ruși. Spre uimirea întregii lumi, ei au fost cei mai marl sprijinitori ai imperialismului german, ajutîndu-l, cum l’au ajutat, în planurile-i de cucerire și de intronare a unei noi oligarhii, cu speranța de a dălnui. Anglia, Franța, Italia, America, țările care stau în fruntea democrațiilor lumii, au fost părăsite de cătră noii democrați ruși pentru a se arunca în brațele imperialismului german.

Am contribuit, trebuie s’o spunem, la întîrzierea intronării dreptății și libertății pe lume. E un păcat, care trebuie să fie ispășit. Noi am rămas pe deoparte cu furia celor care ne pîndesc dela apus și miazăzi și *îndușmăntii cu ei*, cei noi, care voiau să ne dicteze aici acasă, în Regat.

Ne-au jăcmăntit și prădat. Într’o clipă dată au lepădat armele și au fugit. În goana lor neună ne-au jăfuit și dat foc. Acum în urmă-prinși în mreșa dușmanului comun al aliașilor, ne-au arestat pe ministrul nostru la Petrograd. Ne-au tăiat linia de aprovizionare. Voim să ne-o asigurăm, cum e și foarte natural; iar ei, fiindcă nu voim să le servim de coadă de topor, ne amenință cu armele. Lumea va judeca între ei și noi.

constituit armata, nu așteptau decît această ofensivă, din care își făceau o mare sărbătoare; după primele succese exaltarea și entuziasmul nu aveau hotare. Perspective frumoase se desemnau. Și deodată în urma slăbiciunii armatei rusești, dezorganizată prin revoluție, trupele românești erau imobilizate, împiedicate de a se bucura de fructul victoriei lor, de a-și regala socotelile că vrăjmașul¹.

Aceste prime nemulțumiri de pe front se accentuează. „Trupele de pe flancul stîng a armatei a patra rusești, neprezentînd aproape nici o rezistență, din prima zi a luptei au părăsit rușinos o parte din pozițiile lor, făcînd pe frontul român primul act de lașitate a trupelor rusești. Cu mare greutate s'a reușit să se consolideze puțin situația, înlocuind unitățile rusești prin unități românești. În acele zile de extremă tensiune, armata română a făcut dovada unei vitejii și geniu extraordinar. Vitejia romînească a fost minunată.² Cît privește trupele rusești, atitudinea unora era într'adevăr criminală. O divizie aproape completă a fugit la primul contact cu vrăjmașul.³ Bolșevismul se înrădăcina tot mai mult în rînduri. Ne visînd decît pacea și întoarcerea acasă, soldații au renunțat la orice ținută. Acești oameni aveau mai mult aerul de bande de tîlhari decît de cetățeni, care își apără țara lor. Armata numai exista“.⁴

„Anarhia, care se manifesta în trupele rusești pe frontul român, ne împiedica de a ne menține mult timp. La cea mai mică presiune a vrăjmașului contingentele rusești ar fi fugit și ar fi pus unitățile românești într'o situație desperată, ceia ce ar fi dus la ocuparea Moldovei și a unei părți din Basarabia“.⁵

„Generalul Șcerbacev a hotărît de a libera contingentele mai vechi, presupunînd că această măsură, adaogată la o perioadă de calm pe front, va aduce oarecare liniște. Dar starea spiritelor n'a fost modificată. Soldații, profitînd de anarhia născîndă, părăsiră frontul în masă, pentru a se întoarce acasă, luînd armele, fondurile statului, caii și trăsurile“.⁶

La început cartierul general român a stat destul de indiferent față de acest exod a soldaților ruși, care treceau ca o avalanșă prin Basarabia. Considerau aceasta ca o afacere pur rusească. Dar fugarii dedîndu-se la violențe asupra populației românești, a fost silit să adopte un alt mod de a vedea. „Quartierul general român a luat măsuri pentru a păzi țara de această nouă nenorocire. Pe toate punctele principale a frontului în direcția Basarabiei, la stațiile de drum de fier, la toate trecătoarele peste Prut a așezat posturi militare, care opreau pe soldații ruși, îi făceau să-și lase armele și lucrurile furate și îi îndreptau în gru-

1 N. de Monkévitz, La decomposition de l'armée Russe, Paris, 1919, pag. 87, 88, 89.

2 Ibidem, pag. 90-91.

3 Ibidem, pag. 93.

4 Ibidem, pag. 97-99.

5 Ibidem, pag. 144.

6 Ibidem, pag. 145.

puri spre Basarabia. Dezertorii noștri au încercat la început să reziste, la ceia ce ei considerau un atac din partea Românilor, dar au putut repede să se convingă, că aceștia nu erau de loc dispuși să cedeze. O ură profundă amestecată cu frică față de armata română s'a răspândit atunci între trupele rusești".

„Cartierul general român, care până atunci s'a stăruit să intervievă cât mai puțin în afacerile armatei rusești, a înțeles că evenimentele luau o întorsătură din ce în ce mai amenințătoare atât pentru interesele românești, cât și pentru populația indigenă. De aceea a hotărât să întărească garnizoana românească dela Iași și să așeze unități românești la punctele mai importante de teritoriul român. Aceste unități trebuiau să coopereze cu autoritățile locale, în caz cînd trupele rusești s'ar deda la acte de violență; ele trebuiau de asemenea să apere pe ofițerii superiori ruși de atentatele posibile din partea soldaților lor“.

„După cum se vede aliații noștri români au încetat să considere pe Ruși, ca o armată aliată. În ochii lor nu mai erau decît bande armate împotriva cărora era nevoie să se puie în pază“.

Cînd peste toată anarhia din Basarabia a început să treacă pe toate drumurile ei avalanșa soldaților ruși, parte armați parte dezarmați,—toți revoltați împotriva Românilor și Romîniei „imperialiste“, dar și împotriva Rusiei și împotriva tuturor împrejurărilor și oamenilor, vinovați că iau trimis și ținut patru ani pe front—haosul și anarhia din Basarabia au ajuns la culme.

Această stare punea în pericol atât armatele rusești și românești de pe frontul din România, cît și populația civilă, întru cît din și prin Basarabia toată această lume se aproviziona, își avea liniile de retragere, fie numai în Rusia, fie după un proiect, care a durat un moment, în Asia minoră. Astfel încît cu tot armistițiul încheiat de nevoie la Focșani la 9 Decembre, lașul avea absolută nevoie de liniște și rînduială în Basarabia, s'ingura cale prin care putea respira. Această nevoie era cu atât mai simțită cu cît existau iluzii, întreținute de nevoi și interese, că după armistițiu se va reface frontul, dacă nu pentru lupte, cel puțin pentru a ține fixate aici forțe germane, ca să nu se concentreze pe fronturile apusene. Pentru aceasta luptau misiunile militare și civile franceze și engleze și la Petrograd și la Kiev și la Iași. Dar pe cînd la Iași succesul eforturilor lor, care corespundeau sentimentelor publice și stării sufletești a populației și armatei românești, era deplin,—la Petrograd și Moscova, în pornirile violente a guvernului, maselor și armatei, întîmpinau o rezistență, care îi dezarma. Situația la Kiev un timp a fost favorabilă eforturilor aliate, întrucît Rada, rezistînd presiunilor din Petrograd de a o supune, căuta sprijin în orice parte. Într'adevăr la 1 Decembre 1917 Vinnicenco declară în numele Ucrainei, că nu recunoaște guvernul din Petrograd, iar la 4 Decembre, Lenin îi trimite Radei ultimatum, pentrucă a lăsat să treacă pe Cornilov și armatele antirevoluționare spre Don, pentrucă a dezarmat gărzile roșii din Ucraina și oprește transportul alimentelor spre Rusia. Astfel

că, România fiind sigură pentru menținerea frontului, erau oarecare speranțe că și Kievul va merge cu aliații. Pe lângă armata românească—singura în stare în acel moment pe frontul oriental să-și facă datoria—se făceau eforturi eroice, ca utilizând armistițiul să se creeze și să se disciplineze armate naționale din fosta armată rusească. „Starea amenințătoare l'a împins pe generalul Șerbacev, (evident că în toate aceste hotărâri inițiativa și puterea nu o avea Șerbacev, ci reprezentanții aliaților), comandantul șef al trupelor rusești pe frontul român, să ia rezoluția eroică de a încheia armistițiul pentru a salva armata românească de dezastru și a feri Moldova și Basarabia de invazia inamică. Generalul avea de altfel o slabă speranță de a vedea restabilită ordinea în trupe, grație naționalizării 1 unităților regimentare, care începe atunci; el credea că va putea restabili frontul cu trupe naționale, curățite de elemente de descompunere“.² S'au format pe front trupe ucrainene, poloneze, siberiene, musulmane, lituaniene și a Rusiei albe. Oricât de curios s'ar părea lucrul, Marea Rusie a fost singurul teritoriu nereprezentant în contingentele naționale; ea a rămas uitată, sau a fost identificată cu bolșevicii. Organizarea unităților naționale a întâmpinat numeroase obstacole. Fără a vorbi de anarhia, generală în acel moment, nici de dificultățile, care erau de a regrupa pe naționalități trupele eșalonate pe tot frontul, trebuia contat și cu obstrucția comitetelor bolșevice. Numai constituirea unităților poloneze a mers mai bine. Comitetul polonez național a eliminat politica și a restabilit o strictă disciplină. Ei au reușit să grupeze pe frontul român un corp de armată, a cărui efectiv, dacă nu era prea numeros, era în schimb puternic moralicește. Unitățile lituaniene, armene și beloruse s'au limitat la câteva companii, ca și cele siberiene. Formația de unități ucrainene, în care se presupunea să se înglobeze contingentele din Ucraina, n'a reușit de loc. O schimbare de nume nu putea da rezultate bune, dacă nu se extirpa în același timp răul dela rădăcină. În aceste unități nu s'au luat măsuri pentru restabilirea disciplinei, au rămas comitete, stăpînea politica; unitățile ucrainene au dispărut repede de pe front în același timp cu restul armatei. Speranța pe a restabili linia de bătaie nu s'a realizat. S'au obținut câteva rari contingente mai mult sau mai puțin disciplinate, care au fost întrebuințate mai târziu pentru a salva materialul părăsit“.³

Dacă speranța disciplinării armatelor rusești prin naționalizare n'a reușit pe frontul românesc, unde și autoritățile și populația și trupele dădeau tot ajutorul, care mergea până la conflicte armate pentru dezarmarea rebelilor, pe celelalte fronturi și

1. Am văzut mai sus că naționalizarea de fapt și în special la spate în Ucraina, dar și pe unele fronturi, începuse de mult. Aici este vorba mai mult de sancționarea naționalizării pe frontul românesc, unde ori cum descompunerea comparativ a întârziat.

2 Ibidem, pag. 144.

3 Ibidem, pag. 149-150.

pe toată întinderea Rusiei, afară de rari excepții, disciplinarea prin toate mijloacele încercate în acel timp n'a reușit.

Ucraina neorganizată, în luptă deschisă cu Petrogradul, n'avea un aparat militar solid și suficient pentru nevoile sale interne, pentru dezarmarea bandelor rusești, pentru războiul declarat de bolșevici și pentru menținerea frontului. Ea era foarte mulțumită, că cel puțin bandele din fosta armată rusă de pe frontul român aveau în Ucraina dezarmate și o scuteau astfel și de nenorocirile, pe care le-ar fi produs, și de nevoia de a cheltui puținele forțe, pe care le avea pentru a le dezarma, precum și de neputința de a se forma în România și Basarabia a unei armate roșii, care ar fi putut să o atace pe la spate.

4

Guvernul din acel timp din Petrograd, deși dispunea de puține forțe, și avea de învins atîta vrăjmași în afară și înăuntru încît propriu zis avea de cucerit întreaga Rusie, n'a neglijat totuși situația din România și din Republica moldovenească. „Din partea lui, guvernul bolșevic din Petrograd și quartierul general din Mohilev, continua să exercite presiuni asupra generalului Șerbacev. Spre mijlocul lunii Decembrie comitetul militaro-revoluționar de pe lângă statul major a frontului rus din România a luat o colorație cu totul bolșevică și s'a văzut deodată figurînd printre membrii săi un oarecare Roșal, care se făcuse celebru prin ferocitate la Cronștadt, încă la începutul revoluției. După cum s'a aflat mai tîrziu, el era delegat de guvernul comisarilor poporului pentru a aduce la supunere statul major rus. Roșal și acoliții săi au început o luptă aprigă contra generalului Șerbacev pentru a-l răsturna cu ori ce chip și a-i lua locul, punîndu-se în capul trupelor rusești de pe frontul român. Ei n'au putut să aresteze pe Șerbacev pentrucă o divizie romînească întreagă se găsea la Iași și o gardă romînească permanentă îl păzea. Propaganda încercată de bolșevicii între trupele romînești n'a avut succes. Atunci Roșal cu banda lui au hotărît să se debaraseze de Șerbacev asasinîndu-l. Dar atentatul, la care a luat parte și ofițerul Axenov, n'a reușit și întreg comitetul militaro-revoluționar, Roșal și bolșevicii din garnizona Iași (Socola roșie) au fost arestați și încarcerați de trupele romînești. În acest fel, grație intervenției active a autorităților și trupelor romînești, pericolul bolșevist a fost înlăturat din Iași, dar el persista pe front și devenea tot mai puternic la spate, Odessa căzuse curînd în mîinile bolșevicilor, care de acolo încercau să acapareze Basarabia”¹

Într'adevăr, „Rumcerodul”, adică comitetul din Odesa a frontului rusesc din România, Marea Neagră și Odesa, luase dela venirea guvernului bolșevic în capul treburilor la Petrograd, o ati-

1 Ibidem, pag. 153-154.

tudine din ce în ce mai favorabilă lui. 2 Acest comitet a trimis în Basarabia pe agenții săi. La 27 Noembrie se ține la Kișinău conferința organizațiilor militare bolșevice de pe frontul român (100 reprezentanți) sub președinția lui Ludovschi. Se trimite telegrame de felicitare lui Lenin la Petrograd și lui Crilenco la Mohniev. La acest congres se descrie situația pe front de cârmă : Cornev, Cuzmin, Crasilnicov, Polozcov, Siropin Șibanov și Simonov, delegatul împuternicit al comisarilor poporului (gazeta Sfatul Țării No. 5). În ședința consiliului comunal al orașului Kișinău D-nii Prujinin și Tregubov susțin bolșevismul (gazeta Sfatul Țării No. 11). Gazeta locală „Izvestia” sovietă devine bolșevică pe față. Se alege un nou comitet a deputaților țărani, în care intră : Garicavâi, Eustigneeov, Levensohn, Cononov, Himcenco, Bașmacov, Corovin, Cătărașu, Venedictov, Denisov, Vaver, Craveț, Rojcov, Ivolghin, Cazacinschi, Ivanov, Dmitriev. Osnatarjamț, Raev, Chirilov, Janjar, Dubălar, Honceareno, Gavrilov (Sfatul Țării No. 20). Acest comitet rechiziționează tutun și vin, vrea pe Levensohn soldat (bolșevic) ca comandant al orașului. (Sfatul Țării No. 20). Prezența și acțiunea bolșevică în Basarabia s'a manifestat imediat prin descompunerea atât a cohortelor cât și a regimentelor naționale. Crescuți în armata rusească, contaminați de toate dogmele și toate exemplele rele, oboșiți și demoralizați de războiul lung și fără scop pentru ei, cea mai mare parte din Moldovenii din cohorte și regimente au plecat pe acasă, fără să-și dea seamă de situația țării și neamului lor. Rămăsese un mic grup de răi și de prădători. 2 Incercările de creare de armate naționale locale bulgare și ucrainene nu dau nici un rezultat. Numai coloniștii nemți reușesc să-și creeze, dar numai pentru ei, o gardă a satelor lor, sub conducerea deputatului din Sfatul Țării, fon Loesch.

5

„Astfel încît pe la jumătatea lui Decembrie chiar la Kișinău, capitala republicii moldovenești, alături de consiliul direc-

1 Până cînd a devenit cu totul bolșevic, cînd s'a instalat aici : „Inalta comisiune pentru combaterea contra-revoluției romîne și ucrainene, organ plenipotențiar al comisarilor poporului. L'ucraîne sovietiste, Berlin, 1922, pag. 49.

2 „Conduși de Ilie Cătărașu un simplu soldat, proaspăt eșit din închisoare, pe care îl aleg la 10 Decem. ca comandant al garnizoanei Kișinău. Pîntea, pe atunci locuitor de director de război, prin ordinul No. 1 din 15 Decembrie îl confirmă, pentruca peste cîteva zile să-l înainteze de a dreptul colonel. Dedîndu-se cu banda lui, sub forma de rechiziții pentru întreținerea armatei, la prădăciuni și omoruri este chemat să dea explicații înaintea comitetului bolșevic. Cum era cunoscut ca fost spion al poliției și romînești și rusești, comitetul executiv hotărăște arestarea lui. Cătărașu este arestat și trimis la Odesa, unde este predat comisarului Radei ucrainene - Poplavco - care îl eliberează.” L'Ucraîne sovietiste paginile 108-109.

torilor se găseau nouă comitete diferite, care nu îl recunoșteau pe cel dintâlu, dar în schimb simpatizau cu bolșevicii. Și restul teritoriului Basarabiei era quasi guvernat de o mulțime de comitete de toate nuanțele, care ignorau guvernul republicei. De altfel acesta suferea de lipsă complectă de bani. Pentru toată susținerea acesta din urmă nu avea decît câteva trupe moldovenești de formație proaspătă și de coeziune slabă, cuprinzînd un batalion de infanterie și câteva escadroane de cavalerie. Acești voincoși paradau prin oraș în uniforme de fantezie și se dedau, uneori chiar sub comanda unor ofițeri, la abuzurile cele mai desfrîinate. Nu este de mirare, că în acea epocă nimeni la Kișinău nu eșea din casă după ora 11 seara. Fiecare noapte se produceau tâlhării, spargerii și atacuri armate. M'am putut convinge personal, cînd mă duceam la gară la miezul nopții plecînd pentru Iași; din toate părțile trosneau împușcăturile așa cum nu se aud adesea asemenea chiar pe linia de foc.»

„Impresia generală, pe care o duceam din excursia mea și pe care am comunicat-o generalului Șerbacev, era că un haos complect stăpînea întreaga Basarabie și că guvernul republicii moldovenești nu va fi în stare să reziste cît de puțin bolșevicilor. O săptămînă după întoarcerea mea la Iași aceștia au instalat la Kișinău un nou stat major al frontului român și un comitet, de care să depîndă toate trupele rusești de pe frontul românesc. El n'au reușit să întindă această autoritate la apus de Prut. Deși de data aceasta generalul Șerbacev și-a păstrat autoritatea(?) asupra trupelor rusești de pe teritoriul român, adică pe front propriu zis, situația era totuși critică, bolșevicii stăpîneau drumurile de acces la front și toate comunicațiile cu spatele. Aproximativ trupele încetase, rezervele alimentare ale frontului se epuizau repede și regimentele rusești și românești, cași populația civilă, erau amenințate de foame, pentru că bolșevicii se opuneau ca Basarabia să libereze Romîniei orice produse de consumație.“¹

6

„Singurul mijloc pentru a ameliora situația era de a face să pătrundă trupele românești în Basarabia, ca să gonească pe bolșevici, să restabilească ordinea, care va asigura aprovizionarea regulată a armatei. Generalul Șerbacev n'avea trupe rusești la dispoziția sa.“

„Cînd noutatea încarcerării șefilor bolșevici la Iași a ajuns la guvernul comisarilor poporului, acesta a amenințat pe Șerbacev și pe colaboratorii săi. În acel moment pericolul cel mai mare venea dela spate. Bolșevicii rîvneau la Basarabia, a cărei guvern cu totul copilăresc era incapabil de a opune oricît de puțină rezistență agresorului.“

¹ Monkevitz, pag. 161—162.

„În primile zile ale luni ianuar am fost trimis de generalul Șcerbacev la Kișinău pentru a-mi da socoteală pe loc de starea lucrurilor. Situația mi s'a părut extrem de bizară : Kișinăul era reședința puterii executive a republicii, reprezentată printr'un comitet de directori și a puterii legislative, adică a unui parlament (Sfatul Țării). Unul și altul, beți de importanța rolurilor lor, legiferau și guvernau prin discursuri și decrete, la aceasta se limita rolul lor. Nu se bucurau de nici o autoritate și nu dispuneau de nici un sprijin material.“

„Călcîndu-și pe inimă și deplin conștient de tot răul, ce produce această măsură din punct de vedere politic, generalul Șcerbacev s'a văzut constrîns de a ruga guvernul român de a trimite trupele sale în Basarabia ; guvernul republicii moldovenești a făcut aceiași cerere.“

„De comun acord cu quartierul general român s'a convenit că trupele românești nu vor intra în Basarabia decît temporar, că ele vor părăsi țara îndată ce misiunea lor va fi îndeplinită. (?) Cînd regimentele românești au pătruns în Basarabia aceste condiții au fost confirmate într'un apel, adresat populației de cîtră șeful detașamentului de ocupație românească.“¹

Astfel fatalitatea istorică a făcut că intrarea armatelor românești în Basarabia să se producă după invitația scrisă a quartierului general rusec și de sigur și a reprezentanților din lași a aliaților, pentru ca statul român să-și îplinească acolo „misiunea“, care era și este desigur mult mai mare și mai frumoasă decît presupuneau acei, care credeau că ea va putea fi numai temporară și limitată la însărcinări de interese de moment.

7

Sfatul Țării și consiliul directorilor, dîndu-și seama de neputința lor deplină, față de situația în care se afla Basarabia, de descompunerea cohortelor și a armatei moldovenești și de lipsa de fonduri, întrucît legăturile cu imprimeria de ruble dela Petrograd, singura resursă financiară pentru Basarabia din acel timp, ca fostă parte din Rusia, erau rupte, după discuții multiple, au ajuns la hotărîrea secretă de a cere ajutor din afară. Inițiativa acestei hotărîri a fost a blocului moldovenesc din Sfatul Țării. Consiliul directorilor susținut de Moldoveni a obținut într'o ședință secretă dela Sfatul Țării un vot, prin care era autorizat să procedeze cum va crede mai bine pentru a introduce ordinea. În interiorul consiliului se desemnase două curente : d-nii Inuleț și Erhan prin d. Cricopol erau în tratative secrete cu șeful statului major al circumscripției militare din Odessa pentru a se aduce două divizii de cazaci—li se pregătise chiar o parte de material ; operația aceasta n'a reușit din diferite cauze, principala fiind descompunerea armatei rusești, dar și din cauza intervenției la timp și la locul cuvenit a elementelor naționale. În a-

1. Vezi Monkentz.

același scop de luptă împotriva anarhiei, d. Cristi, „directorul de interne“ și d. Pelivan, „directorul treburilor internaționale“ au plecat la Iași și au cerut ajutor de la generalul Șcerbacev, expunând situația din Basarabia și guvernului român și reprezentanților aliaților. Dar vestea discuțiilor „secrete“ din Sfatul Țării și a demersurilor la Iași, precum și conștiința fatalității, în împrejurările existente, a introducerii numai a armatelor românești, a pus în mișcare elementele interesate. La 20 Decembrie, pe străzile Kișinăului și în alte părți, se răspîndesc proclamații, în care se denunță Sfatul Țării, că în înțelegere cu Anglia, Franța și România, vrea să continue războiul; că consiliul directorilor și Sfatul Țării au vîndut Basarabia României, care venind aici va instala țarismul românesc, va introduce boierescul, etc. Printr'un comunicat oficial consiliul directorilor dezmințe aceste zvonuri (Gazeta Sfatul Țării No. 25), arătînd în același timp, că lucrează în deplină înțelegere și contact cu sovietele lucrătorilor și soldaților. Președintele Sfatului Țării dă un interview, că atît consiliul directorilor, cît și Sfatul Țării sînt pentru cea mai strînsă legătură cu Rusia; separatism nu există; nu poate fi vorba de chemarea armatelor străine, ceiace ar fi o trădare (vezi și declarația din ședința Sfatului Țării din 13 Ianuar Sfatul Țării No. 12), se poate vorbi numai de armate ucrainene, polone, sau din alți, cetățeni ruși și aceștia numai pentru paza depozitelor. La 23 Decembrie se ține o ședință plenară (gaz. Sfatul Țării No. 27) a comitetelor executive a sovietelor deputaților lucrătorilor și soldaților, a comitetului executiv gubernal al țărănilor, în care se hotărăște: 1) a se protesta contra introducerii armatelor străine; 2) demobilizarea să se facă de acord cu comisarul poporului; 3) să se depărteze din Sfatul Țării elementele nedemocratice; 4) să se desființeze diplomația secretă; 5) să se convoace constituanta basarabeană; 6) pămîntul să se dea îndată țărănilor fără plată și fără răscumpărare; 7) să nu se facă împrumuturi externe; 8) să se restabilească imediat legăturile cu comisarul poporului din Petrograd. Secția militară a comitetului executiv se completează prin cooptări de elemente bolșevice, se hotărăște intensificarea propagandei, întrunirilor, înființare de cluburi, sindicate etc. În legătură cu această întrunire a comitetelor, își dă demisia din consiliul directorilor d. V. Grienfeld, directorul industriei, pentru a provoca o criză.

În consiliul directorilor se produc scene tumultuoase. «Unul din directori a propus consiliului să se adreseze pentru ajutor la restabilirea ordinii guvernului român“ (vezi gazeta Sfatul Țării No. 12, dărea de seamă asupra ședinței Sfatului Țării din 13 Ianuar, cuvîntarea d-lui Inculeț). Alți cinci directori își dau demisia în mod colectiv, în ședința din 26 Decembrie pentru a forța mina președintelui Sfatului Țării și președintelui consiliului de directori de a telegrafia generalului Șcerbacev să trimeată armată. În aceeași ședință demisia s'a respins și s'a trimis o telegramă,

semnată de foști directorii. O altă cerere a fost adresată guvernului român de către președintele consiliului de directori și de directorii pentru afacerile interne și internaționale. ¹

În ședința din 27 Decembre, Sfatul Țării începe discuția publică asupra introducerii armatei pentru stabilirea ordinii. După ce amintește că chestia s'a discutat în ședință secretă și impută deputațiilor, că cele discutate au ajuns la masele poporului sub forme schimbate,—președintele consiliului de directori descrie din nou anarhia, pe baza telegramelor și cererilor de ajutor venite din toate părțile Basarabiei. Descrie starea financiară desperată; arată că în ședința secretă s'a dat consiliului de directori carte blanche de a introduce armate, totuși spune că consiliul nu s'a hotărât. Dacă partidele socialiste nu înțeleg gravitatea situației, dacă reprezentanții Sovietului țăranimii au prevențiuni—noi—consiliul de directori sîntem hotărîți să plecăm, rămînînd ca partidele socialiste să-și ia răspunderea situației și răspunderea a sute de mii de vieți ce se pierd în dezordine. *Quartierul general rusesc își ia asupra-și inițiativa apărării populației.* Astăzi putem obține ca armatele să fie la dispoziția noastră și să stea cît noi vom crede util. Dacă ne autorizați, vom cere garanții dela aliați și dela Ucraina, de nu ne autorizați, noi plecăm. Vom face alianță cu Ucraina, pe lângă aceasta Anglia și Franța sînt dispuse să ne acorde un împrumut. Rog fracțiunile să examineze și să hotărască. Ia cuvîntul V. Cristi, directorul de interne, care descrie din nou situația gravă și conchide: dacă noi nu vom hotărî nimic, vor hotărî alții peste capetele noastre, trebuie să introducem *orice armată*, altfel nu mai putem lua răspunderea situației actuale. Tocmai a doua zi 28 Decembre discuția continuă. Președintele Sfatului Țării spune: „Consiliul directorilor neputînd învinge anarhia, *quartierul general rusesc din Iași și-a luat sarclina apărării republicei.* Acum condițiile sînt avantajoase: vom avea garanții dela aliați scrise, armatele vor fi la ordinul nostru și vor pleca după prima noastră „somație, vom avea autonomia noastră și nimeni nu se va amesteca în viața noastră.“ Blocul moldovenesc, care își dădea perfect de bine

¹ Iată această cerere:

„Domnule Ministru de Războiu al Romîniei. Conform hotărîrii consiliului Directorilor generali ai republicei moldovenești, vă rugăm să binevoști a dispune trimiterea în Kișinău a unui regiment Ardelesc cu posibilă urgență. Totodată vă rugăm să ordonați ca acest regiment să stea la dispoziția directoriatului republicei moldovenești. Kișinău la 22 Decembre 1917. Președintele consilului P. Erhan, Directorul general de externe I. Pelivan. Directorul general de interne V. Christy (înregistrat la No. 135) 24 Decembre 1917 cabinetul Ministerului de războiu, care pune următoarea rezoluție: 24 XII 1917 Marele Stat major. Consiliul de Miniștri a aprobat cererea de față. Se va da ordine ca 1000 Ardeleni cu arme și mitraliere, ce ne vin din Kiew, să se oprească la gara cea mai apropiată de Chișinău; de unde se vor trimite pentru paza depozitelor de subsistențe. Ministru, general Iancovescu.

seamă că disoluția rusească, anarhia și bolșevismul, stabilite în Basarabia, vor distruge țara și mișcarea națională, hotărît pentru introducerea armatelor românești, propune o moțiune de încredere în guvern. ¹

Partidele socialiste rusești propun o moțiune de protestare ² împotriva introducerii oricărei armate, dar în special a celei românești. Anarhia să fie combătută de forțele locale, împreună cu comitetele socialiste. Minoritățile propun o moțiune de încredere în guvern și de regret că consiliul directorilor, autorizat de o săptămână de zile, nu și-a manifestat inițiativa.

La motivarea rezoluțiilor propuse, d-na Grinfeld din partea socialiștilor menșevici spune: „Să vorbim clar. Dacă vin armatele românești, nu există tratate scrise și garanții că va fi o ocupație temporară. În condițiile în care se va face pacea, interesele Rusiei se vor nesocoti și când se va vorbi de compensații, România le va cere și le va primi. Și oricare ar fi afirmările consulilor francez și englez, trebuie să scontăm raporturile de forțe reale, care se alcătuiesc astfel, că *Basarabia nu va rămîne în hotarele republicii rusești*. Ce este de făcut astăzi? Pe noi nu

1 „Exprimînd încredere deplină Consiliului Directorilor generali, Blocul moldovenesc, dîndu-și seama de starea generală a republicii moldovenești, propune Directorilor generali, să utilizeze toate puterile locale, să ia toate măsurile dependente de ei în ce privește concentrarea armatei moldovenești pentru paza țării și numai în cazul cînd aceasta nu poate fi împlinită, se pot adresa cartierului general, căruia se pune în vedere că oștile trimise vor executa ordinele directoratului de război a republicii moldovenești și nu se vor amesteca în treburile interne ale republicii, fiind *recunoscută ca independentă* și aceste oștiri se vor retrage după prima cerere a Consiliului directorilor republicii moldovenești”.

2 „Consiliul directorilor nu a făcut întrebunțare de toate mijloacele disponibile a intra în legătură strînsă cu republica ucraineană de a-i da republicii moldovenești sub formă de ajutor: material și forțe militare pentru paza căilor ferate, a depozitelor de aprovizionare, pentru combaterea pogromurilor și anarhiei. Consiliul directorilor nu s'a folosit de toate mijloacele pentru a intra în contact cu comitetele: executive a socialiștilor revoluționari și democratice, în chestia ajutorului de forțe militare, de care comitetul dispune. *Intrarea armatelor românești pe teritoriul Basarabiei poate fi pasul cel întîiu pentru ocuparea ei și pentru smulgerea ei de fapt din sînul republicii ruse și desigur se va prezenta un pericol pentru toate drepturile politice și sociale dobîndite prin revoluție. Intrarea armatei române poate provoca războiul civil pe teritoriul republicii moldovenești. Intrarea armatei române și pericolul ce amenință Basarabia sînt o lovitură fatală pentru rezolvirea chestiei agrare pe bazele declarate de revoluția rusă. În virtutea acestora noi propunem Sfatului Țării să protesteze în mod categoric contra intrării oștrilor românești pe teritoriul republicii moldovenești și să ceară Consiliului de directori să se adreseze republicii ucrainene, care ne va da concursul său prin forța militară și ajutor în același timp, stabilind acest raport de contact. Considerînd intrarea oștrilor românești extrem de periculoasă, noi reprezentanții partidelor socialiste și a consiliilor muncitorești și soldaților vom depune chestia aceasta spre rezolvirea organizării noastre, dela decizia cărora va depinde ca să fim noi pe viitor, sau nu în Sfatul Țării.”*

ne interesează o zi, ci istoria de mine. Fie ziua de astăzi groaznică,—numai Rusia să fie vie ! De vine armată,—va fi războiul civil sîngeros ; el este inevitabil. *Nu să poate lăsa totul pe seama lui Șerbacev.* Insfirșit, vie ori ce armată ! Nu însă cea românească“. La această perorație, adresată direct și pe față blocului moldovenesc, care știa și dorea, că intrarea armatei românești odată făcută, să rămie definitivă, pentru apărarea drepturilor imprescriptibile la cultura națională, răspunde primul director : „Am cerut armată ucraineană ; ni s'a promis—nu ni s'a dat. Acum *quartierul rusesc din Iași ne promite forțe.* Nu închideți ochi asupra realităților. La Chișinău este ștab bolșevic, care vrea să ia puterea pe front. Reprezentanții aliaților ne-au promis, că vor face totul ca să nu vie armate românești“. După ce vorbește în replică Grinfeld contra introducerii armatelor, se procede la vot și în primul rînd se respinge rezoluția socialistă, cu o majoritate de 39 voturi, contra 9 și se primește rezoluția de încredere în consiliu: că *quartierul general rusesc dela Iași să ia asupra-și apărarea republicei,* cu 40 voturi pentru și 7 contra. Cu toate acestea la 29 Decembre, ca un reflex a atitudinilor belicioase luate de bolșevici, se fac din nou declarații în Sfatul Țării de către Erhan, Prahnički, Cristi și chiar de Halipa, că acuzațiile de orientare spre Prut sînt false, că toți se orientează spre Nistru.

În realitate toate discuțiile erau inutile și toată lumea era conștientă de fatalitatea intrării armatelor românești, indiferent de hotărîrile și atitudinea unora sau altora. Dar în mijlocul banditizmelor de tot felul și a măsurilor și pregătirilor militare a bolșevicilor, ca de obicei în astfel de împrejurări, puțin aveau curajul să-și spue părerile pe față și în mod public. Intre acești puțin erau reprezentanții partidului național moldovenesc din Sfatul Țării, care constituiau baza blocului moldovenesc. Dela început pe față, dar fără multe vorbe și paradări, această grupare a exercitat toate presiunile asupra guvernului ; apoi după discuțiile din Sfatul Țării, prin votul său, a hotărît chemarea armatei. La votul blocului moldovenesc s'au adăogat voturile moldovenilor din grupul fărănesc și voturile reprezentanților minorităților. Împotriva introducerii armatei au votat numai socialiștii dogmatici bolșevizanți.

Văzîndu-se învinși în Sfatul Țării, adversarii introducerii armatelor pentru restabilirea ordinii în Basarabia, socialiștii doctrinari și mai cu seamă *bolșevicii,* după 28 Decembre *iau atitudine împotriva instituției Sfatului Țării.* În ziua de 3 Ianuar, el (Alexandrov) cetesc o declarație că se retrag din Sfatul Țării pentru că : 1) stau pe punctul de vedere a unirii cu revoluția rusească, 2) Moldovenii au prea multe locuri în Sfatul Țării, 3) în Sfatul Țării sînt prea multe elemente burgheze, 4) nu s'a dat pămînt țăranilor, din această cauză a venit anarhia, ca pretext pentru introducerea armatei „țariste“ romine. Această declarație este identică cu moțiunea bolșevică, votată în ședința plenară din 23 Decembre a sovietelor din Chișinău. Consecvenți cu declarația de retragere,

chiar în același ședință, cearcă se obține excluderea unor deputați pentru că ar fi burgheji (Panțâr, moldovan bolșevizant, cere excluderea lui Bajbeuc-Melicov deputatul Armenilor). La discuție iau parte mai mulți deputați, și pentru a nu se da loc la eșuri violente, chestia se trimete la comisie. În același timp, folosindu-se de împrejurări, se rela discuția (Rabei) asupra Sfatului Țării în consiliul comunal și tot în senzul că compunerea lui nu este justă, întru cit predomină Moldovenii și are intenții sepatatiste și burgheze. Scopul acestor manevre era discreditarea și disoluția majorității moldovenești din Sfatul Țării pentru că ea hotărâse chemarea armatelor, celace îl desvăluia intențiile finale. Dar precipitarea evenimentelor a oprit efectele acestor manevre.

8

Din partea lui, quartierul bolșevic din Chișinău (front-otdel), sub conducerea d-lor Perper, Caabac, Levensohn, Rojcov și Katsovski, 1 în haosul general caută să improvizeze o forță de rezistență și de atac, să dea lovituri repezi și violente, să disolve pe adversari și să atragă din partea lor cit mai multă lume. El adună arme și muniții, pun mîna pe telegrafia fără fir, pe gară, poștă și telegraf. Din soldații, fugiți de pe front și care se îndreptau spre casele lor din fundul Rusiei, adună grupuri pentru a forma o armată roșie. Fac în orașe o violentă propagandă, proclamă starea de asediu la Chișinău, Bender și Bălți (Sfatul Țării No. 7 | 1918), proclamă alegerea comandanților militari. Ordună neexecutarea ordinelor Radei ucrainene și a lui Șcerbacev, și însfîrșit declară războiul Romîniei. În urma declarației de războiu și de cătră comisarii poporului din Petrograd Romîniei (dela 5 Ian. st. n. 1918), situația se complică prin trecerea prin gara Chișinău a unui eșalon de Romîni, prizonieri a Rușilor din armata austriacă, care dela Klev se îndreptau prin Iași la front. 2 Suspectați că sint avangarda armatei romîne trînișe de Șcerbacev, bolșevicii din gara Chișinău anunță quartierul lor, care trimite bande armate 3 împotriva vrăjmașului închipuit, care fără arme și muniții se odihnea în tren, așteptînd schimbarea mașinei pentru a-și continua drumul. Victoria asupra soldaților dezarmați și deabea treziți din somn, după cîteva împușcături, a fost ușoară. Intreg eșalonul este făcut prizonier, prădat și batjocorit.

1 Eșit din închisoare, cu ocazia amnistiei lui Kerensky, unde explase o mulțime de tâlhării și banditizme săvîrșite în Basarabia.

2 Erau acea mie de Ardeleni, pe care generalul Iancovescu o destinase să se oprească la o gară mai apropiată de Chișinău pentru paza depozitelor de subzistență, în urma cererei d-lor Erhan, Pelivan și Cristea, de a le da la dispoziția Directoriatului republicii un regiment de Ardeieni.

3 Acest atac al bolșevicilor împotriva eșalonului de Ardeleni este declarat în L'Ukraine sovietiste ca manifestație a atitudinii „populației autohtone din Basarabia” (pag. 45).

îmbătați de acest succes, bolșevicii atacă comisia internațională din Chișinău, pentru aprovizionarea frontului român; arestează pe toți membrii români din acea comisie și li confiscă banii. Acesta este momentul culminant al acțiunii bolșevice, orașul este în fierbere, toți bandiții se alătură de mișcare. Incurajat de primele succese, cartierul bolșevic cheamă înaintea sa la răspundere pe reprezentanții Sfatului Țării. Directorii: V. Cristi, N. Codrean, T. Ioncu, I. Pelivan și Șt. Ciobanu se ascund. (I. Pelivan cu deputații Buruiană, Crihan, Buzdugan, Gafencu, Tanțu și alții au venit la Iași). Rămân la suprafață d-nii Inculeț și Erhan, care nefăcînd parte din blocul moldovenesc, ci fiind trimișii oficiali a sovietului din Petrograd pentru adîncirea revoluției și lupta cu separatismul moldovenesc, se prezintă înaintea sovietului bolșevic. Ei se declară gata și expediază următoarea telegramă: „No. 757. 6 Ianuar 1918. 48 cuvinte—Iași. Guvernului român. Protestăm contra întroducerii armatelor române pe teritoriul republicii moldovenești. Cerem în mod categoric oprirea imediată a trimiterii armatelor și rechemarea neîntîrziată a acelor armate, care sînt deja introduse. Introducerea armatelor române în Basarabia amenință cu grozăvile războiului civil, care deja a început. Armatele ruse trebuiesc lăsate să treacă libere fără nici o împiedecare. Președintele Sfatului Țării, Inculeț, Președintele consiliului de directori, Erhan. (Originalul telegramei este la d. Pelivan; reproducem textul după o copie din manuscrisul unei lucrări a d-lui Bogos). Pe lângă aceasta ei mai declară că au primit demisiile directorilor, care au cerut introducerea armatelor străine și publică demisiile d-lor Cristi, Pelivan și Codrean. (Vezi și Epoca din 21 Iulii 1920 No. 129, după „Svobodnala Basarabia“ din 7 Ianuar 1918) și împreună cu Pîntea dau ordine armatei moldovenești să plece la front împotriva vrăjmașului (Sfatul Țării No. 8, 12 Ianuar 1918); declarația lui Misircov: „Al trellea fapt, de care vreau să spun cîteva cuvinte, este ordinul directorului de războiu de a se apăra pozițiile de cătră armatele moldovenești împotriva Romîniei“. Sfatul Țării No. 12 | 1918; declarația d-lui Inculeț în ședința Sfatului Țării din 13 Ianuar: „Directorul de războiu cu cunoștința mea și a primului director a dat ordin părților din garnizona moldovenească să pornească împotriva vrăjmașului real sau imaginar. A fost o greșală“. Sfatul Țării No. 10; deputatul Codreanu, în ședința din 11 Ianuar a Sfatului Țării, întreabă: „cum s'a declarat războiu Romîniei de directorul de războiu (Pîntea), care a poruncit că armata să pornească“.

Dar toate aceste sforțări și paradări, neavînd nici o forță reală, după zgomotoase împușcături în aer, sub presiunea forțelor, deși mici, dar reale și regulate românești, încetează subit: bolșevicii și acoliții lor fug. Atitudinea d-lor Inculeț și Erhan să schimbe brusc: ei 1 pleacă în întîmpinarea armatelor române, ca reprezentanți ai autorităților locale. Sînt primiți de generalul Broș-

1. Împreună cu Budișleanu, Suruceanu, Ciobanu și Turcuman.

teanu, comandantul trupelor românești, la Călărași și Strășeni; încercă să îi pui anumite condiții de acțiune, dar în fața intransigenței generalului, care avea o misiune serioasă militară, politică și națională de împlinit, să închină și, la 15 Ianuar 1918, împreună cu întreg Sfatul Țării, îl salută în ședința solemnă prin discursuri călduroase, ca pe un brav reprezentant și conducător al oștilor frățești, venite să salveze republica moldovenească de „păcosea bolșevismului moscovit“.

Pentru lămurirea documentară a tendințelor diferitelor cercuri și situații dăm mai jos câteva extracte din vorbirile dela ședința (din 15 Ianuar 1918) de recepție a generalului Broșteanu din Sfatul Țării. Președintele Sfatului Țării, Inculeț, spune: „d-lor Deputați: Astăzi reprezentanții României ne-au făcut cinstea să vie aici în Sfatul Țării. Salut d-lor, cu toată căldura pe domnul General Broșteanu, reprezentant al oștilor României. D-lor Deputați, d-voastră știți prin ce împrejurări grele am trecut și că altele și mai grele ne așteptau din cauza tulburărilor de prin orașe și de prin sate. Mulți, care au fost interesați, au făcut provocații împotriva trupelor române, care au sosit la noi. D-stră însă știți, că aici s'au dat lămuriri cu ce scop au venit trupele române: să păzească drumul de fier și pînea, pe care au cumpărat-o“.

„Scop politic nu au nici n-au avut. Trebuie să înțelegeți că de îndată ce bolșevicii au apucat drumul de fier, oștile române au fost puse în cea mai mare primejdie. Românii nu-și mai puteau duce de aici nici furaj, nici pînea, și nu-și mai puteau duce nici muniția. Stația nu putea suferi ca armata să fie adusă în astfel de împrejurări. Aceasta este lucru lămurit și lată de ce au trebuit să facă pasul acesta, ca să-și lege frontul cu spatele, să împiedice cași mai departe să li se rețină telegramele, să li se risipească și prade pînea, de care au așa trebuință. Ne-au garantat împreună cu Franța că nu urmăresc nici un scop politic. D. Broșteanu mi-a spus, cînd i-am ieșit în întîmpinare la Strășeni, că ne garantează toate libertățile noastre. Pe frații noștri, care au venit cu acest scop, îi primim cu brațele deschise și le zicem din toată inima: Bine ați venit“. „D. General Broșteanu mulțumește pentru onoarea ce i se face și de primirea parlamentului moldovenesc, spune că a venit să declare personal scopul intrării armatei române, să salute republica moldovenească și să areze conducătorilor ei muncă spornică. „Mulți cetățeni ai republicii sînt cuprinși de bănueli și frică pentru libertățile lor. Trebuie să vă declar, că România este într'o situație prea grea și că la conflicte și războiu de cucerire nu se poate gîndi. Ați hotărît să vă creați o republică, dar nu aveți puteri proprii. În fiecare ceas, pe teritoriul republicii, să petrec prădăciuni și omoruri și nu le puteți împiedeca. Armatele rusești să găsească de un an pe frontul

1 Să nu fie tribunale de războiu. Este interesant, că în seara de 12 Ianuar armata moldovenească a hotărît să nu ia parte la războiul dintre Români și Bolșevici.

romîn; aceste armate acum nu au pîne și ea trebuie adusă din Rusia. Și iată că de acord cu guvernul revoluționar rus, s'a format o comisiune pentru cumpărarea pînii. Dar pînea cumpărată să risipește și să pradă, membrii comisiunii sînt arestați. Care era eșirea? Nu era decît una: a trimite armate pentru paza depozitelor, transporturilor și a drumurilor de fier. Iată scopul pentru care s'a trimis aici armata, *subliniez singurul scop*. Dar odată cu aceasta, armata romînă a adus alt serviciu populației din republica d-voastră; din momentul cînd armata romînă a intrat pe teritoriul republicii moldovenești, în toate punctele prin care am trecut, reprezentanții populației se prezentau și ne mulțumeau pentru noaptea liniștită petrecută. În Chișinău se petrece același lucru: populația ne mulțumește că poate trăi liniștit, sub paza armatelor romîne. Guvernul romîn pune la dispoziția d-voastră aceste armate, care sînt aici pentru a veni în ajutorul d-voastră. La crearea republicii este nevoie de forță, care să garanteze viața economică și financiară, pentru formarea tînărului Stat; nici un guvern fără forță organizată nu poate realiza problemele ce cad asupra lui. Numai forța poate crea viața liniștită de stat. „Creați-vă viața d-stră cum credeți și nimeni nu se va amesteca în ea. În organizarea ei, noi nu vă vom împiedica“.

D. Erhan, ca prim director spune: „D-le General, guvernul republicii moldovenești, cu inima deschisă și bucurie întîlnește pe frații romîni, veniți aici că să ajute *popoarele din această țară*, în luptă cu anarhia“.

„Guvernul republicii moldovenești va lua toate măsurile să vă ajute ca *cît mai repede să vă elibereze de această sarcină*. Se va face totul, ca populația să înțeleagă pentru ce ați venit, că ne aduceți liniște și rinduială. Guvernul republicii moldovenești este ales de toate popoarele și ele împreună pe viitor vor lucra *pentru apărarea țării lor și pentru ordine*. Mulțumim fraților noștri Romîni pentru serviciul ce ni l-au adus și pentru credința în libertatea și marea și fericitul viitor. Trăiască poporul romîn — trăiască Romînia“.

Intr'un discurs inflăcărat, d. I. Pelivan salută pe birultorii dela Oituz și Mărășești, descrie soarta vitregă a Moldovenilor dintre Prut și Nistru subț Ruși, bucuria de a fi putut înigheba expresia națională Sfatul Țării, pe care armatele romîne l-au salvat de pericolul bolșevic.

După plecarea generalului, președintele, adresîndu-se deputaților le spune: „Sper că cuvintele generalului vor risipi grija, de care ați fost cuprinși mulți din d-voastră. Această grijă este înțeleasă; *a pierde libertățile căpătate prin mari suferințe și mult sînge — ar fi o crimă*. De aceia spun, după declarațiile generalului, aceste griji trebuie să dispară. *Dar afară de asigurările lui, noi avem garanții scrise din partea Franței și celorlalți aliați*, că armatele venite aici nu vor urmări scopuri politice și nu se vor amesteca în afacerile noastre interne și noi vom or-

ganiza viața noastră singuri. După atâtea asigurări putem să trecem liniștiți la lucrările noastre".¹

9

Am arătat mai sus, că încă înainte a războiului mondial, de teama intrării Românilor în Basarabia, alături de puterile centrale, a fost organizată aici o propagandă anti-românească întinsă. Țăranilor li se spunea că ei sînt de alt neam—Moldoveni nu Români; că Românil venind aici li vor lua pămînturile, vor introduce vechiul sistem de boieresc Evrellor li se denunța antisemitismul românesc. Marii proprietari, funcționarii, clerul, coloniștii: Bulgari, Germani, Ucraineni, erau socotiți 2 destul de credincioși tronului și imperiului. Mare efect nu a putut face această propagandă oficială, de oarece, că orice propagandă făcută de oficialitate, era suspectată. Totuși, din ea rămînea, cel puțin o prevenire. Dela începutul revoluției, proclamarea libertăților, a principiului autodeterminării popoarelor, discutarea liberă a tuturor posibilităților de viitor a Basarabiei, formarea de pa tîde politice, care, cu programele lor se concureau, promițînd fiecare oricui tot mai mult, decît celălalt, pînă la maximum, proclamat de bolșevici: „autodeterminarea popoarelor din imperiul rus pînă la separare”,—au dat puțința instincțelor de viață națională a Moldovenilor din Basarabia, să se manifeste puternic în haosul din întreaga Rusie. Fatalitatea rezolvirii chestiei vieții Basarabiei, pe calea singură naturală a unirii cu România, care era în conștiința tuturor oamenilor, care se interesau de această chestie chiar funcționarii și demnitarii ruși încă în epoca Imperialismului rusesc,—acum părea mai clară și mai iminentă. Toate elementele, care aveau, sau credeau că au interese contrarii acestei soluții au căutat să se opue. Dela începutul revoluției, presa din sudul Rusiei și diferite soviete și personalități s'au a-

---

1 În aceiași ședință se votează și următoarea telegramă către parlamentul român: „Statul Țării salută din toată inima Parlamentul român, care se adună astăzi din nou în vechea capitală a Moldovei, în niște împrejurări atît de grele pentru viața și viitorul poporului român. Sentimentele noastre prietenești și frățești față de România sînt cu alit mai vii, cu cit oșile ei, aflătoare astăzi în țara noastră, ne-au dat un puternic ajutor pentru asigurarea vieții noastre de Stat nou și *Independent*.”

Din partea noastră vă dorim spor la muncă, pentru a putea asigura prin silințele d-voastră, alit fericirea internă a țării și a întregului popor român așa de greu încercat, cit și interesele *al.afiilor* printre care avem onoare a ne prenumera și noi”.

2 Socoteală foarte greșită: coloniștii germani, extrem de persecutați în tot timpul războiului—hotărise, după unii jurase, se plece în orice caz de sub supușenia rusă. După revoluție au și trimis delegați în diferite părți, pentru a cerceta locurile în care urmau să se stabilească în Prusia orientală, Lituania. Unirea Basarabiei pentru Germani a fost o eșire fericită: își țineau jurămintul de a nu mai rămîine sub Ruși și rămîineau pe pămînturile vechi.

gitat arătînd pericolul separatismului din Basarabia. Evitînd a proclama pe față acest pericol—în realitate și împotriva lui a pornit propaganda denumită pentru „adîncirea revoluției“ „și împotriva reacției“, „separatismului“, „contra revoluției“, „Vandeei“ din Basarabia—deoparte, și denunțarea Romîniei prin presă și intruniri ca aliată a țarismului, țară reacționară, antisemită, oligarhică țaristă etc. de alta. Tot împotriva separatismului moldovenesc era într'o măsură îndreptat ascuțișul propagandei extremiste agrare și a anarhiei politice. Țăranilor li se spunea că niciodată subț Romînia nu vor avea atîtea libertăți și atîta pămînt, cît le da Rusia revoluționară.

În ce măsură formele revoluționare de extremism politic și agrar a mișcării naționale moldovenești, fatale în împrejurările date, contracarau aceste propagande,—este greu de spus. În haosul împrejurărilor și în precipitarea evenimentelor, nu se pot face determinări așa de subtile. Este evident însă, că în momentul cînd mișcarea națională din Basarabia a reușit să-și creze parlamentul său, armata și jandarmeria (cohortele), cînd și-a proclamat „republică moldovenească“, din adversari ai separatismului nu rămăsese pe cîmpul de luptă decît revoluționarii ruși. Proprietarii mari, negustorii, burghezimea din orașe erau așa de dornici de ordine și de siguranță, încît erau bucuroși să se supue, cu orice sacrificii chiar materiale (acceptau o reformă agrară largă), oricui, care le va da ordinea și liniștea—numai nu formelor de revoluționarism acut din Rusia din acel moment. Încă din lunie 1917, individualități din această clasă au fost la Iași, au vizitat diverse personalități politice romîne, le-au expus fatalitatea evoluției anarhiei în Rusia și Basarabia și au cerut ajutor armat pentru stabilirea ordinii. Cu cît aceasta anarhie creștea, cu atît se mărea numărul celor, care cereau la Iași și la Stauca rusească, dar și la guvernul romîn, ajutor. Omorierea în ținutul Orheiului a d-lor Cveatcovsky, Ducantoni, Mihalaș, Marabute, Zezin-Creazcov, în ținutul Sorociei a lui Butmi de Catzman, în ținutul Bălților a lui Bantaș, Roset, Anuș, în ținutul Benderului a lui Bălușel, în ținutul Chișinăului a lui Mihai Razu și a multor altora neînregistrați, nu era de natură să oprească foastele pături conducătoare din Basarabia, la considerații de separatism, patriotism etc., cu atît mai mult, că ele, după cum am mai spus, nici nu erau rusești de neam, ci un amestec de neamuri sudice, vorbind și rusește. Mai mult, la prima ocazie această pătură a trimis o delegație aleasă din sinul său, care s'a prezentat tuturor factorilor politici romîni dela Iași, cu un memoriu foarte antirevoluționar, dar declarîndu-se gata a deveni personal și în numele celor pe care îl reprezentau buni și loiali cetățeni romîni, iar fiilor lor promițînd să le dea o educație ca să devie buni Romîni.

Singuri revoluționarii ruși extremiști luptau cu mișcarea națională din considerații dogmatice. Ei au căutat, și au reușit în mare măsură, să îl distrugă instrumentul de forță, pe care se bi-

zuiau Moldovenii, armata națională și cohortele. Apoi au căutat prin diferite mijloace : argumente, ca apel la pericolul de a se pierde putința reformei agrare, amenințări cu războiul-civil, amenințări individuale cu moartea, să descompue blocul moldovenesc din Sfatul Țării, să scoată elementul național preponderent din această instituție. In acest scop se fac eșirile constante din consiliul comunal al orașului (Șmidt, Maghileansky, Pijov, Tregubov, Rabei), din sovietul lucrătorilor și soldaților, din adunările partidelor revoluționare rusești (Alexandrov, Grinfeld, Cogan), dela frontotdel (Cabac, Perper, Levenzohn), din partea unor minoritari (Misircov, Curdinovsky), pentru schimbarea componerii Sfatului Țării, în care predomina elementul și curentul național, acuzațiile de tendințe burgheze a acestei instituții, în credință că astfel va fi discreditată în fața maselor. Pe lângă aceasta' cu elementele, pe care le credeau hotărâtoare în Sfatul Țării, dar în același timp angajate și dela Petrograd cu mandat pentru adâncirea revoluției și lupta cu separatismul, intră în tratative pentru a *schimba curentul național* din Sfatul Țării. Precipitarea evenimentelor, intrarea rapidă a trupelor românești, pune capăt încercărilor de luptă fățișă împotriva separatismului Moldovenilor din Basarabia.

Intrarea oricărei armate pentru orice scop într'o țară nu este un eveniment cu deosebire agreabil. Când această intrare se face însă pentru restabilirea ordinii și liniștii turburate de lupte interne, evenimentul acesta lovind în unii și protejind pe alții, suscită nemulțumiri dintr'o parte și foarte puține mulțumiri, ascunse de dezagrementul suferit în mod fatal prin mișcarea trupelor și prin nevoile armatelor, din alta. Intrarea armatelor române în haosul împrejurărilor din Ianuar 1918 a fost primită de masele populației locale în mod calm și liniștit, de Moldovenii gospodari cu mare bucurie. Marii proprietari și orașenii erau încințați de această întâmplare fericită, care promitea să le salveze viața și averea. Mulți regretă și astăzi că această intrare s'ar fi făcut prea tirziu pentru salvarea completă a intereselor lor. Proclamația dată în numele guvernului român de generalul Pre-

1 Iată această proclamație.

Cetățeni ai republicii moldovenești !

Voi și țara voastră — cași a noastră — trecem acum prin ceasuri grele, hotărâtoare pentru soarta noastră.

Din toate părțile și de cătră o mulțime de oameni răi, vi se spun tot felul de neadevăruri, care vă întunecă mintea, vă înrăutățesc inimile și vă fac să nu mai simțiți unde este binele și unde este răul.

In aceste clipe de grea cumpănă și de nestatornicie, Sfatul Țării moldovenești și-a adus aminte de noi și ne-a cerut prin Comandamentul militar rus să trecem Prutul :

1) Ca să aducem rîndululă și liniște în satele și ținuturile voastre, punind la adăpost viața și avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor și

2) Ca să chezășulm transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse și romine, care fac pază la hotarele noastre, apărind prin aceasta și hotarele țării voastre.

zan, în care se găsesc cuvintele: „Sfatul Țării moldovenești,

Venirea soldaților romini în Basarabia a supărat mult pe răufăcători și pe cei cumpărați de dușmanii voștri și ai noștri, care își găsiseră un așa de bun adăpost pe pământul vostru, căci ei au simțit că de acum înainte nu vor mai pulea prăda la voi acasă ca într'un codru.

Și acești dușmani s'au folosit de sufletul vostru cinstit, bun și încrezător și au căutat să sădească învrăjpire între voi și noi, spunându-vă că Rominii vin să stăpânească țara voastră, că ei vin să pună mina pe pământurile voastre și că nu ar avea alt gând, decît să aducă în capul vostru pe vechii stăpînitóri, care să vă răpească drepturile naționale și politice ciștigale prin revoluție.

Departa de noi gîndul acesta!

Cetățeni Moldoveni! Nu dați nicio crezare acestor vorbe viclene!

Cum v'ați putea inchlpu ca soldatul Român, care prin mărînimia Regelui și a guvernului lui, și-a mărîit acum pământul lui de hrană, tocmai el să vie astă-zi în țara frașilor săi ca să-i împiedice pe ei de ași înfăptui și ei dreptul lor.

Vă declar sus și tare, că oastea romină nu dorește altceva, decît ca prin rînduială și liniștea, pe care le aduce, să vă dea pulință să vă statornicii și să vă desăvîrșii autonomia și slobozăniile voastre, precum veți hotărî voi singuri.

Oastea romină nu va obljdui pe niciun locuitor din republica moldovenească, oricare ar fi neamul și credința lui.

De îndată ce se va statornici rînduiala și liniștea și va fi cheazăște că prădăciunile, tălhăriile și omorurile nu vor mai începe, ostașii romini se vor întoarce la ei acasă.

Aveți toată încrederea și primii pe ostașii aceștia cu dragostea frăjească, cu care ei vin la voi.

Iar dacă vre-unul din acești ostași s'ar abate dela calea cea bună, care i-a fost poruncilă de noi, aduceți numaidecît jalba voastră înaintea celui mai apropiat comandant și fiți încredințați că vi se va face îndată deplină dreptate!

General Prezan, comandantul armatei romine. Iași 12 Ianuar 1918.

Deși intrarea armatei romine s'a hotărîit în consiliul de miniștri dela 1 Ianuarie 1918 și, în primele zile din Ianuar trupele au pornit, guvernul nu dă comunicatul său presei din țară decît la 12 Ianuar. Iată acel comunicat:

Comandantul rusec ne-a cerut, în urma intervenției Sfatului Țării din Chișinău, se asigurăm, prin trimiterea de trupe romine, ordinea în Basarabia.

Era de alt mai necesar să se răspundă chemării comandantului rus și a republicii moldovenești, cu cil bande răzvrătite din armata rusă, opreau trenurile cu aprovizionări pentru armata romină și cea rusească și dădeau foc sau prădau depozitele de hrană, înființate de noi în Basarabia, precum și pe cele ce trebuia, în urma înțelegerii cu guvernul și comandamentul rusec, să le formăm în zona, care ne-a fost desemnată acolo.

Pe de altă parte au fost dezarmași și batjocoriți la Chișinău detașamentul de Ardeleni trimis din Kiev, după cererea comandamentului ucrainean, spre a păzi depozitele din acel oraș. Mai mulți din aceștia au fost chiar uciși. Asemenea au fost areștați ofițerii noștri din comisia lnteraliată pentru aprovizionare, precum și reprezentantul nostru pe lingă guvernul republicei moldovenești. (D. Lucastievici).

În aceste condiții era absolută nevoie să ne asigurăm linia Chișinău Ungheni se restabilim ordinea în regiunea, de unde trupele noastre se aprovizionează și în care populația înspăimîntată de omorurile și jafurile bandelor ruse răzvrătite, reclamau ajutorul ostașilor romini.

Operațiile, pentru aducerea la îndeplinire a acestor măsuri de ordine, se desfășoară potrivit dispozițiilor luate.

prin comandamentul militar rusesc, ne-a cerut să trecem Prutul“ și „de îndată ce ordinea și liniștea se vor restabili, soldații români se vor întoarce la ei acasă“, era de natură să le liniștească toate eventualele conflicte sufletești de conștiință la acei, care se gîndeau încă înainte de interesele lor de viață și proprietate, la interesele de stat rusesc.

Am văzut mai sus atitudinea din Sfatul Țării a reprezentanților minorităților germane, bulgare, evreiești și ucrainene, care au votat pentru introducerea armatei romine. Mai conștente și mai bogate, minoritățile simțeau mai intens interesul urgent pentru stabilirea ordinii și liniștei și nu aveau nici un scrupul față de statul rus, care nu mai era în puțință de a le garanta viața și liniștea, nici de a-i pedepsi pentru trădare (?). Nu mai vorbim de sentimentele partidului național (d. D-tru Meleghie, încă în Iunie 1917—ca reprezentant a grupării naționale din Soroca, a cerut factorilor politici din Iași—Unirea) și a blocului moldovenesc, care a luat inițiativa chemării armatei romine, a impus voința sa altora, a primit acuzațiile de separatism pe față și vedea în intrarea armatei rominești, mai mult decît o intrare temporală pentru stabilirea ordinii și liniștei, ci singura puțință, pentru această țară, de a-și urma o dezvoltare a unei vieți normale pe baze naționale, în cadrul neamului său propriu și a statului său întregit.

Desigur, armata romină intrînd în Basarabia, a întîmpinat oarecare adversități, dar fără mare importanță. Am arătat mai sus că Basarabia era plină de mii de dezertori din armata rusă descompusă. Miile de soldați ruși de pe frontul român, dezarmați de armata romină, oprîți dela jafurile și prădăciunile, la care se dădeau între Prut și Siret, trecuse Prutul; în drum spre casele lor din diversele părți ale fostului imperiu, indignați împotriva Romîniei, care vrea războiul, vrea să le impue lor, să lupte, nu îi lasă să prade și îi și dezarmează, ei nu numai că să dedau aici din nou jafurilor, omorurilor și prăzii, dar după mărturii autentice stimulau, împingeau, impuneau la nevoie cu sila țăranilor să se asocieze la jafurile lor. Țăranii moldoveni din Basarabia, în lunga lor istorie, au dovedit că n-au instincte sanguinare și tendințe spre jacherii. În raporturile lor cu marea proprietate n'a existat sclavajul și acea ură adîncă, ascunsă, hereditară, veșnic disimulată, ca la ocazie să fie mai violentă, care s'a acumulat la țăranii din Rusia, Ucraina, și Letonia. Mișcările agrare a Moldovenilor din vara anului 1917 erau pașnice, ele se limitau la ocuparea pămînturilor nesămănate de marea proprietate. Rare ori și pe alocurea, unde erau vechi procese de hotărnicie cu răzășii și țăranii, încălcați și sărăciți de lungi nedreptăți, cu ocazia fericită a revoluției, s'a recurs și de Moldoveni la violențe. Masa mare a banditizmeilor din Basarabia a fost făcută de dezertori și de elementele descompuse și violente din armata rusească. Desigur că elementele locale rele s'au asociat la această mișcare; nu trebuie uitat că dela începutul revoluției, toate închisorile din Rusia au fost golite. Acestor elemente nu le convenea nici într'un fel intrarea armatei ro-

mine în Basarabia. Ele se asociau cu bandele bolșevice, dar se retrăgeau repede peste Nistru.

Masa mare țărănească din Basarabia, cu adînc sentiment de proprietate individuală, invadată de masa dezertorilor și bandiților ruși, care după ce prădaseră și jefuiseră pe marii proprietari, începeau aceleași operații și față de țărani, pe socoteala că-roră trăiau, n'avea desigur nici un motiv de a fi ostilă armatei romine, cu care se înțelegea perfect, căci înainte de toate masa țărănească are mai mare nevoie de ordine și liniște, decît orice clasă. Și de fapt, armata romină, în foarte scurt timp, a ocupat întreaga Basarabie fără nici o rezistență, fără o manifestație ostilă a localnicilor, gonind fără mare greutate înaintea sa bandele în descompunere din armata rusească și cele cîteva cete de bolșevici, care încercau să lupte și să reziste.

10

Deși, după cum am văzut mai sus, nu atitudinile elementelor autohtone sau venetice din Basarabia, favorabile, sau nu, intrării armatei romine acolo în Ianuar 1918, ci dezagregarea imperiului rus, anarhia locală și necesitatea absolută a aliaților occidentali de a menține frontul ruso-romin, de a-i asigura spatele, aprovizionarea, comunicațiile, retragerea, au determinat pe generalul Șcerbacev, din cauza lipsei de forțe organizate rusești să ceară guvernului romin să trimeată armată romină în Basarabia, totuși în cadrul raporturilor reciproce din Sfatul Țării, atitudinea îndoelnică a unor elemente față de intrarea armatei romine, cum era și natural, s'a terminat printr'o criză de Directoriat.

Președintele Sfatului Țării I. Inculeț, 1 primul director P. Erhan și locțiitorul directorului de războiu G. Pinteau au fost învinși, că au intrat în tratative cu bolșevicii, le-au făcut concesii, au trimis armată la front, au denunțat bolșevicii pe directorii naționaliști, au anunțat demisia lor, care nu exista.

Criza a durat dela 13 Ianuar (ziua intrării armatei romine în Chișinău) și s'a terminat la 19 Ianuar prin formarea noului cabinet de Directori din d-nii: D. Cegorean președinte, V. Savenco justiție, V. Cristi interne, Colonel Brăiescu războiu, T. Ioncu finanțe, N. Codreanu lucrări publice, I. Pelivan externe, P. Erhan Instrucție, Podvinsky control.

În ședința Sfatului Țării din 16 Ianuar, noul președinte a Consiliului de directori D. Cegorean ține discursul său program. Traducem acest discurs, ca document omenesc și pentru caracterizarea momentelor caleidoscopice. „Cetățeni și deputați, mă urc pe această catedră pentru prima dată și cu un sentiment apăsă-

1. D. I. Nistor, profesor de istorie, crede (pag. 416, Istoria Basarabiei) că I. Inculeț este „coboritor dintr'o veche familie moldovenească, probabil „Hinculeț“, fără a dovedi și nesocotind numele afluenților Bugului: Ingul, Ingulez.

tor. În jurul crizei directoriale a fost atîta luptă, că asupra mea, care o urmăream—a produs o mare durere. În alte condiții n'aș fi primit acest post, la care m'ați ales. Dar acum *momentul este hotărîtor*. El este așa de greu, *criza care a cuprins țara noastră este așa de adîncă*, că eu și cabinetul trebuie să ne apropiem de ea cu mare băgare de samă. Înainte de toate chestia *intrării armatelor românești*. Știți ce campanie s'a dus în jurul acestei chestii și, *în relațiile mele viitoare cu generalul, îi voi aduce mereu amînte despre scopurile venirii armatelor—paza drumurilor de fier, a depozitelor și atîta*. Dacă ne va pune la dispoziție pentru ajutor nouă forțele pe care le are, nu va fi din partea sa decît o amabilitate. Prin urmare *stăpîni asupra situației în țară vom fi noi și subliniez aceasta*".

„Cabinetul nostru va insista ca armata romînă să-și îndeplinească problema, despre care în mod solemn generalul Broșteanu a făcut declarațiunile aici”.

„Probabil parlamentul se interesează de orientarea mea. Din momentul, cînd am început să cuget și să mă formez în sens politic, *aparțin socialismului-revoluționar* și din acest punct de vedere privesc chestiunile naționale, iar acest partid le înțelege ca o largă autonomie federalizată”.

„Am petrecut ani în Rusia și acolo mi-am făcut studiile, lecăturile cu dînsa nu le am întrerupt. Noi toți ne-am educat prin clasicii ruși, pe care îi prețuim și prin urmare *avem o singură orientare rusească*. Dar se poate acum vorbi de orientare rusească? E dureros de a spune *dar este fapt—Rusia nu există, ea se descompune* și procesul acesta merge tot mai adînc. Acum mi se pare *e posibilă o singură orientare basarabeană-moldovenească*. Trebuie să ne gîndim numai la noi și să ne ajutăm pe noi. A doua chestiune cardinală este *chestiunea agrară*. Ținînd de programul socialist-revoluționar *stau în această chestiune pe punctul enunțat de declarația Sfatului Țării*. Din acest punct nu voi pleca, cît timp voi fi legat prin idei cu partidul, iar cînd vederile mele se vor schimba, nu voi mai sta la postul meu.

„Acum chestia armatei, căci nu totdeauna armatele romîne vor sta pe teritoriul nostru. Eri a venit *armata romînă* și a creat o ordine și liniște, dar ea *va sta aici cît timp va avea interes să stea, cînd acest interes va fi satisfăcut și ea va pleca, iar va începe anarhia*. Ținînd seama de aceasta noi *trebuie să reorganizăm armata noastră*. Cu chestiunea reorganizării armatei este legată starea *noastră economică*: fiindcă de pe acum s'au închis școli și spitale și să pot să se închidă toate școlile și spitalele și asta va aduce la *sălbătăcirea populației* din republica moldovenească. Sînt deja semne de aceasta. Cum să evităm această sălbătăcire? Trebuiesc găsite mijloacele bănești. Viu la chestiunea *impozitelor*. Există și rele voințe personale și oameni naivi și prin urmare *sistemul impozitelor trebuie să fie reorganizat în cel mai scurt timp, fiindcă pe împrumuturi externe țînăra noastră republică nu poate conta*”.

„Cînd înaintea noastră sînt atîtea probleme grave—nu este timp pentru certuri. Nu înțelegeți oare că sîntem pe marginea prăpăstiei, de nu va fi parlament, nu va rămîne locul gol, el va fi umplut îndată. Țineți minte aceasta și *faceți cîncestuni, cedînd în lucruri mici veți obține lucruri mari*“.

„Toate puterile și energia mea le voi pune în această slujbă, dar aștept ajutorul d-voastră, fără care nimic nu voiu putea face“.

11

Viața reală și fatalitatea însă, peste declarații, argumentări și programe, impunea în mod logic hotărîrile sale. Și astfel subit în aparență, vedem, în ședința din 22 Ianuar, după citirea răspunsului parlamentului român la felicitarea Sfatului Țării și a notei d-lui De Saint Aulaire ministru Franței la Iași¹ (prin care se dă garanția în scris din partea aliaților, că trupele romîne au intrat în Basarabia ca măsură pur militară, fără să aibă vre-o influență asupra situației *politice actuale în Basarabia* și soartei viitoare a țării) și alte comunicări,—pe d. Erhan, director la instrucția publică, autorizat de consiliul directorilor, ținînd următoarea vorbire: „Din toate popoarele care locuiesc în Rusia, poporul ucrainean merge înaintea tuturor pe calea organizării de stat. Fiecare din d-voastră cunoaște vestitul al patrulea universal, prin care se declară *independența deplină a republicei ucrainene*. Trebuie să spunem că după primele zile a revoluției această tendință a Ucrainei către independență părea vătămătoare pentru stat, și trebuie să recunștem că așa credeau nu numai simplii locuitori, ci și oamenii de stat. Lupta nordului cu sudul în legătură cu aceasta s'a complicat din momentul eșirii bolșe-

1 Légation de France en Roumanie, Iassy, 15 janvier 1918. De la part du Ministre de France en Roumanie a M. le Consul de France a Kichinef, M. Sarret.

„Le colonel d'Albia m'a transmis la priere du Conseil des Directeurs Généraux, demandant a recevoir une garantie écrite tant de notre part, que de celle de nos alliés, établissant l'objet de l'arrivée des troupes roumaines en Bessarabie.

„Tous mes collègues, Ministres des Puissances Alliées et moi-même, sommes autorisés a vous declarer officiellement que l'entrée des troupes roumaines en Bessarabie est une mesure purement militaire, ayant pour objet la souvegarde du fonctionnement normal de l'arrière du front russo-roumain, conformément aux règles établies pour tous les états belligérants.

„De cette façon, l'entrée des troupes roumaines en Bessarabie ne saurait avoir aucune influence ni sur la situation politique actuelle en Bessarabie, ni sur le sort de ce pays dans l'avenir.

„Je vous autorise a faire part officiellement de ce qui précède au Conseil des Directeurs Généraux et, s'ils en expriment le desir, a leur remettre une copie certifiée conforme de cette note.

Signé : Ministre de France en Roumanie
De Saint-Aulaire

vicilor. Dar această luptă n'a oprit Ucraina și'n al 4-lea universal, poporul ucrainean și-a spus ultimul cuvânt, arătînd în același timp și maturitatea sa politică. Este evident, că până cînd *toate naționalitățile separate din Rusia nu se vor ocupa fiecare în parte de soarta sa*, nu se va putea organiza republica rusească și astăzi ne aflăm în fața *faptului declarării republicii ucrainene independente*. În același timp poporul ucrainean luptă cu bolșevicii în numele păstrării etatismului. Noi am aflat despre acest eveniment dela general Șcerbacev, prin telegrama în care el întreabă, dacă republica ucraineană independentă nu vrea să aibă alt comandant și, că el este gata să îplinească voința acelor guverne de republici independente, a căror armate sînt pe front. *Guvernul republicii moldovenești, judecînd chestia situației și a republicii noastre față de aceste evenimente, a văzut, că după declararea independenței Ucrainei, noi trebuie să întindem minile peste ea la alte popoare. Odată ce Ucraina este independentă și republica moldovenească nu poate rămîne neindependentă* (aplaude). *fiindcă dacă va fi neindependentă va fi anexată la cineva*. Dar noi știm ce este libertatea și republica, de aceia *consiliul directorilor generali, discutînd chestia, a venit la concluzia că trebuie făcuți pașii că republica noastră să devie independentă*, fiindcă toate republicele rusești vor merge pe această cale. Părerea reprezentanților puterilor străine este același. *Examinînd situația republicii noastre, ne-am convîns că fără declararea independenței nu putem exista*." Ea cuvîntul d. deputat Mare, moldovean, care declară că *„toți depușiții cred de mult acest lucru, dar n'au vorbit pînă acum tare. Acum a sunat ceasul: trăiască republica moldovenească independentă*." Blocul moldovenesc, prin deputatul Chiorăscul, declară: *„Avînd în vedere că prin declararea Ucrainei ca republică independentă, republica autonomă moldovenească este ruptă de centru, noi sîntem pentru imediata declarare a republicii moldovenești independente*." Deputații minorităților : Misircov și Dudkevici, sînt de asemenea pentru independență.

Este evident că declarația aceasta de independență avea alt substrat și era o concluzie logică din situația de fapt creată. Odată ce republica moldovenească, prin fatalitatea împrejurărilor, se aliase cu România și cu puterile antantel contra bolșevicilor, adică a Rusiei centrale, odată ce sub influența aliaților, în dorul lor de a restabili frontul, și de a o opune Rusiei (în drum spre pace cu Germania), Ucraina s'a declarat independentă, *Basarabia în mod moral și mecanic se despărțise de Rusia și astfel, de fapt devenea independentă*. Dar pentru calmarea unor suflete locale, era în cuvîntul „independența” și o putere mistică: *„fiindcă dacă republica moldovenească va fi independentă ea nu va fi anexată*”. Acest argument a unit pe toți, și pe cei care se temeau de anexare la Rusia și Ucraina, și pe cei care se temeau de uniunea cu România. Și Rușilor și Romînilor și Ucrainenilor anexio-

niști li se opunea un cuvânt magic, cu care sperau să îi oprească: independența.

Și astfel, în unanimitate, în noaptea de 23 | 24 Ianuar 1918 se proclamă republică moldovenească independentă și se publică următoarea declarație:

„Moldoveni și popoare înfrățite ale republicei moldovenești!
„Marea revoluție Rusească ne-a scos din întunericul de robie, în care am trăit atîta amar de vreme, pe calea slobozeniei, dreptății și frăției. Prin jertfele și osteneala voastră a tuturor, țara noastră, înfăptuindu-și drepturile dobîndite de revoluție, de a-și hotări singură soarta, s'a declarat republică democratică slobodă“.

„Infrății prin sîngele vărsat sub steagurile revoluției, noi ne-am arătat dorința neclintită să trăim în unire cu toate republicele, care s'au înfiluțat pe pămîntul foastei împărății rusești, alcătuint toți la un loc Marea Republică, democratică, federativă, rusească“.

„Dar vremurile sînt schimbătoare și împrejurările politice de azi împiedică cu desăvîrșire înfăptuirea acestei uniri. Republica democratică a Ucrainei, vecina noastră de peste Nistru, s'a proclamat neatîrnată și noi astfel ne am trezit despărții de Rusia și republicele alcătuite în vechile ei hotare“.

„In astfel de împrejurări și noi sîntem șiliți să ne proclamăm în unire cu voința norodului; Republică, democratică moldovenească slobodă, de sine stătătoare și neatîrnată, avînd ea singură dreptul de ași hotări soarta în viitor“.

„Proclamarea neatîrării este o cerință politică a vremii, căci republica moldovenească nu mai poate aștepta dela nimeni orînduirea vieții sale și popoarele republicei trebuie să înțeleagă, că viitorul lor atîrnă numai dela dînsule și, că acest viitor poate să fie înfăptuit numai prin așezămîntul înalt de ocîrmuire—Sfatul Țării și prin stăpînirea pusă de el—Sfatul Miniștrilor“.

„Republica moldovenească neatîrnată își pune ca scop pacea și înțelegerea prietenească în viața politică și economică, cu toate țările îndepărtate și vecine, socotînd războiul ca cel mai vrăjmaș dușman al noroadelor și țărilor. Deci în politica sa din afară, republica moldovenească neatîrnată va urmări încheerea cît mai degrabă a păcii obștești democratice, în înțelegere cu toți întovărășii“.

„In politica sa lăuntrică republica moldovenească neatîrnată, cheazășluind drepturi depline tuturor națiilor, va urma mai departe cu întărirea slobozeniilor cîștigate prin revoluție și vestite prin declarația Sfatului Țării dela 2 Decembre 1917“.

„In deosebi Sfatul Țării și Sfatul Miniștrilor republicei moldovenești se va sili să cheme cît mai de grabă Adunarea poporană, pe temelul glăsurii obștești, care va și hotări desăvîrșit rînduiala lăuntrică în țară și legăturile ei de unire cu alte țări, dacă aceasta o va cere binele popoarelor republicei noastre“.

„In al doilea rînd Sfatul Țării și Sfatul Miniștrilor republicei moldovenești neatîrnate au de grijă să hotărască în cel mai scurt

timp treaba pământului. Acesta va trece în mina plugarilor fără plată, pe temeiul împărțirii drepte, după cum s'a spus în declarația dela 2 Decembre“.

„Afară de astea Sfatul Țării și Stăpînirea republicei moldovenești au în vedere să lucreze, în cel mai scurt timp, un șir întreg de zacoane și măsuri, care să îndestuleze nevoile de azi ale țării, în scopul de a o scoate din bezna întunericii, sărăciei și foamei“.

„Moldoveni și noroade înfrățite ale republicei Moldovenești“.
 „Sintem la cotitura cea mai însemnată a istoriei noastre. Dela conștiința și înțelepciunea voastră atîrnă viitorul țării“.

„Prin venirea oștilor frățești romîne pe pămîntul republicei noastre, s'a întocmit o stare prielnică pentru munca harnică și orînduită pe toate ogoarele vieții. Oștile romînești au venit să apere drumurile de fier și magaziiile de pîne pentru front ; dar ființa lor pe pămîntul nostru ajută la așezarea rînduelli în țară și de azi înainte, roada muncii fiecărui cetățean al republicei este chezășluită împotriva răufăcătorilor“.

„Alt scop oștile romînești pe pămîntul republicei noastre nu au. Toate zvonurile, cum că Romîni au venit să ne cuprindă țara și să ne stăpînească, nu se potrivesc cu adevărul și să împrăștie de dușmanii republicei noastre. Că oștile romînești nu ne primejduesc neatîrnarea, slobozenia și drepturile cîștigate prin revoluție —chezășie ne sînt Franța, Anglia și America, cu mărturiile lor precum și declarațiile împuternicișilor Romîniei“.

„Moldoveni și noroade înfrățite ale republicei moldovene“ !
 „Fiind încredințați că zidirea vieții noastre nu va fi atînsă de nimeni și că nimic nu primejdueste neatîrnarea și slobozeniile, dobîndite prin revoluție, noi vă chemăm pe toți spre unire, spre muncă pașnică și liniște, pentru binele și folosul tuturor noroadelor republicei democratice moldovenești, de acum și pururea neatîrnate“.

„Primită de Sfatul Țării, la 24 Ianuar1 918“.

Republica democratică moldovenească independentă

1

Așa s'a numit Moldova dintre Prut și Nistru dela 24 Ianuar până la 27 Mart 1918, adică timp de șaiszeci și două zile.

Deși s'a declarat „stat neatrnat”, hotarele republicei moldovenești erau păzite de armatele românești. Acestea, pornite la 15 August 1916, în alianță cu Rusia țarilor, peste Carpați,—din Ianuar 1918 ocupă Basarabia și trec la Nistru în luptă cu armatele Rusiei lui Lenin. Două până la trei divizii de trupe au fost de ajuns atât pentru înaintare și lupte pe front, cât și pentru ocuparea și asigurarea spatelui. În interiorul Basarabiei n'au fost deloc lupte grele. Vrajmașul—bandele descompuse din fosta armată a țarului și noile înjghebări de gărzii roșii,—după puține împușcături, se retrăgea repede și în dezordine. Numai la Bender, unde se concentrase pe ambele maluri a Nistrului un număr mai însemnat de aceste bande, având ca bază Tiraspolul, fiind susținute de Rumcerodul (sovietul soldătesc din Odesa a reprezentanților soldați de pe frontul român, Marea Neagră și Odesa), organizându-se și având o comandă mai bună,—au avut loc lupte mai însemnate și cu atât mai grele, cu cât forțele românești erau extrem de reduse, întrucât erau reținute pe frontul Siretului, față cu Austro-Germanii, pe Dunăre, față de Bulgari și Turci și în țară împotriva dezordinelor eventuale din partea Rușilor, care fugeau de pe fronturi.

Deși în mod formal și de fapt Ucraina era republică independentă și în raporturi bune atât cu aliații occidentali, cât și cu România și cu republica Moldovei, în haosul în acea țară era așa

---

1 Ucraina independentă prin șefii din Rada centrală, și-a exprimat bucuria de ocuparea Basarabiei de trupele romine („L'Ukraine soviétique”, pag. 44), iar Vinnicenco ține un discurs la Kiew, prin care salută România ca o nouă aliată. În același timp Rada centrală comunică oficial d-lui general Coandă, reprezentantul României la Kiew, că Ucraina nu poate decât să salute ocuparea Basarabiei de Români. (Acest fapt este citat de guvernul român în nota din 20 April 1918, ca răspuns guvernului ucrainean, care spera să obțină, cu ajutorul soldaților lui Wilhelm, o bucată din Basarabia) „L'Ukraine Sovietiste”, pag. 44.

de mare, încît la Odesa bolșevizanții dominau, organizînd rezistența și atacul împotriva Romîniei, pe cînd bolșevicii din Petrograd, în luptă în acel timp cu Iudenici, Cornilov, Filandejii, Letonii, Estonii, Ucrainenii, trupele Ceho-Slovace, Cazacii de pe Don, și avînd, în realitate, de cucerit Rusia întregă, — nu puteau să organizeze o luptă sistematică și intensă la Nistru. Au făcut totuși încercări serioase de a face față situației, ce se crease la Nistru, trimițînd la Odesa pe Racovschi, care formează aici: „Înalta comisie pentru combaterea contra-revoluției romînești și ucrainene — organ plenipotențiar al sovietului comisarilor poporului din Petrograd“. Activitatea acelei comisii începe „prin arestarea parlamentarilor 1 și altor Romîni aflați la Odesa, apoi garda roșie este aruncată pe frontul dela Odessa“. (Nistru). 2

În fond situația ambelor părți beligerante era de așa fel, că nu puteau face războiul în regulă. De aceea vedem, în același timp cu hărțueller și luptele mici dela Nistru, — tratative între ambele părți, în care deși se vorbește cu deosebire despre ocuparea teritoriului republicii independente moldovenești, reprezentanții ai acestora nu iau parte. Din actele publicate de bolșevici (L'Ukraine sovietiste) cunoaștem parte din acele tratative. Colonelul Rădulescu și căpitanul Cădere din partea Romîniei încheie un armistițiu până la 3 | 16 Februar, rămînînd ca condițiile păcii să fie aduse de căpitanul Reichshammer, reprezentantul misiunii militare franceze. Cum însă acesta declară, că nu are mandat decît pentru crearea unei comisii mixte ruso-romîne pentru a lămuri situația, — „Colegiul suprem“ (Racovschi, Condratenco, Brașevan din parte înaltei comisii pentru combaterea contra-revoluției romîne etc. și Iudovici, Bogari și Cearnețchi, reprezentanți ai Rumcerodului) trimite Romîniei un ultimatum, prin care cere: evacuarea Basarabiei, restituirea bunurilor militare rusești, libera trecere a armatelor rusești de pe front prin Basarabia, extradarea generalului Șerbacev, și a omoritorilor lui Roșal și altele.

Cum Rumcerodul constituia o quazi-autoritate la Odesa, în același timp vedem tratative aparte cu dînsul prin misiunile allate. D. Fasciotti, ministrul Italiei la Iași, prin consulul Italiei din Odesa, la 29 Ianuar 1918, în numele tuturor reprezentanților aliați, informează Rumcerodul că guvernul romîn a primit propunerea, că o comisie din trei reprezentanți ai aliaților, trei reprezentanți ai Rumcerodului și trei a guvernului romîn să cerceteze și să verifice faptele litigioase, ce s'au petrecut pe teritoriul romîn, iar asupra faptelor petrecute în Basarabia să cerceteze o comisiune compusă la fel, dar în locul delegaților romîni să ia parte reprezentanți ai Sfatului Țării din Chișinău. La 8 Februar Fasciotti protestează că nu se înțelege socoteală de tratativele începute din inițiativa Rumcerodului, protestează de asemenea și contra arestării și tratării inhumane a parlamentarilor romîni. „Cît privește Basarabia, intervenția trupelor romîne este o operație militară, fără caracter

1 Ca „Șpioni“.

2 Ibidem, pag. 45.

politic, întreprinsă în plin acord cu aliații și autoritățile Basarabene, în scopul evident umanitar de a garanta aprovizionarea trupelor ruse și romine precum și a populației civile" (Nota din 8 | 21 Februar 1918). Tot pentru constituirea comisiilor mixte intervin colonelul american Boyle și consulul francez Arquier. „Colegiul Suprem stabilește condițiile sale : 1) evacuarea Basarabiei, 2) România nu va face și nu va susține acte contra-revoluționare, 3) aprovizionarea se va face prin organele sovietice și sub controlul lor etc.“ Rumcerodul fixează și el condițiile, dar ceva mai dulci: 1) guvernul român se angajează să facă declarație formală asupra evacuării Basarabiei; în două luni armata română va fi redusă la o mie de oameni, care vor păzi depozitele, 2) comandamentul român nu se va amesteca în afacerile interne din Basarabia, 3) comisiuni mixte vor judeca litigiile etc. Deși între timp situația peste Nistru se schimbă în mod radical: la 9 Februar (st. n.) Ucrainenii semnează pacea separată dela Brest-Litovsc, cu hotare până la Nistru, iar la 2 Mart (st. n.) armatele saxone intră în Kiev și în curînd întreaga Ucraină este în mîinle Germanilor, astfel că luptele la Nistru încetează în mod fatal, bolșevicii dispărînd de pe Nistru, ca și Rumcerodul cu Racovschi și cu „înaltul colegiu,—guvernul român (generalul Averescu) se grăbește să accepte la 23 Februar | 8 Mart 1918 cu mici modificări propunerile și astfel scapă pe deputații arestați la Odessa, în schimbul promisiiei de a retrace în două luni armata din Basarabia. Se încheie un proces-verbal de aplanare a conflictului, semnat de generalul Averescu de o parte și de Racovschi și Iudovschi de alta, martor fiind Colonelul Canadian Boyle, care semnează și el

2

Fără armată proprie pentru apărarea granițelor, și fără corp diplomatic pentru raporturile internaționale, republica democratică, moldovenească, neatîrnată eșise din haosul și anarhia din Decembrie 1917, la intrarea armatei romine în Ianuar 1918, cu autoritățile și instituțiile vieții interne, plutind pe valuri, fără nici un sprijin și ajutor. Interesele și deci părerile și aprecierile diverselor clase sociale asupra restabilirii autorităților erau contrarii. Marii proprietari, foștii țariști și chiar constituționaliștii, doreau, întrucît își exprimau dorința, restabilirea autorităților vechiului regim, toate celelalte clase vroiau restabilirea autorităților în formă, în care s'au dezvoltat sub guvernul temporal după revoluția din Mart 1917. Chestiunea s'a rezolvat ușor în favoarea regimului

1 Tot atunci a fost ocupată și o parte din ținutul Hotinului din Basarabia de Austro-Ungari; această ocupație a durat până în Octombrie 1918.

2 În scurta existență a repnblicei independente moldovenești toate încercările organelor statului de a crea în grabă o armată cit de mică n'au reușit.

post revoluționar, recunoscându-se de fapt Sfatul Țării cu organele sale, municipalitățile, consiliile județene, zemstvele și celelalte instituții locale, care au supraviețuit anarhiei. Guvernul și armata română n'aveau nici interes nici puțința de a stărui pentru restaurarea vechilor forme, decăzute și protivnice tendințelor maselor mari. Desigur acest fapt a nemulțumit într'o măsură anume elemente din Basarabia.

Dar pe lângă gonirea bolșevicilor și reinstalarea autorităților în republica democratică moldovenească, armata română era și singura forță pentru menținerea ordinii, liniștii interne și autorității de stat independent. Este adevărat că „Sfatul Miniștrilor republicii moldovenești” a dat o „Instrucție” comisarilor de județe în vederea luptei cu anarhia, dar „cu ajutorul oastei românești”. Dăm în notă 1 această instrucție, interesantă (prin expli-

1 *Dela Sfatul Miniștrilor.—Instrucția dată comisarilor de județe a republicii democratice moldovenești în vederea luptei cu anarhia cu ajutorul oastei românești.*

„În republica moldovenească democratică, care în urma înfrângerii războinice s'a văzut în dosul frontului român, norodul dela sate, care a fost întotdeauna alăt de binevoitor și cu frica lui Dumnezeu în suflet, a fost turburat și tras într'o anarhie, care s'a întins în cea mai mare parte a ținuturilor republicii moldovenești.

Hotărârile Sfatului Țării au fost greșit tălmăcite, cu toate că aceste hotărâri au fost îndreptate numai spre a da pământ țăranilor și mijloace de semănat; iar oamenii așijdători, voind să facă turburare, au organizat cete de lăhari dintre dezertori și oameni răi, care să ascunseser prin sate și au dat drumul anarhiei, care a dus la pierderea bogățiilor foarte mari și la prădarea scladurilor celor mai mari și care au fost afită de trebuitoare pentru norod și oaste.

Lupta cu anarhia, care s'a întins în toată țara, n'a fost cu puțință pentru puterile locale, pentru că ele n'au avut oaste disciplinată, iar transportul pe drumuri se face cu foarte mare greutate, mai ales după ce s'a început demobilizarea samovolnică. Azi România, împrietenită cu noi, a crezut de cuvință să ne dea ajutor cu toată puterea sa ostășească, să organizeze o luptă cu pornirile sălbatice a oamenilor răuvoitori și să pue temelii bunei rînduiri din țară, după cum arată legile. Avînd în vedere toate cele mai sus puse, Sfatul Miniștrilor în șezătoarea dela 31 Ianuar 1918 a hotărît:

1) Numai decît cu ajutorul cetele de ostași anume trimiși să se potolească și să se pue capăt furatului dela scladuri mari și gospodării, tăierii fără socoteală și samovolnică a pădurilor și ori căroră lăhării și silnicii, asemenea să se lichideze nelegiurile ce s'au făcut, să se stringă tot ce s'a furat și să se dea înapoi stăpînilor lucrurile strînse, punînd iscălitura de primirea lucrurilor. Cînd se vor da înapoi lucrurile strînse, atunci inventarul viu și mori, sămînțele, proviziunile, pădurile se vor trece deosebit pe un izvod și se vor da pe samă și sub controlul comitetelor pămîntești din loc, aceste lucruri nu pot fi de nimeni furate ori risipite. Cealaltă avere, precum obiectele de casă și lucrurile de bucătărie trebuie date înapoi celor care le-au avut și înainte; aceste lucruri nu pot fi luate pe seamă sau sub controlul altuia. Oamenii care vor fi prinși că așijdă lumea, vor fi îndată arestați și dați în judecată, trebuie să se fie minte că țărănimea este nevinovată, fiindcă cu rea voință i s'a întunecat mintea. Comisarul de județe trebuie să bage de seamă ca ostași să nu facă siluiri asupra norodului.

2) Numai decît să se iee armele dela tot norodul din județ, lă-

careia anarhiei, descrierea formelor ei, prin admiterea dezarmării

sînd numai puștile de vînătoare și revolverele cu țilindru (afară de sistemele Nohan, Bolt și celelalte ce se întrebunțează în oaste, și acestea numai cîte unul pentru fiecare persoană); armele se vor da pe răspunderea primitorului împreună cu o chilață lipărită în limba moldovenească și rusască și iscăliță de comisarul județului, care adevărîte să dovedească dreptul de a purta armele de vînătoare și revolvere de apărare. Cei ce nu se vor supune și nu vor da armele la vreme, vor fi dați în judecată după art. 29 din legea pedepselor, iar armele vor fi luate.

5) Nu se va lăsa să treacă peste Nistru în Podo'ia și gubernia Kersonului orice lucru furat și făcînd parte din inventarul mort și viu, asemenea nici produsele de aprovizionare, dacă nu este vre-o deslegare deosebită; se vor păzi vadurile de peste Nistru și nu se va lăsa să treacă pe pămîntul Republicii persoanele care dau de bănuil, sau care n'au treburi cunoscute. Pentru paza malurilor Nistrului spre a împedica exportul lucrurilor și averii furate este nevoie de a chema în ajutor pe toți sătenii din zona mărginașe, iar vadurile trebuiesc păzite de ostași.

4) Să se ia măsurile pentru prinderea jefuitoților și ajițătorilor care se află prin județe. să-i aresteze și să-i dea judecării.

5) Toți turburătorii, care ajiță lumea de a nu se supune autorităților de pe pămîntul republicii, de a răsturna organizația de stat republicană, de a jefui, prăda, ucide, silui sau a face orice alte acte samovolnice, trebuiesc număidecît arestați și dați afară din țara Republicii moldovenești; aceasta se va face numai în urma primirii unui protocol al comisarului județului și pentru fiecare înlîmplare va trebui o deosebită hotărîre a Ministrului din năuntru a Republicii moldovenești.

6) Ostașii care vor fi puși la îndemîna comisarilor județeni pentru lupta cu anarhia, vor fi întrebunțați numai în treburile cele mai serioase, cînd norodul nu se va supune poruncilor sau cînd poporul nu va vrea să înapoeze cele furate sub îngrijirea și răspunderea comitetului pămîntesc; se va opri atunci orice lucrare samovolnică șinînd minte că țărînimea în întregime a fost zăpăcîită și că ea prin caracterul său a fost întoldeaua loială și cinstită.

7) Ori cărei persoane arestată de persoanele administrative va trebui să i se aducă la cunoștință în vreme de 24 ceasuri pricinile, pentru care a fost arestat, iar după trecerea acestui soroc va fi trecut pe seama Ministrului din năuntru, ori pe sama sledovatului, ori pe sama comandantului ostășesc, după cum va fi nelegiurea, care a făcut'o și pedeapsa ce i se cuvine după dreptul administrativ, ori prin judecata civilă, ori în sfîrșit prin judecata tribunalului ostășesc.

8) Să se facă chemare cătră norod, rugînd pe preoții, învățătorii și pe toți locuitorii înțelepți să caute să cumînțească pe acei care nu înțeleg împrejurările vieții noi și se află cu gîndurile ajițării răuvoitoare, care cu rea credință au tîmăcîit greșit declarația Sfatului Țării din două Decembre 1917, și nedîndu-și seama de purtarea sa, au luat parte la prădarea ambarelor de aprovizionare și de grîne, la furtul inventariului viu și mort și a lucrurilor din casă, ca de bună voe să înapoeze în vreme de două săptămîni dela ziua publicării acestei chemări, dînd comisarului județului tot ce au furat. Chemarea trebuiesc să zică, că dacă după sorocul arătat se va găsi la cineva ceva din averea furată, el va fi dat judecării, și aceasta chiar va trebui făcut.

9) Oamenii care samovolnic au tăiat pădurile sau au furat lemnație din pădure, vor fi dați, ca în vreme de două săptămîni dela ziua chemării comisarului județului, să aducă la cunoștința comitetelor sătești și de voloste toată lemnația luată samovolnic, să plătească preții acestor lemnații după taxa pusă de comitetul local al satului, iar banii

populației”, principiului expulsărilor fără judecată, impunerea restituirii lucrurilor prădate) ca manifestare a spiritului autorităților republicane și ca stil.

3

După cum am văzut mai sus, în republica moldovenească la intrarea armatei române era în stare extrem de acută și violentă chestiunea agrară, atât ca încercări de rezolvire în forme quasi-legale și uniforme din Sfatul Țării, cât și ca realizări în fapt fără nici o formă legală. Aproape toate conacurile marilor proprietari au fost prădate, vitele și instrumentele duse, multe moșii au fost ocupate de țărani. Se înțelege bine că pe când proprietarii și arendașii vroiau să se folosească de armata română pentru a și restitui averea și chiar a pedepsi și a se răzbuna împotriva celor, pe care îi credeau vinovați, — satele, acestea din urmă, întru cât știau tradițiile legale și din practica rusească și din cea moldovenească, și vinovați și nevinovați, să temeau de chemarea la răspundere. Din această cauză foarte mulți proprietari s’au pomenit cu restituiri benevole (de frică) a unei părți din averea lor. Dar în această chestie, afară de rare excepțiuni, armata română a fost neutrală. Un ordin formal a interzis armatei orice intervenție; No. 3106 din 31 Ianuar 1919: „Din izvoare particulare s’a aflat că trupele noastre din Basarabia își socot de datorie să dea înapoi proprietarilor averea lor, de care au fost lipsiți în urma mișcării revoluționare de înaintea intrării oștilor noastre în Basarabia.

De oarece aceasta îi îndirjește pe țărani, mai cu seamă că pro-

să plătească la caznaceistva județului pe socoteala Ministerului de Agricultură, arătând pentru care pădure și pe socoteala căreii economii. Acești bani se vor păstra în caznaceistva pe o socoteală specială până la o nouă poruncă a Ministerului de Agricultură. Cine nu va îndeplini această poruncă se va pedepsi, dacă se va dovedi de cineva că are material de lemnărie furat.

10) Să se cheme tot norodul să plătească toate dările către stat, zemstva și alte dări, de oarece sătenii au bani din belșug, și neplata dărilor nu poate fi altceva decît o înlăturare dela îndeplinirea datoriilor cetățenești, care înlăturări vatămă orice lucru folositor țării și obștii. Se va spune dinainte aceasta norodului și se va da două săptămîni pentru plata birului, vadeoa se va socoti dela ziua primirei rascladcei de către comitetele sătești. Gospodăriile mari vor plăti birul numai pentru pămîntul care se află în stăpînirea lor de fapt; cit privește pămîntul luat cu silnicie de alții, birul îl vor plăti aceștia.

11) Se vor ajuta toți acei țărani și acele gospodării din ținut, care după ce au întrebunțat cu folos pentru sămănat, alii sămînța înapoiată sau rămasă, cit și inventarul, vor spori suprafața sămănată (celace este alit de trebuincios în vremea de față) și vor da roadele sămănăturilor de vară și de toamnă comitetelor pămîntești, pentru ca produsele adunate să fie apoi predate upravelor de aprovizionare; produsele predate se vor plăti pe prețuri întocmite, oamenilor care le au predat.

Instrucția aceasta se va îndeplini în totul și numai decît în legătură cu puterile ostășești din loc și a organizațiilor obștești.

fiivnicii noştri i-au învrăjbit împotriva noastră, zicînd că oştile romine sînt aduse în Basarabia de foştii proprietari pentru aducerea ţării la stările vechi şi în vederea lucrului, că avem tot interesul a înlătura o nouă tulburare a minţilor, propun să luaţi măsuri ca oştile noastre să nu se amestece în relaţiile dintre proprietari şi ţărani, iar felul lor este numai să oprească noile nimirciri şi devastări.

Trebue să recunoaştem, că stările, care s'au statornicit înaintea intrării oştilor romine în Basarabia, nu pot fi schimbate. Pentru toate treburile şi întimplările, ce au avut loc mai înainte, proprietarii să se adrese autorităţilor locale.

Pentru şeful statului major al armatelor Romine, generalul Lupaşcu“.

Această interzicere de sigur că n'a mărit simpatiile proprietarilor devastaţi pentru armata rominească, dar nici respectul celor care i-au devastat pe proprietari.

Raporturile între ţăranii şi proprietarii din Basarabia, în urma jafurilor produse, fiind foarte încordate, pentru a se putea organiza munca cîmpului, Sfatul Ţării, renunţînd într'o măsură la principiile declaraţiei dela 2 Decembre 1917, elaborează în materie agrară o instrucţie provizorie pînă la o legiferare complectă. În baza acestei instrucţiuni li se lasă proprietarilor şi arendaşilor cultivatori de pămînt : din moşiile între 100-600 deseatine o treime, iar celor dela 600 în sus $\frac{1}{4}$ pînă la *maximum o mie de deseatine*; moşiile pînă la 100 deseatine nu se atingeau. Pămînturile, luate dela proprietari în seama fondului statului, se administrau de o serie de comitete. Preţurile cu care pămînturile se arendează ţăranilor se fixează de Consiliul de Miniştri. Dăm în nota acest document, 1 care judecat alături de programele dela congre-

1 *Republica Democratică moldovenească*
Instrucţie (Indrumare)
Comitetelor pămînteşti
Temeiurile obşteşti

I

I) Din pricina vremii grele, care o trăim noi acum, şi fiindcă ţara se află în primejdie de foamete, pînă treaba pămîntului va fi ho-lărită cu desăvîrşire în rînduiala legiuitoare, Stăpinirea Republicei Democratice moldoveneşti ia pe sama ei toate pămînturile, care au însemnătate pentru gospodăria satească.

II) Impărţirea pămîntului între acei ce-l pot lucra se face de că tră aşezămînturile stăpinirei, de cătră comitetele Pămînteşti de Voloste, de jînu şi de comitetul ţării.

În sama comitetelor pămînteşti trebue să se afle :

1) Numărarea (aducerea la cunoştinţă) tuturor pămînturilor şi fe-jelor, care sînt în stare să le lucreze.

2) Impărţirea pe locuri a pămîntului slobod şi nesămănat, ori al cui el ar fi, între oamenii care îl pot lucra.

3) Supravegherea asupra schimbărilor şi mutărilor dreptului de proprietate (stăpinire) pe pămînt.

Nota (însămănare) : trecerea dreptului de proprietate pe pămînt poate să se facă numai cu deslegarea Stăpinirii.

4) Supravegherea ca cu pămîntul (arătat în capitolul I) să nu se

sele agrare și de declarația Sfatului Țării din 2 Decembrie, ne

facă nici o speculație, așisderea și purlarea de grijă că pământul să fie folosit cît mai bine în ceiace privește sãmânarea lui în anul curgător.

5) Paza moșiilor ce au însemnătate pentru gospodăria sãteascã. ca ele sã nu fie desprejãluite de cãtrã stãpîni sau acei, ce il lucreazã.

6) Luarea mãsurilor pentru pãstrarea moșiilor ce au însemnãtate pentru gospodãria sãteascã de orice încercãri, care aduc pagubã gospodãriei, și sã nu se lase ca pãmîntul sã se ia cu hapca.

III) Impãrțirea pãmîntului între acei ce il pot lucra trebuie sã se facã în interesele țãrii și a norodului muncitor.

În interesul țãrii trebuie numai decit de pãstrat însemnãtatea gospodãreascã pentru moșiile temelnic așezale, care vor fi socotite ca unele din acestea, numai cu deslegarea comitetelor pãmîntești și trebuie sã se ee toate mãsurile economice pentru facerea pînei.

IV) Comitetele pãmîntești trebuie sã ee mãsuri ca sã fie fãcut un fond vremelnic de arendã a pãmîntului și sã impartã dintr'însul pãmînt pentru lucrù și folosirea locuitorilor, în scopul ca pãmîntul acesta sã fie folosit mai mult pentru sãmânarea pînei.

În fondul pãmîntului de arendã intrã:

1) Pãmînturile, care se aflau în anul trecut în arendã, așisderea si pãmînturile ce au însemnãtate pentru gospodãria sãteascã, care au fost a hãznalei, a ocîrmuirii moșiilor așezãmîntelor duhovnicești de peste granițe și pãmînturile minãstirești.

Pãmînturile orãșãnești intrã în fondul obștesc al pãmîntului de arendã și se imparte de cãtre Comitetele pãmîntești ținutale.

2) Pãmînturile care se lucrau în acești trei ani de pe urmã numai cu nãmirea inventarului (instrumentelor de gospodãrie) jãrãnesc:

3) pãmînturile care de bunã voe se dau în fondul pãmîntesc de arendã de cãtrã stãpînii lor.

4) Înlimplindu-se cã va fi lipsã de pãmînt în gospodãriile munci loare ce ființeazã, apoi în fondul pãmîntesc de arendã pot sã fie luate ș unile pãrți din moșiile ce au însemnãtate pentru gospodãria sãteascã care se lucreazã cu mijloacele stãpînului.

Notã (însãmnanre): a) din pãmînturile pãnã la 100 desalini va rãmînea în mîntle stãpînilor tot pãmîntul, care în anul trecut l-au lucrat ei singuri. Tot aici merg și pãmînturile bisericești și pãmînturile slujbașilor.

Sã se statorniceascã precum pentru stãpînii pãmîntului, așa și pentru arendașii care-l samãnã, care singuri poartã gospodãria, pe o moșie mai mare de o sutã (100) de desalini urmãtorul procent (parte) de luare pãmîntului, care a fost lucrat în anul trecut; b) dacã moșia va fi dela 100 600 desalini, apoi se dã în arendã jãranilor 2/3 din tot pãmîntul (2 pãrți din 3); c) dela 600 în sus 3/4 (trei sferturi) de pãmînt, asta se face astfel cã rîndul urmãtor nu poate sã fie mai jos decit cel dinainte, adecã de ce cineva are mai mult pãmînt de aceia mai mare parte lui a se ee. Pãrțile statornicite privesc precum pãmîntul de cîmp, așa și imãsurile naturale și șesurile de fin, cu cari se folosesc în gospodãrie pentru nevoile proprii, adecã la numãrare se ia tot pãmîntul și cel de cîmp și imãsurile și așa mai departe.

Norma (cîtimea pãmîntului, arãtatã sub buchea (c), pãrțile a pãmîntului, care se lasã stãpînului pentru folosire, nici decum nu trebuie sã fie mai mare de o mie de desalini.

5) În scopul de a îndrepta nelegiuirile și de a oprî anarhia, în fondul pãmîntesc de arendã ce iau pe temelurile obștesți și pãmînturile luate de cãtrã jãrani și nelucrate, care trebuie împãrțite dupã dreptale.

6) În fondul pãmîntesc de arendã intrã și pãmînturile jãranilor, cari au rãmas nelucrate, dar numai cu aceia condiție (oslovie) cã aceste pãmînturi ese din fondul pãmîntesc de arendã, dacã stãpînii vor supune cã ei vreau sã și lucreze singuri pãmînturile lor.

arată atît extrema mobilitate a idellor, cît și presiunea exercitată de interesul producției agrare.

4

La intrarea armatei romîne în Basarabia, după cum s'a vă-

V) Toate pămînturile sămănaute ori de cine ar fi nu pot fi împărțite din nou. Sămănaăturile aceste rămîn în sama fejelor, care le-au făcîut: Stăpînirea le cheazășluește lor puțința de a-și strînge roada ei sînguri. Toată pînța se va vinde Stăpînirii pe prejurile statornice.

Nota: Împlîndu-se că ripirea pămîntului călca interesele gospodăriilor mici muncitoare, comitele pămîntești au voe să facă socoteală cheltuelilor pentru lucrarea și sămănarea pămîntului care le-au avut ripitorul și să propue fejelor obișduite să le piâtească și să intre în folosirea pămîntului.

VI) Supravegherea și îndrumarea obștească a comitetelor pămîntești de Voloste și Ținut se află în mîinile Ministerului de agricultură (gospodărie satească) și comitetului pămîntesc a Țării, care ființează pe lîngă Ministerul de agricultură.

VII) Împărțirea pămîntului pe loc se face de cătră comitele pămîntești de Voloste.

1) Comitetele pămîntești de Voloste se alcătuesc din următoarele fețe: 5 părțași dela Zemstva de Voloste, 3 locșitorii ai lor, agronomul, sau ajutorul lui, sau instructorul, judecătorul de pace și imputernicitul Ministerului de agricultură și cite-un imputernicit dela fiecare sat din voloste cu dreptul de glas sfătuitoș și cu glas hotărîtor în trebile ce privesc satul lui. Comitetele pămîntesc de Voloste își alege din părțașii săi președinte și tovarăș de președinte. Secretarul poate fi și din părțașii comitetului dar poate să fie și de afară.

Nota (însemnare): În ținutul Izmail, comitele pămîntești de Voloste se alcătuesc după proiectul Zemstvei de Voloste din ținut: de aceea toți imputernicșii comunelor, care intră după proiectul nou într-o zemstvă de voloste, se adună și aleg comitetul pămîntesc de voloste vremelnî: pînă la alegerea zemstvei de voloste.

2) Pămînturile, din care se alcătuește fondul pămîntesc vremelnic de arendă, alcătuit după cap. IV, se împart de cătră comitele pămîntești în felul următor: a) mai întîi de toate lămuresc cilimea tuturor pămînturilor și numărul fejelor care pot să le lucreze; b) în rîndul întîi li se dă pămînt la acei ce n-au de loc ori au puțin pămînt; c) se hotărăște cilimea imașurilor pentru vile și șesurile pentru fin, care nu trebuiesc arate; d) împărțirea pămîntului trebuie să fie mintuită nu mai tîrziu de 5 Martie anul 1918; e) împărțirea pămîntului trebuie să se facă cu băgare de samă la timpul de sămănat: pentru pinea albă mai înainte, pentru popușoi mai tîrziu și pentru nulețuri în rîndul cel mai de peurmă, dar nu mai tîrziu de 1 April; f) mai întîi de toate li se dă pămînt oamenilor din satul acela în hotarele căruia se află moșia, și-apoi și la alșii locuitori din voloste; g) comitele pămîntești de voloste statornicesc pentru volostea sa norma muncitoare (cît pămînt poate lucra un om) pentru împărțirea pămîntului; norma aceasta trebuie să fie întărită de cătră comitetul pămîntesc ținutal; h) trecerea pămîntului luat pentru lucru se face cu știrea și deslegarea comitetului pămîntesc de voloste.

3) Toți care au luat ori au lăsat după dinșii pămîntul pentru lucrare, precum sub sămănaăturile de primăvară, așa și pămînturile de toamnă, dau înscriere că ei vor lucra precum a lor, așa și pămîntul cel luat dela comitetul pămîntesc; împlîndu-se că ei nu vor lucra pămîntul după o pricină neînsămnată, statornicșită de comitetul pămîntesc de voloste, apoi vinovașii vor plăti un ștraf de 50 pînă la 100 ruble de deseștină, pus de comitetul pămîntesc de voloste.

zut mai sus, populația ovreiască din ținuturi și ținutușoare, în urma propagandei făcute contra armatei române, era plină de groază.

Nota. Toți care lucrează pământul sînt datori să dea comitelor pămîntești înscrisuri, în care trebuie să fie arătată: a) cîtimea pămîntului, care fata arătată s-a îndalorit s-o lucreze; b) cîtimea ștrafului pentru nelucrarea pămîntului e adusă la cunoștința lui.

4) Ceiace privește pămîntul, care n'a fost de nimeni cerut și care poate să rămîie nelucrat, comitetul pămîntesc de voloste, aducînd despre asta la cunoștința comitelor pămîntești vecine, ia măsuri ca el să fie lucrat și îndată aduce la cunoștința comitetului pămîntesc ținutal, comitetului țărlî și Ministerului de Agricultură despre cîtimea acestui pămînt și despre măsurile luate spre a fi lucrat acest pămînt.

5) Nu pot fi împărțite pămînturile, care sînt înșămnaute pentru sămănături speciale: sfeclă pentru zahar, liliun, așîdelea nu pot fi împărțite grădinele, pămînturile sămănaute cu ierburi, ce se sămăna pe mai mulți ani, viile și livezele.

6) Pentru nevoile gospodarilor cu vii și livezi se lasă alia pămînt cît e de neaparată trebuința lor, aceeași cîtime să hotărăște de comitetul pămîntesc de voloste (cîte o deselină de cîmp pentru fiecare deselină de sămănătură specială, dar nu mai mult de 50 deselini pentru gospodărie).

7) Nu pot fi împărțite și pămînturile care se află în sama așezăminturilor; așa nu poate fi împărțit pămîntul care se află sub școli, care se află sub gospodărie arătătoare, gospodăriile pentru semință, sub pitomnice de pomi și zăvoade de vite de soț și pămînturile, care se află în sama școlilor de gospodărie sălească și care se lucrează cu mijloacele școlilor.

8) Zăvoadele de caițcari acum ființează în Republica noastră, făcute de cătră foașta slăpînire rusească, au voie să-și lase pentru nevoile lor atîta pămînt pentru sămănături cît lor le trebuie, dar cîtimea pămîntului trebuie hotărîită de convenițele comitee pămîntești ținutale

II

Comiteele Pămîntești Ținutale

VIII) Comiteele pămîntești ținutale se alcătuiesc din următoarele fețe: cîte-un împuternicit dela comiteele de voloste, cîte patru dela adunările zemstvești ținutale, unul din duma orășană, agronomul zemstvesc, zemlemerul, statistul zemstvesc, judecătorul de pace și împuternicitul Ministerului de Agricultură.

1) Comiteele pămîntești ținutale aleg din sinul lor Uorava din trei fețe: Președinte, Tovarăș de Președinte și Secretar. Comiteele ținuta e au ședințe după sesille, pe cari hotărășc ele singure.

2) Planul lucrărilor comitelor pămîntești ținutale: a) desbaterea neînfelegerilor între comiteele de voloste; b) supravegherea și îndrumarea comitelor pămîntești de voloste; c) desbaterea plingerilor asupra comitelor pămîntești de voloste; d) îngrijirea despre îndestulări cu sămînță și inventar (strumete pentru gospodărie).

3) Comiteele pămîntești ținutale au în sama lor folosirea (exploatarea) sluhului și a iazurilor, care se face cu deslegarea comitelor pămîntești ținutale

IX) Prejurile pe pămînt se hotărășc de cătră Slăpînirea Republicei moldovenești. Toate dările de pe pămînt se trimeț în casnacetstvă în depozitul Sfatului Miniștrilor a Republicei Poporane moldovenești.

III

X. Despre Inventar.

1) Tot inventarul nemișcător se ia, după ce el va fi înțors în eco-

Anarhia și pogromurile locale suferite înaintea intrării ei pe de o parte, contactul direct cu armata română pe de alta, a convins-o însă repede că românii, și armata și civilii, chiar cind sînt

nomii, în sama comitetelor pămîntești, din inventarul acesta o parte se lasă pentru nevoile moșierului, făcîndu-se socoteală după cîlimea pămîntului lăsat lui pentru lucrare; inventarul de prisos se vinde prin mijlocirea comitetelor pămîntești țăranilor, care n'au deloc sau au prea puțin inventar, cu prejurile care inventarul le-au avut până în războiul din anul 1914.

Nota. Comitetele pămîntești de voloste sînt îndatorite să nu vîndă inventarul mare, cum sînt: tocomobilele (parovicele), mașinele de trier și altele, fejelor deosebite, cari pot să facă cu dinsele speculație, așisdela să nu lase ca în voloste să aibă loc exploatarea nelegiuită a inventarului.

2) Tot inventarul viu de muncă, după adunarea în economii să la pe sama comitetelor pămîntești, care lasă partea trebuincioasă de inventar pentru moșier, făcîndu-se socoteală după cîlimea pămîntului care el îl lucrează; cealaltă parte a inventarului viu, adică a vitelor de muncă prin comitetele pămîntești se vinde gospodariilor, cari n-au deloc ori au puține dobitoace de muncă după prejurile statornicite, puse până la 1 Ianuarie 1918, cu scutirea acestui preț cu 20 procente, caii pentru muncă se vînd cu prejurile din Iarmaroc, care se statornicesc de comitetele pămîntești și care nu trebuie să fie mai mari de prejurile de cai de soiul cel de peurmă, care se rechizează (se iau) de așezămintul militar pentru nevoile lui.

3) Toate vitele nemuncitoare, adunate în economii, se iau în sama comitetelor pămîntești; din numărul acesta moșierul are dreptul să-și lase așa cîlime, care poate să fie pe pămîntul lăsat lui; celalte vite pot să fie vindute gospodariilor, care n'au deloc sau au puține vite, vinzarea să se facă sub controlul (supravegherea) comitetelor pămîntești de voloste, pe prejurile statornicite puse până la 1 Ianuar 1918, cu scutire 20 procente din prețul acesta.

Nota. Hotărîrea părții de inventar, care trebuie lăsată pentru nevoile moșierilor și părții, care trebuie vîndută, se face de către comitetele pămîntești, la care iau parte și moșierii.

4) Cîlimea de bani scoasă dela vinzarea inventarului nemișcător (mort) și viu se îndreaptă în rînduiala arătată în capitolul IX.

Despre păduri

XI. 1) Exploatarea (folosirea) pădurilor se face numai cu deslegarea comitetului de păstrarea pădurilor. Comitetele de voloste și cele ținutale sînt datoare să supravegheze ca exploatarea pădurilor să fie dreaptă, că slăpinii să se fie de taxă și că poruncile Stăpînirii, care privesc partea aceasată a gospodăriei sătești, să fie îndeplinite. Pentru asta comitetele își pun împuterniciții lor la toate condicele și în locurile unde se lae și se vinde pădurea.

2) Materialul de pădure tăiat și scos din pădure samavolnic trebuie să fie prețluit de către anumite comisii, anume pentru asta alcătuite de comitetele pămîntești de voloste; prețluirea trebuie să se facă după taxa statornicită de Stăpînire și paralele trebuiesc trimise în Casnacaisivă în depozitul Sfatului miniștrilor, arătîndu-se drept din ce pădure și dela ce moșier a fost luată pădurea.

XII. Pentru pagubele, care vor fi urmare a neîndeplinirii datoriei sau a nestăruinței comitetelor pămîntești, răspuderea cade asupra tuturor tejelor din comitete, precum în partea materială așa și în partea criminală (răspuderea înaintea legii).

XIII. Toate comitetele pămîntești se susțin pe banii Țării.

E primită de Sfatul Țării la 21 Februar anul 1918.

antisemiți, sînt mai puțin periculoși pentru Evrei decît Rușii, chiar cînd nu sînt antisemiți formali.

Raporturile armatei romîne cu populația locală, în unele locuri și unele momente, erau grele din cauza rechizițiilor, absolut indispensabile pentru întreținerea ei.

Dar afară de aceste chestiuni delicate, intrarea în marea masă a țărănimii moldovenești, a grupurilor mari de țărani și intelectuali romîni, din diferite părți a regatului vechiu, a trezit o mulțime de sentimente și idei. În primul rînd a introdus, în dicționarul local redus, o cantitate mare de cuvinte noi pentru ei, cu atît mai asimilabile, cu cît erau izvorîte din dicționarul lor, cîntece, versuri, zicători. Legăturile și înțelegerile s'au stabilit repede, căci era și limba comună și tradiții și obiceiuri. Elementele mai culte din armată au început propaganda prin convorbiri, conferințe, reprezentații.

Și prietenii și vrăjmașii acțiunii romînești în Basarabia au semnalat deseori greșelile și abuzurile, făcute de cutare și cutare militar, sau grup, în cutare sau cutare localitate. De sigur că multe din cele semnalate au fost adevărate. Dar aceasta nu a împlicat acțiunea bună de propagandă romînească a imensei majorități din elementele bune a armatei. Nu trebuie de uitat că diviziile, care au intrat în Basarabia, erau din cele, care fusese pe front, compuse din elemente din toate straturile societății noastre așa cum este, și cu elemente bune, și cu elemente rele.

Acțiunea aceasta de romanizare a armatei a fost ajutată în mod special de un grup de profesori și institutori mobilizați, i cari cutreerău satele din Basarabia.

Prezența armatei romîne a dat puțința elementelor naționale din politica locală să-și manifeste, din ce în ce mai puternic și mai pe față, drepturile lor la viața națională. În mod fatal prin disolvarea autorităților locale, armata romînească pînă la restabilirea lor, asediată din toate părțile ca singură forță reală, a trebuit să susție cu mai multă tragere de inimă instinctivă pe moldoveni—majoritatea mare a populației și singurul element, cu care se putea înțelege.

Astfel că romanizarea, începută sub republica rusească în biserici școli și alte instituții, luase acum un avînt mai mare. La Chișinău și în alte orașe se constituie societăți culturale, se învață intensiv limba, se fac cursuri, conferințe, se deschid școli etc. Artiștii din Iași vin la Chișinău pentru reprezentații teatrale, concerte etc.

Viața națională ăa avînt.

---

1 Intre aceștia erau elemente distinse și valoroase cu d-nii Sp. Popescu, D. Cădere, I. Mihalache, On. Mironescu, L. Mregeriu, V. Toni, I. Stăfănescu, G. Bentoiu. Az. Ilarion, Ch. Niculescu, Ap. Culea, Gr. Șolitu, I. Colovu, Sim. Teodorescu-Kirileanu, Al. Vasiliu, At. Nicula, I. Teodorescu, N. Botez, P. Puchianu, Gh. Ionescu, N. Grozea, M. Ciobanu, I. Petrescu, I. Milrea, Th. Țintilă, M. Viădeanu și alții.

Intrarea armatei române și avântul luat de mișcarea națională nu puteau lăsa Indiferente elementele adverse mișcării românești, cu toate foloasele ordinei și liniștei și cu toate că elementele cele mai violente (bolșevicii) plecaseră de bună voie sau goniiți. Propaganda verbală contra Românilor, contra Sfatului Țării și Moldovenilor continuă cu putere. Mai mult, utilizând tendințele democratice și revoluționare a conducătorilor moldoveni, se convoacă în zilele de 18—22 Ianuarie la Chișinău un congres, zis țărănesc, ad-hoc întocmit, neregulat constituit, puțin numeros, din care s'a căutat să se facă și o manifestare anti-românească, dar în același timp și un mijloc de a scoate din Sfatul Țării pe unii deputați moldoveni naționaliști, trimiși acolo de congresul țărănesc anterior și să îi înlocuiască prin delegați noi, credincioși Rusiei. Demonstrația aceasta nu a reușit decât în parte, trimițându-se în Sfatul Țării ca delegați de acest congres și câțiva adversari hotărâți ai curentului național. 1

Dar dacă aceasta încercare necugetată a elementelor extreme din stînga n'a reușit, tot așa de puțin succes a avut și încercarea (Trofanov) elementelor din dreapta de a statornici în orașele din Basarabia comandanți de garnizoană ruși, sub dependența cuartierului rusesc din Iași și încercările generalului Astașef și a altora, de a porni un curent rusesc țarist, de a recruta din localnici o armată pentru a porni de aici lupta pentru restabilirea imperiului Rusiei. Cu puține greutate aceste mișcări au fost liniștite de conștiința națională, de independență proaspătă a organelor republicei. Mișcarea elementelor din dreapta s'a canalizat în întocmirea unui grup de Ruși din Rusia, care a plecat la Don să înceapă de acolo lupta paralel cu Cornilov, Denikin și alții.

Se înțelege bine că guvernul republicei și armata română au fost silite să ia măsuri pentru oprirea acestor mișcări. Cum însă armata singură, în haosul situației grele, complicate și delicate, nu se putea bine orienta, elementele localnice o lămurau.

În presa de peste Nistru cu deosebire, dar și din alte părți, s'a dus de adversarii unirii Basarabiei, o campanie violentă, pognegritoare contra ocupației Basarabiei, exagerându-se și adesea inventându-se acte reprobabile săvârșite. Bineînțeles că au fost și în realitate greșeli și violențe, dar ele erau de cele mai multe

1 Iată numele acestora :

Țiganco, Arsenie, Saviuc, Vranov, Țurcan, Cocirla, Galișchi, Vezițiu, Găină, Caraiman, Buciușcan, Dumitrașcu, Inculeș, Coloros, Cioreșcul, Harbuz, Mirlici, Nedee, Cernega, Buduicenco, Bacșau, Brinici, Popa, Marchidan, Nichițiu, Diaconovici, Stavrie, Budistean, Erhan, Burdun, Cernov, Glugan, Denulov, Bircă, Cuncev, Botnariuc.

Dăm aceste nume, ca o dovadă că armata română nu s'a amestecat în alegere, nu a intrat cu mitralierele în sala de vot și n'a împușcat, căci dacă ar fi fost așa nu se alegeau d-nii Țiganco și prietenii lui, cum susțin publicațiile rusești.

ori întâmplător provocate de localnici, care contau să întrebun-
țeze forțele armate romine, pentru interesele, sau răzbunările per-
sonale, sau cu scop de provocare.

6

În activitatea guvernului și parlamentului republicii demo-
cratice, independente, Moldovenești, lipsa propriilor puteri, nede-
prinderea cu viața politică și socială, educația și deprinderile ru-
sești țariste, amestecate cu toate dogmele noi, nedigerate, socia-
liste, necunoașterea realităților, excitarea revoluționară, mobilita-
tea extremă a evenimentelor—se resimțea la fiecare pas.

Vedem guvernul și parlamentul (Sfatul Țării) discutînd :
1) imunitatea deputaților Sfatului Țării, 2) diurnile lor și a miniș-
trilor, 3) introducerea zemstvei în ținutul Cahulului și Izmailului,
4) regulamentul interior al Sfatului Țării, 5) crearea direcției
poștelor telegrafelor și telefoanelor, 6) impozitul pe tutun. 7)
limba oficială, 8) crearea Băncii naționale, din sucursala Băncii
imperiale din Kișinău, 9) trecerea tuturor liniilor de cale ferată
de pe teritoriile Basarabiei la Statul Moldovenesc, 10) naționali-
zarea justiției și crearea Curței de Casație, 11) reorganizarea ar-
matei, 12) convenția cu România asupra căilor ferate, 13) mări-
rea taxelor de timbru și accizelor, 14) convocarea constituantei,
15) Constituția, 16) credite pentru armată, căi ferate, funcționari,
învățămînt, 17) trecerea teatrului „Pușchin“ în proprietatea repu-
blichei pentru a se transforma în teatru Românesc. La acestea se
adaogă diferite interpelări. Discuțiile de cele de mai multe ori
erau violente și să isprăveau cu amînarea sau trimiterea chesti-
unilor în studiul comisiunilor sau a fracțiunilor. Afară de instruc-
ția agrară (a cărei text s'a reprodus mai sus) nimic mai însem-
nat n'a eșit din toată munca și dezbaterie prelungite. Se loveau
curente din stînga și din dreapta—amîdouă fiind absolutiste,
de conștiință națională a majorității moldovenești, care aștepta
desfășurarea evenimentelor, ca la momentul oportun să hotărască
soarta republicii independente.

7

Într'adevăr fără armată proprie, fără coeziune și putere
internă, avînd de rezolvat grave chestiuni, rezultate din război și
revoluție, fără instituții proprii—cu rămășițe descompuse dela ve-
chiul regim țarist și cu noi și șubrede formațiuni, nestatornicite
bine dela fostul guvern temporal, cu permanentă înrăutățire a
stării financiare, căci moneta din mîinele cetățenilor zilnic se depre-
cia prin noile și nemăsuratele emisiuni dela Petrograd, Moscova,
Kiev și Odessa, fără budget, amenințată a fi pradă poftelor
ascunse a streinilor puternici, soarta viitoare a tinerei republici
independente nu părea surizătoare.

De aceea, odată haosul din Moldova dintre Prut și Nistru
calmat și despărțirea de Rusia (decretarea independenței) procla-
mată, se punea în mod imperios în fața tuturor conștiințelor
chestiunea soartei viitoare a acestei țări.

Pentru Rușii teoretici, care proclamase autodeterminarea tuturor popoarelor pînă la despărțire, se înțelege că soarta Moldovei dintre Prut și Nistru nu prezenta nici un interes, cum nu prezenta nici pentru acea masă imensă din fostul imperiu, care nici n'a știut vre-o dată de existența Moldovei, a Moldovenilor, și a Basarabiei. Pus de imperialismul Rus să ducă războaiele pentru cuceriri, și subjugări, sacrificîndu-și averile și feciorii, poporul rus de pe urma tuturor anexărilor, subjugărilor și rusificărilor, de fapt nu s'a ales din această politică a imperiului decît cu sărăcie lucie și ignoranță profundă. Dacă ar fi putut să știe lucrurile și să-și manifeste voința, de mult ar fi proclamat el singur dezanexarea și liberarea tuturor popoarelor subjugate de imperiu, începînd cu sine însuși. Revoluționarii extremiști au fost juști interpreți a intereselor masei poporului rusec, proclamînd în numele lui despărțirea tuturor popoarelor anexate de imperiu.

Dar și pentru unii imperialiști Ruși, Basarabia prin sine însăși dela început nu a prezentat vre-un interes deosebit. Intr'adevăr, în cartea d-lui Casso „Rusia la Dunăre“ găsim o serie de date din diferite timpuri asupra modului, cum Basarabia era privită de Ruși. Ea constituia în fond „în mersul de atac al Rusiei spre orient“ o parte din: „proecte“, „visuri“, „combinații“, în unele momente era socotită ca o simplă monedă de schimb, în diverse combinații, ale diverșilor împărați, de care era cu totul străin poporul Rus. Iată cite-va citațiuni:

„Cu puțin timp înaintea revoluției (mari franceze), ministru de externe francez Vergenne a lucrat mult pentru o apropiere între Franța și Turcia și căuta, în măsura puterilor, să împiedice înțelegerea între Austria și Rusia, periculoasă pentru Turcia, care tîndea, prin alianțe cu împărăția Poloniei, la distribuirea pămînturilor peri Danubiene între două împărății vecine“. 1

„În acel timp (1803—1806) visurile nedefinite a lui Alexandru I, de a continua politica Ecaterinei II-a în Balcani, au căpătat o formă mai concretă, sub influența indubitabilă a vederilor prințului Ceartorijsky. Aceasta, visînd restaurarea Poloniei sub egida Rusească, (Alexandru I dorea aceasta, el scria lui Ceartorijsky: „la puissance, dont j'ai voulu parler et qui veut se charger de la regeneration de la Pologne est la Russie“) și apoi sub protectorul Franței, într'un raport consilia pe Alexandru I încă la 1804 să-și caute compensațiuni pentru aceste jertfe inevitabile, în largiri teritoriale pe contul imperului Turc și, prevăzînd apetiturile Austriei, care ar fi perdut posesiunile polone, propunea însemnate largiri la Dunăre pentru Austria: Valahia și Serbia; Rusiei, rămînînd singura Moldova“ 2

„Într'un raport nou dela 1806 Ceartorijsky susținea vechea idee despre anexiuni rusești în orient, dar de data aceasta fără participarea Austriei“ 3

1 Casso. Rusia la Dunăre pag. 5.

2 Ibid. pag. 10—11.

3 Ibid. pag. 10—11.

„Atacarea Turcilor și succesele ce se scontau peste Nistru, trebuiau să liniștească și să satisfacă opinia publică rusească; se căuta o revanșă pentru Austerlitz; de nereușita companiei de acolo era acuzat însăși împăratul, care nu’și nega greșelile de atunci. (Oublions cette malheureuse bataille d’Austerlitz; nous y avons bien fait des sottises et moi tout le premier“. Journal de Langeron Hurmurake suppl. I vol. 3 pag. 317) 1

„Raportul lui Ceartorijsky asupra ocupării principatelor dovedește că relizarea ocupării se pregătea de mult“. 2

„Ministrul afacerilor străine Budberg a însărcinat pe consulul rusesc Radofinikin să organizeze în principate o agentură secretă“. 3

„Dacă planul ocupării principatelor era pregătit de mult, grăbirea campaniei se datorește lui Ipsilante, care convingea pe Alexandru I, că momentul ocupării principatelor, chiar a cuceririi Constantinopolului este acum favorabil“. 4

„Sînt caracteristice instrucțiile, cu care contele Tolstol, noul ministru rusesc la Paris, plecase să trateze cu Turcii (Octombrie 1808) pentru că în ele se reflectează trăsăturile caracteristice a politicii noastre orientale, care tindea în același timp să elibereze pe creștinii din Balcani și să îi transforme în supuși ruși“. 5

„Recunoașterea graniței pe Dunăre era condiție sine qua non, după instrucția primită dela prințul Prozorovsky, împuternicitul suprem, care făcuse și proiectul împărțirii principatelor în patru gubernii rusești. Prima trebuia formată din Basarabia, a doua din Moldova, a treia și a patra din Valahia“. 6

„La 3 Decembrie 1809 în discursul tronului Napoleon zice: „Mon allié et ami l’Empereur de Russie a reuni a son vaste Empire la Finlande, la Moldavie, la Valachie et un district de Galicie. Je ne suis jaloux de rien de ce que peut arriver de bien à cet empire. Mes sentiments pour son illustre Souverain sont d’accord avec sa politique. (Coresp. de Napoleon XX pag. 57“) 7

„Fără îndoială, că punctul esențial în tratativele, ce urmau să fie, era anexarea malului stîng al Dunării, iar supunerea malului drept părea deja de atunci (1808) chestiune de viitor mai îndepărtat“. 8

„De sigur planurile noastre inițiale erau mult mai largi: la 1806 noi (imperiu rus), credeam să luăm fără luptă amîndouă principatele și să formăm din ele patru gubernii rusești și la

1 Ibid. pag. 12-13.

2 Ibid. pag. 22.

3 Ibid. pag. 22.

4 Ibid. pag. 26-27.

5 Ibid. pag. 22.

6 Ibid. pag. 68.

7 Ibid. pag. 74.

8 Ibid. pag. 66.

sfârșit a trebuit să ne lîmîtăm la o achiziție mai modestă, din care s'a putut *croi* numai singura provincie a Basarabiei. Acest adaos era util pentru noi, ne apropia de Balcani, ne dădea posibilitatea de a pune piciorul ferm pe Dunăre și să ne pregătăm *la lărgiri ulterioare pe contul Turciei, conform tradiției politicei Ecaterinei*". 1

„Chestiunea Constantinopolului poate fi aminată pentru viitor (scrie Alexandru I lui Cicegov); îndată ce treburile noastre împotriva lui Napoleon vor merge bine, noi *imediat ne vom putea întoarce la proiectele noastre împotriva Turcilor și să proclamăm atunci fie un imperiu slav fie unul grec*". 2

„Stăpînirea Basarabiei ne dădea nouă (Rușilor) o superioritate însemnată, comparativ cu războaiele anterioare, în care trebuia, înainte de a irupe în principate, să atăcăm cetățile Nistrului și Izmailul, pe cînd acum Moldova se prezenta deschisă pentru atac". 3

Dar dacă din rîndurile de mai sus rezultă clar, că în „mersul de atac al Rusiei spre Orient“, Basarabia nu era de cît o parte din „proiecte“, „visuri“, „combinații“ — o etapă; în unele momente ea nu era socolită de cît ca simplă monedă de schimb, pentru păstrarea integrității vechilor stăpîniri rusești, ori alte combinații.

Amiralul Mordvinov scria lui Alexandru I (1812): „Buna stare a imperiului Rus, singurul obiect demn de părinteasca grijă a Împăratului, *nu cere anexarea Moldovei și Valahiei: Nu cucerire de noi teritorii, ci păstrarea în întregime a vechii stăpîniri* poate da gloria și lauda secolilor (Arhiv. conților Mordvinov vol. IV pag. 925). 4

„În jumătatea lunei April 1912 Ciceagov plecînd spre sud, crezînd că ajunge înaintea încheerii păcii (de la București), avea instrucțiunile să organizeze lupta contra Austriei și Franței, întrebunțînd pentru aceasta pe Sîrbi, Bosniaci, Muntenegreni Dalmatini, Croați, Illiri și Unguri. El era obligat să impue Turcilor *alianța noastră (Rusească) la nevoie cu forța*". 5

„La 16 April Ciceagov cerea complectarea instrucțiilor cu un punct: *dreptul de a refuza anexarea Moldovei: ce importanță poate avea pentru noi Moldova prădată? Ne va da ea granița naturală? Se va asigura pacea solidă? Și la toate acestea dădea răspunsuri negative*". 6

„Dar Ciceagov a ajuns la București a doua zi după semnarea păcii. *Să prea poate că dacă Ciceagov ar fi găsit tratativele din București neisprăvite, Basarabia astăzi ar fi în afară de hotarele imperului Rus*". 7

1 Ibid. pag. 142.

2 Ibid. pag. 158.

3 Ibid. pag. 48.

4 Ibid. pag. 94.

5 Ibid. pag. 148.

6 Ibid. pag. 148.

7 Ibid. pag. 152.

„După o săptămână dela sosirea în București, Ciceagov, apucat de dorința ferbinte din a încheia tratat de alianță cu Turcia, avantajile căruia păreau turburi, se adresează către Alexandru I cu următorul poect; este necesar la noile tratări să facem oare care concesii Turciei. În acest caz, Majestate, poate veți permite să cedăm acea parte din Moldova, care este căpătată prin noul tratat de pace, ca recompensă pentru alianța cu noi (Arhiva Rusă. Studiul asupra an. 1812—1892 II pag. 20). 1

Cît se interesa imperiul Rus de „eliberarea” creștinilor, cît se știa despre Basarabia, să vede din instrucțiile date de Ministerul Rus de Interne la 1814 lui Svinilin, funcționar superior, special trimis pentru anchetă în Basarabia. El trebuia să stabilească „cărei religii aparține populația de aici”. 2

Dar și mai tîrziu Basarabia interesa prea puțin poporul rusec.

„Provincia Basarabiei, mai tîrziu numita gubernie, puțin atrăgea atenția societății rusești în cursul secolului X X, din cauza lipsei de conflicte în această margine. A trecut neobservată pentru majoritatea rușilor perderea părții de sud a Basarabiei în baza tratatului dela Paris .1856, ca și reîntoarcerea după tratatul din Berlin; și până acum (1913) în diferite instituții atîrnă hăți a Rusiei cu hotarul la Ialpuh, care ne-a despărțit de Dunăre 22 ani”. 3

„E puțin cercetată Basarabia și din punct de vedere geografic și istoric nu numai de Basarabeni dar și de puterile științifice ale imperiului: de cînd s'a editat monografia lui Zașciuc (18.2) nu a mai fost un studiu complet asupra acestei margini”.

„Dar și acum cunoștințele, ce le căpătăm despre această margine îndepărtată în instituțiile centrale, nu sînt totdeauna exacte: așa „Anuarul Rusiei”, editat în fiecare an de comitetul central statistic a Ministerului de Interne, pe anul 1910, enumerînd naționalitățile, care populează Basarabia nu o numesc pe cea moldovenească, deși ea formează mai mult de jumătate din întreaga populație a Basarabiei; acum cîțiva ani Curtea de Casație secția Civilă a declarat Basarabia împreună cu Moldova, ca foaste părți componente din Imperiul Bizantin, cu toate că puterea împăraților de Constantinopol nici odată nu a trecut dincolo de Dunăre”. 4

„Ori cum, Basarabia în cursul veacului XIX nu a jucat rolul, la care părea chemată după pacea din București și despre care pare că își făcea iluzii Capodistria. Peste cîteva zeci de ani dela anexarea ei, a devenit evident, că ea nu va fi acea etapă prealabilă pentru viitoare prăzi de războiu în Balcani, că ea nu va sluji ca etapă de trecere în mișcarea noastră de atac către Bosfor”.

1 Ibid. pag. 110.

2 Arh. Minist. Rus interne dos. 49 an. 1813 | 16 Casso pag. 209.

3 Casso pag. 227.

4 Casso pag. 228.—

„*Origină romană a moldovenilor din Basarabia încurca* nu numai pe diplomați, dar și pe slavofili; unii din ei ca Batiuşcov o negau, căutînd să dovedească că primii locuitori ai Basarabiei erau Slavi, care mai tirziu au căpătat limba latină; alții ca Danilevsky, ne îndrăznind să meargă așa de departe în ipotezele lor, dar preferînd menținerea ne condiționată a principiului naționalității, *consiliau guvernul Rus să restituie Basarabia Romîniei* (Russia și Europ. 1888 pag. 442)*. 1

„Și nu de mult unul din scriitorii militari (Curopatkin, Problemele armatei Rusești I pag. 494—494 II 502) ruși, făcînd concluzia războaielor din Balcani, a găsit că Rusia a ajuns la Sud-Vest hotarul natural încă la 1792, după pacea dela Iași, care i-a dat malul stîng al Nistrului, pe cînd toate războaiele sîngeroase, ce au mai urmat împotriva Turciei, au adăugat numai o „dungă de pămînt“, cum a numit el teritoriul dintre Nistru și Prut“.

După d. Casso această dungă de pămînt este scumpă și trebuiește iubită numai pentrucă este „o amintire de luptele armatei rusești și tot ce le-a rămas din visuri orientale și planuri irealizabile“.

Dacă pentru oameni, ca fostul ministru imperial L. Casso,—Basarabia nu era pentru Rusia decît „o amintire“ și o „rămășiță din visuri imperiale orientale și planuri irealizabile“,—dacă pentru poporul rus,—care în masa mare nu o știa,—nici nu exista,—pentru oamenii din Rusia din 1918, a descompunerii statului, cînd Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Ucraina, Caucazul, Donul etc. se despărțeau, Ucraina era ocupată de armatele germane, în interior era războiu civil îndrîjit, iar conducătorii pe cale violentă luptau înainte de toate pentru realizarea unei noi dogme, la început în Rusia, ca apoi s'o aplice pe scară internațională mondială,—ea era pe ultimul plan. Starea aceasta din Rusia a permis îndrumarea rezolvirii soartei Basarabiei pe cale naturală.

Straturile sociale din Basarabia, așa cum se elaborase subț o sută de ani de stăpînire imperială, nu puteau, mai cu seamă după manifestațiile de anarhie locală, să stăpînească situația internă și externă de Stat independent. Instituțiile de aici n'au avut nici odată și n'au trăit subț impuls propriu. Ele prin firea lor elaborată de viață și de legi, au trăit numai subț impulsul și ordinele primite dela centru. Cu schimbarea situației rămîneau în aer. Schimbarea la centru îi dezorientase, unda anarhiei le-a făcut să se ascundă. Funcționarii statului rusesc, trimiși în Basarabia în interesele acelu stat, fără nici o legătură organică cu viața locală,—cu dispariția centrului au rămas cu totul în afară de viața reală, ce se petrecea aici și prin urmare pe ei nu se putea conta. Clasa marilor proprietari (minimă), în mișcarea agrară ce s'a produs, pe lîngă că și'a pierdut averea și coeziunea slabă, care exista între ei,—și au pierdut și ori ce prestigiu și

1 Ibid. pag. 228, 229, 230.

autoritate. Legați de statul rusesc decăzut, străini sau înstrăinați în mare măsură, ei nu puteau aduna în jurul lor populația; cu care erau în învrăjbită acută, pentru statornicirea unei convețuri normale de stat. Burghezia orășenească, puțină, străină în mare măsură și de statul rusesc și de populația locală, venetică, în disocierea claselor sociale, nu putea avea nici ea nici o importanță. Nici una din aceste clase nu avea nici coeziune înăuntrul lor nici cu celelalte clase, nici deprindere de a conduce treburi publice și de stat, fiind aici susținute și protejate de puterea imperiului, care nici un moment nu le-a dat voie să se organizeze și să stea pe propriile picioare, să se conducă de propriile puteri. Nu trebuie uitat că toată rusificarea Basarabiei era superficială. Prin singe, prin rasă, prin trecut nici nobilimea, nici orășenii, nici mulți funcționari—păturile cete mai rusificate—nu erau ruși; sub-conștientul, instinctul nu îi împingea cu forță irezistibilă de a lupta pentru menținerea aici a statului rus cu orice chip. Dacă aveau legături cu Rusia—ele priveau mai mult forma imperială dispărută, iar forma nouă—sovietele—le era așa de vrăjmașă, în cât mulți, nu numai cu ușurință, dar cu plăcere preferau ori care altă soartă, care le ar fi scăpat de Rusia din acel moment cu anarhie, răzbulu civil și revoluția socială. Lipsa unei vieți culturale, lipsa de asociații, de viață politică, de partide și organizații politice temeinice se resimțea peste tot.

Masa mare țărănească moldovenească, neștiutoare de carte, ținută de generații în stare de inferioritate, sub stăpînire polițienească, în ignoranță și necultură, redusă la stare amorfă—condusă numai de instincte, urma să hotărască soartă țării.

Or tendințele instinctive a maselor Moldovenești din republica Moldovenească erau evidente; încă din Martie 1917, prin reprezentanții lor conștienți, ele au făcut din partea lor tot ce se putea face în împrejurările grele și excepționale de atunci: manifestații naționale dispartate întii, apoi organizații politice, militare și civile, proclamarea autonomiei, crearea Sfatului Țării, a directoratului, chemarea armatei romine, proclamarea independenței, adică formala despărțire de Rusia. Era așa de evidentă mișcarea spre unire, în cât cei mai orbi dintre vrăjmași, prietenii și neutri o vedeau, o proclamau, se bucurau, sau o combăteau. Această mișcare a impus tuturor conștiențelor calea de rezolvire a soartei republicii democratice Moldovenești.

8

Dar dacă împrejurările din Basarabia erau favorabile manifestațiilor naționale și tendințelor spre unire, situația țării și a guvernelor Romine din acele timpuri era extrem de grea.

Putîndu-se hotărî a merge contra Rușilor cu Germania pentru a cuceri Basarabia, sau a merge cu Rusia țaristă contra Germaniei pentru cucerirea Ardealului și Bucovinei—sau a sta neutri, alegîndu-se alianța cu Rusia Țaristă—dacă nu se renunțase oare-

cum la Basarabia, această chestiune se aminase. Dezastrul războiului nepregătit, retragerea în Moldova, ocupația rusească, trimiterea răniților (Ianuar 1917) și apoi a demnitarilor în Rusia, vizitele la Petrograd cu propunerea unei alianțe mai lungi, de legături dinastice, matrimoniale, cu declarația Rusiei ca „infinat organizat”, ne pusese de fapt sub ocupație și un quazi protectorat țarist rusec. Revoluția Rusească, care rupea lanțurile Moldovei dintre Prut și Nistru, ne scăpa de probabilitatea unor anexiuni și de protectorat. (Vezi Polivanov). Dar în același timp cu toate încercările de a reînvia frontul oriental, revoluția rusească nu putea opri complectă lui descompunere. Cu toate jertfele și succesele noastre dela Mărășești, se făceau pregătirile pentru retragerea în Rusia, (deputații, senatorii și Curtea de Casație să și instalase la Herson August 1917) într'un moment dat tot prin Rusia mai departe, Se înțelege bine că, în astfel de împrejurări, guvernul român nu se putea gândi nula unirea Basarabiei ci la gesturi clare, cari ar fi putut provoca bănueli din partea Rușilor. Dacă guvernul român a lăsat să se trimeată armata în Basarabia, faptul se explică prin nevoia de a se aproviziona și de ași asigura spatele. De altfel toate documentele și declarațiile din acel timp, citate mai sus, mărturisesc aceasta. Ajungând la o situație desperată și fără eșire, la 27 Ianuar 1918 succesiunea acestei stări se pune pe umerii noului cabinet, de sub preșidenția d-lui general Averescu. Am văzut mai sus din tratativele începute de predecesorii d-sale și continuate și sfârșite de d-sa cu bolșevicii, pentru salvarea deputaților, ținuți arestați la Odesa și apoi duși în Crimeia, atitudinea acestui guvern în chestia Basarabiei identică cu a celui precedent. Se angajase să evacueze Basarabia în două luni. Era politica impusă de moșteniri și împrejurări.

Dar peste și împotriva situațiilor, considerațiilor de politică internă și internațională a guvernelor din diferite părți, mersul Moldovei dintre Prut și Nistru spre realizarea dreptului său la viața politică și culturală națională în unire cu neamul, din care făcea parte, având „caracterul ineluctabil a unei fatalități istorice”, nu se puteau opri.

9

Din momentul ce, conform cererii generalului Scerbacev și a Sfatului Țării, armatele Românești au intrat în republica Moldovenească, raporturile între guvernul și cetățenii români deoparte și reprezentanții și cetățenii republicii Moldovenești din alta, cum era natural, au devenit mai dese și mai strânse. Afară de vizite particulare, individuale sau în grupuri, vedem o vizită oficială a președintelui Sfatului Țării I. Incuț și a președintelui Consiliului de Miniștri D. Cegorean, însoțiți de o suită, sosind la Iași (26 Fevruarie) pentru a se pune în legături cu puterile Europene, reprezentate aici. Ei vizitează pe toți miniștrii antantei, pe toți membrii guvernului în funcțiune și a guvernului trecut, pe președinți

corpurilor legiuitoare și pe marii demnitari ai Statului Român. 1 Sînt primiți în audiență la Palat. Reprezentanții Europei le vorbesc în limbajul diplomatic sibillan, că vor informa guvernele lor despre constituirea noului stat independent și vor da referințe bune.

Președintele Consiliului de Miniștri, generalul Averescu, le declară, că el este pentru republica independentă, deși a primit propuneri din partea puterilor centrale de a împărți republica cu Austriecii; dar a refuzat, pentru a pune pe germani în imposibilitate de a propune Romîniei schimbul între Dobrogea și Basarabia.

Pe lângă prezentare Europei, reprezentanții republicei independente au intervenit pe lângă guvernul român, că să le înlesnească, prin reprezentanții săi, puțința de a intra, alături de Romînia, în tratative de pace cu puterile centrale la Buftea și București, ca reprezentanți ai Sfatului Țării republicei democratice moldovenești. Am văzut mai sus în diferite declarații a Sfatului Țării dorința păcii. În Sfatul Țării s'a discutat chiar chestiunea trimereterei unei delegațiuni pentru încheierea păcii cu Germanii întâi la Brest-Litovsk, alături de Rusia, apoi alături de Ucraina; se desemnase chiar delegații, dar luptele la Nistru împie lecau plecarea lor. Acum Sfatul Țării delegase pe președintele său și pe președintele consiliului de miniștri de a intra în legătură cu reprezentanții puterilor centrale la Buftea, pentru a încheia pace cu republica moldovenească D. Argentoianu, care își luase misiunea de a vorbi reprezentanților puterilor centrale în această chestiune, a plecat și cu acest scop la Buftea. Iar misiunea republicei, după o serie de recepții semnificative, între altele de Academie și de Universitate și întâlniri cu multe cercuri din Iași, se întoarce la Chișinău să aștepte răspunsul puterilor centrale.

10

Aproape în acelaș timp, sosește la Iași o misiune a marilor proprietari, foști conducători locali din Basarabia, compusă din d-nii P. Sinadino, fost deputat în Duma imperială și p.imar al Chișinăului, V. Anghel fost președinte a zemstvei Orhei, V. Glavce, fost președinte a zemstvei Chișinău, D. Semdgradov fost președinte a zemstvei guberniale și fost membru în Consiliul Imperial, Gonata, Dicescul, Cavalloși Schoerer, Bodi și alții...cu un memoriu asupra situației în Basarabia. Iată prima parte și cea mai interesantă din el:

„Am crezut, că este bine ca într'un rezumat precis, documentat cu date, să se cunoască adevărata situațiune politică și agrară din *Basarabia*, căci numai asifel se va putea vedea, cît de dreaptă este aprecierea a tuturor acelora, care într'adevăr prin situațiunea lor intelectuală, culturală morală și materială au drep-

1 La o recepție d-nu Cegoreanu spune: „n'am venit aici ca reprezentanți ai clasei bogate, cari în mare parte și-a renegat naționalitatea. Singurii, cari și au păstrat limba sînt țărani. Dacă noi *basarabeni stînem astăzi pe cale de untre a neamului, datorăm aceasta numai țăranelui moldovan*”.

tul și datoria către *Basarabia* de a o apăra în contra aceloră, ce voină să abuzeze de o stare de dezorganizare, caută să tragă beneficiile personale în detrimentul binelui și al viitorului Țării“.

„Cum se va vedea, actualul guvern și pretins Sfat al Țării este o creație ocazională de oameni politici ocazionali și aventurieri, care profitând de revoltele bolșeviste, pe care le conduceau chiar ei la început, de oarece *d. Erhan și Inculeț* au venit din *Petrograd la Chișinău* ca delegați bolșeviști; au decretat o republică independentă și au acaparat situațiunea, promișând maselor prădarea averilor, proprietăților și remiterea lor fără nici-o plată, distrugerea burjoilor și acordarea unei libertăți anarhice, fără respectul legilor, dreptului și vieții cetățenilor“.

„Armata Română, alarmată de această revoluție, creată prin aceste proceduri, a acestor politicieni, a intervenit și a potolit dezordinele începute. *Guvernul* care la început a voit să se opue armatei române, văzând imposibilitatea, a schimbat de atitudine și a căutat să arate, că primește cu plăcere venirea armatei române, dar pe sub mână continuă a duce campania de revoluție și chiar caută a arăta, că armata română e aceea, care se opune la îndeplinirea promisiunilor date de ei, adică de-a împărți țăranilor fără plată pământurile proprietarilor“.

„Acele mijloace însă prepară viitoarea desordine și constituiesc un pericol nu numai pentru *Basarabia*, dar și pentru armata română, care trăește în acest mediu disolvant. Guvernul actual nu face alt-ceva, decît de a trăi prin expediente zilnice, fără a face vre-o organizare administrativă. Această stare de lucruri nu poate dura mai mult. Ea pune în pericol și viitorul *Basarabiei și tendințele ei de unire cu România*. Nu poate să mai dăinuiască o administrație, care are ca țintă desordinea, ilegalitatea și bunul plac“.

„De aceea cerem ca, pe baza celor ce vor fi arătate mai jos, să se vadă justa noastră protestare și un moment mai curînd *România, cu care noi, fără nici un înconjur cerem a fi uniți, să ne dea sprijinul, sfatul și concursul moral și material pentru a înlătura o stare de revoluție organizată de un pretins guvern și un pretins Sfat al Țării*“. Cu acest memoriu ei se prezintă guvernului, oamenilor politici din România și M. S. Regelui. Credem că nu numai frica de anarhie din Rusia, interesul temporal, ci și conștiința dreptății unirii *Basarabiei la România* punea în mișcare pe unii din acești foști demnitari. În acelaș timp vin alte manifestații pe față pentru unire. La 3 Martie 1918, la Bălți adunarea oficială a zemstvouului, împreună cu marii proprietari și alte organizații, proclamă unirea cu România (dăm în notă acest act). 1

1 „Noi mai jos iscăliți, membri ai zemstvei ținutului Bălți, cu cinste vă rugăm să aveți bunătatea că, înainte de a intra în rînduiala zilei hotărîrîi pentru adunarea de asiăzița zemstvei, să puneți la glăsură dorința noastră, arătată mai la vale, de a ne uni cu țara noastră mamă — *România*“.

Știind prea bine că acum o sută și șase ani am fost furați cu

La 13 Mart o adunare extraordinară oficială la Soroca, com-

deasila dela sinul dulce al mamei noastre scumpe, cu care am făcut un trup și un suflet;

Știind prea bine că în vremile acestea grele, cînd după ce ne-a izbăvit Dumnezeu de tirania rusească, care ne-a apăsât, baljocorit și întunecat alîta amar de vreme, era să ne prăpădîm în focul anarhiei bolșevice, iar România ne-a dat ajutor frățesc în zile de grea primejdie, curățîndu-ne țara de dușmani, dîndu-ne scutul, liniștea și rînduiala perdute.

Știind prea bine că singuri sîntem și prea puțini, și prea slabi, și prea neputincioși, pentru a ne putea ocirmui și apăra singuri, fără a cădea din nou sub alt jug străin, care să ne facă iarăși robi.

Hotărîm în numele ținutului nostru Bălți, să ne unim din nou cu scumpa noastră țară—mamă: România, voind să împărțim cu ea frățeste tot norocul și nevoile vieții noastre viitoare, ca și în vremurile lui Ștefan cel Mare.

Această hotărîre nestrămutată și sfîntă a noastră rugăm să fie trimisă fără întîrziere Statului Țării din Chișinău pentru ca acesta, ascultînd glasul nostru, să hotărască în grabă în numele întregii Țări: sfința mîntuire, mult dorită și veșnica noastră unire cu țara noastră mamă România, în care ne punem nădejdea că, ca bună mamă, ne va garanta frăție deplină și drepturile căpătate de norod prin revoluția din 1917. Bălți 3 Mart 1918.

Ion Scobiolă, Ion Cazacencu, Simion Ciobanu, Ion Guriță, Vasile Costișe, A. Filip, D. Harconiță, N. Miaună, Gheorghe Popovici, Vasile Focșa, F. Grigorie, Gheorghe Cioban, St. Roșca, Gheorghe Cocoș, M. Moscal.

Adunarea generală a zemstvei din ținutul Bălților, născută din alegerile din Decembre 1917, convocată în ziua de 1 Mart 1918 pentru votarea bugetelor și altor măsuri necesare bunului mers al administrației și vieții economice, în unire cu adunarea generală a tuturor marilor proprietari, întruniți în ziua de 3 Mart 1917, terminînd lucrările sale, înainte de a închide sesiunea, a discutat și votat în unanimitate următoarea moțiune, depusă pe biroul adunării de către membrii zemstvei și a marilor proprietari.

Răzămât pe principiile proclamate de marea revoluție a popoarelor fostului mare imperiu al tuturor Rusiilor, care în primul rînd odală cu libertatea și egalitatea tuturor indivizilor în fața legilor, a proclamat libertatea naționalităților de a dispune singure de soarta și așezămintele lor prezente și viitoare, poporul moldovenesc, așezat acum 10 veacuri de către Străbunii noștri Romani între Nistru și Prut, a proclamat în ziua de 2 Decembre 1917 Basarabia-respublică moldovenească independentă și de sine stătătoare.

Ținînd seamă că viața și propășirea economică a unui popor este în raport cu forța vie și aptitudinile, pe care Dumnezeu le-a hărăzit, că în unire stă puterea și că unde's dol puterea crește.

Ținînd seamă că în timp de 19 veacuri Basarabia a fost totdeauna un trup cu Moldova depe partea dreaptă a Prutului și că soarta ei a fost deapaură legată de aceea a principatelor Dunărene, cu care a gustat aceleași suferințe și aceleași bucurii.

Ținînd seamă că în anul 1812 în urma frămîntărilor singeroase ale tuturor popoarelor europene, Basarabia a fost smulsă, fără consimțîmintul ei dela trunchiul etnografic al națiunii sale de origină și ținînd seamă de pilda, pe care înăru Regal al Romîniei a dat în scurtul timp de cînd a fost recunoscut stat independent, atrăgîndu-și astăzi admirarea și iubirea tuturor popoarelor din lume și chiar respectul dușmanului comun.

Proclamăm astăzi în mod solemn în fața lui Dumnezeu și a lumii întregi, că cerem unirea Basarabiei cu regatul Romîniei, sub al cărui regim constituțional și sub ocrotirea legilor ei de monarhie democra-

pusă din reprezentanții zemstvouului, orașului, marilor proprietari, țărani, preoți și toate tagmele, proclamă și ea unirea (dăm în notă procesul verbal, originalul se află la Academie). 1 Asupra

țică, vedem siguranța existenței noastre naționale și a propășirii economice și culturale.

Facem apel la toate adunările din întreaga Basarabie dela Hotin pînă la Izmail să se unească prin votul lor la moțiunea noastră și să ceară Sfatului Țării dela Chișinău să trimeată o delegațiune cu reprezentanți din toate adunările ținutale și proprietare la Iași pentru a depune la picioarele tronului Romîniei omagiile noastre de devotament și credință către Regele Ferdinand al tuturor Romînilor.

D. D. Ciolac, B. Boutmi de Catzman, D. Crupensky (delegații marilor proprietari), C. Leancă (președintele zemstvei Bălți), I. Giușchevici, A. Ghijtky, S. Popovici, I. Macarov, C. Alaci, D. Alaci, A. Statorsky, D. Rîșcanu, A. Ceaicovsky, N. Casperovici, I. Șisco, Gh. Albot-Flondor, I. Iedolvsky, N. Scordele, I. Erjarovsky, A. Sărăcă, V. Yăluță, N. Dubravsky, Z. Vainștoc, E. Vlad, Aschenazi, I. Ciuhureanu, A. Popovici, E. Eltingher, H. Victorov, Andrieș Șeptelici, Gr. Blajievsky, D. Dobriș, P. Șisco, E. Zaharia, Gr. Teodorovici, M. Ciolac, P. Levință, C. Hanu, M. Ciuhureanu, S. Roșca, D. Oganovici, A. Tolpighin, S. Ho-langeoglo-Romașcan, Gr. Oganovici, N. Cazacu, Șt. Sadovici, L. Masis, M. Novișky, T. Valuța, D. Feldman, I. Cately, H. Negruzli, L. Cohan, K. Ștefanov, Zanglidis, Gh. Popovici, P. Cuțic, V. Lozanov, Școbioala, A. Filip, Gh. Cioban, I. Svetenco, S. Nemirovsky, V. Horodenco, I. Lefter, D. Galceșca, E. Grigorov, Gh. Cucos, S. Popovici, I. Cazacenco, N. Meaun, Gh. Popovici, I. Leahu, D. Dorogan, D. Calistru, N. Roșca, N. Hazconit, Gr. Trelea, M. Moscal, S. Musteață, P. Musteață, G. Antonovici, L. Cocos, I. Șarga, I. Guriță, V. Cioclu, V. Codrașky, D. Vrabie.

Moțiune

1 Adunarea Generală a zemstvei din districtul Soroca, născută din alegerile regionale din Decembre 1917, fiind convocată pentru astăzi 13 Marti 1918, spre a-și alege Președintele, a vota bugetele și a lua măsurile necesare bunului mers al administrației și vieții economice din această regiune; după ce și-a ales președintele și înainte de orice altă lucrare, a discutat, împreună cu micii și marii proprietari ai districtului, cu membrii comunei Soroca, cu membrii Clerului, cu membrii Invațămintului și cu toți cetățenii, care au fost prezenți și au votat în unanimitate următoarea moțiune:

„Poporul Moldovenesc înființat de aproape 20 veacuri, de către Străbunii Romani și deosebit apoi între Nistru și Prut de frații săi, rezămat pe principiile marelui revoluții a popoarelor și tului mare Imperiu a tuturor Rusiilor, care odată cu libertatea și egalitatea tuturor indivizilor în fața legilor, a proclamat în primul rînd: *libertatea naționalităților de a dispune singure de soarta și așezămintele lor prezente și viitoare*, a proclamat în ziua de 2 Decembre 1917 Basarabia ca *Republică Moldovenească independentă și de sine stătătoare*.

Ținînd seama că viața și propășirea economică și culturală a unui popor este în raport direct cu forța vie și aptitudinile, cu care Dumnezeu le-a hărăzit, că în unire stă puterea și că undeva doi puterea crește;

Ținînd seamă că în timp de 19 veacuri, Basarabia a fost toldeaua un trup cu Moldova de pe dreapta Prutului, și că soarta ei a fost deapurarea legată de aceea a Principatelor Dunărene, cu care a îndurat aceleași suferințe, gusînd aceleași bucurii și avînd aceleași nevoi;

Ținînd seamă că în anul 1812 în urma singeroaselor frămîntări ale tuturor popoarelor Europene, Basarabia a fost smulsă, fără con-

acestor fapte minoritățile din Sfatul Țării și adversarii unirii încep discuția, arătând că dacă județele vor proclama în mod separat unirea cu statele vecine, se poate întâmpla împărțirea Basarabiei între ele. Guvernul este silit să oprească adunările dela Orhel, Bender și Chișinău, pentru a evita dificultățile parlamentare și pentru a nu-și micșora valoarea proprie ca reprezentant al unui stat independent unitar.

11

În acelaș timp se produce din partea Ucrainei o manifestație îngrijitoare pentru soarta republicei Moldovenești independente. După cum am arătat mai sus, la intrarea armatei noastre în Basarabia, Ucraina prin reprezentanții săi a arătat d-lui general Coandă—trimisul țării la Kiev—bucuria că Basarabia este ocupată de Români. Aceasta n'a împiedecat însă guvernul Golubovici să intervie la Berlin, cerind ca în tratativele de pace cu România să ia parte reprezentanții Ucrainei, care au a revindeca părți din Basarabia.

Intervenția Ucrainei a provocat în Sfatul Țării la 16 Mart o discuție și un vot foarte semnificative. Reproducem mai jos în rezumat dezbaterile asupra acestei chestiuni, atît pentru importanța lor, cît și ca ilustrație a stărilor de spirit și a modului de discuție.

Țiganco (deputat opozitionist) interpelează guvernul asupra politicii externe. În locul ministrului de resort, bolnav, răspunde președintele de consiliu D. Cegorean.

simfîmintul ei, dela trunchiul politic și etnografic al naștunet sale de origină;

Ținînd seamă de înălțătoarea pildă dată de tînărul Regat al Romîniei în scurtul timp de cînd a fost recunoscut ca Stat independent, atrăgîndu-și prin muncă, prin ordine, admirațiunea și iubirea tuturor popoarelor din lume și chiar respectul dușmanului comun.

Proclamăm astăzi în mod solemn și în fața lui Dumnezeu și a întregii omeniri, că declarăm unirea Basarabiei cu Regatul Romîniei și sub al cărui regim constituțional și sub ocrotirea legilor căruia de monarhie democratică, vedem siguranța existenței noastre naționale și propășirea economică și culturală.

Facem apel la Sfatul Țării și la toate adunările constituite din întreaga Basarabie, dela Hotin pînă la Ismail să se unească prin votul lor la moșiunea noastră și să trimeată delegațiuni cu reprezentanți din toate adunările regionale și proprietare pentru a depune la picioarele Tronului Romîniei omagiile noastre de devotament și credință către Regele Ferdinand I-*iu* Rege al tuturor Romînilor.

Alegem ca delegați pe d-nii Mișa, Rusu, Secară, Coșciug, Ganea, Topală, Șoltuz, Meleghi, Bandac, Butmi de Catzman, Hergiu, Safanof Kaisan, Braunștein, Varlan, Vizitiu, Bersan, Cernăușan, Grosul și Prótopopol Kolușinski.

Primarul orașului Soroca, Soltuz; Vasile Bircă, N. V. Krusevan, B. Roitman, V. Stroescu, G. Virlan, C. Hirjeu, F. V. Rusu, Preotul Vasile Balancea, Teodor Caceanu, Teodor Ștefanovici Indiscifrabil, Președintele Dumei orașului Soroca Safanof, Învățătorii, Victor Calsin, A. Roitman, Ștefan Maluda Indiscifrabil I. Țimerman; P. N. Rusnac, Naum Kitroser, Ioan Chistruga, A. I. Bronștein, I. Valsman, Ivan Bulat, E. Tr. Hoff (doamnă), E. Hirjeu Cale Inici (doamnă), N. Hirjeu Csejic (doamnă), E. Meleghi-Cuzminsky (doamnă) I. Bandac, I. Rusu, H. Coșciug, Zus Țuchermam, Toader Melniciuc învățător, O. Hais, Ignatie D. Afanasie, N. Sokirca, P. Rusu, L. I. Fainștein, Eugentu Oramă, M. Graj-

„Situația în politica externă era așa de ne clară, că nu vă puteam spune până acum nimic precis. Acum situația s'a clarificat într-o cîtva și se prezintă astfel.“

„Vă aduceți aminte că întorcîndu-ne dela Iași, v'am declarat că din partea Romîniei nu există nici o pretențiune asupra teritoriului nostru și asupra independenței republicii noastre. Chiar înaintea plecării noastre din Iași s'a întîmplat un eveniment, care din nou ne-a pus în fața necunoscutului: a căzut cabinetul Averescu și locul său se așteaptă—ceiace s'a și întîmplat—formarea guvernului d-lui Marghiloman“.

„Dar și după formarea acestui cabinet, raporturile Romîniei față de noi nu s'au schimbat. N'am încă cunoștințe exacte, pentru că d-nu Marghiloman nu s'a întors încă [dela București]; totuși, ceiace știm ne dă dreptul să presupunem, că și d-nu Marghiloman privește republica noastră, cași cabinetul precedent“.

„Dar tot atunci, după ce ne-am întors dela Iași, vă aduceți aminte, vă spuneam că ne amenință pericolul din altă parte, de unde ne-am așteptat mai puțin—din partea Ucrainei. Atunci Ucrainenii aveau pretențiuni la două din ținuturile noastre, acum se declară interesați în genere de soarta Basarabiei și de multe altele. Dar ceiace atunci era numai o presupunere acum este fapt. Iată textul intervenției Ucrainei pe lîngă puterile centrale pentru anexarea Basarabiei: „prin aceasta avem onoare a vă aduce la

---

dean, G. Solonovskv, A. Glușchevici, Ivan Vas. Rusu, A. Godzevici, I. Cusi, I. Cocerva, F. Cocerva, V. Cocerva, Anton Chihai, N. I. Cazacu, Ațanasie Sih, Brodovschi, Preotul Filip Uatu, învățător Ion Ioga, V. Bozdarevici, D. S. Pisarevsky, Simion Lozovan, N. Coandă, Ștefan Cocervă, Altăr indescifrabil, O. Braescu, I. Colcher, N. Maftcev, L. Stahi, I. Cojuhar, L. Țurcan, T. Botezal, indescifrabil, N. I. Cioban, procuror Kersnovski, N. Mahu, I. A. Canjiș, M. S. Caiuc, D. I. Botnar, Alexie Moldovan, Iulian A. Talmașki, Leon Cărbun, An. Popovsky, I. Virtej, E. Nicu, O. Beleavski, C. Ștefana, V. Murafa indescifrabil, D. Gropa, Popovski, M. A. Baron, I. Petrușcă, Cușuleac, T. Bejan, G. Morozov, D. Godzinski, Ivan Arhip, I. Neamțu, Filip Mija, Comisarul ținutului Soroca V. Secară, Ivan Troia, Andrei Harburei, I. Mihailenco, Preotul Nicanor Murafa, Feodosie Spiridonovici Joymir, Teodosie Barcă, Ivan Zaharievici Popovski, Hristofor Dancilă, Z. Barcă, Serghie, Chirtoca, Petre Rotar, N. Pleșcov, Ivan Ivanovici-Țepilovan, Anton Beleovski, Simion Plerjanovsiki, P. Dimitraș, Iv. Popovski, Alexandru Burjanovski, Vladimir Repeški, C. Moțoc, Vl. Manughevici, Constantin Ivanovici Harbur, Dimitrie Popovski, Iv. Popovski, N. de Pleșcov nee Gousta, Nicolae Prodan, N. Caterinici, Emilian Herj, P. Ianevski, Feiș Voloh, Locotenent Leon Așentovici, Mihail Popa, D. Meleghi, Nicola Schimonovici, Mihail Bohasevici, Sofia Schimonovici, B. Butmi, I. Axentovici, I. Pommer, Leon Coșciug, Iacov Bulat, Vasile Bacalam, Timoftei P. Botezai, I. Voloh, Indescifrabil, I. Arventiev, Dimitriu Afon, A. Glușchevici, A. Pelrenco, Nicolai Condrea, Grigore Zencenco, M. S. Ramasc, Iustin Nicolaevici Nacu, Indescifrabil, T. Antonevici, Emilian Filipovici Negruș, Pavel Talmașki, Teodor Petru Cocervă și Ivan Petru Cocervă, iar pentru ei neștiuitor de carte și pentru sine au semnat:

Ivan M. Troia, Vasile Meleghi, Nicolae Ignatevici Harcenco, M. Perveacova, Ivan Druș, Eftimie Eftimievici, Indescifrabil, Andrei Aristarhovici Sarb, Teodor Luchici Damașchevici, Mihail Pinzar, Ivan Craivanovski și Ivan Profirevici Coșciug.

cunoștiință următoarele : consiliul de miniștri a republicii populare ucrainene este adînc interesat de soarta Basarabiei—provincie dela granița republicii ucrainene“.

„Cu toate că nu este îndoială, că amîndouă popoarele ucrainean și moldovenesc trăesc amestecate, sigur este, că în partea de Nord a Basarabiei locuiesc mai mult Ucrainenii, iar în cea de Sud (între gurile Dunărei și ale Nistrului pe malul Mării Negre) ei constituie majoritatea relativă și astfel Basarabia, din punct de vedere etnografic, economic și politic, formează o unitate indivizibilă cu teritoriile fundamentale ale Ucrainei“.

„Stăpînind o parte importantă din malul Mării Negre, în partea occidentală a cărei se găsește marele centru economic—portul Odessa, și cu care este strîns legată toată Basarabia de Sud, guvernul Ucrainei socoate, că orice schimbare a graniței Ruso-Romîne, mal cu seamă în părțile ei de Nord și de Sud, calcă adînc iuteresele politice și economice a republicii ucrainene“.

„Avînd în vedere că acum o parte înșămnată din Basarabia este ocupată de armatele Romîne și chestiunea, cui va aparține în viitor, ar putea fi obiect de discuțiunii la conferința de pace dela București, guvernul republicii poporane ucrainene socoate discutarea și hotărîrea acestei chestiuni posibilă, numai cu participarea și acordul reprezentanților guvernului ucrainean. Președintele consiliului de miniștri și ministru afacerilor străine V. Golubovici“.

„Acest document, care ne-a fost dat la Iași, dovedește că Ucraina a hotărît să puie mina pe noi. Totuși informațiile mele nu mă îndreptățesc a crede că ea va reuși. Intervenția Ucrainei, ca reprezentanții ei să fie admiși la tratativele din București a fost respinsă și von Küllman s'a pronunțat și împotriva participării noastre la aceste tratative, numai pentru că în acest caz ar fi trebuit să admită și pe reprezentanții Ucrainei. Cererea Ucrainei, ca să i se anexeze Basarabia, desigur va fi respinsă : nici Germania nici România nu doresc aceasta“.

„Totuși din discuțiile Radei din Kiev, din încercarea de a se face nûmiri de funcționari în Basarabia și a acapara calea ferată dela Ocnîța, se vede că cei dela Kiev nu numai nu vor să recunoască guvernul republicii noastre, dar neagă și dreptul Basarabiei la autonomie. Care au fost demersurile noastre față de atentatul guvernului socialist ucrainean ? Chestiunea era așa de complicată, împrejurările așa de puțin favorabile, că până acum n'am putut întreprinde nimic în această chestiune. Ucraina era înundată de bolșevici. Nu era nici o comunicație cu Kievul. După întrarea armatelor nemțești la Kiev, s'a trimis o telegramă, dar la Odessa Nemții au refuzat-o. A trebuit să așteptăm. Acum guvernul a hotărît să trimeată la Kiev o delegație specială, ca să protesteze acolo înaintea Radei împotriva amestecului în viața noastră și deasemenea să protesteze înaintea reprezentanților puterilor centrale. Delegația este aleasă și mine va pleca (din împrejurări fortuite delegația n'a plecat). Poate și acum nu va ajunge,

fiindcă nu se știe, dacă există comunicații pe căile ferate ucrainene. Ce putea face mai mult guvernul în această chestiune? El a hotărât să o prezinte parlamentului“.

„Pretențiunile de acest fel se resping de obicei prin forța armelor. Noi n'avem aceste forțe. Ne rămîne să protestăm, să arătăm Ucrainei încorectitudinea, să îi aducem aminte că eri încă ea lupta pentru dreptul său de autodeterminare, că ne era tovarăș de luptă, soră mai mare, în apărarea dreptului la viață și existență liberă. Cum să ne explicăm că tovarășii noștri socialiști din Rada Ucraineană cu ajutorul balonetelor străine vor să pule acum mina pe republica noastră neapărată. Cred că cu toții vă veți uni cu noi și împreună vom declara protestul nostru în fața lumii întregi“.

Ministru de interne, V. Cristi descrie raporturile dintre Ucraina și Basarabia după revoluția din Mart 1917. Ucraina, voind să-și capete autonomia, căuta în același timp să cuprindă în granițele sale Basarabia. La începutul lui Iulii 1917 telegrafal a adus vestea, că o delegație ucraineană a plecat la Petrograd pentru a obține dela guvernul central recunoașterea autonomiei și hotarele Ucrainei, în care delegația Ucraineană introdusese și Basarabia. Vinnicenco chemase la Kiev și pe comisarii din Basarabia la consfătuire, ca făcînd parte din Ucraina. Organizațiile moldovenești au protestat și la Kiev și la Petrograd (prin d-nu Cristi) și astfel Ucraina a rămas fără Basarabia, așa cum se și cuvenea. După aceasta Ucraina s'a adresat Basarabiei ca unei republici independente și nici după universalul al doilea Basarabia n'a fost considerată ca aparținînd Ucrainei. La pacea din Brest-Litovsc Ucrainenii au chemat și pe delegații noștri, ca delegați de stat independent egal cu Ucraina. Nu putem înțelege pretențiile de astăzi. Trebuie să protestăm împotriva acestei încercări de a ne robi, și se trimitem în acest scop delegați la Kiev.

Deputatul Erhan respinge pretențiile Ucrainei.

Deputatul Cijevschi completează expunerea d-lui Cristi prin descrierea congresului popoarelor și raporturilor corecte ale Ucrainenilor din acea epocă. Protestează în numele blocului Moldovenesc împotriva atitudinii de astăzi a Ucrainenilor.

Deputatul Bajbeuc-Melicov—din partea minorităților, se bucură de unanimitatea protestului contra atentatului imperialist al Ucrainei, dar este revoltat de indolența guvernului, care a tăcut în mod criminal și n'a protestat, cînd trebuia și unde trebuia. Era dator să meargă la București și acolo să rezolve chestia în mod definitiv.

Deputatul Cernouțeanu, ca reprezentant al populației din ținutul Hotinului, protestează în numele populației aceluia ținut, contra atentatului ucrainean, care este o trădare a democrației.

Buciușcan, din partea opoziției, vede în toate părțile cuțite ascuțite, gata a tăia în bucăți republica Moldovenească. Singurul pretext pentru acțiunea criminală a Ucrainei sînt hotărîrile ținuturilor Bălți și Soroca de a se uni cu România. Trebuie trimisă

o delegație la Kiev ca să protesteze, dar în acelaș timp „acei, care au declarat ținuturile Bălților și Sorocii unite cu România, trebuiesc chemați la răspundere“.

Deputatul Bogos, în numele Moldovenilor de peste Nistru, protestează contra îndrăzneii Ucrainenilor. Ca răspuns cere proclamarea ținuturilor de peste Nistru, locuite de Români, ca anexate de republica Moldovenească.

Deputatul Donică-lordăchescu protestează contra infamiei ucrainene, dar acuză guvernul de indolență criminală.

Deputatul Gafencu, din blocul Moloovenesc, ca unul care a lucrat frățește tot timpul revoluției cu Ucrainenii, protestează împotriva actului lor de trădare, care va fi pedepsit: căci cine sapă groapă altuia, cade singur în ea.

Deputatul Misircov (bulgar opoziție) protestează împotriva Ucrainei, dar acuză guvernul de indolență.

Deputații Moldoveni Tudos și Zubac protestează împotriva Ucrainei, dar și contra opoziției, care în toate nenorocirile vede numai vina guvernului. Celor căror le este dragă Ucraina le urează drum bun peste Nistru.

Deputatul Crigan într'o lungă cuvîntare apără guvernul și atacă violent opoziția.

Deputatul Lihțman cere să se protesteze la Berlin, nu la Kiev, Deputatul Buzdugan regretă că democrația ucraineană, cu care a lucrat, l'a trădat.

Deputatul *Osmolovschi*—ucrainean—spune că soarta i-a *legat și amestecat* pe Moldoveni cu Ucrainenii. *Ucrainenii sînt chiar mai vechi în Basarabia ca Molovenii*. Acum ei vor ca această țară să fie neatîrnată, vor lupta cu năzuințele de peste Nistru, ca și cu acele de peste Prut.

În replică președintele consiliului spune: „Am luat cuvîntul ca să răspund învinuirilor, ce s'au adus guvernului. D-nu Bajbeuc-Melicov a numit acțiunea guvernului nelegiuită. E o învinuire gravă și nedreaptă. Cred că d-sa iubește țara aceasta și este întristat de nenorocirile, ce au venit peste ea. Însă și eu o iubesc, cel puțin atît cît fiecare dintre d-voastre, care ne învinuiți pe noi. D-niile voastre sînteți aici oaspeți, care ați fost primiți și ocrotiți în țara aceasta (aplauze puternice și prelungite din partea blocului moldovenesc, protestări violente din partea opoziției). Nu cunoașteți istoria țării noastre, nu v'ați interesat de ea, va mînat aici pe toți numai folosul personal. Cine a venit aici? Funcționari Ruși pentru politica ticăloasă de rusificare; coloniștii străini, protejați și împroprietăriți pe pămîntul nostru, pe cînd țărani noștrii Moldoveni erau siliți să meargă la Caucaz și la Amur; ovrei, izgoniți din țările vecine! (aplaozе furtivoase din partea majorității, protestări și strigăte violente din partea minorității). Și dacă oamenii aceștia spun că iubesc Basarabia, dați-mi voie și mie unui Moldovan să zic că o iubesc și eu. Și atunci, cum să poate s'o duc la prăpastie. Aduceți-vă aminte de fapte. Din Ianuar nu am avut putință fizică de a avea relațiuni cu Ucraina: lă Nistru era

front, peste Nistru furtuna bolșevistă. Astfel fiind : orice'invănuire că am lăsat să se întimple, celace s'a „întimplat, nu valorează nimica“.

„Și-au spus părerile toți, dar glasul secției ucrainene nu se auzise. Și nici nu l'am fi auzit, dacă nu insista blocul moldovenesc. Ori, ce ne-a spus d-nu Osmolovschi reprezentantul lor ? Că Ucrainenii sînt mai vechi în țara aceasta și că sînt amestecați cu Moldovenii. Aceasta nu constituie un răspuns la chestia pusă la ordinea zilei și deci n'a mulțumit pe nimeni. Alături de el a fost Buciușcan, care aruncă vina năzuințelor Ucrainei asupra Bălților și Sorociei, cari au proclamat unirea cu România. Dar dacă vom judeca așa, vom vedea că unii nătărăi dela Ackerman au încercat încă acum trei luni să proclame unirea aceluși ținut cu Ucraina, dar n'au reușit. Mai de grabă acolo este cauza, care trebuie cercetată. Justă este părerea d-lui Lihtman, care a spus că trebuie să vorbim despre soarta republicii noastre cu Berlinul. Noi am încercat să facem aceasta încă în Ianuar, înaintea păcii ucrainene, cînd Germanii căutau pace separată cu oricine. Desigur că obținem recunoașterea independenței. Nu s'a putut face aceasta din forță majoră—anarhia și luptele dela Nistru. Aici nu este de vină stăpînirea. Dar orice am face noi partea aceasta (arătînd opoziția și minoritaril) din parlament nu o putem mulțumi. Nici nu căutăm s'o mulțumim. Ne bizuim pe majoritatea Moldovenească, care apreciază că ne facem datoria“. (aplauze)

Mai vorbesc încă mulți deputați, fără să aducă noi lumini sau fapte în discuție. Urmează apoi chestiunile personale, după care se închide discuția; se pune la vot și se votează în unanimitate protestul contra amestecului Ucrainei în soarta Basarabiei.

Astfel la 16 Martie s'a confirmat din nou votul din 24 Ianuar de despărțire de Rusia, de data aceasta sub forma votului de protest contra Ucrainei.

UNIREA

1

Față de întreaga serie de manifestații pentru unire, expuse mai sus, guvernele din acele momente dela Iași nu sînt în putință de a arăta nici un semn, că vor lua atitudinea trebuitoare. Nehoțărirea și luptele pentru calea de urmat (triumghiul morței, retragerea prin Rusia bolșevistă în Azla, între altele), și guvernele de format obsedează cercurile hotăritoare, pînă cînd succesiunea cea mai grea cu putință (înconjurați din toate părțile de vrăjmași, izolați de lumea întreagă, fără resurse alimentare și financiare, cu țara ocupată, sub amenințarea unui ultimatum, riscînd se pierdem armata, dinastia și principalele instituții ale țării, săraci și plini de boli) se aruncă în spatele unui nou guvern, care se constituie în Marte 1918 sub președinția d-lui A. Marghiloman. Pus în cunoștință asupra situațiunei din Basarabia, odată tratativele cu puterile centrale începute, punctele principale fixate, pericolul războiului, invadării restului țării și desființării, fie chiar temporale, a statului înlăturat, noul guvern se vede în putință de a hotări că propunerile de unire, făcute din diferite părți a Moldovei dintre Prut și Nistru, să fie acceptate. Din consensul diverselor declarațiuni, și fapte, este evident pentru oricine, că hotărîrea guvernului român de a accepta unirea, propusă de Basarabia, nu a fost luată fără să se obție asentimentul puterilor centrale. În scris sau tacit Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria își dăduse consimțimîntul necesar.

Erau două modalități de a face formele unirii: acceptarea propunerilor de unire, făcute de marii proprietari și a celor două adunări oficiale dela Bălți și Soroca, la care ar fi adherat de altfel adunări analoage din celelalte ținuturi, sau votul Sfatului Țării.

D-nii Inuleț și Cegorean, sosiți la Iași în ziua de 20 Marte, cu intenția de a pleca la București pentru a trata pacea în numele republicei independente cu puterile centrale, sînt puși în cunoștință de hotărîrea guvernului român de a se accepta solicitările la unire, venite de la diferite grupuri de cetățeni ai republicei ;

dar în același timp guvernul le propune și D-lor să supuiе chestiunea această deliberărilor Sfatului Țării. D-nu Cegorean în numele său și a prietinelor săi (blocul moldovenesc) din primul moment și fără nici o ezitare a promis tot sprijinul. D-nu Inculeț a ezitat un moment. S'a lăsat însă repede convins, după ce vizitând pe un reprezentant al opoziției și pe un ministru al antantei a fost sfătuit să nu se opue.

Intr'o memorabilă ședință din ziua de 23 Mart a consiliului de miniștri din palatul Sturdza dela Iași, la care iau parte d-nu Stere venit dela București și d-nii Cegorean și Inculeț, se hotărăște plecarea imediată a acestor trei din urmă la Chișinău, pentru a supune chestiunea unirii Basarabiei Sfatului Țării.

Este evident că era dinnainte cunoscut și de prieteni și de adversari, că rezultatul votului va fi favorabil, întru cît majoritatea din Sfatul Țării era Moldovenească și avea această dorință în suflet încă de mult. Dacă în timpurile de sub republica rusească și apoi de sub republica Moldovenească din federația (?) statelor rusești, relativ favorabile manifestației ideii naționale în Basarabia, nu s'a exprimat pe față în mod public și în grupuri această dorință, veche și naturală, decît rare ori, ci dinpotrivă s'au înregistrat declarații individuale și chiar în grupuri, contrarii,—lucrurile se explică prin situația din acele momente, care nu numai ar fi expus, în mod inutil și primejdios persoane, dar ar fi îngreuiat mersul mișcării naționale. Dacă ceva mai tîrziu sub republica independentă s'au produs manifestațiuni pentru unire reduse, este din cauza situației guvernelor dela Iași, care le silea să ia angajamente că vor evacua Basarabia în două luni. Imediat însă ce situația la Iași s'a clarificat, prin venirea la cirna statului a unui guvern, care cu dureroase sacrificii a scăpat de grija războiului cu Germania, manifestațiile pe față a dorinței de unire au început și realizarea ei în formele, pe care le dicta timpul și împrejurările, era în afară de ori-ce îndoială.

Intr'adevăr discuțiile prealabile și votarea unirii s'au făcut într'o atmosferă de înălțare morală și de entuziasm, corespunderă înălțimii actului istoric în sine.

2

Ca o satisfacție pentru munca, suferințele și luptele, duse ani de zile atît în Basarabia, cît și în țară pentru unirea ei, i-a fost dat d-lui C. Stere să prezideze acele înălțătoare momente istorice. Trecutul lui revoluționar, erudiția masivă, naționalismul luminat și autoritatea morală împuneau și adversarilor și prietenilor, Părinte sufletesc a multor din acei, care dela 1905 au luat parte activă la reînvierea mișcării naționale și prin ei a celei mai mari părți din acei, care au reluat mișcarea națională din 1917, după ce cu rîzicul de a fi numit trădător și renunșind la toate avantajile oportunismului, a afirmat cu tărie în fața lumii întregi, în momentele cele mai grele, drepturile Basarabiei la unire cu România și datorita

României de a n'o părăsi,—era așteptat de toți cu nerăbdare. A fost întâmpinat (24 Martie ajunul Bunei Vestiri) cu mare bucurie și entuziasm. Cu sosirea lui atmosfera apăsătoare de griji zilnice, combinații, ambiții, mici uri, lupte de culise, dintr'un oraș de provincie, zăpăcit după un trecut de sub putregaiul imperial, după un războiu și un reflex de revoluție, cu anarhia consecutivă, așa cum s'a văzut într'o măsură în paginile de mai sus,—s'a curățit pentru moment, s'a însănătosit, s'a însănătoșit. Cei care simbolizase și reprezentau mișcarea moldovenească au găsit în C. Stere un conducător, care le-a întărit energiile și le-a luminat conștiințele în calea, pe care mergeau instinctiv. Într'o serie de convorbiri, conferințe, discuții, interviuri, discursuri, toasturi—chestiunea unirii repede s'a pus pe bazele ei istorice, naționale și morale a dreptului la viață politică și culturală națională a Moldovenilor, marelui mase din Basarabia, care prin o sută de ani de stăpânire imperială a fost lipsită de toate putințele unei dezvoltări sufletești și de stăpânire pe pământul muncit de străbuni. Sfatul Țării, înaintea căruia s'a pus chestiunea unirii, a discutat întâi în secțiuni. Pentru ziua de 27 Martie chestia unirii a fost pusă la ordinea zilei, în urma insistențelor d-lui Marghiloman, sosit la 26 Martie la Chișinău în acest scop.

Pentru a ilustra atmosfera, în care s-a desfășurat discuția unirii în ședința Sfatului Țării din 27 Martie 1918, reproducem mai jos câteva părți din cuvântările ținute.

Îndată după deschiderea ședinței d-nu Al. Marghiloman, președintele consiliului de miniștri, se adresează adunării cu următoarele cuvinte: „Problema mare și sfântă a reîntrării Basarabiei în sânul patriei, problemă, care în cursul războiului a încălzit frământările unui partid politic din România, a preocupat neîncetat sufletele noastre. Noi am urmărit cu un viu interes dezvoltarea acestui colț de pământ românesc și ne-am încredințat cu mulțumire, că din caldul D-voastră patriotism a eșit o Basarabie independentă“.

„Și când virtețul primejdios al vremurilor a început să amenințe tinărul stat, conducătorii lui și-au dat seama că ajutorul nu le poate veni decât din partea României. Ca un copil crud, care își întinde brațele spre mama lui, așa a alergat Basarabia, cerind scăpare dela România“.

„Astăzi putem vedea cu toții rezultatele binefăcătoare ale acestui ajutor, sosit la vreme pentru binele țării. Ceface se petrece azi, e roada bogată a seminței aruncate în pământ bun. Unirea Basarabiei cu patria mamă este o necesitate pentru statul D-voastră. *Puterile centrale ne-au dat toate asigurările în privința Basarabiei.* Și dacă am venit în mijlocul D-voastră, am făcut-o anume spre a-mi da seama de greutatea și oblecțiunile, care ar mai sta în calea acestui act însemnat“.

„În convorbirile, pe care le-am avut cu reprezentanții Moldovenilor și a diferitelor fracțiuni de altă naționalitate, m'am convins că unirea se poate înfăptui, făcând concesiuni obiceiurilor locale, care nu se împotrivesc intereselor unei Români mari. Cu

toții am chibzuit asupra acestei mari fapte și sintem siguri, că ori-ce vorbă, ori-ce aminare, ar fi păgubitoare. A trecut ceasul vorbelor. Acum e ceasul hotărârilor“.

„Noi reprezentanții guvernului român ne retragem din incintă, ca fără de prezența noastră să discutați cum doriți, însuflețiți de un patriotism luminat și conduși de credința, că nu este nici o clipă de pierdut. Sper că veți lucra așa, cum cer interesele popoului românesc din Basarabia“.

După retragerea d-lui Marghiloman din incintă, ia cuvântul d-nu Stere,

„Sintem chemați astăzi să luăm o hotărâre istorică, pentru care ne trebuie cuget și conștiință curată. În viața oamenilor, ca și a popoarelor, nu sînt multe clipe ca aceasta. Voința de fier a istoriei a pus pe umerii D-voastră o răspundere, pe care n'o puteți înlătura. Nimeni altul decît D-voastră nu poate și n'are dreptul de a vorbi în numele Basarabiei“.

„Sintem chemați la aceasta de acel proces elementar, care sfărîmă Bastiliile și creează o viață nouă“.

„Ați aprins aici o făclie, care a ars toate pergamentele feudale, care a nimicit toate privilegiile de castă, rămînînd un popor, care se întemeiază numai pe ogor și pe munca intelectuală“.

„Astăzi noi decretăm drepturile popoului suveran“.

Și-apoi adresîndu-se în rusește deputaților din grupurile minoritare, le spune:

„În acest moment istoric, care cere să ne ridicăm la nivelul problemei, pe care soarta a pus'o pe umerii noștri, aș vrea să mă îndrept către aceia, care pînă eri au fost stăpîni aici. Mă îndrept spre D-voastră, ca spre niște cetățeni liberi. Înțeleg că sînt mulți, care nu sînt mulțumiți de ziua de azi. Dar trebuie să se înalțe pînă la nivelul gîndirii cetățenești“.

„Se poate oare ca în acest moment România să renunțe la drepturile sale istorice, naționale și la interesele sale vitale? Dacă guvernul român, din dorința de a plăcea îndoelilor și conștiințelor minorităților, ar renunța la aceasta, ar face această apostazie, ar nega trecutul, ce ar eși? Toate poftele vecinilor, dacă România ar jertfi viitorul neamului, s'ar dezlănțui și ar sfîșia Basarabia în bucăți. Este aceasta admisibil pentru Basarabia?“

„Această dilemă stă înaintea D-voastră și, ca fiu al acestei Basarabii, vă declar că hotărîrea de luat este o responsabilitate înaintea generațiilor viitoare, care vor trebui să trăiască din nou orori și vărsări de sînge pentru a se libera“.

„Un reprezentant al minorităților (un rus) mi-a declarat, că dacă Basarabia se unește cu România, toată intelectualitatea rusă va pleca de aici. Respect acest sentiment, dar oamenii, la care simțimîntul de legătură cu acest pămînt este așa de slab, nu pot gîndi ca populația autohtonă. Poporul român n'a venit aici din afară, aici s'a născut, aici s'au fiert diversele elemente, din care s'a creat poporul român. Noi n'avem unde pleca și nimeni n'are dreptul să ne gonească din țara noastră. Un veac întreg, supuși și tăcuți,

conștiinți de neputința noastră, am purtat jugul; un veac întreg, limba noastră era oprită, un veac întreg cartea în limba natală a fost persecutată ca o otravă revoluționară. Nenumărate jertfe au făcut acei, care au voit să-și însușească începuturile culturii naționale. Și acum, când vroim să intrăm ca stăpîni în casa noastră proprie, reprezentanții minorităților n'au dreptul moral să ne închidă ușa. Dacă democrația D-voastră este sinceră, nu este decît o singură eșire. Cel ce au venit printre noi prin forța baionetelor și pe care îi primim de bună voie ca cetățeni, n-au voie să ne împiedice. Să nu uitați că nu este numai chestiunea de dreptate națională, ci și de dreptate socială. Astăzi se poate da popoului pămîntul, în condiții acceptabile pentru el și nimeni nu poate garanta că mine va fi același posibilitate*.

„Să vă lumineze pe voi propria voastră conștiință*.

Și adresîndu-se din nou către Moldoveni în romînește: „Gîndiți-vă, că nu este vorba numai despre D-voastră, ci și de copiii, care vor urma. Vă vor erta ei oare, cînd vor ști că părinții lor au dat cu piciorul în dreptul și fericirea copiilor, nepoților și strănepoților lor? Nici o bănulală să nu vă clătine sufletul! În vremile turburi de zbuclum și suferințe, care s'au abătut ca o neagră și fioroasă nenorocire peste neamul nostru, s'au făcut greșeli și păcate multe. Dar cea mai mare fărădelege ar fi acela, cînd munca voastră ar rămîne astăzi zădarnică, căci multe șiruri de vieți ar trebui să se mai stringă, ca să vie iarăși o clipă ca aceasta*.

„În numele copiilor și a conștiinței D-voastră vă spun să vă faceți datoria neclintit, fără a privi la dreapta sau la stînga, ci numai la viitorul urmașilor, căci numai așa veți cîștiga iertarea față de istorie pentru păcatele, care s'au săvîrșit*.

Secretarul Sfatului Țării citește următoarea declarație, elaborată în zilele precedente, prin discuții în secțiuni :

„Republica democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei: dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră, și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum mai bine de o sută șeasă ani din trupul vechei Moldove,—în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure se și hotărăscă soarta lor,—de azi înainte și pentru totdeauna,—se unește cu mama sa România*.

„Această unire se face pe următoarele baze: 1) Sfatul Țării actual rămîne mai departe pentru rezolvirea și realizarea reformei agrare, după nevoile și cererile norodului; aceste hotărîri se vor recunoaște de guvernul Român. 2) Basarabia își păstrează autonomia provincială, avînd un Sfat al Țării (Dietă), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie. 3) Competința Sfatului Țării este: a) votarea bugetelor locale; b) controlul organelor zem-

1 Pentru cine a urmărit expunerea de mai sus, din care se vede originea profund democratică a mișcării Naționale din Basarabia și mediul revoluționar în care s'a dezvoltat reprezentanța ei,—nu sînt de mirare aceste baze.

stvelor și orașelor ; c) numirea tuturor organelor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sînt în-tăriți de guvern. 4) Recrutarea armatei se va face, în principiu, pe baze teritoriale. 5) Legile în vigoare și organizarea (zemstve și orașe) rămîn în putere și vor putea fi schimbate de parlamentul român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei. 6) Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia. 7) Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în consiliul de miniștrii român, acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sinul reprezentanților Basarabiei din parlamentul român. 8) Basarabia va trimite în parlamentul român un număr de reprezentanți, proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal direct și secret. 9) Toate alegerile din Basarabia pentru sate, voloste, orașe, zemstve și parlament se vor face pe baza votului universal, egal, direct și secret. 10) Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvîntului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin constituție. 11) Toate călcările de lege, făcute din motive politice în vremile tulburi ale prefacerii din urmă, sînt amnestiate.“

„Basarabia, unindu-se ca o fiică cu mama sa România, parlamentul român va hotărî convocarea neîntîrziată a constituanței, în care vor intra proporțional cu populația reprezentanții Basarabiei, aleși prin vot universal, egal, direct și secret spre a hotărî împreună cu toții înscrierea în constituție a principiilor și garanțiilor de mai sus“.

D-nu Cișevchi, liderul blocului moldovenesc, declară că blocul va vota unirea.

D-nu Țiganco, reprezentantul grupului sovietului țărănesc, declară că grupul, pe care îl reprezintă, se abține de la vot, intru-cît o astfel de chestiune ar fi de resortul constituanței ; unica formulă de unire admisibilă ar fi federalizarea cu România.

Reprezentantul grupului german fon Loesch declară că grupul acesta se va abține dela vot, căci n'are împuterniciri în această chestie dela acei pe care îl reprezintă. Se va pronunța însă de îndată ce un congres al coloniștilor germani din Basarabia i-l va împuternici. 1

Deputatul Misircov în numele Bulgarilor declară că se va abține de la vot, fiind-că numai constituanța ar fi în drept să se pronunțe.

Aceiaș declarație se face în numele Ucrainenilor.

În numele Polonilor deputatul Dudchevici rostește următoarele:

„Mi-e foarte greu D-ilor în ziua aceasta mare, care este o sărbătoare fără pereche; mi-e foarte greu să vorbesc în limba poporului (vorbește rusește), care atîtea ani a asupra poporul românesc din Basarabia, cum a asupra pe Poloni“.

1 Acest congres, sub președinția pastorului Haaze s'a adunat mai tîrziu; s'a pronunțat pentru unire și a trimis delegați la București pentru a prezenta această a lor hotărîre reprezentanților puterilor centrale.

„Aș vorbi în limba mea, dar nu m'ați înțelege D-voastră, aș vorbi în limba d-voastră, românește, dar nu o știu. În numele națiunii Poloneze susțin unirea așa cum o cer moldovenii—stăpînii de baștină a acestei țări“.

„M'am ridicat pe această tribună numai ca să arăt bucuria noastră—a Polonilor pentru actul istoric ce'l săvîrșiți și prin care realizați dreptul popoarelor de ași hotărî soarta, realipindu-vă la sînul malcei, dela care ați fost ruși cu sila, acum mai bine de o sută de ani. Doresc neamului românesc viitorul frumos, pe care îl merită“. (Aplauze și strigăte: trăiască Polonia!)

În numele Rușilor—d-nu Greculov declară, că numai constituanta ar fi în drept să dea un asemenea vot.

Se suspendă ședința pentru zece minute.

La redeschidere, deputatul Vasile Bircă în numele moldovenilor din grupul sovietului țărănesc face următoarea declarație:

„Noi moldovenii din fracția țărănească, astăzi în ziua cea mare și sfîntă pentru neamul nostru, declarăm unirea împreună cu toți moldovenii din Sfatul Țării, pentru a împlini unirea așteptată de mulți ani cu frații noștri de un sînge din România“ (Aplauze furtivoase).

Se procedează la vot. 1. Votarea se face pe față. Rezultatul este 86 pentru, 3 contra, 2 36 abțineri.

Mulțimea primește acest rezultat cu mare entuziasm și aplauze.

D-nu A. Marghiloman, care reîntră în ședință, pus în cunoștință de rezultatul votului, declară: „În numele poporului Românesc, și a Regelui Romîniei cu adîncă emoțiune și cu falnică mîndrie iau act de hotărîrea quasi—unanimă a Sfatului Țării și la rîndul meu declar, că de azi înnainte Basarabia este pentru vecie unită cu România“.

„În aceste clipe mari să ne închinăm cu smerenie în fața geniului rasei noastre, care după o despărțire de un veac și mai bine găsește singur calea firească, să-l ducă la mîntuire, calea firească arătată de istorie.“

„Să ne unim cu toții inimele și să strigăm împreună și cu cei ce s'au abținut: trăiască România una și nedespărțită“.

3

Cum era și natural, după unire au urmat o serie de sole-

1 Trebuie de notat, că nici la un vot din Sfatul Țării, n'au participat aliftea votanți.

2 Cu toate voturile „contra unirei“ și cu toate abținerile, deși cei care au votat așa se află și acum în Basarabia, fără să fi suferit vre un neajuns—alil bolșevicii cît și lmerialiștii Ruși, care sînt contra unirii, susțin fără nici o probă că „Sfatul Țării“ a fost violentat pentru a vota unirea. Vezi L'occupation Romaine Crupensky și Sovremeniia Rumânia Moscova 1923 ediția sovietului militar pag, 48

mnităţi, sărbări, banchete, felicitări şi decorări, şi la Chişinău şi la Iaşi, cari au înseninat un moment atmosfera încărcată, după un războiu greu şi în ajunul unei păci dezaastroase.

Dar viaţa de toate zilele a intrat repede în drepturile sale. Ca un semn de confirmare a unirei, la 3 April Sfatul Ţării alege în unanimitate pe C. Stere ca prezident, apoi în conformitate cu actul unirei, d-nii Cegorean şi Inculeţ sint delegaţi ca miniştri fără portofoliu în cabinetul d-lui Marghiloman.

Pentru administrarea Basarabiei Sfatul Ţării în unanimitate alege un consiliu de directori generali. 2

Iată programul noului consiliu, expus în ziua de 10 April în Sfatul Ţării şi aprobat după o lungă discuţie.

„Prin voinţa istoriei timpurile de furtună au trecut. Cu intrarea armatei Romine s'a stabilit în ţară o ordine relativă.

Acum după unire, care ne garantează libertatea, autonomia şi putinţa de a rezolva chestia noastră agrară în atmosferă liniştită, avem speranţa ca în mod treptat, dar repede să introducem ordinea deplină şi drepturile cetăţaneşti.

Scopul nostru principal în împrejurările de faţă este pe lângă garantarea drepturilor tuturor cetăţenilor fără deosebire de naţionalitate la viaţă civilă şi politică liberă şi cetăţenească, de a da putinţa acestei ţări din vechi şi cu adevărat romineşti, numai cu sila ruptă dela patrie, să ia parte la munca culturală a întregii omeniri, care nici pentru un popor nu este cu putinţă, de cît pe baza culturai naţionale.

După adinca noastră convingere ajungerea acestui scop nu este cu putinţă de cît în deplină unire cu patria noastră comună, România.

În mod mai amănunţit programul nostru s'ar putea exprima astfel.

1 O serie de decorări s'a făcut, după cum se cuvenea de M. S. Regele, la Iaşi după unire; o altă serie dată la 25 Marti Chişinău. Într'adevăr într'un dosar a fostei republice (No 28 pe anul 1918 a consiliului particular executiv pe lângă ministerul de interne a republicei populare moldoveneşti: despre persoanele, care urmează a fi decorate pentru serviciile aduse republicei democratice moldoveneşti) găsim o listă interminabilă şi o serie de decrete cu următorul formular: „Preşedintele republicei populare independente moldoveneşti, Domnului. Pentru a vă recompensa serviciile d-niei V-tre stăruitoare şi zeloase şi munca deosebită, depusă pentru binele republicei moldoveneşti populare, conform cu legile până acum neabrogate ale statului rusesc, care şi au putere, conform cu declaraţia Sfatului Ţării din 29 Noiembrie 1917, vă acord ordinul Sfintului Vladimir de gradul al 3-lea pentru ziua de 25 Marti 1918, Preşedintele republicei populare moldoveneşti Ivan Inculeţ”. (Originalele în ruseşte; un exemplar a fost dăruit de mine Academiei Romine). Se uitase desigur că republica rusă, pentru adin-cirea căreia se făcuse alit, desfiinţase toate decoraţiile, (fiind imperiale), pe care de alifel conform legiilor şi statutelor nu le puteau a-corda de cît anume persoane şi în anume condiţiuni.

2 I. Costin, interne; Şt. Ciobanu, instrucţie publică; E. Cateli, agricultură; N. Codreanu, lucrări publice; Gh. Grosu, justiţie (înlocuit mai firziu prin I. Pelivan); V. Chiorăscu, comerţ şi industrie; I. Gherman, control; P. Cazacu, preşedinte şi finanţe.

Reorganizarea directoratului trebilor din năuntru. Organiza-
rea poliției. Stabilirea ordinii de drept.

Este nevoie imediată de a îndrepta gospodăria financiară, fără de care nu poate fi nici rînduială administrativă. Fără a se stabili amănunțit adevăratele nevoi a fiecărui serviciu, ținînd seama de adevăratele izvoare de venituri, nu se pot regula finanțele și de aceia consiliul directorilor va căuta cît de curînd să alcătuiască un budget regulat. Avînd în vedere starea critică, în care ne aflăm, avem nădejde să căpătăm un puternic ajutor de la guvernul central.

În legătură cu cele de mai sus, controlul trebuie pus pe baze publice și respect al legilor. Numai astfel se va putea garanta îndeplinirea prevederilor bugetare și păstrarea folosului obștesc fără să se săcătuiască puterile de plată a populației.

Restabilirea legilor, pedepsirea răufăcătorilor, organizarea judecării în apel și casație, gradată și bine chibzuită, naționalizare a instanțelor judecătorești și îmbunătățirea stării materiale a magistraților.

Grija despre drepturile și interesele bisericii locale, împreună cu introducerea unirei canonice a eparhiei Basarabiei cu biserica autocefală Romîna, vor conduce activitatea noastră în chestiunile de cultură religioasă. Naționalizarea bisericii este o nevoie imediată, fiind că biserica în mod firesc trebuie să fie izvor de cultură națională și sufletească.

În acelaș timp tuturor credincioșilor le va fi garantată pe deplin libertatea cultului și a conștiinței.

În învățămîntul popular ne punem de gînd să schimbăm școala din Basarabia în așa fel, ca ea să corespundă nevoilor zilnice, sufletului și trecutului neamurilor din Basarabia.

Înaintea de toate ea trebuie dezrusificată, adică este nevoie să facem școală națională. Stînd pe punctul de vedere a dreptului fiecărui neam de a avea școală în limba neamului său, Consiliul directorilor vrea să puie în viață naționalizarea treptată a a școlii inferioare. Avînd în vedere cele făcute în această direcție anul trecut, cu începerea anului școlar ce vine naționalizarea în școlile inferioare va fi deplină. În școala secundară naționalizarea se va face treptat începînd cu clasele de jos. Consiliul directorilor se va ocupa în de aproape cu pregătirea corpului didactic. Afară de cursurile ce avem pentru învățătorii, va trebui ca școlile normale, seminariile și celelalte instituțiuni să le potrivim după nevoile naționale ale țării și dacă se va putea să deschidem și noi școli. Cum școala de până acum a fost lipsită de legătură cu viața, vom căuta să introducem în programe și cunoștințe practice de agricultură și meserii. Vom căuta ca în școală să se păstreze părți bune de la școala rusească și să înlocuim părțile rele, introducînd numai părți bune de la școala romînească și de la cea europeană.

Până la reforma agrară, vom îngriji ca cea mai însemnată ramură din gospodăria poporului—agricultura să se desvolte, în-

lesnind prin toate măsurile ca să se semene toate locurile, să se apere fînețele și pădurile și să se îmbunătățească raporturile între țărani și proprietarii de pămînt.

Sfatul Țării avînd a hotărî mai cu seamă două lucruri : să pregătească reforma agrară și principiile reformei constituționale, de introdus în constituția generală Romînească, Consiliul directorilor va socoti de a sa datorie să ajute la rezolvirea acestor probleme.

Pe baza acestui program impus de interesele țării, Consiliul directorilor roagă Sfatul Țării săi dea tot ajutorul, izvorit din aceleași sentimente și aceleași idei*.

Punerea în practică a acestui program foarte simplu, în atmosfera post războinică și post revoluționară, precum și rezolvirea diferitelor chestiuni, pe care nevoile zilei le impuneau, a întîmpinat mari greutăți și multe adversități.

În primul rînd funcționarii dela poștă, telegraf și telefoane, în majoritate străini, au părăsit serviciile în masă, plecînd în Ucraina lui Scoropadschi în acel moment. Au trebuit înlocuiți repede cu localnici și cu elemente aduse din regat. Această schimbare repede și în aceeaș timp naționalizare a serviciului nu s'a putut face fără suferințe, pagube și nemulțumiri. Înlocuirea tot repede a funcționarilor dela căile ferate, străini de Basarabia, cari au părăsit și ei în masă serviciile, plecînd peste Nistru, nu s'a făcut nici ea fără greutăți, neajunsuri și pagube bănești. Situația la căile ferate, astfel în mare măsură și repede naționalizate, era foarte grea și din cauza materialului insuficient și stricat în timpul războiului și din cauza lipsei de cărbuni, care se înlocuiau cu greu prin lemne verzi, proaspăt tăiate, mașinile de aici neavînd instalațiunile pentru păcură, care și ea nu era în cantitate suficientă.

Chestiunea bisericească s'a pus la ordinenea zilei dela început. Dacă introducerea serviciului religios în limba romînească, începută în timpul revoluției în satele romînești și în unele biserici din orașe, după unire s'a generalizat repede și fără nici o greutate,—lămurirea situației episcopilor ruși : Anastasie, Gavril și Dionisie s'a făcut mai greu, ei nerecunoscînd situația creată de drept prin unire și în materie de biserică, socotind unirea ca chestiune politică de fapt nu de drept și fără urmări pentru situația bisericească. Invitați de a lămuri chestiunea față de Sinodul Romînesc, au refuzat. Au încercat să provoace o mișcare cu ajutorul unor membri din consiliul local bisericesc. S'au plîns patriarhului dela Moscova. Acesta, uitînd cum Basarabia, ca parte din eparhia mitropoliei din Iași, împotriva tuturor canoanelor a fost smulsă, ne vînd să fie socoteală că în realitate prin unire se face restituirea în situația canonică și de drept ab antiquo a mitropoliei Moldovei, a intervenit la Iași. Refuzînd de ași lămuri situația canonică față de Sinodul Romîn, episcopii anticanonici ruși din Basarabia au plecat peste Nistru. Ca locotenent a eparhiei Chișinăului și Hotinului Sf. Sinod a desemnat de P. S. Nicodim al

Hușului,—un vrednic ierarh, care a introdus pace sufletească, ordine și exactitate în conducerea treburilor bisericesti, destul de complicate și încurcate pe timpul revoluției în Basarabia, și a naționalizat toate serviciile administrative bisericesti.

În ce privește școlile naționalizarea lor a făcut progrese însemnate. Numai pentru cursurile de vacanță s'a votat de Sfatul Țării 868 mii ruble, adică 1388800 lei, după cursul de atunci. Asemenea cursuri au fost și pentru minoritari. Afară de aceasta prin noul buget s'au înființat 6 școli normale. S'au prevăzut multe burse pentru studii universitare. S'au naționalizat complet cîte un liceu în fiecare oraș, iar la toate celelalte primele două clase. Pentru minoritari s'au prevăzut licee aparte. Această muncă intensă împlina foarte multe greutăți din cauza lipsei și nepregătirii corpului didactic și insuficienței materialului școlar. Ori-cum primele greutăți și cele mai însemnate de a deprinde lumea cu romanizarea școlii cu tot dinadîunău au fost învinse.

Deprecierea continuă a rublei, pe care în situația de atunci banca națională nu o putea înlocui cu lei, necesita mereu mărirea salariilor funcționarilor și stabilirea raporturilor între vechiul etalon rubla, în care se plăteau impozitele și leul nostru, introdus 1 nu fără protestări neraționale ca și timbrele poștale și fiscale. Aparatul fiscal dezorganizat în timpul războiului și a revoluției, lipsa veniturii celui mai însemnat din bugetul statului de pe alcool, funcționarul ruși, care părăseau serviciul sau căutau să facă greutăți de tot felul, riscul de a vedea vre'un casier trecînd Nistru cu banii contribuabililor, toate acestea necesitau eforturi de fiecare zi. Gradat întreg acest aparat a fost refăcut și naționalizat.

Imposibilitatea lichidării imediate a Băncii naționale (sucursala Chișinău), a casei de depuneri, a băncii nobilimii și celei țărănești, necesitatea creerii unui aparat de control al acestor instituții și a normelor de raporturi a lor cu instituțiile și cu debitorii și creditorii lor, constituiau o nouă serie de dificultăți de învins.

Băncile particulare, sucursalele băncilor din Rusia, centralele lor fiind lichidate de bolșevici, încasările debitorilor lor făcîndu-se în ruble din ce în ce mai depreciate, erau în situație lamentabilă. Din această cauză industria și comerțul local și agricultura sufereau. Această chestiune s'a rezolvat foarte repede: băncile din Iași și București creîndu-și aici sucursale.

Mutarea graniței a necesitat mutarea vămilor dela Prut la Nistru și desființarea întregului aparat rusesc cu punerea în disponibilitate a unui număr de funcționari săraci rămași pe drumuri.

Chestia agrară după revoluție, cu multe situațiuni de fapt, în ajunul unei legiferări radicale,—era foarte delicată. Prima grijă a fost a se reintroduce paza pădurilor și tăierea lor pe cît se poate de rațională. Sforțările în această privință n'au dat toate rezultatele dorite: aparatul de pază și de control fiind dezorganizat și reintocmirea lui făcîndu-se încet și greu.

Consiliul Directorilor avînd în vedere că reforma agrară va cere timp pentru votare și aplicare, pe baza instrucției votată de Sfatul Țării în 21 Februar 1918, a hotărît pentru anul 1918-1919 să se dea țăranilor în arendă pămînturile : 1) statului, 2) mănăstirilor închinat, băncilor, persoanelor juridice, instituțiilor; 3) din proprietățile particulare părțile ocupate de țăranii și cultivate în 1917-1918 după următoarele norme : a) din moșiile între 100-600 de seatine trec în arendă 2 | 3; b) din moșiile de peste 600 de seatine trec în arendă 3 | 4; în caz de refuz a proprietarului de a da locurile în măsură arătată în arendă, reprezentantul directoratului de agricultură va încheia contractul ca reprezentînd proprietatea. Țăranii vor forma de preferință obștii pentru arendare. Viile, grădinile, pepinierile nu sînt supuse arendei obligatorii. Contractele pe moșiile arendate la particulari își pierd puterea asupra părții supuse arendei obligatorii. Plata arenzii se depune la caserile statului. Pentru anul în curs consiliul directorilor a stabilit prețurile de arendă pe pămînturile ocupate de țăranii, și a încercat să stabilească raporturi normale între țăranii și proprietari.

Pe lângă acestea și pe lângă eforturile făcute pentru a se procura instrumente agricole, semințe, materiale pentru vii, a se reorganiza și restabili pepinierele, fermele, învățămîntul, ca și la toate celelalte directorate a fost nevoie de a se organiza și naționaliza atît la centru cît și pe toate locurile instituțiile dependente de acest directorat.

Intru cît la organizarea și naționalizarea directoratelor, s'a constatat, că atribuțiuni identice, privitoare la gospodăria țării, la instrucția publică, drumuri și alte servicii, cad atît în sarcina directoratelor, a zemstvel centrale guberniale și a zemstvelor ținutale, fiecare avînd organe de execuție a parte, astfel în cît executarea paralelă a aceluiași obligațiuni și măsuri produce încurcături, din aceste considerații și avînd grijă de a economisi mijloacele naționale, și utilizarea mai bună a puținelor forțe culturale locale, consiliul directorilor a hotărît desființarea zemstvei (guberniale) centrale și trecerea atribuțiunilor, pe care le avea, la organele directoratelor respective și a zemstvelor ținutale. Nu fără dificultăți și protestări s'a realizat această măsură însemnată nu numai din punct de vedere tehnic și economic dar și național.

Organizarea și naționalizarea justiției a mers mai greu.

Încercarea de a se stabili o înțelegere cu magistrații și avocații ruși pentru crearea unei formațiuni de tranziție și lichidare a chestiilor în curs n'a reușit. Magistrații ruși momiți de Ucrainenii căutau să se statornicească la Gomel sau Berdeansc, în așteptarea restabilirii puterii rusești. Din această cauză s'a renunțat la perioada tranzitorie proiectată și consiliul Directorilor a votat o nouă organizare națională completă a justiției din Basarabia, începînd cu crearea unei curți de apel la Chișinău, a tribunalelor ținutale în fiecare capitală de județ și cu judecătorii de pace, urbane și rurale.

Ca în totdeauna după războaie și revoluțiuni trecerea la starea normală se face încet. Prădăciuni, atacuri la drumul mare, furturi, asasinate, excocherii și alte crime și delictes înfloreau. Reorganizarea administrației și poliției, precum și naționalizarea ei în interese de stat, în aceste împrejurări se impunea negreșit, cu atât mai mult, că aparatul administrativ și polițienesc era quasi inexistent. Consiliul Directorilor, în aceste împrejurări, a aprobat singura măsură realizabilă urgent, introducerea jandarmiei rurale și numirea de prefecți, parte basarabeni, parte din regat, fără nici o legătură cu vre-un partid politic, precum și organizarea urgentă, a poliției urbane.

În ruajul de stat rusesc nu era un budget special pentru Basarabia, iar în timpul revoluției și republicii vechiul budget era complet bulverizat, de budget nou nimeni nu se interesa; în aceste împrejurări consiliul directorilor a trebuit să discute și se aprobe toate cheltuelile lunare și să alcătuiască primul budget. 1 Zemstvele ținutale, avînd din cauza împrejurărilor finanțele complet dezorganizate, consiliul directorilor a trebuit să le acorde credite și să intervie la creditul comunal și județean pentru ale înlesni împrumuturi.

În toate aceste lucrări consiliul directorilor a fost ajutat de consilieri tehnici dela Iași, dintre care d-nii Erbiceanu, Romulus Voinescu și Opreanu, au dat dovadă de multă pricepere, sîrguință și tact.

Condițiile armistițiului și păcii cu puterile centrale au impus guvernului rechiziționarea în folosul puterilor centrale de grîne în partea de sud a Basarabiei; cu această misiune a fost însărcinat generalul Ar. Văitoianu. Pe la sfîrșitul lunii Iunie guvernul Marghiloman l'a numit pe d-l Vaitolanu comisar general și reprezentant al său pentru întreaga Basarabie, care continua să rămîie sub starea de asediu; astfel sarcina rechizițiilor, ce se făceau pentru întreaga armată în partea de mijloc și partea de sus a Basarabiei și în partea de jos pentru Bulgari și Nemți, precum și toate măsurile pentru starea de asediu, poliție, cenzură, curți marțiale, a căzut în atribuțiile sale. Din această cauză promisiunea consiliului de directori „de a introduce drepturile cetățânești”, „stabilirea ordinii de drept”, nu s'a putut realiza.

Sfatul țării, după ce a votat o serie de credite pentru lichidarea armatei moldovenești și alte nevoi urgente, a ales comisiunea agrară și constituțională și-a terminat sesiunea, nu fără că în blocul moldovenesc să nu se producă un început de disensiuni.

În cursul verei a început să viziteze Basarabia grupuri de reprezentanți ai diverselor partide politice pentru a o cunoaște și pentru a-și recruta partizani. În acelaș timp reprezentanții blocului moldovenesc, care au votat unirea, au început organizarea lor în partid țărănesc.

În parlamentul dela Iași d-nii Inculeț, Ciuhureanu și Pelivan s'au ales deputați de către colegiile electorale din țară și au luat parte la lucrările acelu parlament.

1 Decret No. 3449 16 Noembre 1918.

Încă dela sfârșitul anului 1917, în Basarabia, pe lângă comisia interaliată pentru cumpărare de alimente pentru armata și populația din Moldova, veneau în aceleași scopuri o mulțime de negustori și de reprezentanți ai diverselor bănci; după unire, numărul lor a crescut. Iar din Basarabia veneau la Iași mulți negustori și țărani mai cu seamă după sare și petrol.

Asifel legăturile între ambele maluri ale Prutului deveneau din ce în ce mai frecvente.

Dar toate schimbările repezi, ca să nu fie dureroase, a instituțiilor, naționalizarea lor, starea de asediu cu cenzura, situația grea financiară și economică, recolta slabă, ansecetos, nu puteau să nu producă nemulțumiri. Elementele străine și protivnice unirii cum era și natural încercau chiar manifestațiuni. Primarul Chișinăului A. Șmidt căuta să provoace o manifestare antiromânească la o adunare a reprezentanților orașelor. Încercarea n'a reușit însă, reprezentanții celorlalte orașe opunându-se. Din această cauză a fost nevoie să se disolve consiliul comunal al orașului Chișinău, cu atât mai mult și mai drept, cu cât alegerea celui consiliu, ca și a altora din Basarabia, se făcuse în toamna anului 1917 cu participarea între alegători a soldaților dezertori și trecători de pe fronturi, care n'aveau nimic a face cu Chișinăul, și în listele celor aleși figurau și străini de localitate. Disolvarea zemstvei guberniale, deși hotărâtă încă pe timpul republicii moldovenești, și introducerea justiției românești au provocat în anume cercuri și în special între acei, care'și închipuiau, că unirea declarată de Sfatul Țării nu este un lucru serios, că Rusia nu o va admite, că Europa nu o va recunoaște, noi nemulțumiri. Toate aceste lucruri erau privite de aceste cercuri ca loviri directe și persecuțiuni, deși nu erau decît dezvoltări organice. Aceste cercuri au reușit să puie în mișcare pe unii „Basarabeni“, neîndestul de conștienți de dedesupturile politice ca să provoace protestări că se calcă „autonomia“, lucru în anume limite adevărat; greșala mare a acestor protestări era alăturarea la elemente care le provocau cu totul în alte scopuri. Ei au redactat un memoriu, în care, pe lângă cereri juste, ca ridicarea stării de asediu și libertatea cuvintului și a presei, cereau îndepărtarea jandarmeriei, restabilirea vechilor funcționari ruși, restabilirea instanțelor judecătorești rusești. Acest memoriu semnat de d-nii Pascaluță, Cijevschi, Alexandri, Surucean, Epuri, Ghenzul, Corobcean, Neaga, Uncu, Cristi—Moldoveni, pe lângă străini interesați, nu era destinat atât pentru guvernul român, cât pentru a constitui dovezi documentale, în memoriile atât a democraților, cât și a reacționarilor ruși, pe care le-au prezentat la Paris, căutînd a dovedi prin ele nu neajunsurile reale din Basarabia, ci necesitatea de a nu se admite unirea Basarabiei.

În acelaș scop membrii tribunalului din Chișinău, toți importați din Rusia, dar și moldoveni ca Grosu și Basarabeni ca Ohanov, Smolensky, încheie un proces verbal, care figurează și el pe lângă memoriile adresate de Ruși împotriva unirii Basarabiei conferinței de pace dela Paris, prin care după ce declară

că guvernul român desființează inamovibilitatea magistraturii, și calcă legile, hotărâsc să evacueze tribunalul rusec din Chișinău, lucru pe care nu numai nu l'au făcut, dar nici singuri, în cea mai mare parte, n'au plecat, rămânând sub protecția României acestea așa de hulite.

Tot astfel de procese verbale au încheiat în aceleași scopuri D-ni Ianovschi — Rutean, Surucean — Moldovan, Caciulcov, -- Rus, Celi bidachi — Grec, Ohanov — Arman ca reprezentanți ai zemstvei guberniale și mai mulți avocați din barou, cu protestațiuni împotriva călcării autonomiei, a legilor rusești, împotriva naționalizării. Deși toate protestele și procesele verbale a acestor d-ni se află publicate în memoriile de la Paris a d-lor Crupensky și Șmidt, precum și în unele memorii bolșevice, totuși protestatorii au continuat să rămâie neturburăți în această Basarabie românească, sub protecția jandarmeriei și guvernelor românești, iar mulți în restimp au devenit foarte buni cetățeni români și unii chiar funcționari de stat.

Toate aceste mici manifestațiuni, pe hârtie, a diferitelor elemente n'aveau nici o importanță. Cercetători serioși dintre Ruși, adversari declarați a unirei Basarabiei cu România, între multe lucruri rele, și neadevărate și adevărate, scriu despre această epocă: *„Condițiile pentru revenirea Basarabiei la Rusia din zi în zi se îngreuiază. Pentru politica de rominizare aici s'a găsit un teren favorabil în nivelul cultural foarte jos a populației locale. Țara aceasta, care înainte de revoluție se găsea în mâinile proprietarilor din banda neagră, era la un nivel cultural inferior. Rusificarea stupidă și antisemitismul puterii autocrate au făcut că masele mari ale populației moldovenești și ovreiești au fost depărtate de școala rusească și de cartea rusească și în genere de la toate elementele culturii rusești. Intelectualitatea rusească democratică din Basarabia și masele populației nu numai cele moldovenești și ovreiești, dar și a celei rusești,—era o prăpastie, Zemstva era în mîna elevilor lui Crușevan, iar în дума de stat rusească Basarabia trimetea evidenți membri ai sutel negre.*

Populația moldovenească era străină nu numai de cultura suflitească rusească, dar și de traiul civil administrativ. Rusificatorii au creat o așa stare că țaranul venit în oraș se simțea aici ca într'o pădure necunoscută întunecoasă. În ori-ce cancelarie aveau dreptul să nu-l înțeleagă. Judecata, școala, biserică, administrația,—toute acestea erau instituții de limbă străină pentru țărani. Și fiind-că pe deasupra aici domnea un arbitrar sălbatec, se poate închipui cât de streine de Rusia erau masele populației moldovenești, străine de valorile culturale istorice și politice.

Ceva mai aproape de cultura rusească se află populația ovreiască. Dar d-ja în târgușoare la iarmaroace și pe plețe se putea vedea cum masa de negustorași și meserlași ovrei, care

deabea se explicau rusește, sau nu înțelegeau de loc această limbă, vorbeau perfect moldovenește.

Astfel „uzurpatorii“ Romîni au găsit aici un teren preperat. Ei au venit într'un mediu, care îi înțelegea și pe care îl înțelegeau. A venit o nouă stăpînire, care i-a vorbit, sau i-a strigat populației în limba înțeleasă de popor.

Aici în masele mari distrugerea elementelor de cultură rusească era lucru ușor. În toate instituțiile de o dată a început să se vorbească romînește.

Conducătorii romîni în scop de romanizare au făcut concesiuni, au protejat culturile naționale a minorităților. Doriți școală în ebraica veche, în jargon, în limba ucraineană, polonă, greacă,—poftim.

Populația a utilizat aceste, daruri a Danailor și astfel înstrăinarea de cultura rusească a maselor, și așa străine de ea și neînteresate în păstrarea ei în mod activ, se face repede și fără durere.

Procesul acesta merge înainte fără piedici. Intelectualitatea locală rusească și rusuficată ajută acest proces prin poziția de boicotare, pe care a adaptat-o de la venirea Romînilor aici. Din factor de luptă de protest activ, care cerea jertfe, ea a decăzut în pasivitate descompunătoare. Ca forță reală socială intelectualitatea rusească lipsește din Basarabia.

În mod subiectiv ea este în opoziție față de stăpînirea romînească. Dar această opoziție rămîne cu ei, neîncălzind pe nimeni și netrezînd sentimentul rusesc, care doarme de jur împrejur.

Cu cît mai mult timp o regiune sau alta stă în stăpînirea unui nou stat, cu atît mai mult în mase se elaborează noi deprinderi și noi forme de viață socială.

Timpul trece și împreună cu el pleacă Rusia din Basarabia. Acest lucru trebuie spus de-a dreptul și să nu ne înșelăm cu fel de fel de iluzii“¹.

În această atmosferă acțiunea hotărîtă a consiliului de directori își urma cursul său regulat fără șovăire. El studia toate chestiunile și urmărea aplicarea lor. Liniștea relativă stabilită a permis reluarea raporturilor între proprietari și țărani. În urma insistențelor consiliului de directori în comisia Sfatului Țării pentru elaborarea reformei agrare au fost admiși și reprezentanții ai marelui proprietăți, ca să poată asculta și cuvîntul lor. Extremismul lor ca și extremismul elementelor din stînga i-a exclus dela această lucrare.

Comisia constituțională din Sfatul Țării a lucrat mult timp. Dar în loc de a elabora principii constituționale aplicabile țării, și-a pierdut timpul în elaborarea unui tratat asupra constituțiilor din lume și în discuții sterile asupra diverselor fenomene sociale și politice.

¹ „Scrisori din Basarabia“ L. Solov. Iavremennia Zapiski. No. 51921 pag. 263-270.

Cu tot anul secetos cu recoltă slabă, cu toată deprecierea monetei în circulație, cu toată schimbarea direcției comerțului, care nu se mai dirija peste Nistru, cu toată schimbarea instituțiilor, cu toată starea de asediu, cenzură, curțile marțiale, cu toate boicotările și grevele pasive și active a funcționarilor Ruși și a inteligenței, consiliul directorilor a stat la postul său până la sfârșit, făcând față tuturor greutăților și loviturilor, conștient că face opera bună pentru naționalizarea tuturor instituțiilor, așa cum aveau dreptul să le ceară dela el masele mari moldovenești nedreptățite de un secol.

4

Cu descompunerea Bulgariei și apoi a puterilor centrale, cu învingerea lor pe frontul occidental, situația în țară se schimbă, guvernul Marghiloman, după ce ordonă ocuparea Bucovinei și a ținutului Hotinului, și după ce trupele noastre, păstrate în Basarabia și prin Basarabia, trec frontiera, este silit să demisioneze.

Noul guvern, după ce se proclamă unirea Ardealului și a Bucovinei, convoacă la 27 Noembrie Sfatul Țării, pentru votarea reformei agrare.

Cu toate criticile aduse acestei reforme: că instituțiile pentru expropriere au fost întocmite cu preponderența unor elemente interesate, că s'au calcat unele principii juridice, că prin scăderea hirtiei moneta și prin plata în bonuri de expropriere, cu valoare redusă pe piață, prețul exproprierii, scăzut prin însăși textul legii, astăzi are și mai scăzut, că reforma agrară din Basarabia contrazice principiul legiferării uniforme pentru toți cetățenii români, așa cum este prevăzut în textul tratatului din 28 Octombrie 1920, prin care se recunoaște de puterile aliate unirea Basarabiei, trebuie să se recunoască că dela declarația din 2 Decembrie 1917 până la această lege, care recunoaște principiul de proprietate individuală și principiul exproprierii cu plată, este un mare pas. Legea agrară a dat proprietarilor din Basarabia, scăpați din revoluție: cite o sută de hectare, cu vile, livezile, conacurile etc, și oarecare despăgubiri bănești; unii supuși străini capătă despăgubiri în aur (în urma intervențiilor puterilor *amice* și aliate) chiar excesive și cu atât mai nedrepte, că naționalii noștri, cetățenii români și chiar bunii români, sînt puși în condiții de inferioritate față de străinii privilegiați.

După votarea reformei agrare, Sfatul Țării a votat și următoarea declarațiune:

„În urma unirii cu România a Bucovinei, Transilvaniei, Banatului și părților unghurene, locuite de Români, în hotarele de la Nistru până la Tisa, Sfatul Țării declară că renunță la condițiile unirei, stabilite în actul dela 27 Martie 1918, fiind convins că

în România tuturor Românilor regimul curat democratic va fi asigurat“.

„Sfatul Țării până la adunarea constituantă a tuturor românilor, care se va alege pe baza votului universal, după ce a rezolvit chestia agrară, după nevoile și cererile populației, anulează celelalte condițiuni din actul de unire de la 27 Martie 1917 și declară unirea Basarabiei fără condițiuni în România Mare“.

În urma acestui vot Sfatul Țării se dizolvă, iar consiliul de directori aleși demisionează.

Astfel cele două probleme cardinale din viața Basarabiei: problema vieții culturale și politice naționale și problema pămintului capătă soluțiunile naturale și definitive.

Perioada transitorie de introducere în viață a acestor soluțiuni, după bulverizarea produsă de război și revoluție, provoacă schimbări radicale, care sînt în curs și acum, în structura socială din această parte a țării.

Școala și biserica, armata, și toate instituțiile în limba națională, chemarea la viața politică și împrumutarea, au introdus în viața maselor țărănești un suflu nou de viață politică și economică. Cu toate scăderile, inerente și ne inerente epocilor de după război și revoluții,—întoarcere la pasivitatea și decăderea de dinainte de război este imposibilă. Protestările împotriva neajunsurilor și stărilor rele trebuiesc privite ca semne îmbucurătoare de vitalitate și de mers progresiv, liniștea și mulțumirea aparentă, care erau și aicea înainte de război, dovădindu-se că nu erau semne de viață normală. Masele țărănești sînt în imens cîștig și se adaptează mai ușor ca celelalte straturi sociale noilor împrejurări politice economice și sociale.

Orășenimea și negustorimea, salvate de dezastrul, care le ar fi lovit, dacă ar fi rămas aici stăpînirea rusească, mărite cu un mare număr de epave refugiate de peste Nistru, prin origina lor nerusească și prin natura lor fiind elastice și adaptabile tuturor împrejurărilor,—s'au acomodat repede, întrînd în legături comerciale și financiare cu centrele țării. Deveniți cetățeni romîni cu depline drepturi, cît timp clasa socială corespunzătoare de peste Nistru este în profundă suferință, ei nu pot fi de cît mulțumiți de soartă, cu toate neajunsurile împrejurărilor.

Straturile sociale rusificate și puțina intelectualitate rusească, care a rămas aici, este în deplină decădere economică și socială. Au așteptat revoluția, ca pe o mireasă dulce, delicată, frumoasă, cuminte și înzestrată; ea a venit; dar s'a arătat față de ei din ce în ce mai aspră, mai brutală, mai crudă, mai săracă, mai urîță, mai murdară, mai nebună, mai sîngeroasă. În sufletele lor tot sistemul construcțiilor ps hice a fost rupt în bucăți. Sărăciți economicește, deziluzionați, decăzuți ca situație socială, rămași fără nici un ideal pentru viitor, trăind din amintirile trecutului, ei sînt în plină descompunere.

Din elementele ridicate de revoluție, din țărănime, din orașeni, din individualități din straturile sociale în decădere, din

oameni de afaceri, din îmbogății de războiu și revoluție, din diferiți foști...și mai cu seamă și viitori...se formează o nouă clasă. Puțin numeroasă, de abea pe cale de formare, din elemente disparate, de diferite proveniențe, ea nu are nici o dogmă unitară, nici idealuri, nici morală, are însă instincte și poftă mari, sănătate robustă și putere de adaptare.

5

Unirea Basarabiei săvârșită, era nevoie, după riturile internaționale, de recunoașterea acestui act de către marile puteri.

Am semnalat mai sus această recunoaștere din partea puterilor centrale, care obligînd în acelaș timp prin tratatele de la Brest-Litovsk pe Rusia de a se dezinteresa de soarta foastelor ei teritorii de la West de granița ce i s'a fixat, iar pe Ucraina recunoscînd-o numai pînă la Nistru,—(între cît singură declarase că Basarabia nu face parte din Ucraina), raporturile noastre cu Rusia și cu Ucraina în chestia Basarabiei erau ușurate.

Cu toate acestea Cicerin—comisarul de externe a Rusiei bolșevice printr'o radiotelegramă, trimisă la Iași imediat după unirea din 27 Mart, a protestat, susținînd că unirea ar fi fost proclamată „prin votul proprietarilor basarabeni”.¹ Acestei telegramă i-au succedat în restimpuri altele,² în care între alte chestiuni se ridică mereu și acela a Basarabiei. Toate aceste telegramă nu conțineau în fond de cît violențe de stil. Deabea la 24 Februarie 1920 telegramele d-lui Cicerin către d-nu Valda își schimbă tonul; el propune tratative, care sînt acceptate,³ dar din diferite împrejurări nerealizate. Din Iulie 1920 pînă în Decembrie 1921 urmează schimb de telegramă⁴ asupra diverselor chestiuni, dar mai cu seamă asupra Basarabiei, între Cicerin și Take Ionescu. Acesta din urmă refuză orice tratative asupra chestiunii Basarabiei, socotînd-o definitiv și bine tranșată, în fond și în formă, de către puterile aliate. Succesorul d-lui Take Ionescu la ministerul nostru de externe a continuat și continuă încă conversațiile și verbale și telegrafice directe și prin reprezentanți cu comisarii sovietelor, dar pînă în momentul cînd scriu aceste rînduri fără un rezultat definitiv.⁵ Desigur că s'a făcut o greșală mare, că aceste tratative s'au amînat atîta și nu s'a utilizat mo-

1 L'Ukraine sovietiste, Berlin, 1922, pag. 57.

2 Ibidem pag. 58-65.

3 Ibidem pag. 66.

4 Ibidem pag. 66-106.

5 În L'Ukraine Sovietiste pag. 46 găsim următoarele rînduri interesante: „Rusia și Ucraina sovietiste niciodată n'au crezut și nu cred nici acum (an. 1920) că chestiunea Basarabiei trebuie să fie hotărîită prin arme. Au trecut trei ani dela anexarea Basarabiei de către România. Guvernele sovietiste nu și-au schimbat atitudinea față de problema Basarabeană, socotînd că mai tîrziu sau mai de vreme, lucrătorii și țărani vor învinge în România, cum au învins deja în Ucraina și că așa se va rezolvi chestiunea Basarabiei!”.

mentele cînd bolșevicii aveau mai mare nevoie de ele, mai cu seamă în epocile încheierii tratatelor cu Firlanda, Estonia, Letonia, Polonia.

Ucraina, deși ocupată de puterile centrale, a protestat și ea imediat după unirea Basarabiei. La protestul ei a răspuns foarte repede și documentat răposatul C. C. Arion, arătînd cum Rada Ucrainiană cu mult înainte declarase d-lui general Coandă că recunoaște ocuparea Basarabiei. Corespondența aceasta n'a mai urmat din cauza schimbărilor ce au venit în Ucraina: Scoropadski, Crasnov, Denikin, Wranghel, bolșevici.

În Odesa bolșevică se constituie încă la sfîrșitul anului 1918 un comitet pentru „liberarea Basarabiei”. Cînd Odesa este ocupată de Denikin pe lângă acest comitet, în care vin mai tîrziu să lucreze: D-ni Șmidt, Moghileansky, Țiganco, Misircov, Pascaluță și alții, găsim și un „guvernator al Basarabiei”, care era trecut în statele de salarii de la statul major a lui Denikin și își primea regulat solda cu accesoriile. Ne sprijinite de împrejurări și interese, aceste formațiuni mor repede de moarte naturală.

La tratativele de pace de la Paris din partea Rusiei găsim o „conferință privată a membrilor adunării constituante rusești” (constituanta aceasta n'a funcționat) compusă din 22 socialiști revoluționari, 5 cadeți, 1 octombrist și un socialist. Ea a statuat între altele de a nu recunoaște nici o despărțire sau ocupare a teritoriilor mărginașe din fostul imperiu, afară de Polonia. În numele acestei conferințe d-nii: Livov, Sazonov (fost ministru de externe țarist) Cealcovchi (socialist) și Maclacov ministrul guvernului Kerenski la Paris, (cadet) prezintă „conferinței de pace de la Paris” la 22 Mart 1919 o primă notă. 1 Examinînd acest act, găsim, că din faptul, necontestat de nimeni, că Moldova a fost împărțită printr-un tratat de pace între Turcia și Rusia, precum și din faptul, că și în toate celelalte tratate ruso-turce (Cuciuc—Cainardji—1774; Iași 1792; Tiltz 1807; București 1912; Paris 1856; San-Ștefano 1878 Berlin 1878 pe care delegații conferinței rusești le reproduc) nu se vorbește de răpirea Basarabiei de la România, ci numai de împărțiri între Rusia și Turcia, de protectorat asupra creștinilor, de ceziunea părții de Sud a Basarabiei (1856) către „puterile semnate de la Paris” și de „schimbul făcut între Dohrodja și Basarabia” la 1878,—d-nii Livov, Sazonov, Cealcovchi și Maclacov trag concluzia că „drepturile istorice ale Romîniei nu există”, pentru că răpirea „nu era act de violență contra Romîniei ci un act liberator contra Turciei”, „pentru că Romînia nici nu exista”: „se poate că Turcia în alte împrejurări s'ar putea fudui cu mai multă dreptate de drepturile sale istorice pentru că Basarabia, Moldova și Valahia n'au fost timp de lungi secole de cît provincii turcești”. „On ne pouvait spolier ce que n'existait pas”. Că România nu exista, ca formă actuală la 1812, că Valahia și Moldova (Basarabia decî

1 L'occupation Roumaine en Bessarabie, Paris, 1920.

ca o parte organică din aceasta, nu ca o entitate căci însăși Sozonov spune: „la Besarabie ne constituait qu'une partie de la province Danubienne de la Moldavie“) erau sub suveranitatea turcească—este adevărat, acestea sînt fapte istorice, cum sînt și tratatele menționate, ca și stăpînirea Rusiei de Tătari, conform tratatelor din epocile corespunzătoare. Se face însă o confuzie voită, sofistică, între drepturile istorice a poporului românesc viu și care a fost și este același și la 1774, 1792, 1807, 1812, 1856, 1878 și acum, și faptele și documentele istorice, care tocmai stabilesc încălcările acestor drepturi. Dacă ar fi fost vorba numai de forme și texte, s'ar fi putut foarte ușor răspunde, și d-nu Sazonov, ca om al Curții imperiale, ar fi trebuit să accepte ca bune, următoarele considerente: tratatele s'au încheiat între „Curțile“ M. S. Sultanului Turciei și a M. S. Țarului Rusiei—astăzi amîndouă inexistente, deci obiectele tratatelor, devenind „res nullius“ nici Rusia nici Turcia neimperiale nu au a se amesteca. Dealtfel „neexistența“ Romîniei la 1812, invocată de d-nii Sazonov ca argument la Paris, în fața și a Italiei, care urmărea acolo realizarea drepturilor ei istorice asupra unor teritorii, rîpite dela poporul italian, pe cînd „Italia nu exista“, nu era un argument cu tact. Bine înțeles că delegația rusă a vorbit numai de „liberarea Besarabiei de sub Turci“ și a contestat drepturile istorice a Romîniei, ferindu-se tot timpul de a vorbi de anexarea ei („împotriva voinței poporului care emigra de sub Ruși“), la imperiul rus și de a stabili drepturile istorice a poporului și statului rus.

Al doilea argument al delegației rusești, invocat în nota prezentată, au fost statisticele oficiale; prin ele se căuta să se stabilească, că „Romîni“ ar fi în Besarabia numai 47, 58 la sută: Or pe lângă faptul că aceste statistici erau imperiale și notoriu tendențioase, ele aveau defectul de a arăta, că *Rușii mari nu formează în întreaga Besarabie decît 805 la sută*, iar Ucrainenii 19,70 la sută, adică toți împreună, după statistica făcută de ei și cea mai binevoitoare lor, socotind și armata și funcționarii, deabea maximum 27,80 la sută; chiar dacă d-nu Sazanov i-ar fi socotit și pe ovrei ca Ruși, tot nu ajungea să formeze decît o minoritate de 39,59 la sută.

După expunerea acestor două argumente, „delegația“ Rusă cere amînarea hotărîrii definitive asupra soartei Besarabiei, fără termen; însă și atunci, cînd se va fixa termenul, delegația rusă declară că nu se va putea hotărî fără consimțîmintul poporului rus și numai dacă populația romînească din Besarabia este homogenă și își va exprima voința fermă de a se uni cu Romînia.

La 2 Iulie 1919 numai d-nu Maclacov—unul din „delegații“ Rusiei—este admis să facă un expozeu înaintea conferinței de

1 Dl. P. Miliucov. Istoria celei de a doua revoluții rusești (Sofia 1922, fasc. II, vol. I.) spune la pag. 84: „Elementele neucrainene protestau împotriva introducerii în compunerea statului Ucrainean a teritoriilor, a căror populație are o compunere evident neucraineană, ca de pildă Besarabia“.

pace dela Paris. In acest expozeu, pe lângă argumentele din memoriul citat mai sus, din punct de vedere formal el declară, ca consimțimintul Rusiei la deslipirea teritoriilor sale nu poate fi înlocuit cu consimțimintul unui al treilea, fie chiar conferința de pace. 1 In fond, într-*cît* „între condițiile puse de România înaintea intrării în războiu nu se găsește anexarea Basarabiei“, 2 într-*cît* „Rusia n'a fost cucerită 3 de România“, într-*cît* „Basarabia nu este deloc rominească din punct de vedere etnografic 4 și nu dorește deloc 5 să se unească cu România“, el „protestează“ contra „anexării“ Basarabiei; declară Sfatul Țării, care a votat unirea bolșevic, (Cicerin declarase că sînt mari proprietari), iar municipalitățile, la alegerea cărora participase mai cu seamă dezertorii de pe front, ca instituții legale, care ar fi protestînd împotriva unirii; că la urma urmei poate că Rusia ar consimți la un plebiscit onest și că „numai majoritatea moldovenească din patru districte *ar avea la rigoare dreptul* să ceară anexarea sa la România“. Expozeul d-lui Maclacov se termină prin două observațiuni. El ar *înțelege* că „dacă în urma catastrofei rusești aliații ar fi pierdut războiul și România o parte din teritoriul său, *ca România*, ca să ramie stat, să ceară să se *despăgubească* pe socoteala Rusiei, *anexînd populația moldovenească împotriva voinței ei*. Dar că aliații fiind victorioși, iar România după ce a făcut pace separată să fie între cei victorioși, între care nu se găsește Rusia, cînd România obține tot ce a vrut înainte de războiu, el nu vede motivele, pentru care își mărește pretențiile pe socoteala Rusiei“. A doua observație a d-lui Maclacov: „El ar *înțelege* și ar putea discuta dacă România și-ar valorifica vre-un drept, care i-ar justifica *anexarea Basarabiei împotriva dorinței populației*, dar el nu înțelege ca acte de corupție și de violență să fie trecute drept plebiscit“. Se înțelege că nici pentru actele de „violență“ nici pentru cele de „corupție“, D-nu Maclacov n'a putut aduce vre'o dovadă, cum nu a adus nici pentru pretențiile protestării împotriva unirii din partea municipalităților, sau pentru bolșevismul Sfatului Țării, pe care l'au recunoscut la timp informatorii și martorii lui: D-nii Țiganco, Șmidt și Moghileansky și alți reprezentanți ai municipalităților și zemstvelor.

Din tonul acestui expozeu se vede că „delegația rusă“ și-a dat seama, că argumentele ei nu sînt bine primite de areopagul din Paris, care nu judeca numai condițiile puse în tratate înainte de război, în care nu se prevăzuse revoluția rusească și despărți-

1 La 1812 au admis consimțimintul „unui al treilea“ a Turciei pentru a răpi un pămînt românesc.

2 Nu se găsea nici înainte de tratatul de alianță Ruso-Romîna dela 1878—ceiace n'a împiedicat după războiul de atunci răpirea sudului Basarabiei—fără consimțimintul ei, ci cu acela a unui „al treilea“ congresul dela Berlin.

3 Cum nu a fost cucerită de Rusia imperială dela Romîni același Basarabia.

4 Vezi capitolul populației de mai sus.

5 Vezi toate manifestațiile naționale și voturile expuse mai sus.

rea diferitelor popoare de ea, (cu și fără plebiscit,) ci întreg principiul autodeterminării popoarelor și nu numai pe baze de plebiscit, ci și fără plebiscit, ca în Finlanda, Estonia, Polonia, Alsacia, Lorena și toată Austro-Ungaria.

La 24 Iulie „delegația Rusă” prezintă o nouă notă. În aceasta ea admite să se facă în Basarabia, „dar numai în patru districte în care populația este în majoritate moldovenească”, plebiscit. Dar protestează împotriva guvernului român, care fără să aștepte hotărârea conferinței dela Paris, socotește Basarabia ca făcând parte integrantă din România. Protestează împotriva dizolvării zemstvolului gubernial, a consiliului comunal din Chișinău, a introducerii justiției naționale, a exproprierii străinilor, a convocării colegiilor electorale pe baza votului obligator. Vorbește din nou de violențe și pentru prima dată citează un caz (Panțir, Prahnițky, Ciuracenco, Grinfeld) fără însă să spule că acest fapt s-a întâmplat înainte de unire, în Ianuar 1918, în primele zile după intrarea armatei, în plin bolșevism. Isprăvește prin a cere să se formeze o comisie, care să institue un regim provizoriu în Basarabia și care să supravegheze executarea plebiscitului în patru districte locuite în majoritate de Moldoveni.

La 25 Septembrie 1919 „delegația rusă”, la care de data a-ia ceasta se adaugă și vestitul antibolșevic și prieten a lui Kerensk dar și a lui Cornilov-Savincov, prezintă a noua notă mai scurtă, făcută împotriva memoriului, pe care guvernul român l'a prezentat conferinței la 9 Septembrie 1919. În acest act autorii mențin punctul lor de vedere, că puterile aliate n'au dreptul fără consimțământul Rusiei, nici de a aplica principiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însăși, că în Basarabia nu s'a manifestat dorința de a se uni cu România, că acceptă un plebiscit limitat la patru districte, și că, dacă se procede la revizuirea titlurilor de proprietate a statelor după un secol, s'ar putea ridica multe contestații.

Ultima protestare a delegației ruse s'a făcut la 15 Noiembrie 1919 împotriva participării populației din Basarabia la alegerile generale pentru corpurile legislative din România.

Dar pe lângă această „delegație rusă”, fără nici o împuternicire legală dela poporul rus, admisă cu drept cuvânt audiendum la conferința din Paris, unde pentru a sublinia situația ei proprie lipsită de forme legale, contesta prin glasurile revoluționarilor Savincov și Cealovsky lipsa de forme legale a Sfatului Țării, o altă pretinsă „delegație” de data aceasta basarabeană, fără nici o împuternicire și formă legală, s'a prezentat la Paris pentru a lupta să se menție Basarabia în cadrul statului rusesc. Și ea, dar mai mult decât cea rusă, era o asociație bizară: reacționarul, fost deputat, mareșal al nobilimei, Camerher la Curtea Țarului, șef al delegației—Krupensky A. N., alături de socialistul popular din Mart 1917 A. C. Șmidt și de Maghileansky socialis-

1 Ibidem.

tu revoluționar, care se declara după împrejurări cînd Rus cînd Ucrainean, pe lîngă fostul deputat în Sfatul Țării Tziganco, și el socialist, și Slonim ovreu socialist revoluționar. Această asociație era foarte activă. Ea dădea o mulțime de note în presa franceză, engleză, și rusă, publica broșuri, memorii 1 și chiar volume întregi 2 asupra Basarabiei și Romîniei, căutînd să facă o atmosferă cît de rea Romîniei.

Delegația „basarabeană“ adresează conferinței de pace o serie de protestații contra romanizării Basarabiei, contra introducerii justiției romînești, contra alegerilor obligatorii, contra recrutării, etc.

În aceste memorii găsim întreaga colecție de tratate ruse-turce, argumentările citate mai sus din memoriile „delegației ruse“, o întreagă serie de date statistice din Basarabia, documente și hotărîri ale congresului moldovenesc oștășesc din Octombrie 1917, declarațiunile ale Sfatului Țării. Atît în colecțiile și memoriile delegației Ruse, cît și în acele ale delegației basarabene, ca și în colecția „L'ucraîne sovietiste“ a lui Racovschi, ca și în broșura bolșevică a d-lor Ustinov și Beseadovsky, („Romînia contemporană“ Moscova editura statului 1923 sovietul redacțional superior militar), ca și în broșura Comisiei pregătitoare în chestiile naționale (secția Basarabia)—Notă asupra situației internaționale a Basarabiei Odessa 1919,—găsim unele documente identice: memorandum-ul unor deputați din Sfatul Țării, adresat guvernului romîn, prin care se cere restabilirea unor instituții rusești și a unor funcționari, protestațiuni anonime împotriva unirei, rapoarte semnate de Păscăluță, alături de Țiganco către comitetul din Odessa pentru „liberarea Basarabiei“ asupra votării unirii în Noembrie 1918. Pe lîngă acestea, memoriile dela Păcis și broșura bolșevică mai conțin manifeste și ordonanțe militare, procesele verbale pentru disolvarea zemstvei guberniale, a dizolvării consiliului comunal din Chișinău, procesul verbal al magistraturei rusești, prin care hotărăște transferarea tribunalului din Chișinău în Rusia, ordonanțe și ordine militare și civile, diverse declarațiuni, ca acele ale d-lor N. Alexandri și V. Stroescu și altele, anonime și tendențioase, prin care se batjocorește și se înjosește administrația, poliția, justiția, magistratura, armata, învățămîntul, în care chiar dacă ar fi și lucruri reale, însă expunerea și acumularea lor, dau pentru cetitorul neprevenit impresia unei exagerări și generalizări, nici chiar verosimile și adesea a inventării pe de-a întregul. 3

1 Memoire sur la situation dela Bessarabie, Paris. Bessarabie et Roumanie.

2 L'occupation Roumaine en Bessarabie, Paris.

3 Este interesant că bolșevicii invocă contra noastră (Ustinov-Beseadovsky Romînia contemporană 1923) alegerile pentru constituanta rusească din Basarabia din Noembrie 1917. Lăsăm condițiile acestor alegeri, cifrele totale, care nu s'au adunat, este caracteristic pentru bolșevici de a invoca contra noastră alegerile pentru constituanta, pe care ei n'au admis-o să funcționeze.

Am arătat mai sus ce era în fond Basarabia pentru masa poporului rusesc, care nici nu o cunoștea. În fond poporul rusesc, pus să anexeze prin arme, începînd cam dela 1700 diferite popoare străine, să supoarte toate greutățile și sacrificiile războaelor, impozitelor grele în timp de pace: pentru rusificare și pentru ca periferile să devie supuse și recunoscătoare împăraților; poporul, care a suferit de sărăcie și ignoranță, de stare de asediu și absolutism greu, provocat și de nesiguranța imperiului, din cauza veșniciei frici de răscoalele popoarelor subjugate,—trebuia să fie bucuros că a scăpat de una din cauzele stării sale nenorocite. Prin eliberarea Finlandei, Estoniei, Poloniei și Basarabiei, poporul rus scapă și de ponosul de asupritor al acestor popoare, care au fost subjugate împreună cu el imperiului.

Prezența la Paris și lupta împotriva unirii Basarabiei a unor elemente din Basarabia și Rusia, nemulțumite de acest fapt, era naturală, cum era naturală și explicabilă sărăcia de argumente anacronice pe care o aduceau.

Nesuccesul tuturor acestor misiuni era fatal, cu atît mai mult că ele nu-și dădeau seama că aveau misiunea în fața lumii nu atît a combate drepturile Basarabiei și a Romîniei la unire, cît să dovedească drepturile Rusiei asupra Basarabiei și aceste dovezi de drepturi nu le-au putut și nu le vor putea aduce nicăieri și niciodată.

Din partea Romînilor din Basarabia și din partea guvernelor Romîne li se răspundea prin presă, prin broșuri, note și memorii, prezentate conferinței.

Diferite chestii și situații în afară de chestiunea Basarabiei au amînat cu mult hotărîrea conferinței de pace.

Deabea în Mart 1920 „Consiliul suprem” comunică d-lui Vaida-Voevod, primul Minstru a Romîniei, următoarea notă în chestia Basarabiei.

„Principalele puteri aliate n’au putut pînă acuma lua o hotărîre definitivă asupra chestiunii Basarabiei, în primul rînd pentru că ele o considerau ca făcînd parte din chestiunea Romînească în general; chestiune, care nu putea fi rezolvată din cauza greutăților, create de către precedentul guvern romîn și, în al doilea rînd, pentru că ele sperau, că un aranjament amabil între Rusia și Romînia va fi posibil.

Principalele puteri aliate nu văd nici o cauză pentru a mai întîrzi regularea acestei chestiuni.

Guvernul Romîn a făcut dovada dorinței sale de a regula chestiunile în suspensiune în interesul Romîniei și a Europei în general, și a supus hotărîrei Consiliului suprem chestiunea retragerii trupelor din Ungaria, încrezîndu-se în asigurările principalelor puteri aliate.

Guvernele aliate consideră, în afară de aceasta, că chiar în interesul Romîniei și a țărilor vecine, chestiunea Basarabeiană nu mai trebuie să rămîie în suspensie.

1 Vezi broșurile d-lui I. Pelivan, D. Cegorean, etc.

După ce a luat în considerație *aspirațiile de ansamblu a populației basarabene, caracterul moldovenesc al acelei provincii din punct de vedere geografic și etnologic, precum și argumentele economice și istorice, principalele puteri aliate se pronunță pentru aceste motive în favoarea reunirii Basarabiei cu România, reunire, care a fost formal proclamată de către reprezentanții Basarabiei; ele doresc de a încheia un tratat de recunoaștere a acestui fapt, îndată ce condițiile menționate vor fi executate.*

Ele socot că în această *reunire* interesele generale și particulare ale Basarabiei vor fi păzite, în special în ce privește raporturile cu vecinii și că drepturile minorităților vor trebui să fie garantate în acelaș fel, ca și în alte părți a României.

Principalele puteri aliate își rezervă dreptul de a supune toate dificultățile, ce s'ar putea ivi în ce privește una din aceste două chestiuni, arbitrajului societății națiunilor¹.

Trebule să notăm, că în recunoașterea Basarabiei, toți oamenii politici ai Franței ne-au susținut cu tărie drepturile noastre, iar D-l de Martonne, 1 profesor de geografie la Sorbona, în urma unei amănunțite anchete, făcute în Basarabia, a făcut un raport extrem de favorabil cauzei românești, înalțea Consiliului suprem. Nota consiliului suprem asupra recunoașterii unirii Basarabiei a provocat violente protestări din partea Rușilor. D. A. Crupensky avea totuși încă o speranță, în alegeri: „vom fi martori la una din aceste două alternative: sau basarabenii, considerându-se Ruși, vor face obstrucție și nu vor trimite pe nimeni în parlamentul Român, sau toți aleșii vor fi vrăjmași înverșunați a reunirii la România și vor cere pentru acei, care le-au dat mandatul,—plebiscit². 2 Și această probă, care cu votul universal obligatoriu este un plebiscit —s'a făcut de mai multe ori, alegându-se și în opoziție reprezentanți înverșunați a reunirii Basarabiei.

Tratatul pentru recunoașterea unirii Basarabiei s'a semnat la 28 Octombrie 1920 la Paris și s'a ratificat la 19 Mai 1922. Iată acel tratat. 3

L E G E

Art. unic. — Guvernul este autorizat a ratifica și a face să se execute Tratatul privitor la unirea Basarabiei cu România, semnat la Paris, la 28 Octombrie 1920, de către Marea-Britanie, Franța, Italia, Japonia, Principalele Puteri aliate și România.

Copii și traduceri autentice depe zisa Convențiune se alătură la prezenta lege.

Depunerea ratificărilor Tratatului pentru unirea Basarabiei cu România a avut loc la Paris la 19 Mai 1922.

1 Vezi și polemica A. Crupensky cu d-nu de Martonne în Revue de Paris.

2 L'occupation Roumaine en Bessarabie pag. 205-206.

3 Monitorul Oficial No. 100 8 August 1922.

Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia, principalele Puteri Aliate și România:

Considerind că în interesul păcii generale în Europa, trebuie asigurată încă de pe acum în Basarabia o suveranitate, care să corespundă la aspirațiile populațiunii și să garanteze minorităților de rasă, religione sau limbă, protecțiunea ce le este datorită ;

Considerînd că din punctele de vedere geografic, etnografic, istoric și economic, unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată ;

Considerînd că populațiunea Basarabiei a manifestat dorința de a vedea Basarabia unită cu România.

Considerind, în sfîrșit, că România din propria ei voință doarește să dea garanții sigure de libertate și dreptate, fără deosebire de rasă, de religione sau de limbă, conform cu Tratatul semnat la Paris, la 9 Decembrie 1919, locuitorilor atît ai vechiului Regat al Romîniei, cît și ai teritoriilor de curînd transferate.

Au hotărît să închee Tratatul de față, și au desemnat pe plenipotențiarii lor.

Care s'au înțeles asupra stipulațiunilor următoare:

Art. 1.—Inaltele părți contractante declară că recunosc suveranitatea Romîniei asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a Romîniei, Marea-Neagră, cursul Nistrului dela gura sa până la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina și Basarabia și acest vechiu hotar.

Art. 2.—O comisiune compusă din trei membri, dintre care unul va fi numit de Principalele Puteri aliate, unul dela Romînia și unul de Consiliul Societății Națiunilor pe seama Rusiei, va fi constituită în termen de 15 zile, cu începere dela punerea în vigoare a Tratatului de față, spre a fixa pe teren noua linie de frontieră a Romîniei.

Art. 3.—Romînia se obligă a respecta și a face să fie riguros respectate pe teritoriul Basarabiei, arătat la art. 1, stipulațiunile Tratatului, semnat la Paris la 9 Decembrie 1919, de către Principalele Puteri aliate și asociate și Romînia, și anume: a asigura locuitorilor, fără deosebire de rasă, de limbă sau de religione, aceleași garanții de libertate și dreptate, ca și celorlalți locuitori din toate ținuturile, ce fac parte din Regatul Romîniei.

Art. 4.—Naționalitatea romînă va fi dobîndită în deplin drept, cu excluderea oricărei alteia, de către supușii fostului Imperiu al Rusiei, stabiliți pe teritoriul Basarabiei, arătat la articolul 1-*u*.

Art. 5.—În termen de doi ani, cu începere dela punerea în vigoare a Tratatului de față, supușii fostului Imperiu al Rusiei, în vîrstă de mai mult de 18 ani și stabiliți pe teritoriul Basarabiei, arătat la art. 1 vor putea opta pentru orice altă naționalitate ar putea dobîndi.

Opțiunea soțului va atrage după sine pe aceea a soției și opțiunea părinților va retrage după sine pe aceea a coplilor lor în vîrstă de mai puțin de 18 ani.

Persoanele, care vor fi exercitat dreptu de obținere, prevăzut mai sus, vor trebui, în cele 12 luni următoare, să-și transporte domiciliul în Statul în favoarea căruia vor fi optat.

Ele vor putea să-și păstreze bunurile imobiliare, pe care le ar posedă pe teritoriul român. Ele vor putea să ia cu dînsele bunurile lor mobile de orice natură, asupra cărora nu se va impune nici taxă de ieșire.

Art. 6.—România recunoaște ca supuși români, deplin drept și fără nici o formalitate, pe supușii fostului Imperiu al Rusiei, născuți pe teritoriul Basarabiei, arătat la art. 1, din părinți domiciliați acolo, chiar dacă la data punerii în vigoare a Tratatului de față ei însăși nu-și ar avea domiciliul pe zisul teritoriu.

Totuși, în termenul celor doi ani, care vor urma punerii în vigoare a Tratatului de față, aceste persoane vor putea declara în fața autorităților române competente, din țara în care își au reședința, că renunță la naționalitatea română și ele vor înceta atunci de a fi socotite ca supuși români. În această privință, declarațiunea soțului va fi socotită valabilă pentru soție și aceea a părinților va fi socotită valabilă pentru copiii în vîrstă de mai puțin de 18 ani.

Art. 7.—În altele părți contractante recunosc că gura Dunării, numită gura Killei, trebuie să treacă sub jurisdicțiunea Comisiunii Europene a Dunării.

În așteptarea încheierii unei convențiuni generale cu privire la regimul internațional al căilor de comunicație pe apă, România se obligă de a aplica, în cece privește porțiunile din sistemul fluvial al Nistrului, care pot fi cuprinse pe teritoriul ei sau care alcătuiesc fruntariile acestui teritoriu, regimul prevăzut în paragraful I al art. 332 și în articolele 333—338 din Tratatul de pace cu Germania, încheiat la 28 Iunie 1919.

Art. 8.—România își va asuma responsabilitatea pentru partea proporțională ce revine Basarabiei din datoria publică a Rusiei, precum și din celelalte angajamente financiare ale Statului rus, așa c m va fi determinată printr'o Convențiune particulară între Principalele Puteri aliate și asociate de o parte și România de altă parte.

Această convențiune va fi pregătită de către o comisiune arătată de zisele Puteri. În cazul în care comisiunea nu ar ajuge la un acord în termen de doi ani, chestiunile în litigiu vor fi suse fără întârziere la arbitrajul Consiliul Societății Națiunilor.

Art. 9.—În altele părți contractante vor invita Rusia să adere la Tratatul de față, de îndată ce va exista un Guvern rus recunoscut de ele. Ele își rezervă dreptul de a supune arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor toate chestiunile, care ar putea fi ridicate de Guvernul rus cu privire la detaliile acestui Tratat, fiind bine stabilit ca fruntariile definite de acest Tratat, precum și suveranitatea României asupra teritoriilor pe care le cudrinde, nu vor putea fi puse în discuțiune.

Se va proceda la fel în ce privește toate dificultățile ce ar putea naște ulterior din aplicarea sa' (a Tratatului).

Tratatul de față va fi ratificat de Puterile semnatare. El nu va intra în vigoare decît după depunerea acestor ratificări și cu începere dela intrare în vigoare a Tratatului, semnat de Principalele Puteri aliate și asociate și România la 9 Decembrie 1919.

Depunerea ratificărilor va avea loc la Paris.

Făcut la Paris, în 28 Octombrie una mie nouă sute douăzeci, într'un singur exemplar, care va rămîne depus în arhivele Guvernului Republicei Franceze și de pe care vor fi remise copii autentice fiecăreia din Puterile semnatare ale Tratatului.

Drept care, Plenipotențiaril de mai jos, ale căror depline puteri au fost recunoscute în bună și convenită formă au semnat Tratatul de față.

L. S. Derby, L. S. Andrew Fischer, L. S. Derby, L. S. Derby, L. S. Derby, L. S. G. Leygues, L. S. Jules Cambon, L. S. Bonin, L. S. K. Ishij, L. S. Take Ionescu, L. S. D. I. Ghica.

ADAOS

În momentul de a se termina imprimarea volumului, am mai primit două documente, pe care le tipăresc aici cu arătarea paginei din text, unde ar fi trebuit așezate.

Ad. pag. 205.

„Șeful Statului Major a circumscripției militare Odessa pe câmpul de operații militare. Secția inspectoratului. Mai 4 1917. No. 9184. Odessa. Certificat. Prezentatorul acestuia este într-adevăr președintele organizației militare moldovenești din Odessa Ștaps căpitan Catelii, ceea ce prin semnătura și aplicarea sigiliului Statului se adevărește. (L. S.) P. șeful Statului Major a circumscripției, general-major indescifrabil. Pentru șeful aghiotant locotenent-colonel Satinsky.

Ad. pag. 208 nota 3.

„Rezoluție redactată de căpitanul Catelii și Justin Froțman, și trimisă guvernului Cherensky la Petrograd”.

„A ruga sovietul petrogradean a deputaților și soldaților de a complectea instrucția, dată cetățeanului Scobelef pentru conferința interaliată, cu următoarele lămuriri în chestia românească. Mandatul sovietului tace asupra acestei chestiuni, pe când problema românească este una din cele mai însemnate în Europa. Intregei lumi civilizate îi este cunoscut, că *poporul român, care locuiește în mod compact ca grup etnic în limitele definite de hotarele anticiei Dacii istorice, până acum duce o tristă existență a unei națiuni rupte în bucăți*. Așezarea lui geografică în colțul Sud-estic al Europei, l'a făcut în toate timpurile victimă atacurilor barbare și obiect al tendințelor imperialiste a marilor puteri vecine: Rusia și Austria. Soarta poporului Daco-român din Europa este tot așa de tragică, ca și soarta poporului Polon, diferența este numai că poporul Polon în istorie a avut și zile luminoase, pe când cel românesc numai suferințe.

Sovietul petrogradean a deputaților, lucrătorilor și soldaților, ca expresiune adevărată a idealurilor și voinței democrației rusești, este dator să ridice vocea sa autorizată la conferința *pentru apărarea poporului Daco-român*. Noi socotim, că orice politică pentru întomirea unei noi și statornice ordine de lucruri în Europa este predistinată la nereușită, *dacă nu se va rezolvi chesiunea Daco-română în întregul ei. Poporul român, cu toate grelele încercări istorice și a păstrat deplin figura sa etnică, tendința la unire într'un întreg corp politic. Poporul Daco-român niciodată nu se va împăca cu o așa ordine de lucruri în Europa, până când problema lor națională nu va fi rezolvată în total în sensul unirii, și a desființării apăsării, căreia este supus acum acest popor. Gândirea științifică europeană, ca și democrația, de mult a recunoscut ca absurditate istorică și ca nedreptate*

strigătoare, apăsarea de către un pumn de feodali unguri a 4 milioane de Romîni din Transilvania. Apărarea Romînilor din Transilvania de subjugul barbar al feodalilor unguri, care tind la desființarea romînilor prin apăsare economică și națională, trebuie să o ia asupra-și democrația rusă, pe steagurile căreia este scrisă autodeterminarea deplină a popoarelor subjugate.

Democrația rusească, care tinde la stabilirea unei astfel de ordine de lucruri, în care ar fi păstrate interesele nu numai a popoarelor mari, ci și acelor mici, nu poate scăpa din cîmpul său de vedere o problemă așa de complicată și însemnată, ca cea Daco-romînă. Rezolvirea într'un fel sau altul a chestiei romînești prestabilește raporturile voitoare politice și economice cu popoarele din peninsula Balcanică și cu popoarele din Sud-estul Europei. *Noi Moldovenii nu putem fi indiferenți de soarta fraților noștri de sînge de peste hotare, cu care simțim înrudirea națională. Guvernul Țarist Rusec, care în lungul veacurilor neschimbat a fost vrăjmaș de moarte a poporului romîn, întotdeauna a luptat pentru robirea economică și politică a acestei națiuni pline de suferințe; tot el a băgat regatul Romînesc vecin în carnațiul mondial. Democrația rusă nu trebuie să scape din vedere, că dacă astăzi regiunile bogate din Sudul Rusiei nu sînt ocupate de armatele lui Vilhelm—aceasta mulțumită sîngelui larg vărsat de țărani Romîni. Promisiunile, date poporului Romîn de guvernul Țarilor, democrația Rusă nu este în drept să le ignoreze, fiindcă, dacă poporul Rus a suportat guvernele țariste, prin aceasta le-a autorizat în numele său se ia obligații. Dărîmarea guvernului Țarist nu schimbă natura lucrurilor. Prin intrarea sa în războiu poporul Romîn a salvat sudul Rusiei de ocupare prin armatele vrăjmașe și prin aceasta a adus un serviciu neprețuit republicii rusești în total, prin urmare și democrației. Concluzia logică urmează, că democrația rusă nu este în drept să ignoreze interesele poporului Romîn, fiindcă altfel ar face un act de extermă nedreptate și de tradare față de nația Daco-romînă. Sovietul Moldovenesc a deputaților, soldaților, ofițerilor și mateloților din garnizoana Odesei este convins că Sovietul Petrogradean a deputaților, soldaților și lucrătorilor se va pune în apărarea celor subjuogați, și va complecta instrucția dată cetățeanului Scoblev cu datele necesare în spirit de dreptate.*

Președinte, Em Catelii.